CORPUS

IURIS GERMANICI

ANTIQUI.

EX OPTIMIS SUBSIDIIS COLLEGIT EDIDIT ET LECTIONUM VARIETATEM ADIECIT

FERD. WALTER

IUR. DOCT. ET PROF. PUBL. ORD. IN ACADEMIA BORUSSICA-RHENANA.

TOM. II. PARS II.

LIBROS CAPITULARIUM AB ANSEGISO ABBATE ET BENEDICTO LEVITA COLLECTOS EORUMQUE APPENDICES ET ADDITIONES CONTINENS.

BEROLINI

IMPENSIS G. REIMERI.

MDCCCXXIV.

CAPITULARIUM

KAROLI MAGNI

ET

LUDOVICI PII

LIBRI VII.

COLLECTI AB ANSEGISO ABBATE ET BENEDICTO LEVITA.

Versus in fronte Capitularium positi in antiquis Codicibus.

Legiloquum quisquis Librum recitaveris istum,
Principibus nostris, dic, miserere, Deus.
Legem namque bonam dictârunt mente benignâ.
Quapropter pro ipsis, quaeso, precare Deum.

IN CHRISTI NOMINE.

Incipiunt Capitula Regum et Episcoporum, maximeque nobilium omnium Francorum, ad reprimendas Neophytorum quasi Fidelium diversas adinventiones.

Incipit praefatio.

Dominante per secula infinita omnium dominatore Christo Salvatore nostro, Creatore universae creaturae, anno Incarnationis ipsius DCCCXXVII, Indictione V, anno vero XIII Imperii gloriosissimorum Principum Domni Hludouvici Augusti, christianae Religionis magni propagatoris (ac filiorum eius *a*), Ansegisus, nullis praecedentibus meritis, sed gratia omnipotentis Dei Abba, pro amore bonae memoriae Domni Karoli Magni Imperatoris Christianorum atque praecellentissimi ac piissimi Domni Hludouvici Augusti filii ipsius sincera dilectione, haec subter descripta adunavi Capitula: quae proculdubio quia ad sanctae Ecclesiae profectum facta sunt, pro utili firmiter tenenda sunt lege. Fuerunt namque quondam, tempore praedicti magni Domni Karoli Imperatoris, necnon et nunc praefatorum Principum hoc in tempore Domni piissimi Hludouvici Augusti et praeclarissimorum filiorum eius iussu, per intervalla temporum, ad Christianam Religionem conservandam, atque ad concordiam pacis et dilectionis in Ecclesia catholica tenendam, edita. Sed quia in diversis sparsim scripta membranulis per diversorum spatia temporum fuerant, ne oblivioni traderentur, pro dilectione nimia, ut praefatus sum, praedictorum gloriosissimorum Principum, et pro amore sanctissimae prolis eorum, sed et pro sanctae Ecclesiae statu, placuit mihi praedicta in hoc libello adunare quae invenire potui Capitula praedictorum Principum iussu descripta, ut ad sanctae Ecclesiae statum longaevis conservandum temporibus, atque ad meritum praefatorum Principum gloriosius in vita perpetua augmentandum, proficiant. Amen. Sed hoc notum sit Lectori, quia praedicta Capitula, quae per intervalla temporum à praefatis sunt Principibus edita, in quatuor distinxi libellis. Illo scilicet quae

---

a) al. mss. *et Hlotharii Caesaris filii eius.*

Domnus Karolus Imperator fecit ad ordinem pertinentia ecclesiasticum, in primo adunavi libello. Ea vero ecclesiastica quae Domnus ac piissimus Hludouvicus Imperator edidit, in secundo descripsi. Illa autem quae Domnus Karolus in diversis fecit temporibus ad mundanam pertinentia legem, in tertio adunavi. Ipsa vero quae Domnus Hludouvicus praeclarus Imperator fecit ad augmentum mundanae pertinentia legis, in quarto congessi. EXPLICIT PRAEFATIO.

INDEX CAPITULORUM.

INCIPIT PRAEFATIO DOMNI KAROLI IMPERATORIS *b)*.

Regnante Domino nostro Iesu Christo in perpetuum. Ego Karolus, gratiâ Dei eiusque misericordia donante Rex et Rector regni Francorum, et devotus sanctae Ecclesiae defensor humilisque adiutor, omnibus ecclesiasticae pietatis Ordinibus seu secularis potentiae Dignitatibus, in Christo Domino Deo aeterno perpetuae pacis et beatitudinis salutem. Considerans pacifico piae mentis intuitu una cum Sacerdotibus et Consiliariis nostris abundantem in nos nostrumque populum Christi Regis clementiam, et quam necessarium est non solum toto corde et ore eius pietati agere gratias incessanter, sed etiam continua bonorum operum exercitatione eius insistere laudibus; quatenus qui nostro regno tantos contulit honores, sua protectione nos nostrumque regnum in aeternum conservare dignetur. Quapropter placuit nobis vestram rogare solertiam, ô Pastores Ecclesiarum Christi et Ductores gregis eius, et clarissima mundi luminaria, ut vigili curâ et sedulâ admonitione populum Dei per pascua vitae aeternae ducere studeatis, et errantes oves bonorum exemplo operum seu adhortatione humeris intra ecclesiasticae firmitatis muros reportare satagatis, ne lupus insidians aliquem canonicas sanctiones transgredientem, vel paternas traditiones universalium Conciliorum excedentem, quod absit, inveniens devoret. Ideo magnae devotionis studio admonendi et adhortandi sunt, immo compellendi, ut firma fide et infatigabili perseverantia intra paternas sanctiones se contineant. In quo operis studio sciat certissime sanctitas vestra nostram vobis cooperari diligentiam. Quapropter et nostros ad vos direximus Missos, qui ex nostri nominis auctoritate, una vobiscum corrigerent quae corrigenda essent. Sed et aliqua Capitula ex canonicis Institutionibus, quae magis vobis necessaria videbantur, subiunximus. Ne aliquis, quaeso, huius pietatis admonitionem esse praesumptiosam iudicet, qua nos errata corrigere, superflua abscidere, recta coartare stude-

b) Est praefatio Capitularis I. a. 789.

amus, sed magis benivolo caritatis animo suscipiat. Nam legimus in regnorum libris quomodo sanctus Iosias regnum sibi à Deo datum circumeundo, corrigendo, admonendo, ad cultum veri Dei studuit revocare. Non ut me eius sanctitati aequiparabilem faciam, sed quod nobis sint ubique Sanctorum semper exempla sequenda, et quoscunque poterimus, ad studium bonae vitae in laudem et in gloriam Domini nostri Iesu Christi congregare necesse est. Quapropter, ut praediximus, aliqua Capitula notare iussimus, ut simul haec eadem vos admonere studeatis, et quaecunque vobis alia necessaria esse scitis, ut et ista et illa aequali intentione praedicetis; nec aliquid quod vestrae sanctitati populoque Dei utile videtur, omittatis ut pio studio non admoneatis; quatenus ut et vestra solertia et subiectorum obedientia aeternâ felicitate ab omnipotente Deo remuneretur.

EXPLICIT PRAEFATIO DOMNI KAROLI PRAECLARISSIMI IMPERATORIS.

INCIPIUNT SUPRASCRIPTA CAPITULA ET EORUM TEXTUS.

De his qui ab Episcopo proprio excommunicantur.

I. Sunt enim aliqui, qui, culpis exigentibus, ab Episcopo proprio excommunicantur, et ab aliis ecclesiasticis vel laicis praesumptiosè in communionem accipiuntur. Quod omnino sanctum Nicaenum Concilium, simul et Chalcedonense, necnon et Antiochenum, atque Sardicense, fieri prohibent. *Capitul. I. a.* 789. *c.* 1.

De his qui ad ordinandum veniunt.

II. Item *c)* habetur in eodem Concilio, ut eorum qui ad ordinandum veniunt, fides et vita priùs ab Episcopo diligenter discutiantur, et posteà ordinentur. *Ibid. c.* 2.

De Clericis fugitivis et peregrinis.

III. Item in eodem Concilio, necnon et in Antiocheno, simul et in Chalcedonensi, ut fugitivi Clerici et Peregrini à nullo recipiantur nec ordinentur sine commendatitiis litteris, et sui Episcopi vel Abbatis licentia. *Ibid. c.* 3.

De Presbyteris, Diaconibus, vel his qui in Clero sunt.

IV. Item in eadem synodo interdictum est Presbyteris et Diaconibus, vel omnibus qui in clero sunt, mulierem (non *d*) habere in domo sua, propter suspicionem, nisi matrem aut sororem, vel eas tantum personas quae suspiciones effugiunt. *Ibid. c.* 4.

---

c) al. mss. *Ita enim.*

d) Deest in uno Cod. ms.

De usuris.

V. Item in eodem Concilio, seu in decretis Papae Leonis, necnon et in Canonibus qui dicuntur Apostolorum, sicut et in Lege ipse Dominus praecepit, omnino omnibus interdictum est ad usuram aliquid dare. *Ibid. c.* 5.

De Présbyteris Missas cantantibus et non communicantibus.

VI. Auditum est aliquos Presbyteros Missam celebrare, et non communicare. Quod omnino in Canonibus Apostolorum interdictum esse legitur. Vel quomodo dicere rectè potest, si non communicaverit: *Sumpsimus, Domine, sacramenta? Ibid. c.* 6.

De his qui à Synodo vel à suo Episcopo damnati sunt.

VII. Haec vero per singula capitula in statutis Nicaeni Concilii legere potestis, seu in aliis sanctorum Patrum synodalibus edictis et in Antiocheno Concilio, quod his qui damnati sunt à synodo vel à suo Episcopo, et posteà ministrare praesumunt, praecipitur ut nullus audeat communicare. Si quis vero eis communicaverit, simili sententiae *e)* subiaceat sicut et damnatus. *Ibid. c.* 6. 7.

De suffraganeis Episcopis.

VIII. Item in eodem Concilio, ut ad metropolitanum Episcopum suffraganei respiciant, et nihil novi audeant facere in suis parochiis sine conscientia (et consilio *f*) sui Metropolitani, nec Metropolitanus sine eorum consilio. *Ibid. c.* 8.

De Chorepiscopis.

IX. Item in eodem Concilio, simul et in Ancyronensi, ut Chorepiscopi cognoscant modum suum, et nihil faciant absque licentia Episcopi in cuius parochia habitant. *Ibid. c.* 9.

De Episcopis vel quibuslibet ex Clero.

X. Item in eodem Concilio, ut Episcopus vel quilibet ex clero sine consilio vel litteris Episcoporum vel Metropolitani non audeant regalem dignitatem pro suis causis clamare, sed in communi Episcoporum Concilio causa examinetur. *Ibid. c.* 10.

De ordinationibus vel quibuslibet negotiis.

XI. Item in eodem Concilio, simul et in Sardicensi, necnon et in decretis Innocentii Papae, ut nullus Episcopus in alterius parochia ordinationes aliquas audeat facere, vel negotia peragere quae ad eum non pertinent. *Ibid. c.* 11.

De cura Episcoporum.

XII. Item in eodem Concilio, ut Episcopus eius Ecclesiae curam habeat ad quam ordinatus est. *Ibid. c.* 12.

---

e) al. mss. *sententia.* *f)* Desunt in al. mss.

De provincialibus Episcopis.

XIII. Item in eodem Concilio, necnon et in Chalcedonensi, ut provinciales Episcopi cum suo Metropolitano bis in anno propter causas Ecclesiae Concilia celebrent. *Ibid. c.* 13.

De Monachis et Clericis.

XIV. In Concilio Laodicensi, necnon et in Africano, praecipitur ut Monachi et Clerici tabernas non ingrediantur edendi vel bibendi causâ. *Ibid. c.* 14.

De die dominica, qualiter servanda sit.

XV. Item in eodem Concilio praecipitur ut à vespera usque ad vesperam dies dominica servetur. *Ibid. c.* 15.

De ignotis Angelorum nominibus.

XVI. Item in eodem Concilio praecipitur ut ignota Angelorum nomina nec fingantur nec nominentur, nisi illorum quos habemus in auctoritate. Hi sunt Michael, Gabriel, Raphael. *Ibid. c.* 16.

De mulieribus, ne ad altare accedant.

XVII. Item in eodem Concilio, quod non oporteat mulieres ad altare ingredi. *Ibid. c.* 17.

De Episcopis, ubi non oporteat eos ordinari.

XVIII. Item in eodem Concilio, necnon et in Sardicensi, quod non oporteat in villulis vel in agris Episcopos constitui. *Ibid c.* 19.

De Episcopis ordinandis vel quibuslibet ex Clero.

XIX. Item in Concilio Chalcedonensi, quod non oporteat Episcopum aut quemlibet ex clero per pecunias ordinari. Qui utrique deponendi sunt, et qui ordinat, et qui ordinatur, necnon et qui mediator est inter eos. Item de eadem re in Canonibus Apostolorum: *Si quis Episcopus aut Presbyter aut Diaconus per pecunias hanc obtinuerit dignitatem, deiciatur et ipse et ordinator eius, et à communione abscidatur. Ibid. c.* 21.

De libris canonicis.

XX. Item in eodem Concilio, ut canonici libri tantum legantur in Ecclesia. *Ibid. c.* 20.

De maleficis vel incantatoribus.

XXI. Item in eodem Concilio, ut coclearii, malefici, incantatores, et incantatrices fieri non sinantur: quos in Simone mago terribiliter Dominus damnavit. *Ibid. c.* 18.

De Monachis, Clericis, et Presbyteris.

XXII. Item in eodem Concilio infra duo *g)* capitula,

---

g) al. mss. *dua.*

necnon et in decretis Leonis Papae, ut nec Monachi nec Clerici nec Presbyteri in secularia negotia transeant. *Ibid. c.* 22.

De servis alterius non sollicitandis.

XXIII. Item in eodem Concilio praecipitur ut servum alterius nullus sollicitet ad clericalem vel monachalem ordinem sine voluntate et licentia domini sui. *Ibid. c.* 22.

De stabilitate Episcoporum vel Clericorum.

XXIV. Item in eodem Concilio infra duo capitula, necnon et in Sardicensi, ut nec Episcopus nec Clerici transmigrent de civitate in civitatem. *Ibid. c.* 23.

De Presbyteris non absolutè ordinandis.

XXV. Item in eadem synodo, ut nullus absolutè ordinetur et sine pronuntiatione stabilitatis loci ad quem ordinatur. *Ibid. c.* 24.

De proposito Monachorum et Clericorum.

XXVI. Item in eodem Concilio, ut Clerici et Monachi in suo proposito et voto, quod Deo promiserunt, permaneant. *Ibid. c.* 25.

De Monachis qui ad clericatum provehuntur.

XXVII. Item in Decretis Innocentii Papae de eadem re, ut Monachus, si ad clericatum provehatur, propositum monachicae professionis non amittat. *Ibid. c.* 26.

De negotio Clericorum inter se.

XXVIII. Item in eodem Concilio, ut si Clerici inter se negotium aliquod habuerint, à suo Episcopo diiudicentur, et non à secularibus. *Ibid. c.* 27.

De conspiratione Clericorum vel Monachorum.

XXIX. Item in eodem Concilio, ut nec Clerici nec Monachi conspirationem vel insidias contra pastorem suum faciant. *Ibid. c.* 28.

De accusatione laicorum contra Episcopos.

XXX. Item in eodem Concilio, ut laici Episcopos aut Clericos non accusent, nisi prius eorum discutiatur existimationis opinio. *Ibid. c.* 29.

De monasteriis Deo dicatis.

XXXI. Item in eodem, ut loca quae semel Deo dicata sunt ut monasteria sint, maneant perpetuo monasteria, nec possint ultrà fieri secularia habitacula. *Ibid. c.* 30.

De fide sanctae Trinitatis praedicanda.

XXXII. In Concilio Carthaginensi. Primo omnium necesse est ut fides sanctae Trinitatis, et incarnationis Christi, passionis, resurrectionis, et ascensionis in coelos diligenter omnibus praedicetur. *Ibid. c.* 31.

De avaritia.

XXXIII. Item in eodem, de prohibenda avaritia, ut nullus alienos fines usurpet vel terminos patrum transcendat. *Ibid. c.* 32.

De his qui se convertunt ad Deum.

XXXIV. Item in eodem, de his qui in periculo constituti sunt, et convertunt se ad Deum, ut canonicè inquirantur de reconciliatione, et canonicè reconcilientur. *Ibid. c.* 33.

De his qui non sunt bonae conversationis.

XXXV. Item in eodem, ut hi qui non sunt bonae conversationis, et eorum vita est accusabilis, non audeant Episcopos vel maiores natu accusare. *Ibid. c.* 34.

De his qui excommunicato communicaverint.

XXXVI. Item in eodem, ut qui excommunicato praesumptiosè communicaverit, excommunicetur et ipse. *Ibid.c.* 35.

De subiectione Presbyterorum.

XXXVII. Item in eodem Concilio infra duo capitula, ut nullus Presbyter contra suum Episcopum superbire audeat. *Ibid. c.* 36.

De Clericis ecclesiastici ordinis.

XXXVIII. Item in eodem, ut Clerici ecclesiastici ordinis, si culpam incurrerint, apud ecclesiasticos iudicentur non apud seculares. *Ibid. c.* 37.

De virginibus Deo dicatis.

XXXIX. In Concilio Africano praecipitur ut virgines Deo consecratae à gravioribus personis diligenti custodia serventur. *Ibid. c.* 39.

De principali cathedra Episcoporum.

XL. Item in eodem, ut non liceat Episcopo principalem cathedram suae parochiae neglegere, et aliquam Ecclesiam in sua dioecesi magis frequentare. *Ibid. c.* 40.

De falsis nominibus Sanctorum.

XLI. Item in eodem, ut falsa nomina Martyrum et incertae sanctorum memoriae non venerentur. *Ibid. c.* 41.

De uxore à viro dimissa.

XLII. Item in eodem, ut nec uxor à viro dimissa alium accipiat virum vivente viro suo, nec vir alium accipiat vivente uxore priore. *Ibid. c.* 42.

De Iudicibus à Metropolitano probatis.

XLIII. Item in eodem, ut probati à Metropolitano Iudices non spernantur. *Ibid. c.* 43.

De accusatione vilium personarum.

XLIV. Item in eodem infra duo capitula, ut viles personae non habeant potestatem accusandi. Et ut si in primo

crimine victi sunt falsum dixisse, in secundo non habeant potestatem dicendi. *Ibid. c.* 44.

De virginibus velandis.

XLV. Item in eodem, ut virgines non velentur ante XXV. annos, nisi rationabili necessitate cogente. *Ibid. c.* 45.

De oblatis pauperum.

XLVI. In Concilio Gangrensi, ut nulli liceat oblata quae ad pauperes pertinent rapere vel fraudare. *Ibid. c.* 46.

De ieiuniis à Sacerdotibus constitutis.

XLVII. Item in eodem, ut ecclesiastica à Sacerdotibus ieiunia constituta sine necessitate rationabili non solvantur. *Ibid. c.* 47.

De his qui contra naturam peccant.

XLVIII. In Concilio Ancyronensi: Inventi sunt inter vos qui cum quadrupedibus vel masculis contra naturam peccant. Qui durâ et districtâ poenitentia coercendi sunt. Quapropter Episcopi et Presbyteri, à quibus iudicium poenitentiae iniungitur, conentur omnimodis hoc malum à consuetudine prohibere vel abscidere. *Ibid. c.* 48.

De Presbyteris, quo tempore ordinentur.

XLIX. In Concilio Neocaesariensi, ut nullatenus Presbyter ordinetur ante trigesimum aetatis suae annum; quia Dominus Iesu Christus non praedicavit ante trigesimum annum. *Ibid. c.* 49.

De pace danda.

L. In decretalibus Innocentii Papae, ut pax detur ab omnibus, confectis Christi sacramentis. *Ibid. c.* 52.

De sponsa alterius.

LI. In decretalibus Siricii Papae, ut alterius sponsam nemo accipiat. *Ibid. c.* 50.

De nominibus recitandis.

LII. Item eiusdem, ut nominà publicè non recitentur ante preces sacerdotales. *Ibid. c.* 53.

De Canonum institutis à Presbyteris non ignorandis.

LIII. Item eiusdem, ut nulli Sacerdoti liceat ignorare sanctorum Canonum instituta. *Ibid. c.* 54.

De Clericis alterius Episcopi.

LIV. In decretis Leonis Papae sancitum est, et in Sardicensi Concilio, ut Episcopus alterius Clericum ad se non sollicitet nec ordinet. *Ibid c.* 55.

De servis alterius.

LV. Item eiusdem, ut nullus Episcopus servum alterius

ad clericatûs officium sine domini sui voluntate promovere praesumat. Et hoc Gangrense Concilium prohibet. *Ibid. c.* 56.

De Sacerdotibus contra decretalia agentibus.

LVI. Item eiusdem, ut si quis Sacerdotum contra constituta decretalia praesumptiosè agens corrigi noluerit, ab officio suo submoveatur. *Ibid c.* 57.

De viduis, à quibus non velentur.

LVII. In decretis Gelasii Papae, ut nullus Episcopus viduas velare praesumat. *Ibid. c.* 58.

De fide catholica et primo praecepto legis.

LVIII. Primo omnium admonemus ut fides catholica ab Episcopis et Presbyteris diligenter legatur, omnique populo praedicetur; quia hoc primum praeceptum Domini Dei omnipotentis est in Lege: *Audi, Israel, quia Dominus Deus tuus unus est:* et ut ille diligatur ex toto corde, et ex tota mente, et ex tota anima, et ex tota virtute. *Ibid. c.* 59.

De pace et concordia servanda.

LIX. Ut pax sit et concordia et unanimitas cum omni populo Christiano, inter Episcopos, Abbates, Comites, Iudices, et omnes ubique seu maiores seu minores personas: quia nihil Deo sine pace placet, nec munus sanctae oblationis ad altare, sicut in evangelio ipso Domino praecipiente legimus. Et ut est illud secundum mandatum in Lege: *Diliges proximum tuum sicut te ipsum.* Item in Evangelio: *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.* Et iterum: *In hoc cognoscent omnes quia mei discipuli estis, si dilectionem habueritis ad invicem.* In hoc enim praecepto discernuntur filii Dei et filii diaboli, quia filii diaboli semper dissensiones et discordias movere satagunt, filii autem Dei semper paci et dilectioni student. *Ibid. c.* 60.

De Iudicibus.

LX. Ut quibus data est potestas iudicandi, iustè iudicent, sicut scriptum est: *Iustè iudicate, filii hominum.* Non in muneribus, quia munera excoecant corda prudentium et subvertunt verba iustorum. Non in adulatione, nec in consideratione personae, sicut in Deuteronomio dictum est: *Quod iustum est iudicate. Sive civis sit ille, sive peregrinus, nulla sit distantia personarum; quia Dei iudicium est.* Primo namque in iudicio diligenter discernatur lex à sapientibus populi composita, ne per ignorantiam à via veritatis erret. Et dum ille rectum intellegit iudicium, caveat ne declinet aut per adulationem aliquorum, aut per amorem cuiuslibet amici, aut per timorem alicuius potentis, aut propter praemium, à recto iudicio. Rectum autem et honestum videtur ut Iudices ieiuni causas audiant et discernant. *Ibid. c.* 61.

De periuriis.

LXI. Habemus in Lege, Domino praecipiente: *Non periurabis in nomine meo, nec pollues nomen Dei tui, neque assumes nomen Domini Dei tui in vanum.* Ideò omnino admonendi sunt omnes diligenter ut caveant periurium, non solum in sancto evangelio vel in altari, seu in Sanctorum reliquiis, sed et in communi loquela. Quia sunt aliqui qui per caritatem et veritatem iurant, et cavent se à iuramento nominis Dei, et nesciunt quod idem est Deus quod est caritas et veritas, dicente Apostolo Iohanne quia Deus caritas est. Item ipse Dominus in evangelio: *Ego sum via et veritas.* Ideo qui in veritate et caritate iurat, in Deo iurat. Item cavendum est ne Pharisaica superstitione aliquis plus aurum honoret quam altare, ne dicat ei Dominus: *Stulte et coece, quid est maius, aurum an altare quod sanctificat aurum?* Sed et nobis honestum videtur ut qui in sanctis habet iurare *h*), hoc ieiunus faciat cum omni honestate et timore Dei. Et sciat se rationem redditurum Deo unusquisque vestrum ubicunque sit, sive intra Ecclesiam, sive extra Ecclesiam. Et ut parvuli qui sine rationabili aetate sunt, non cogantur iurare. Et qui semel periuratus fuerit, nec testis sit post haec, nec ad sacramentum accedat, nec in sua causa vel alterius iurator existat. *Ibid. c.* 62.

De auguriis vel aliis maleficiis.

LXII. Habemus in Lege Domini mandatum: *Non auguriamini.* Et in Deuteronomio: *Nemo sit qui ariolos sciscitetur, vel somnia observet, vel ad auguria intendat.* Item *Nemo sit maleficus nec incantator, nec Phytonis consultor i).* Ideo praecipimus ut nec cauculatores *k)* (nec incantatores *l)* nec tempestarii vel obligatores fiant. Et ubicunque sunt, emendentur vel damnentur. Item de arboribus vel fontibus, ubi aliqui stulti luminaria vel alias observationes faciunt, omnino mandamus ut iste pessimus usus, et Deo execrabilis ubicunque invenitur, tollatur et destruatur. *Ibid. c.* 63.

De odio vel invidia.

LXIII. Praedicare necesse est quantum malum sit odium vel invidia. In lege enim scriptum est: *Non oderis fratrem tuum in corde tuo, sed publice argue eum.* Item Iohannes evangelista: *Qui odit fratrem suum, homicida est.* Item in evangelio: *Si peccaverit in te frater tuus, vade et corripe eum inter te et ipsum solum;* et reliqua. *Ibid. c.* 64.

---

h) al. mss. *audet iurare.*
i) al. mss. *consulator.*
k) al. mss. *calculatores; auguriatores; auguratores.*
l) Desunt in al. mss.

Item de avaritia vel concupiscentia.

LXIV. De avaritia autem legimus Apostolum dicentem: *Avaritia, quae est idolorum servitus, cavenda.* De concupiscentia vero legitur quod radix sit omnium malorum. Et in lege: *Non concupisces rem proximi tui. Ibid. c.* 64.

De honore parentum.

LXV. Hoc cum magno studio admonendum est, ut filii honorent parentes suos; quia ipse Dominus dicit: *Honora patrem tuum et matrem tuam, ut sis longaevus super terram quam Dominus Deus tuus dabit tibi. Ibid. c.* 67.

De fide Presbyterorum ab Episcopis discutienda.

LXVI. Ut Episcopi diligenter discutiant per suas parochias Presbyterorum fidem, baptisma catholicum, et Missarum celebrationes, ut fidem rectam teneant, et baptisma catholicum observent, et Missarum preces bene intellegant, et ut psalmi digne secundum divisiones versuum modulentur, et dominicam orationem ipsi intellegant, et omnibus praedicent intellegendam, ut quisque sciat quid petat à Deo. Et ut *Gloria Patri* cum omni honore apud omnes cantetur; et ipse Sacerdos cum sanctis Angelis et populo Dei communi voce, *Sanctus, Sanctus, Sanctus* decantet. Et omnimodis dicendum est Presbyteris et Diaconibus ut arma non portent, sed magis se confidant in oratione Dei quam in armis. *Ibid. c.* 68.

De honore Ecclesiae Dei.

LXVII. Placuit nobis admonere ut unusquisque Episcopus videat per parochiam suam ut Ecclesia Dei suum habeat honorem, simul et altaria secundum suam dignitatem *m*) venerentur, et non sit domus Dei et altaria sacrata pervia canibus. Et ut vasa sacrata Deo cum magna veneratione habeantur. Et ut sacrificia sanctificata *n*) Deo cum magna diligentia ab eis colligantur qui digni sunt, et cum honore serventur *o*). Et ut secularia negotia vel vaniloquia in Ecclesiis non agantur: quia domus Dei domus orationis debet esse, non spelunca latronum. Et intentos habeant animos *p*) ad Deum quando veniunt ad Missarum solemnia, et ut non exeant ante completionem benedictionis sacerdotalis. *Ibid. c.* 69.

De Ministris altaris Dei, et de schola.

LXVIII. Sed et hoc flagitamus vestram almitatem, ut Ministri altaris Dei suum ministerium bonis moribus ornent, seu alii Canonici observent eorum ordines, vel Monachi pro-

---

m) al. ms. *illorum magnitudinem*

n) al. ms. *sacrata.*

o) al. mss. *serviant; servant.*

p) al. mss. *homines.*

positum consecrationis. Obsecramus ut bonam et probabilem (habeant conversationem *q*), sicut ipse Dominus in evangelio praecepit: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona et glorificent Patrem vestrum qui in coelis est:* ut eorum bona conversione multi protrahantur ad servitium Dei. Et non solum servilis conditionis infantes, sed etiam ingenuorum filios adgregent sibique socient. Et ut scholae legentium puerorum fiant. Psalmos, notas, cantus, compotum, grammaticam per singula monasteria vel episcopia discant. Sed et libros catholicos bene emendatos habeant, quia saepe dum bene aliquid Deum rogare cupiunt, per inemendatos libros male rogant. Et pueros vestros non sinite eos vel legendo vel scribendo corrumpere. Et si opus est evangelium et psalterium et Missale scribere, perfectae aetatis homines scribant cum omni diligentia. *Ibid. c.* 70.

De voto Monachorum, et de clericatu.

LXIX. Simul et hoc rogare curavimus, ut omnes ubicunque qui se voto monachicae *r*) vitae constrinxerint, monachice et regulariter omnimodis secundum votum suum vivant, secundum quod scriptum est: *Vota vestra reddite Domino Deo vestro.* Et iterum: *Melius est non vovere, quam vovere et non reddere.* Et ut ad monasteria venientes secundum regularem ordinem primo in pulsatorio probentur, et sic recipiantur. Et qui ex seculari habitu in monasteria veniunt, non statim foras ad ministeria monasterii mittantur antequam intus bene erudiantur *s*). Et ut monachi ad secularia placita non vadant *t*). Similiter qui ad clericatum accedunt, quod nos nominamus canonicam vitam, volumus ut illi canonice secundum suam regulam omnimodis *u*) vivant. Et Episcopus eorum regat vitam, sicut Abba Monachorum. *Ibid. c.* 71.

De susceptione hospitum.

LXX. Venerabile enim videtur (ut hospites, peregrini, et pauperes susceptiones regulares et canonicas *v*) per loca diversa habeant, quia ipse Dominus dicturus erit in remuneratione magni diei: *Hospes eram, et suscepistis me.* Et Apostolus hospitalitatem laudans dixit: *Per hanc quidam placuerunt Deo, Angelis hospitio susceptis. Ibid. c.* 73.

De Abbatissis contra morem Ecclesiae Dei facientibus.

LXXI. Auditum est aliquas Abbatissas contra morem

q) al. ms. *vitam et conversationem habeant.*
r) al. mss. *monasticae; monachiae.*
s) al. mss. *enutriantur.*
t) al. mss. *eant.*
u) al. mss. *omnimodo; omnino.*
v) al. mss. *ut hospitum, peregrinorum, et pauperum susceptiones regulares et canonici per diversa loca habeant.*

sanctae Dei Ecclesiae benedictiones, et manus impositiones, et signacula sanctae crucis super capita *w)* virorum dare, necnon et velare virgines cum benedictione sacerdotali. Quod omnino à vobis, sanctissimi Patres, in vestris parochiis illis interdicendum esse scitote. *Ibid. c.* 74.

De Clericis qui se fingunt esse Monachos.

LXXII. Ut illi Clerici qui se fingunt habitu vel nomine Monachos esse, et non sunt, omnimodis videtur (corrigendos atque emendandos esse *x*), ut vel veri Monachi sint vel veri Canonici. *Ibid. c.* 75.

De pseudographis et dubiis narrationibus.

LXXIII. Pseudographiae *y)* et dubiae narrationes, vel quae omnino contra fidem catholicam sunt, ut epistola pessima et falsissima, quam transacto anno dicebant aliqui errantes et in errorum alios *z)* mittentes quod de coelo cecidisset, nec credantur nec legantur, sed comburantur, ne in errorem pro tali scripto populus mittatur. Sed soli canonici libri, et catholici tractatus, et Sanctorum auctoritates et dicta legantur et tradantur. *Ibid. c.* 76.

De cantu Romano à Monachis peragendo.

LXXIV. Monachi ut cantum Romanum pleniter et ordinabiliter per nocturnale vel gradale officium peragant, secundum quod genitor noster Pippinus Rex decertavit *a)* ut fieret quando Gallicanum cantum tulit ob unanimitatem apostolicae Sedis et sanctae Dei Ecclesiae pacificam concordiam. *Ibid. c.* 78.

De operibus servilibus quae diebus dominicis non sunt agenda.

LXXV. Statuimus quoque, secundum quod in lege Dominus praecepit, ut opera servilia diebus dominicis non agantur, sicut et bonae memoriae genitor meus in suis synodalibus edictis mandavit quod nec viri ruralia exerceant opera; id est, nec vineam colendo, nec in campis arando, nec in metendo, vel foenum secando, vel sepem ponendo, nec in sylvis stirpando, vel arbores caedere, vel in petris laborare, nec domos struere, nec in horto laborare, nec ad placita conveniant, nec venationes exerceant. Sed tria carraria opera licet fieri in die dominico, id est, hostilia carra, vel victualia, et si forte necesse fuerit corpus cuiuslibet duci ad sepulchrum. Item feminae opera textrilia non faciant, nec capulent vestitus, nec consuant, vel acupictile *b)* faciant *c)*, nec lanam carpere, nec li-

---

w) al. mss. *caput.*

x) al. mss. *corrigantur atque emendentur.*

y) al. mss. *Pseudographae.*

z) al. mss. *aliquos.*

a) al. mss. *decretavit; decrevit.*

b) al. mss. *aquopictile; aliquapictile; acupiculae; acupi-*

num battere, nec in publico vestimenta lavare, nec vervices tondere habeant licitum; ut omnimodis (honor et requies *d*) die dominico persolvatur. Sed et *e)* ad Missarum solemnia ad Ecclesiam undique conveniant, et laudent Deum pro omnibus bonis quae nobis in illa die fecit. *Ibid. c.* 79.

De praedicatione Episcoporum et Presbyterorum.

LXXVI. Sed et vestrum videndum est *f)*, dilectissimi et venerabiles Pastores Ecclesiarum Dei, ut Presbyteri quos mittitis per parochias vestras ad regendum et praedicandum per Ecclesias populum Deo servientem, ut recte et honeste praedicent, et non sinatis nova vel non canonica aliquos ex suo sensu, et non secundum Scripturas sacras fingere, et praedicare populo. Sed et vosmetipsi utilia honeste et recte, et quae ad vitam ducunt aeternam praedicate, aliosque instruite, ut haec eadem et ipsi praedicent. Primo omnium praedicandum est omnibus generaliter ut credant Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum unum esse Deum omnipotentem, aeternum, invisibilem, qui creavit coelum et terram, mare, et omnia quae in eis sunt; et unam esse deitatem et substantiam et maiestatem in tribus personis Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Item praedicandum est quomodo filius Dei incarnatus est de Spiritu sancto et ex Maria semper virgine pro salute et reparatione humani generis, passus, sepultus, et tertia die resurrexit, et ascendit in coelos, et quomodo iterum venturus sit in maiestate divina iudicare omnes homines secundum merita propria, et quomodo impii propter scelera sua cum diabolo in ignem aeternum mittentur, et iusti cum Christo et cum sanctis Angelis suis in vitam aeternam. Item praedicandum est de resurrectione mortuorum, ut sciant et credant in iisdem corporibus praemia meritorum accepturos. Item cum omni diligentia cunctis praedicandum est pro quibus criminibus deponuntur cum diabolo in aeternum supplicium. Legimus enim Apostolo dicente: *Manifesta autem sunt opera carnis; quae sunt, fornicatio, immunditia, luxuria, idolorum servitus, veneficia, inimicitiae, contentiones, aemulationes, animositates, irae, rixae, dissensiones, haereses, sectae, invidiae, homicidia, ebrietates, comessationes, et his similia, quae praedico vobis sicut praedixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.* Ideo haec eadem quae magnus Praedicator Ecclesiae Dei singillatim nominavit, cum omni studio prohibeantur; intellegentes quam sit terribile illud quod dixit, *quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.* Sed et omni instantia admonete eos de dilectione Dei et proximi, de fide et spe in

---

cule; acupicale; acupicula; aucupiculae; cupiculae; apicule; apicula.

c) al. mss. *fiant.*

d) al. mss. *bonorum requies.*

e) al. mss. *ut.*

Deo, de humilitate et patientia, de castitate et continentia, de benignitate et misericordia, de eleemosynis et confessione peccatorum suorum, ut et debitoribus suis secundum dominicam orationem sua debita dimittant, scientes certissime quod qui talia agunt, regnum Dei possidebunt. Et hoc ideo diligentius iniungimus vestrae caritati, quia scimus temporibus novissimis pseudodoctores esse venturos; sicut ipse Dominus in evangelio praedixit, et Apostolus Paulus ad Timotheum testatur. Ideo, dilectissimi, toto corde praeparemus nos in scientia veritatis, ut possimus contradicentibus veritati resistere, et divina donante gratia verbum Dei crescat et currat, et multiplicetur in profectum sanctae Dei Ecclesiae et salutem animarum nostrarum et laudem et gloriam nominis Domini nostri Iesu Christi. Pax praedicantibus, gratia obedientibus, gloria Domino Deo nostro Iesu Christo. Amen. *Ibid. c.* 80.

De rebus Ecclesiae.

LXXVII. Quia iuxta sanctorum Patrum traditionem novimus res Ecclesiae vota esse fidelium, pretia peccatorum, et patrimonia pauperum, ideo cuique non solum habita conservare, verum etiam multa Deo opitulante conferre optamus. Tamen ut ab ecclesiasticis de non dividendis rebus illius *g)* suspicionem dudum conceptam penitus amoveremus, statuimus ut neque nostris neque filiorum et Deo dispensante successorum nostrorum temporibus, qui nostram vel progenitorum nostrorum voluntatem vel exemplum imitari voluerint, nullam penitus divisionem aut iacturam patiantur *h)*. *Capitul. I. a.* 803. *c.* 1., *Capitul. II. a.* 814. *c.* 3., *Capitul. a.* 816. *c.* 1.

De Episcopis eligendis.

LXXVIII. Sacrorum canonum non ignari *i)*, ut in Dei nomine sancta Ecclesia suo liberius potiretur honore *k)*, adsensum ordini ecclesiastico praebuimus, ut scilicet Episcopi per electionem cleri et populi secundum statuta canonum de propria dioecesi, remotâ personarum et munerum acceptione, ob vitae meritum et sapientiae donum eligantur, ut exemplo et verbo sibi subiectis usquequaque prodesse valeant. *Capitul. I. a.* 803. *c.* 2., *Capitul. a.* 816. *c.* 2.

De dictis Patrum congestis pro canonica professione, quia dehonestabatur.

LXXIX. Quia vero canonica professio à multis partim

---

f) al. mss. *Sed et unicuique vestrum videndum est; Sed et vestrum est; summopere vobis videndum est.*

g) al. mss. *rebus ecclesiarum.*

h) al. mss. *patiatur; patiatur ecclesia.*

i) al. mss. *De eligendis episcopis sacros canones non ignorantes.*

k) al. mss. *potiatur iure*

ignorantia, partim desidia, dehonestabatur, opere pretium duximus, Deo annuente, apud sacrum Conventum ex dictis sanctorum Patrum, velut ex diversis pratis *l*) quosdam vernantes flosculos carpendo, in unam regulam Canonicorum et Canonicarum congerere, et Canonicis vel Sanctimonialibus servandam contradere, ut per eam canonicus ordo absque ambiguitate possit servari. Et quoniam illam sacer Conventus ita etiam laudibus extulit, ut usque ad unum iota *m*) observandam percenseret, statuimus ut ab omnibus in eadem professione degentibus indubitanter teneatur, et modis omnibus, sive à Canonicis sive à Sanctimonialibus canonice degentibus, deinceps observetur. *Capitul. a.* 816. *c.* 3.

De conlatis Ecclesiàe dividendis.

LXXX. Statutum est ut quicquid tempore imperii nostri à fidelibus Ecclesiae sponte conlatum fuerit, in ditioribus locis duas partes in usus pauperum, tertiam in stipendia cedere Clericorum (aut Monachorum *n*), in minoribus vero locis aeque inter clerum et pauperes fore dividendum; nisi forte à datoribus ubi specialiter dandae sint, constitutum fuerit. *Ibid. c.* 4.

De Abbatibus eligendis.

LXXXI. Monachorum siquidem causam qualiter Deo opitulante ex parte disposuerimus, et quomodo ex se ipsis sibi eligendi Abbates licentiam dederimus, (et qualiter Deo opitulante quiete vivere propositumque indefessi custodire valerent, ordinaverimus *o*), in alia schedula diligenter adnotari fecimus; et ut apud successores nostros ratum foret et inviolabiliter conservaretur, confirmavimus. *Ibid. c.* 5.

De ordinatione servorum.

LXXXII. De servorum vero ordinatione, qui passim ad gradus ecclesiasticos indiscrete promovebantur, placuit omnibus cum sacris canonibus concordare debere. Et *p*) statutum est ut nullus Episcoporum deinceps eos ad sacros ordines promovere praesumat, nisi prius à dominis propriis libertatem consecuti fuerint. Et si quilibet servus dominum suum fugiens, aut latitans, adhibitis testibus munere conductis vel corruptis, aut qualibet calliditate vel fraude, ad gradus ecclesiasticos pervenerit, decretum est ut deponatur, et dominus eius eum recipiat. Si vero avus vel pater ab alia *q*) patria in aliam migrans, in eadem provincia filium genuerit, et ipse filius ibidem educatus et ad gradus ecclesiasticos promotus fuerit, et

---

l) al. mss. *partibus.*
m) al. mss. *ita.*
n) Desunt in uno ms.
o) Desunt in al. mss.
p) al. mss. *Unde.*
q) al. mss. *aliqua.*

utrum servus sit ignoraverit *r)*, et postea veniens dominus eius legibus eum adquisierit, sancitum est ut si dominus eius illi libertatem dare voluerit, in gradu suo permaneat. Si vero eum catena servitutis à castris dominicis extrahere voluerit, gradum amittat: quia, iuxta sacros ordines, vilis persona manens, sacerdotii dignitate fungi non potest. De rebus vero illorum vel peculiare qui à propriis dominis libertate donantur ut ad gradus ecclesiasticos iure promoveantur, statutum est ut in potestate dominorum consistat utrum illis concedere an sibi vindicare voluerint. Caeterum si post ordinationem aliquid adquisierint, illud observetur quod in canonibus de consecratis nihil habentibus constitutum est. De Ecclesiarum vero servis communi sententia decretum est ut Archiepiscopi per singulas provincias constituti nostram auctoritatem, suffraganei vero illorum exemplar illius penes se habeant. Et quandocunque de familia Ecclesiae utilis inventus aliquis ordinandus est, in ambone ipsa auctoritas coram populo legatur; et coram Sacerdotibus, vel coram fidelibus laicis, ante cornu altaris, sicut in nostra auctoritate continetur, remota qualibet calliditate, libertatem consequantur, et tunc demum ad gradus ecclesiasticos promoveatur. Similiter quoque de his agendum est quos laici de familia Ecclesiarum ad sacros ordines promovere voluerint. Sed et de his quos Praepositi Canonicorum aut Monachorum ordinandos expetiverint, eadem forma servanda est. *Ibid. c.* 6.

De personis à quibus non sunt res accipiendae.

LXXXIII. Statutum est ut nullus quilibet ecclesiasticus ab his personis res deinceps accipere praesumat quarum liberi aut propinqui hac inconsulta oblatione possint rerum propriarum exheredari *s)*. Quod si aliquis deinceps hoc facere tentaverit, a synodali vel imperiali sententia modis omnibus feriatur *t)*. *Ibid. c.* 7.

De Presbyteris constituendis.

LXXXIV. Statutum est ut sine auctoritate vel consensu Episcoporum Presbyteri in quibuslibet Ecclesiis nec constituantur nec expellantur. Et si laici Clericos probabilis vitae et doctrinae Episcopis consecrandos suisque in Ecclesiis constituendos obtulerint, nulla qualibet occasione eos reiciant. *Ibid. c.* 9.

---

r) al. mss. *ignoratum fuerit.*

s) al. mss. *exhereditari.*

t) Postrema pars huius capitis in al. Codd. mss. paulum diversis sic habet: *Quod si aliquis deinceps hoc facere temptaverit, (et) acceptor (a) synodali (vel imperiali) sententia (modis omnibus) districte feriatur, et res ad exheredatos redeat.* Postea sequitur caput octavum Capitularis anni DCCCXVI.

De mansis uniuscuiusque Ecclesiae.

LXXXV. Sancitum est ut unicuique Ecclesiae unus mansus integer absque alio servitio adtribuatur. Et Presbyteri in eis constituti, non de decimis, neque de oblationibus fidelium, non de domibus, neque de atriis vel hortis iuxta Ecclesiam positis, neque de praescripto manso aliquod servitium faciant praeter ecclesiasticum. Et si aliquid amplius habuerint, inde Senioribus suis debitum servitium impendant. *Ibid.* c. 10.

De Presbyteris uniuscuiusque Ecclesiae.

LXXXVI. Statutum est, postquam hoc impletum fuerit, ut unaquaeque Ecclesia suum Presbyterum habeat, ubi id fieri facultas providente Episcopo permiserit. *Ibid.* c. 11.

De villis novis et Ecclesiis in eis noviter constitutis.

LXXXVII. Sancitum est de villis novis et Ecclesiis in eis noviter constitutis ut decimae de ipsis villis ad easdem Ecclesias conferantur. *Ibid.* c. 12.

De sacris vasis Ecclesiae in pignus datis.

LXXXVIII. De sacris vasis Ecclesiae quae in pignus à nonnullis in quibusdam locis dari comperimus, inhibitum est ne deinceps à quoquam fieri praesumatur, nisi solummodò necessitate redimendorum captivorum compellente. *Ibid.* c. 13.

De Ecclesiis destructis, vel de nonis et decimis.

LXXXIX. De Ecclesiis sanè destructis, vel de nonis et decimis, sive de claustris Canonicorum, qualiter constitui et ordinari à nobis placuerit, aliis capitulis subter adnotavimus. *Ibid.* c. 14.

De Ecclesiarum honore.

XC. Sed et de Ecclesiarum honore, quomodo Deo adiuvante, quantum in nobis est, vigeat, similiter in subter adnotatis capitulis insertum esse dinoscitur. *Ibid.* c. 15.

De Episcopis Italiae.

XCI. De Episcopis vero in Longobardia constitutis, qui ab his quos ordinabant sacramenta et munera contra divinam et canonicam auctoritatem accipere vel exigere soliti erant, modis omnibus inhibitum est ne ulterius fiat: quia iuxta sacros canones uterque gradu proprio talia facientes decidi debent. *Ibid.* c. 16.

De Presbyteris qui feminas in domibus habent.

XCII. Statutum est ab Episcopis de Presbyteris qui feminas secum indiscretè habitare permittunt, et propter hoc malae opinionis suspicione denotantur, ut si deinceps admo-

niti non se correxerint, velut contemptores sacrorum canonum canonicâ invectione feriantur. *Ibid. c.* 17.

De Presbyteris qui pro chrismate in Coena Domini veniebant.

XCIII. De Presbyteris qui accipiendi chrismatis gratiâ ad civitates in Coena Domini venire soliti erant, sancitum est ut de his qui longè positi sunt, de octo vel decem unus ab Episcopo eligatur, qui acceptum chrisma sibi et sociis suis diligenter perferat. Hi vero qui non longius à civitate quam quatuor aut quinque millibus habitant, more solito ad accipiendum chrisma per se veniant. Discendi vero alio non Quadragesimae tempore, ad civitates convocentur. *Ibid. c.* 18.

De praedicatione et confirmatione Episcoporum.

XCIV. Ne vero Episcopi occasione praedicandi aut confirmandi oneri essent populis, à nobis admoniti polliciti sunt se deinceps hoc cavere velle, et eo tempore suum ministerium, in quantum facultas dabatur, exequi (quo eorum profectio, quantum in illis erat, his quibus prodesse possunt et debent, non sit importuna vel onerosa *u*). *Ibid. c.* 19.

De pueris tondendis et puellis velandis.

XCV. Ne pueri vero sine voluntate parentum tonsurentur, vel puellae velentur, modis omnibus inhibitum est. Et qui hoc facere tentaverit, multam quae in capitulis legis mundanae à nobis constitutis continetur, persolvere cogatur. *Ibid. c.* 20.

De feminis viros amittentibus.

XCVI. De feminis quae viros amittunt placet ne se, sicut hactenus, indiscrete velent, sed ut triginta dies post decessum viri sui expectent, et post tricesimum diem per consilium Episcopi sui, vel si Episcopus absens fuerit, consilio aliorum religiosorum Sacerdotum, suorumque parentum atque amicorum, id quod eligere debent, eligant. Et quia à sacro conventu rogati *v*) ut hi qui publicam gerebant poenitentiam, et feminae quae viros amittebant, nostrâ auctoritate, donec deliberent quid agant, tuerentur, specialiter pro his capitula fieri et legis mundanae capitulis inserenda decrevimus. *Ibid. c.* 21.

De raptis et de earum raptoribus.

XCVII. De raptis vero et de raptoribus, quamquam specialiter decrevissemus quid pati debeant qui hoc nefas deinceps facere tentaverint, quid tamen super his sacri canones praecipiant hîc inserendum necessarium duximus; quatenus

---

u) al. mss. *ut his quibus prodesse possunt et debent non sit importuna vel onerosa eorum visitatio.*

v) al. mss. *rogati sumus.*

omnibus pateat quantum malum sit, et non solum humanâ, sed etiam divinâ auctoritate constricti, ab hinc hoc malum ab omnibus caveatur. *Ibid. c.* 22.

De puellis raptis, necdum desponsatis.

XCVIII. De puellis raptis, necdum desponsatis, in Concilio Chalcedonensi, ubi DCXXX Patres adfuerunt, capitulo XXXVIII, ita habetur: *Eos qui rapiunt puellas sub nomine simul habitandi, cooperantes et conibentes raptoribus, decrevit sancta Synodus, si quidem Clerici sunt, decidant gradu proprio; si vero laici, anathematizentur.* Quibus verbis apertè datur intellegi qualiter huius mali auctores damnandi sunt, quando participes et conibentes tanto anathemate feriuntur, et iuxta canonicam auctoritatem ad coniugia legitima raptas sibi iure vindicare nullatenus possunt. *Ibid. c.* 23.

De desponsatis, et ab aliis raptis.

XCIX. De desponsatis puellis et ab aliis raptis ita in Concilio Ancyritano, capitulo decimo, legitur: *Desponsatas puellas, et post ab aliis raptas, placuit erui, et eis reddi quibus antè fuerant desponsatae, etiamsi eis à raptoribus vis inlata constiterit.* Proinde statutum est à sacro conventu ut raptor publicâ poenitentiâ multetur. Raptae vero, si sponsus eam recipere noluerit, et ipsa eidem crimini consentiens non fuit, licentia nubendi alii non negetur. Quod si et ipsa consensit, simili sententiae subiaceat. Quod si post haec se coniungere praesumpserint, utrique anathematizentur. *Ibid. c.* 24.

De his qui virginibus Deo dicatis se sociant.

C. De his vero qui sacris virginibus se sociant, ita in decretis Papae Gelasii, capitulo XX, continetur: *Virginibus sacris temère se quosdam sociare cognovimus, et post dicatum Deo propositum incesta foedera sacrilegaque miscere; quos protinus aequum est â sacra communione detrudi, et nisi publicam probatamque egerint poenitentiam, omninò non recipi; aut his certè Viaticum de seculo transeuntibus, si tamen poenituerint, non negetur.* Si vero de copulatione sacrarum virginum tam severè feriuntur, quanto severius feriendi sunt qui eas rapiunt? Ideo, sicut praemissum est, necesse est ut ab omnibus in Christiana religione consistentibus rigore auctoritatis divinae vel humanae hoc malum radicitus amputetur. *Ibid. c.* 25.

De puellis, quo tempore velentur.

CI. Ne vero puellae indiscretè velentur, placuit nobis etiam de sacris canonibus qualiter observàndum sit hic inferre. De tempore velandarum puellarum in Africano Concilio capitulo XVI, continetur ut non ante XXV annos consecrentur.

Item in eodem Concilio, capitulo xciii, de virginibus velandis ita continetur: *Item placuit ut quicunque Episcoporum necessitate periclitantis pudicitiae virginalis, cùm vel petitor potens vel raptor aliquis formidatur, vel si etiam aliquo mortis periculoso scrupulo compuncta fuerit ne non velata moriatur, aut exigentibus parentibus aut his ad quorum curam pertinet, velaverit virginem seu velavit ante xxv annos aetatis, non ei obsit Concilium quod de isto annorum numero constitutum est.* Unde colligitur quia iuxta priorem sanctionem virgines xxv. aetatis suae anno ritè consecrandae sint; quod si praemissae necessitates antè id fieri compellant, nullum possit Episcopo adferre praeiudicium consecratio. *Ibid. c.* 26.

De examinatione S. Crucis nonfacienda.

CII. Sancitum est ut nullus deinceps quamlibet examinationem crucis *w)* facere praesumat; ne Christi passio, quae est glorificatio *x)*, cuiuslibet temeritate contemptui habeatur. *Ibid. c.* 27.

De pabulo verbi divini nuntiando.

CIII. Episcopos monemus ut sive per se, sive per vicarios, pabulum verbi divini sedulo populis adnuntient: quia, ut ait beatus Gregorius, iram contra se occulti Iudicis excitat Sacerdos, si sine praedicationis sonitu incedit. Et ut ipsi clerum sibi commissum in sobrietate et castitate nutrirent, divinisque officiis imbuerent, qui ritè ad sacrosanctos ecclesiasticos ordines promoveri possent. Et ut operam dent quatenus Presbyteri Missalem et Lectionarium, sive caeteros libellos sibi necessarios, bene correctos habeant, et qualiter Ecclesias destructas ad se pertinentes iuxta vires emendent, qualiter etiam viduas diligenter instruant, quomodo etiam secundum apostolicam auctoritatem conversari debeant, edoceant. Et ut superstitiones quas quibusdam in locis in exequiis mortuorum nonnulli faciunt, eradicent, et ut exemplo suae innocentiae alios ad bene vivendum provocent, et cunctis ecclesiasticis negotiis, quantum Dominus iuverit, totis viribus consulere satagant, diligenter admonuimus. Et ut id liberius exequi valeant, nos, in quantum Dominus posse dederit, opem ferre modis omnibus optamus. *Ibid. c.* 28.

De incestis nuptiis et Ecclesiis non dividendis.

CIV. Nonnulla vero capitula, sicut de incestis nuptiis, necnon et de Ecclesiis quae inter coheredes dividuntur, et tali occasione proprio honore carent, sive de his Ecclesiis quae nimium rebus propriis sunt adtenuatae *y)*, vel certè de

---

w) al. mss. *sanctae crucis; in sancta cruce.*

x) al. mss. *neque glorificatio.*

y) al. mss. *adnullatae; annullatae; adnuptiatae.*

his rebus quae nuper necessitate compellente à nonnullis Ecclesiis sunt ablatae, et si qua sunt alia sive in ecclesiasticis sive in publicis rebus emendatione digna, quae pro temporis brevitate efficere nequivimus, in tantum differendum illud dignum indicavimus, donec, Domino favente, consultu fidelium, facultas nobis id definiendi ab eo tribuatur. Inventa vero ut Deo *z)* opitulante effectum obtineant (per tempora, iam emendata atque correcta ac restituta scriptis confirmare optamus. *a*) *Ibid. c.* 29.

De Scriptoribus.

CV. De scribis, ut *b)* non vitiosè scribant. *Capitul. I*, *a.* 805. *c.* 3.

De servis propriis vel ancillis.

CVI. De servis propriis vel ancillis, ut non amplius tondeantur vel velentur, nisi secundum mensuram, et ut ibi satis fiat, et villae non sint desolatae. *Ibid. c.* 11.

Oe congregationibus.

CVII. De congregationibus superfluis, ut nullatenus fiant; sed tantos (congreget quis quantis consilium dare potest *c*). *Ibid. c.* 12.

De pulsantibus.

CVIII. De his qui non fiunt secundum regulam pulsati, ut deinceps emendentur et pulsentur secundum regulam. *Ibid. c.* 13.

De infantulis puellis, quando velentur.

CIX. Ut infantulae aetatis puellae *d)* non velentur antequam illae eligere sciant quid velint, (et pulsentur *e*) salvà canonicâ auctoritate. *Ibid. c.* 14.

De Praepositis Monachorum.

CX. Ut laici non sint Praepositi Monachorum infra monasteria; nec Archidiaconi sint laici. *Ibid. c.* 15.

De incestuosis.

CXI. De incestuosis, ut canonicè examinentur, et nec propter alicuius amicitiam quidam relaxentur, quidam vero constringantur. *Ibid. c.* 16.

---

z) al. mss. *Domino.*

a) al. mss. *per tempora (pro tempore) hic inserenda censuimus.*

b) al. mss. *Iubemus ut scriptores quique.*

c) al. mss. *congregate quantis consilium (subsidium) dari potest.*

d) al. mss. *puellaris.*

e) Desunt in plerisque mss.

De fame, clade, et pestilentia, si evenerit.

CXII. De hoc si evenerit fames, clades, pestilentia, et inaequalitas aeris, vel alia qualiscunque tribulatio, ut non expectetur edictum nostrum, sed statim deprecetur Dei misericordia. Et in praesenti anno de famis inopia, ut suos quisque adiuvet, et suam annonam non nimis care vendat. Et ne foris imperium nostrum vendatur aliquid alimoniae. *Capitul. II. a.* 8o5. *c.* 4.

De fugitivis Clericis sive laicis.

CXIII. De fugitivis Clericis sive laicis vel etiam foeminis, sicut in alio Capitulari praecepimus, ita servetur. *Ibid. c.* 14.

De liberis hominibus ad servitium Dei se tradentibus.

CXIV. De liberis hominibus qui ad servitium Dei se tradere volunt, ut prius hoc non faciant quam à nobis licentiam postulent. Hoc ideò, quia audivimus aliquos ex illis non tam causâ devotionis hoc fecisse, quam pro exercitu seu alia functione regali fugienda, quosdam vero cupiditatis causâ ab his qui res illorum concupiscunt circumventos audivimus. Et hoc ideò prohibemus. *Ibid. c.* 15.

De oppressione pauperum.

CXV. De oppressione (pauperum *f*) liberorum hominum, ut non fiant à potentioribus per aliquod malum ingenium contra iustitiam oppressi, ita ut coacti res eorum vendant aut tradant. Ideo haec et supra et hîc de liberis hominibus diximus, ne fortè parentes eorum contra iustitiam fiant exheredati, et regale obsequium minuatur, et ipsi heredes propter indigentiam mendici vel latrones seu malefactores efficiantur. Et ut saepius non fiant manniti ad placita, nisi sicut in alio Capitulari praecepimus, ita servetur. *Ibid. c.* 16.

De Missis qui per civitates et monasteria mittuntur.

CXVI. Ut Missi per singulas civitates et monasteria virorum et puellarum praevideant quomodo aut qualiter in domibus Ecclesiarum et ornamentis Ecclesiae emendatae vel restauratae esse videntur; et diligenter inquirant de conversatione singulorum, vel quomodo emendatum habeant quod iussimus de eorum lectione et cantu, caeterisque disciplinis ad ordinem ecclesiasticae regulae pertinentibus. *Capitul. V. a.* 8o6. *c.* 4.

De thesauris ecclesiasticis.

CXVII. Ut singuli Episcopi, Abbates, seu Abbatissae, diligenter considerent thesauros ecclesiasticos, ne propter per-

---

f) Decst in al. mss.

fidiam aut negligentiam custodum aliquid de gemmis aut de vasis vel de reliquo quoque thesauro, perditum sit: quia dictum est nobis quod negotiatores Iudaei necnon et alii gloriantur quia quicquid eis placet, possint ab eis emere. *Ibid. c.* 5.

De mendicis discurrentibus.

CXVIII. De mendicis qui per patrias discurrunt, volumus ut unusquisque fidelium nostrorum suum pauperem de beneficio aut de propria familia nutriat, et non permittat aliubi ire mendicando. Et ubi tales inventi fuerint, sibi manibus laborent, et nullus eis quicquam tribuere praesumat. *Ibid. c.* 10.

De usura.

CXIX. Usura est ubi amplius requiritur quam datur: verbi gratia, si dederis solidos decem, et amplius requisieris; vel si dederis modium vini, frumenti, et iterum super aliud exegeris. *Ibid. c.* 12.

De cupiditate in bonam partem.

CXX. Cupiditas in bonam partem potest accipi et in malam. In bonam, iuxta Apostolum: *Cupio dissolvi, et esse cum Christo.* Et in psalmo: *Concupivit anima mea in atria Domini. Ibid. c.* 13.

Item de cupiditate in malam partem.

CXXI. Cupiditas vero in malam partem accipitur, si quis supra modum res quaslibet iniuste appetere vult, iuxta Salomonem: *Post concupiscentias tuas non eas. Ibid. c.* 14.

Item de avaritia.

CXXII. Avaritia est, alienas res appetere, et adeptas nulli largiri. Et, iuxta Apostolum, haec est radix omnium malorum. *Ibid. c.* 15.

De turpibus lucris.

CXXIII. Turpe lucrum exercent qui per varias circumventiones, lucrandi causa, inhoneste res quaslibet congregare decertant. *Ibid. c.* 16.

De foenore.

CXXIV. Foenus est qui aliquid praestat. Iustum foenus est qui amplius non requirit nisi quantum praestitit. *Ibid. c.* 17.

De emptione tempore messis causa cupiditatis et turpis lucri.

CXXV. Quicunque enim tempore messis vel tempore vindemiae, non necessitate, sed propter cupiditatem, comparat annonam aut vinum, verbi gratia, de duobus denariis comparat modium unum, et servat usque dum venundare possit contra denarios quatuor aut sex seu amplius, hoc turpe lucrum

De honore pro Ecclesiis dando.

CXLII. Ut Episcopi praevideant quem honorem Presbyteri pro Ecclesiis suis Senioribus tribuant.

De decimis dispensandis.

CXLIII. Ut decimae in potestate Episcopi sint qualiter à Presbyteris dispensantur.

De Ecclesiis vel altaribus.

CXLIV. Ut Ecclesiae vel altaria melius construantur *g)*. Et nullus Presbyter annonam vel foenum in Ecclesia mittere praesumat.

De Ecclesiis vel altaribus ambiguis.

CXLV. Ut Ecclesiae vel altaria quae ambigua sunt de consecratione, consecrentur.

De linteis altaribus praeparandis.

CXLVI. Ut Presbyteri per parochias suas feminis praedicent ut linteamina altaribus praeparent.

De parochianis alterius Presbyteri.

CXLVII. Ut nullus Presbyter alterius parochianum, nisi in itinere fuerit vel placitum ibi habuerit, ad Missam recipiat.

De parochia alterius Presbyteri.

CXLVIII. Ut nullus Presbyter in alterius parochia Missam cantare praesumat, nisi in itinere fuerit, nec decimam ad alterum pertinentem audeat recipere.

De termino Ecclesiarum.

CXLIX. Ut terminum habeat unaquaeque Ecclesia de quibus villis decimas recipiat.

De rebus Presbyterorum.

CL. Ut unusquisque Presbyter res quas post diem consecrationis adquisierit, propriae Ecclesiae relinquat.

De poenitentibus non cogendis.

CLI. Ut nullus Presbyter aut laicus poenitentem invitet *h)* bibere aut carnem manducare, nisi ad praesens pro ipso unum vel duos *i)* denarios, iuxta qualitatem poenitentiae, dederit.

De Presbyteris, à quibus se caveant.

CLII. Ut nullus Presbyter chartas scribat, nec conductor sui Senioris existat.

De sepultura, ubi non fiat.

CLIII. Ut nullus deinceps in Ecclesia mortuum sepeliat.

---

g) al. mss. *melius a Presbyteris conserventur.*

h) al. mss. *cogat.*

i) al. mss. *duos vel tres.*

De praedicatione vel capitulis Presbyterorum.

CLIV. Ut unusquisque Presbyter capitula habeat de maioribus vel de minoribus vitiis, per quae cognoscere valeat vel praedicare subditis suis ut se caveant ab insidiis diaboli.

De Eucharistia.

CLV. Ut Presbyter semper Eucharistiam habeat paratam; ut quando quis infirmaverit, aut parvulus infirmus fuerit, statim eum communicet, ne sine communione moriatur.

De ampullis duabus in Coena Domini habendis.

CLVI. Ut Presbyter in coena Domini duas *k)* ampullas secum deferat, unam ad chrisma, alteram ad oleum ad catechumenos inunguendum (vel infirmos *l*) iuxta sententiam apostolicam; ut quando quis infirmatur, inducat Presbyteros Ecclesiae, et orent super eum, unguentes eum oleo in nomine Domini.

De nonis et decimis.

CLVII. Ut qui Ecclesiarum beneficia habent, nonam et decimam ex eis Ecclesiae cuius res sunt donent. Et qui tale beneficium habent, et ad medietatem laborant *m*), ut de eorum portione proprio Presbytero decimas donent.

De festivitatibus in anno.

CLVIII. Hae sunt festivitates in anno, quae per omnia venerari debent. Natalis Domini, sancti Stephani, sancti Iohannis Evangelistae, Innocentum, Octabas Domini, Epiphania, Octabas Epiphaniae, Purificatio sanctae Mariae, Pascha dies octo, Letania maior, Ascensio Domini, Pentecosten, sancti Iohannis Baptistae, sancti Petri et Pauli, sancti Martini, sancti Andreae. De adsumptione sanctae Mariae interrogandum relinquimus.

De admonitione Sacerdotum.

CLIX. Ut Sacerdotes admoneant populum ut eleemosynam dent et orationes faciant pro diversis plagis quas assidue pro peccatis nostris patimur. *Capitul. I. a.* 810. *c.* 4.

De praedicatione ad plebem.

CLX. Ut ipsi Sacerdotes unusquisque secundum ordinem suum praedicare et docere studeat plebem sibi commissam. *Ibid. c.* 5.

---

k) al. mss. *tres.*
l) al. mss. *tertiam ad infirmos.*
m) al. mss. *habent, ad medietatem laborent, et de etc.*; *habent ut ad medietatem laborent, et de etc.*; *habent unde etc.*

De ebrietate.

CLXI. De ebrietate, ut primo omnium seniores semetipsos exinde caveant, et eorum junioribus exemplum bonum sobrietatis ostendant. *Ibid. c.* 6.

De admonitione ad omnes.

CLXII. Admonendi sunt omnes generaliter secundum evangelicam auctoritatem, ut sic luceant opera eorum bona coram hominibus, ut glorificent Deum qui in coelis est. *Ibid. c.* 7.

EXPLICIT LIBER PRIMUS.

INCIPIT PRAEFATIUNCULA LIBELLI SECUNDI.

Supra in primo Libello Capitula ecclesiastica quae Domnus Imperator Karolus fecit adunavi. In hoc vero ea ecclesiastica quae Domnus Hludouvicus Caesar piissimus edidit, descripsi Libello.

INDEX CAPITULORUM.

17. *De locis in quibus legationes recipiendae sunt.*
18. *De admonitione unius monetae.*
19. *De iniustis teloneis.*
20. *De pontibus ubi antiquitus fuerunt renovandis.*
21. *De nonis et decimis.*
22. *De operibus in restaurationem Ecclesiarum adimplendis.*
23. *De Comitibus, ut ministris Ecclesiae in suis Ministeriis adiutores sint.*
24. *De capitulis à Cancellario palatii ab Archiepiscopis et Comitibus accipiendis.*
25. *De nominibus locorum in quibus Missi dominici legatione funguntur.*
26. *De commemoratione ad legationem praedictorum Missorum pertinente.*
27. *De hoc quod per Missos dominicos ea quae per capitula statuta sunt, omnibus nota fieri debeant.*
28. *De admonitorio ad eos qui legatione funguntur.*
29. *De rebus ad venerabilem locum pertinentibus non alienandis.*
30. *De hoc quomodo liceat ad Imperatorem res sancti loci transferre.*
31. *De orphanis exheredatis subveniendum.*
32. *De rebus pauperum vel minus potentum mala occasione non emendis.*
33. *Qualiter iustitiae fiant pauperibus.*
34. *De illis hominibus qui iniustas querelas habent.*
35. *De festivitatibus anni.*
36. *De antiquis Ecclesiis, ut honorem suum habeant.*
37. *De spiritalibus filiolis.*
38. *De hoc ut Sacerdotes inreprehensibiles sint.*
39. *De hoc ut ab incestuosis, et ab his qui decimas non dant, et à Presbyteris neglegenter viventibus, wadii non accipiantur.*
40. *De discretione in corporis et sanguinis dominici perceptione.*
41. *De hominibus diversarum conditionum, et de his qui eis praelati sunt.*
42. *De feminis et Abbatissis, quales sint quae monasteriis puellaribus praeferri debent.*
43. *De incestuosis et homicidis Sacerdotum admonitionibus aurem nolentibus accommodare.*
44. *De Dominis subditorum admonendis.*
45. *De corporis Domini et sanguinis communicatione laicorum.*
46. *De eruditione filiorum à parentibus patrinis.*
47. *De Ecclesiis antiquitus constitutis.*
48. *De sepultura.*

INCIPIUNT SUPRASCRIPTA CAPITULA ET EORUM TEXTUS.

Praelocutio.

I. Omnibus vobis aut visu aut auditu notum esse non dubitamus quia genitor noster et progenitores, postquam à Deo ad hoc electi sunt, in hoc praecipue studuerunt ut honor sanctae Dei Ecclesiae et status regni decens maneret. Nos

etiam iuxta modum nostrum eorum sequentes exemplum, saepe vestram devotionem de his admonere curavimus, et Deo miserante multa iam emendata et correcta videmus. Unde et Deo iustas laudes persolvere, et vestrae bonae intentioni multimodas debemus gratias referre. *Capitul. I. a.* 823. *c.* 1.

De divina providentia in constitutione Domni Imperatoris, et de conservatione trium Capitulorum.

II. Sed quoniam complacuit divinae providentiae nostram mediocritatem ad hoc constituere ut sanctae suae Ecclesiae et regni huius curam gereremus, ad hoc certare et nos et filios, ac socios nostros, diebus vitae nostrae optamus, ut tria specialiter Capitula et à nobis et à vobis, Deo opem ferente, in huius regni administratione specialiter conserventur; id est, ut defensio et exaltatio vel honor sanctae Dei Ecclesiae et servorum illius congruus maneat, et pax et iustitia in omni generalitate populi nostri observetur. In his quippe maxime studere, et de his in omnibus placitis quae vobiscum Deo auxiliante habituri sumus, vos admonere optamus, sicut debitores sumus. *Ibid. c.* 2.

De hoc quod admonitor fidelium Domnus Imperator sit, et omnes fideles adiutores ipsius.

III. Sed quamquam summa huius ministerii in nostra persona consistere videatur, tamen et divina auctoritate et humana ordinatione ita per partes divisum esse cognoscitur, ut unusquisque vestrum in suo loco et ordine partem nostri ministerii habere cognoscatur. Unde apparet quod ego omnium vestrum admonitor esse debeo, et omnes vos nostri adiutores esse debetis. Nec enim ignoramus quid unicuique vestrum in sibi commissa portione conveniat. Et ideo praetermittere non possumus quin unumquemque iuxta suum ordinem admoneamus. *Ibid. c.* 3.

De sacro ministerio Episcoporum, et de admonitione Domni Imperatoris ad Episcopos.

IV. Sed quoniam scimus quod specialiter pertineat ad Episcopos ut primum ad sacrum ministerium suscipiendum iuste accedant, et in eodem ministerio religiose vivant, et tam bene vivendo quam recte praedicando populis sibi commissis iter vitae praebeant, et ut in monasteriis in suis parochiis constitutis sancta religio observata fiat, et ut unusquisque iuxta suam professionem veraciter vivat, curam impendant, omnes vos in hoc sacro ordine constitutos et officio pastorali functos monemus atque rogamus, ut in hoc maxime elaborare studeatis, et per vosmetipsos et per vobis subiectos, quantum ad vestrum ministerium pertinet, nobis veri adiutores in administratione ministerii nobis commissi existatis, ut in iudicio

non condemnari pro nostra et vestra neglegentia, sed potius pro utrorumque bono studio remunerari mereamur. Et ubicunque per neglegentiam Abbatis aut Abbatissae, vel Comitis sive Vassi nostri, aut cuiuslibet personae, aliquid vobis difficultatis in hoc apparuerit, nostrae dinoscentiae id ad tempus insinuare non differatis; ut nostro auxilio suffulti, quod vestra auctoritas exposcit famulante, ut decet, potestate nostra facilius perficere valeatis. *Ibid. c.* 4.

De admonitione Domni Imperatoris ad Episcopos de Sacerdotibus ad eorum curam pertinentibus, et de scholis.

V. De Sacerdotibus vero ad vestram curam pertinentibus magnum adhibete studium, ut qualiter vivere debeant, et quomodo populis ad suam portionis curam pertinentibus exemplo et verbo prosint, à vobis cum magna cura edoceantur et admoneantur, et ut id facere studeant vestra pontificali auctoritate constringantur. Quidquid autem in illis à populis iuste reprehenditur, in exemplo propriae conversationis vestra providentia corrigere non neglegat. Ne vero Ecclesiae illis commissae in restauratione aut in luminaribus, iuxta possibilitatem rerum, ab illis neglegantur vestra nihilominus invigilare debet solertia. Et sicut alios prohibetis ne de mansis ad Ecclesiae luminaria datis aliquid accipiant, sic et vos et vestri Archidiaconi de eisdem mansis nihil accipiendo, aliis exemplum praebeatis; sed potius ad id quod data sunt, servire concedantur; ut totum, sicut dictum est, in restauratione Ecclesiarum et luminaribus vestra auctoritate et studio cedere possit. Scholae sane ad filios et ministros Ecclesiae instruendos vel edocendos, sicut nobis praeterito tempore ad Attiniacum promisistis et vobis iniunximus, in congruis locis, ubi necdum perfectum est, ad multorum utilitatem et profectum à vobis ordinari non neglegantur. *Ibid. c.* 5.

De admonitione ad Comites pro utilitate sanctae Dei Ecclesiae.

VI. Vobis vero Comitibus dicimus, vosque commonemus, quia ad vestrum ministerium maxime pertinet, ut reverentiam et honorem sanctae Dei Ecclesiae exhibeatis, et cum Episcopis vestris concorditer vivatis, et eis adiutorium ad suum ministerium peragendum praebeatis, et ut vos ipsi in ministeriis vestris pacem et iustitiam faciatis, et quae nostra auctoritas publice fieri decernit, in vestris ministeriis studiose perficere studeatis. Proinde monemus vestram fidelitatem ut memores sitis fidei nobis promissae, et in parte ministerii nostri vobis commissi, in pace scilicet et iustitia facienda, vosmetipsos coram Deo et coram hominibus tales exhibeatis, ut et nostri veri adiutores et populi conservatores iuste dici et vocari possitis. Et nulla quaelibet causa, aut munerum ac-

ceptio, aut amicitia cuiuslibet, vel odium, aut timor, vel gratia, ab statu rectitudinis vos deviare compellat quin inter proximum et proximum semper iuste iudicetis. Pupillorum vero et viduarum et caeterorum pauperum adiutores ac defensores, et sanctae Ecclesiae vel servorum illius honoratores iuxta vestram possibilitatem sitis. Illos quoque qui temeritate et violentia in furtis et latrociniis sive rapinis communem pacem populi perturbare moliuntur, vestro studio et correctione, sicut decet, compescite. Et si aliqua persona vobis impedimento fuerit quin ea quae dicimus facere non valeatis, nobis ad tempus illud notum fiat; ut nostra auctoritate adiuti, ministerium vestrum digne adimplere possitis. *Ibid. c.* 6.

De admonitione ad laicos pro honore ecclesiastico conservando.

VII. Omnes vero laicos monemus ut honorem ecclesiasticum conservent, et dignam venerationem Episcopis et Dei Sacerdotibus exhibeant, et ad eorum praedicationem cum suis devote occurrant, et ieiunia ab illis communiter indicta reverenter observent, et suos observare doceant et compellant. Et ut etiam dies dominicus sicut decet honoretur et colatur, omnes studeant. Et ut liberius fieri possit, mercata et placita à Comitibus, sicut saepe admonitum fuit, illo die prohibeantur. *Ibid. c.* 7.

De admonitione ad Abbates et laicos pro monasteriis ex regali largitate sibi commissis.

VIII. Abbatibus quoque et laicis specialiter iubemus ut in monasteriis quae ex nostra largitate habent, Episcoporum consilio et documento ea quae ad religionem Canonicorum, Monachorum, Sanctimonialium pertinent, paragant, et eorum salubrem admonitionem in hoc libenter audiant et obediant. *Ibid. c.* 8.

De admonitione ad Episcopos, Abbates, et ad omnes fideles pro Comitum adiutoriis.

IX. Episcopis iterum, Abbatibus, et Vassis nostris, et omnibus fidelibus laicis dicimus ut Comitibus ad iustitias faciendas adiutores sitis. *Ibid. c.* 9.

De admonitione ad Episcopos vel Comites pro concordia ad invicem et cum caeteris fidelibus.

X. Episcopi vero vel Comites et ad invicem et cum caeteris fidelibus concorditer vivant, et ad sua ministeria peragenda vicissim sibi adiutorium ferant. *Ibid. c.* 10.

De admonitione ad omnes generaliter pro caritate et pace ad invicem.

XI. Omnibus etiam generaliter dicimus ut caritatem et pacem ad invicem habeatis, et generalem iussionem nostram

generaliter observare decertetis, et Missis nostris pro qualicunque scilicet, aut ecclesiastica aut publica utilitate vel opportunitate à nobis directis, nostri honoris causa honorem exhibeatis, et propter nostrae auctoritatis venerationem ea quae per illos iniungimus, agere non neglegatis. *Ibid. c.* 11.

De hoc quod unusquisque Episcoporum vel Comitum partem ministerii regalis habeat, et de testimonio ipsorum ad invicem.

XII. Et quoniam, sicut diximus, unusquisque vestrûm partem ministerii nostri per partes habere dinoscitur, volumus studere, et per clamatores et per alia quaelibet certa indicia, et per Missos nostros quos ad hoc ordinaverimus, qualiter unusquisque ad hoc certare studuerit, et per commune testimonium, id est, Episcoporum de Comitibus, Comitum de Episcopis, comperire qualiter scilicet Comites iustitiam diligant et faciant, et quam religiosè Episcopi conversentur et praedicent, et amborum relatu de aliorum in suis ministeriis consistentium aequitate et pace atque concordia cognoscere. Similiter etiam volumus ut omnes illis et illi omnibus de communi societate et statu à nobis interrogati, verum testimonium sibi mutuò perhibere possint. *Ibid. c.* 12.

De causa orta ad inhonorationem regni pertinente.

XIII. Et si talis causa in qualibet provincia aut in aliquo comitatu orta fuerit quae aut ad inhonorationem regni aut ad commune damnum pertineat, quae etiam sine nostra potestate corrigi non possit, nos diu latere non permittatis, qui omnia, Deo auxiliante, corrigere debemus; quia quicquid hactenus in his quae ad pacem et iustitiam totius populi pertinent, et ad honorem regni et communem utilitatem aut à nobis aut à vobis neglectum est, debemus Deo auxiliante certare qualiter abhinc nostro et vestro studio emendatum fiat. *Ibid. c.* 13.

De pace in itinere exercitali custodiendâ.

XIV. De pace vero in exercitali itinere servanda usque ad marcham hoc omnibus notum fieri volumus, quod quicunque auctorem damni sibi praeterito anno inlati nominatim cognoscit, ut iustitiam de illo quaerat et accipiat. *Ibid. c.* 14.

De denuntiatione, ut qui in hostem pergunt, suos, qui in suo obsequio sunt, unusquisque cognoscat.

XV. Deinceps tamen omnibus denuntiare volumus ut cognoscat unusquisque omnes qui in suo obsequio in tali itinere pergunt, sive sui sint, sive alieni, ut ille de eorum factis rationem se sciat redditurum; et quicquid ipsi in pace violanda deliquerint, ad ipsius debet periculum *m*) pertinere

---

m) al. mss. *peculium*; *pluvium*; *plivium*.

eâ scilicet conditione, ut pacis violator primum iuxta facinoris qualitatem, sive coram nobis, sive coram Misso nostro, dignas poenas persolvat; et Senior qui secum talem duxerit quem aut constringere noluit, aut non potuit, ut nostram iussionem servaret, et insuper in regno nostro praedas facere non timeret, pro illius neglegentia, si antè eum de his non admonuerit, et postquam neglegentia contemptoris ad eius notitiam pervenerit, eum corrigere, sicut decet, neglexerit, honore suo privetur, ut scilicet neuter illorum sine iusta vindicta remaneat. *Ibid. c.* 15.

De inhonoratione Regis propter neglegentiam eorum qui legationes malè recipiunt.

XVI. De inhonoratione quoquè Regis et regni, et mala fama in exteras nationes dispersa propter neglegentiam eorum qui legationes ad nos directas in suis mansionibus aut malè recipiunt, aut constitutam à nobis expensam non tribuunt, aut paravereda dare nolunt, aut furto aliquid eis subripiunt, aut (quod perpessimum est) apertas violentias, eos caedendo et res eorum diripiendo, in ipsis exercere non pertimescunt, hoc omnibus notum esse volumus, quod quicunque ex his qui honores nostros habent, abhinc neglegentiam hanc emendare non certaverit, et suos homines, qui eius vice hoc agere debent, ut id bene perficiant non instruxerit, aut non constrinxerit ut ulterius illud neglegere non praesumant, et honorem nostrum et regnum nobis commissum custodire contempserit, nec nostrum nec regni nostri honorem ulterius volumus ut habeat; sed volumus ut unusquisque fidelium nostrorum procuratores rerum suarum de his specialiter instruat, ut quandocunque et undecunque legatio advenerit, et aut litteras aut Missum viderint, honorifice illam in omni loco imperii nostri propter nostrum et totius regni honorem omnes suscipere valeant. *Ibid. c.* 16.

De locis in quibus legationes recipiendae sunt.

XVII. In illis vero locis ubi modo via et mansionatici à genitore nostro et à nobis per Capitulare ordinati sunt, Missos ad hoc specialiter constitutos, qui hoc iugiter praevideant, habeant, ut omnia quae ad easdem legationes suscipiendas pertinent, fideles nostri ad hoc constituti ad tempus praeparare studeant, ut non tunc sit necesse de longè quaerere vel adducere quando tempus est illa dare vel persolvere. In caeteris vero locis per totum imperium nostrum unusquisque fidelium nostrorum et per se et per ministros suos, sicut diximus, sedulam vigilantiam adhibeat. *Ibid. c.* 17.

De admonitione unius monetae.

XVIII. De moneta vero, unde iam per tres annos et

admonitionem fecimus, et tempus quando una teneretur et aliae omnes cessarent constituimus, hoc omnibus notum esse volumus, quoniam ut absque ulla excusatione cito possit emendari, spatium usque ad Missam sancti Martini dare decrevimus, ut unusquisque Comitum in suis ministeriis de hoc iussionem nostram tunc possit habere adimpletam, quatinus ab illa die non alia, sed illa sola, per totum regnum nostrum ab omnibus habeatur iuxta illam constitutionem, sicut in capitulis quae de hac re illis Comitibus dedimus in quorum ministeriis moneta percutitur, constitutum est: quia tunc volumus Missos nostros huius rei gratiâ dirigere per singulos comitatus, qui diligenter inquirant qualiter Comites in hoc nostram iussionem adimplere certaverint. Et quicunque neglegens inde inventus fuerit, volumus ut ante nostram praesentiam quantocius venire iubeatur, ut rationem reddat utrum hoc quod iussimus facere noluerit aut non potuerit; aut si aliquâ re praepediente id facere non potuit, cur nobis ipsam impossibilitatem ad tempus non annuntiavit; quia si ipse aut non voluit, aut suae negligentiae causâ non potuit, nos tâlem invenire volumus qui hoc quod iubemus servare velit et possit. Ut autem iussio nostra in hac re citius impleatur, volumus ut quicunque ab illa die alium denarium negotiandi causa protulerit, à Comite et Ministris eius auferatur ab eo. *Ibid. c.* 18.

De iniustis teloneïs.

XIX. Similiter quoquè de iniustis teloneïs, de quibus qualiter ab omnibus observandum esset, et capitulis constituimus, et creberrimas admonitiones fecimus, praedicti Missi nostri volumus ut inquisitionem faciant à quibus nostra iussio in hoc adimpleta, à quibus quoquè sit neglecta; et eum qui implere neglexit aut distulit, ad nostram volumus ut veniat iussus praesentiam, ut cito rationem de his, sicut superius diximus, reddat; et si culpabilis inventus fuerit, dignam correctionem accipiat, ut caeteris neglegentibus exemplum terroris praebeat. *Ibid. c.* 19.

De pontibus ubi antiquitus fuerunt renovandis.

XX. Ut ubi pontes antiquitus fuerunt, et in his locis ubi tempore genitoris nostri ipso iubente diversarum necessitatum causâ facti sunt, omnino absque ulla dilatione ab his qui eos tunc fecerunt, restituantur et renoventur, ita ut ad Missam sancti Andreae restaurati fiant; nisi fortè aut ipsa operis magnitudo, aut aquarum in quolibet loco inundatio, hoc prohibeat. Aliter vero nullus qualibet occasione hoc neglegere aut differre praesumat quin ad praedictum tempus completum fiat. Et Missi nostri, quorum superius mentionem fecimus, volumus ut renuntient in quibus locis nostra iussio impleta, in quibus

neglecta est, aut aliquâ impossibilitate vel certâ ratione dilata. *Ibid. c.* 20.

De nonis et decimis.

XXI. De nonis quidem et decimis, unde et genitor noster et nos frequenter et in diversis placitis admonitionem fecimus, et per Capitularia nostra qualiter haec observentur ordinavimus, volumus atque iubemus ut de omni conlaborato, et de vino et foeno, fideliter et pleniter ab omnibus nona et decima persolvatur. De nutrimiue vero pro decima, sicut hactenus consuetudo fuit, ab omnibus observetur. Si quis tamen Episcoporum fuerit qui argentum pro hoc accipere velit, in sua maneat potestate, iuxta quod ei et illi qui hoc persolvere debet, convenerit. *Ibid. c.* 21.

De operibus in restaurationem Ecclesiarum adimplendis.

XXII. Similiter quidem de operibus in restaurationem Ecclesiarum, sive in faciendo, sive in redimendo, episcopalis potius sequatur voluntas. Nullatenus tamen remaneat quin, sicut à nobis saepe iussum est, hoc aut illud partibus Ecclesiarum persolvatur. Et hoc omnibus notum sit, quia quicunque neglegenter exinde egerit, et coram nobis exinde neglegens repertus fuerit, illud volumus omnino ut subeat quod in nostro Capitulari de hac re, communi consultu fidelium nostrorum, ordinavimus. *Ibid. c.* 22.

De Comitibus, ut ministris Ecclesiae in suis ministeriis adiutores sint.

XXIII. Comites vero Ministris Ecclesiae in eorum ministeriis, ut hoc plenius et de nostris, et de se et de suis hominibus, obtinere possint, adiutores in omnibus fiant. Et quicunque primâ et secundâ vice de his à Comite admonitus non se correxerit, volumus ut per eundem Comitem eius neglegentia ad nostram notitiam perferatur, ut nostrâ auctoritate quod in nostro Capitulari continetur, subire cogatur. *Ibid. c.* 23.

De Capitulis à Cancellario palatii ab Archiepiscopis et Comitibus accipiendis.

XXIV. Volumus etiam ut capitula quae nunc et alio tempore consultu fidelium nostrorum à nobis constituta sunt, à Cancellario nostro Archiepiscopi et Comites eorum de propriis civitatibus modo aut per se aut per suos Missos accipiant, et unusquisque per suam diocesim caeteris Episcopis, Abbatibus, Comitibus, et aliis fidelibus nostris ea transcribi faciant, et in suis comitatibus coram omnibus relegant, ut cunctis nostra ordinatio et voluntas nota fieri possit. Cancellarius tamen noster nomina Episcoporum et Comitum qui ea accipere curaverint, notet, et ea ad nostram notitiam perferat, ut nullus

hoc praetermittere praesumat. Vassi quoquè et vassalli nostri nobis famulantes volumus ut condignum apud omnes habeant honorem, sicut à genitore nostro et à nobis saepe admonitum est. *Ibid. c.* 24.

De nominibus locorum in quibus Missi dominici legatione funguntur.

XXV. In Vesontio, quae est diocesis Bernoini Archiepiscopi, Heiminus Episcopus et Monogoldus Comes. In Mogontia, quae est diocesis Heistulfi Episcopi, idem Heistulfus Episcopus et Rhuotbertus Comes. In Treveris, Hetti Archiepiscopus et Adalbertus Comes. In Colonia Hadaboldus Archiepiscopus et Eemundus Comes. In Rhemis, Ebbo Archiepiscopus, quando potuerit, et quando ei non licuerit, Rhuothadus Episcopus eius vice et Rhuotfridus Comes sint, super sex videlicet comitatus, id est, Remis, Cathalon, Suessionis, Silvanectis, Beluacus, et Laudunum: super quatuor vero episcopatus qui ad eandem diocesim pertinent, id est, Noviomacensem, Ambianensem, Tarvanensem, et Camaracensem, Rangarius Episcopus et Berengarius Comes. Senones, Hieremias Archiepiscopus et Donatus *n)* Comes. Rothomagum, Willebertus Archiepiscopus et Ingobertus Comes. Turones Landramnus Archiepiscopus et Rhuotbertus Comes. Lugdunum, Tarentasia, et Vienna, Albricus Episcopus et Richardus Comes. *Ibid. c.* 25.

De commemoratione ad legationem praedictorum Missorum pertinente.

XXVI. Commemoratio quid ad praedictorum Missorum legationem pertineat. Primo, ut conventum in duobus aut tribus locis congregent, ubi omnes ad eorum legationem pertinentes convenire possint, et omnibus generaliter notum faciant qualis sit eorum legatio, scilicet ad hoc esse se à nobis Missos constitutos, ut si quilibet Episcopus aut Comes ministerium suum, propter quodlibet impedimentum, implere non possit, ad eos recurrat, et cum eorum adiutorio ministerium suum adimpleat; et si talis causa fuerit quae per eorum admonitionem emendari non possit, per eos ad nostram notitiam deferatur; et si fortè Episcopus aut Comes aliquid neglegentius in suo ministerio egerit, per istorum admonitionem corrigatur; et omnis populus sciat ad hoc eos esse constitutos ut quicunque per neglegentiam aut incuriam vel impossibilitatem Comitis iustitiam suam adquirere non potuerit, ad eos primum querelam suam possit deferre, et per eorum auxilium iustitiam adquirere, et quando aliquis ad nos necessitatis causâ reclamaverit, ad eos possimus relatorum que-

n) al. mss. *Donatus et Ingobertus.*

relas ad definiendum remittere. Ipsi vero Missi non sine certissima causa vel necessitate huc illucque discurrant, nisi fortè quando tale aliquid in cuiuslibet ministerio ad legationem suam pertinente ortum esse cognoverint, quod eorum praesentià indigeat et sine illorum consilio vel adiutorio emendari non possit. Inde tamen debent esse solliciti, ut propter illorum neglegentiam nihil in sua legatione incorrectum remaneat; sed ubi certam et veram necessitatem cognoverint, nostram iussionem adimplere non neglegant. *Ibid. c.* 26.

De hoc quod per Missos dominicos ea quae per Capitula statuta sunt, omnibus nota fieri debeant.

XXVII. Volumus etiam ut omnibus notum sit quia ad hoc constituti sunt ut ea quae per Capitula nostra generaliter de quibuscunque causis statuimus, per Missos nota fiant omnibus, et in eorum procuratione consistant, ut ab omnibus adimpleantur. Et ubi fortè aliquo tali impedimento, quod per eos emendari non possit, aliquid de his quae constituimus ac iussimus, remanserit imperfectum, eorum relatu nobis ad tempus indicetur, ut per nos corrigatur quod per eos corrigi non potuit. *Ibid. c.* 27.

De admonitione ad eos qui legatione funguntur.

XXVIII. Nosse vos credimus quanti sit ponderis legatio quam vobis commisimus, et quam sit periculosum tantae rei curam neglegere quantam vos pro nostra omnium communi salute ex nostra obligatione suscepisse non ignoratis. De qua re cum vos interrogassemus, non sic nobis responsum est ut in eo responso sufficere potuisset ad eam dispositionem quam rerum necessitas ad communem utilitatem pertinentium poscere videbatur, vel quâ nobis aliquod securitatis solatium afferri potuisset. Et hoc ideo evenisse perspeximus, quia anno praeterito, quando Capitulare legationis vestrae vobis dedimus, cautè vos observare iussimus ne sine causa his quos honoratos esse volumus aliqua fieret iniuria. Quapropter volumus vobis notum facere qualiter tunc, Domino adiuvante, eandem iussionem nostram debeatis adimplere. Volumus ut Missi nostri, quos ad hoc constitutos habemus ut curam et sollicitudinem habeant qualiter unusquisque qui rector populi nostri à nobis constitutus est, in suo ordine officium sibi commissum iustè ac Deo placitè ad honorem nostrum ac populi nostri utilitatem administret, in hunc modum cognoscendi diligentiam adhibeant, si ea quae in Capitulari nostro, quod eis anno praeterito dedimus, continentur, secundum voluntatem Dei ac iussionem nostram fiant adimpleta. Itaque volumus ut medio mense Maio conveniant iidem Missi, unusquisque in sua legatione, cum omnibus Episcopis, Abbatibus, Comitibus, ac

Vassis nostris, Advocatis nostris, ac Vicedominis Abbatissarum, necnon et eorum qui propter aliquam inevitabilem necessitatem ipsi venire non possunt, ad locum unum. Et si necesse fuerit propter opportunitatem conveniendi in duobus vel tribus locis, vel maximè propter pauperes populi, idem conventus habeatur qui omnibus congruat; et habeat unusquisque Comes Vicarios et Centenarios suos secum, necnon et de primis Scabineis suis tres aut quatuor. Et in eo conventu primum Christianae religionis et ecclesiastici ordinis collatio fiat. Deinde inquirant Missi nostri ab universis qualiter unusquisque illorum qui ad hoc à nobis constituti sunt, officium sibi commissum secundum Dei voluntatem ac iussionem nostram administret in populo, et quam concordes atque unanimes ad hoc sint, vel qualiter vicissim sibi auxilium ferant ad ministeria sua peragenda. Et tam diligenter ac studiosè hanc investigationem faciant, ut omnem rei veritatem per eos cognoscere valeamus. Et si aliqua talis causa ad eorum notitiam perlata fuerit quae illorum auxilio indigeat, secundum qualitates causarum quae in nostro Capitulari continentur, tunc volumus ut illuc pergant, et ex nostra auctoritate illud corrigere studeant. *Ibid. c.* 28.

De rebus ad venerabilem locum pertinentibus non alienandis.

XXIX. Nulla sub Romana ditione constituta Ecclesia, vel xenodochium vel ptochotrophium, vel nosocomium vel orphanotrophium, vel gerontocomium vel brephotrophium, vel monasterium tam Monachorum quam Sanctimonialium, Archimandritam habens vel Archimandritissam, contra haec agere praesumat. Ergo his omnibus non liceat alienare rem immobilem, sive domum, sive agrum, sive hortum, sive rusticum mancipium, vel panes civiles, neque creditoribus specialis hypothecae titulo obligare. Alienationis autem verbum contineat venditionem, donationem, permutationem, et emphiteuseos perpetuum contractum. Sed omnes omnino Sacerdotes ab huiusmodi alienatione se abstineant, poenas timentes quas Leoniana Constitutio minatur, id est, ut is quidem qui comparaverit, rem loco venerabili reddat cuius et antea fuerat, scilicet cum fructibus aliisque emolumentis quae in medio tempore facta sunt; oeconomum autem Ecclesiae praestare omne lucrum quod ex huiusmodi prohibita alienatione senserit, vel qui Ecclesiae damnum effecerit, à ministerio submoveat, ita ut in posterum oeconomus non sit. Non solum autem ipse, sed etiam successores eius hac lege teneantur, sive ipse Archioeconomus alienaverit, sive respiciens alienantem Episcopum non prohibuerit; multo magis si consenserit. Tabellionem autem qui talia interdicta instrumenta *o)* conscripsit,

o) al. mss. *strumenta.*

perpetuo exilio tradi oportet. Magistratus autem qui eadem instrumenta admiserunt, et Officiales qui operam dederunt ut et monumentis intimentur donationes, vel caeterae alienationes actis intervenientibus confirmentur, non solum magistratu, sed etiam dignitate et facultatibus suis cedant. Remittit autem constitutio ea quae in praeterito tempore acta sunt. Excipit autem quosdam contractus, quos in sequentibus exponit capitulis, per quos et Ecclesiarum immobiles res alienari possunt; Xenodochium, id est, locus venerabilis in quo peregrini suscipiuntur; Ptochotrophium, id est, locus venerabilis in quo pauperes et infirmi homines pascuntur; Nosocomium, id est locus venerabilis in quo aegroti homines curantur; Orphanotrophium, id est, locus venerabilis in quo parentibus orbati pueri pascuntur; Gerontocomium, id est, locus venerabilis in quo pauperes et propter senectutem solam infirmi homines curantur; Brephotrophium, id est, locus venerabilis in quo infantes aluntur.

De hoc quomodò liceat ad Imperatorem res sancti loci transferre.

XXX. Si Princeps voluerit rem immobilem sancto loco praestare, et accipere ab eo aliam immobilem rem, et eo modo permutationem contrahere, liceat hoc facere ei divinâ pragmaticâ sanctione ab eo promulgatâ.

De orphanis exheredatis subveniendum.

XXXI. Propter istius itaque pacis concordiam conservandam, placuit nobis de orphanis et pauperibus, qui debitè vel indebitè dicuntur amisisse hereditatem paterni vel materni iuris ad se legibus pertinentem, si alicubi inventi fuerint quos patres vel matres propter traditiones illorum exheredes fecerunt, aliorum scilicet suasionibus aut petitionibus vel aliquo ingenio, omnino volumus atque decrevimus emendari, quantum ad nos vel ad nostram pertinet potestatem, iuxta voluntatem Dei et vestram sanctam admonitionem et considerationem; ut si fortè extra officium nostrum alicubi inventum fuerit, admonere vestram clementiam audeamus ut emendetur.

De rebus pauperum vel minus potentum malâ occasione non emendis.

XXXII. Propter provisiones pauperum, pro quibus curam habere debemus, placuit nobis ut nec Episcopi, nec Abbates, nec Comites, nec Vicarii, nec Iudices, nullusque omnino sub mala occasione vel malo ingenio res pauperum vel minus potentum nec emere nec vi tollere audeat; sed quisquis ex eis aliquid comparare voluerit, in publico placito coram idoneis testibus et cum ratione hoc faciat. Ubicunque autem aliter

inventum fuerit, factum hoc omnino emendetur per iussionem nostram.

Qualiter iustitiae fiant pauperibus.

XXXIII. De causis viduarum, pupillorum, orphanorum, vel reliquorum pauperum, ut in primo conventu ante mediam diem illorum ratio vel querela audiatur et definiatur, et post mediam diem causa regia et Ecclesiarum vel potentum hominum: quia ipsi pauperes non habent facultatem unde sustentare se possint donec ad eorum perveniant iustitiam, et ideo tantos clamores faciunt ad aures nostras.

De illis hominibus qui iniustas querelas habent.

XXXIV. De illis hominibus qui iniustè super alios homines querelas faciunt, de quibus volumus, si inventus fuerit aliquis qui non habeat iustitiam causandi vel reclamandi, et revictus fuerit, propter illam calumniam quam fecit, secundum legem et aequitatem iustitiam reddat.

De festivitatibus anni.

XXXV. Festos dies in anno celebrare sanximus, hoc est, diem dominicum Paschae cum honore et sobrietate venerari, simili modo totam hebdomadam illam observare decrevimus. Diem ascensionis Domini pleniter celebrare. In Pentecoste, similiter ut in Pascha. In natali Apostolorum Petri et Pauli, diem unum. Nativitatem sancti Iohannis Baptistae, assumptionem sanctae Mariae, dedicationem sancti Michaelis, natalem sancti Remigii, sancti Martini, sancti Andreae. In natali Domini dies quatuor, octavas Domini, Epiphaniam Domini, purificationem sanctae Mariae. Et illas festivitates Martyrum vel Confessorum observare decrevimus quorum in unaquaque parochia sancta corpora requiescunt.

De antiquis Ecclesiis, ut honorem suum habeant.

XXXVI. Ecclesiae antiquitus constitutae nec decimis nec aliis possessionibus priventur, ita ut novis Oratoriis tribuantur. *Capitul. I. a.* 813. *c.* 19.

De spiritualibus filiolis.

XXXVII. Deinde praecipimus ut unusquisque compater vel proximi spiritales filios suos catholicè instruant.

De hoc ut Sacerdotes inreprehensibiles sint.

XXXVIII. Ut iuxta Apostoli vocem Sacerdotes inreprehensibiles sint, et moribus ornati, et nequaquam turpibus lucris deserviant, iuxtà illud quod ait Scriptura: *Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus, ut ei placeat cui se probavit.* Et à turpibus lucris et usuris non solum ipsi abstineant, verum etiam plebes sibi subditas abstinere instituant.

De hoc ut ab incestuosis, et ab his qui decimas non dant, et à Presbyteris negligenter viventibus wadii non accipiantur.

XXXIX. Dictum est nobis quod in quibusdam locis Episcopi et Comites ab incestuosis, et ab his qui decimas non dant, wadios accipiant, et à Presbyteris pro quibusdam negligentiis, et inter se pecuniam dividant. Quod penitus abolendum decrevimus, ne fortè avaritiae locus detur. Et constituimus ut incestuosi iuxtà canonicam sententiam poenitentià multentur. Qui vero decimas post creberrimas admonitiones et praedicationes Sacerdotum dare neglexerint, excommunicentur. Iuramento vero eos constringi nolumus, propter periculum periurii.

De discretione in corporis et sanguinis dominici perceptione.

XL. In perceptione corporis et sanguinis dominici magna discretio adhibenda est. Cavendum est enim ne si nimiùm in longum differatur, ad perniciem animae pertineat, dicente Domino: *Nisi manducaveritis carnem filii hominis, et sanguinem eius biberitis, non habebitis vitam in vobis.* Si vero indiscretè accipiatur, timendum est illud quod ait Apostolus: *Qui manducat et bibit indignè, iudicium sibi manducat et bibit.* Iuxtà eiusdem ergo Apostoli documentum probare se debet homo, et sic de pane illo manducare, et de calice bibere, ut videlicet abstinens aliquot diebus ab operibus carnis, et purificans corpus animamque suam, praeparet se ad percipiendum tantum sacramentum, exemplo David, qui nisi se confessus fuisset abstinuisse ab opere coniugali ab heri et nudius tertius, nequaquam panes propositionis à Sacerdote accepisset.

De hominibus diversarum conditionum, et de his qui eis praelati sunt.

XLI. Quia ergo constat in Ecclesia diversarum conditionum homines esse, ut sint nobiles et ignobiles, servi, coloni, inquilini, et caetera huiuscemodi omnia, oportet ut quicunque eis praelati sunt, sive Clerici sive Laici, clementer erga eos agant, et misericorditer eos tractent, sive in exigendis ab eis operibus, sive in accipiendis tributis et quibusdam debitis. Sciantque eos fratres suos esse, et unum secum patrem habere Deum, cui clamant: *Pater noster, qui es in coelis;* et unam matrem sanctam Ecclesiam, quae eos intemerato sacri fontis utero gignit. Disciplina igitur eis misericordissima et gubernatio opportuna adhibenda est; disciplina, ne indisciplinatè vivendo auctorem suum offendant; gubernatio, ne in quotidianis vitae commeatibus praelatorum adminiculo destituti fatescant

De feminis et Abbatissis, quales sint quae monasteriis puellaribus praeferri debent.

XLII. Monasteriis sanè puellaribus tales praeferri debent feminae et Abbatissae credi quae et se et subditum gregem cum

magna religione et sanctitate custodire noverint, et his quibus praesunt prodesse non desinant. Sed et se et alias ita observent utpote vasa sancta in ministerio Domini praeparata; tales enim se debent exhibere subditis in habitu, in veste, et in omni convictu, ut eis ad coelestia regna pergentibus ducatum praebeant. Sciant etiam se pro his quas in regimine acceperunt, in conspectu Domini rationem reddituras.

De incestuosis et homicidis Sacerdotum admonitionibus aurem nolentibus accommodare.

XLIII. Incestuosi, parricidae, homicidae multi apud nos (proh dolor!) reperiuntur, sed aliqui ex illis Sacerdotum nolunt admonitionibus aurem accommodare, volentes in pristinis perdurare criminibus: quos oportet per secularis potentiae disciplinam à tam prava consuetudine coercere, qui per salutifera Sacerdotum monita noluerunt revocari: quorum aliquos iam excommunicavimus, sed illi hoc parvipendentes in iisdem perdurârunt criminibus. Quamobrem vestra decernat mansuetudo quid de talibus deinceps agendum sit.

De dominis subditorum admonendis.

XLIV. Admonendi sunt domini subditorum ut circa suos pie et misericorditer agant, nec eos qualibet iniusta occasione condemnent, nec vi opprimant, nec illorum substantiolas iniuste tollant, nec ipsa debita, quae à subditis reddenda sunt, impie ac creduliter exigantur.

De corporis Domini et sanguinis communicatione Laicorum.

XLV. Ut si non frequentius, vel ter Laici homines in anno communicent, nisi forte quis maioribus quibuslibet criminibus impediatur.

De eruditione filiorum à parentibus et patrinis.

XLVI. Ut parentes filios suos, et patrini eos quos de fonte lavacri suscipiunt erudire summopere studeant; illi, quia eos genuere, et eis à Domino dati sunt; isti vero, quia pro eis fideiussores existunt.

De Ecclesiis antiquitus constitutis.

XLVII. Ut Ecclesiae antiquitus constitutae nec decimis, nec alia ulla possessione priventur. *Supra c.* 36.

De sepultura.

XLVIII. Ut de sepeliendis in basilicis mortuis illa constitutio servetur quae ab antiquis patribus constituta est.

EXPLICIT LIBER SECUNDUS.

INCIPIT TERTII PRAELOCUTIUNCULA LIBELLI.

Superius in duobus Libellis Capitula ecclesiastica praefatorum Principum Domni Karoli Imperatoris, et Domni ac gloriosissimi Hludouvici Augusti, descripsi. Nunc autem illa ad mundanae augmentum Legis pertinentia, quae Domnus Karolus Imperator edidit, in hoc tertio adunavi Libello.

INDEX CAPITULORUM.

Expliciunt Capitula.

Incipiunt suprascripta Capitula et eorum textus.

De pace servanda.

I. De pace admonemus ut omnes qui per aliqua scelera ei rebelles sunt, constringantur. *Capitul. II. a.* 805. c. 1.

De iustitiis generalibus.

II. De iustitiis Ecclesiarum Dei, viduarum, orphanorum et pupillorum, praecipimus ut in publicis iudiciis non despiciantur clamantes, sed diligenter audiantur. *Ibid.c.* 2.

De iustitiis regalibus.

III. De iustitiis regalibus, ut pleniter fiant inquisitae. *Ibid. c.* 3.

De armis non portandis.

IV. De armis infra patriam non portandis, id est, scutis et lanceis et loricis. Si faidosus quis sit, discutiatur tunc quis e duobus contrarius sit ut pacati fiant, et distringantur ad pacem, etiam si noluerint. Et si aliter se pacificare nolunt, adducantur in nostram praesentiam. Et si aliquis post pacificationem alterum occiderit, componat illum, et manum quam periuravit perdat, et insuper bannum dominicum solvat. *Ibid. c.* 5.

De armatura in hostem habenda.

V. De armatura in exercitu, sicut iam antea in alio Capitulari commendavimus, ita servetur: et insuper omnis homo de duodecim mansis bruniam habeat. Qui vero bruniam habens, eam secum non tulerit, omne beneficium cum brunia pariter perdat. *Ibid. c.* 6.

De negotiatoribus quo adusque procedant.

VI. De negotiatoribus qui partibus Sclavorum et Avarorum pergunt, quousque procedere cum suis negotiis debeant, id est, partibus Saxoniae usque ad Bardenwich, et ad

Magadoburg, et ad Erpesfurt, et ad Halaxstat, et ad Foracheim, et ad Breemberg, et ad Reginisburc, et ad Lauriacum; et ut arma et brunias non ducant ad venundandum. Quod si inventi fuerint portantes, omnis substantia eorum auferatur ab eis; dimidia quidem pars partibus palatii, alia vero medietas inter iam dictos Missos et inventorem dividatur. *Ibid. c.* 7.

De clamatoribus vel causidicis.

VII. De clamatoribus vel causidicis qui nec iudicium Scabineorum adquiescere nec blasphemare volunt, antiqua consuetudo servetur, id est, ut in custodia recludantur donec unum e duobus faciant. Et si ad palatium pro hac re clamaverint, et litteras detulerint, non quidem eis credatur, nec tamen in carcere ponantur; sed cum custodia et cum ipsis litteris pariter ad palatium nostrum remittantur, ut ibi discutiantur sicut dignum est. *Ibid. c.* 8.

De iuramento.

VIII. De iuramento, ut nulli alteri per sacramentum fidelitas promittatur, nisi nobis et unicuique proprio Seniori ad nostram utilitatem et sui Senioris; excepto his sacramentis quae iuste secundum legem alteri ab altero debentur. Et infantes qui antea non potuerunt propter iuvenilem aetatem iurare, modo fidelitatem repromittant. *Ibid c.* 9.

De conspirationibus.

IX. De conspirationibus vero, quicunque conspirationem facere praesumpserint, et sacramento quamcunque conspirationem firmaverint, ut triplici ratione iudicentur. Primo, ut ubicunque aliquod malum per hoc perpetratum fuit, auctores facti interficiantur; adiutores vero eorum singuli alter ab altero flagellentur, et nares sibi invicem praecidant. Ubi vero nihil mali perpetratum est, similiter quidem inter se flagellentur, et capillos sibi vicissim detondeant. Si vero per dextras aliqua conspiratio firmata fuerit, si liberi sunt, aut iurent cum idoneis iuratoribus hoc pro malo non fecisse; aut si facere non potuerint, suam legem componant. Si vero servi sunt, flagellentur. Et ut de caetero in regno nostro nulla huiusmodi conspiratio, nec per sacramentum, nec sine sacramento fiat. *Ibid. c.* 10.

De periuriis.

X. De periuriis, ut caveantur, et non admittantur testes ad iuramentum antequam discutiantur. Et si aliter discuti non possunt, separentur ab invicem, et singulariter inquirantur. Et non soli accusatori liceat testes eligere, absente suo causatore. Et omnino nullus nisi ieiunus ad iuramentum vel ad testimonium admittatur. Si vero aliquis refuta-

De his qui propter propriam iustitiam dilatandam fugantur.

XXI. Sunt et alii qui iustitiam legibus recipere debent, et in tantum fiunt in quibusdam locis fatigati *t*) usque dum illorum iustitiam per fideiussorum manus tradant, ita ut aliquid vel parvum possint habere, et fortiores suscipiant maiorem portionem. *Ibid. c.* 9.

De armis ad placitum non portandis.

XXII. Ut nullus ad mallum vel ad placitum infra patriam arma, id est, scutum et lanceam, portet. *Capitul. III. a.* 806. *c.* 1.

De latronibus.

XXIII. De latronibus praecipimus, quicunque post Missam sancti Iohannis latroni mansionem dederit, si Francus est, cum duodecim similibus Francis iuret quod ipse latronem eum fuisse non scisset, licet pater eius sit, aut frater, vel propinquus. Si hoc iurare non potuerit, et ab aliis convictus fuerit quod latronem in hospitio suscepisset, quasi latro et infidelis iudicetur: quia latro est et infidelis noster et Francorum, et qui illum suscepit, similis est illi. Si autem audivit quod latro fuisset, et tamen non scit profirmiter, aut iuret solus quod nunquam audisset, nec per veritatem, nec per mendacium, eum latronem esse; aut sit paratus, si ille de latrocinio postea convictus fuerit, ut similiter damnetur. *Ibid. c.* 2.

De animalibus vel aliis rebus, a quibus emantur.

XXIV. Ut nullus comparet caballum, bovem, et iumentum, vel alia *u*), nisi illum hominem cognoscat qui eum vendit, aut de quo pago est, vel ubi manet, aut quis est eius Senior. *Ibid. c.* 3.

De homicidiis Clericorum.

XXV. Qui Subdiaconum occiderit, trecentos solidos componat. Qui Diaconum occiderit, quadringentos solidos componat. Qui Presbyterum, sexcentos solidos componat. Qui Episcopum, nongentos solidos componat. Qui Monachum quadringentos solidos componat. *Capitul. II. a.* 803. *c.* 1.

De immunitate, si aliquod damnum ibi factum fuerit.

XXVI. Si quis in immunitate damnum aliquod fecerit, sexcentos solidos componat. Si autem homo furtum aut homicidium vel quodlibet crimen foris committens, infra immunitatem fugerit, mandet Comes vel Episcopo, vel Abbati, vel Vicedomino, vel illi quicunque locum Episcopi vel Abbatis tenuerit, ut reddat ei reum. Si ille contradixerit et eum reddere noluerit, in prima contradictione solidis quindecim cul-

---

t) al. mss. *fugati.*

u) al. ms. *alia quacunque re.*

pabilis iudicetur. Si ad secundam inquisitionem eum reddere noluerit, triginta solidis culpabilis iudicetur. Si nec ad tertiam inquisitionem consentire voluerit, quicquid reus damni fecerit, totum ille qui eum infra immunitatem retinet, nec reddere vult, solvere cogatur. Et ipse Comes veniens licentiam habeat ipsum hominem infra immunitatem quaerendi, ubicunque eum invenire potuerit. Si autem statim in prima inquisitione Comiti responsum fuerit quod reus infra immunitatem quidem fuisset, sed fuga lapsus sit, iuret quod ipse eum ad iustitiam cuiuslibet disfaciendam fugere non fecisset, et sit ei in hoc satisfactum. Si autem intranti in ipsam immunitatem Comiti collecta manu quislibet resistere tentaverit, Comes hoc ad Regem vel ad Principem deferat, ibique iudicetur, ut sicut ille qui in immunitate damnum fecit sexcentos solidos componere debeat, ita qui Comiti collecta manu resistere praesumpserit, sexcentis solidis culpabilis iudicetur. *Ibid. c.* 2.

De eo qui alium in iudicium iniuste contra alium altercantem adiuvare praesumpserit.

XXVII. Si quis hominem in iudicio iniuste contra alium altercantem adiuvare (per malum ingenium *v*) praesumpserit, atque inde coram Iudicibus vel coram Comite increpatus fuerit, et negare non potuerit, solidis quindecim culpabilis iudicetur. *Ibid. c.* 4.

De homine qui per chartam libertatem consecutus est.

XXVIII. Si quis per chartam ingenuitatis à domino suo legitime libertatem est consecutus, liber permaneat. Si vero aliquis eum iniuste inservire tentaverit, et ille chartam ingenuitatis suae ostenderit, et adversarium se inservire velle comprobavit, ille qui hoc tentaverit, multam quae in charta descripta est solvere cogatur. Si vero charta non paruerit sed iam ab illo qui eum inservire voluerit disfacta est, wirgildum eius componat, duas partes illi quem inservire voluerat, tertiam Regi; et ille iterum per praeceptum Regis libertatem suam conquirat. *Ibid. c.* 7.

De homine libero qui se loco wadii tradidit.

XXIX. Liber qui se loco wadii in alterius potestatem commiserit, ibique constitutus damnum aliquod cuilibet fecerit, qui eum in loco wadii suscepit, aut damnum solvat, aut hominem in mallo productum dimittat, perdens simul debitum propter quod eum pro wadio suscepit. Et qui damnum fecit, dimissus iuxta qualitatem rei cogatur emendare. Si vero liberam feminam habuerit, usque dum in pignore extiterit, et filios habuerint, liberi permaneant. *Ibid. c.* 8.

---

v) Desunt in al. mss.

De debitis regalibus, qualiter solvi debeant.

XXX. Omnia debita quae ad partem Regis solvi debent, solidis duodecim denariorum solvantur; excepto freda quae in lege Salica conscripta est. Illa eodem solido quo caeterae compositiones solvi debent, componatur. *Ibid. c.* 9.

De eo qui causam iudicatam repetere praesumit.

XXXI. Si quis causam iudicatam repetere praesumpserit in mallo, ibique testibus convictus fuerit, aut quindecim solidos componat, aut quindecim ictus ab Scabineis qui causam prius iudicaverunt, accipiat. *Ibid. c.* 10.

De eo qui in testimonium assumitur, qualis esse debeat.

XXXII. Optimus quisque in pago vel civitate in testimonium assumatur, et cui ille contra quem testimoniare debet, nullum crimen possit indicere. *Ibid. c.* 11.

De Scabineis, Advocatis, Notariis à Missis dominicis eligendis.

XXXIII. Ut Missi nostri Scabineos, Advocatos, Notarios per singula loca eligant, et eorum nomina, quando reversi fuerint, secum scripta deferant. *Capitul. III. a.* 803. *c.* 3.

De illis qui legem servare contemnunt.

XXXIV. De his qui legem servare contempserint, ut per fideiussores ad praesentiam Regis deducantur. *Ibid. c.* 4.

De heribannatoris coniecto.

XXXV. Ut illi qui heribannum solvere debent, coniectum faciant ad heribannatorem. *Ibid. c.* 5.

De colonis et fiscalinis

XXXVI. Ut nec colonus nec fiscalinus possint alicubi traditiones facere. *Ibid. c.* 10.

De homine in iudicium non mittendo sine causa.

XXXVII. Ut nullus praesumat hominem in iudicium mittere sine causa, nisi iudicatum fiat. *Ibid. c.* 11.

De causa ebrii hominis, et de eius testimonio, et de placito Comitis.

XXXVIII. Ut nullus ebrius suam causam in mallo possit conquirere, nec testimonium dicere; nec placitum Comes habeat, nisi ieiunus. *Ibid. c.* 15.

De Missis dominicis vel caeteris hominibus discurrentibus.

XXXIX. De Missis nostris discurrentibus, vel caeteris hominibus propter utilitatem nostram iter agentibus, ut nullus eis mansionem contradicere praesumat. *Ibid. c.* 17.

De illis qui ad placitum banniri debeant.

XL. Ut nullus ad placitum banniatur nisi qui causam

suam quaerit, aut si alter ei quaerere debet; exceptis Scabineis septem, qui ad omnia placita praeesse debent. *Ibid. c.* 20.

De falsis testibus.

XLI. De falsis testibus praecipimus ut non recipiantur. *Ibid. c.* 21.

De non iurando per vitam Regis.

XLII. Ut nullus praesumat per vitam Regis et filiorum eius iurare. *Ibid. c.* 22.

De eo qui per chartam ingenuus est, si ad servitium interpellatus fuerit.

XLIII. Si quis per chartam ingenuus dimissus fuerit, et à quolibet homine ad servitium interpellatus fuerit, primum legitimum auctorem suae libertatis proferat, et in sua libertate perseveret. Si vero legitimus auctor defuerit, testimonio bonorum hominum, qui tunc aderant quando liber dimissus fuerat, se defendere permittatur. Si vero testes defuerint, cum duabus aliis chartis, quae eiusdem Cancellarii manu firmatae sint vel scriptae, cuiuscunque fuerint, suam chartam, quae tertia est, veram et legitimam esse confirmet. Cancellarius tamen talis esse debet qui pagensibus locis illius notus fuisset et acceptus. Si autem qui interpellatus fuerit ad servitium, nec auctorem, nec testimonia habuerit, neque alias duas chartas ad suam chartam confirmandam invenire potuerit, tunc is qui eum interpellavit, secundum legem ipsam chartam falsam efficiat, et servum conquirat. Si vero interpellator auctore aut testimoniis, aut chartarum collatione victus fuerit, ex hoc quod voluit efficere, et non potuerit, multam quae in ipsa ingenuitatis charta continetur cogatur exsolvere. *Ibid. in fine.*

De servo qui damnum quodlibet perpetrat.

XLIV. Nemini liceat servum suum propter damnum ab illo cuilibet inlatum dimittere, sed iuxta qualitatem damni dominus pro illo respondeat, vel eum in commissionem aut ad poenam petitori offerat. Si autem servus perpetrato scelere fugerit, ita ut à domino penitus inveniri non possit, sacramento se dominus eius excusare studeat quod hoc suae voluntatis nec conscientiae fuisset quod servus eius tale facinus commisit. *Capitul. IV. a.* 803. *c.* 20.

De mannitione secundum legem ad mallum.

XLV. Si quis ad mallum legibus mannitus fuerit, et non venerit, si eum sunnis non detinuerit, quindecim solidis culpabilis iudicetur. Sic ad secundum et tertium. Si autem ad quartum venire contempserit, possessio eius in bannum mittatur donec veniat, et sic de re de qua interpellatus fuerit iustitiam faciat. Si infra annum non venerit, de rebus

eius quae in bannum missae sunt Rex interrogetur, et quicquid inde iudicaverit, fiat. Prima mannitio super noctes septem, secunda super noctes quatuordecim, tertia super noctes viginti et unam, quarta super noctes quadraginta et duas fiat. Similiter et de beneficio hominis, si forte res proprias non habuerit, mittatur in bannum usquequo Rex interrogetur. *Ibid. c.* 33.

De auctore rei.

XLVI. Si auctor venerit, et rem intertiatam recipere renuerit, campo vel cruce contendant. *Ibid. c.* 35.

De hominibus ad mortem diiudicatis, et postea eis vita concessa, si iustitiam quaesierint.

XLVII. De illis hominibus qui propter eorum culpas ad mortem diiudicati fuerint, et postea eis vita fuerit concessa, si ipsi iustitiam ab aliis requisierint, aut ab eis iustitiam quaerere voluerint, qualiter inter illos iudicium terminetur. Primo omnium de illis causis pro quibus iudicatus fuerit ad mortem, nullam potest facere repetitionem, quia omnes res suae, secundum iudicium Francorum, in publico fuerunt revocatae. Et si aliquid in postmodum, postquam ei vita concessa est, cum iustitia adquirere potuerit, in sua libertate teneat et defendat secundum legem. In testimonium non suscipiatur, nec inter Scabineos ad legem iudicandam teneatur. Et si ad sacramentum aliquid ei iudicatum fuerit quod iurare debeat, si aliquis ipsum sacramentum falsum dicere voluerit, cum armis contendat. *Capit. I. a.* 809 *c.* 30.

De homine cui post iudicium vita concessa est, et si iustitiam reddere noluerit.

XLVIII. Si alicui post iudicium Scabineorum fuerit vita concessa, et ipse in postmodum aliqua mala perpetraverit, et iustitiam reddere noluerit, dicendo quod mortuus sit, et ideo iustitiam reddere non debeat, statutum est ut superius iudicium sustineat quod antea sustinere debuit. Et si aliquis adversus eum aliqua mala fecerit, secundum aequitatis ordinem licentiam habeat suam iustitiam requirendi de causis perpetratis postquam ad mortem diiudicatus est; de praeteritis maneat sicut supra iudicatum fuit. *Ibid. c.* 31.

De latrone forbannito à libero homine suscepto.

XLIX. De latrone forbannito, liber homo qui eum suscepit, quindecim solidos componat, et servus centum viginti percussionibus vapulet. *Ibid. c.* 11.

De Comite latronem in forbannum mittente.

L. Ut Comes qui latronem in forbannum miserit, vicinis suis et aliis Comitibus notum faciat eundem latronem à se esse forbannitum, ut illi eum non recipiant. *Ibid. c.* 32.

De liberis hominibus qui ad mallum venire cogendi sint.

LI. Ut nullus alius de liberis hominibus ad placitum vel ad mallum venire cogatur, exceptis Scabineis vel Vassis Comitum, nisi qui causam suam adquirere debent aut respondere.

De testibus, ad testimonium dicendum qualiter adhibeantur.

LII. Ut testes ad testimonium dicendum praemio non conducantur; et ut nullus testimonium dicat aut sacramentum iuret, nisi ieiunus. Et ut testes priusquam iurent, separatim discutiantur quid dicere velint de illa re unde testimonium reddere debent. *Capitul. II. a.* 809. *c.* 6.

De iustitia cuiuslibet à nullo quolibet dilatanda.

LIII. Ut nullus quilibet Missus noster, neque Comes, neque Iudex, aut Scabineus, cuiuslibet iustitiam dilatare praesumat, si statim adimpleta potuerit esse secundum rectitudinem, neque praemia pro hoc a quolibet homine per aliquod ingenium malum praesumat accipere. *Ibid. c.* 7.

De non cogendo ad pontem ire causa telonei.

LIV. Ut nullus cogatur ad pontem ire ad fluvium transeundum propter telonei causas quando ille in alio loco compendiosius illud flumen transire potest. Similiter et in plano campo, ubi nec pons nec treiectus est, ibi omnimodis praecipimus ut non teloneum exigatur. *Ibid. c.* 9.

De hoc si Presbyter sanctum chrisma dederit ad iudicium subvertendum

LV. Ut Presbyter qui sanctum chrisma donaverit ad iudicium subvertendum, postquam de gradu suo depositus fuerit, manum amittat. *Ibid. c.* 10.

De Iudicibus, Advocatis, Praepositis, et reliquis Ministris, quales sint.

LVI. Ut Iudices, Advocati, Praepositi, Centenarii, Vicarii, Scabinei, quales meliores inveniri possunt, constituantur ad sua ministeria exercenda. *Ibid. c.* 11.

De mallo publico.

LVII. Ut in locis ubi mallos publicos habere solent, tectum tale constituantur quod in hyberno et in aestate observatum esse possit. *Ibid. c.* 13.

De sacramentis ad palatium adrhamitis.

LVIII. Ut sacramenta quae ad palatium fuerunt adrhamita, in palatio perficiantur. Et si consacramentales homines cum ipso venire renuerint, iussione dominica aut indiculo aut sigillo ad palatium venire cogantur. *Ibid. c.* 14.

De impedimento clamatorum.

LIX. De clamatoribus qui magnum impedimentum faci-

unt in palatio ad aures Domni Imperatoris, ut Missi seu Comites illorum Missos transmittant in contra illos qui mentiendo vadunt, ut eos convincant. *Capitul. I. a.* 810. *c.* 1.

De fugitivis contra praeceptum dominicum occultatis.

LX. De fugitivis qui per diversas provincias ducti et occultati sunt contra praeceptum Domni Imperatoris, ut qui eos post praeteritum tempus suscepit aut retinuit, bannum dominicum componat. *Ibid. c.* 8

De nimium blasphemis latronibus.

LXI. De latronibus qui magnam habent blasphemiam, quicunque aliquem ex his comprehenderit, nullum damnum exinde patiatur. *Ibid. c.* 10.

De pace infra patriam.

LXII. De pace et iustitia infra patriam, sicut saepe per alia Capitula iussimus adimpletum fiat. *Ibid. c.* 9.

De iunioribus in populo vulgari distringendis.

LXIII. De vulgari populo, ut unusquisque suos iuniores distringat, ut melius ac melius obediant et consentiant mandatis et praeceptis imperialibus. *Ibid. c.* 16.

De hoc si super Missum dominicum cum collecta et armis quis venerit.

LXIV. Si quis super Missum dominicum cum collecta et armis venerit, et missaticum illi iniunctum contradixerit, aut contradicere voluerit, et hoc ei adprobatum fuerit quod sciens contra Missum dominicum ad resistendum venisset, de vita componat. Et si negaverit, cum duodecim suis iuratoribus se idoniare faciat; et pro eo quod cum collecta contra Missum dominicum armatus venit ad resistendum, bannum dominicum componat. Simili modo Domnus Imperator de suis vassis iudicavit. Et si servus hoc fecerit, disciplinae corporali subiaceat.

De eo qui domum alienam cuiuslibet infringit.

LXV. Si quis domum alienam cuiuslibet infregerit, quicquid exinde per virtutem *w*) abstulerit aut rapuerit vel furaverit, secundum legem et euvam *x*) illi cuius domus fuerit infracta et spoliata, in triplum componat, et insuper bannum dominicum solvat. Si servus hoc fecerit, sententiam superiorem accipiat, et insuper secundum suam legem compositionem faciat. Si quis liber homo aliquod tale damnum cuilibet fecerit pro quo plenam compositionem facere non valeat, semetipsum in wadio pro servo dare studeat usque dum plenam compositionem adimpleat.

---

w) al. mss. *vim.* *x*) al. mss. *euuma; eam; ea; coram.*

De messibus vel annonis in hoste raptis vel furatis.

LXVI. Si quis messes aut annonas in hoste super bannum dominicum rapuerit aut furaverit, vel paverit, aut cum caballis vastaverit, aestimato damno secundum legem in triplum componat. Et si liber homo hoc fecerit, bannum dominicum pro hac re componere cogatur. Servus vero secundum suam legem tripla compositione damnum in loco restituat, et pro damno disciplinae corporali subiaceat.

De libero homine in hostem bannito.

LXVII. Quicunque liber homo in hostem bannitus fuerit, et venire contempserit, plenum heribannum, id est, solidos sexaginta persolvat. Aut si non habuerit unde illam summam persolvat, semetipsum pro wadio in servitium Principis tradet donec per tempora ipse bannus ab eo fiat persolutus; et tunc iterum ad statum libertatis suae revertatur. Et si ille homo qui propter heribannum se in servitium tradidit, in illo servitio defunctus fuerit, heredes eius hereditatem quae ad eos pertinet, non perdant, nec libertatem, nec de ipso banno obnoxii fiant. *Capitul. II. a.* 812. *c.* 1.

De heribanno exactando.

LXVIII. Ut non per aliquam occasionem, nec pro wacta, nec de scara, nec de warda, nec pro heribergare, nec pro alio banno heribannum Comes exactare praesumat, nisi Missus noster prius heribannum ad partem nostram recipiat, et ei suam tertiam partem exinde per iussionem nostram donet. Ipse vero heribannus non exactetur, neque in terris neque in mancipiis, sed in auro et argento, palliis atque armis, et animalibus, atque pecudibus, sive talibus speciebus quae ad utilitatem pertinent. *Ibid. c.* 2.

De his qui regales habent honores, et in hostem banniti ad condictum placitum non venerint.

LXIX. Quicunque homo nostros habens honores in hostem bannitus fuerit, et ad condictum placitum non venerit, quot diebus post placitum condictum venisse comprobatus fuerit, tot diebus abstineat à carne et vino. *Ibid. c.* 3.

De his qui sine licentia de hoste revertuntur.

LXX. Quicunque absque licentia vel permissione Principis de hoste reversus fuerit, quod factum Franci *herisclit* dicunt, volumus ut antiqua constitutio, id est, capitalis sententia erga illum puniendum custodiatur. *Ibid. c.* 4.

De his qui beneficia Principum habent.

LXXI. Quicunque ex his qui beneficium Principis habent, parem suum contra hostes communes in exercitu pergentem dimiserit, et cum eo ire vel stare noluerit, honorem suum et beneficium perdat. *Ibid. c.* 5.

De non cogendo bibere in hoste.

LXXII. Ut in hoste nemo parem suum vel quemlibet alterum hominem bibere roget *y*). Et quicunque in exercitu ebrius inventus fuerit, ita excommunicetur ut in bibendo sola aqua utatur quousque se male fecisse cognoscat. *Ibid. c.* 6.

De vassis adhuc in palatio servientibus et tamen beneficia habentibus.

LXXIII. De vassis dominicis qui adhuc intra casam serviunt, et tamen beneficia habere noscuntur, statutum est ut quicunque ex eis cum Domno Imperatore domi remanserit, vassallos suos casatos secum non retineat, sed cum Comite cuius pagenses sunt ire permittat. *Ibid. c.* 7.

De praeparatione ad hostem secundum antiquam consuetudinem.

LXXIV. Constitutum est ut secundum antiquam consuetudinem praeparatio ad hostem facienda indicetur et observetur; id est, victualia de marcha ad tres menses, et arma atque vestimenta ad dimidium annum. Quod tamen ita observari placuit, ut his qui de Rheno ad Ligerim pergunt, de Ligere in antea ad tres menses computetur; et qui de Ligere ad Rhenum pergunt, de Rheno in antea ad tres menses victualia habere debeant. Qui autem trans Rhenum sunt, et ad Saxoniam pergunt, ad Albiam marcham esse sciant. Et qui trans Ligerim manent, atque in Hispaniam proficisci debent, montes Pyrenaeos marcham sibi esse cognoscant. *Ibid. c.* 8.

De hoc ut non nisi permissione regali brunia vel gladius homini extraneo à quolibet detur aut venundetur.

LXXV. Constitutum est ut neque Episcopus neque Abbas aut Abbatissa, vel quilibet Rector Ecclesiae bruniam vel gladium sine nostro permissu cuilibet homini extraneo aut dare aut vendere praesumat, nisi tantum vassallis suis. Et si evenerit ut in qualibet Ecclesia vel sancto loco plures brunias habeant quam ad homines Rectoris eiusdem Ecclesiae sufficiant, tunc Principem idem Rector Ecclesiae interroget quid de his facere praecipiat. *Ibid. c.* 10.

De causarum et litium terminis.

LXXVI. De termino causarum et litium statuimus ut ex quo bonae memoriae Domnus Pippinus Rex obiit et nos regnare coepimus, causae vel lites inter partes factae atque exortae discutiantur, et congruo sibi iudicio terminentur. Prius vero, id est, ante obitum praedicti Domni Pippini Regis, causae commissae vel omnino non moveantur, vel salvae usque ad nostram interrogationem reserventur. *Capitul. III. a.* 812. *c.* 1.

---

y) al. ms. *cogat.*

De Episcopis, Comitibus, et Potentioribus si causam inter se habuerint.

LXXVII. Ut Episcopi, Abbates, Comites, et Potentiores quique, si causam inter se habuerint, ac se pacificare noluerint, ad nostram iubeantur venire praesentiam; neque illorum contentio aliubi diiudicetur, ne propter hoc pauperum et minus potentium iustitiae remaneant. Neque ullus Comes palatii nostri potentiorum causas sine nostra iussione finire praesumat, sed tantum ad pauperum et minus potentium iustitias faciendas sibi sciat esse vacandum. *Ibid. c.* 2.

De testibus ad rem quamlibet discutiendam eligendis.

LXXVIII. Ut quandocunque testes ad rem quamlibet discutiendam quaerendi atque eligendi sunt, à Misso nostro et Comitè in cuius ministerio de re qualicunque agendum est, tales eligantur quales optimi in ipso pago invenire possunt. Et non liceat litigatoribus per praemia falsos testes adducere, sicut hactenus fieri solebat. *Ibid. c.* 3.

De placito Centenarii.

LXXIX. Ut nullus homo in placito Centenarii neque ad mortem, neque ad libertatem suam amittendam, aut ad res reddendas vel mancipia, iudicetur; sed ista aut in praesentia Comitis vel Missorum nostrorum iudicentur. *Ibid. c.* 4.

De inquisitione et descriptione uniuscuiusque Missi in suo missatico.

LXXX. Ut Missi nostri diligenter inquirant et describere faciant unusquisque in suo missatico quid unusquisque de beneficio habeat, vel quot homines casatos in ipso beneficio. *Ibid. c.* 5.

De beneficiis, qualiter condricta sint.

LXXXI. Quomodo eadem beneficia condricta z) sint; aut quis de beneficio suo alodem comparavit vel struxit. *Ib. c.* 6.

De beneficiis Episcoporum, Abbatum, et reliquorum, et de fiscis regalibus describendis.

LXXXII. Ut non solum beneficia Episcoporum, vel Abbatum, Abbatissarum, atque Comitum, sive vassorum nostrorum, sed etiam fisci nostri describantur in breve; ut scire possimus quantum etiam de nostro in uniuscuiusque legatione habeamus. *Ibid. c.* 7.

De legationibus propter iustitias, quo tempore exerceantur.

LXXXIII. Volumus ut propter iustitias quae usque modo de parte Comitum remanserunt, quatuor tantum mensibus in

z) al. mss. *constructa.*

anno Missi nostri legationes suas exerceant, id est, in hyeme Ianuario, in verno Aprili, in aestate Iulio, in autumno Octobrio. Caeteris vero mensibus unusquisque Comitum placitum suum habeat et iustitias suas faciat. Missi autem nostri quater in uno mense et in quatuor locis habeant placita sua cum illis Comitibus quibus congruum fuerit ut ad eum locum possint convenire. *Ibid. c.* 8.

De iussione dominica in quolibet missatico non adimpleta.

LXXXIV. Ut quicquid ille Missus in illo missatico aliter factum invenerit quam nostra sit iussio, non solum illud emendare iubeat, sed etiam ad nos ipsam rem, qualiter ab eo inventa est, deferat. *Ibid. c.* 9.

De censu regali inquirendo.

LXXXV. Ut Missi nostri census nostros perquirant diligenter, undecunque antiquitus ad partem Regis exire solebant. Similiter et freda. Et nobis renuntient, ut nos ordinemus quid de his in futurum fieri debeat. *Ibid. c.* 10.

De rebus de quibus census ad partem Regis exire solebat.

LXXXVI. Ut de rebus unde census ad partem Regis exire solebat, si ad aliquam Ecclesiam traditae sunt, aut reddantur propriis heredibus, aut qui eas retinuerit, illum censum persolvat. *Ibid. c.* 11.

De placitis à Missis dominicis Comitibus notum faciendis.

LXXXVII. Ut unusquisque Missorum nostrorum in placito suo notum faciat Comitibus qui ad eius missaticum pertinent, ut in illis mensibus quibus ille legationem suam non facit, conveniant inter se et communia placita faciant, tam ad latrones distringendos, quam ad caeteras iustitias faciendas. *Ibid. c.* 12.

De fidelitate Regis promittenda.

LXXXVIII. Ut Missi nostri populum nostrum iterum nobis fidelitatem promittere faciant secundum consuetudinem iamdudum ordinatam, et ipsi aperiant et interpretentur illis hominibus qualiter ipsum sacramentum et fidelitatem erga nos servare debeant. *Ibid. c.* 13.

De homicidiis infra patriam factis.

LXXXIX. Ut homicidia infra patriam, sicut in Lege Domini interdictum est, nec causâ ultionis nec avaritiae nec latrocinandi fiant. Et ubicunque inventum fuerit, à iudicibus nostris secundum legem ex nostro mandato vindicetur. Et non occidatur homo, nisi lege iubente. *Capitul. I. a.* 789. *c.* 65.

De mensuris et ponderibus.

XC. Ut aequales mensuras et rectas et pondera iusta

et aequalia omnes habeant, sive in civitatibus, sive in monasteriis, sive ad dandum invicem, sive ad accipiendum, sicut in lege Domini praeceptum habemus. *Ibid. c.* 72.

De pace in hoste vel infra patriam.

XCI. Constituimus ut si in hoste aut infra regnum nostrum litigatio aut scandalum inter quascunque personas, videlicet maiores et minores, ortum fuerit, quod frequenter insidiante diabolo contingere solet, ut ibi fideles sanctae Dei Ecclesiae et nostri ob resistendam impietatis malitiam armati veniant, id est, qui potest habere, cum lorica et scuto, ancipite atque fuste. Et si aliquis quaelibet persona adversus eum quamlibet querelam habere voluerit, liceat ei secundum legis ordinem cum sacramento quod posuimus, manu propriâ singula se idoneum facere, ut propter quodlibet negotium aut odium ibi non advenisset, nisi ob concordiam et pacem ferendam et ipsam litigationem mitigandam. Et si quislibet renuerit venire, et semetipsum idoneum facere nequiverit, cum supradicto iam sacramento bannum nostrum componat, et ad partem nostram persolvat.

EXPLICIT LIBER TERTIUS.

INCIPIT QUARTI PRAEFATIUNCULA LIBELLI.

Quia supra in duobus ecclesiastica quae praefati Principes Domnus Imperator Karolus et piissimus Hludouvicus Augustus ediderunt Capitula descripsi Libellis, in tertio vero ad mundanam pertinentia Legem quae Domnus Karolus Imperator fecit congessi, nunc iam in quarto illa ad mundanae augmentum Legis pertinentia, quae praeclarissimus Domnus Hludouvicus Augustus fecit, Capitula adunavi Libello.

INDEX CAPITULORUM.

EXPLICIUNT CAPITULA.

INCIPIUNT SUPRASCRIPTA CAPITULA ET EORUM TEXTUS.

De servis per contumaciam alicui vim inferentibus.

I. Si servi per contumaciam collectà multitudine alicui vim intulerint, id est, aut homicidium aut incendium aut qualiumcunque rerum direptiones fecerint, domini quorum negligentiâ hoc evenit, pro eo quod eos constringere noluerunt ut talia facere non auderent, bannum nostrum, id est sexaginta solidos solvere cogantur.

De rebus vel mancipiis à fisco regali occupatis.

II. De rebus sive mancipiis quae dicuntur a fisco nostro esse occupata, volumus ut Missi nostri inquisitionem faciant sine sacramento per veraciores homines pagi illius circummanentes, et quicquid de hac causa verius ac certius investigare potuerint, ad nostram faciant pervenire notitiam, ut nos tunc definiamus quicquid nobis iustum esse videatur.

De servis vel ecclesiasticis vel quorumlibet hominum in fiscum regalem confugientibus.

III. Si servi vel ecclesiastici vel quorumlibet liberorum hominum in fiscum nostrum confugerint, et à dominis vel advocatis eorum repetiti fuerint, si actor fisci nostri intellexerit

quod eos iuste non possit tenere ad nostrum dominium, eiciat illos de eodem fisco, et recipiant eos domini eorum. Et si eidem actori visum fuerit quod ad nostrum debeant pertinere dominium, expellat eos de eodem fisco. Et postquam ab eisdem repetitoribus fuerint recepti, habeat cum eis legitimam actionem; et sic eos, si poterit, ad nostram evindicet possessionem.

De vassis dominicis ad marcham custodiendam constitutis.

IV. De vassis nostris qui ad marcham nostram constituti sunt custodiendam, aut in longinquis regionibus sua habent beneficia vel res proprias, vel etiam nobis assidue in palatio nostro serviunt, et ideo non possunt assidua custodire placita: quam rem volumus ut Missi nostri vel Comes nobis notam faciant, et nos faciemus ut ad eorum placita veniant.

De Comitibus ad custodiam maritimam deputatis.

V. Volumus ut Comites qui ad custodiam maritimam deputati sunt, quicunque ex eis in suo ministerio residet, de iustitia facienda se non excuset propter illam custodiam; sed si ibi secum suos Scabineos habuerit, ibi placitum teneat et iustitiam faciat.

De his qui propter incestum res proprias amiserunt.

VI. De his qui se dicunt propter incestum res proprias amisisse, constitutum est ut si ante proximum quinquennium, quando placitum nostrum habuimus in Compendio, easdem res amiserint, non eis restituantur.

De coniurationibus servorum in Flandris et in Mempisco, et in caeteris maritimis locis.

VII. De coniurationibus servorum quae fiunt in Flandris et in Mempisco, et in caeteris maritimis locis, volumus ut per Missos nostros indicetur dominis servorum illorum ut constringant eos, ne ultra tales coniurationes facere praesumant. Et ut sciant ipsi eorundem servorum domini quod cuiuscunque servi huiuscemodi coniurationes facere praesumpserint postquam eis haec nostra iussio fuerit indicata, bannum nostrum, id est, sexaginta solidos ipse dominus persolvere debeat.

De his qui in littore maris salem faciunt.

VIII. De terra in littore maris, ubi salem faciunt, volumus ut aliqui ex eis veniant ad placitum nostrum, et ratio eorum audiatur, ut tunc secundum aequitatem inter eos definire valeamus.

De uxoribus defunctorum, quam partem conlaborationis post obitum maritorum accipere debeant.

IX. Volumus ut uxores defunctorum post obitum maritorum tertiam partem conlaborationis quam simul in beneficio con-

laboraverunt, accipiant. Et de his rebus quas is qui illud beneficium habuit, aliunde adduxit vel comparavit, vel ei ab amicis suis conlatum est, has volumus tam ad orphanos defunctorum, quam ad uxores eorum pervenire.

De aggeribus iuxta Ligerim faciendis.

X. De aggeribus iuxta Ligerim faciendis, ut bonus Missus eidem operi praeponatur. Et hoc Pippino per nostrum Missum mandetur, ut et ille ad hoc Missum ordinet, quatinus praedictum opus perficiatur.

De duodecim pontibus super Sequanam restaurandis.

XI. De duodecim pontibus super Sequanam (restaurandis *a*), volumus ut hi pagenses qui eos facere debent, à Missis nostris admoneantur ut eos celeriter restaurent, et ut eorum vanae contentioni non consentiant, quando dicunt se non alibi eosdem pontes facere debere nisi ubi antiquitus fuerant; sed ibi ubi nunc necesse est, eosdem pontes facere iubeantur.

De omnibus pontibus faciendis.

XII. De omnibus pontibus per regnum nostrum faciendis in commune Missi nostri admoneant, ut ab ipsis restaurentur qui eos facere solebant.

De honore Ecclesiarum.

XIII. Si quis aut ex levi causa aut sine causa hominem in Ecclesia interfecerit, de vita componat. Si vero foris rixati fuerint, et unus alterum in Ecclesia fugerit, et ibi se defendendo eum interfecerit, et si huius facti testes non habuerit, cum duodecim coniuratoribus legitimis per sacramentum affirmet se defendendo eum interfecisse; et post haec sexcentos solidos ad partem Ecclesiae quam illo homicidio polluerat, et insuper bannum nostrum solvere cogatur; is vero qui interfectus est, absque compositione iaceat: ac deinde interfector secundum iudicium canonicum congruam facinori quod admisit, poenitentiam accipiat. Si proprius servus hoc commiserit, iudicio aquae ferventis examinetur utrum hoc sponte an se defendendo fecisset. Et si manus eius exusta fuerit, interficiatur. Si autem non fuerit, dominus eius iuxta quod wirgildus illius est, ad Ecclesiam persolvat, aut eum, si voluerit, eidem Ecclesiae tradat. (De ecclesiastico et fiscalino et beneficiario servo volumus ut pro una vice wirgildus eius pro eo componatur, altera vice ipse servus ad supplicium tradatur *b*). Hereditas tamen liberi hominis qui propter tale facinus ad mortem fuerit iudicatus, ad legitimos heredes illius perveniat. Si in atrio Ecclesiae, (cuius porta Reliquiis Sanc-

---

a) Deest in al. mss.

b) Desunt in al. mss.

torum consecrata est c) huiusmodi homicidium perpetratum fuerit, simili modo emendetur vel componatur. Si vero porta Ecclesiae non est consecrata, eo modo componatur quod in atrio committitur, sicut componi debet quod in immunitate violata committitur. *Capitul. I. a.* 819. *c.* 1.

De iniuriis Sacerdotum vel quorumlibet ex Clero in Ecclesia factis.

XIV. Sanguinis effusio in Ecclesia facta cum fuste, si Presbyter fuerit, triplo componatur, duas partes eidem Presbytero, tertia pro fredo ad Ecclesiam, et insuper bannus noster. Similiter de Diacono iuxta compositionem eius in triplo cum banno nostro componatur. De Subdiacono similiter in triplo secundum suam compositionem. (Et de uniuscuiusque ordinis Clerico secundum suam compositionem in triplo persolvatur, et insuper bannus noster *d*). Similiter et de ictu sine sanguinis effusione de uniuscuiusque ordinis Clerico secundum suam compositionem in triplo, et bannus noster. Et qui non habet unde ad Ecclesiam persolvat, tradat se in servitium eidem Ecclesiae usque dum totum debitum persolvat. *Ibid. c.* 2.

De solutione occisi Presbyteri.

XV. Presbyteri interfecti Episcopo ad cuius parochiam pertinent, solvantur secundum Capitulare gloriosi Karoli genitoris nostri, ita videlicet ut medietatem wirgildi eius Episcopus utilitatibus Ecclesiae cui praefuit, tribuat, et alteram medietatem in eleemosyna illius iuste dispertiat; quia nullus nobis eius heres proximior videtur (quam ille qui ipsum Domino sociavit *e*).

De viduis, pupillis, et pauperibus.

XVI. Praecipimus ut quandocunque in mallum ante Comitem viduae, pupilli, et pauperes venerint, primo eorum causa audiatur et definiatur. Et si testes per se ad causas suas quaerendas habere non potuerint, vel legem nescierint, Comes illos vel illas adiuvet, dando eis talem hominem qui rationem eorum teneat vel pro eis loquatur. *Ibid. c.* 3.

De raptu viduarum.

XVII. Qui viduam intra primos triginta dies viduitatis suae, vel invitam, vel volentem sibi copulaverit, bannum nostrum, id est, sexaginta solidos in triplo componat. Et si invitam eam duxit, legem suam ei componat, illam vero ulterius non attingat. *Ibid. c.* 4.

De homine publicam poenitentiam agente interfecto.

XVIII. Qui hominem publicam poenitentiam agentem

---

c) Desunt in al. mss.

d) Desunt in al. mss.

e) Desunt in al. mss.

interfecerit, bannum nostrum in triplo componat, et wirgildum eius proximis eius persolvat. *Ibid. c.* 5.

De homine libero, ut potestatem habeat ubicunque voluerit res suas dare, et qualiter hoc facere debeat.

XIX. Si quis res suas pro salute animae suae, vel ad aliquem venerabilem locum, vel propinquo suo, vel cuilibet alteri tradere voluerit, et eo tempore intra ipsum comitatum fuerit in quo res illae positae sunt, legitimam traditionem facere studeat Quod si eodem tempore quo illas tradere vult, extra eundem comitatum fuerit, id est, sive in exercitu, sive in palatio, sive in alio quolibet loco, adhibeat sibi vel de suis pagensibus, vel de aliis qui eadem lege vivunt qua ipse vivit, testes idoneos; vel si illos habere non potuerit, tunc de aliis quales ibi meliores inveniri potuerit, et coram eis rerum suarum traditionem faciat; (et fideiussores vestiturae donet ei qui illam traditionem accipit, ut vestituram faciat *f*). Et postquam haec traditio ita facta fuerit, heres illius nullam de praedictis rebus valeat facere repetitionem. Insuper et ipse per se fideiussionem faciat eiusdem vestiturae, ne heredi ulla occasio remaneat hanc traditionem immutandi, sed potius necessitas incumbat illam perficiendi. Et si nondum res suas cum coheredibus suis divisas habuit, non ei hoc sit impedimento; sed coheres eius, si sponte noluerit, aut per Comitem aut per Missum eius distringatur ut divisionem cum illo faciat ad quem defunctus hereditatem suam voluit pervenire. Et si cuilibet Ecclesiae eam tradere rogavit, coheres eius eam legem cum illa Ecclesia de praedicta hereditate habeat quam cum alio coherede suo habere debebat. Et hoc observetur erga patrem et filium et nepotem usque ad annos legitimos, et postea ipsae res ad immunitatem ipsius Ecclesiae redeant. *Ibid. c.* 6.

De homicidiis prohibendis.

XX. Quicunque hominem aut ex levi causa aut sine causa interfecerit, wirgildum eius his ad quos ille pertinet componat. Ipse vero propter talem praesumptionem in exilium mittatur ad quantum tempus nobis placuerit; res tamen suas non amittat. *Ibid. c.* 7.

De hoc quod in compositionem wirgildi dari debeat.

XXI. In compositionem wirgildi volumus ut ea dentur quae in lege continentur; excepto accipitre *g*) et spatha, quia propter illa duo aliquoties periurium committitur, quando maioris pretii quam illa sint esse iurantur. *Ibid. c.* 8.

De raptu alienarum sponsarum.

XXII. Si quis sponsam alienam rapuerit, aut patri eius,

---

f) Desunt in al. mss. *g*) Leg. *ancipite*.

aut ei qui legibus eius defensor esse debet, cum sua lege eam reddat; et quicquid cum ea tulerit, semotim unamquamque rem secundum legem reddat. Et si hoc defensor eius perpetrari consenserit, et ideo raptori nihil quaerere voluerit, Comes singulariter de unaquaque re freda nostra ab eo exactare faciat. Sponso vero legem suam componat, et insuper bannum nostrum, id est, sexaginta solidos solvat; vel in praesentiam nostram Comes eum advenire faciat, et quanto tempore nobis placuerit in exilio maneat, et illam feminam ei habere non liceat. *Ibid. c.* 9.

De falsis testibus convincendis.

XXIII. Si quis cum altero de qualibet causa contentionem habuerit, et testes contra eum per iudicium producti fuerint, si ille falsos eos esse suspicatur, liceat ei alios testes, quos meliores potuerit, contra eos opponere, ut veracium testimonio falsorum testium perversitas superetur. Quod si ambae partes testium ita inter se dissenserint, ut nullatenus una pars alteri cedere velit, eligantur duo ex ipsis, id est, ex utraque parte unus, qui cum scutis et fustibus in campo decertent utra pars falsitatem, utra veritatem suo testimonio sequatur. Et campioni qui victus fuerit, propter periurium quod ante pugnam commisit, dextera manus amputetur. Caeteri vero eiusdem partis testes, qui falsi apparuerint, manus suas redimant: cuius compositionis duae partes ei contra quem testati sunt, dentur, tertia pro fredo solvatur. Et in seculari quidem causa huiuscemodi testium diversitas campo comprobetur. In ecclesiasticis autem causis, ubi de una parte seculare, de altera vero ecclesiasticum negotium est, idem modus observetur. Ubi vero ex utraque parte ecclesiasticum fuerit, Rectores earundem Ecclesiarum, si se familiariter pacificare velint, licentiam habeant. Si autem de huiuscemodi pacificatione inter eos convenire non possint, advocati eorum in mallo publico ad praesentiam Comitis veniant, et ibi legitimus terminus eorum contentionibus imponatur. Testes vero de qualibet causa non aliunde quaerantur, nisi de ipso comitatu in quo res unde causa agitur positae sunt: quia non est credibile ut vel de statu hominis vel de possessione cuiuslibet per alios melius rei veritas cognosci valeat, quam per illos qui viciniores sunt. Si tamen contentio quae inter eos exorta est, in confinio duorum comitatuum fuerit, liceat eis de vicina centena adiacentis comitatus ad causam suam testes habere. *Ibid. c.* 10.

De proprio in bannum misso.

XXIV. Cuiuscunque hominis proprietas ob crimen aliquod quod idem habet commissum, in bannum fuerit missa, et ille, re cognita, ne iustitiam faciat, venire distulerit, an-

numque ac diem in eo banno illam esse permiserit, ulterius eam non adquirat, sed ipsa fisco nostro socictur. Debitum vero quod is cuius ea fuit solvere debuit, per Comitem ac ministros eius iuxta aestimationem damni, de rebus mobilibus quae in eadem proprietate inventae fuerint, his quibus idem debitor fuit, exsolvatur. Quod si rerum mobilium ibidem inventarum tantitas ad compositionem non suffecerit, de immobilibus suppleatur; et quod superfuerit, sicut dictum est, fiscus noster possideat. Si nihil super compositionem remanere potuerit, totum in illam expendatur. Si autem homo ille nondum cum suis coheredibus proprium suum divisum habuit, convocet eos Comes, et cum eis legitimam divisionem faciat; et tunc, sicut iam dictum est, partem eius fisco nostro addicat, et compositionem de ea, iuxta modum superius comprehensum, his ad quos illa legibus pertinet, exsolvat. Quod si non de alia re, sed de ipsa proprietate quae in bannum missa fuit, ac per hoc in nostram potestatem redacta est, fuerat interpellatus, Comes in cuius ministerio eam esse constiterit, hoc ad notitiam nostram perferre curet; ut nos eandem proprietatem, quae secundum supradictum modum in nostrum dominium redacta est, per praecepti nostri auctoritatem in ius et potestatem hominis qui eam quaerebat, si sua debet esse, faciamus pervenire. *Ibid. c.* 11.

De mannire.

XXV. Si quis de statu suo, id est, de libertate vel de hereditate, compellandus est, iuxta Legis constitutionem manniatur. De caeteris vero causis unde quis rationem est redditurus, non manniatur, sed per Comitem banniatur. Et si post unam et alteram Comitis admonitionem aliquis ad mallum venire noluerit, rebus eius in bannum missis venire et iustitiam facere compellatur. *Ibid. c.* 12.

Qualiter de statu suo pulsatus evindicet libertatem suam.

XXVI. Homo de statu suo pulsatus, si is qui eum pulsat ad convincendum illum procinctum habuerit, adhibeat sibi octo coniuratores legitimos ex ea parte unde pulsatur, sive illa paterna sive materna sit, et quatuor aliunde non minus legitimos, et iurando vindicet libertatem suam. Quod si procinctum defuerit, adsumat undecunque duodecim liberos homines, et iurando ingenuitatem suam defendat. Omnis controversia coram Centenario definiri potest; excepta redditione terrae et mancipiorum, quae non nisi coram Comite fieri potest.

De faidis coercendis.

XXVII. Si quis, aliqua necessitate cogente, homicidium commisit, Comes in cuius ministerio res perpetrata est, et compositionem solvere, et faidam per sacramentum pacificare

faciat. Quod si una pars ei ad hoc consentire noluerit, id est, aut ille qui homicidium commisit, aut is qui compositionem suscipere debet, faciat illum Comes qui ei contumax fuerit ad praesentiam nostram venire, ut eum ad tempus quod nobis placuerit in exilium mittamus, donec ibi castigetur, ut Comiti suo inobediens esse ulterius non audeat, et maius damnum inde non adcrescat. *Ibid. c.* 13.

De Sacramentis, ubi iuranda sint.

XXVIII. Ubi antiquitus consuetudo fuit de libertate sacramenta adrhamire vel (iurare, ibi mallum *h*) habeatur, et ibi sacramenta iurentur. Mallus tamen neque in Ecclesia neque in atrio eius habeatur. Minora vero placita Comes, sive intra suam potestatem, vel ubi impetrare potuerit, habeat. Volumus utique ut domus à Comite in loco ubi mallum tenere debet, constituantur, ut propter calorem solis et pluviam publica utilitas non remaneat. *Ibid. c.* 14.

De his qui de furto accusati fuerint.

XXIX. Si liber homo de furto accusatus fuerit, et res proprias habuerit, in mallo ad praesentiam Comitis se adrhamiat. Et si res non habet, fideiussores donet qui eum adrhamire et in placitum adduci faciant. Et liceat ei primâ vice per sacramentum se secundum legem idoneare, si potuerit. At si aliâ vice duo vel tres eum de furto accusaverint, liceat ei contra unum ex his cum scuto et fuste in campo contendere. Quod si servus de furto accusatus fuerit, dominus eius pro eo emendet, aut eum sacramento excuset; nisi tale furtum perpetratum habeat propter quod ad supplicium tradi debeat. *Ibid. c.* 15.

De despectu litterarum dominicarum.

XXX. Si quis litteras nostras dispexerit, id est, tractoriam quae propter Missos recipiendos dirigitur, aut honores quos habet amittat, aut in eo loco ubi praedictos Missos suscipere debuit, tamdiu resideat, et de suis rebus legationes illuc venientes suscipiat quousque animo nostro satisfactum habeat. Qui vero epistolam nostram quocunque modo dispexerit, iussu nostro ad palatium veniat, et iuxta voluntatem nostram congruam stultitiae suae castigationem accipiat. Et si homo liber vel ministerialis Comitis hoc fecerit, honorem qualemcunque habuerit sive beneficium amittat. Et si servus fuerit, nudus ad palum vapulet, et caput eius tondeatur. *Ibid. c.* 16.

De iniustis teloneis et consuetudinibus.

XXXI. Ut ubi tempore avi nostri Domni Pippini consuetudo fuit teloneum dare, ibi et in futurum detur; nam ubi noviter inceptum est, ulterius non agatur. Et ubi necesse non

---

h) al. ms. *iurare, ibi scabini et legis doctores conveniant, et ibi mallus etc.*

est fluvium aliquem per pontem transmeare, vel ubi navis per mediam aquam aut subtus pontem ierit, et ad ripam non adpropinquaverit, neque ibidem aliquid emptum vel venundatum fuerit, ulterius teloneum non detur. Et nemo cogat alium ad pontem ire ubi iuxta pontem aquam transmeare potest. Et qui ulterius in talibus locis, vel de eis qui ad palatium seu in hostem pergunt, teloneum exactaverit, cum sua lege ipsum teloneum reddat, et bannum nostrum, id est, sexaginta solidos componat. *Ibid. c.* 17.

De his qui bonos denarios accipere nolunt.

XXXII. Quicunque liber homo denarium merum et bene pensantem recipere noluerit, bannum nostrum, id est, sexaginta solidos componat. Si vero servi et ecclesiastici aut Comitum aut vassallorum nostrorum hoc facere praesumpserint, sexaginta ictibus vapulent. Aut si magister eorum vel advocatus, qui liber est, eos vel Comiti vel Misso nostro iussus praesentare noluerit, praedictum bannum nostrum, id est, sexaginta solidos componat. *Ibid. c.* 18.

De adulteratoribus monetae.

XXXIII. De falsa moneta iubemus ut qui eam percussisse comprobatus fuerit, manus ei amputetur. Et qui hoc consensit, si liber est, sexaginta solidos componat; si servus est sexaginta ictus accipiat. *Ibid. c.* 19.

De proprio dominico sine iussione illius reddito.

XXXIV. Si quis proprium nostrum, quod in vestitura genitoris nostri fuit, alicui quaerenti sine nostra iussione reddiderit, aliud tantum nobis de suo proprio cum sua lege componat. Et quicunque illud scienter per malum ingenium adquirere tentaverit, pro infideli teneatur, quia sacramentum fidelitatis quod nobis promisit, irritum fecit; et ideo secundum nostram voluntatem et potestatem diiudicandus est. *Ib. c.* 20.

De pueris invitis parentibus detonsis aut puellis velatis.

XXXV. Si quis puerum invitis parentibus totonderit, aut puellam velaverit, legem suam in triplo componat, aut ipsi puero vel puellae, si iam suae potestatis sunt, aut illi in cuiuslibet potestate fuerint. Illi vero potestatem habeant capitis sui, ut in tali habitu permaneant qualis eis complacuerit. *Ibid. c.* 21.

De forcapiis.

XXXVI. Si mancipia dominos suos fugerint in alienam potestatem, praecipimus ut propter hoc nullum praemium accipiat ille in cuius potestate fuerint inventa, pro eo quod ea vel reddiderit vel foras eiecerit. Et non solum hoc, sed etiam si ea nec reddere nec foras eicere voluerit, et legitimo domino ea contradixerit, et illa inde postea effugerint, secundum legem ea solvere cogatur. *Capitul. IV. a.* 819. *c.* 1.

De terra tributaria.

XXXVII. Quicunque terram tributariam, unde tributum ad partem nostram exire solebat, vel ad Ecclesiam vel cuilibet alteri tradiderit, is qui eam susceperit, tributum quod inde solvebatur omni modo ad partem nostram persolvat; nisi forte talem firmitatem de parte dominica habeat per quam ipsum tributum sibi perdonatum possit ostendere. *Ibid. c.* 2.

De beneficiis destructis.

XXXVIII. Quicunque suum beneficium occasione proprii desertum habuerit, et intra annum postquam ei à Comite vel Misso nostro notum factum fuerit, illud emendatum non habuerit, ipsum beneficium amittat. *Ibid. c.* 3.

De terra censali.

XXXIX. Si quis terram censalem habuerit, quam antecessores sui vel ad aliquam Ecclesiam vel ad villam nostram dederunt, nullatenus eam secundum legem tenere potest, nisi ille voluerit ad cuius potestatem vel illa Ecclesia vel illa villa pertinet; nisi forte filius aut nepos eius sit qui eam tradidit, et ei eadem terra ad tenendum placitata sit. Sed in hac re considerandum est utrum ille qui hanc tenet, dives an pauper sit, et utrum aliud beneficium habeat, vel etiam proprium. Et qui horum neutrum habet, erga hunc misericorditer agendum est, ne ex toto dispoliatus in egestatem incidat; ut aut talem censum inde persolvat qualis ei fuerit constitutus, vel portionem aliquam inde in beneficium accipiat unde se sustentare valeat. *Ibid. c.* 4.

De nonis et decimis.

XL. Consideratum est ut de frugibus terrae et animalium nutrimine super caetera nonae et decimae persolvantur. De opere vero vel restauratione Ecclesiarum, Comes et Episcopus sive Abbas, una cum Misso nostro, quem ipsi sibi ad hoc elegerint, considerationem faciant ut unusquisque eorum tantum inde accipiat ad operandum et restaurandum, quantum ipse de rebus Ecclesiarum habere cognoscitur. Similiter et vassi nostri aut in commune tantum operis accipiant, quantum rerum ecclesiasticarum habent, vel unusquisque per se iuxta quantitatem quam ipse tenet. Aut si inter eos convenerit ut pro opere faciendo argentum donent, iuxta aestimationem operis in argento persolvant; cum quo pretio Rector Ecclesiae ad praedictam restaurationem operarios conducere et materiam emere possit. Et qui nonas et decimas dare neglexerit, primum quidem illas cum lege sua restituat, et insuper bannum nostrum solvat, ut ita castigatus caveat ne saepius iterando beneficium amittat. *Ibid. c.* 5.

De mancipiis in villas dominicas confugientibus.

XLI. Si cuiuslibet mancipia in villam nostram confugerint, actor eiusdem villae quaerenti domino ea non contradicat, sed statim ea foras de eadem villa eiciat. Et si se putat ad ea repetenda iustitiam habere, repetat illa, et secundum legem adquirat. Si vero tempore Domni Karoli genitoris nostri in villam illam confugerunt, et dominus ea quaerit, actor eiusdem villae aut ea legitime contendat, aut quaerenti domino reddat. Et actor propter vestituram Domni Karoli genitoris nostri eadem mancipia contradicere non audeat, si illius propria esse noscuntur. *Ibid. c.* 6.

De forestibus noviter institutis.

XLII. Ut quicunque illas habet, dimittat, nisi forte indicio veraci ostendere possit quod per iussionem sive per permissionem Domni Karoli genitoris nostri eas instituisset; praeter illas quae ad nostrum opus pertinent, unde nos decernere volumus quicquid nobis placuerit. *Ibid. c.* 7.

De pontibus per diversa loca emendandis.

XLIII. Volumus ut Missi nostri per singulas civitates, una cum Episcopo et Comite, Missos vel nostros homines ibidem commanentes eligant, quorum curae sit pontes per diversa loca emendare, et eos qui illos emendare debent, ex nostra iussione admonere ut unusquisque iuxta suam possibilitatem et quantitatem eos emendare studeat. *Ibid. c.* 8.

De legatione omnium Missorum dominicorum, de quibus videlicet causis agere debeant.

XLIV. Legatio omnium Missorum nostrorum haec est. Primo, ut sicut iam aliis Missis iniunctum fuit, iustitiam faciant de rebus et libertatibus iniuste ablatis. Et si Episcopus, aut Abbas, aut Vicarius, aut Advocatus, aut quislibet de plebe hoc fecisse inventus fuerit, statim restituantur. Si vero vel Comes, vel Actor dominicus, vel alter Missus palatii nostri hoc perpetraverit, et in nostram potestatem redegerit, res diligenter investigata et descripta ad nostrum iudicium reservetur. *Capitul. V. a.* 819. *c.* 1.

De illis libertatibus et rebus reddendis quae in dominica vestitura sunt, qualiter inquirantur.

XLV. Volumus autem ut de his libertatibus et rebus reddendis quae in nostra vestitura sunt, primo per optimos quosque inquiratur. Et si per illos inveniri non potest, tunc per eos qui post illos in illa vicinia meliores sunt. Et si nec per illos rei veritas inveniri potest, tunc liceat litigantibus ex utraque parte testes adhibere. Et si discordaverint, secundum constitutionem à nobis promulgatam examinentur. *Ibid. c.* 2.

De oppressione pauperum, viduarum, et pupillorum.

XLVI. De pauperibus, viduis, et pupillis iniuste oppressis, volumus ut adiuventur et releventur. *Ibid. c.* 3.

De iniustis consuetudinibus noviter institutis.

XLVII. De iniustis occasionibus et consuetudinibus noviter institutis, sicut sunt tributa et telonei in media via, ubi nec aqua, nec palus, nec pons, nec aliquid tale fuerit unde census iuste exigi possit, vel ubi naves subtus pontes transire solent, sive in medio flumine, ubi nullum obstaculum est, ut auferantur: antiquae autem ad nostram notitiam deferantur. *Ibid. c.* 4.

De honore Ecclesiarum.

XLVIII. De honore Ecclesiarum, ut per omnia eis exhibeatur sicut nuper à nobis cum consensu omnium fidelium nostrorum constitutum est, et ut hoc Missi nostri omnibus in sua legatione constitutis notum efficiant. *Ibid. c.* 5.

De nonis et decimis.

XLIX. De nonis et decimis, ut secundum iussionem nostram dentur. *Ibid. c.* 6.

De locis ad claustra Canonicorum facienda.

L. De locis dandis ad claustra Canonicorum facienda, si terra de eiusdem Ecclesiae rebus fuerit, nostra liberalitate concedatur ibi. Si de alterius Ecclesiae vel liberorum hominum, commutetur. Si autem de fisco nostro fuerit, nostra liberalitate concedatur. *Ibid. c.* 7.

De observatione praeceptorum dominicorum.

LI. De observatione praeceptorum nostrorum et immunitatum, ut ita observentur, sicut à nobis et ab antecessoribus nostris constitutum est. *Ibid. c.* 8.

De his qui occasione immunitatis iustitiam facere renuunt.

LII. De his qui per occasionem immunitatis iustitiam facere renuunt, ut hoc observetur quod à nobis constitutum est. *Ibid. c.* 9.

De locis iamdudum sacris, et nunc spurcitia foedatis.

LIII. De locis iamdudum sacris et nunc spurcitia foedatis, ut iuxta possibilitatem in antiquum statum reformentur. *Ib. c.* 10.

De beneficiis dominicis destructis.

LIV. De beneficiis nostris, quae destructa inveniuntur, hoc impleatur quod nuper à nobis constitutum est. *Ibid. c.* 11.

De falsa moneta, et de aliis diversis causis prohibendis.

LV. De nova moneta et de falsa moneta, et de dispectu litterarum nostrarum, et de latronibus coercendis vel punien-

dis, et de faidis pacandis, de homicidiis prohibendis, de periuriis et falsis testibus compescendis, de his omnibus vel caeteris his similibus hoc quod modo constituimus, omnibus adnuntietur et in futurum observetur. *Ibid. c.* 12.

De Missorum dominicorum observatione.

LVI. Hoc volumus ut Missi nostri observent, ut quicquid de his causis vel simul vel singillatim emendare potuerint, emendent; et ea quae emendaverint, diligenter scriptis notent; et hoc sic peragere curent, quatinus iuste reprehendi à quoquam nullatenus possint. Et quae facere debent aut possunt, nullatenus praetermittant: immo caveant ne, quod absit aut gratia alicuius, aut honoris aut timoris sive odii causâ, illud quod agere debent, omittant. Et summopere studeant ut hoc quod per se efficere non possunt, nobis notum faciant. Et omnimodis praevideant ut per singula capitula, tam verbis quam scriptis, de omnibus quae illic peregerint nobis rationem reddere valeant. *Ibid. c.* 13.

De placitis à liberis hominibus observandis.

LVII. De placitis siquidem quos liberi homines observare debent constitutio genitoris nostri penitus observanda atque tenenda est, ut videlicet in anno tria solummodo generalia placita observent, et nullus eos amplius placita observare compellat; nisi forte quilibet aut accusatus fuerit, aut alium accusaverit, aut ad testimonium perhibendum vocatus fuerit. Ad caetera vero quae Centenarii tenent non alius venire iubeatur, nisi qui aut litigat, aut iudicat, aut testificatur. *Ibid c.* 14.

De debito ad opus dominicum rewadiato.

LVIII. Ut de debito quod ad opus nostrum fuerit rewadiatum talis consideratio fiat, ut is qui ignoranter peccavit, non totum secundum legem componere cogatur, sed iuxtâ quod possibile visum fuerit; is vero qui tantum malâ voluntate peccavit, totam legis compositionem cogatur exsolvere. *Ib. c.* 15.

De his qui ad palatium vel in hostem pergunt, vel inde redeunt.

LIX. Ut nullus ad palatium vel in hostem pergens, vel de palatio vel de hoste rediens, tributum quod *transturas* i) vocant, solvere cogatur. *Ibid c.* 16.

De pontibus publicis.

LX. Ut pontes publici qui per bannum fieri solebant, anno praesente in omni loco restaurentur. *Ibid. c.* 17.

De Clericis, Monachis, et Servis fugitivis.

LXI. Ut Clerici et Monachi, et servi fugitivi, ad loca sua redire iubeantur. *Ibid. c.* 18.

---

i) al. mss. *transituras; trasturas; straturas; tracturas; tristuras.*

De Advocatis Episcoporum, Abbatum, Comitum, et Abbatissarum.

LXII. Ut nullus Episcopus, nec Abbas, nec Comes, nec Abbatissa, Centenarium Comitis Advocatum habeat. *Ibid. c.* 19.

De Vicariis vel Centenariis, si latrones celaverint.

LXIII. Ut Vicarii vel Centenarii, qui fures et latrones vel celaverint vel defenderint, secundum sibi datam sententiam diiudicentur. *Ibid. c.* 20.

De Comitibus et Vicariis admonendis de constitutione legis.

LXIV. Ut Comites et Vicarii, et Centenarii, de constitutione Legis admoneantur qua iubetur ut propter iustitiam pervertendam munera non accipiant. *Ibid. c.* 21.

De forestibus dominicis.

LXV. De forestibus nostris, ut ubicunque fuerint, diligentissime inquirant quomodo salvae sint et defensae, et ut Comitibus denuntient ne ullam forestem noviter instituant; et ubi noviter institutas sine nostra iussione invenerint, dimittere praecipiant. *Ibid. c.* 22.

De Missis dominicis, et de his qui iustitiam facere renuunt.

LXVI. Ut ubicunque ipsi Missi aut Episcopum aut Abbatem aut alium quemlibet quocunque honore praeditum invenerint qui iustitiam facere vel noluit vel prohibuit, de ipsius rebus vivant quandiu in eo loco iustitias facere debent. *Ibid. c.* 23.

De Missis dominicis, ubi diutius non debeant immorari.

LXVII. Ut in illius Comitis ministerio qui bene iustitias factas habet, iidem Missi diutius non morentur, neque illic multitudinem convenire faciant; sed ibi moras faciant ubi iustitia vel minus vel negligenter facta est. *Ibid. c.* 24.

De Missis dominicis, et de Comite in aliquod missaticum directo.

LXVIII. Ut in ullius Comitis ministerio iidem Missi nostri placitum non teneant qui in aliquod missaticum directus est, donec ipse reversus fuerit; ut causa quae adhuc coram Comite non fuit, et is qui se reclamat, propter suam stultitiam aut contumaciam Comitem inde appellare noluit, iterum Comiti commendetur. *Ibid. c.* 25.

De Missis dominicis, qualiter coniectum accipere debeant.

LXIX. Ut Missi nostri qui vel Episcopi, vel Abbates, vel Comites sunt, quandiu prope suum beneficium fuerint, nihil de aliorum coniecto accipiant. Postquam vero inde longe recesserint, tunc accipiant secundum quod in sua tractoria continetur. Vassi vero nostri et Ministeriales, qui Missi sunt, ubicunque venerint, coniectum accipiant. *Ibid. c.* 26

De vassis dominicis et Episcoporum vel reliquorum qui in hoste non fuerunt.

LXX. Ut vassi nostri, et vassi Episcoporum, Abbatum, Abbatissarum, et Comitum, qui anno praesente in hoste non fuerunt, heribannum rewadient, exceptis his qui propter necessarias causas et à Domino ac genitore nostro Karolo constitutas domi dimissi fuerunt; id est, qui à Comite *k*) propter pacem conservandam (et propter coniugem ac domum eius custodiendam *l*), et ab Episcopo vel Abbate vel Abbatissa similiter propter pacem conservandam, et propter fruges colligendas, et familiam constringendam, et Missos recipiendos, dimissi fuerunt. *Ibid. c.* 27.

De Episcopis, Abbatibus, et Comitibus, et de placito Missorum dominicorum.

LXXI. Ut omnis Episcopus, Abbas, et Comes, excepta infirmitate vel nostra iussione, nullam excusationem habeat quin ad placitum Missorum nostrorum veniat, aut talem Vicarium suum mittat qui in omni causa pro illo reddere rationem possit. *Ibid. c.* 28.

De non exigendo heribanno antequam iussio dominica nota fiat.

LXXII. Ut Missi et unusquisque in suo ministerio haec capitula relegi faciant coram populo; et nota sint omnibus, ne aliquis excusationem habere possit. Et non prius bannum exigant à quoquam homine, donec omnibus haec nota fiant.

De dispensa Missorum dominicorum.

LXXIII. De dispensa Missorum nostrorum, qualiter unicuique iuxta suam qualitatem dandum vel accipiendum sit, videlicet Episcopo panes quadraginta, friskingae tres, de potu modii tres, porcellus unus, pulli tres, ova quindecim, annona ad caballos modii quatuor. Abbati, Comiti, atque Ministeriali nostro unicuique dentur quotidie panes triginta, friskingae duae, de potu modii duo, porcellus unus, pulli tres, ova quindecim, annona ad caballos modii tres. Vassallo nostro panes decem et septem, friskinga una, porcellus unus, de potu modius unus, pulli duo, ova decem, annona ad caballos modii duo. *Ibid. c.* 29.

De eo qui in aliena patria de qualibet causa fuerit interpellatus.

LXXIV. Si quis in aliena patria, ubi vel propter beneficium vel propter aliam quamlibet occasionem assidue conversari solet, de qualibet causa fuerit interpellatus, verbi gratia de conquisitu suo vel de mancipiis suis, ibi secundum suam legem iustitiam faciat, et cum talibus coniuratoribus quales in eadem regione vel provincia secum habere potuerit, legitimum sacramentum iuret; excepto si quis eum de statu suo, id est, de libertate sua, vel de hereditate quam ei pa-

k) al. mss. *a nobis.*

l) Desunt in al. mss.

ter suus moriens dereliquit, appellaverit. De his duobus liceat illi sacramentum in patria sua, id est, in legitimo sui sacramenti loco, iurandum offerre. Et is qui cum eo litigat, si velit, sequatur illum in patriam suam ad recipiendum illud sacramentum. Ipse tamen primo in eodem loco, id est, ubi interpellatus est, satisfaciat tam Comiti et Iudicibus, quam adversario suo, testibus probando quod rem quae ab eo quaeritur, pater suus ei dereliquit.

De solutione atque compositione.

LXXV. Ut omnis solutio atque compositio quae in Lege Salica continetur, inter Francos per duodecim denariorum solidos componatur; excepto ubi contentio inter Saxones et Frisiones exorta fuerit. Ibi volumus ut quadraginta denariorum quantitatem solidus habeat quem vel Saxo vel Frisio ad partem Salici Franci cum eo litigantis solvere debet. *m*)

De statu hominis.

LXXVI. Ut de statu suo, id est, de libertate vel hereditate compellandus, iuxta Legis constitutionem manniatur. De caeteris vero causis ubique rationem est redditurus. Si post secundam Comitis admonitionem aliquis ad mallum venire noluerit, rebus eius in bannum missis venire et iustitiam facere compellatur. *Supra c.* 24.

De proprietate hominis quae ob aliquod crimen in bannum fuerit missa.

LXXVII. Cuiuscunque hominis proprietas, etc. *ut supra cap.* 25.

EXPLICIT LIBER QUARTUS.

SEQUUNTUR CAPITULA DOMNI KAROLI AUGUSTI, PATRIS VIDELICET DOMNI HLUDOUVICI IMPERATORIS.

APPENDIX PRIMA.

Capitula Domni Karoli Imperatoris ecclesiastica, quae ideo suprascriptis non coniunxi Capitulis, quia alia ex istis quasi causa memoriae scripta fuerant, et non videntur plenum explere sensum; alia sunt geminata, cum aliis videlicet mixta Capitulis; alia penitus finita atque ad perfectionem perducta.

INCIPIUNT CAPITULA.

Cap. I. De lectionibus. *Capitul. I. a.* 805. *c.* 1.
II. De cantu. *Ibid. c.* 2.

---

m) Unus Codex addit: *et compositionem de ea iuxta modum superius comprehensum his ad quos illa legibus pertinent exsolvat.*

III. De Notariis. *Ibid. c.* 3.

IV. De caeteris disciplinis. *Ibid. c.* 4.

V. De computo. *Ibid. c.* 5.

VI. De medicinali arte. *Ibid. c.* 5.

VII. De Ecclesiis sine honore manentibus, absque officiis et luminaribus: et de his qui decimas sumunt et de Ecclesiis non curant; et de altaribus, ut non superflua sint in Ecclesiis. *Ibid. c.* 6.

VIII. De Laicis noviter conversis, ne, antequam suam legem pleniter vivendo discant, ad alia negotia mittantur. *Ibid. c.* 10.

IX. De relinquentibus seculum, ut unum e duobus eligant, aut pleniter secundum canonicam aut secundum regularem institutionem vivere debeant. *Ibid. c.* 8.

X. De Ecclesiis seu Sanctis noviter inventis sine auctoritate, nisi Episcopo probante minime venerentur, (salva etiam de hoc et de omnibus Ecclesiis canonica auctoritate *n*). *Capitul. II. a.* 805. *c.* 17.

XI. De ordinatis Episcopis, nec receptis. *Capitul. VI. a.* 806. *c.* 6.

XII. Quod non oporteat absolute quoslibet ordinare. *Ibid. c.* 7.

XIII. De servo, si nesciente domino suo fuerit ordinatus. *Ibid. c.* 8.

XIV. Quod non liceat Clericum in duabus civitatibus ministrare, nec Abbatibus plurima monasteria aut cellas habere. *Ibid. c.* 9.

XV. Dè peregrinis Episcopis et Clericis. *Ibid. c.* 10.

XVI. De litteris peregrinorum et Clericis sine litteris ambulantibus. *Ibid. c.* 12.

XVII. Qualis vel pro qualibus culpis quisque secundum canonicam institutionem degradetur de officio sacerdotali. *Ibid. c.* 13.

XVIII. De expulso ab ecclesia et excommunicato, vel damnato ab officio suo. *Ibid.* 14.

XIX. De ordine Ecclesiastico et officio Missae. *Ib. c.* 15.

XX. De Reliquiis Sanctorum et oratoriis villaribus. *Ibid. c.* 15.

XXI. De altari non consecrando nisi lapideo. *Ib. c.* 16.

XXII. De confirmatione cum chrismate. *Ibid. c.* 17.

XXIII. De baptismo. *Ibid. c.* 18.

XXIV. De Pascha et die dominico, et de reliquis festivitatibus. *Ibid. c.* 19.

XXV. De ieiunio et de quadragesima vel letaniis. *Ib. c.* 20.

---

n) Desunt in al. mss.

XXVI. Ut festivitates praeclarae non nisi in civitatibus aut in vicis publicis teneantur. *Ibid. c.* 21.

XXVII. De hoc officio. *Ibid. c.* 22.

XXVIII. De Ecclesiis emendandis, ut ubi in uno loco plures sunt quam necesse est, destruantur quae necessariae non sunt, et aliae construantur *Capitul. III. a.* 803. *c.* 1.

XXIX. De Ecclesiis non bene constructis.

XXX. De iudicio poenitentiae ad interrogandum reliquimus per quem poenitentialem vel qualiter iudicentur poenitentes; et de incestibus, quibus liceat iniungere, quibus non.

XXXI. De eleemosyna mittenda in Hierusalem propter Ecclesias Dei restaurandas in proximo Natali Domini. *Capitul. I. a.* 810. *c.* 17.

XXXII. Ut nullus homo malignis consentiat, sed magis in quantum potest resistat. Ut pauperes, orphani, et viduae, et Ecclesiae Dei pacem habeant. *Ibid. c.* 18.

XXXIII. Ut qui Monachi et virgines sunt, propositum suum observent.

XXXIV. Ut isti mangones et cotiones, qui vagabundi vadunt, per istam terram non sinantur vagari ac deceptiones hominum agere; nec isti nudi cum ferro, qui dicunt se datà poenitentià ire vagantes. Melius videtur ut si aliquod inconsuetum et capitale crimen commiserint, in uno loco permaneant laborantes et servientes, et poenitentiam agentes secundum quod canonice sibi impositum sit. *Capitul. I. a.* 789. *c.* 77.

XXXV. De concordia fidelium nostrorum.

APPENDIX SECUNDA.

Incipiunt iterum Capitula Domni Karoli Imperatoris mundana, quae suprascriptam videntur habere causam.

Cap. I. De latronibus, sicut iam antea in alio Capitulari commendavimus, ita maneat. *Capitul. II. a.* 805. *c.* 21.

II. De adventitiis, ut cum Missi nostri ad placitum venerint, habeant scriptum quanti adventitii sunt in illorum missatico, aut de quo pago sunt, et nomina eorum, et qui sunt eorum Seniores. *Capitul. III. a.* 806. *c.* 4.

III. Si quis de libertate sua fuerit interpellatus, et timens ne in servitium cadat, aliquem de propinquis suis, per quem se in servitium casurum timens occiderit, id est, patrem, matrem, patruelem, avunculum, vel quamlibet huiusmodi propinquitatis personam, ipse qui hoc perpetraverit, moriatur; agnatio eius et consanguinitas in servitutem cadat. Et si negaverit se illum occidisse, ad novem vomeres ignitos iudicio Dei examinandus accedat. *Capitul. II. a.* 803. *c.* 3.

IV. De fugitivis ac peregrinis, ut distringantur, ut sciri possimus qui sint aut unde venerint. *Capitul. III. a.* 803. *c.* 6.

V. Ut bauga et bruniae non dentur negotiatoribus. *Ibid. c.* 7.

VI. De Mensuris, ut secundum iussionem nostram aequales sint. *Ibid c.* 8.

VII. Ut non mittantur testimonia super vestituram Domni Pippini Regis. *Ibid. c.* 9.

VIII. Ut omnia quae wadiari debent, iuxta quod in lege continetur, pleniter secundum ipsam legem rewadiata fiant, et in postmodum vel Domnus Rex, vel ille cuius causa est, iuxta quod ei placuerit, perdonet. *e*) *Ibid. c.* 13.

IX. Ut Missi nostri qui iam breves detulerunt de adnuntiatione, volumus ut adhuc adducant de opere. *Ib. c.* 25.

X. Quantam moram faciant in unoquoque loco, et quot homines secum habeant. *Ibid. c.* 26.

XI. De prudentia et constantia Missorum nostrorum. *Ibid. c.* 27.

XII. De falsis monetariis requirendum est. *Ibid. c.* 28.

XIII. De illis Saxonibus qui uxores non habent. *Ib. c.* 23.

XIV. De signatis qui mentiendo vadunt. *Ibid. c.* 24.

XV. Si aliae res fortuitu non praeoccupaverint, VIII. Kalend. Iulias, id est, Missa sancti Iohannis Baptistae, ad Magontiam sive Cabillonem generaliter placitum habere volumus. *Ibid. c.* 29.

XVI. De periuriis, ut caveantur. Et ut non admittantur testes ad iuramentum antequam discutiantur. Et si aliter non possunt discuti, separentur ab invicem, et singulariter inquirantur. Et non soli accusatori liceat testes eligere absente suo causatore. Et omnino nullus, nisi ieiunus, ad iuramentum vel ad testimonium admittatur. Et ille qui ad testimonium ducitur si refutetur, dicat ille qui eum refutat et probet quare illum recipere nolit. Et de ipso pago, non de altero, testes eligantur, nisi forte longius extra comitatum causa sit inquirenda. Et si quis convictus fuerit periurii, perdat manum aut redimat. *Capitul. II. a.* 805. *c.* 11.

XVII. Ut nemo propter cupiditatem pecuniae aut propter avaritiam suam prius det pretium, aut futuram conventionem sibi praeparet ut duplum vel triplum tunc recipiat; sed tunc tantum quando fructus praesens est, illos comparet. *Capitul. I. a.* 809. *c.* 34.

XVIII De causis quae quotidie non cessant. *Ib. c.* 2.

XIX. De fugitivis qui non cessant recipere et abscondere. *Ibid. c.* 5.

XX. De vagis peregrinis. *Ibid. c.* 6.

---

e) al. mss. *accipiat.*

XXI. De homicidiis. *Ibid. c.* 7.

XXII. De commendatis mensuris modiorum et sextariorum. *Ibid. c.* 8.

XXIII. Dé beneficiis nostris non bene constructis. *Ib. c.* 9.

XXIV. De hospitalitate et susceptione iterantium, tam Missorum nostrorum, quam reliquorum bonorum hominum *Ibid. c.* 35.

XXV. Quod Missos (ad vicem nostram *p*) mittimus. *Ibid. c.* 36.

XXVI. De his qui vinum et annonam vendunt antequam colligantur, et per hanc occasionem pauperes efficiuntur, (ut fortiter constringantur ne deinceps fiat *q*). *Ibid. c.* 37.

XXVII. Ut ante Vicarium et Centenarium de proprietate aut libertate iudicium non terminetur aut adquiratur, nisi semper in praesentia Missorum imperialium aut in praesentia Comitum. *Capitul. I. a.* 810. *c.* 2.

XXVIII. De homicidiis factis anno praesenti inter vulgares homines quasi propter pulverem mortalem. *Ibid. c.* 3.

XXIX. De heribanno, ut diligenter inquirant Missi nostri qui hostem facere potuit et non fecit, ut bannum nostrum ipse componat, si habet unde componere possit. Et si non habuerit unde componere valeat, rewadiatum fiat et inbreviatum; et nihil ex hoc exactum fiat usque dum ad notitiam Domni Imperatoris veniat. *Ibid c.* 11.

XXX. Qui herisсliz factum habent, per fideiussores mittantur. *Ibid. c.* 12.

XXXI. De beneficiis destructis et alode restaurata. *Ibid. c.* 13.

XXXII. De freda exigenda. *Ibid c.* 14.

XXXIII. De materiamine ad naves faciendum. *Ib. c.* 15.

XXXIV. Si aliquis Saxo hominem comprehenderit absque furto aut absque sua propria aliqua re, dicens quod illi habeat damnum factum, et hoc contendere voluerit in iudicio aut in campo aut (ad crucem *r*,) licentiam habeat. Si vero hoc noluerit, cum suis iuratoribus ipse liber homo se idoniare faciat. Et si servum cuiuslibet absque aliqua comprobatione comprehenderit, ipse servus aut ad aquam ferventem aut ad aliud iudicium se idoniare faciat.

XXXV. Si aliquis Saxo caballos in sua messe invenerit, et ipsos caballos inde ducere pro suo damno ad comprobandum voluerit, si quis liber homo ei hoc contradixerit, aut aliquod malum pro hoc ei fecerit, tripla compositione secundum legem et secundum ewam contra eum emendare studeat, et insuper bannum dominicum solvat, et manum perdat, pro

---

p) al. mss. *iudicium nostrum; iudicium vestrum.*

q) Desunt in al. mss.

r) Desunt in al. mss.

eo quod inobediens fuit contra praeceptum Domni Imperatoris, quod ipse pro pace statuere iussit. Si servus hoc fecerit, secundum suam legem omnia in triplum restituat, et disciplinae corporali subiaceat.

XXXVI. Quicunque liber homo inventus fuerit anno praesente cum Seniore suo in hoste non fuisse, plenum heribannum persolvere cogatur. Et si Senior vel Comes eum domi dimiserit, ipse pro eo eundem heribannum persolvat; et tot heribanni ab eo exigantur, quot homines domi demiserit. Et quia nos anno praesente unicuique Seniori duos homines, quos domi dimitteret, concessimus, illos volumus ut Missis nostris ostendat, quia his tantummodo heribannum concessimus. *Capitul. II. a.* 812. *c.* 9.

XXXVII. Ut quandocunque navigium mittere volumus, ipsi Seniores in ipsis navibus pergant, et ad hoc sint praeparati omnes, iubemus. *Ibid c.* 11.

XXXVIII. Furta et iniusta connubia, necnon et falsa testimonia, sicut saepe rogavimus, prohibete diligenter, sicut et Domini lex prohibet. *Capitul. I. a.* 789. *c.* 66.

EXPLICIUNT CAPITULA DOMNI KAROLI, PATRIS DOMNI HLUDOUVICI IMPERATORIS.

APPENDIX TERTIA.

Item Capitula Principum praeclarissimorum, ecclesiastica simul et mundana, Domni Hludouvici Augusti et Hlotharii Caesaris, quae suprascriptam videntur habere rationem.

Cap. I. Benedictus de sua reclamatione in perpetuum sileat.

II. De manso quem Gehirfredus Episcopus à Liutrico *s*) Comite requirit, ut si Missi nostri invenerint eum iustitiam habere, non permittant Liutricum per vestituram Domni Karoli iustitiam eius impedire.

III. De foreste quam Autharius Comes habere vult, ubi ea prius non fuisse dicitur, volumus ut Missi nostri rei veritatem inquirant, et iuxta quod iustum invenerint, ex nostra auctoritate definiant.

IV. De causa Hruotmundi Comitis, ut ei liceat hic in palatio sacramentum suum iurare quia propter nostrum servitium sibi constitutum placitum intra patriam observare non licuit.

V. De duabus feminis quae indiculos attulerunt interrogandi sunt Haiminus et Monoaldus utrum ecclesiasticae an fiscales *t*) fuissent.

---

s) al. mss. *Liutfrido.*

t) al. mss. *fiscalinae.*

VI. Odo buticularius de foreste sua interrogandus est.

VII. De rebus quas Marchio tradidit filio Bosonis vel aliis hominibus, volumus ut hi quibus traditae fuerunt, vestituram suam accipiant, et insuper confirmationem.

VIII. De rebus quas quaedam femina Hildegardi Reginae tradidit, et portionem quam sibi servavit iniuste amisisse dicitur, volumus ut charta traditionis quaeratur et inspiciatur, et tunc quid illa habere debeat definiatur.

IX. Querelam quam Helizachar et Heiminus contra Maginarium habent, volumus ut Missi nostri secundum iustitiam et aequitatem definiant.

X. De querela Hildebrandi Comitis, quod pagenses eius paravereda dare recusant, volumus ut hoc Missi nostri ab his hominibus qui in eodem comitatu manent, et ea dare non debent, necnon et à vicinis Comitibus inquirant; et si invenerint quod ipsi ea dandi debitores sunt, ex nostra iussione dare praecipiant.

EXPLICIT LEGILOQUUS.

CAPITULARIUM

LIBRI TRES POSTERIORES COLLECTI A BENEDICTO LEVITA.

De conglutinatione istorum et communicatione septem Librorum, Capitulorum videlicet dominicorum qualiterque, quibus, et a quibus collecti, ordinati, atque conscripti esse monstrantur, sequens indicat lectio, et qui etiam istis panduntur versiculis.

Quattuor explicitis, Lector venerande Libellis,
Qui Canonum recitant iura tenenda satis,
Quosque pater quondam collegit nobilis apte
Ansegisus ovans, ductus amore Dei,
Autcario demum, quem tunc Mogontia summum
Pontificem tenuit, praecipiente pio,
Post Benedictus ego ternos Levita Libellos
Adnexi, Legis quîs recitatur opus;
Quos patet inventos, Praefatio pandit ut ipsa,
Distinctim titulis subpositisque suis.
Hos igitur relegens devoto pectore biblos,
Gratanter studeas fundere, posco, preces,
Quatinus aeterno donentur munere caelo.
Haec pia sanxerunt qui quoque iura pie.

INCIPIT SEQUENTIUM CAPITULORUM PRAEFATIO.

Praecedentes quatuor Libelli nonnulla gloriosissimorum Karoli atque Hludouvici Imperatorum continent Capitula, quae eorum tempore ab Ansegiso Abbate sunt collecta atque in praedictis coacta Libellis, sicut in eorundem prooemio continetur. Sed quia ab eo nec media, ut rati sumus, sunt forsitan inventa vel collecta, necesse erat ut à fidelibus ubicunque inveniri potuissent, quaererentur, et ob recordationem tantorum principum, vel eorundem Capitulorum utilitatem coadunarentur. Quapropter ea quae ille aut invenire nequivit, aut inserere fortasse noluit, et illa quae postmodum à fidelibus sanctae Dei Ecclesiae, et Pippini ac Karoli atque Hludouvici didicimus in iamdictis Libellis minime esse inserta, pro Dei omnipotentis amore, et sanctae Dei Ecclesiae ac servorum eius atque totius populi utilitate, fideliter investigare curavimus, et in tribus subsequentibus Libellis distincte cum titulis suis coadunare, ac Hludouvico Hlotharioque atque Karolo nobilissimis Regibus, filiis scilicet Hludouvici piissimi Imperatoris, habenda et omnium Christianorum fidelibus tradenda scribere non distulimus; ut scirent qualiter iuxta normam avi,

proavi, ac genitoris, secundum Domini scilicet voluntatem, sicut et illi fecerunt, clerum et populum sibi commissum, Domino opem ferente, regere mererentur. Haec vero capitula, quae in subsequentibus tribus Libellis coadunare studuimus, in diversis locis et in diversis schedulis, sicut in diversis synodis ac placitis generalibus edita erant, sparsim invenimus, et maxime in sanctae Mogontiacensis metropolis Ecclesiae scrinio à Riculfo eiusdem sanctae sedis Metropolitano recondita, et demum ab Autcario secundo eius successore atque consanguineo inventa reperimus, quae in hoc Opusculo tenore suprascripto inserere maluimus. Monemus ergo Lectores ut si eadem capitula duplicata vel triplicata repererint, non hoc nostrae imperitiae reputent; quia, ut diximus, diversis ea in schedulis invenimus, et ob id tam cito haec emendare nequivimus, sed cunctis scientiae repletis Lectoribus haec corrigenda dimisimus. Invenimus insuper quaedam ex his paria initia habentia et imparem finem; quaedam vero pares fines, sed non paria initia; in quibusdam autem minus, et in quibusdam plus: et propterea illa sic dimisimus sicut invenimus. Precamur etiam omnes ut si deinceps plura ex his invenerint, quae memoratus Ansegisus non inseruit, nec nos potuimus hactenus invenire, ut ea illis in quarto aut in quinto libello distincta inserere non pigeat; quatinus ipsi ex hoc gratiam Dei habeant, et clerus ac populus eorum utilitatibus non careat, quoniam valde sunt utilia haec capitula, et scire volentibus oppido profutura, quae pro lege tam ecclesiastica quam et seculari iure firmissimo sunt tenenda. Primo igitur in loco posuimus nonnullos versiculos in laudem praedictorum Principum metrice compositos. Deinde sequuntur capitula primi libelli, subiectis numeris suis, ut facilius inveniri possit sententia quae quaeritur. His ita peractis, est in fronte primi libelli posita Zachariae Papae epistola omnibus Episcopis ac reliquis ecclesiastici ordinis gradibus, et cunctis Ducibus atque Comitibus, omnibusque Deum timentibus per Gallias et Francorum provincias constitutis, directa, sicut in ea continetur. Quam sequuntur duo synodales conventus quos sanctae Romanae et apostolicae Ecclesiae Legatus Bonifacius, memoratae Mogontiacensis Ecclesiae Archiepiscopus, vice supradicti Zachariae Papae una cum Karlomanno Francorum Principe canonice tenuit; ut agnoscant omnes haec praedictorum Principum capitula maxime apostolica auctoritate fore firmata. Post ista quoque quae sequuntur, eadem auctoritate, maxima, ut diximus, ex parte, et omnium Francorum utriusque ordinis virorum assensu roborata. Secundo vero in libello, post capitulorum numerum, prima fronte posita sunt quaedam ex lege divina excerpta capitula, sicut ea sparsim in eorum mixta capitulis reperimus, ut omnes haec

capitula legibus divinis regulisque canonicis concordare non ignorent. Tertio siquidem in libello, post eiusdem libelli capitulorum numerum, quaedam ex canonibus a Paulino Episcopo et Albino magistro reliquisque iussione Karoli invictissimi Principis magistris sparsim collecta sunt inserta capitula; et quibusdam interpositis, sequuntur alia regulae monasticae congrüentia; et demum ea quae sequuntur, ad sanctae Dei Ecclesiae servorumque eius atque totius Christiani populi utilitatem sunt conscripta capitula, sicut in eodem continentur libello. Precamur quoque Lectores omnes, cunctosque Iudices et sapientes ut non ea sinistra interpretatione ullo unquam tempore dignentur exponere, aut quemquam iniuste iudicare, vel eo quod non sint quaedam ex his iuxta regulam grammaticae artis composita reprehendere; sed pro ipsis Principibus eorumque et sanctae Ecclesiae fidelibus, qui haec eadem simul cum eis tractaverunt, atque pro nobis, qui ea colligere ac describere curavimus, orare studeant, et iamdicta capitula pariter nobiscum illi amplecti, venerari, amare, legibusque tenere decertent, annuente Domino, ut parem omnes ex hoc mercedem habere mereamur. Amen. FINIT.

INCIPIUNT VERSUS DE PRAEDICTIS PRINCIPIBUS.

Aurea progenies, felici stemmate pollens,
Francorum virtus perpetuumque decus,
Pippinus quondam micuit sublimiter, atque
Karlomannus agens quae placuere Deo.
Censores etenim veri, pietatis amore,
Ecclesiae leges instituere sacras.
Quas dum lector ovans descripta legerit istic,
Nec minus et iura posteriora legat.
Hinc Caesar Karolus, divino munere fretus,
Nobiliter proceres rexit in orbe suos:
Quorum sceptra piis una moderatus habenis,
Cunctorum vicit inclita gesta patrum;
Virtutum gemmis David reliquosque secutus,
Insigni fama fulsit ubique sui.
Quid memorem multas domuit quas denique gentes,
E quìs et remeans clara trophaea tulit?
Nec mirum, coluit dum Regis iussa superni,
Decernens sanctis iura tenenda viris;
Ob quae promeruit coelestia scandere regna,
Qua quoque percepit praemia larga satis.
Inde Hludouvicus regno successit avito,
Eximius Princeps, divus et orbis apex:
Augusto nituit sub quo Germania cultu,
Cultori tribuens commoda multa suo.
Pacis amator enim Caesar, pietatis et almae,
Consuluit populis, plebibus atque suis.
Scilicet ut Regum renovans sancita priorum,
Prudenter titulos adderet ipse pios.
Quapropter moriens penetravit sidera coeli,
Solvens praecelso cantica digna Deo.

Ex quo persequitur soboles veneranda per orbem
  Ipsius, insigni nomine digna patris.
Hludouvicus enim fluvii cis littora Rheni
  Imperat, et gentes comprimit ecce feras.
Necnon Hlotharius parili ditione potitus,
  Francorum Caesar sceptra tremenda vehit.
Tum Karolus regnum Francorum sorte retentat,
  Nomen avi referens auxiliante Deo.
Nos quibus illa tenent terni quae iura libelli,
  Obtulimus scripta, semper habenda sibi.
Quorum norma docet iugiter nos vivere recte,
  Et studiis Domino rite placere piis.
Haec res cant pravos aequo moderamine mores,
  Vivendi normam contribuendo piis.
Namque patrant multi funestas saepe rapinas,
  Nonnulli violant templa dicata Deo;
Sunt aliis scelerum foedati labe suorum,
  Fistula quos omnes commemorare nequit.
Sed cohibet tales legum censura sacrarum,
  Decretisque vetat ista patrare piis.
Ergo duces laudare decet per carmina fortes,
  Munere virtutum qui micuere sacro;
Francia sub quorum sceptris tutissima mansit;
  Libertate vigens, colla superba terens,
Quam variae gentes dominam timuere severam,
  Utpote quas armis cepit ovando suis.
Unde sibi nomen meruit, decus atque perenne,
  De victis populis celsa trophaea ferens.
Coelestis patriae donati munere Reges
  Exultant iugiter, et sine fine canunt;
Alta poli cuius subierunt culmina coeli,
  Quos devota chelys iam resonavit ovans.
Felices nimium quos aula beata receptans,
  Coelicolis iunxit civibus ipsa libens.
Non ibi iam metuunt furvas nocuasque tenebras:
  Quin potius verae lucis amoena vident.
Sic evangelici testatur pagina bibli,
  Quod mundi lumen sit Deus altitonans.
Hoc iubar exhilarat superorum corda virorum,
  Inradiansque procul nubila tetra fugat.
Hoc etiam vatum cecinit pulcherrime quidam,
  Olim quod Dominus lusit amando Deus.
Cui decus et virtus, laus et veneratio semper,
  Imperiumque manet, cuncta per aeva sacrum,
Ipse tibi tribuat prolixae tempora pacis,
  Credita qui plebi fersque talenta tibi.

Index Capitulorum quinti libelli.

INCIPIT LIBELLUS QUINTUS.

Epistola Zachariae Papae Francis et Gallis directa.

I. ZACHARIAS Papa universis Episcopis, Presbyteris, Diaconibus, Abbatibus, cunctis etiam Ducibus, Comitibus, omni-

busque Deum timentibus per Gallias et Francorum provincias constitutis. Referente nobis reverentissimo atque sanctissimo fratre nostro Bonifacio Episcopo, quod dum synodus adgregata esset in provincia vestra iuxta nostram commonitionem, mediantibus filiis nostris Pippino et Karlomanno Principibus vestris, peragente etiam vice nostra Metropolitano Bonifacio, Dominus inluminasset corda vestra cum Principibus vestris in praedicationem eius, ut omnibus commonitionibus eius obediretis, et falsos et schismaticos et homicidas et fornicarios à vobis expelleretis Sacerdotes, omnipotenti Deo nostro gratias egimus, et pro vobis incessanter sumus orantes, ut qui coepit in vobis opus bonum, perficiat usque in finem. Obsecramus enim omnes vos coram Deo ut eius commonitionibus firmiter obediatis: ipsum enim vice nostra in partibus illis ad praedicandum constitutum habemus, ut vos, Deo propitio, ad viam perducat rectitudinis, et à cunctis fascinoribus salvi esse possitis. Habuistis enim, peccatis facientibus, nunc usque falsos et erroneos Sacerdotes. Unde et cunctae paganae gentes vobis pugnare praevalebant, quia non erat differentia inter Laicos et Sacerdotes, quibus pugnare licitum non est. Qualis enim victoria datur ubi Sacerdotes una hora dominica pertractant mysteria, et Christianis dominicum porrigunt corpus pro suarum animarum redemptione, et post Christianos, quibus hoc ministrare debuerant, aut Paganos, quibus Christum praedicare, propriis sacrilegisque manibus necant; praecipue dicente eis Domino: *Vos estis sal terrae. Quod si sal evanuerit, in quo condietur? Ad nihilum valet ultra, nisi ut mittatur foras, et conculcetur ab hominibus.* Et dum haec ita sint, et tales in vobis fuerint Sacerdotes, quomodo victores contra vestros inimicos esse poteritis? Nam si mundos et castos ab omni fornicatione et homicidio liberos habueritis Sacerdotes, ut sacri praecipiunt canones, et nostra vice praedicat praefatus Bonifacius frater noster, et ei in omnibus obedientes extiteritis, nulla gens vestrum ante conspectum stabit; sed corruent ante faciem vestram omnes paganae gentes, et eritis victores; insuper et bene agentes, vitam possidebitis aeternam. Vos autem, carissimi fratres, qui estis veri Sacerdotes, vel sub regali disciplina constituti, sic vosmetipsos exhibete ut certe ministros Dei et dispensatores mysteriorum Dei, ut non vituperetur ministerium vestrum, ne fiat in vobis sicut scriptum est: *Erit, sicut populus, sic Sacerdos.* Et si hoc fuerit, qualis vobis erit ab hominibus laus, aut qualis â Deo expectatur retributio? Sed sic vos corrigite ut veri Sacerdotes. Et tales ad Sacerdotium perducite, ut et vobis et illis testimonium maneat bonum ab his qui foris sunt; quatinus ab hominibus vobis adquiratis laudem, et à Deo mercedis praemium in aeterna

beatitudine percipere mereamini, eo quod per vos ad Christi perducti sunt rectam fidem, innoxios habentes Sacerdotes. Ad synodum namque omni anno convenite ad pertractandum de unitate Ecclesiae, ut si quid adversi acciderit, radicitus amputetur, et Dei Ecclesia maneat inconcussa. Bene valete.

Synodus cum actibus suis, iussione apostolica à sancto Bonifacio et Francorum Episcopis sub Karlomanno Duce habita anno incarnationis dominicae DCCXLII.

II. In nomine Domini nostri Iesu Christi. Ego Karlomannus, Dux et Princeps Francorum, anno ab incarnatione Christi DCCXLII, XI videlicet Kalendas Maias, cum consilio servorum Dei et Optimatum meorum, Episcopos qui in regno meo sunt, cum Presbyteris, ad Concilium et Synodum pro timore Christi congregavi, id est Bonifacium Archiepiscopum, et Burchardum, et Regemfridum, et Wiztanum, et Witbaldum, et Dadanum, et Eddanum, ac reliquos Episcopos, cum Presbyteris eorum, ut mihi consilium dedissent quomodo lex Dei et ecclesiastica religio recuperetur, quae in diebus praeteritorum Principum dissipata corruit, et qualiter populus Christianus ad salutem animae pervenire possit, et per falsos Sacerdotes deceptus non pereat. Et per consilium Sacerdotum et Optimatum meorum ordinavimus per civitates Episcopos, et constituimus super eos Archiepiscopum Bonifacium, qui est Missus sancti Petri. Statuimusque per annos singulos synodum congregari, ut nobis praesentibus Canonum decreta et Ecclesiae iura restaurentur, et Religio Christiana emendetur. Et fraudatas pecunias Ecclesiarum Ecclesiis restituimus et reddidimus. Falsos vero Presbyteros et adulteros, vel fornicatores, Diaconos et Clericos de pecuniis Ecclesiarum abstulimus et degradavimus, et ad poenitentiam coegimus. Servis Dei per omnia omnibus armaturam portare vel pugnare, aut in exercitum et in hostem pergere omnino prohibemus, nisi illis tantummodo qui propter divinum ministerium, Missarum scilicet solemnia adimplenda, et Sanctorum patrocinia portanda, ad hoc electi sunt; id est, unum vel duos Episcopos *u*) cum capellanis Presbyteris Princeps secum habeat, et unusquisque Praefectus unum Presbyterum, qui hominibus peccata oonfitentibus iudicare et indicare poenitentiam possit. Necnon et illas venationes et sylvaticas vagationes cum canibus omnibus servis Dei interdiximus: similiter ut acceptores et falcones non habeant. Decrevimus quoque iuxta Sanctorum canones ut unusquisque Presbyter in parochia habitans, Episcopo subiectus sit illi in cuius parochia habitat, et semper in quadragesima rationem et ordinem ministerii sui sive de baptismo, sive de fide catholica, sive de precibus et

u) al. mss. *Presbyteros*.

ordine Missarum, Episcopo reddat et ostendat. Et quandocunque iure canonico Episcopus circumeat parochiam populos ad confirmandos, Presbyter semper paratus sit ad suscipiendum Episcopum cum collectione et adiutorio populi qui ibi confirmari debet. Et in Coena Domini semper novum chrisma ab episcopo quaerat. Ut Episcopo testis adsistat caritatis, et vitae et fidei et doctrinae illius. Statuimus etiam ut secundum cautelam omnes undecunque supervenientes ignotos Episcopos vel Presbyteros ante probationem synodalem in ecclesiasticum ministerium non admitteremus. Decrevimus quoque ut secundum Canones unusquisque Episcopus in sua parochia sollicitudinem habeat, adiuvante Grafione qui defensor Ecclesiae est, ut populus Dei Paganias non faciat; sed ut omnes spurcitias Gentilitatis abiciat et respuat, sive profana sacrificia mortuorum, sive sortilegos vel divinos, sive phylacteria et auguria, sive incantationes, sive hostias immolatitias, quas stulti homines iuxta Ecclesias ritu pagano faciunt sub nomine sanctorum Martyrum vel (Confessorum, Deum et suos ν) Sanctos ad iracundiam provocantes, sive illos sacrilegos ignes quos *Nedfratres* vocant, sive omnes, quaecunque sunt Paganorum observationes diligenter prohibeant. Statuimus similiter ut si post hanc synodum, quae fuit XI. Kalendas Maias, unusquisquis servorum Dei vel ancillarum Christi in crimen fornicationis lapsus fuerit, ut in carcere poenitentiam faciat in pane et aqua. Et si ordinatus Presbyter sit, duos annos in carcere permaneat, et antea flagellatus et scorticatus videatur; et post Episcopus adaugeat. Si autem Clericus vel Monachus in hoc peccatum eeciderit, post tertiam verberationem in carcerem missus, vertentem annum ibi poenitentiam agat. Similiter et Nonnanes velatae eadem poenitentia contineantur, et radantur omnes capilli capitis eius. Decrevimus quoque ut Presbyteri vel Diaconi non sagis, Laicorum more, sed casulis utantur ritu servorum Dei. Et nullus in sua domo mulierem habitare permittat. Et ut Monachi et ancillae Dei monasteriales iuxta regulam sancti Benedicti coenobia vel xenodochia sua ordinare, gubernare, et vivere studeant, et vitam propriam degere secundum praedicti Patris ordinationem non neglegant. *Capitul. I. Karlmann. a. 742., Capitul. Pippin. a. 744.*

Item altera Synodus à supradictis Episcopis ac Principe apostolica auctoritate Kalendas Martias Liptinas habita.

III. Modo in hoc synodali Conventu qui congregatus est Kalendas Martias in loco qui dicitur *Liptinas*, omnes venerabiles Sacerdotes Dei et Comites et Praefecti prioris Synodi decreta consentientes firmaverunt, seque ea implere velle et

---

ν) al. ms. *Confessorum Domini, et suos*

observare promiserunt. Et omnis ecclesiastici ordinis Clerus, Episcopi, et Presbyteri, et Diaconi, cum reliquis Clericis, suscipientes antiquorum Patrum canones, promiserunt se velle ecclesiastica iura moribus et doctrinis et ministerio recuperare. Abbates vero et Monachi receperunt regulam sancti Patris Benedicti ad restaurandam normam regularis vitae. Fornicatores namque et adulteros, qui sancta loca vel monasteria ante tenentes coinquinaverunt, praecipimus inde tollere et ad poenitentiam redigere. Et si post hanc definitionem in crimen fornicationis vel adulterii ceciderint, prioris Synodi iudicium sustineant. Similiter et Monachi et Nonnae. Statuimus quoque cum consilio servorum Dei et populi Christiani, propter imminentia bella et persecutiones caeterarum gentium quae in circuitu nostro sunt, ut sub precario et censu aliquam partem ecclesialis pecuniae in adiutorium exercitus nostri cum indulgentia Dei aliquanto tempore retineamus, ea conditione, ut annis singulis de unaquaque casata solidus, id est, duodecim denarii ad Ecclesiam vel monasterium reddantur; eo modo ut si moriatur ille cui pecunia commodata *w*) fuit, Ecclesia cum propria pecunia revestita sit; et iterum, si necessitas cogat aut Princeps iubeat, precarium renovetur, et rescribatur novum. Et omnino observetur ut Ecclesiae vel Monasteria penuriam et paupertatem non patiantur quorum pecunia in precario praestita sit. Sed si paupertas cogat, Ecclesiae et domui Dei reddatur integra possessio. Similiter praecipimus ut iuxta decreta Canonum, adulteria et incesta matrimonia, quae non sunt legitima, prohibeantur Episcoporum iudicio; et ut mancipia Christiana Paganis non tradantur. Decrevimus quoque, quod et pater meus ante praecipiebat, ut qui Paganas observationes in aliqua re fecerit, multetur et damnetur quindecim solidis. *Capitul. II. Karlmann. a.* 743, *Capitul. Pippin. a.* 744. *c.* 6.

De fide catholica et primo praecepto legis.

IV. Primo omnium admonemus ut fides catholica ab Episcopis et Presbyteris diligenter legatur, omnique populo praedicetur. Hoc enim primum praeceptum Domini Dei omnipotentis est in lege: *Audi, Israel quia Dominus Deus tuus Deus unus est.* Et ut ille diligatur ex toto corde, et ex tota mente, et ex tota anima, et ex tota virtute. *Supra Lib. I. c.* 58.

De pace et concordia servanda.

V. Ut pax sit et concordia et unanimitas cum omni populo Christiano, inter Episcopos, Abbates, Comites, Iudices, et omnes ubique seu maiores seu minores personas; quia nihil Deo sine pace placet, nec munus sanctae oblationis ad al-

---

w) al. ms. *commendata; accommodata.*

tare, sicut in evangelio ipso Domino praecipiente legimus. Et ut est illud secundum mandatum in lege: *Diliges proximum tuum sicut te ipsum.* Item in Evangelio: *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.* Et iterum: *In hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem.* In hoc enim praecepto discernuntur filii Dei et filii diaboli, quia filii diaboli semper dissentiones et discordias movere satagunt, filii autem Dei semper paci et dilectioni student. *Ibid. c.* 59.

De eo qui à Presbytero non baptizato baptizatus est.

VI. Si quis baptizatus est à Presbytero non baptizato, et sancta Trinitas in ipso baptismo invocata fuit, baptizatus est, sicut Sergius Papa dixit. Impositione vero manus indiget. Georgius Episcopus Romanus et Iohannes Sacellarius sic senserunt. *Capitul. a.* 757. *c.* 9.

De eo qui filiastrum aut filiastram ante Episcopum tenuerit.

VII. Si quis filiastrum aut filiastram suam ante Episcopum ad confirmationem tenuerit, separetur ab uxore sua, et alteram non accipiat. Similiter et mulier alterum non accipiat. Georgius sensit. *Ibid. c.* 12.

De his qui propter faidam in alias patrias fugiunt.

VIII. Qui propter faidam fugiunt in alias patrias, et dimittunt uxores suas, nec ille vir nec illa femina accipiant alterum coniugium. Georgius sensit. *Ibid. c.* 18.

De incestis.

IX. Si homo incestum commiserit cum Deo sacrata, aut cum matre sua, aut cum matrina sua de fonte aut confirmatione, aut cum matre et filia, cum duabus sororibus, aut cum matris filia, aut cum sororis filia, aut cum nepta, aut cum consobrina, aut subrina, aut cum amita vel matertera, aut cum his quibus canones prohibent copulari, de istis criminibus pecuniam suam perdat, si habuerit. Et si haec emendare noluerit, nullus eum recipiat, nec cibum donet. Et si fecerit, sexaginta solidos Domno Regi componat, usque dum ipse homo se correxerit. Et si pecuniam non habuerit, si liber est, mittatur in carcerem usque satisfactionem. Si autem servus aut libertus est, vapuletur plagis multis. Et si Dominus suus eum permiserit amplius in talem lapsum cadere, ipse sexaginta solidos Domno Regi componat. De reliquis vero propinquis iuxta constituta sanctorum Patrum et iuxta decreta Canonum iudicetur. *Capitul. a.* 756. *c.* 1., *Capitul. a.* 757. *c.* 19.

De ecclesiasticis viris.

X. Si ecclesiastici viri supradicta facinora commiserint,

si honorabilis persona fuerit, perdat honorem suum; minores vero vapulentur, aut in carcerem mittantur. *Ibid. c. 2. et c. 20.*

De Presbyteris et Clericis, ut Archidiaconus eos convocet ad synodum.

XI. De Presbyteris et Clericis sic ordinavimus, ut Archidiaconus Episcopi eos ad Synodum convocet. Et si quis ire contempserit, tunc Comes, iussione Episcopi monitus, eum distringere faciat, ita ut ipse Presbyter aut defensor suus sexaginta solidos componat, et ad Synodum postea, velit nolit, veniat, et Episcopus ipsum Presbyterum vel Clericum iuxta canonicam auctoritatem diiudicari faciat. Solidi vero sexaginta de ipsa causa in sacellum Domni Regis veniant. *Ib. c. 3. et c. 21.*

De eo qui Misso Episcopi contradixerit vel Presbytero aut Clerico incestuosum.

XII. Si aliqua persona per violentiam Presbytero aut Clerico vel Misso Episcopi incestuosum contradixerit, tunc Comes ipsam personam per fideiussores positam ante Regem faciat venire una cum Missis Episcopi. Et Domnus Rex ita eos distringat, ut caeteri emendentur. *Ibid.*

De his qui res ecclesiasticas verbo Domni Regis tenent.

XIII. Ut illi homines qui res ecclesiasticas per verbum Domni Regis tenent, sic ordinatum est, ut illas Ecclesias unde sunt, vel illas domos Episcopii vel monasterii cuius esse noscuntur, iuxta quod de ipsis rebus tenent, emendare debeant, et illos census vel illas decimas ac nonas ibidem dare pleniter debeant sicut eis ad Vernum ordinavimus. Et qui hoc non fecerit, ipsas res perdat. *Ibid. c. 4.*

Ut Presbyteri qui vicos vel Ecclesias tenent, ceram vel alios census ad matrem civitatis Ecclesiam persolvant, sicut consuetudo fuit.

XIV. Ut hi qui illos vicos vel illas Ecclesias tenent, illos census vel illam ceram quae longo tempore ad illud Episcopium reddiderunt, modo sic ordinavimus ut sic faciant. Et qui hoc non fecerit, sexaginta solidos componat. *Ibid. c. 5.*

De emunitatibus servandis.

XV. Ut emunitates pleniter conservatae sint. *Ibid. c. 8. Capitul. a.* 755. *c.* 28.

De iustitiis faciendis.

XVI. Ut omnes iustitias faciant, tam publici, quam ecclesiastici. Et si aliquis homo ad palatium venerit pro causa sua, et antea suo Episcopo suisque ministris quae ecclesiastica sunt, et quae secularia suo Comiti non innotuerit in mallo ante Rachinburgios, aut si causa sua ante Comitem in mallo fuit

et ante Rachinburgios, et hoc sustinere noluerit quod ipsi legitime iudicaverint, si pro istis causis ad palatium venerit, vapuletur. Et si maior persona est, legem exinde faciat. *Ibid. c.* 9. *et c.* 29.

De ecclesiasticis viris qui se reclamantes ad palatium veniunt.

XVII. Si ecclesiastici viri ad palatium venerint de eorum causis se reclamare, nisi super eorum Seniore, vapulent, nisi Senior suus eos pro causa sua transmiserit. *Ibid. c.* 10. *et c.* 30.

De muliere quae sine licentia viri sui velum in caput miserit.

XVIII. Mulier si sine comiato *x*) viri sui velum in caput miserit, si viro suo placet, recipiat eam iterum ad coniugium. *Capitul. a.* 757. *c.* 3.

De eo qui filiastram suam contra voluntatem ipsius dederit viro ingenuo vel servo.

XIX. Si quis homo filiastram suam contra voluntatem ipsius, et matris et parentum, dederit viro ingenuo aut ecclesiastico vel servo, et illa noluerit habere ipsum, et reliquerit eum potestatem habeant parentes illius dare illi alium maritum. Et si iam maritum habet, non separetur. *Ibid c.* 4.

De femina ingenua quae servum acceperit.

XX. Si femina ingenua acceperit servum, sciens quod servus esset, habeat eum. Una enim lex erit et viro et feminae. *Ibid. c.* 5.

De eo qui habet mulierem legitimam, si frater eius adulteravit cum ea.

XXI. Si quis homo habens mulierem legitimam, si frater eius adulteraverit cum ea, ille frater vel illa femina qui adulterium perpetraverunt, interim quod vivunt, nunquam habeant amplius coniugium. Ille vero cuius uxor fuit, si vult, potestatem habet uxorem accipere aliam. *Ibid. c* 8.

Ut Sacerdotes vel Clerici ad secularia negotia, relicto Episcopo suo, non convolent.

XXII. Quod non oporteat Sacerdotes vel Clericos habentes adversus invicem negotia, proprium Episcopum relinquere, et ad secularia iudicia convolare.

Ut Presbyteri et Diaconi praeter Episcopum nihil agant.

XXIII. Presbyteri et Diaconi praeter Episcopum nihil agere pertentent.

De eo qui oblata dederit vel acceperit praeter Episcopi iussionem.

XXIV. Si quis oblata dederit vel acceperit praeter Epis-

x) al. mss. *commeatu*; *licentia*.

copum, vel eum qui constitutus est ab eo ad dispensandam misericordiam pauperibus, et qui dat et qui accipit, anathema sit.

Cum excommunicatis non licere communicare.

XXV. Cum excommunicatis non licere communicare. Nec cum his qui per domos conveniunt, devitantes orationes Ecclesiae, simul orandum est. Ab alia Ecclesia non suscipiendus est qui in alia minime congregatur.

De eo qui Ecclesiam Dei conturbat.

XXVI. Si quis Ecclesiam Dei conturbare et sollicitare persistit, tanquam seditiosus per potestates exteras opprimatur.

De Monachis, ut in civitate vel regione qualibet Episcopo suo subiecti sint.

XXVII. Monachos per unamquamque civitatem aut regionem subiectos esse Episcopo suo, et quietem diligere, et intentos esse tantummodo ieiunio et orationi, in locis quibus renuntiaverunt seculo permanentes. Nec ecclesiasticis vero nec secularibus negotiis communicent, vel in aliquo sint molesti, propria monasteria deserentes; nisi forte eis praecipiatur, propter opus necessarium, ab Episcopo civitatis.

Ut Clericus in Ecclesia in qua praetitulatus est, permaneat.

XXVIII. Clericum permanere oportet in Ecclesia cui in initio ab Episcopo praetitulatus est ac sortitus est, et ad quam confugit quasi ad potiorem. Hoc autem refutantes, statuimus revocari debere ad suam Ecclesiam in qua primitus ordinatus est, et ibi tantummodo ministrare. Si quis hanc diffinitionem transgressus fuerit, decrevit sancta Synodus à proprio gradu recedere.

Ut Episcopus curam Monasteriorum gerat.

XXIX. Episcopum convenit civitatis competentem monasteriorum providentiam gerere.

De eo qui excommunicatus pro suo neglecto fuerit.

XXX. Si quis excommunicatus fuerit pro suo neglecto, et tempore excommunicationis suae ante audientiam communicare praesumpserit, ipse in se damnationis iudicetur protulisse sententiam.

Ut Presbyteri rem Ecclesiae non vendant.

XXXI. Placuit ut Presbyteri non vendant rem Ecclesiae ubi sunt constituti, nescientibus Episcopis suis.

Ut manumissiones in Ecclesia celebrentur.

XXXII. Manumissiones in Ecclesia sunt celebrandae.

De defensoribus Ecclesiarum ab Imperatore poscendis.

XXXIII. Defensores Ecclesiarum adversus potentias secularium vel divitum ab Imperatore sunt poscendi.

Ut nullus Sacerdos Canones ignoret.

XXXIV. Nulli Sacerdoti liceat Canones ignorare.

Quid de Presbyteris criminosis, de quibus adprobatio non est, agendum sit.

XXXV. Et hoc nobiscum magno studio pertractandum est, quid de illis Presbyteris criminosis, unde adprobatio non est, et semper negant, faciendum sit. Nam hoc saepissime à nobis et progenitoribus atque antecessoribus nostris ventilatum est, sed non ad liquidum hactenus definitum. Unde ad consulendum Patrem nostrum Leonem Papam Sacerdotes nostros mittimus. Et quicquid ab eo vel à suis perceperimus, vobis, una cum illis quos mittimus, renuntiare non tardabimus. Vos interdum vicissim tractate adtentius quid ex his vobiscum constituamus una cum praedicti sancti Patris institutionibus; ut murmur cesset populi, et nos his satisfacientes, inlaesi, Domino auxiliante, ab utrisque maneamus. *Capitul. a.* 799.

SEQUITUR CONSTITUTIO MEMORATA.

De Sacerdotum purgatione. Ex Capitulis Domni Karoli.

XXXVI. Omnibus vobis visu aut auditu notum esse non dubitamus quod saepissime, suadente antiquo hoste, Sacerdotibus crimina diversa obiciantur. Sed quoniam qualiter ex eis ab his rationabilis examinatio et satisfactio fiat, licet tempore bonae memoriae Domni genitoris nostri Pippini, sive priscis temporibus à sanctis patribus et à reliquis bonae devotionis hominibus saepissime ventilatum fuerit, nos tamen pleniter et ad liquidum definitum reperire minime quivimus. Nostris quippe temporibus idipsum à sanctis Episcopis, et reliquis Sacerdotibus et caeteris ecclesiasticae dignitatis ministris, nostris in regnis seu in aliis Deo degentibus, nobisque una cum eis agentibus, saepissime propter multas et nimias reclamationes quae ex hoc ad nos ex diversis partibus venerunt, ventilatum est. Sed qualiter consultu Domni et Patris nostri Leonis Apostolici, caeterorumque Romanae Ecclesiae Episcoporum et reliquorum Sacerdotum, sive Orientalium et Graecorum Patriarcharum, et multorum sanctorum Episcoporum et Sacerdotum, necnon et nostrorum Episcoporum omnium, caeterorumque Sacerdotum ac Levitarum auctoritate et consensu, atque reliquorum fidelium et cunctorum Consiliariorum nostrorum consultu definitum est, vobis omnibus utriusque ordinis Ministris scire volumus. Statutum est namque ratione et necessitate ac auctoritate praedicta, consultu omnium, ut quo-

tienscunque cuiquam Sacerdoti crimen imponitur, si ipse accusator talis fuerit ut recipi debeat; quia quales ad accusationem Sacerdotum admitti debeant, in Canonibus pleniter expressum est: si autem, ut dictum est, ille accusator, qui canonice est recipiendus, eum cum legitimo numero verorum et bonorum testium adprobare in conspectu Episcoporum poterit, tunc canonice iudicetur. Et si culpabilis inventus fuerit, canonice damnetur. Si vero eum suprascripto praetextu adprobare ipse accusator minime poterit, et hoc canonice definiatur. Ipse ergo Sacerdos, si suspiciosus aut incredibilis suo Episcopo aut reliquis suis consacerdotibus sive bonis et iustis de suo populo vel de sua plebe hominibus fuerit, ne in crimine aut in praedicta suspicione remaneat, cum tribus aut quinque vel septem bonis ac vicinis Sacerdotibus, exemplo Leonis Papae, qui duodecim Presbyteros in sua purgatione habuit, vel eo amplius, si suo Episcopo visum fuerit, aut necesse propter tumultum populi inesse perspexerit, et cum aliis bonis et iustis hominibus se sacramento coram populo super quatuor evangelia dato purgatum Ecclesiae reddat. Si quis autem scire desiderat quales testes ad accusationem Sacerdotum recipi debeant, et quid de accusatore faciendum sit, pleniter in Canonibus reperire poterit. *Capitul. a.* 803. *c.* 7.

De eo qui confitetur de crimine.

XXXVII. Manifestum est confiteri eum de crimine qui indulto et delegato iudicio purgandi se occasione non utitur: nihil enim interest utrum in praesenti examine omnia quae dicta sunt de eo comprobentur, cum ipsa absentia pro confessione constat.

De usuris.

XXXVIII. Usuram non solum Clerici, sed nec laici Christiani exigere debent.

De Comitibus, ut Ministris Ecclesiae in suis ministeriis adiutores sint.

XXXIX. Comites Ministris Ecclesiae eorumque ministeriis, ut hoc plenius et de nostris et de se et de suis hominibus obtinere possint, adiutores in omnibus fiant. Et quicunque prima et secunda vice de his à Comite admonitus non se correxerit, volumus ut per eundem Comitem eius neglegentia ad nostram notitiam perferatur, ut nostra auctoritate quod in nostro Capitulari continetur, subire cogatur.

De ordinatione Presbyterorum.

XL. Ut Presbyteri non ordinentur priusquam examinentur. Et ut ante ordinationem pleniter et studiosissime instruantur qualiter se à vitiis cavere debeant, et qualiter subditos doceant; ne torpentes vel hebetes in doctrina sancta vel vitio

malae famae, eorum neglectu, vel aliqua mala similitudine, quod absit, aspergantur: quoniam detractio Sacerdotum ad Christum pertinet, cuius et ministri vel nuntii esse dicuntur; quia nimis graviter peccant qui Sacerdotes et Ministros Christi detrahunt: quoniam, testante evangelica tuba, melius est unicuique ut suspendatur mola asinaria in collo eius, et demergatur in profundum maris, quam scandalicet unum de pusillis, Christi videlicet Ministris. Et alibi: *Qui vos recipit, me recipit; et qui vos spernit, me spernit.* Et ut hoc detractionis et scandali peccatum omnes summopere caveant, obnixe monemus, et coram Deo testamur, et sicut Dei fideles rogamus, ne Christi detrahant Ministros, similiter et Christi Domini nostri Ministros et Sacerdotes nostrosque magistros monemus ne locum subditis tribuant detrahendi; quia qui detrahit fratrem suum, homicida est; et peior legitur esse detractio, quam fornicatio. Ideo monemus et praecipue rogamus ne fiat, ne absque gladio aut vulnere corporis aliquo quisquam homicida inveniatur. Et sicut de hominibus corporaliter occisis iudicare decrevimus, sic et de illis qui ex hoc detractionis scelere detecti coram nobis fuerint, peragi, Domino annuente, decernimus; ut pax Ecclesiarum, in quantum Dominus auxilium dederit, in finibus et regionibus nobis à Deo commissis nulla turbetur tempestate detractionum atque bellorum.

De Presbyteris, qualiter Ecclesiae introitum consequantur.

XLI. Ut nullus Presbyter ad introitum Ecclesiae exenia donet. *Supra Lib. I. c.* 140.

De non cogendo bibere.

XLII. Ut nemini liceat alium cogere ad bibendum. *Ibid. c.* 138.

De Presbyteris, a quibus per Ecclesias constituantur.

XLIII. Ut nullus laicus Presbyterum in Ecclesiam mittere, vel de Ecclesia eicere praesumat, nisi per consensum Episcopi. *Ibid. c.* 141.

De honore pro Ecclesiis dando.

XLIV. Ut Episcopi praevideant quem honorem Presbyteri pro Ecclesiis suis Senioribus tribuant. *Ibid. c.* 142.

De decimis dispensandis.

XLV. Ut decimae in potestate Episcopi sint, qualiter à Presbyteris dispensentur. *Ibid. c.* 143.

De Ecclesiis vel altaribus immeliorandis.

XLVI. Ut Ecclesia vel altaria melius constituantur. Et ut nullus Presbyter annonam vel foenum in Ecclesiam mittere praesumat. *Ibid. c.* 144.

De Ecclesiis vel altaribus ambiguis.

XLVII. Ut Ecclesiae vel altaria quae ambigua sunt de consecratione consecrentur. *Ibid. c.* 145.

De linteis altaribus praeparandis.

XLVIII. Ut Presbyteri per parochias suas feminis praedicent, ut linteamina altaribus praeparent. *Ibid. c.* 146.

De parochianis alterius Presbyteri.

XLIX. Ut nullus Presbyter alterius parochianum, nisi in itinere fuerit vel placitum ibi habuerit, ad Missam recipiat. *Ibid. c.* 147.

De parochia alterius Presbyteri.

L. Ut nullus Presbyter in alterius Presbyteri parochia, eo inconsulto, Missam cantare praesumat, nisi in itinere fuerit; nec decimam ad alterum pertinentem audeat recipere. *Ib. c.* 148.

De termino Ecclesiarum.

LI. Ut terminum habeat unaquaeque Ecclesia de quibus villis decimas recipiat. *Ibid. c.* 149.

De rebus Presbyterorum.

LII. Ut unusquisque Presbyter res quas post diem consecrationis adquisierit, propriae Ecclesiae relinquat. *Ib. c.* 150.

De poenitentibus non cogendis vinum bibere.

LIII. Ut nullus Presbyter aut Laicus poenitentem cogat vinum bibere aut carnem manducare, nisi ad praesens pro ipso unum vel duos denarios iuxta qualitatem poenitentiae dederit. *Ibid. c.* 151.

De Presbyteris à quibus se caveant.

LIV. Ut nullus Presbyter cartas scribat, nec conductor sui Senioris existat. *Ibid. c.* 152.

De Presbyteris qui agenda in domiciliis celebraverint.

LV. Statutum est ut si quis Presbyter in domiciliis Agenda celebraverit sine licentia et consilio sui Episcopi, honore sacerdotali privetur.

De praedicatione vel capitulis Presbyterorum.

LVI. Ut unusquisque Presbyter capitula habeat de maioribus vel de minoribus vitiis, per quae cognoscere valeat vel praedicare subditis suis ut se caveant ab insidiis diaboli. *Ib. c.* 154.

De Eucharistiâ.

LVII. Ut Presbyter eucharistiam habeat paratam; ut quando quis infirmaverit, aut parvulus infirmus fuerit, statim eum communicet, ne sine communione moriatur. *Ib. c.* 155.

De ampullis tribus in Coena Domini habendis.

LVIII. Ut Presbyter in Coena Domini tres ampullas secum deferat, unam ad chrisma, aliam ad oleum ad catechumenos inunguendos, tertiam ad infirmos unguendos iuxta sententiam apostolicam; ut quando quis infirmatur, inducat Presbyteros Ecclesiae, et orent super eum, unguentes eum oleo in nomine Domini. *Ibid. c.* 156.

Ut omnes Clerici Episcopis suis subiecti sint.

LIX. Ut omnes Presbyteri, Diaconi, et Subdiaconi sub potestate Episcopi maneant.

De ordine Sacerdotum.

LX. Ut nullus Presbyter praesumat in alia parochia baptizare, nec Missas celebrare, sine iussione Episcopi in cuius parochia est. Et omnes Presbyteri ad concilium Episcopi conveniant. Et si hoc quod superius comprehensum est, facere contempserint, secundum canonicam institutionem iudicentur, tam ipsi quam et defensores eorum. *Capit. a.* 755. *c.* 8.

De eo qui non confitetur Dei Verbum passum carne.

LXI. Si quis non confitetur Dei Verbum passum carne, et crucifixum carne, et mortem carne gustasse, factumque primogenitum ex mortuis, secundum quod vita est et vivificator ut Deus, anathema sit.

De modo excommunicationis, tam de Clericis, quam de laicis.

LXII. Si quis Presbyter ab Episcopo suo degradatus vel excommunicatus fuerit, et ipse per contemptum postea aliquid de suo officio sine comiato facere praesumpserit, et postea ab Episcopo correptus et excommunicatus fuerit, qui cum ipso communicaverit scienter, sciat se esse excommunicatum similiter. Quicunque Clericus vel laicus aut femina incestum commiserit, et ab Episcopo suo correptus se emendare noluerit, et ab ipso excommunicatus fuerit, qui postea cum ipso communicaverit, similiter excommunicetur. Et ut sciatis qualis sit modus istius excommunicationis, in Ecclesiam non debet intrare, nec cum ullo Christiano cibum vel potum sumere; nec eius munera quisquam accipere debet, vel osculum porrigere, nec in oratione se iungere, nec salutare, antequam ab Episcopo suo sit reconciliatus. Quod si aliquis se reclamaverit quod iniuste sit excommunicatus, licentiam habeat ad metropolitanum Episcopum venire, ut ibidem secundum canonicam institutionem diiudicetur; et interim suam excommunicationem custodiat. Quod si aliquis ista omnia contempserit, et Episcopus hoc minime emendare potuerit, Regis iudicio exilio condemnetur. *Ibid. c.* 9.

De his qui à synodo vel à suo Episcopo damnati sunt.

LXIII. Haec vero per singula capitula in statutis Nicaeni Concilii legere potestis, seu in aliis sanctorum Patrum synodalibus edictis, et in Antiocheno Concilio, quod hi qui damnati sunt à Synodo vel à suo Episcopo, et postea ministrare praesumunt, praecipitur ut nullus audeat eis communicare. Si quis vero eis communicat, simili sententiae subiaceat sicut et damnatus. *Supra Lib. I. c.* 7.

De Episcopis vel quibuslibet ex Clero.

LXIV. Item in eodem Concilio, ut Episcopus vel quilibet ex Clero sine consilio vel litteris Episcoporum vel Metropolitani non audeant regalem dignitatem pro suis causis clamare, sed in communi Episcoporum concilio causa eorum examinetur. *Ibid. c.* 10.

De die dominica, qualiter observanda est.

LXV. Item in eodem Concilio praecipitur ut à vespera usque ad vesperam dies dominica servetur. *Ibid. c.* 15.

De ignotis Angelorum nominibus.

LXVI. Item in eodem Concilio praecipitur ut ignota Angelorum nomina nec fingantur nec nominentur, nisi illorum quos habemus in auctoritate. Hi sunt, Michael, Gabriel, Raphael. *Ibid. c.* 16.

De mulieribus, ne ad altare accedant.

LXVII. Item in eodem Concilio, quod non oporteat mulieres ad altare ingredi. *Ibid. c.* 17.

De Episcopis ordinandis vel quibuslibet ex Clero.

LXVIII. Item in Concilio Chalcedonensi, quod non oporteat Episcopum aut quemlibet ex clero per pecunias ordinare: quia utrique deponendi sunt, et qui ordinat, et qui ordinatur, necnon et qui mediator est inter eos. Item de eadem re in Canonibus Apostolorum. *Si quis Episcopus aut Presbyter, aut Diaconus, per pecunias hanc obtinuerit dignitatem, deiciatur ipse et ordinator eius, et à communione abscidantur. Ibid. c.* 19.

De maleficis vel incantatoribus.

LXIX. Item in eodem Concilio, ut coclearii, malefici, incantatores, et incantatrices fieri non sinantur, quos in Simone mago Dominus terribiliter damnavit. *Ibid. c.* 21.

De negotio Clericorum inter se.

LXX. Item in eodem Concilio, ut si Clerici inter se negotium aliquod habuerint, à suo Episcopo diiudicentur, non à Secularibus. *Ibid. c.* 28.

De conspiratione Clericorum vel Monachorum seu Laicorum.

LXXI. Item in eodem Concilio, ut nec Clerici, nec Monachi, nec Laici conspirationem vel insidias contra Pastorem suum faciant. *Ibid.* c. 29.

De fide sanctae Trinitatis praedicanda.

LXXII. In Concilio Carthaginensi. Primo omnium necesse est ut fides sanctae Trinitatis, et incarnationis Christi, passionis, resurrectionis et ascensionis in coelos, diligenter omnibus praedicetur. *Ibid.* c. 32.

De his qui se convertunt ad Deum.

LXXIII. Item in eodem, de his qui in periculo constituti sunt, et convertunt se ad Deum, ut canonice inquirantur de reconciliatione, et canonice reconcilientur. *Ibid.* c. 34.

De his qui non sunt bonae conversationis.

LXXIV. Item in eodem, ut illi qui non sunt bonae conversationis, et eorum vita est accusabilis, non audeant Episcopos vel maiores natu accusare. *Ibid.* c. 35.

De his qui cum excommunicato communicaverunt.

LXXV. Item in eodem, ut qui excommunicato praesumptiose quis communicaverit, excommunicetur et ipse. *Ib.* c. 36.

De subiectione Presbyterorum.

LXXVI. Item in eodem Concilio infra dua capitula, ut nullus Presbyter contra Episcopum suum superhire audeat. *Ibid.* c. 37.

De clericis ecclesiastici ordinis.

LXXVII. Item in eodem, ut Clerici ecclesiastici ordinis, si culpam incurrerint, apud Ecclesiasticos iudicentur, et non apud Seculares. *Ibid.* c. 38.

De falsis nominibus Sanctorum.

LXXVIII. Item in eodem, ut falsa nomina Martyrum et incertae Sanctorum memoriae non venerentur. *Ibid.* c. 41.

De uxore à viro dimissa.

LXXIX. Item in eodem, ut nec uxor à viro dimissa alium accipiat virum, vivente viro suo; nec vir aliam accipiat, vivente uxore priore. *Ibid.* c. 42.

De oblatis pauperum.

LXXX. In Concilio Gangrensi, ut nulli liceat oblationes quae ad pauperes pertinent, rapere vel fraudare. *Ib.* c. 46.

De ieiuniis à Sacerdotibus constitutis.

LXXXI. Item in eodem, ut ecclesiastica à Sacerdotibus ieiunia constituta sine necessitate rationabili non solvantur. *Ibid.* c. 47.

De his qui contra naturam peccant.

LXXXII. In Concilio Ancyrano. Si inventi sunt inter vos qui cum quadrupedibus, aut cum consanguineis usque ad septimum genuculum, vel masculis contra naturam peccant, dura et districta poenitentia sunt coercendi. Quapropter Episcopi et Presbyteri, à quibus iudicium poenitentiae iniungitur, conentur omnimodis hoc malum à consuetudine prohibere vel abscidere. *Ibid. c.* 48.

De nominibus recitandis.

LXXXIII. Item eiusdem, ut nomina publice non recitentur ante preces sacerdotales. *Ibid. c.* 52.

De Canonum institutis à Presbyteris non ignorandis.

LXXXIV. Item eiusdem, ut nulli Sacerdoti liceat ignorare sanctorum Canonum instituta. *Ibid. c.* 53.

De Sacerdotibus contra decretalia agentibus.

LXXXV. Item eiusdem, ut si quis Sacerdotum contra constituta decretalium praesumptiose egerit, et corrigi noluerit ab officio suo submoveatur. *Ibid. c.* 56.

De fide Presbyterorum ab Episcopis discutienda.

LXXXVI. Ut Episcopi diligenter discutiant per suas parochias Presbyterorum fidem, et baptisma catholicum et Missarum celebrationes, ut fidem rectam teneant et baptisma catholicum observent, et Missarum preces bene intellegant, et ut psalmi digne secundum divisiones versuum modulentur, et dominicam orationem ipsi intellegant et omnibus praedicent intelligendam, ut quisque sciat quid petat à Deo. Et ut *Gloria Patri* cum omni honore apud omnes cantetur, et ipse Sacerdos cum sanctis Angelis et populo Dei communi voce *Sanctus, Sanctus, Sanctus* decantet. Et omnimodis dicendum est Presbyteris et Diaconibus ut arma non portent, sed magis confidant in defensione Dei quam in armis. *Ibid. c.* 66.

De Presbyteris in Ecclesiis constituendis ab Episcopis, et non ab aliis.

LXXXVII. Statutum est ut sine auctoritate vel consensu Episcoporum, Presbyteri in quibuslibet Ecclesiis nec constituantur nec expellantur. Et si laici Clericos probabilis vitae et doctrinae Episcopis consecrandos, suisque in Ecclesiis constituendos, obtulerint, nulla qualibet occasione eos reiciant. *Ibid. c.* 84.

De villis novis et Ecclesiis in eis noviter constitutis.

LXXXVIII. De villis novis et Ecclesiis in eis noviter constitutis, ut decimae de ipsis villis ad easdem Ecclesias conferantur. *Ibid. c.* 87.

De Presbyteris qui feminas in domibus habent.

LXXXIX. Sancitum est ab Episcopis de Presbyteris qui feminas secum indiscrete habitare permittunt, et propter hoc malae opinionis suspicione denotantur, ut si deinceps admoniti non se correxerint, velut contemptores sacrorum Canonum canonica invectione feriantur. *Ibid. c.* 92.

De scriptoribus.

XC. Ut scribae vitiose non scribant. *Ibid. c.* 105.

De incestuosis.

XCI. De incestuosis, ut canonice examinentur, et nec propter alicuius amicitiam quidam relaxentur, quidam vero constringantur. *Ibid. c.* 111.

De communicatione fidelium.

XCII. Ut omnes fideles communicent, et ad Missas perspectent sine aliqua occasione. *Ibid. c.* 132.

De confugio ad Ecclesiam.

XCIII. Si quis ad Ecclesiam confugium fecerit, in atrio ipsius Ecclesiae pacem habeat, nec sit ei necesse Ecclesiam ingredi; et nullus eum inde per vim abstrahere praesumat, sed liceat confiteri quod fecit, et inde per manus bonorum hominum ad discussionem in publico perducatur. *Ibid. c.* 134.

De admonitione Sacerdotum.

XCIV. Ut Sacerdotes admoneant populum ut eleemosynam dent et orationes faciant pro diversis plagis quas assidue pro peccatis nostris patimur. *Ibid. c.* 159.

De praedicatione ad plebem.

XCV. Ut ipsi Sacerdotes, unusquisque secundum ordinem suum, praedicare et docere studeant plebem sibi commissam. *Ibid. c.* 160.

De eruditione filiorum à parentibus vel patrinis.

XCVI. Ut parentes filios suos, et patrini eos quos de fonte lavacri suscipiunt, erudire summopere studeant; illos, quia eos genuerunt, et eis à Domino dati sunt; et istos, quia pro eis fideiussores existunt. *Supra Lib. II. c.* 46.

De Ecclesiis antiquitus constitutis.

XCVII. Ut Ecclesiae antiquitus constitutae nec decimis nec ulla possessione priventur. *Ibid. c.* 47.

De his qui sine consensu Episcopi Presbyteros in Ecclesiis constituunt vel de Ecclesiis eiciunt.

XCVIII. De his qui sine consensu Episcopi Presbyteros in Ecclesiis suis constituunt, vel de Ecclesiis eiciunt, et ab

Episcopo vel à quolibet Misso dominico admoniti obedire noluerint, ut bannum nostrum revuadiare cogantur, et per fideiussores ad palatium nostrum venire iubeantur; et tunc nos decernamus utrum nobis placeat ut aut illum bannum persolvant, aut aliam *harmiscaram* sustineant. *Capitul. a.* 829 *Tit.* I. *c.* I.

De Ecclesiis inter coheredes divisis.

XCIX. De Ecclesiis quae inter coheredes divisae sunt, consideratum est quatinus si secundum providentiam et admonitionem Episcopi ipsi coheredes eas voluerint tenere et honorare, faciant. Si autem hoc contradixerint, ut in Episcopi potestate maneat utrum eas ita consistere permittat, aut Reliquias exinde auferat. Et ubi ad nostrum beneficium Ecclesiae pertinentes ita divisae inventae fuerint, ut describantur, et nobis renuntietur. *Ibid. c.* 2.

De manso ad Ecclesiam dato.

C. De uno manso ad Ecclesiam dato, de quo aliqui homines contra statuta sibi servitium exigunt, quicunque pro hac causa accusatus fuerit, Comes vel Missi hoc quod inde subtractum est, Presbyteris cum sua lege restituere faciant. *Ibid. c.* 4.

De his qui decimas dare nolunt, nisi à se redimantur.

CI. De decimis quas populus dare non vult, nisi quolibet modo ab eo redimantur, ab Episcopis prohibendum est ne fiat. Et si quis contemptor inventus fuerit, et nec Episcopum nec Comitem audire voluerit, si noster homo fuerit, ad praesentiam nostram venire compellatur. Caeteri vero distringantur ut inviti Ecclesiae restituant quod voluntarie dare neglexerunt. *Ibid. c.* 7.

De testibus ad rem quamlibet discutiendam.

CII. Ut quandocunque testes ad rem quamlibet discutiendam quaerendi atque eligendi sunt, à Misso nostro et Comite in cuius ministerio de re qualicunque agendum est, tales eligantur quales optimi in ipso pago invenire possint. Et non liceat litigatoribus per praemia falsos testes adducere, sicut hactenus fieri solebat. *Supra Lib. III. c.* 78.

De causa ebrii hominis, et de eius testimonio, et de placito Comitis.

CIII. Ut nullus ebrius suam causam in mallo possit conquirere, nec testimonium dicere. Nec placitum Comes habeat, nisi ieiunus. *Ibid. c.* 38.

De hoc si Presbyteri sanctum chrisma dederint ad iudicium subvertendum.

CIV. Ut Presbyter qui sanctum chrisma donaverit ad iu-

dicium subvertendum, postquam de gradu suo depositus fuerit, manum amittat. *Ibid. c.* 55.

De placito Centenarii.

CV. Ut nullus homo in placito Centenarii neque ad mortem, nec ad libertatem suam amittendam, aut ad res reddendas vel mancipia, iudicetur; sed isti aut in praesentia Comitis vel Missorum nostrorum iudicentur. *Ibid. c.* 79.

De raptu viduarum.

CVI. Qui viduam intra primos triginta dies viduitatis vel invitam vel volentem sibi copulaverit, bannum nostrum, id est, sexaginta solidos in triplo componat. Vel si invitam eam duxit, legem suam ei componat, illam vero ulterius non adtingat. *Supra Lib. IV. c.* 17.

De homine publicam poenitentiam agente interfecto.

CVII. Qui hominem publicam poenitentiam agentem interfecerit, bannum nostrum in triplo componat, et wirgildum proximis eius persolvat. *Ibid. c.* 18

De observatione praeceptorum dominicorum.

CVIII. De observatione praeceptorum nostrorum et immunitate, praecipimus ut ita observentur sicut à nobis et ab antecessoribus nostris constitutum est. *Ib. c.* 51.

De locis iamdudum sacris et nunc spurcitia foedatis.

CIX. De locis iamdudum sacris, et nunc spurcitiâ foedatis, ut iuxta possibilitatem in antiquum statum reformentur. *Ibid. c.* 53.

De commutationibus utilibus permanendis, inutilibusque delendis.

CX. Ubicunque commutationes, tam tempore nostro quamque genitoris nostri, legitimae et rationabiles atque utiles inter Ecclesias Dei factae sunt, permaneant. Ubicunque vero inutiles et incommodae atque inrationabiles factae sunt, dissolvantur, et recipiat unusquisque quod dedit. Ubi vero mortua manus interiacet, aut alia quaelibet causa, quae rationabilis non esse videatur, inventa fuerit, diligenter describatur, et ad nostram notitiam perferatur. *Capitul. II. a.* 814 *c.* 1., *Capitul. a.* 829. *Tit.* 2. *c.* 5.

De Ecclesiae consecratione in qua mortuorum cadavera sunt sepulta.

CXI. Ecclesiam in qua mortuorum cadavera infidelium sepeliuntur, sanctificare non licet. Sed si apta videtur ad consecrandum, inde evulsa corpora, et rasis vel lotis lignis eius, reaedificetur. Si haec consecrata prius fuit, Missas in ea celebrare licet, si tamen fideles fuerint qui in ea sepulti sunt.

De officio laicorum.

CXII. Laicus non debet in Ecclesia lectionem recitare, nec alleluya dicere, sed psalmum tantum aut responsoria sine alleluya.

De stultorum voto solvendo.

CXIII. Episcopo licet votum solvere, si vult.

De non prodendo à Presbyteris crimen Episcopi.

CXIV. Presbytero non licet peccatum Episcopi prodere, quia super eum est.

De parochianis alterius Presbyteri.

CXV. Ut nullus Presbyter alterius parochianum, nisi in itinere fuerit, nec decimam ad alterum pertinentem audeat recipere.

De manus impositione et resolutione canonica.

CXVI. Ut nemo Sacerdotum populi sibi peccata confitentium sine aùctoritate Canonum iudicare praesumat. Et ut quando unicuique quisquam Sacerdos sibi scelera sua confitenti iuxta praedictum canonicum modum poenitentiam tribuit, si comam dimiserit aut habitum mutaverit, manus ei secundum canonicam auctoritatem imponat cum orationibus quae in Sacramentario ad dandam poenitentiam continentur. Si vero occulte et sponte confessus fuerit, occulte faciat. Et si publice ac manifeste convictus aut confessus fuerit, publice ac manifeste fiat, et publice coram Ecclesia iuxta canonicos poeniteat gradus. Post peractam vero secundum canonicam institutionem poenitentiam occulte vel manifeste, canonice reconcilietur, et manus ei cum orationibus quae in sacramentario ad reconciliandum poenitentem continentur, imponatur, ut divinis precibus et miserationibus absolutus à suis facinoribus esse mereatur: quoniam sine manus impòsitione nemo absolvitur ligatus. Et ideo Dominus et Magister noster discipulis suis ac successoribus eorum ligandi ac solvendi dedit potestatem, ut peccatores ligandi habeant potestatem, et poenitentiam condigne agentes absolvi, atque peccata cum divina invocatione dimitti queant. Nec mirum hoc. Quia si homines suis servis dant potestatem de subditis ligandi et solvendi, vel nocendi et adiuvandi apud se, quanto magis dominus omnium hominum hanc potestative potestatem Praepositis sanctae Ecclesiae dedit, dicens: *Accipite Spiritum sanctum. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta erunt.* Et reliqua.

De poenitente cuius crimen pervulgatum est.

CXVII. In Concilio Carthaginensi de eadem re praecipitur, ut si cuiusquam poenitentis publicum et vulgatissimum

crimen est, quod universam commoverit Ecclesiam, ante absidam manus ei imponatur. Et alibi in Canonibus vel in decretalibus Leonis Papae praecipitur de eadem re, ut absolutio poenitentum per manus impositionem Episcoporum supplicationibus fiat; et reliqua multa talia et horum similia.

De poenitentibus qui Eucharistiam acceperint in infirmitate positi.

CXVIII. Poenitentes qui in infirmitate viaticum Eucharistiae acceperint, non se credant absolutos sine manus impositione, si supervixerint.

De remedio poenitentiae, et quod absolutio poenitentum per manus impositionem Episcoporum supplicationibus fiat. Propter quod necesse est ut reatus peccatorum ante ultimum diem sacerdotali supplicatione solvatur, etiamsi, periculo mortis urgente, statim post acceptionem poenitentiae et reconciliatio subsequatur. Ex epistola Papae Leonis ad Theodorum Foroiuliensem Episcopum.

CXIX. Multiplex misericordia Dei ita lapsis humanis subvenit, ut non solum per baptismi gratiam, sed etiam per poenitentiae medicinam spes vitae reparetur aeternae, et qui regenerationis dona violarunt, proprio se iudicio condemnantes, ad remissionem criminum perveniant; sic divinae voluntatis praesidiis ordinatis, ut indulgentiam Dei nisi supplicationibus Sacerdotum nequeant obtinere. Mediator enim Dei et hominum Dominus Iesus Christus hanc Praepositis Ecclesiae tradidit potestatem, ut et confitentibus poenitentiae sanctionem darent, et ab eadem salubri satisfactione purgatos ad communionem Sacramentorum per ianuam reconciliationis admitterent. Cui utique operi incessabiliter ipse Salvator intervenit, qui nunquam his abest, sicut ipse ait: *Ecce, ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi.* Qua de re innuitur ut si quid per servitutem nostram bono ordine et grato impletur effectu, non ambigamus per Spiritum sanctum nobis fuisse donatum. Si autem aliquis eorum pro quibus Domino supplicamus, quocunque interceptus obstaculo, munere indulgentiae praesentis exciderit, et priusquam ad constituta remedia perveniat temporalem vitam humana conditione finierit, quod manens in corpore non recepit, consequi exutus carne non poterit. Idcirco necesse est nos eorum qui obierint merita actusque discutere, cum Dominus noster, cuius iudicia nequeunt comprehendi, quod Sacerdotum impleri ministerio non sivit, suae iustitiae reservavit; ita potestatem suam timeri volens, ut hic terror omnibus prosit, et quod quibusdam tepidis aut neglegentibus accidit, nemo non metuat. Multum enim utile ac necessarium est ut peccatorum reatus ante ultimum diem sacerdotali supplicatione solvatur. His autem qui tempore necessitatis, peri-

culis urgentibus, praesidium poenitentiae et mox reconciliationis implorant, nec satisfactio interdicenda est, nec reconciliatio deneganda: quia misericordiae Dei nec mensuras possumus ponere, nec tempora definire, apud quem nullas patitur venire moras conversio, dicente Dei Spiritu per Prophetam: *Cum conversus ingemueris, tunc salvus eris.* Et alibi: *Dic iniquitates tuas prior, ut iustificeris.* Item: *Quia apud Dominum misericordia est, et copiosa apud eum redemptio.* In dispensandis itaque Dei donis non debemus esse difficiles, nec se accusantium gemitus lacrymasque neglegere, cum ipsam poenitendi affectionem ex Dei credamus inspiratione conceptam, dicente Apostolo: *Ne forte det illis Deus poenitentiam, ut resipiscant à diaboli laqueis, à quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem.*

Item de poenitentum absolutione, ut per manus impositionem Episcoporum vel Sacerdotum precibus fiat.

CXX. Si quis in periculo vel pace aut infirmitate poenitentiam acceperit, si continuo creditur moriturus, reconcilietur per manus impositionem, et infundatur ori eius eucharistia.

Ut poenitens, ostensis poenitentiae fructibus, ad communionem recipiatur.

CXXI. Ut poenitens, ostensis necessariis poenitentiae fructibus, legitimam communionem cum reconciliatoria manus impositione percipiat.

Ut poenitentes, tempore quo poenitentiam petunt super caput cilicium à Sacerdote consequantur.

CXXII. Poenitentes, tempore quo poenitentiam petunt, impositionem manus super caput, et cilicium à Sacerdote sicut ubique constitutum est, consequantur.

Ut omni tempore ieiunii manus poenitentibus à Sacerdote imponatur.

CXXIII. Omni tempore ieiunii manus poenitentibus à Sacerdotibus imponantur.

Ut lapsi per manus impositionem Episcopi absolvantur.

CXXIV. Nec absolvendos lapsos in fide credamus, nisi per impositionem manus Episcopi.

Ut poenitentes communicent qui ante reconciliationem moriuntur.

CXXV. Placuit his qui accepta poenitentia, ante reconciliationem migrant ad Dominum, communicari, pro eo quod honoraverunt poenitentiam. Qui si supervixerint, stent in ordine poenitentum, ut legitimam communionem, statuto tem-

pore, reconciliatione et manus impositione Episcopi, vel, eius iussu, Presbyteri, recipiant.

De his qui convivio gentilium usi sunt.

CXXVI. Qui convivio solo Gentilium et escis immolatitiis usi sunt, possunt ieiuniis et manus impositione purgari.

Ut criminalia peccata multis ieiuniis et crebris manus impositionibus à Sacerdotibus purgentur.

CXXVII. Criminalia peccata multis ieiuniis, et crebris manus Sacerdotum impositionibus eorumque supplicationibus, iuxta Canonum statuta placuit purgari, ita ut nemo sine manus impositione Episcopi, aut, eius iussu, alicuius Presbyteri, se credat esse à suis facinoribus absolutum. Non est mirandum si absolutio peccatorum per manus impositionem precibus fit Sacerdotum, cum Dominus in veteri Lege super caput hostiae manum Sacerdotis praeceperit imponi. Etenim sicut tunc per illam hostiam, ita nunc invocatione sancti Spiritus, per quem fit remissio peccatorum, per manus Episcoporum vel eorum auctoritate reliquorum Sacerdotum impositione, supplicationibus eorum remittuntur peccata. Nam quando Dominus Lazarum suscitavit, ait Discipulis suis: *Tollite lapidem:* subauditur, ut mortuus surgat dans exemplum, ut sicut ipsi manibus tollunt lapidem ut mortuus surgat, ita et ipsi et successores eorum manus poenitentibus imponant, ut per impositionem manuum suis precibus mortuum de sepulchro, id est, peccatorem de vitiis, surgere et relevare faciant; et sicut illi praedictum Lazarum institis, id est, funibus conligatum, iubente Domino solvunt, qui ait, *Solvite illum, et sinite abire,* ita istis eorum supplicationibus auxiliante Domino, et comitante Spiritu sancto, qui in his semper operatur, per manus impositionem peccatorum solvant vincula, eosque tempore à sanctis Patribus constituto sacra eucharistia communicent, et absolutos ire permittant.

Ut poenitentibus iuxta canonicam auctoritatem poenitentia detur, et ante suspensos à communione excubare faciant ad Ecclesiae officium.

CXXVIII. Ut secundum formam Canonum poenitentibus detur poenitentia, et prius eos à communione suspensos ad officium *y)* Ecclesiae excubare faciant, et inter reliquos poenitentes ad manus impositionem crebro recurrere. Expleto autem satisfactionis tempore, et sacerdotali percepta manus impositione, iuxta ordinem sacramentorum et canonum reconcilient poenitentes, et sacra communione confirment.

De his qui separati à communione fuerint poenitentibus.

CXXIX. Qui à communione separantur in locis quibus

y) Forte legend. *ostium.*

seclusi fuerant, per manus impositionem recipiantur ad communionem. Nec se quisquam à peccatis absolutum sine reconciliatoria manus impositione credat; sed per manus impositionem precibus Sacerdotum reconcilietur, sicut auctoritas habet ecclesiastica.

Ne in confinio mortis poenitens à reconciliatione diutius suspendatur. Et ut oblatio eius qui poenitens, necdum reconciliatus, de hac vita exierit, ab Ecclesia recipiatur.

CXXX. Qui poenitentiam in mortis agit periculo, non diutine à reconciliationis gratia differendus est. Sed si profecto mortis urget periculum, poenitentia per manus impositionem accepta, statim et reconciliatio adhibenda est, ne prius ab humanis rebus aeger abscedat, quam donum reconciliationis accipiat, sicque superstitibus z) quodam modo doloris videtur esse perpetuum, si praecisum ab Ecclesiae membris eum qui utique reconciliationis non meruit gratiam, raptim à praesenti vita mortis natura subduxerit. Unde, iuxta Papae Leonis edictum, his qui in tempore necessitatis et in periculi urgentis instantia praesidium poenitentiae et mox reconciliationis remedium implorant, nec satisfactio interdicenda est, nec reconciliatio deneganda; quia misericordiae Dei nec mensuras possumus ponere, nec tempora definire. De his autem qui accepta poenitentia antequam reconcilientur, ab hac vita recesserint, quamquam diversitas praeceptorum de hoc capitulo habeatur, illorum tamen nobis sententia placuit qui, multiplices numero, de huiusmodi humanius decreverunt, ut et memoria talium in Ecclesiis commendetur, et oblatio pro eorum dedicata spiritibus accipiatur.

De Presbyteris vel Diaconibus graviori noxa convictis.

CXXXI. Item confirmatum est ut si quando Presbyteri vel Diaconi in aliqua graviore culpa convicti fuerint, qua eos à ministerio necesse sit removeri, non eis manus, tanquam poenitentibus vel tanquam fidelibus laicis, imponatur. Neque permittendum ut rebaptizati ad clericatus gradum promoveantur.

De poenitentibus qui ex gravioribus levioribusque commissis poenitentiam gerunt.

CXXXII. De poenitentibus qui sive ex gravioribus commissis sive ex levioribus poenitentiam gerunt, si nulla interveniat aegritudo, quinta feria ante Pascha eis remittendum Romanae Ecclesiae consuetudo demonstrat. Caeterum de pondere aestimando delictorum Sacerdotis est iudicare, ut adtendat ad confessionem poenitentis et ad fletus atque lacrymas corrigentis ac tum iubere dimitti cum viderit congruam satisfactionem. Sane si quis aegritudinem inciderit, atque usque desperationem

---

z) al. mss. *supprestibus ; subprestibus ; prestibus.*

devenerit, ei est tempus Paschae relaxandum, nec de seculo absque communione discedat.

De his qui convivio solo gentilium et escis immolatitiis usi sunt.

CXXXIII. Qui convivio solo Gentilium et escis immolatitiis usi sunt, possunt ieiuniis et crebris manuum impositionibus purgari; ut deinceps ab idolothytis abstinentes, sacramentorum Christi possint esse participes. Si autem aut idola adoraverunt, aut homicidiis vel fornicationibus contaminati sunt, ad communionem eos, nisi per poenitentiam publicam et per manus impositionem sacerdotali prece sint reconciliati, non oportet admitti. Tempora poenitudinis habita moderatione sunt constituenda prout conversorum animos Sacerdotes inspexerint esse devotos, pariter etiam habentes aetatis senilis intuitum, et periculorum quorumque aut aegritudinum respicientes necessitates; in quibus si quis ita graviter urgeatur, ut dum adhuc poenitet, de salute ipsius desperetur, oportet ei per sacerdotalem sollicitudinem, id est, per manus impositionem, absolutione precum sacerdotalium, communionis gratia subveniri. *Supra c.* 126.

Ut poenitentes qui ex gravioribus peccatis poenitentiam gerunt, tribus annis sint inter audientes, si veram poenitentiam gesserint.

CXXXIV. Poenitentes qui ex gravioribus peccatis poenitentiam gerunt, si ex corde poeniteant, sicut Nicaena Synodus de lapsis constituit, tribus annis sint inter audientes, quinque vero vel septem annis subiaceant inter poenitentes manibus Sacerdotum. Duobus etiam annis oblationes modis omnibus non sinantur offerre, sed tantummodo populis in oratione socientur. Nec confundantur Deo colla submittere, qui eum non timuerunt abnegare. Quod si, utpote mortales, intra metas praescripti temporis coeperit vitae finis urguere, subveniendum est implorantibus, seu ab Episcopo qui poenitentiam dedit, seu ab alio, qui tamen datam esse probaverit, aut similiter à Presbytero, iussu aut permissu tamen proprii Episcopi, per manus impositionem, absolutione precum sacerdotalium, viaticum abeuntibus de seculo non negetur. Pueris autem, quibus à puritate vocabulum est, seu Clericis, seu laicis, aut etiam similibus puellis, quibus ignorantia suffragatur aetatis, aliquandiu sub manus impositione detentis reddenda communio est. Quod si ante praefinitum poenitentiae tempus, despecti à medicis, aut evidentibus mortis pressi indiciis, recepta quiquam communionis gratia convaluerint, servemus in eis quod Nicaeni Canones ordinarunt, ut habeantur inter illos qui in oratione sola communicant, donec impleatur spatium temporis eisdem praestitutum.

De Cathecumenis non praetereundis.

CXXXV. Nec cathecumeni praetereundi sunt, quia non est causa dissimilis, sicut iidem sancti Canones ordinarunt. Hi qui quolibet modo Christum, quem semel confessi sunt, abiurarint, tribus annis inter audientes sint, et postea cum cathecumenis permittantur orare, per manus impositionem communionis catholicae gratiam recepturi.

Ut qui poenitentiam publice gerunt, uno anno sint cum cilicio inter audientes.

CXXXVI. Qui poenitentiam publice gerunt, debent unum annum esse cum cilicio inter audientes, vel usque ad magnum diem, et populo, quando intrat in Ecclesiam, perfusi lacrymis veniam postulare, precarique eum humiliter ut pro eis dignetur orare. Tribus vero annis subiaceant inter poenitentes manibus Sacerdotum in loco retro ostio Ecclesiae poenitentibus constituto, et seorsum, infra ipsam tamen Ecclesiam, secluso populo tamen, iam non in terram postrati, sed vultu et capite humiliato, humiliter et ex corde, ut supra dictum est, veniam postulent, et pro se orare exposcant. Duobus etiam annis oblationes modis omnibus non sinantur offerre, sed populis tantummodo in oratione socientur, ut perfectionem septimo in Coena Domini consequantur anno, id est per Episcopi, vel eius iussu, si ipse abest, aliorum Sacerdotum manus impositionem, absolutione sacerdotalium precum, communionis catholicae gratiam recepturi. (*Qualiter septem annorum poenitentia agatur*). In his vero septem annis multipliciter ieiuniis, orationibus, fletibus, et eleemosynarum, prout melius potuerint, exhibitionibus et lacrymis persistant. Et ne ulterius eis talia contingant admodum caveant, dicente Domino; *Vade, et amplius noli peccare.*

De poenitentibus transgressoribus.

CXXXVII. Ut hi qui frequenti praevaricatione peccata vel poenitentiam iterant, frequenti sententia, nisi per satisfactionem quae praevaricati sunt emendare nitantur, coerceantur vel condemnentur, ut haec quae voluntarie non diluerunt inviti emendent. Quod si his aliquis renuerit, et praeceptis sui Sacerdotis inobediens apparuerit, secundum modum culpae excommunicetur. Si quis autem his ante reconciliationem et eorum satisfactionem, absque proprii Episcopi licentia communicare praesumpserit, simili excommunicationi subiaceat. Sacerdotes autem ad quos pertinere noscuntur, si eos quolibet munere vel favore aut neglegentia admonere noluerint, aut per satisfactionem revertentes non susceperint, aut contemnentes de Ecclesia non eiecerint, simili sententia plectantur, quousque vel emendationis vel eorum damnationis sententia promulgetur.

Ut poenitentibus absque personarum acceptione poenitentia detur.

CXXXVIII. Ut Sacerdos poenitentibus absque personarum acceptione poenitentiae leges iniungat.

De negligentioribus poenitentibus.

CXXXIX. Ut neglegentiores poenitentes tardius recipiantur.

De eo qui poenitentiam in infirmitate petit.

CXL. Is qui poenitentiam in infirmitate petit, si casu, dum ad eum Sacerdos invitatus venit, oppressus in infirmitate obmutuit, vel in phrenesim versus fuerit, dent testimonium qui eum audierunt, et accipiat poenitentiam. Et si continuo creditur moriturus, reconcilietur per manus impositionem, et infundatur ori eius eucharistia. Si supervixerit, commoneatur à supradictis testibus petitionis suae satisfactio, et subdatur statutum poenitentiae tempus quandiu Sacerdos qui poenitentiam dedit, probaverit.

Ut poenitentes non se credant absolutos, nisi per manus impositionem

CXLI. Poenitentes qui in infirmitate viaticum eucharistiae acceperunt, non se credant absolutos sine manus impositione si supervixerint.

De poenitentibus qui antequam leges poenitentiae exsequantur, si casu in itinere vel in mari mortui fuerint.

CXLII. Poenitentes qui antequam leges poenitentiae exsequantur, si casu in itinere vel in mari mortui fuerint, ubi eis Sacerdos subvenire non potuerit, memoria eorum et orationibus et oblationibus commendetur.

De loco monasteriorum vel aedificiis providendis.

CXLIII. Dignum ac necessarium est ut Missi nostri per quaeque loca directi simul cum Episcopis uniuscuiusque dioecesis perspiciant loca monasteriorum Canonicorum pariter et Monachorum, simulque et puellarum, si in apto et in congruo loco sint posita, ubi commodum necessarium possit adquiri, quod ad utilitatem pertinet monasteriorum, sicut in sancta regula dicitur: *Monasterium autem ita debet constitui, ut omnia necessaria infra monasterium exerceantur, ut non sit necessitas Monachis vel Clericis vagandi foras, quia omnino non expedit animabus eorum.* Similiter quoque aedificationes monasteriorum supradicti Missi, et cum eis Episcopi, per diversa loca praevideant, si aptae sint et congruenter sanctae professioni compositae, vel si claustrum firmum habeant in quo salvari possint animae in eis commorantium sub disciplina canonica vel regulari. Ubi autem aliter inventa fuerint, hoc

omnimodis Episcopus loci illius faciat emendari, ita ut condignam professioni eorum custodiam habeant Canonici vel Monachi atque Nonnanes, ne detur eis occasio maleficiendi, quod absit.

Ut Episcopi sciant qualiter Canonici qui sunt cum Abbatibus, vivant.

CXLIV. Praecipimus ut unusquisque Episcopus sciat per singula monasteria quantos quisque Abba Canonicos in monasterio suo habeat. Et hoc omnino ambo pariter provideant, ut si Monachi fieri voluerint, regulariter vivant. Sin autem, canonice vivant omnino.

Ut Presbyteri chrisma diligenter custodiant.

CXLV. Presbyteri sub sigillo custodiant chrisma, et nulli sub praetextu medicinae vel maleficii donare inde praesumant. Quod si fecerint, honore priventur. *Capit. I. a.* 813. *c.* 17.

Ut Presbyteri utantur assidue orariis.

CXLVI. Presbyteri sine intermissione utantur orariis propter differentiam sacerdotii dignitatis.

Ne laici Presbyteros eiciant de Ecclesiis.

CXLVII. Ut laici Presbyteros non eiciant de Ecclesiis, neque constituant sine consensu Episcoporum suorum. *Ib. c.* 2.

Ne laici à Presbyteris munera exigant.

CXLVIII. Ut laici omnino munera iniuste non exigant à Presbyteris propter commendationem Ecclesiae cuiquam à Presbytero. *Ibid. c.* 3.

De fugitivis Clericis.

CXLIX. Ut unusquisque Episcopus in sua parochia diligenter Presbyteros vel Clericos inquirat unde sint. Et si aliquem fugitivum invenerit, ad suum Episcopum redire faciat.

De letania maiore.

CL. Placuit nobis ut letania maior observanda sit à cunctis Christianis diebus tribus.

De quatuor Temporibus observandis.

CLI. Constituimus ut quatuor tempora anni ab omnibus cum ieiunio observentur. Id est, in Martio mense, hebdomada prima, feria quarta, et sabbato, veniant omnes ad Ecclesiam hora nona cum letaniis ad Missarum solemnia. Similiter in mense Iunio, hebdomada secunda, feria quarta et sexta, sabbato ieiunetur usque ad horam nonam, et à carne ab omnibus abstineatur. Similiter in mense Septembrio, hebdomada tertia. Et in mense Decembrio, hebdomada quae fuerit plena ante vigiliam Natalis Domini, sicut est in Romana Ecclesia traditum.

De indicto ieiunio.

CLII. Quod si quis indictum ieiunium superbiendo contempserit, et observare cum caeteris Christianis noluerit, in Gangrensi Concilio praecipitur ut anathematizetur, nisi emendare studeat.

De dominicis diebus.

CLIII. Omnes dies dominicos cum omni veneratione observare decrevimus, et à servili opere abstinere. Et mercatus in eis minime sit, nec placitum ubi aliquis ad mortem vel ad poenam tradatur.

De decimis.

CLIV. Admonemus atque praecipimus ut decima Deo omnino dari non neglegatur, quam Deus ipse sibi dari constituit: quia timendum est ut quisquis Deo suum debitum abstrahit, ne forte Deus per peccatum suum auferat ei necessaria sua, et qui decimam Deo dare neglexerit, novem partes auferantur ab eo.

Ut Ecclesiae pacem habeant.

CLV. Reum confugientem ad Ecclesiam nemo abstrahere audeat, neque inde donare ad poenam vel ad mortem, ut honor Dei et Sanctorum eius conservetur; sed rectores Ecclesiarum pacem et vitam ac membra eis obtinere studeant. Tamen legitime componant quod inique fecerunt.

Iterum de pace Ecclesiarum.

CLVI. Praecipimus ut in Ecclesiis, aut in domibus Ecclesiarum, vel in atriis placita secularia minime fiant.

Ut antiquae Ecclesiae honorem suum habeant.

CLVII. Ecclesiae antiquitus constitutae nec decimis nec aliis possessionibus priventur, ita ut novis oratoriis tribuantur. *Supra Lib. II. c.* 36.

De beneficiis ecclesiasticis.

CLVIII. Quicunque beneficium ecclesiasticum habent, ad tecta Ecclesiae restauranda vel ipsas Ecclesias emendandas omnino adiuvent, et nonam et decimam reddant. *Capitul. I. a.* 813. *c.* 24.

Ne Presbyter Missam solus cantet.

CLIX. Nullus Presbyter, ut nobis videtur, solus Missam cantare recte valet. Quomodo enim dicet *Dominus vobiscum*, vel sursum corda admonebit habere, et alia multa his similia, cum alius nemo cum eo sit?

De oblatione et pace in Ecclesia facienda.

CLX. Oblationem quoque et pacem in Ecclesia facere

iugiter admoneatur populus Christianorum: quia ipsa oblatio sibi et suis magnum est remedium animarum, et in ipsa pace vera unanimitas et concordia demonstratur.

De symbolo et oratione dominica.

CLXI. Symbolum, quod est signaculum fidei, et orationem dominicam discere semper admoneant Sacerdotes populum Christianum. Volumusque ut disciplinam condignam habeant qui haec discere neglegunt, sive inieiunio, sive alia in castigatione. Propterea dignum est ut filios suos donent ad scholam, sive ad monasteria, sive foras Presbyteris, ut fidem catholicam recte discant et orationem dominicam, ut domi alios docere valeant. Qui vero aliter non potuerit, vel in sua lingua hoc discat.

Ut malum ebrietatis omnino vitetur.

CLXII. Magnum malum ebrietatis, unde omnia vitia pullulant, modis omnibus cavere praecipimus. Qui autem hoc vitare noluerit, excommunicandum eum esse decrevimus usque ad emendationem congruam.

De spiritualibus filiolis.

CLXIII. Praecipimus ut unusquisque compater vel proximi spiritales filios suos catholice instruant. *Supra Lib. II. c.* 37.

Ut canticum luxuriosum circa Ecclesias deseratur.

CLXIV. Canticum turpe atque luxuriosum circa Ecclesias agere omnino contradicimus, quod ubique vitandum est.

De incestuosis.

CLXV. Ut Episcopi incestuoso (puriter *a*) investigare studeant omnino praecipimus. Et si poenitere noluerint, de Ecclesia expellantur donec ad poenitentiam revertantur.

Ne in quarta aut in quinta aut sexta generatione coniugium copuletur.

CLXVI. Contradicimus quoque ut in quarta vel quinta sextaque generatione nullus amplius coniugio copuletur. Ubi autem post interdictum factum inventum fuerit, separentur.

Ne proprius filius de baptismo suscipiatur vel ad confirmationem teneatur.

CLXVII. Nullus igitur proprium filium vel filiam de fonte baptismatis suscipiat, nec filiolam nec commatrem ducat uxorem, nec illam cuius filium vel filiam ad confirmationem tenuerit. Ubi autem factum fuerit, separentur.

De damnatis nuptiis.

CLXVIII. Si quis viduam uxorem duxerit, et postea cum filiastra sua fornicatus fuerit, seu duabus sororibus nup-

---

a) Deest in al. mss.

serit, aut si qua duobus fratribus nupserit, seu cum patre et filio, (tales copulationes anathematizari, nec umquam amplius coniugio copulari, sed sub magna districtione fieri *b*).

De cura et praedicatione Sacerdotum erga populum sibi commissum, et ut facinorosos extra Ecclesiam eiciant.

CLXIX. Ut Sacerdotes populi sibi commissi curam habeant, et instanter de eorum animarum salute praedicent, et ut facinorosos secundum evangelicam institutionem arguant.

Ut Presbyteri omnes suos subiectos orationem dominicam et symbolum doceant.

CLXX. Quod Presbyteris praevidendum sit ut omnes qui Christiano nomine censentur, orationem dominicam et symbolum memoriter teneant et intellegant.

Quibus temporibus baptizandum sit.

CLXXI. Ut baptismum non fiat nisi statutis temporibus, id est, Pascha et Pentecosten, nisi infirmitas intercesserit. Et ut aliubi non baptizetur, nisi in vicis publicis, nisi, sicut iam dictum est, ob infirmitatis causam.

Quod nullum pretium pro baptismo accipi debeat.

CLXXII. Ut nemo Presbyterorum pro baptismo pretium accipere praesumat. Quod si fecerit, sciat se canonica regula esse damnandum.

De decimis, ut fideliter à fidelibus dentur, et canonice à Presbyteris dividantur.

CLXXIII. Ut decimae fideliter sanctae Ecclesiae reddantur, et Presbyteri secundum canonicam regulam fideliter eas dividant.

De Presbyteris, ut seculares non exerceant curas, neque Iudices villarum fiant.

CLXXIV. Ut Presbyteri curas seculares nullatenus exerceant, id est, ut neque Iudices neque Maiores villarum fiant.

Ut in titulis quibus Presbyteri consecrantur, ante suam promotionem stabilitatem promittant.

CLXXV. Ut Presbyteri qui in titulis consecrantur, secundum Canones, antequam ordinentur, promissionem stabilitatis loci illius faciant.

Ne feminae cum Presbyteris habitent.

CLXXVI. Ut Presbyteri secum feminas licentiam non habeant habitandi, et ut suspiciones effugiant.

---

b) al. ms. *pro tam iniusta copulatione debet anathematizari, nec unquam amplius copulari, sed sub magna districtione feriri.*

De Presbyteris vel Clericis fugitivis.

CLXXVII. De fugitivis Presbyteris vel Clericis canonica auctoritas observetur; id est ut nemo nostrûm Clericum alterius parochiae ordinet, neque ordinatum suscipiat, sine permissione sui Pontificis. Et hoc considerandum est quid de talibus faciendum sit.

Ut in domibus non consecratis nequaquam Missa celebretur.

CLXXVIII. Sancitum est ut nullus Presbyterorum in domibus ab Episcopis non consecratis oblationem offerre quoquo modo praesumat.

Ut Presbyteri, Diaconi, vel Subdiaconi nec arma portent nec venationem exerceant.

CLXXIX. Et hoc cavendum est, ut Presbyteri vel Diaconi sive Subdiaconi arma portare non praesumant, neque venationes aliquas exercere.

Quod non liceat mulieri velum sive sponte sive non sponte acceptum dimittere.

CLXXX. Qualicunque modo mulier, permittente canonice viro suo, aut eo defuncto, velum sanctum in caput acceperit, aut sponte aut invita, in eo permaneat omnino, nec dimittat.

Ut res pauperum vel minus potentum mala occasione non emantur.

CLXXXI. Propter provisiones pauperum, pro quibus curam habere debemus, placuit nobis ut nec Episcopi, nec Abbates, nec Comites, nec Vicarii, nec Iudices, nullusque omnino, sub mala occasione vel malo ingenio res pauperum vel minus potentum nec emere nec vi tollere audeat. Sed quisquis ex eis aliquid comparare voluerit, in publico placito coram idoneis testibus et cum ratione hoc faciat. Ubicunque autem aliter inventum fuerit factum, hoc omnino emendetur per iussionem nostram. *Supra Lib. II. c.* 32.

De potestate Episcoporum pro rebus ecclesiasticis, ac de convenientia Episcoporum cum Laicis.

CLXXXII. Ut Episcopi potestatem habeant res ecclesiasticas praevidere, regere, et gubernare, atque dispensare secundum canonicam auctoritatem. Volumus ut et laici in eorum ministerio obediant Episcopis ad regendas Ecclesias Dei, viduas et orphanos defensandos, et ut obedientes sint eis ad eorum Christianitatem servandam. Et Episcopi consentientes sint Comitibus et Iudicibus ad iustitias faciendas. Et ut nullatenus per aliquorum mendacium, vel falsum testimonium, neque periurium, aut per praemium, lex iusta in aliquo depravetur.

De eo qui causam iudicatam repetere praesumit.

CLXXXIII. Si quis causam iudicatam repetere praesumpserit in mallo, ibique testibus convictus fuerit, aut quindecim solidos componat, aut quindecim ictus ab Scabinis qui causam prius iudicaverunt, accipiat. *Supra Lib. III. c.* 31.

De Colonis et Fiscalinis.

CLXXXIV. Ut nec colonus nec fiscalinus possint alicubi traditiones facere. *Ibid. c.* 36.

De vita Canonicorum.

CLXXXV. In omnibus igitur, quantum humana permittit fragilitas, decrevimus ut Canonici Clerici canonice vivant, observantes divinae Scripturae doctrinam et documenta sanctorum Patrum, et nihil sine licentia Episcopi sui vel magistri eorum incomposite agere praesumant. In unoquoque episcopatu ut simul manducent et dormiant, ubi his facultas id faciendi suppetit. Vel qui de rebus ecclesiasticis stipendia accipiunt, in suo claustro maneant, et singulis diebus mane prima ad lectionem veniant, et audiant quid eis imperetur. Ad mensam vero similiter lectionem audiant, et obedientiam secundum Canones magistris suis faciant.

De Presbyteris occisis.

CLXXXVI. Presbyteri interfecti Episcopo ad cuius parochiam pertinent, solvantur secundum Capitulare gloriosi Karoli genitoris nostri, ita videlicet ut medietatem wirgildi eius Episcopus utilitatibus Ecclesiae cui is praefuit, tribuat, et alteram medietatem in eleemosyna illius iuste dispertiat: quia nullus nobis eius heres proximior videtur quam ille qui ipsum Domino sociavit. *Supra Lib. IV. c.* 15.

De accusatione Episcopi.

CLXXXVII. Ut Episcopum nulli criminoso liceat accusare.

Quod non liceat Monasteria Deo sacrata diversoria fieri secularia.

CLXXXVIII. Ut deinceps monasteria quae Deo sacrata esse noscuntur, diversoria secularia secundum institutionem, in quantum cavere hoc possumus, non fiant, sed Religiosis et Deum timentibus hominibusque sacratis tribuantur.

Ut coniurationes vel conspirationes non fiant.

CLXXXIX. Ut coniurationes vel conspirationes non fiant; quia haec facientes sacri Canones graviter damnant.

De illis qui res Ecclesiae tenent.

CXC. Si quis ecclesiasticam rem tenet, et admonitus iu-

dicium declinaverit, quoadusque ad discussionem veniat, aut rem restituat ecclesiasticam, aut communione privetur. *Capitul. II. a.* 814. *c.* 2.

De servo Ecclesiae in furto comprehenso.

CXCI. Si servus Ecclesiae in furto comprehensus fuerit, à Iudice publico sicut et reliqui distringatur.. Et si Iudex publicus servum Ecclesiae sine furto non praesumentem sine audientia Vicedomini aut Archidiaconi aut detinere aut iniuriare praesumpserit, anno integro ab Ecclesiae liminibus arceatur.

De his qui Clericum iniuriaverint. Ex Concilio Autissiodorensi.

CXCII. Quicunque Iudex aut Secularis Presbytero aut Diacono, aut cuilibet Clerico, aut de iunioribus absque audientia Episcopi vel Archidiaconi vel Archipresbyteri iniuriam inferre praesumpserit, anathema ab omnium Christianorum consortio habeatur.

Ut homicidis vel caeteris reis qui legibus mori debent, si ad Ecclesiam confugerint, nullus eis victus detur.

CXCIII. Ut homicidis vel caeteris reis qui legibus mori debent, si ad Ecclesiam confugerint, nullus eis victus detur. *Capitul. a.* 779. *c.* 8.

De decimis per iussionem Episcopi dispensandis.

CXCIV. Ut unusquisque suam decimam donet, atque per iussionem Episcopi dispenset. *Ibid. c.* 7.

Qualiter de latronibus faciendum sit.

CXCV. Ut latrones de infra emunitatem à iudice ipsius emunitatis in Comitis placito praesententur. Et qui hoc non fecerit, beneficium et honorem perdat. Similiter Vassi nostri si hoc non adimpleverint, beneficium et honorem perdant. Et qui beneficium non habent, bannum solvant. *Ibid. c.* 9.

De periuriis.

CXCVI. De eo qui periurium fecerit, ut nullam redemptionem solvat, sed manum perdat. Quod si accusator contendere voluerit de ipso periurio, stent ad crucem. Et si iurator vicerit, legem suam accusator emendet. Hoc vero de minoribus causis observandum. De maioribus vero rebus, aut de statu ingenuitatis, secundum legem custodiant. *Ibid. c.* 10.

De latronibus iuste peremptis, et de hominibus iniuste punitis.

CXCVII. De vindicta et iudicio iusto in latrones facto testimonia Episcoporum absque peccato Comitis esse dicuntur, ita tamen ut absque invidia aut occasione mala hoc fiat, nihilque aliud ibi interponatur nisi vera iustitia ad perficiendum. Ille vero qui per odium vel malum ingenium, et nisi propter iustitiam faciendam, hominem punierit, honorem suum

perdat, et legibus contra quem iniuste fecit, secundum poenam quam intulerit, emendet. *Ibid. c.* 11.

De nonis et decimis vel censu Ecclesiarum.

CXCVIII. De rebus vero Ecclesiarum, unde nunc census exeunt, decima et nona cum ipso censu solvantur. Et unde antea non exierunt, similiter nonae et decimae dentur. De casatis vero quinquaginta solidus unus, de triginta dimidius solidus, de viginti transmissus unus. Et ut precariae modo renoventur. Et ubi non sunt scriptae, fiat descriptio inter conventores de verbo nostro. *Ibid. c.* 13.

De tributariis Ecclesiarum.

CXCIX. De cerariis et tabulariis ac chartellariis ita fiat sicut à longo tempore decretum est. *Ibid. c.* 15.

Ut sacramentum pro gildonia non fiat.

CC. De sacramentis pro gildonia invicem coniurantibus, ut nemo praesumat facere. Alio vero modo, de eleemosynis illorum, aut de incendiis, aut de naufragiis, quamvis conhibentiam faciant, nemo in hoc iurare praesumat. *Ib. c.* 16.

Ut iterantibus nullus impedimentum faciat.

CCI. De iterantibus qui ad palatium aut aliubi pergunt ut eos per collectam nemo sit ausus adsallire. Et nemo herbam defensionis tempore praesumat tollere, nisi in hostem pergat, aut Missus noster sit. *Ibid. c.* 17.

De teloneis forbannitis.

CCII. De teloneis, qualiter antea forbanniti fuerunt, observetur, ut nullus tollat nisi quod ab antiquo statutum fuerit. *Ib. c.* 18.

Ut mancipia non sine testibus vendantur.

CCIII. De mancipiis, ut non vendantur nisi aut in praesentia Episcopi vel Comitis, aut in praesentia Archidiaconi aut Centenarii, aut Vicedomini, aut Iudicis Comitis, aut ante bene nota testimonia. Et ut foras marcham nemo mancipia vendat; et qui fecerit, tantas vices bannum solvat quanta mancipia vendidit. Et si non habet pretium, in wadium se ipsum tradat Comiti pro pretio usque dum ipsum bannum solvat. *Ibid. c.* 19.

Qualiter de Comitibus vel de Vassis dominicis iustitias non facientibus agendum sit.

CCIV. Si Comes in suo ministerio iustitias non fecerit, Missis nostris de sua causa vel de suis exeniis serviat usque dum iustitiae ibi factae fuerint. Et si Vassus noster iustitias non fecerit, tunc et Comes et Missus noster ad ipsius casam sedeant, et de suo vivant quousque iustitias faciant. *Ib. c.* 21.

De his qui pretium pro faida recipere et iustitiam facere nolunt.

CCV. Si quis pro faida pretium recipere non vult et iustitiam exinde facere, in talem locum eum mittere volumus ut maius damnum non crescat. *Ibid. c.* 22.

De latronibus bis per membra et tertio per vitam puniendis.

CCVI. De latronibus ita praecipimus observandum, ut pro prima culpa non moriatur, sed unum oculum perdat; de alia vero culpa nasus ipsius latronis truncetur; de tertia culpa, si se non emendaverit, moriatur. *Ibid. c.* 23.

Decretale precum quorundam Episcoporum.

CCVII. Capitulare qualiter institutum est in hoc Episcoporum conventu; id est, ut unusquisque Episcopus tres Missas et tria psalteria, unum pro Domno Rege, et aliud pro exercitu Francorum, tertium pro praesenti tribulatione faciat. Presbyteri Missas tres. Monachi et Monachae et Canonici, unusquisque psalteria tria. Et biduanas omnes faciant, tam Episcopi, Monachi, et Monachae, atque Canonici, atque eorum infra casati homines, vel qui potentes sunt. Et unusquisque Episcopus, Abbas, et Abbatissa, qui facere potest, libram donet de argento aut eam valente in eleemosynam, mediocres vero dimidiam libram, minores vero solidos quinque. Et Episcopi, Abbates, et Abbatissae pauperes famelicos quatuor pro ista striccitate nutrire debeant usque tempore messium. Et qui tantum non possunt, iuxta quod possibilitas est, aut tres vel duos aut unum. Comites fortiores libram de argento aut valente donent in eleemosynam, mediocres vero dimidiam libram; Vassus dominicus de casatis ducentis libram, de casatis centum solidos quinque, de quinquaginta unciam unam. Et faciant biduanas, et eorum homines, atque eorum casati, vel qui hoc facere possunt. Et qui redimere ipsam triduanam voluerit, fortiores Comites uncias tres, minores c) denarios triginta, minores solidum unum. Et de pauperibus famelicis sicut supra dictum est ipsi faciant. Haec omnia, si Domino placuerit, pro Domno Rege et exercitu Francorum et praesenti tribulatione Missa sancti Iohannis sint completa. *Decretale precum a.* 779.

Quod res Ecclesiarum vota sint fidelium, pretia peccatorum, et patrimonia pauperum; quibus non solum conlata conservanda, sed etiam alia augenda sunt.

CCVIII. Quia iuxta sanctorum Patrum traditionem novimus res Ecclesiae vota esse fidelium, pretia peccatorum, et patrimonia pauperum, cui non solum habita conservare, verum etiam multa, Deo opitulante, conferre optamus, tamen ut ab ecclesiasticis de non dividendis rebus illius Ecclesiae suspicionem dudum conceptam penitus amoveremus, statuimus ut neque nostris, neque filiorum et Deo dispensante successorum nostrorum temporibus, qui nostram vel progenitorum nostrorum voluntatem vel exemplum imitari voluerint, nullam penitus divisionem aut iacturam patiantur. *Supra Lib. I, c.* 77.

c) Legend. *mediocres.*

De conlatis Ecclesiae dividendis.

CCIX. Statutum est ut quicquid tempore imperii nostri à fidelibus Ecclesiae sponte conlatum fuerit, in ditioribus locis duas partes in usus pauperum, tertiam in stipendia cedere Clericorum aut Monachorum, in minoribus vero locis aeque inter clerum et pauperes fore dividendum, nisi à datoribus alicubi specialiter datae fuerint. *Ibid. c.* 80.

De ordinatione servorum.

CCX. De servorum ordinatione, qui passim ad gradus ecclesiasticos indiscrete promovebantur, placuit omnibus cum sacris Canonibus concordare debere. Id enim statutum est, ut nullus Episcoporum deinceps eos ad sacros ordines promovere praesumat, nisi prius à dominis propriis libertatem consecuti fuerint. Et si quilibet servus dominum suum fugiens, aut latitans, aut adhibitis testibus munere conductis vel corruptis, aut qualibet calliditate vel fraude ad gradus ecclesiasticos pervenerit, decretum est ut deponatur, et dominus eius eum recipiat. Si vero pater eius vel mater ab alia patria migrans in eadem provincia filium genuerit, et ipse filius ibidem educatus et ad gradus ecclesiasticos promotus fuerit, et utrum servus sit ignoraverit, et postea veniens dominus illius legibus eum adquisierit, sancitum est ut si dominus eius illi libertatem dare voluerit, in gradu suo permaneat. Si vero eum catena servitutis à castris dominicis extrahere voluerit, gradum amittat, quia iuxta sacros ordines vilis persona manens sacerdotii dignitate fungi non potest. De rebus vero illorum vel peculiare qui à propriis dominis libertate donantur ut ad gradus ecclesiasticos iure promoveantur, statutum est ut in potestate dominorum consistat utrum illis concedere an sibi vindicare velint. Caeterum, si post ordinationem aliquid adquisierint, illud observetur quod in canonibus de consecratis nihil habentibus constitutum est. De Ecclesiarum vero servis communi sententia decretum est ut Archiepiscopi per singulas provincias constituti nostram auctoritatem habeant, suffraganei vero illorum exemplar illius penes se habeant. Et quandocunque de familia Ecclesiae utilis inventus aliquis ordinandus est, in ambone ipsa auctoritas coram populo legatur et coram Sacerdotibus, vel coram fidelibus laicis, et ante cornu altaris, sicut in nostra auctoritate continetur, remota qualibet calliditate, libertatem consequatur, et tunc demum ad gradus ecclesiasticos promoveatur. Similiter quoque de his agendum est quos laici de familia Ecclesiarum ad sacros ordines promovere noluerint. Sed et de his quos Praepositi Canonicorum aut Monachorum ordinandos expetiverint, eadem forma servanda est. *Ibid. c.* 82.

De personis à quibus non sunt res accipiendae.

CCXI. Statutum est ut nullus quilibet ecclesiasticus ab

his personis res deinceps accipere praesumat quorum liberi aut propinqui hac inconsulta oblatione possint rerum propriarum exheredari. Quod si aliquis deinceps hoc facere tentaverit, synodali sententia districte feriatur, et res ad exheredatos redeant. *Ibid. c.* 83.

Ut nullus Presbyter aliqua cupiditate quemquam tonsurare suadeat.

CCXII. Statutum est ut nullus in canonica aut regulari professione constitutus aliquem tonsurare, propter res adipiscendas, deinceps persuadeat. Et qui hoc facere tentaverit, synodali vel imperiali sententia modis omnibus feriatur. *Capitul. a.* 816. *c.* 9.

De Presbyteris constituendis.

CCXIII. Statutum est ut, sine auctoritate vel consensu Episcoporum, Presbyteri in quibuslibet Ecclesiis nec constituantur nec expellantur. Et si Laici Clericos probabilis vitae et doctrinae Episcopis consecrandos, suisque in Ecclesiis constituendos, obtulerint, nulla qualibet occasione eos reiciant. *Supra Lib. I. c.* 84.

De mansis uniuscuiusque Ecclesiae.

CCXIV. Sancitum est ut unicuique Ecclesiae unus mansus integer absque aliquo servitio attribuatur. Et ut Presbyteri in eis constituti non de decimis, neque de oblationibus fidelium, non de domibus, neque de atriis vel hortis iuxta Ecclesiam positis, neque de praescripto manso, aliquod servitium praeter ecclesiasticum faciant. Et si aliquid amplius habuerint, inde Senioribus suis debitum servitium impendant. *Ibid. c.* 85.

De Presbyteris uniuscuiusque Ecclesiae.

CCXV. Statutum est, postquam hoc impletum fuerit, ut unaquaeque Ecclesia suum Presbyterum habeat, ubi id fieri facultas providente Episcopo permiserit. *Ibid. c.* 86.

De sacris vasis Ecclesiae ad pignus datis.

CCXVI. De sacris vasis Ecclesiae, quae in pignus à nonnullis in quibusdam locis dari comperimus, inhibitum est ne deinceps à quoquam fieri praesumatur, nisi solummodo necessitate redimendorum captivorum compellantur. *Ib. c.* 88.

De Ecclesiis destructis, vel de nonis et decimis.

CCXVII. De Ecclesiis sane destructis, vel de nonis et decimis, sive de claustris Canonicorum, qualiter constitui et ordinari nobis placuerit, aliis capitulis adnotavimus. *Ib. c.* 89.

De Presbyteris qui feminas in domibus habent.

CCXVIII. Statutum est ab Episcopis de Presbyteris qui

feminas secum indiscrete habitare permittunt, et propter hoc malae opinionis suspicione denotantur, ut si deinceps admoniti non se correxerint, velut contemptores sacrorum canonum canonica invectione feriantur. *Ibid. c.* 92.

De Presbyteris qui pro chrismate in Coena Domini veniebant.

CCXIX. De Presbyteris qui accipiendi chrismatis gratia ad civitates in Coena Domini venire soliti erant, sancitum est ut de his qui longe positi sunt, de octo vel decem unus ab Episcopo eligatur qui acceptum chrisma sibi et sociis diligenter perferat. Hi vero qui non longius à civitate quam quatuor aut quinque millibus habitant, more solito ad accipiendum chrisma perveniant. Discendi ergo gratia alio, non quadragesimali tempore, ad civitates vocentur. *Ibid. c.* 93.

De praedicatione et confirmatione Episcoporum.

CCXX. Ne vero Episcopi occasione praedicandi aut confirmandi oneri essent populis, à nobis admoniti polliciti sunt se deinceps hoc cavere velle, et eo tempore suum ministerium, in quantum facultas datur, exequi quo eorum profectio, quantum in illis est, his quibus prodesse possunt et debent, non sit importuna vel onerosa. *Ibid. c.* 94.

De pueris tondendis et puellis velandis.

CCXXI. Ne pueri sine voluntate parentum tonsurentur, vel puellae velentur, modis omnibus inhibitum est. Et qui hoc facere tentaverit, multam quae in Capitulis legis mundanae à nobis constituta continetur, persolvere cogatur. *Ib. c.* 95.

De feminis viros amittentibus.

CCXXII. De feminis quae viros amittunt, placet ne se, sicut hactenus, indiscrete velent; sed ut triginta dies post discessum viri sui expectent, et post tricesimum diem per consilium Episcopi sui, vel si Episcopus absens fuerit, consilio aliorum religiosorum Sacerdotum, suorumque parentum atque amicorum, id quod eligere debent eligant. Et quia à sacro Conventu rogati ut hi qui publicam gerunt poenitentiam, et feminae quae viros amittunt, nostra auctoritate, donec deliberent quid agant, tueantur, specialiter pro his Capitula fieri et Legis mundanae capitulis inserenda decrevimus. *Ibid. c.* 96.

De raptis et de earum raptoribus.

CCXXIII. De raptis et de raptoribus, quamquam specialiter decrevissemus quid pati debeant qui hoc nefas deinceps facere tentaverint, quid tamen de his sacri Canones praecipiant hic inserendum necessarium duximus; quatinus omnibus pateat quantum malum sit, et non solum humana, sed et divina auctoritate constricti, abhinc hoc malum caveatur. *Ibid. c.* 97.

De puellis raptis necdum desponsatis.

CCXXIV. De puellis raptis, necdum desponsatis, in Concilio Chalcedonensi, ubi DCXXX. Patres adfuerunt, capitulo XXXVIII, ita habetur: *Eos qui rapiunt puellas sub nomine simul habitandi, cooperantes et conhibentes raptoribus decrevit sancta Synodus, siquidem Clerici sunt, decidant gradu proprio. Si vero laici, anathematizentur.* Quibus verbis aperte datur intellegi qualiter huius mali auctores damnandi sunt, quando participes et conhibentes tanto anathemate feriuntur, et quod iuxta canonicam auctoritatem ad coniugia legitima raptas sibi iure vindicare nullatenus possint. *Ibid. c.* 98.

De desponsatis puellis, et ab aliis raptis.

CCXXV. De desponsatis puellis et ab aliis raptis ita in Concilio Ancyrano, capitulo decimo, legitur: *Desponsatas puellas, et postea ab aliis raptas, placuit erui et eis reddi quibus ante fuerant desponsatae, etiamsi eis a raptoribus vis inlata constiterit.* Proinde statutum est a sacro conventu ut raptor publica poenitentia multetur. Raptae vero, si sponsus eam recipere noluerit, et ipsa ejusdem criminis consentiens non fuit, licentia nubendi alii non negetur. Quod si et illa consensit, simili sententiae subjaceat. Quod si post haec iungere praesumpserint, utrique anathematizentur. *Ibid. c.* 99.

De his qui virginibus Deo dicatis se sociant.

CCXXVI. De his qui sacris virginibus se sociant, ita in decretis Papae Gelasii, capitulo vigesimo, continetur: *Virginibus sacris temere se quosdam sociare cognovimus, et post dicatum Deo propositum incesta foedera sacrilegaque miscere; quos protinus aequum est a sacra communione detrudi, et nisi publicam probatamque egerint poenitentiam, omnino non recipi. Aut his certe viaticum de seculo transeuntibus, si tamen poenituerint, non negetur.* Si vero de copulatione sacrarum virginum tam severe feriuntur, quanto severius feriendi sunt qui eas rapiunt? Ideo, sicut praemissum est, necesse est ut ab omnibus in Christiana religione consistentibus, rigore auctoritatis divinae vel humanae, hoc malum radicitus amputetur. *Ibid. c.* 100.

De puellis, quo tempore velentur.

CCXXVII. Ne vero puellae indiscrete velentur, placuit nobis etiam de sacris Canonibus, qualiter observandum sit, hic inserere. De tempore velandarum puellarum in Africano Concilio, capitulo XVI, continetur ut non ante viginti quinque annos consecrentur. Item in eodem Concilio, capitulo XCIII, de virginibus velandis ita continetur: *Item placuit ut quicunque Episcoporum, necessitate virginali, cum et vel petitor potens vel raptor aliquis formidatur, vel si etiam*

aliquo mortis periculoso scrupulo compuncta fuerit ne non velata moriatur, aut exigentibus parentibus aut his ad quorum curam pertinet, velaverit virginem seu velavit ante viginti quinque annos aetatis, non ei obsit Concilium quod de isto annorum numero constitutum est. Unde colligitur quia juxta priorem sanctionem virgines vicesimo quinto aetatis suae anno rite consecrandae sunt. Quod si praemissae necessitates ante id fieri compulerint, non ullum possint Episcopo afferre praeiudicium consecrandi. *Ibid. c.* 101.

De examinatione sanctae Crucis non facienda.

CCXXVIII. Sancitum est ut nullus deinceps quamlibet examinationem sanctae Crucis facere praesumat, ne Christi passio neque glorificatio cujuslibet temeritate contemptui habeatur. *Ibid. c.* 102.

De pabulo verbi divini nuntiando.

CCXXIX. Episcopus sive per se, sive per vicarios, pabulum verbi divini sedule populis adnuntiet: quia, ut ait beatus Gregorius, iram contra se occulti Iudicis excitat Sacerdos, si sine praedicationis sonitu incedit. Et ut cleros sibi commissos in sobrietate et castitate nutriat, divinisque officiis imbuat, qui rite ad sacrosanctos ecclesiasticos ordines promoveri possint. Et ut operam det quatinus Presbyteri Missalem et Lectionarium, sive caeteros libellos sibi necessarios bene correctos habeant, et qualiter Ecclesias destructas sibi pertinentes juxta vires emendent, qualiter etiam viduas diligenter instruant, quomodo etiam secundum apostolicam auctoritatem conversari debeant, edoceant. Et ut superstitiones quas quibusdam in locis in exsequiis mortuorum nonnulli faciunt, eradicent Et ut exemplo suae innocentiae alios ad bene vivendum provocent; et cunctis ecclesiasticis negotiis, quantum Dominus iuverit, totis viribus consulere satagant, diligenter admonuimus. Et ut liberius exsequi valeant, nos, in quantum Dominus posse dederit, opem ferre modis omnibus optamus. *Ibid. c.* 103.

De homicidiis in Ecclesiis vel in atriis earum perpetratis.

CCXXX. Si quis aut ex levi causa aut sine causa hominem interfecerit in Ecclesia, de vita componat. Si vero foris rixati fuerint, et unus alterum in Ecclesiam fugerit, et ibi se defendendo eum interfecerit, si huius facti testes non habuerit, cum duodecim coniuratoribus legitimis iurare cogatur; si vero qui interfectus est, absque compositione iaceat; ac deinde interfector secundum iudicium canonicum congruam facinori quod admisit, poenitentiam accipiat. Si servus proprius hoc admiserit, iudicio aquae ferventis examinetur utrum hoc sponte an se defendendo fecisset. Et si manus eius exusta

fuerit, interficiatur. Si autem non fuerit, dominus eius iuxta quod wirgildus illius est, ad Ecclesiam persolvat, aut eum, si voluerit, eidem Ecclesiae tradat. De ecclesiastico et fiscalino et beneficiario servo, volumus ut pro una vice wirgildus eius pro eo componatur; altera vice ipse servus ad supplicium tradatur. Hereditas tamen liberi hominis, qui propter tale facinus ad mortem fuerit iudicatus, ad legitimos heredes illius perveniat. Si in atrio Ecclesiae cuius porta Reliquiis Sanctorum consecrata est, huiusmodi homicidium perpetratum fuerit, simili modo emendetur vel componatur. Si vero porta Ecclesiae non est consecrata, eo modo componatur quod in atrio committitur, sicut componi debet quod in emunitate violata committitur. *Supra Lib. IV. c.* 13.

De iniuriis Sacerdotum in Ecclesiis factis.

CCXXXI. Sanguinis effusio in Ecclesia facta cum fuste, si Presbyter fuerit, triplo componatur, duae partes eidem Presbytero, tertiam pro fredo ad Ecclesiam, insuper et bannus noster. Similiter de Diacono iuxta suam compositionem triplo persolvatur, et insuper bannus noster. Similiter et de ictu sine sanguinis effusione, de uniuscuiusque ordine Clericorum secundum suam compositionem triplo, et bannus noster. Et qui non habet unde ad Ecclesiam persolvat, tradat se in servitium eidem Ecclesiae usque dum totum debitum persolvat. *Ibid. c.* 14.

De viduis et pupillis et pauperibus.

CCXXXII. Viduae, pupilli, et pauperes quandocunque in mallum ante Comitem venerint, primo eorum causa audiatur et definiatur. Et si testes per se ad causas suas quaerenda habere non potuerint, vel legem nescierint, comes illos vel illas adjuvet, dando eis talem hominem qui rationem eorum teneat vel pro eis loquatur. *Ibid. c* 16.

De raptu viduarum.

CCXXXIII. Qui viduam intra primos triginta dies viduitatis suae vel invitam vel volentem sibi copulaverit, bannum nostrum, id est, solidos sexaginta, in triplo componat. Et si invitam eam duxit, legem suam ei componat, illam vero ulterius non adtingat. *Ibid. c.* 17.

De homine publicam poenitentiam agente interfecto.

CCXXXIV. Qui hominem publicam poenitentiam agentem interfecerit, bannum nostrum in triplo componat et wirgildum proximus eius persolvat. *Ibid. c.* 18.

Ut omnis homo liber potestatem habeat ubicunque voluerit res suas dare pro salute animae suae.

CCXXXV. Si quis res suas pro salute animae suae, vel

ad aliquem venerabilem locum, vel propinquo suo vel cuilibet alteri tradere voluerit, et eo tempore intra ipsum comitatum fuerit in quo res illae positae sunt, legitimam traditionem facere studeat. Quod si eo tempore quo illas tradere vult extra eundem comitatum fuerit, id est, sive in exercitu, sive in palatio, sive in alio quolibet loco, adhibeat sibi vel de suis pagensibus, vel de aliis qui eadem lege vivunt qua ipse vivit testes idoneos. Vel si illos habere non potuerit, tunc de aliis quales ibi meliores inveniri possunt, et coram ipsis rerum suarum traditionem faciat, et fideiussores vestiturae donet ei qui illam traditionem accipit, qui vestituram faciant. Et postquam haec traditio ita facta fuerit, heres illius nullam de praedictis rebus valeat facere repetitionem. Insuper et ipse per se fideiussorem faciat eiusdem vestiturae; ne heredi ulla occasio remaneat hanc traditionem immutandi, sed potius necessitas incumbat illam perficiendi. Et si nondum res suas cum coheredibus suis divisas habuit, non ei hoc sit impedimentum; sed coheres eius, si sponte noluerit, aut per comitem aut per Missum eius distringatur ut divisionem cum illo faciat ad quem defunctus hereditatem suam voluit pervenire. Et si cuilibet Ecclesiae eam tradere rogavit, coheres eius eam legem cum illa Ecclesia de praedicta hereditate habeat, quam cum illo coherede suo habere debet. Et hoc observetur erga patrem et filium et nepotem usque ad annos legitimos. Postea ipsae res ad emunitatem ipsius Ecclesiae redeant. *Ibid. c.* 19.

De homicidiis prohibendis.

CCXXXVI. Quicunque hominem aut ex levi causa aut sine causa interfecerit, wirgildum eius his ad quos ille pertinet, componat. Ipse vero propter talem praesumptionem in exilium mittatur ad quantum tempus nobis placuerit. Res tamen suas non amittat. *Ibid. c.* 20.

Quid in compositionem wirgildi dari non debeat.

CCXXXVII. In compositionem wirgildi volumus ut ea dentur quae in lege continentur, excepto accipitre et spata; quia propter illa duo aliquoties periurium committitur, quando maioris pretii quam illa sint esse iurantur. *Ibid. c.* 21.

De raptu alienarum sponsarum.

CCXXXVIII. Si quis sponsam alienam rapuerit, aut patri eius, aut ei qui legibus eius defensor esse debet, cum sua lege eam reddat. Et quicquid cum ea tulerit, semotim unamquamque rem secundum legem reddat. Et si hoc defensor eius perpetrari consensit, et ideo raptori nihil quarere voluerit, Comes singula de unaquaque re freda nostra ab eo exactare faciat: sponso vero legem suam componat, et insuper bannum nostrum, id est, sexaginta solidos solvat; vel in praesentiam

nostram Comes eum advenire faciat; et quanto tempore nobis placuerit in exilio maneat, et illam feminam ei habere non liceat. *Ibid. c.* 22.

De falsis testibus convincendis.

CCXXXIX. Si quis cum altero de qualibet causa contentionem habuerit, et testes contra eum per iudicium producti fuerunt, si falsos eos esse suspicatur, liceat ei alios testes, quos meliores potuerit, contra eos opponere, ut veracium testimonio falsorum testium perversitas superetur. Quod si ambae partes testium ita inter se dissenserint, ut nullatenus una pars alteri cedere velit, eligantur duo ex ipsis, id est, ex utraque parte unus, qui cum scutis et fustibus in campo decertent. *Ibid. c.* 23.

De concordia Episcoporum et Comitum.

CCXL. Ut Episcopi cum Comitibus stent; et Comites cum Episcopis, ut uterque pleniter suum ministerium peragere possit. *Capitul. IV. a.* 806. *c.* 4.

De latronibus, homicidis, adulteris, incestuosis, sub magna districtione coercendis.

CCXLI. Ut latrones, vel homicidae, seu adulteri, vel incestuosi, sub magna districtione et correctione sint correpti. *Ibid. c.* 5.

De invasione aliorum rerum.

CCXLII. De rebus propriis, ut ante Missos et Comites et Iudices nostros veniant, et ibi accipiant finitivam sententiam; et antea nullus praesumat alterius res proprindere, sed magis suam causam quaerat ante Iudices nostros, ut diximus, et ibi recipiant quod iustum est. *Ibid c.* 6.

Pro qua re in praesentiam Regis venire quis debeat.

CCXLIII. Ut si aliquis voluerit dicere quod iuste ei non iudicetur, tunc in praesentiam nostram veniat. Aliter vero non praesumat in praesentiam nostram venire pro alterius iustitia dilatanda. *Ibid. c.* 7.

Ne noviter conversi cito ad aliqua mittantur exercenda negotia.

CCXLIV. De laicis noviter conversis, ne antequam suam legem pleniter vivendo discant, ad alia negotia mittantur. *App. I. c.* 8.

Quid de his agendum sit qui, gratia fugiendi debitum servitium, seculum relinquunt.

CCXLV. De his qui seculum relinquunt propter servitium impediendum, et tunc neutrum faciunt, ut unum e duobus eligant, aut pleniter secundum canonicam aut secundum re-

gulae institutionem vivant, aut servitium dominicum faciant. Capitul. I. a. 805. c. 8.

Quid tempore famis ac cuiuslibet tribulationis agendum sit.

CCXLVI. De hoc si evenerit fames, clades, aut inaequalitas aeris, vel alia qualiscunque tribulatio, ut non expectetur edictum dominicum, sed statim deprecetur Dei misericordia; ut in praesenti anno de famis inopia, ut suos quisque adiuvet prout potest, et nemo suam annonam nimis care vendat, et ne foras imperium nostrum vendatur aliquod alimonium. *Supra Lib. I. c.* 112.

Ut infra patriam arma non portentur. Et qualiter discordantes ad pacem cogantur redire.

CCXLVII. De armis infra patriam non portandis, id est, scutis et lanceis. Et si faidosus quis sit discutiatur tunc quis e duobus contrarius sit et ut pacati sint constringantur ad pacem, etiamsi noluerint. Et si aliter pacificari nolunt, adducantur in nostram praesentiam. Et si quis post pacificationem alterum occiderit, componat illum, et manum quam periuravit absque ulla redemptione perdat, et insuper bannum dominicum solvat. Et ut servi lanceas non portent. Qui inventus fuerit post bannum, hasta frangatur in dorso eius. *Supra Lib. III. c.* 4.

De armaturis et bruniis habendis.

CCXLVIII. De armaturis in exercitu, sicut antea in alio Capitulare mandavimus, ita servetur. Et insuper omnis homo de duodecim mansis bruniam habeat. Qui vero bruniam habet, et eam secum non duxerit, omne beneficium cum brunia perdat. *Ibid. c.* 5.

De his qui iudiciis Scabinorum adquiescere nolunt.

CCXLIX. De clamatoribus vel causidicis qui nec iudicium Scabiniorum adquiescere nec blasphemare volunt, antiqua consuetudo servetur, id est, ut in custodia recludantur donec unum e duobus faciant. Et si ad palatium pro hac re proclamaverint et litteras detulerint, non quidem eis credatur, nec tunc tamen in carcerem mittantur, sed cum custodia et cum ipsis litteris ad palatium nostrum remittantur, et ibi discutiantur sicut dignum est. *Ibid. c.* 7.

Quod Regi et Senioribus tantum fidelitas per sacramentum promitti debeat. Et ut caetera sacramenta legaliter fiant.

CCL. De iuramento, ut nulli alteri per sacramentum fidelitas promittatur nisi nobis et unicuique proprio Seniori ad utilitatem nostram et sui Senioris; excepto his sacramentis quae iuste secundum legem alteri ab altero debentur. Et infantes qui antea non potuerunt propter iuvenilem aetatem iurare, modo fidelitatem promittant. *Ibid. c.* 8.

Ut si conspirationes factae fuerint, triplici ratione iudicentur.

CCLI. Quicunque conspirationes facere praesumpserint, et sacramento quamcunque conspirationem firmaverint, triplici ratione iudicentur. Primo ut ubicunque aliquod malum propter hoc perpetratum fuerit, auctores facti interficiantur: adiutores vero eorum singuli alter ab altero flagellentur, et nares sibi invicem praecidant: ubi vero nihil mali perpetratum est, similiter quidem inter se flagellentur, et capillos sibi invicem detundant. Si vero per dexteras aliqua conspiratio firmata fuerit, si liberi sunt, aut iurent cum idoneis iuratoribus quod hoc pro malo non fecissent; aut si hoc facere non potuerint, secundum legem suam componant. Si vero servi sunt, flagellentur, ut de caetero in regno nostro nulla huiusmodi conspiratio neque per sacramentum neque sine sacramento fiat. *Ibid. c.* 9.

Qualiter de testibus agendum sit, qualesque ad testimonium adducantur.

CCLII. De periuriis, ut caveantur; et non admittantur testes ad juramentum antequam discutiantur. Et si aliter discuti non possunt, separentur ab invicem, et singulariter inquirantur. Et non soli accusatori liceat testes eligere, absente suo causatore. Et omnino nullus, nisi ieiunus, ad iuramentum vel ad testimonium admittatur. Et ille qui ad testimonium adducitur, si refutatur, dicat ille qui eum refutat et probet quare illum recipere nolit. Et de ipso pago, non de altero, testes eligantur, nisi forte longius extra comitatum causa sit inquirenda. Et si quis convictus fuerit periurii, perdat manum aut redimat. *Ibid. c.* 10.

Quales personae ad causas discutiendas et terminandas eligi debeant.

CCLIII. De Advocatis, Vicedominis, Vicariis, Centenariis pravis, ut tollantur, et tales eligantur qui et sciant et velint iuste causam discernere et terminare. Et quisquis pravus inventus fuerit, nobis pro certo nuncietur. *Ib. c.* 11.

De teloneis quae de mercatis et navigiis vel aliis, aut quaecunque iniuste exiguntur, quid fieri debeat.

CCLIV. De teloneis placet nobis ita, ut antiqua et iusta telonea a negotiatoribus exigantur, tam de pontibus, quam de navigiis, seu mercatis. Nova vero sive iniusta, ubi vel funes tenduntur, vel cum navibus sub pontibus transitur, seu his similia in quibus nullum adiutorium iterantibus praestatur, non exigantur. Similiter etiam nec de his qui sine negotiandi causa substantiam suam de una domo sua ad aliam aut ad palatium aut in exercitum ducunt. Si quid vero fuerit unde dubitetur, ad placitum nostrum, quod cum Missis nostris habituri sumus, interrogetur. *Ibid. c.* 12.

De his qui ex seculo ad monasteria converti volunt.

CCLV. Liberi homines qui ad servitium Dei se tradere volunt, prius hoc non faciant quam a nobis licentiam postulent. Hoc vero ideo praecipimus, quia audivimus aliquos ex illis, non tam causa devotionis quam exercitum sive aliam functionem regalem fugiendo, quosdam vero cupiditatis causa ab his qui res illorum concupiscunt, circumventos audivimus. Et hoc ideo fieri prohibemus. *Supra Lib. I. c.* 114.

De hominibus pauperibus liberis, ut à potentioribus non opprimantur iniuste.

CCLVI. De oppressione pauperum hominum liberorum, ut non fiant a potentioribus per aliquod malum ingenium contra iustitiam oppressi, ita ut coacti res eorum vendant aut tradant. Ideo haec ut supra et hic de liberis hominibus diximus, ne forte parentes contra iustitiam fiant exheredati, et regale obsequium minuatur, et ipsi heredes propter indigentiam mendici vel latrones seu malefactores efficiantur. Et ut saepius non fiant manniti ad placitum, nisi sicut in alio Capitulari praecepimus *Ibid. c.* 115.

De Ecclesiis sive Sanctis noviter inventis.

CCLVII. De Ecclesiis seu Sanctis noviter sine auctoritate inventis, nisi Episcopo probante minime venerentur: salvâ etiam de hoc et de omnibus Ecclesiis canonica auctoritate. *App. I. c.* 10.

Ut heribannus absque personarum acceptione fideliter ab omnibus exigatur.

CCLVIII. De heribanno volumus ut Missi nostri hoc fideliter exigant absque ullius personae gratia, blanditia, seu terrore, secundum iussionem nostram. Id est ut de homine habente libras sex in auro, in argento, bruniis, aeramento, pannis integris, caballis, bovis, ovis, vaccis, vel alio peculio, ita ut uxores eorum vel infantes non fiant expoliati pro hac re de vestimentis eorum, accipiant legitimum heribannum, id est, libras tres. Qui vero non habuerit amplius in suprascripto pretio valente nisi libras tres, solidi triginta ab eo exigantur. Qui autem non habuerit amplius nisi duas libras, decem solidos solvat. Si vero nisi unam libram habuerit, solidos quinque, ita ut iterum se valeat preparare ad Dei servitium et ad nostram utilitatem et Missi nostri caveant et diligenter inquirant ne per aliquod malum ingenium nostram subtrahant iustitiam, alteri tradendo aut commendando. *Supra Lib. III. c.* 14.

De hominibus vel feminis liberis qui cum Fiscalinis se coniungunt.

CCLIX. Liberi homines qui uxores de fiscis regalibus

habent, et feminae quae liberae sunt et homines fiscalinos regios aut habent aut accipiunt, vel de hereditate parentum, vel de causa sua quaerenda, nec de testimonio pro hac re abiciantur; sed talis etiam nobis in hac causa honor servetur, qualis et antecessoribus nostris Regibus vel Imperatoribus servatus esse cognoscitur. *Ibid. c.* 16.

Ut Oratio Dominica et Symbolum et Lex, seu Capitula Regum, diligenter intellegantur.

CCLX. Ut Laici Symbolum et Orationem Dominicam pleniter ediscant. Comites quoque et Centenarii et caeteri nobiles viri legem suam pleniter discant, sicut in alio loco decretum est. Praecipimus autem Missis nostris ut ea quae a multis iam annis per Capitularia nostra in toto regno nostro mandavimus, agere, discere, observare, vel in consuetudinem habere debeant, ut haec omnia nunc diligenter inquirant, et omnino ad servitium Dei et ad utilitatem nostram, vel ad omnium Christianorum hominum perfectum, innovare studeant, et quantum Domino donante praevalent, ad perfectum usque perducant. Et nobis omnino adnuntient quis inde certamen bonum hoc adimplere habuisset, ut a Deo et a nobis gratiam habeat. Qui autem neglegens inde fuerit, ut talem disciplinam percipiat qualem talis sit contemptor recipere dignus, ita ut caeteri metum habeant amplius.

De occisione Clericorum et Sacerdotum, atque Monachorum.

CCLXI. Qui Subdiaconum occiderit, trecentos solidos componat. Qui Diaconum, quadringentos solidos. Qui Presbyterum, sexcentos. Qui Episcopum, nongentos. Qui Monachum, quadringentis culpabilis iudicetur. *Ibid. c.* 25.

De damnis in immunitatibus factis.

CCLXII. Si quis in immunitate damnum aliquod fecerit, sexcentos solidos componat.

De furibus infra emunitatem retentis quid agendum sit.

CCLXIII. Si autem homo furtum aut homicidium fecerit, vel quodlibet crimen foris committens infra immunitatem fugerit, mandet Comes vel Episcopo vel Abbati, vel Vicedomino, vel illi qui locum Episcopi vel Abbatis tenuerit, ut reddat ei reum. Si ille contradixerit, et eum reddere noluerit, pro prima contradictione quindecim solidos componat. Si ad secundam inquisitionem eum reddere noluerit, triginta solidos componat. Si nec ad tertiam consentire voluerit, quicquid reus damni fecerit, totum, ille qui eum infra emunitatem retinet, nec reddere vult, solvere cogatur. Et ipse comes veniens licentiam habeat ipsum hominem infra immunitatem quaerendi, ubicunque eum invenire potuerit. Si autem in prima inquisitione Comiti responsum fuerit, quod reus infra immunitatem

quidem fuisset, sed fuga lapsus fuerit, statim iuret quod ipse eum ad iustitiam cuiuslibet disfaciendam fugere non fecisset; et sit ei in hoc satisfactum. Si autem intrandi in ipsam immunitatem Comiti collecta manu quislibet resistere tentaverit, Comes hoc ad regem vel ad Principem deferat, ut ibidem iudicetur. Et sicut ille qui in immunitate damnum fecit sexcentos solidos componere debet, ita qui Comiti collecta manu resistere praesumit, sexcentis solidis culpabilis iudicetur. *Ib. c.* 26.

De locis ad claustra Canonicorum facienda.

CCLXIV. De locis dandis ad claustra Canonicorum facienda, si de eiusdem Ecclesiae rebus fuerit, nostra liberali tate concedatur ibi. Si de alterius, vel Ecclesiae, vel liberorum hominum, commutetur. Si autem de fisco nostro fuerit, nostra liberalitate concedatur. *Supra Lib. IV. c.* 50.

De emptione, tempore messis, causa cupiditatis et turpis lucri.

CCLXV. Quicunque tempore messis, vel tempore vindemiae, non necessitate, sed propter cupiditatem, comparat annonam, aut vinum, vel verbi gratia de duobus denariis comparat modium unum, et servat usque dum venundare possit contra denarios quatuor aut sex, seu amplius, hoc turpe lucrum dicimus. Si vero hoc propter necessitatem comparat, ut sibi habeat et aliis tribuat, negotium dicimus. *Supra Lib. I. c.* 125.

De stabilitate Episcoporum vel Clericorum.

CCLXVI. Ne de uno loco ad alterum transeat Episcopus sine decreto Episcoporum, vel Clericus sine iussione Episcopi sui. *Ibid. c.* 131.

De Ecclesiis vel altaribus ambiguis.

CCLXVII. Ut Ecclesiae vel altaria quae ambigua sunt de consecratione, consecrentur. *Ibid. c.* 145.

De ebrietate.

CCLXVIII. Ut ab ebrietate primo omnium Seniores semetipsos caveant, et eorum iunioribus exemplum bonum sobrietatis ostendant. *Ibid. c.* 161.

De admonitione ad Comites pro utilitate sanctae Dei Ecclesiae.

CCLXIX. Vobis Comitibus dicimus, vosque commonemus, quia ad vestrum ministerium maxime pertinet ut reverentiam et honorem sanctae Dei Ecclesiae exhibeatis, et cum Episcopis vestris concorditer vivatis, et eis adiutorium ad suum ministerium peragendum praebeatis, et ut vos ipsi in ministeriis vestris pacem et iustitiam faciatis, et quae nostra auctoritas publice fieri decernit, ut in vestris ministeriis studiose perficiatur. *Supra Lib. II. c.* 6.

De admonitione ad Laicos pro honore ecclesiastico conservando.

CCLXX. Omnes Laicos monemus ut honorem ecclesiasticum conservent, et dignam venerationem Episcopis et Dei Sacerdotibus exhibeant, et ad eorum praedicationem cum suis devote occurrant, et ieiunia ab illis communiter indicta conservent, et suos observare doceant et compellant. Omnes summopere studeant ut dies dominicus, sicut decet, honoretur et colatur. Et ut liberius fieri possit, mercata et placita à Comitibus, sicut saepe admonitum fuit, illo die prohibeantur. *Ibid. c.* 7.

De admonitione ad Episcopos vel Comites pro concordia ad invicem et cum caeteris fidelibus.

CCLXXI. Episcopi vel Comites ad invicem et cum caeteris Fidelibus concorditer vivant, et ad sua ministeria peragenda vicissim sibi adiutorium ferant. *Ibid. c.* 10.

De operibus in restaurationem Ecclesiarum adimplendis.

CCLXXII. De operibus in restaurationem Ecclesiarum, sive in faciendo, sive in redimendo, episcopalis potius sequatur voluntas. Nullatenus tamen remaneat quin sicut à nobis saepe iussum est, hoc aut illud partibus Ecclesiarum persolvatur. Et hoc omnibus notum sit, quia quicunque neglegenter exinde egerit, et coram nobis exinde neglegens repertus fuerit, illud volumus omnino ut subeat quod in nostro Capitulari de hac re communi consultu fidelium nostrorum ordinavimus. *Ibid. c.* 22.

De Comitibus, ut Ministris Ecclesiae in suis ministeriis adiutores sint.

CCLXXIII. Comites Ministris Ecclesiae eorumque ministeriis, ut hoc plenius et de nostris et de se, et de suis hominibus, obtinere possint, adiutores in omnibus fiant. Et quicunque prima et secunda vice de his à Comite admonitus non se correxerit, volumus ut per eundem Comitem eius neglegentia ad nostram notitiam perferatur, ut nostra auctoritate quod in nostro Capitulari continetur, subire cogatur. *Ib. c.* 23.

Ut de incestuosis et his qui decimas non dant, ab Episcopis et Presbyteris, et de neglegenter viventibus, wadii non accipiantur.

CCLXXIV. Dictum est nobis quod in quibusdam locis Episcopi et Comites ab incestuosis et ab his qui decimas non dant, vuadios accipiant, et a Presbyteris quibusdam pro neglegentiis inter se pecuniam dividant: quod penitus abolendum decrevimus, ne forte avaritiae locus detur. Et constituimus ut incestuosi, iuxta canonicam sententiam, poenitentia multentur. Qui vero decimas post crebras admonitiones et praedicationes Sacerdotum dare neglexerint, excommunicentur.

Iuramento vero eos constringi nolumus, propter periculum periurii. *Ibid. c.* 39.

De Ecclesiis destructis.

CCLXXV. De Ecclesiis destructis, ut Episcopi et Missi inquisitionem faciant utrum per neglegentiam aut impossibilitatem destructae sint. Et ubi neglegentia inventa fuerit, episcopali auctoritate emendare cogantur ab his qui eas restaurare debuerunt. Si vero per impossibilitatem contigit, ut aut pluriores sint quam necesse sit, aut maioris magnitudinis quam ut ex rebus ad eas pertinentibus restaurari possint, Episcopus modum inveniat qualiter congrue emendari et consistere possint. *Capitul. a.* 829. *Tit.* 1. *c.* 3.

De his qui nonas et decimas dare neglexerunt.

CCLXXVI. De his qui nonas et decimas iam per multos annos aut ex parte aut ex toto dare neglexerunt, volumus ut per Missos nostros constringantur ut secundum Capitularem priorem solvant nonas et decimas cum sua lege, et insuper bannum nostrum. Et hoc eis denuntietur, quod quicunque hanc neglegentiam iteraverit, beneficium unde haec nona et decima persolvi debuit, amissurum se sciat. Ita enim continetur in Capitulari bonae memoriae genitoris nostri in libro primo, capitulo LVII. *Quicunque decimam abstrahit de Ecclesia ad quam per iustitiam dari debet et eam praesumptiose vel propter munera aut amicitiam, aut aliam quamlibet occasionem, ad alteram Ecclesiam dederit, a Comite vel a Misso nostro distringatur ut eiusdem decimae quantitatem cum sua lege restituat. Ibid. c.* 5. 6.

De his qui restaurationes Ecclesiarum neglegunt.

CCLXXVII. Quicunque de rebus Ecclesiarum quas in beneficium habent, restaurationes earum facere neglexerint, iuxta auctoritatis nostrae Capitularem, in quo de operibus ac nonis et decimis constitutum est, sic de his adimpleatur sicut in libro quarto, capitulo XXXVIII, continetur: *De opere et restauratione Ecclesiarum consitutum est ut de frugibus terrae et animalium nutrimine, et cunctis censibus, exceptis hostilensibus, persolvantur. De opere vel restauratione Ecclesiarum Comes vel Episcopus, sive Abba, una cum Misso nostro, quem ipsi sibi ad hoc elegerint, considerationem faciant ut unusquisque eorum tantum inde accipiat ad operandum et restaurandum, quantum ipse de rebus Ecclesiarum habere cognoscitur. Similiter et Vassi nostri aut in commune tantum operis accipiant quantum rerum ecclesiasticarum habent, vel unusquisque per se iuxta quantitatem quam ipse tenet. Aut si inter eos convenerit ut pro opere faciendo argentum donent, iuxta aestimationem operis in argento persolvant; cum quo*

pretio Rector Ecclesiae ad praedictam restaurationem operarios conducere et materiam emere possit. Et qui nonas et decimas dare neglexerit, primum quidem illas cum sua lege restituat, et insuper bannum nostrum persolvat, ut ita castigatus caveat ne saepius iterando beneficium amittat. Ib. c. 9.

De his qui agros dominicatos ideo neglegunt ut nonas exinde non persolvant.

CCLXXVIII. De his qui agros dominicatos propterea neglexerunt excolere ut nonas exinde non persolvant et alienas terras ad excolendum propter hoc accipiunt, volumus ut de tribus annis ipsam nonam cum sua lege persolvant. Et si quis contemptor aut Comitum aut Vassallorum nostrorum propter hoc extiterit, per fideiussores ad palatium venire compellatur. *Ibid. c.* 10.

Ut intellegatur in quo facto immunitas frangatur.

CCLXXIX. Pervenit ad nos quod quaedam Ecclesiae aut monasteria nostras et praedecessorum nostrorum immunitates habentia, multa praeiudicia et infestationes a quibusdam patiantur, et nec per easdem immunitates ullam defensionis tuitionem habere valeant, propter hoc quod ab eisdem emunitatum temeratoribus dicatur non plus immunitatis nomine complecti, quam claustra monasterii, caetera quoque, quamvis ad easdem Ecclesias vel monasteria pertineant, extra immunitatem esse. Propter hoc volumus atque decernimus ut omnes intellegant non solum claustra monasterii vel Ecclesiae, atque castitia Ecclesiarum, sub immunitatis defensione consistere, verum etiam domus et villas, et septa villarum, et piscatoria manu facta, et quicquid fossis aut sepibus vel etiam alio clausarum genere praecingitur, eodem immunitatis nomine contineri. Et quicquid intra huiusmodi munimenta ad ius earundem Ecclesiarum vel monasteriorum pertinentia a quolibet homine, nocendi vel damnum inferendi causa spontanea voluntate committitur, in hoc facto immunitas fracta iudicatur. Quod vero in agros et campos ac sylvas quae sine laborantibus sunt, et nullo modo munitione cinguntur, casu, sicut fieri solet, a quibuslibet hominibus aliquod damnum factum fuerit quamvis idem ager aut campus vel sylva, aut ad Ecclesiam vel monasterium. praeceptum immunitatis habentem pertineat, non tamen in hoc immunitas fracta iudicanda est. Et ideo non sexcentorum solidorum compositione, sed secundum legem quae in eodem loco tenetur, is multandus est qui scandalum vel damnum in tali loco fecisse convictus fuerit.

De iustitiis generalibus.

CCLXXX. De iustitiis Ecclesiarum Dei, viduarum, or-

phanorum, et pupillorum, praecipimus ut in publicis iudiciis non despiciantur clamantes, sed primo diligenter audiantur. *Supra Lib. III. c. 2.*

De animalibus vel aliis rebus, à quibus emantur.

CCLXXXI. Ut nullus comparet caballum, bovem, et iumentum, vel alia, nisi illum hominem cognoscat qui eum vendit, aut de quo pago est, vel ubi manet, aut quis est eius Senior. *Ibid. c.* 24.

De eo qui in testimonium assumitur, qualis esse debeat.

CCLXXXII. Optimus quisque in pago vel civitate in testimonium assumatur, et cui is contra quem testimoniare debet nullum crimen possit indicere. *Ibid. c.* 32.

De heribannatoris coniecto.

CCLXXXIII. Ut illi qui heribannum solvere debent, coniectum faciant ad heribannatorem. *Ibid. c.* 35.

De Colonis et Fiscalinis.

CCLXXXIV. Ut nec colonus nec fiscalinus alicubi traditiones facere audeat. *Ibid. c.* 36.

De falsis testibus.

CCLXXXV. Falsi testes praecipimus ut non recipiantur. *Ibid. c.* 41.

De hominibus ad mortem diiudicatis, et postea eis vita concessa, si iustitias quaesierint.

CCLXXXVI. Illi homines qui propter eorum culpas ad mortem diiudicati fuerint, et postea eis vita fuerit concessa, si ipsi iustitiam ab aliis requisierint, aut ab eis alii iustitiam quaerere voluerint, ita inter illos iudicium terminetur. Primum, omnium de illis causis pro quibus iudicatus fuerit ad mortem, nullam potest facere repetitionem, quia omnes res suae secundum iudicium Francorum in publico fuerunt revocatae. Et si aliquid inpostmodum, postquam ei vita concessa est, cum iustitia adquirere potuerit, in sua libertate teneat et defendat secundum legem. In testimonium non suscipiatur, nec inter Scabinos ad legem iudicandam teneatur. Et si ad sacramentum aliquid iudicatum fuerit quod iurare debeat, si aliquis ipsum sacramentum falsum dicere voluerit, contendat. *Ibid. c.* 47.

De homine cui post iudicium vita concessa est, si iustitiam reddere noluerit.

CCLXXXVII. Si alicui post iudicium Scabinorum fuerit vita concessa, et ipse in postmodum aliqua mala perpetraverit, et iustitiam reddere noluerit, dicendo quod mortuus sit, et ideo iustitiam reddere non debeat, statutum est ut superius

iudicium sustineat quod antea sustinere debuit. Et si aliquis adversus eum aliqua mala fecerit, secundum aequitatis ordinem licentiam habeat suam iustitiam requirendi de causis perpetratis postquam ad mortem iudicatus est. De praeteritis maneat sicut supra iudicatum fuit. *Ibid. c.* 48.

De liberis hominibus qui ad mallum venire cogendi sunt.

CCLXXXVIII. Ut nullus alius de liberis hominibus ad placitum vel ad mallum venire cogatur, exceptis Scabinis vel Vassis Comitum, nisi qui causam suam adquirere debent aut respondere. *Ibid. c.* 51.

De testibus ad testimonium dicendum, qualiter adhibeantur.

CCLXXXIX. Ut testes ad testimonium dicendum praemio non conducantur. Et ut nullus testimonium dicat, aut sacramentum iuret, nisi ieiunus. Et ut testes, priusquam iurent, separatim discutiantur quid dicere velint de illa re unde testimonium reddere debent. *Ibid. c.* 52.

De iustitia cuiuslibet à nullo quolibet dilatanda.

CCXC. Ut nullus quilibet Missus noster, neque Comes, neque Iudex, aut Scabinus, cuiuslibet iustitiam dilatare praesumat, si statim adimpleta potuerit esse secundum rectitudinem, neque praemia pro hoc à quolibet homine per aliquod ingenium malum praesumat accipere. *Ibid. c.* 53.

De nimium blasphemis latronibus.

CCXCI. De latronibus qui magnam habent blasphemiam, quicunque aliquem ex his comprehenderit, nullum damnum exinde patiatur. *Ibid. c.* 61.

De testibus ad rem quamlibet discutiendam eligendis.

CCXCII. Ut quandocunque testes ad rem quamlibet discutiendam quaerendi atque eligendi sunt, à Misso nostro et Comite in cuius ministerio de re qualicunque agendum est, tales eligantur quales optimi in ipso pago inveniri possunt. Et non liceat litigatoribus per praemia falsos testes adducere, sicut hactenus fieri solebat. *Ibid. c.* 78.

De placito Centenarii.

CCXCIII. Ut nullus homo in placito Centenarii neque ad mortem, neque ad libertatem suam amittendam, aut ad res reddendas vel mancipia, iudicetur. Sed ista aut in praesentia Comitis vel Missorum nostrorum iudicentur. *Ibid. c.* 79.

De placitis à Missis dominicis Comitibus notum faciendis.

CCXCIV. Ut unusquisque Missorum nostrorum in placito suo notum faciat Comitibus qui ad eius missaticum pertinent, ut in illis mensibus quibus ille legationem suam non facit, conveniant inter se, et communia placita faciant, tam

ad latrones distringendos, quam ad caeteras iustitias faciendas. *Ibid. c.* 87.

De uxoribus defunctorum, quam partem conlaborationis post obitum maritorum accipere debeant.

CCXCV. Volumus ut uxores defunctorum, post obitum maritorum, tertiam partem conlaborationis quam simul in beneficio conlaboraverunt, accipiant. Et de his rebus quas is qui illud beneficium habuit, aliunde adduxit, vel comparavit, vel ei ab amicis suis conlatae sunt, has volumus tam ad orphanos defunctorum, quam ad uxores eorum pervenire. *Supra Lib. IV. c.* 9.

De falsis testibus convincendis.

CCXCVI. Si quis cum altero de qualibet causa contentionem habuerit, et testes contra eum per iudicium producti fuerint, si ille falsos eos esse suspicatur, liceat ei alios testes, quos meliores potuerit, contra eos opponere, ut veracium testimonio falsorum testium perversitas superetur. Quod si ambae testium partes ita inter se dissenserint, ut nullatenus una pars alteri cedere velit, eligantur duo ex ipsis, id est, ex utraque parte unus, qui cum scutis et fustibus in campo decertent utra pars falsitatem aut veritatem suo testimonio sequatur. Et campioni qui victus fuerit, propter periurium quod ante pugnam commisit, dextra manus amputetur. Caeteri vero eiusdem partis testes, qui falsi apparuerint, manus suas redimant. Cuius compositionis duae partes ei contra quem testati sunt, dentur, tertia pro fredo solvatur. Et in seculari quidem causa huiuscemodi testium diversitas in campo comprobetur. In ecclesiasticis autem causis, ubi de una parte seculare, de altera vero ecclesiasticum negotium est, idem modus observetur. Ubi vero ex utraque parte ecclesiasticum fuerit, Rectores earundem Ecclesiarum, si se familiariter pacificare velint, licentiam habeant. Si autem de huiuscemodi pacificatione inter eos convenire non possit, Advocati eorum in mallo publico ad praesentiam Comitis veniant, et ibi legitimus terminus eorum contentionibus imponatur. Testes vero de qualibet causa non aliunde quaerantur nisi de ipso Comitatu in quo res unde causa agitur positae sunt; quia non est credibile ut vel de statu hominis, vel de possessione cuiuslibet, per alios melius rei veritas cognosci valeat, quam per illos qui viciniores sunt. Si tamen contentio quae inter eos exorta est, in confinio duorum Comitatuum fuerit, liceat eis de vicinia Centena adiacentis Comitatus ad causam suam testes habere. *Ibid. c.* 23.

De terra tributaria.

CCXCVII. Quicunque terram tributariam, unde tributum ad partem nostram exire solebat, vel ad Ecclesiam vel

cuilibet alteri tradiderit, is qui eam susceperit, tributum quod inde solvebatur omni modo ad partem nostram persolvat; nisi forte talem firmitatem de parte dominica habeat per quam ipsum tributum sibi perdonatum possit ostendere. *Ibid. c.* 37.

De terra censali.

CCXCVIII. Si quis terram censilem habuerit, quam antecessores sui vel ad aliquam Ecclesiam vel ad villam nostram dederunt, nullatenus eam secundum legem tenere potest, nisi ille voluerit ad cuius potestatem vel illa Ecclesia vel illa villa pertinet; nisi forte filius aut nepos eius sit qui eam tradidit, aut ei eadem terra ad tenendum placitata sit. Sed in hac re considerandum est utrum ille qui hanc tenet, dives an pauper sit, et utrum aliud beneficium habeat, vel etiam proprium. Et qui horum neutrum habet, erga hunc misericorditer agendum est, ne ex toto expoliatus in egestatem incidat, ut aut talem censum inde solvat qualis ei fuerit constitutus, vel portionem aliquam inde in beneficium accipiat unde se sustentare valeat. *Ibid. c.* 39.

De observatione praeceptorum dominicorum.

CCXCIX. De observatione praeceptorum nostrorum et immunitatum, ut ita observentur praecipimus sicut à nobis et ab antecessoribus nostris constitutum est. *Ibid. c.* 51.

De eo qui propriam derelinquit uxorem, vel sine culpa interficit, et aliam ducit.

CCC. Quicunque propria uxore derelicta, vel sine culpa interfecta, aliam duxerit, armis depositis publicam agat poenitentiam. Et si contumax fuerit, comprehendatur à Comite et ferro vinciatur, et in custodiam mittatur, donec res ad nostram notitiam deducatur. *Capitul. a.* 829. *Tit.* 3. *c.* 3.

De liberis hominibus qui proprium non habent, sed in terra dominica resident, ad testimonium non recipiendis.

CCCI. De liberis hominibus qui proprium non habent, sed in terra dominica resident, ut propter res alterius ad testimonium non recipiantur. Coniuratores tamen aliorum hominum ideo esse possunt, quia liberi sunt. Illi vero qui et proprium habent, et tamen in terra dominica resident, propterea non abiciantur quia in terra dominica resident; sed propter hoc ad testimonium recipiantur, quia proprium habent. *Ibid. c.* 6.

De Presbyteris, Diaconibus, et reliquis ex Clero. Canones sancti Sylvestri et aliorum LXXXIV. Episcoporum.

CCCII. Fecit hos gradus in gremio Synodi, ut non Presbyter adversus Episcopum, non Diaconus adversus Presbyterum, non Subdiaconus adversus Diaconum, non Acolythus ad-

versus Subdiaconum, non Exorcista adversus Acolythum, nec Lector adversus Exorcistam, non Ostiarius adversus Lectorem det accusationem aliquam. Et non damnabitur Praesul sine septuaginta duobus testibus, neque Praesul summus à quoquam iudicabitur, quoniam scriptum est: *Non est discipulus super magistrum.* Presbyter autem, nisi in quadraginta quatuor testibus, non damnabitur. Diaconus autem cardine constitutus in urbe Roma, nisi in triginta sex non condemnabitur. Subdiaconus, Acolythus, Exorcista, Lector, nisi, sicut scriptum est, in septem testimoniis filios habentes et uxores, et omnino Christum praedicantes. Sic datur mystica veritas. *Supra Lib. I. c.* 133.

Ex capitulis Domni Karoli, qualiter ex factis aut mansis, vel quartis, servitium agatur.

CCCIII. Pro nimia reclamatione quae ad nos venit de hominibus ecclesiasticis seu Fiscalinis, qui non erant adiurnati quando in Cinomannico pago fuimus, visum est nobis una cum consultu fidelium nostrorum statuere, ut quicunque de praedictis hominibus quartam facti tenet, cum suis animalibus Seniori suo pleniter unum diem cum suo aratro in campo dominico aret, et postea nullum servitium ei manuale in ipsa hebdomada à Seniore suo requiratur. Et qui tanta animalia non habet ut uno die hoc explere valeat, perficiat praedictum opus in duobus diebus. Et qui solummodo ita invalida, ut per se non possit arare, quatuor animalia habet, cum eis sociatis sibi aliis aret uno die in campo Senioris, et uno die postmodum in ipsa hebdomada opera manuum faciat. Et qui nihil ex his facere potest, neque animalia habet, per tres dies Seniori suo manibus à mane usque ad vesperam operetur, et Senior suus ei amplius non requirat: diversis namque modis haec agebantur. A quibusdam tota hebdomada operabatur, à quibusdam dimidia, à quibusdam duos dies. Idcirco haec statuimus, ut ne familia se à praedictis operibus subtrahere possit, neque à Senioribus amplius eis requiratur. Et qui minus quartae optimae de terra habet, secundum aestimationem suae telluris, opera faciat. Haec ab Adalardo Comite palatii nostri ad eorum satisfactionem, una cum aliis Fidelibus nostris, praecipi nostra vice et publice adnuntiari iussimus.

Ut Episcopi incestos emendent et corrigant.

CCCIV. Ut Episcopi incestuosos homines emendent, et magnam diligentiam habeant ex his. Seu et de viduis infra suam parochiam potestatem habeant ad corrigendum. *Capit. a.* 779. *c.* 5.

Ut ea conserventur quae in placitis et synodis Pippinus Rex constituit.

CCCV. Ea vero quae bonae memoriae genitor noster

in suis placitis et synodis constituit, conservari praecipimus. *Ibid. c.* 12.

De eo qui à servo alieno aliquid comparaverit.

CCCVI. Si quis à servo alieno aliquid comparaverit nesciente domino suo, si dominus firmam noluerit esse emptionem, reddat pretium emptori, ut emptio nihil habeat firmitatis. Si ipsum non habet, simile reddat.

Ut Ecclesiarum negotia à Iudice continuo audiantur.

CCCVII. Placuit ut Ecclesiarum negotia absque ulla dilatione continuo à Iudice audiantur, et proficue incrementententur.

Ut Iudex criminosum discutiens non ante sententiam proferat capitalem, quam aut reus ipse confiteatur aut per innocentes testes convincatur.

CCCVIII. Placuit ut Iudex criminosum discutiens, non ante sententiam proferat capitalem, quam aut reus ipse confiteatur, aut per innocentes et veraces testes manifestius convincatur. Et de maioribus nostra aut successorum nostrorum expectetur sententia.

Ut qui socii criminis sunt non admittantur testes.

CCCIX. Placuit ut testes non admittantur qui sunt socii criminis, nec infames, nec calumniatores, vel caeteri quos canon et lex prohibet.

De nuptiis incestis prohibendis.

CCCX. Nuptias prohibemus incestas, id est, usque adfinitatis lineam; vel quandiu inter se hereditare potuerint, non coniungantur, quia haec potius incestiva quam coniugia sunt iudicanda.

Ut de absentibus non iudicetur.

CCCXI. Placuit ut adversus absentes non iudicetur. Quod si factum fuerit, prolata sententia non valebit.

Ut clementior severiori praeferatur sententia.

CCCXII. Placuit ut inter pares sententias clementior semper severiori praeferatur.

Ut qui de se confessus est, super alium non credatur.

CCCXIII. Placuit ut qui de se confessus est, super alium non credatur.

De testimonio unius hominis non accipiendo.

CCCXIV. Ut testimonium unius hominis non accipiatur. Nam si ex utraque parte plures sint, veraciores atque religiosiores et honestiores elegantur, qui sacramento suo confirment testimonium, nihilque se falsi esse dicturos.

Ut contra Episcopos nullus graviter aut leviter agat.

CCCXV. Praecipimus atque iubemus ne forte, quod absit, aliquis circa Episcopos leviter aut graviter agat: quod ad periculum totius imperii nostri pertinet. Et ut omnes cognoscant nomen, potestatem, vigorem et dignitatem sacerdotalem: quod ex verbis Domini facile intellegi potest, quibus beato Petro, cuius vicem Episcopi gerunt, ait: *Quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelo; et quodcunque solveris super terram, erit solutum et in coelo.* Et alibi discipulis generaliter dicit: *Accipite Spiritum sanctum: Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt.* Illud etiam ad exemplum reducendum est quod in ecclesiastica historia Constantinus Imperator Episcopis ait: *Deus,* inquit, *constituit vos Sacerdotes, et potestatem vobis dedit de nobis quoque iudicandi. Et ideo nos à vobis recte iudicamur, vos autem non potestis ab hominibus iudicari. Propter quod Dei solius inter vos expectate iudicium. Vestra iurgia, quaecunque sint, ad illud divinum reserventur examen. Vos etenim nobis à Deo dati estis dii. Et conveniens non est ut homo iudicet deos, sed ille solus de quo scriptum est: »Deus stetit in synagoga deorum. In medio Deus autem deos dicernit.«* Sed et hoc illis ad memoriam reducendum est, qualiter beatus Prosper in libro quem de contemplativa et actuali vita scripsit, laudem Sacerdotum comprehenderit. *Ipsis enim,* inquit, id est, Sacerdotibus, *propria animarum curandarum sollicitudo commissa est; qui pondus populi sibi commissi viriliter sustinentes, pro peccatis hominum, velut pro suis, infatigabiliter supplicant Deo; ac velut quidam Aaron incensum contriti cordis et humilitati spiritus offerentes, quo placatur Deus, avertunt iram futurae animadversionis à populo; qui per Dei gratiam fiunt divinae voluntatis Iudices, Ecclesiarum Christi post Apostolos fundatores, fidelis populi duces, veritatis adsertores, pravae doctrinae hostes, omnibus bonis amabiles, et male sibi conscii etiam ipso visu terribiles, vindices oppressorum, patres in fide catholica regeneratorum, praedicatores coelestium praemiorum, exempla bonorum, documenta virtutum, et forma fidelium. Ipsi sunt decus Ecclesiae, in quibus fulget Ecclesia. Ipsi columnae firmissimae, quibus in Christo fundatis innitur omnis multitudo credentium. Ipsi ianuae civitatis aeternae, per quos omnes qui credunt, ingrediuntur ad Christum. Ipsi ianitores, quibus claves datae sunt regni coelorum. Ipsi etiam dispensatores regiae domus, quorum arbitrio in aula Regis aeterni dividuntur gradus et officia singulorum.*

Quod per Spiritum sanctum remissio fit peccatorum.

CCCXVI. Sciendum est omnibus atque credendum quod

per Spiritum sanctum remissio peccatorum in baptismate conferatur, et quod fidelibus in Ecclesia Christi, eiusdem sancti Spiritus dono, per ministerium sacerdotale, et per poenitentiam et absolutionem manusque impositionem, remissio peccatorum indubitanter adtribuatur.

De quatuor vitiis quae fidem catholicam commaculant.

CCCXVII. Placuit sciri omnibus quod quatuor sunt vitia quae nostram Eidem inter caetera mala commaculant; quae quanto sunt occultiora, tanto perniciosa; id est, superbia per quam angelus, diabolus effectus, de coelo est eiectus; invidia, per quam idem diabolus hominem de paradiso eiecit, odium et discordia, quae caritatem inter proximos extingunt; et dilectionem evacuant, et omnia bona pervertunt, et non sinunt proximos in mutua dilectione consistere, nec quietam tranquillamque, ut decuerat, Christianos vitam ducere. Et reliqua.

Quod universalis sancta Dei Ecclesia unum corpus, eiusque caput Christus sit.

CCCXVIII. Primum igitur, quod universalis sancta Dei Ecclesia unum corpus manifeste esse credatur, eiusque caput Christus, apostolicis oraculis approbatur. Unde Paulus: *Vos autem estis*, inquit, *corpus Christi, et membra de membro.* Itemque: *Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent, ita multi unum corpus sumus in Christo.* Item: *Cuius caput est Christus ex quo totum corpus per nexum et coniunctiones administratum crescit in templum sanctum in Domino.* Sunt et alia huiusce rei innumera exempla, quae hic, ob prolixitatem vitandam, praetermittuntur. Quisquis ergo per aliqua inlicita ex membro Christi se fecit membrum diaboli, noverit se in corpore Christi non esse, sed in corpore diaboli. Proinde necesse est ut corpore Christi, a quo astutia diabolica separatus est, se incunctanter, dum tempus poenitentiae in promptu habetur, restituere non neglegat.

Quod eiusdem Ecclesiae corpus in duabus principaliter dividatur eximiis personis.

CCCXIX. Principaliter itaque totius sanctae Dei Ecclesiae corpus in duas eximias personas, in sacerdotalem videlicet et regalem, sicut a sanctis Patribus traditum accepimus, divisum esse novimus. De qua re Gelasius, Romanae Sedis venerabilis Episcopus, ad Anastasium Imperatorem ita scribit: *Duae sunt quippe*, inquit, *Imperatrices augustae quibus principaliter mundus hic regitur, auctoritas sacrata Pontificum, et regalis potestas; in quibus tanto gravius pondus est Sacerdotum, quanto etiam pro ipsis Regibus hominum in divino*

reddituri sunt examine rationem. Fulgentius quoque in libro de veritate praedestinationis et gratiae ita scribit: *Quantum pertinet*, inquit, *ad huius temporis vitam, in ecclesia nemo Pontifice potior, et in seculo christiano Imperatore nemo celsior invenitur.*

Ut Chorepiscopi modum mensurae qui in sacris Canonibus praefixus est, non excedant.

CCCXX. Emersisse reprehensibilem et valde inolitum usum comperimus, eo quod quidam Chorepiscopi, ultra modum suum progredientes, et donum sancti Spiritus per impositionem manuum tradant, et alia quaeque quae solis Pontificibus debentur, contra fas peragant; praesertim cum nullus ex septuaginta Discipulis, quorum speciem in Ecclesia gerunt, legatur donum sancti Spiritus per manus impositionem tradidisse. Quod autem solis Apostolis eorumque successoribus proprii sit officii tradere Spiritum sanctum, liber Actuum Apostolorum docet. In concilio vero Caesariensi ita de Chorepiscopis habetur scriptum: *Chorepiscopi quoque ad exemplum quidem et formam septuaginta videntur esse. Ut comministri autem, propter studium quod erga pauperes exhibent, honorentur.*

De Chorepiscopis qui in vicis commorantur.

CCCXXI. Qui in vicis vel in possessionibus Chorepiscopi nominantur, quamvis manus impositionem Episcoporum perceperint, et ut Episcopi consecrati sint, tamen sanctae Synodo placuit ut modum proprium recognoscant, et gubernent subiectas sibi Ecclesias, earumque moderamine curaque contenti sint.

De honore et obedientia Episcoporum et reliquorum Sacerdotum.

CCCXXII. Igitur quia constat religionem Christianam per successores Apostolorum salubriter administrari populisque ad vitam aeternam ducatum exhiberi debere, primo necessarium iudicavimus omnibus praecipere ut honorem debitum venerabiliter Episcopis, absque ulla simulatione aut detractione impendant, eisque in omnibus ut patribus obediant, et quicquid pro salute animarum monuerint, prout melius potuerint, adimplere satagant, sicut Dei et nostram gratiam habere voluerint. Nam Dominus ait: *Qui vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit.* Et iterum: *Si te non audierit, dic Ecclesiae. Et si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus.* Et alibi: *Si quis scandalizaverit unum de pusillis istis*, id est, meis Discipulis vel Apostolis, quorum locum Episcopi nunc in Ecclesia tenent, *melius est illi ut suspendatur mola asinaria in collo eius, et demergatur in profundum maris, quam scandalizet unum de istis minimis.* Haec

omnia fidelibus admonenda et perpendenda sunt, ne in hoc, quod absit, incidant scandalum; sed magis eis obediendo, non filii perditionis, sed filii Dei efficiantur; et non cum stultis poenam, sed cum iustis praemia percipiant sempiterna. Nam Episcopos et Sacerdotes, quibus omnis terra caput inclinat, per quos et nostrum pollet imperium, admodum honorari et venerari omnes monemus, nec eos lacerari aut blasphemari vel detrahi a quoquam volumus; quia detractio Sacerdotum ad Christum pertinet, cuius vice legatione funguntur in Ecclesia. Nam qui detrahit alium hominem, sicut homicida reputabitur: quid erit de illis qui sacerdotes detrahunt, quoniam et ipsi semetipsos occidunt; et audientes interimunt? Dupla enim poena digni sunt qui duplant scelera sua. Qui his sanctis monitis rebelles vel inobedientes extiterint, sciant se a liminibus sanctae Ecclesiae fore alienos.

De quatuor neglegentiis Sacerdotum.

CCCXXIII. De Presbyteris et eorum Ecclesiis, unde multa negleguntur et scandala generantur, in nostra discussione quatuor pericula apparuerunt. Primo quia nonnulli ex nostris Sacerdotibus, quadam securitate accepta, nec ea quae ad cultum divinum pertinent faciunt, neque in restauratione et luminaribus Ecclesiae studium habent nec etiam Senioribus suis debitam reverentiam exhibent, et insuper Ecclesias suas expoliant, et in praediola sua propria transferunt. Quae omnia ad neglegentiam Episcoporum pertinere deprehendimus. Ob id vero quadam occasione accepta Seniores eorum permoti in tantam audaciam prorumpunt, ut eos etiam inlicite et inhoneste atque inreverenter tractare praesumant. Unde summopere omnibus nobis abhinc providendum iudicavimus, ut ea quae a Domino Imperatore, consensu Episcoporum, ob honorem et amorem Dei Ecclesiis concessa sunt, non in avaritiam Presbyterorum aut in rapacitatem episcopalium ministrorum cedant, sed in utilitatem Ecclesiae, et in usus Clericorum et pauperum deveniant.

De Presbyteris qui in suis domibus feminas habent.

CCCXXIV. Illud non minus periculosum esse didicimus, quod in quorundam Episcoporum parochiis quosdam Presbyteros, contra interdicta sanctorum canonum, feminas in domibus suis non solum habitare, sed etiam ministrare faciunt; quas et laqueum Sacerdotibus persaepe extitisse, et multos occasione in scandalum et in detractionem corruisse cognovimus. Quae transgressio et tempore genitoris nostri et nostro in conventibus Episcoporum secundum auctoritatem canonicam prohibita, sed necdum ad correctionem plene est perducta. Unde in commune censuimus ut hi qui tantae transgressionis incorrectores hactenus extiterunt, si adhinc huius rei correptores

esse neglexerint, iuxta Apostoli sententiam quasi consentientes malorum coerceantur.

De Presbyteris qui contra statuta Canonum vilici fiunt.

CCCXXV. Similiter de illis Presbyteris qui contra statuta Canonum vilici fiunt, tabernas ingrediuntur, turpia lucra sectantur, et diversissimis modis usuris inserviunt, et aliorum domos inhoneste et impudice frequentant, et commessationibus et ebrietatibus deservire non erubescunt, et per diversos mercatos indiscrete discurrunt, observandum iudicavimus ut abhinc districte severiterque coerceantur; ne per eorum inlicitam et indecentem actionem et ministerium sacerdotale vituperetur, et quibus debuerant esse in exemplum, deveniant in scandalum.

Quod conversatio sacerdotalis testes vitae probabiles habeat.

CCCXXVI. Pari ergo consensu nobis visum est ut Pontifices, sanctorum praecedentium Patrum exempla sequentes, religiosos conversationis suae testes habeant, quatenus detrahere volentibus locum minime praebeant. Ut ergo Sacerdos discipulis suis de semetipso exemplum bonum debeat praebere, Apostolus scribens ad Titum docet, dicens: *In omnibus te ipsum praebe exemplum bonorum operum, in caritate, in doctrina, in castitate*: et reliqua. Beatus quoque Gregorius in decretis suis ita ait: *Verecundus mos inolevit ut huius sedis Pontificibus ad secreta cubili sui servitia laici pueri eis seculares obsequantur; et cum pastoris vita esse discipulis semper debeat in exemplum, plerumque Clerici qualis in secreto sit vita sui Pontificis nesciunt, et, ut ictum est, seculares pueri sciunt. De qua re praesenti decreto constituo ut quidam ex Clericis, vel etiam ex Monachis, delecti ministerio cubili pontificalis obsequantur; ut is qui in loco est regiminis, habeat testes tales qui eius in secreto conversationem videant, et ex visione sedula exemplum profectus sumant.* Haec igitur beatus Gregorius scripsit. Caeterum qui de hac re copiosiora exempla quaerere voluerint, vitas beati Augustini et Ambrosii, et caeterorum aliorum sanctorum virorum, legant; et perspicue invenient quod vita et conversatio Pontificis semper testes vitae probabiles habere debeat.

Ut Episcopi in rebus Ecclesiae circa propinquos suos exponendis reprehensionem caveant, et ut discretionis modum teneant.

CCCXXVII. Quoniam multi Episcoporum, amore propinquorum suorum, de rebus sibi commendatis suo aut quolibet amicorum nomine praedia et mancipia emunt, et ut in propinquorum suorum ius cedant, statuunt, et ob hoc et iura ecclesiastica convelluntur, et ministerium sacerdotale fuscatur, immo à subditis detrahitur et contemnitur, placuit omnibus

ut deinceps hoc avaritiae genus caveatur; fixumque abhinc et perpetuo mansurum esse decrevimus ut Episcopus res sui iuris, quas aut ante Episcopatum aut certe in episcopatu hereditaria successione adquisivit, secundum auctoritatem canonicam quicquid vult faciat, et cui vult conferat. Postquam autem Episcopus factus est, quascunque res de facultatibus Ecclesiae aut suo aut alterius nomine qualibet conditione comparaverit, decrevimus ut non in propinquorum suorum, sed in Ecclesiae cui praeest iura deveniant. Similiter et de Presbyteris qui de Ecclesiarum rebus quibus praesunt praedia eo modo emunt, faciendum statuimus, quoniam multos Presbyterorum, occasione taliter emptarum rerum, Ecclesias quibus praesunt expoliasse, et a suo ministerio multis modis exorbitasse, et se diabolo mancipasse, et hac occasione multos laicorum in scandalum damnationis et perditionis proruisse, comperimus.

Quod nonnulli Episcopi sibi subiectos Canonicos, Monachos, et Sanctimoniales neglegant.

CCCXXVIII. Didicimus sane nonnullos Episcopos in gubernandis Congregationibus sibi subiectis, Canonicis videlicet, Monachis, et Sanctimonialibus, hactenus valde neglegentes extitisse, et ob id multos in sui detractionem et contemptum provocasse, ita ut nonnulli alii praelati in eorum parochiis constituti, eorum prava exempla secuti, suas similiter congregationes neglexerint: quos et fraterno et synodali conventu admonendos esse necessarium duximus, ut ab hac neglegentia deinceps se cohibeant, et caeteris se imitabiles praebeant; ne forte propter illorum incuriam, et divinae servitutis contemptus et pericula proveniant animarum, et auribus excellentiae nostrae molestia ingeratur, et sacerdotali mediocritati in sacris conventibus taedium et opprobrium inferatur.

De Episcopis, Abbatibus et Sacerdotibus qui propria loca relinquunt.

CCCXXIX. Comperimus quosdam Episcopos et Abbates, atque Sacerdotes, non causa necessitatis aut utilitatis, sed potius avaritiae et propriae delectationis, saepissime propria civitatis suae sede, vel monasterii septa, aut Ecclesiae propriae derelicta, cleroque neglecto, remotiora loca frequentare. Pro qua re et destitutio divini cultus, et praedicatio in plebibus, et cura subiectorum postponitur, et hospitalitas neglegitur. Quod ne ulterius à quoquam sine inevitabili necessitate aut aliqua utilitate fiat, pari consensu inhibemus.

De Laicorum Clericis.

CCCXXX. De clericis laicorum, unde nonnulli eorum conqueri videntur, eo quod quidam Episcopi ad eorum preces nolunt in Ecclesiis suis eos, cum utiles sint, ordinare,

visum nobis fuit ut in utrisque partibus pax et concordia servetur, et cum caritate et ratione utiles et idonei eligantur. Et si laicus idoneum utilemque clericum obtulerit, nulla qualibet occasione ab Episcopo sine certa ratione repellatur. Et si reiciendus est, propter scandalum vitandum evidenti ratione manifestetur. *Supra Lib. I. c.* 84.

De Monachis et Presbyteris, sive Clericis qui passim palatium adeunt.

CCCXXXI. Placuit ut Monachi et Presbyteri, necnon Clerici, qui, postposita canonica auctoritate, passim palatium adeunt, et nostris sacris auribus importunissimam molestiam inferunt, ut non hoc facere praesumant; quoniam in huiuscemodi facto et vigor ecclesiasticus contemnitur, et religio sacerdotalis et professio monastica vilior efficitur.

Ut non sit sanguinis Christianorum temeraria effusio.

CCCXXXII. Volumus atque praecipimus nostra auctoritate adnuntiari omnibus, immo et à Sacerdotibus praedicari, ne tam temeraria Christianorum sanguinis effusio in regno nostro fieri sinatur, semper illud adtendentes quod Dominus post diluvium dixit famulo suo Noë: *De manu hominis, de manu viri et fratris eius requiram animam eius. Quicunque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius. Ad imaginem quippe Dei factus est homo.* Et in lege: *Qui occiderit hominem, morte moriatur.* Et Apostolus: *Nam principes non sunt timori boni operis, sed mali. Vis autem non timere potestatem? Bonum fac, et habebis laudem ex illa; Dei enim minister est tibi in bono. Si autem malefeceris, time; non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malum agit.* De illo enim specialiter divina auctoritas dicit: *Gladium Dei portat ad vindictam malorum,* non de quolibet alio. E contra vero nescimus qua pernoxia inventione à nonnullis usurpatum est, ut hi qui nullo ministerio publico fulciuntur, propter sua odia et diversissimas voluntates pessimas indebitum sibi usurpent in vindicandis proximis et in interficiendis hominibus vindictae ministerium; et quod Rex saltem in uno exercere debuerat propter terrorem multorum, ipsi impudenter in multis perpetrare non metuunt propter odium, et putant sibi licere ob inimicitiarum vindictas, quod nolunt ut Rex faciat propter Dei vindictam.

De Abbatibus Canonicis et regularibus, vel Abbatissis.

CCCXXXIII. Abbatibus canonicis et regularibus, et Abbatissis quae Sanctimonialibus praeesse videntur, sive Laicis qui monasteria habent, omnino praecipimus ut de ipsis magnam curam habeant, et caeteris bonum exemplum praebeant, et religiose, sicut decet, conversentur, et quod uniuscuiusque

professioni inconveniens est, et in sacris canonibus prohibetur, omnino caveant, et loca sibi à nobis propter aliquam necessitatem concessa deperire et destrui propter neglegentiam non dimittant, et congregationes sibi commissas, sive spiritaliter sive temporaliter, paterno affectu gubernare, eisque necessaria stipendia administrare non neglegant, ne forte propter aliquam inopiam et divina officia neglegantur, et ipsae congregationes inreligiosius vivere compellantur. Et qui haec agere neglexerint, sciant se ea illis auferre et religiosioribus dare.

Ut capellae absque iussu sive permissu proprii Episcopi non fiant.

CCCXXXIV. Placuit nobis ut, sicut ab Episcopis et reliquis Sacerdotibus ac Dei servis admoniti fuimus, nec capellae in palatio nostro vel aliubi, absque illa nostra, sine permissu vel iussu Episcopi in cuius est parochia, fiant. Et ut omnes per dies dominicos vel festivitates praeclaras sacra eucharistia communicent, nisi quibus abstinere praeceptum est. Et ut observatio omnium dierum dominicorum, a mane usque ad vesperam, secundum canonicam auctoritatem ab omnibus fiat. *Supra Lib. I. c.* 15.

Ut omnes qui in fide catholica suspecti sunt, in testimonio humano dubii habeantur.

CCCXXXV. Omnes qui in fide Christi vel catholica suspecti sunt, in testimonio humano dubii habeantur. Infirmari ergo oportet eorum testimonium qui in fide falsi docentur; nec eis esse credendum qui veritatis fidem ignorant.

Ut si quis Ministros Ecclesiae iniuriaverit, hoc tripliciter componat.

CCCXXXVI. Si quis Ministros Ecclesiae, id est Subdiaconum, Lectorem, Exorcistam, Acolythum, Ostiarium, iniuriaverit aut percusserit vel plagaverit, componat hoc tripliciter sicut solent componere parentes eius. Diaconi vero, Presbyteri, atque Episcopi iniuria in quadruplum componatur. Reliquorum autem Clericorum iniuria componatur sicut parentum eorum. Monachorum quoque, qui secundum regulam in monasterio vivunt, iniuria componatur secundum genealogiam suam, ut reverentia sit Deo et Ecclesiae, et pax eis qui illi deserviunt.

Ut si quis contumax reverentiam Ecclesiarum non habet, quingentos componat solidos.

CCCXXXVII. Si quis homo contumax vel superbus timorem Dei vel reverentiam Ecclesiarum non habuerit, et fugientem servum suum vel quemlibet persecutus fuerit, vel de Ecclesia vel de porticu eius per vim abstraxerit, et Deo

honorem non dederit, componat ad ipsam Ecclesiam pro neglecto suo solidos quingentos, et pro fredo ad fiscum solidos ducentos. Ipse vero publica poenitentia iuxta iudicium Episcopi multetur, ut sit honor Dei et reverentia Sanctorum, et ut Ecclesia Dei semper invicta permaneat.

Ut cuncta quae circa Ecclesias earumque Ministros antiquitas sancta statuit, inviolata persistant

CCCXXXVIII. Cuncta quae circa sanctarum loca Ecclesiarum eiusque Ministros vel olim ordinavit antiquitas, vel antecessorum nostrorum auctoritas religiosa constituit, vel nostra roboravit serenitas, inlibata custodire nunc et in futurum praecipimus.

De praediis Deo dicatis.

CCCXXXIX. Placuit ne praedia coelestium secretorum dicata Deoque tradita à quibusdam aliqua occasione vexentur aut invadantur, sed sub immunitatis tuitione perpetua firmitate perdurent. Similiter et homines earum, et omnia quae eis subiecta esse noscuntur. Si quis contra haec venerit, componat sicut de emunitate constituimus, et poenitentia publica a Sacerdotibus usque ad satisfactionem multetur. *Capitul. II* a. 814. *c.* 4.

De eo qui die dominico opera servilia fecerit.

CCCXL. Si quis die dominico opera servilia fecerit, liber homo si bovem iunxerit, et cum carro ambulaverit, dextrum bovem perdat. Et si alia quae canonica auctoritate prohibita sunt, servilia opera fecerit, Sacerdotibus illa emendet sicut de reliquis neglegentiis Iudicibus emendari solet, et ab ipsis Sacerdotibus poenitentiam iuxta modum culpae accipiat. Similiter et de praecipuis festivitatibus observari placuit. Quod si Sacerdotes eos nequiverint corripere, tunc à Iudicibus ad Sacerdotes adducantur, eisque obedire in omnibus faciant.

De eo qui infra regnum per vim aliquid rapuerit.

CCCXLI. Si quis in exercitu infra regnum sine iussione dominica per vim hostilem aliquid praedari voluerit, aut foenum tollere aut granum, sive pecora maiora vel minora, domosque infringere vel incendere, haec ne fiant omnino prohibemus. Quod si ab aliquo praesumptioso factum fuerit, sexaginta solidis, si liber est, sit culpabilis, et omnia similia restituat, aut cum duodecim testibus se purget. Si vero servus hoc fecerit, capitali crimini subiaceat, et dominus omnia similia restituat, quia servum suum non correxit, nec custodivit ut talia non perpetraret; quoniam si nos ipsos comedimus, cito deficiemus. Unusquisque tamen custodiat exercitum suum, ne aliqua depraedatio infra regnum fiat.

De eo qui alienum servum ad furtum suaserit.

CCCXLII. Si quis alienum servum ad furtum suaserit, aut ad aliquid damnosum in fraudem domini sui, ut posset accusare eum, et fraus ipsa fuerit detecta per investigationem Iudicis, dominus nec servum perdat, nec pro hoc aliquam faciat compositionem; sed ille cuius conlusione vel exhortatione admissum est, tanquam fur damnetur; et servus quod tulit reddat, et insuper centum viginti ictus accipiat.

De fure nocturno tempore capto.

CCCXLIII. Fur nocturno tempore captus in furto, dum res furtivas secum portat, si fuerit occisus, nulla ex hoc homicidio querela nascatur.

De eo qui de fure nesciens aliquid comparaverit.

CCCXLIV. Si quis de fure nesciens aliquid comparaverit, quaerat accepto spatio venditorem. Quem si non potuerit invenire, probet se cum sacramento et testibus innocentem, et quod apud eum cognoscitur restituat, et furem quaerere non desistat. Quod si furem celare voluerit, et periurans postea detectus fuerit, tamquam ille fur ita iste in crimine damnetur.

De eo qui occulte in nocte vel in die alterius animal occiderit.

CCCXLV. Si quis occulte in nocte vel in die alterius caballum aut bovem aut aliquod animal occiderit, et negaverit, et postea exinde probatus fuerit, tamquam furtivum componat.

De eo qui occiderit alienum animal, et non negaverit.

CCCXLVI. Si quis causa faciente occiderit alienum animal, et non negaverit, simile dare non tardet, et cadaver mortui accipiat.

De eo qui furtivam rem scienter emerit.

CCCXLVII. Si quis furtivam rem scienter emere praesumpserit, et exinde probatus fuerit, similem rem reddat illi cuius pecuniam comparavit: salva videlicet eius iustitia in altero.

De eo qui de latrone furtivam rem scienter ad custodiendum acceperit.

CCCXLVIII. Si quis de latrone furtivam rem scienter ad custodiendum acceperit, quasi fur componat.

De sacramentis leviter non iurandis.

CCCXLIX. Volumus ut sacramenta cito non fiant. Sed unusquisque Iudex prius causam veraciter cognoscat, ut eum veritas latere non possit, nec facile ad sacramenta veniant.

De eo qui contra caput alterius falsa suggesserit.

CCCL. Si quis contra caput alterius falsa suggesserit, vel pro quacunque invidia aut iniusta accusatione aliquem commoverit, ipse poenam vel damnum quod alteri intulerit, excipiat. Neminem damnes antequam inquiras veritatem; quia scriptum est: *Omnia autem probate; quod bonum est tenete.*

De eo qui per invidiam vel dolum liberi vel servi domum incenderit.

CCCLI. Si quis per aliquam invidiam vel dolum in nocte vel in die ignem imposuerit, et incenderit liberi vel servi domum, omnia aedificia restituat, et quicquid ibi arserit componat, et insuper sexaginta solidis sit culpabilis, et publica poenitentia secundum iudicium Sacerdotum multetur. Et quanti homines de ipso incendio evaserint, unicuique secundum legem componat, et omnia quae ibi perdiderint restituat.

Ut si quis servum iniuste accusaverit alienum, domino simile mancipium pro hoc facto reddat.

CCCLII. Si quis servum iniuste accusaverit alienum, et innocenter tormenta pertulerit, domino simile mancipium pro hoc facto reddat. Si vero innocens in tormento mortuus fuerit, duos servos eiusdem meriti sine dilatione domino restituat.

De via publica.

CCCLIII. Si quis viam publicam aut litostratum vel viam communem alicui clauserit contra legem, cum sua lege componat, et clausuram quam ibi fecit tollat. Quod si negare voluerit, cum duodecim sacramentalibus iuret.

De via convicinali.

CCCLIV. Si quis viam convicinalem vel pastoralem clauserit, cum sua lege componat, et ipsam viam aperiat. Similiter et de semita faciendum est.

De eo qui fontem coinquinaverit.

CCCLV. Si quis fontem quacunque invidia coinquinaverit vel maculaverit, emendet eum primo, ut nulla sit coinquinationis in eo suspicio, et cum lege sua vicinis hoc emendet. Si autem plurimorum in vicinio puteus fuerit, compositionem inter se multentur.

De eo cui aurum vel argentum aut ornamentum commendata fuerint.

CCCLVI. Si cui aurum vel argentum, aut ornamenta, vel quaecunque species fuerint commendatae, sive ad custodiendum traditae sint, sive vendendae, et in domo ipsius cum rebus suis forsitan fuerint in incendio crematae, una cum tes-

tibus qui commendata susceperat, praebeat sacramenta nihil exinde suis profuisse compendiis, et nihil cogatur exsolvere; excepto aurum et argentum, quod ardere non poterat. Si vero quae commendata fuerant, furto probantur ablata, ei qui commendata perdiderat spatium tribuatur donec furem sua investigatione perquirat. Et si eum invenerit, commendatori res proprias tantummodo reformare procuret. Compositio vero furti ad eum qui habuit commendata, pertineat. Quod si fur non fuerit intra statutum tempus inventus, medietas rerum commendatarum domino suscipiente reddatur, damnum vero medium utrique sustineant. Et si dominus postmodum apud eum qui commendaverit, quaecunque fuerint suppressa repererit, sicut furtiva ab eo exigantur.

Ut rem in contentione positam non liceat vendere.

CCCLVII. Rem in contentione positam non liceat donare nec vendere.

De eo qui servum suum vendiderit.

CCCLVIII. Si quis servum suum vendiderit, forsitan eius nesciens facultates, habeat dominus eius potestatem, qui eum vendidit, requirendi res eius ubicunque invenire potuerit.

De eo servo qui peculio suo fuerit redemptus.

CCCLIX. Si quis servus de peculio suo fuerit redemptus, et hoc dominus eius forte nescierit, de domini potestate non exeat, qui non pretium, sed res servi sui, dum ignorat, accepit.

De eo qui causam alterius tulerit de loco suo.

CCCLX. Si quis causam alterius tulerit de loco suo, ipsam inlaesam reddat aut similem. Si vero foras aliqua traxerit et absconderit, atque negaverit interrogatus, quasi furtivam componat.

De eo qui alicuius mortuum repererit.

CCCLXI. Si quis alicuius mortuum repererit, et eum humanitatis causa humaverit, ut neque a porcis inquinetur, neque a bestiis seu canibus laceretur, seu liber sit seu servus, nullam ex hoc calumniam sustineat, sed magis a parentibus eius remunerationem condignam accipiat. Et si a parentibus mercedem noluerit recipere, recipiat a Domino, qui praecepit mortuos sepelire.

De venditionibus vili pretio detractis vel vitiosis.

CCCLXII. Placuit in venditione hanc formam servari, ut seu res seu mancipia vel quodlibet genus animalium venundetur, nemo propter hoc venditionis firmitatem inrumpat quod dicit se vili pretio vendidisse; sed postquam factum est

negotium, non sit mutatum, nisi forte vitium sibi a venditore celatum invenerit. Si autem venditor dixerit vitium, stet emptio, et non sit immutata. Si autem non dixerit, mutari potest in illa die, et in alia sive in tertia die. Et si amplius de tribus noctibus illud habuerit, postea non potest mutare, nisi forte eum invenire infra tres dies non poterit. Tunc quando invenerit, recipiat, quia vitium vendidit. Et si noluerit recipere, iuret cum suis sacramentalibus quod vitium ibi nullum sciebat in illa die quando negotium fecit; et stet factum.

Ut qui arras dederit pro quacunque re, pretium reddere compellatur.

CCCLXIII. Qui arras dederit pro quacunque re, pretium cogatur implere quod placuit emptori.

Ut peregrinos transeuntes nemo inquietet.

CCCLXIV. Placuit ne peregrinos transeuntes quisquam inquietare praesumat, eisque nocere audeat, quia alii propter Deum, alii propter suas discurrunt necessitates. Quod si aliquis praesumptiosus fuerit qui peregrino nocuerit, vel eum assallierit, aut dispoliaverit, laeserit, plagaverit, ligaverit, vendiderit, vel occiderit, ipsi peregrino singillatim dupliciter sicut de alio homine solet componi, aut suo Seniori vel socio, cum sua lege componat. Quodsi mortuus fuerit, et Seniorem ibi vel socium non habuerit, tunc Episcopus aut Sacerdotes eiusdem pagi ipsam compositionem in duplo, sicut de indigena, distringente Iudice accipiant, et in suam eleemosynam illa tribuant; et insuper sexaginta solidos fisco cogatur persolvere. Et si peregrinum viventem reliquerit, omnem iniuriam ei factam, et quicquid illi tulit, dupliciter, ut praedictum est, per singula illi componat, sicut solet de infra provincia aliquem componere. Si autem eum occiderit, ut liberum hominem de ipsa provincia in duplo componat; et ipsa pecunia a memoratis Sacerdotibus in sua detur eleemosyna; quoniam Dominus ait: *Peregrinum et advenam non contristabis.*

De eo qui res alienas vendiderit.

CCCLXV. Si quis vendiderit res alienas sine voluntate domini sui, aut servum, aut ancillam, aut quamcunque rem, ipsam legibus reddat, et similem aliam addat. Et si ipsum non potest invenire, duos consimiles et aequalis meriti reddat.

De eo qui alicuius quadrupedi unum oculum excusserit.

CCCLXVI. Si quis alicuius caballo vel bovi, vel cuiuslibet quadrupedi, unum oculum excusserit, adpretietur illud pecus quod valet, et partem tertiam componat.

De eo qui iussu regis vel Ducis aliquem occiderit.

CCCLXVII. Si quis iussione Regis, vel Ducis illius qui

ipsam provinciam regit, hominem occiderit, non requiratur ei nec propterea faidosus sit; quia lex et iussio dominica occidit eum, et ipse non potuit contradicere. Princeps vero et successores eius defendant eum et totam progeniem eius, ne ob hoc pereat aut malum patiatur. Quod si propterea ipse aut eius progenies aliquid mali passi fuerint, aut occisi, dupliciter componantur.

De eo qui scripturam protulerit, ut veritatem eius testibus probet.

CCCLXVIII. Si quis scripturam profert, veritatem eius testibus probare debet, quia in omnibus causis constitutum est ut scripturam prolator adfirmet.

Ut quicquid provincialibus fuerit relaxatum per beneficium Principis, ab exactore non requiratur.

CCCLXIX. Quicquid provincialibus per beneficium Principis tributorum fuerit relaxatum, ab exactore non requiratur

Ut Presbyteri criminosi ad synodum venientes in medio collocentur.

CCCLXX. Presbyteros criminosos canonice ad synodum venientes iubemus, iuxta decreta Papae Innocentii, capitulo xxxiii, in medio collocari; discussisque obiectionibus quae ipsis Presbyteris impinguntur, si convinci potuerint, à sacerdotali removeantur officio, (quia qui sancti non sunt, sancta tractare non possunt) atque alieni efficiantur à ministerio quod vivendo inlicite polluerunt. Et si convinci non potuerint, secundum anterius capitulum consultu Leonis Papae et multorum Episcoporum statutum, cum aliis Presbyteris et fidelibus iustisque hominibus satisfaciant Episcopo suo et populo. *Capitul. a.* 803.

Ut unusquisque Presbyter Missam cum sandaliis celebret.

CCCLXXI. Unusquisque Presbyter Missam ordine Romano cum sandaliis celebret. Et hoc populo nuntietur, quod per omnes dies dominicos oblationes Deo offerant, et ut ipsa oblatio foris septa altaris recipiatur.

Ut Presbyter die dominico cum benedicta aqua procedat.

CCCXXII. Ut omnis Presbyter die dominico cum psallentio circumeat Ecclesiam suam una cum populo, et aquam benedictam secum ferat. Et ut scrutinium more Romano tempore suo ordinate agatur.

De locis monasteriorum vel aedificiis providendis.

CCCLXXIII. Dignum ac necessarium est ut Missi per quaeque loca directi simul cum Episcopis uniuscuiusque dioecesis perspiciant loca monasteriorum Canonicorum pariter et Monachorum, similiterque puellarum, si in apto et congruo loco

sint posita, ubi commodum necessarium possit adquiri, quod ad utilitatem pertinet monasterii, sicut in sancta regula dicit: *Monasterium autem ita debet constitui ut omnia necessaria infra monasterium exerceantur, ut non sit necessitas Monachis vel Clericis vagandi foras, quia omnino non expedit animabus eorum. Supra c. 143.*

De hospitalitate et cura pauperum.

CCCLXXIV. Ut de hospitalitate et cura pauperum memores sitis, et propter quod res ecclesiasticae à fidelibus oblatae et ab Ecclesiae receptae sint. Et eo modo illas distribuatis, ut ab illo cui de his rationem reddituri estis, non damnationem, sed aeterni gaudii mercedem accipere mereamini.

Ut adiutorium à Rege impendatur his qui ministerium ecclesiasticum adimplent.

CCCLXXV. Volumus vos scire voluntatem nostram, quod nos parati sumus vos adiuvare, ubicunque necesse est, ut ministerium vestrum adimplere valeatis. Simulque vos admonemus ut propter humilitatem nostram et obedientiam quam monitis vestris propter Dei timorem exhibemus, honorem nobis à Deo concessum conservetis, sicut antecessores vestri nostris antecessoribus fecerunt.

Ut nullus Episcopus vel Abbas per praemia suis hominibus beneficia dent vel auferant.

CCCLXXVI. Admonemus etiam Episcopos et Abbates ut per praemia beneficia hominibus suis nec auferant nec donent, quia multae reclamationes et querelae de hac causa ad nostras aures solent pervenire.

Ut Consiliarii Regis munus non accipiant ob beneficium aliis impetrandum.

CCCLXXVII. Ut nullus de Consiliariis nostris propter beneficium cuilibet à nobis impetrandum munera accipiat, quia nos volumus illi beneficium dare qui nobis bene servierit.

Ut Clericus, vel Monachus, vel Sanctimonialis, non accusetur ad iudicium civile.

CCCLXXVIII. Nemo audeat Clericum aut Monachum, vel Sanctimonialem feminam, ad civile iudicium accusare, sed ad Episcopum. Et ipse ex lege vel canonibus consentaneam et iustam sententiam proferat. Haec omnes Episcopi custodiant, et omnes fideles sanctae Dei Ecclesiae. Et nostri provinciarum Praesides procurent quorumcunque Clericorum vel Monachorum et Sanctimonialium lites dirimere. Si quis hanc Constitutionem violaverit in magistratu positus, decem librarum auri poena multabitur. Si exsecutor est, in catenis Ecclesiarum recludatur, poenas luiturus, et officium perdat.

De Monacho qui monasterium suum dimiserit.

CCCLXXIX. Si Monachus monasterium suum dimiserit, omnia bona ipsius, et quae in monasterium introduxit, et quae non introduxit, dominio monasterii sint, et ipse officio Praesidis servire cogatur. Si vero Monachus ad aliud monasterium migraverit, substantiam eius prius monasterium possideat, et in alio monasterio ipse non recipiatur.

De servo in monasterio recepto.

CCCLXXX. Si aliquis incognitus in monasterium ingredi voluerit, ante triennium Monachi habitus ei non praestetur. Et si intra tres annos aut servus vel libertus vel colonus quaeratur, domino suo reddatur cum omnibus quae adtulit, fide tamen accepta de impunitate. Si autem intra triennium requisitus non fuerit, postea quaeri non potest, sed tantum ea quae in monasterium adduxit, dominus servi recipiat.

De Monachis laicis factis.

CCCLXXXI. Si autem Monachus laicus factus fuerit, honore et cingulo spolietur, et res eius monasterio adiciantur. Quod si monasticam vitam reliquerit, Praeses provinciae eum teneat et curiae suae connumeret.

De Ecclesia aedificanda.

CCCLXXXII. Nemo Ecclesiam aedificet antequam civitatis Episcopus veniat, et ibidem crucem figat publice. Et ante praefiniat qui aedificare vult, quid ad luminaria et ad custodiam et stipendia custodum sufficiat. Et facta donatione, sic domum aedificet.

De eo qui in domo sua oratorium fecerit.

CCCLXXXIII. Qui in domo sua oratorium habuerit, orare ibi potest. Tamen non audeat in eo sacras facere Missas sine permissu Episcopi loci illius. Quod si fecerit, domus illius fisci viribus *d*) addicatur. Comes et Missi eius qui hoc cognovit, et non prohibuit, libra auri multabitur, et ab Episcopo loci illius canonicam suscipiat excommunicationem vel exclusionem.

De electione Abbatissae.

CCCLXXXIV. Abbatissa eligatur à cuncta congregatione, non secundum ordinem, sed quam melioris opinionis esse constiterit, et quam meliores elegerint. Et qui eam eligunt, proponant sanctis evangeliis, dicentes quod non propter amicitias vel gratiam humanam, sed scientes eam fide rectam, et vita castam, et administratione dignam, ad omnemque statum monasterii utilem. Et tunc confirmetur ab Episcopo cui monasterium subiectum est.

---

d) al. mss. *iuribus.*

De Diaconissa vel Deo devota.

CCCLXXXV. Si quis rapuerit vel sollicitaverit vel corruperit religiosam feminam, bona amborum Ecclesia vindicet in qua talis mulier habitavit. Ipsi tamen capitali periculo subiciantur. Quod si haec mulier non consensit, cum suis rebus monasterii cautioni tradatur. Si vero liberos habet, pars legitima eis reservetur. Quod si intra annum post cognitum tale scelus à religiosis locis non vindicetur, Comes loci illius haec nostro fisco addicat. Si vero Comes provinciae vindictam tali crimini imponere neglexerit, honore careát, et duas libras auri fisci viribus dare compellatur.

De restituendo monasterio.

CCCLXXXVI. Nemini Regum aut cuiquam hominum in proprium liceat monasterium tradere, vel commutare, vel quocunque commento vendere. Hoc etiam divina et apostolica atque canonica sub anathematis poena sanxit auctoritas. Quod si factum fuerit, non valebit; sed is qui accepit, pretium amittat. Et qui distraxit, pretium quod accepit in ipso monasterio amittat, et una cum pretio monasterium perdat, et ipsum monasterium in pristinum reformetur statum.

De litigatoribus.

CCCLXXXVII. In civitatibus in quibus Praesides prae sunt, ipsi audiant causas, seu et Defensores. Qui autem Episcopum vel Sacerdotes aut Clericos iudicare sibi maluerint, hoc quoque fieri (non e) permittimus.

De scenicis.

CCCLXXXVIII. Si quis ex scenicis vestem sacerdotalem, aut monasticam, vel mulieris religiosae, vel qualicunque ecclesiastico statu similem indutus fuerit, corporali poenae subsistat, et exilio tradatur.

De praescriptione quadraginta annorum.

CCCLXXXIX. Ne decem anni, neque viceni, vel triginta annorum praescriptio religiosis domibus opponatur, sed sola quadraginta annorum curricula. Et non solum in caeteris rebus, sed etiam in legatis et hereditatibus.

Ut nemo audeat Episcopum aut Sacerdotem, vel Clericum, apud publicos Iudices accusare.

CCCXC. Sancitum est ut nullus Episcopum aut Sacerdotem vel Clericum apud Iudices publicos accusare praesumat, sed apud Episcopos.

De absentibus non iudicandis.

CCCXCI. Decretum est ut adversus absentes non iudicetur. Quod si factum fuerit, prolata sententia non valebit.

---

e) Certe tollenda est haec negatio. *Baluzius.*

Ne ullus Sacerdos iudicetur, nisi praesentes sint ipsius accusatores, iidemque legitimi.

CCCXCII. A sancta Romana et apostolica Ecclesia olim statutum est, et à nobis synodali sententia confirmatum, ut nullus ex sacerdotali catalogo iudicetur aut damnetur, nisi accusatus accusatores legitimos praesentes habeat, locumque defendendi ad abluenda crimina accipiat.

Ut vita accusantium primo discutiatur.

CCCXCIII. Item à praedicta sancta Romana et apostolica Ecclesia sancitum est, et ab omnibus synodali auctoritate decretum est, ut semper primo persona, fides, vita, conversatio accusantium enucleatim perscrutetur, et postea quae obiciuntur, fideliter pertractentur; quia non aliter fieri quicquam debet, nisi prius impetitorum vita discutiatur.

De testibus requirendis in accusatione Clericorum.

CCCXCIV. Placuit ut si quis aliquem Clericorum in accusatione fornicationis impetierit, secundum praeceptum Pauli Apostoli legitima testimonia requirantur ab illo. Quod si non potuerit datis testimoniis adprobare quod dixit, excommunicationem accusati accusator accipiat.

De culpabili persona non recipienda.

CCCXCV. Si accusatoris persona in iudicio Episcoporum culpabilis apparuerit, ad arguendum non admittatur nisi de propriis causis.

De non iudicando quemquam ante examinatam causam.

CCCXCVI. Non est iustum iudicare aut condemnare virum cuius causa ad liquidum non est examinata.

De non iudicando maiore à minore.

CCCXCVII. Maior à minore non potest iudicari.

De non iudicando quemquam absque legitimo accusatore.

CCCXCVIII. Iudicis non est quemlibet iudicare vel condemnare absque legitimo accusatore: quoniam et Dominus Iudam furem esse sciebat, sed quia non est accusatus, ideo non est eiectus.

De eo qui frequenter litigat, ut non suscipiatur absque examine.

CCCXCIX. Eius qui frequenter litigat, et ad accusandum est facilis, accusationem absque grandi examine nemo recipiat.

De rimanda enucleatim causa in iudicio, et saepe ventilanda

CCCC. Iudicantem oportet cuncta rimari, et ordinem rerum plena inquisitione discutere, interrogandi ac proponendi adiciendique patientia praebita ab eo, ut ibi actio par-

tium limitata sit pleniter. Nec prius litigantibus sua velit sententia obviare, nisi quando ipsi, peractis omnibus, iam nihil amplius habuerint in quaestione quod proponant. Et tamdiu actio ventiletur quousque rei veritas perveniatur. Frequenter interrogari oportet, ne aliquid praetermissum forte remaneat quod adnecti conveniat.

De his qui se putant per testes redemptos ad Sacerdotum accusationem admitti, ut non admittantur nisi omni suspicione caruerint.

CCCCI. Sunt quidam qui contra ecclesiasticam regulam pugnare videntur, et per testes redemptos putant se ad accusationem admitti debere. Hi omnino non admittantur, nisi actis publicis docuerint omni se suspicione carere.

Ut nullus contra religionem faciat.

CCCCII. Non liceat Imperatori, vel cuiquam pietatem custodienti, aliquid contra mandata divina praesumere.

Quod Laicis non sit de religione praesumendum.

CCCCIII. Laicis, quamvis religiosis, nulli tamen de ecclesiasticis facultatibus, vel Deo dicatis hominibus, aliquid disponendum adtribuatur facultas.

Ut liceat maiores Iudices appellare quotiens necessitas ingruerit.

CCCCIV. Quandocunque à quibuslibet Iudicibus ecclesiasticis ad alios Iudices ecclesiasticos, ubi est maior auctoritas, fuerit provocatum, non eis denegetur qui provocaverint.

De iniusto iudicio, Principis metu vel iussu terminato, cassando.

CCCCV. Iniustum iudicium, et definitio iniusta, regio metu vel iussu à iudicibus ordinata, non valeat.

EXPLICIT LIBER QUINTUS.

INDEX CAPITULORUM LIBELLI SEXTI.

10. *De his qui rixati inter se fuerint, et percusserit alter alterum.*
11. *De eo qui percusserit servum suum vel ancillam lapide vel virga, et mortui fuerint.*
12. *Ut si aliqui inter se fuerint rixati, et percusserit ex eis aliquis mulierem praegnantem.*
13. *Quod si mulier mortua fuerit, reddet percussor animam pro anima.*
14. *Ut quicunque servo vel ancillae oculum eruerit, liberos eos dimittat.*
15. *De bove cornupeta quae virum vulneraverit vel mulierem, et de domino illius.*
16. *De eo qui cisternam aperuerit et foderit.*
17. *De bove alieno si alterius bovem vulneraverit.*
18. *De eo qui bovem aut ovem furatus fuerit.*
19. *De fure qui domum suffodiens repertus fuerit.*
20. *De eo qui laeserit agrum vel vineam.*
21. *De eo qui ignem succenderit in agris, ut damnum restituat.*
22. *De eo qui commendaverit amico pecuniam.*
23. *De asino, bove, omnique iumento ad custodiendum tradito.*
24. *De eo qui seduxerit virginem desponsatam, vel dormierit cum ea.*
25. *De patre puellae, si eam dare noluerit, ut reddat pecuniam iuxta morem dotis.*
26. *De maleficis.*
27. *De his qui cum iumento coierint.*
28. *De his qui Diis immolant vel advenas affligunt.*
29. *De decimis et primitiis Domino offerendis.*
30. *De deposito vel pignore dato.*
31. *De turpitudine proximi non revelanda.*
32. *De homine qui dormierit cum muliere ancilla.*
33. *Non debere auguriari, nec observare magos et ariolos.*
34. *De honorando sene.*
35. *Nihil agendum contra aequitatem.*
36. *De eo qui moechatur cum uxore proximi sui.*
37. *De eo qui dormierit cum noverca sua.*
38. *De eo qui propter Deum furtum confessus fuerit.*
39. *De eo qui ferro percusserit hominem.*
40. *Ut propter unius testimonium nullus comtemnetur.*
41. *De decimis separandis.*
42. *De eo qui, ambulans per viam, nidum avis invenerit.*
43. *Ut cum aedificatur domus nova, fiat murus per circuitum domus.*
44. *De vinea altero semine non serenda.*
45. *Ut non aretur in bove simul se asina.*
46. *Non induendum vestimentum quod ex lana et lino contexitur.*
47. *De puella virgine desponsata.*
48. *De desponsata virgine in agro reperta.*

146. *Ut servo non credatur, si super dominum suum vel super alium liberum crimen iniecerit.*

147. *Ut testes ea tantum testificentur quae in conspectu eorum acta esse noscuntur.*

148. *Quales debeant scripturae valere.*

149. *De pactis et placitis conservandis.*

150. *Contra priorum definitionem filio vel heredi non licere venire.*

151. *Ne quisquam accusetur vel puniatur, nisi manifestis indiciis scelus patuerit.*

152. *Ut valeat commutatio sicut emptio.*

153. *Si timore compulsus quisquam se servum esse dicat.*

154. *De Presbyteris vel Diaconibus sine Episcopi sui epistolis ambulantibus.*

155. *Ut unus Abba duobus monasteriis minime praesideat.*

156. *De Presbyteris vel reliquis Clericis non distringendis à secularibus Iudicibus, sed à suis Episcopis.*

157. *Ut Clerici Iudices seculares non adeant.*

158. *De secularibus qui per calumniam Ecclesiam vel Clericos fatigare praesumunt.*

159. *Ne testificentur manumissi.*

160. *De his qui cum furibus conscii fuerint.*

161. *Si possessor per violentiam expellatur.*

162. *Ut fideles fidem sanctae Trinitatis discant.*

163. *De contumacibus Presbyteris vel Clericis.*

164. *De Iudicibus Clericis calumniam vel iniuriam inferentibus.*

165. *Ut orationem dominicam omnes discant fideles.*

166. *Ut nullus Episcopus alterius Episcopi, vel Presbyter alterius Presbyteri, parochiam invadat.*

167. *Ut monasteriis vel reliquis Ecclesiis res non auferantur, vel ipsa à quoquam inquietentur.*

168. *Ut Clerici peregrini contenti sint hospitalitatis munere, et nulli eorum liceat officium sacerdotale in alterius parochia agere absque licentia Episcopi in cuius parochia esse noscuntur.*

169. *Ut nullus Episcopus sine consensu aliorum se praeferat anteriori.*

170. *Ut populi oblationes Sacerdotibus in Ecclesia offerant. Et ut omni die dominica communicent.*

171. *Ut Sacerdotes signa tangant horis canonicis.*

172. *De stolis gestandis.*

173. *Ut Secreta non incipiatur nisi post hymnum finitum.*

174. *Ut adnuntietur Symbolum fidelibus à Sacerdotibus.*

175. *Ut Presbyteri adnuntient viris et feminis, nisi memoriter Symbolum et Orationem Dominicam tenuerint, de sacro fonte filiolos vel filiolas non suscipiant.*

241. *De non iurando per vitam Regis.*
242. *Ut Missi non solum de adnuntiatione, sed etiam de opere, breves afferant.*
243. *Ut nullus praesumat teloneum, rodaticum, et pulveraticum recipere.*
244. *Ut Fideles iusta iudicia iudicent.*
245. *Ut Ecclesiae earum iustitiam obtineant.*
246. *Ut potestatem Episcopi omnes intelligant, et instruantur qualiter sive secundum canonicam, sive secundum monasticam regulam, eis vivendum sit.*
247. *De viduis et orphanis, et minus potentibus.*
248. *De non parvipendenda excommunicatione Sacerdotum.*
249. *De Episcopis et Comitibus, ut sibi consensum invicem praebeant.*
250. *Ut latrones vel homicidae, sive adulteri, sub magna correctione constringantur.*
251. *De rebus invasis.*
252. *De superbia, propter quam Diabolus corruit.*
253. *De eo cui non recte iudicatur.*
254. *De invidia, per quam Diabolus hominem eiecit de paradiso.*
255. *De odio et discordia.*
256. *Capitularium dominicum datum anno Incarnationis Domini nostri Iesu Christi* DCCCVI. *ad Theodonis villam, et anno imperii Domini Karoli* VI.
257. *De Laicis qui noviter sunt conversi.*
258. *Ut scribae falso non scribant.*
259. *Ut compotum discatur.*
260. *De derelinquentibus seculum propter servitium Dei.*
261. *Ut servi proprii non tondantur, vel ancillae non velentur, nisi ad mensuram.*
262. *Ut superfluae Congregationes nullatenus fiant.*
263. *De his qui secundum regulam non pulsantur.*
264. *Ut infantulae non velentur.*
265. *De Laicis, ut non sint Praepositi Monachorum.*
266. *Ut incestuosi canonice examinentur.*
267. *De his qui per aliquod scelus rebelles fiunt.*
268. *De iustitiis Ecclesiarum Dei, orphanorum, pupillorum, ac viduarum.*
269. *De iustitiis regalibus.*
270. *De fame vel caeteris tribulationibus.*
271. *Ut arma infra patriam non portentur.*
272. *Ut omnis homo de duodecim mansis bruniam habeat.*
273. *De negotiatoribus qui partes Sclavorum vel aliarum gentium petierint.*
274. *Ut causedici qui adquiescere noluerint, recludantur.*
275. *De iuramento, ut nulli alteri nisi proprio Seniori iuramenti fidelitas promittatur.*
276. *De his qui conspirationem fecerint, ut tripliciter iudicentur.*
277. *De periuriis, ut caveantur.*

307. *Ut Episcopus lapsum incurrens, si plures congregare nequiverit, à duodecim audiatur.*

308. *Ut Episcopi plebes alienas non usurpent, et ut nemo ex eis collegam suum in dioecesi vel aliubi susupergrediatur.*

309. *De Episcopo qui ab aliquo impetitur, vel si ipse quaestionem aliquam retulerit, ut per Episcopos Iudices causa terminetur.*

310. *Ut nullus Episcopus alium Episcopum conculcet aut impediat.*

311. *Ne Presbyteri vel Diaconi sine conscientia Episcoporum suorum aliquid agant.*

312. *De loco dando peregrino Episcopo in quo sacrificet.*

313. *De non condemnando illo cuius causa diligenter non est examinata.*

314. *De his qui falsa fratribus capitalia obiciunt.*

315. *De deponendo Sacerdote vel Levita, si crimen aliquod de se confessi fuerint.*

316. *De his qui libellos famosos inventi fuerint in Ecclesia posuisse, ut anathematizentur.*

317. *Ut delator communionem nec in finem accipiat, si inventus fuerit quilibet per delationem eius praescriptus vel interfectus.*

318. *Ne aliquis Episcopus; vel inferior gradus, dominico die quemquam iudicare praesumat.*

319. *De potente, si pauperem expoliaverit, et non reddiderit admonente Episcopo, ut excommunicetur.*

320. *Ut nullus Clericus ab Episcopo suo recedere praesumat et ad alium transire*

321. *Ut Clerici qui arma praesumpserint, in monasterium ad agendam poenitentiam tradantur.*

322. *Ut nullus Regum huius Canonis censuram in aliquo violari permittat.*

323. *Ut unusquisque alterius ruinis succurrat, et iram Dei per suam compassionem à se removeat.*

324. *Quod lex quam Rex qui prior fuit, instituit, ab illo qui ei successerit pari sententia roborata sit.*

325. *Ut in metropolitana sede ad Synodum agendam omnes Pontifices conferantur.*

326. *Ut dignitatem amittant omnes qui ad expeditionem exercitus non pergunt, aut de exercitu fugiunt.*

327. *Ut Christiani ex propinquitate sui sanguinis connubia non ducant.*

328. *Ut non varientur quae propter utilitatem sunt instituta.*

329. *De fide Nicaena servanda. Et ut privilegia Ecclesiarum integra maneant.*

330. *Quod contra caput non sit agendum.*

331. *De Presbyteris qui contra Canones ad comitatum ire voluerint susceptis, qui dominico decreto communione alieni decernuntur.*

332. *De Sacerdotum Domini*

SEXTUS INCIPIT LIBELLUS.

INCIPIUNT NONNULLA CAPITULA LEGIS DIVINAE.

De effusione sanguinis.

I. Quicunque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius.

Quod hi qui nomen Domini in vanum adsumpserint, graviter feriantur.

II. Non adsumes nomen Domini Dei tui in vanum; nec habebit insontem Dominus eum qui adsumpserit nomen Domini Dei sui frustra.

De honorando patre et matre.

III. Honora patrem tuum et matrem tuam, ut sis longaevus super terram.

Ut qui vendiderit filiam suam in famulam, non egrediatur sicut ancilla.

IV. Si quis vendiderit filiam suam in famulam, non egredietur sicut ancillae exire consueverunt. Si placuerit domino suo, cui vendita est, admittat eam liberam; et ad alium populum non licet ipsam vendere.

Ut qui hominem percusserit, morte moriatur.

V. Qui percusserit hominem, volens occidere, morte moriatur.

De eo qui per industriam proximum voluerit occidere.

VI. Si quis de industria occiderit proximum suum, et per insidias, ab altari meo evelles eum, ut moriatur.

De eo qui percusserit patrem aut matrem.

VII. Qui percusserit patrem aut matrem, morte moriatur.

Non maledicendum patri et matri.

VIII. Qui maledixerit patri suo et matri, morte moriatur.

De eo qui hominem furatus fuerit et vendiderit.

IX. Qui furatus fuerit hominem, et vendiderit eum, convictus noxae, morte moriatur.

De his qui rixati inter se fuerint, et percusserit alter alterum.

X. Si rixati fuerint viri, et percusserit alter proximum suum lapide vel pugno, et ille mortuus non fuerit, et iacuerit in lectulo; si surrexerit et ambulaverit foris super baculum suum, innocens erit qui percusserit; ita tamen ut operas et impensas eius in medicos restituat.

De eo qui percusserit servum suum vel ancillam lapide vel virga, et mortui fuerint.

XI. Qui percusserit servum suum vel ancillam lapide vel virga, et mortuus fuerit in manibus eius, reus erit. Si autem uno die supervixerit vel duobus, non subiacebit poenae, quia pecunia eius est.

Ut si aliqui inter se fuerint rixati, et percusserit ex eis aliquis mulierem praegnantem.

XII. Si rixati fuerint homines, et percusserit quis mulierem praegnantem, et abortivum fecerit, si ipsa vixerit, subiacebit damno quantum expedierit maritus mulieris et arbitres iudicarint.

Quod si mulier mortua fuerit, reddet percussor animam pro anima.

XIII. Si autem mors eius fuerit subsecuta, reddet ani-

mam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede, adustionem pro adustione, vulnus pro vulnere, livorem pro livore.

Ut quicunque servo vel ancillae oculum eruerit, liberos eos dimittat.

XIV. Si percusserit quispiam oculum servi sui aut ancillae, et luscos eos fecerit, dimittat eos liberos pro oculo quem eruit. Dentem vero si excusserit servo vel ancillae suae, simili sententiae subiacebit.

De bove cornupeta quae virum vulneraverit vel mulierem, et de domino illius.

XV. Si bos cornupeta virum aut mulierem occiderit, lapidibus obruatur, et non comedetur. Dominus cuius bos est, innocens erit. Quod si bos cornupeta fuerit ab heri et nudius tertius, et contestati sunt domino illius, nec reclusit eum, occideritque virum aut mulierem, et bos lapidibus obruatur, et dominum illius occidant. Quod si pretium ei fuerit impositum, dabit pro anima sua quicquid fuerit postulatus.

De eo qui cisternam aperuerit et foderit.

XVI. Si quis aperuerit cisternam, et foderit, et non operuerit eam, cecideritque bos vel asinus in eam, dominus cisternae reddet pretium iumentorum. Quod autem mortuum est, ipsius erit.

De bove alieno si alterius bovem vulneraverit.

XVII. Si bos alienus bovem alterius vulneraverit, et ille mortuus fuerit, vendent bovem vivum, et divident pretium et cadaver. Si autem sciebat dominus eius quod bos vitiosus erat, et noluit eum custodire, reddat bovem pro bove, et cadaver integrum accipiat.

De eo qui bovem aut ovem furatus fuerit.

XVIII. Qui furatus fuerit bovem aut ovem, quinque boves pro uno bove restituat, et quatuor oves pro una ove.

De fure qui domum suffodiens repertus fuerit.

XIX. Si effregerit fur domum, sive suffodiens fuerit inventus, et accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus sanguinis. Quod si orto sole hoc fecerit, homicidium perpetravit, et ipse morietur. Si inventum fuerit apud eum quod furatus est vivens, sive bos, sive asinus, restituatur.

De eo qui laeserit agrum vel vineam.

XX. Si laeserit quispiam agrum vel vineam, et dimiserit iumentum suum ut depascatur aliena, quicquid optimum habuerit in agro vel vinea, pro damni aestimatione restituat.

De eo qui ignem succenderit in agris, ut damnum restituat.

XXI. Si egressus ignis invenerit spicas, et comprehenderit acervos frugum sive stantes segetes in agris, reddat damnum qui ignem succenderit.

De eo qui commendaverit amico pecuniam.

XXII. Si quis commendaverit amico pecuniam aut vas in custodiam, et ab eo qui susceperit, furto ablatum fuerit, si invenitur fur, duplum reddat. Si latet, dominus domus applicabitur ad deos, et iurabit quod non extenderit manum in rem proximi sui ad perpetrandam fraudem in bovem vel asinum, et ovem ac vestimentum. Et quicquid damnum inferre potest, ab eo utriusque causa perveniat. Et si illi arbitres iudicaverint, duplum restituat proximo suo.

De asino, bove, omnique iumento ad custodiendum tradito.

XXIII. Si quis commendaverit amico asinum, bovem, ovem, et omne iumentum ad custodiam, et mortuum fuerit, aut debilitatum, vel captum ab hostibus, nullusque hoc viderit, iusiurandum erit in medium quod non extenderit manum in rem proximi sui; suscipiatque dominus iuramentum, et ille reddere non cogetur. Si furto sublatum fuerit, restituat damnum domino suo. Si comestum à bestia, deferat ad eum quod occisum est, et non restauretur. Qui a proximo suo quicquamhorum mutuo postularit, et debilitatum aut mortuum fuerit, domino non praesente, reddere compellatur. Quod si in praesentiarium dominus fuerit, non restituatur, maxime si conductus venerit pro mercede operis sui.

De eo qui seduxerit virginem desponsatam, vel dormierit cum ea.

XXIV. Si seduxerit quis virginem desponsatam, et dormierit cum ea, dotabit eam, et habebit uxorem.

De patre puellae, si eam dare noluerit, ut reddat pecuniam iuxta morem dotis.

XXV. Si pater noluerit virginem dare, reddat pecuniam iuxta morem dotis quam virgines accipere consueverunt.

De maleficis.

XXVI. Maleficos non patiaris vivere.

De his qui cum iumento coierint.

XXVII. Qui coïerit cum iumento, morte moriatur.

De his qui Diis immolant vel advenas affligunt.

XXVIII. Qui immolat Diis, occidatur. Advenam non contristabis, neque affliges eum.

De decimis et primitiis Domino offerendis.

XXIX. Decimas tuas, et primitias non tardabis offerre

Domino de filiis tuis primogenitis. De bobus quoque et ovibus similiter facias. Septem diebus sit cum matre sua: die octavo redde filium Domino.

De deposito vel pignore dato.

XXX. Depositum est pignore datum, aut si aliquis sibi commendata celaverit, aut si rem perditam invenerit, et iuraverit non invenisse, convictus delicti, reddet omnia quae per fraudem voluit obtinere, tertiam et quintam insuper partem domino cui fraudem intulerat.

De turpitudine proximi non revelanda.

XXXI. Omnis homo ad sanguinem proximi sui non accedat, ut revelet turpitudinem eius. Nec ullam discooperies turpitudinem mulieris, quia vestra turpitudo est.

De homine qui dormierit cum muliere ancilla.

XXXII. Homo si dormierit cum muliere coitu seminis quae fuerit ancilla, etiam nubilis, et tamen pretio non redempta, nec libertate donata, vapulabunt ambo, et non moriantur.

Non debere auguriari, nec observare magos et ariolos.

XXXIII. Non auguriemini; nec observetis ad magos nec ariolos, nec aliquid sciatis per eos. Ego Deus vester.

De honorando sene.

XXXIV. Coram cano capite consurgite, et honorate personam senis, et timete Deum.

Nihil agendum contra aequitatem.

XXXV. Nolite iniquum aliquid facere in iudicio, in regula, in pondere, in mensura. Statera iusta et aequa sint pondera, iustus modius, aequusque sextarius.

De eo qui moechatur cum uxore proximi sui.

XXXVI. Qui moechatus fuerit cum uxore alterius, et adulterium fecerit cum coniuge proximi sui, morte moriatur et moechus et adultera.

De eo qui dormierit cum noverca sua.

XXXVII. Qui dormierit cum noverca sua, et revelaverit ignominiam patris sui, moriantur ambo. Sanguis eorum sit super eos.

De eo qui propter Deum furtum confessus fuerit.

XXXVIII. Si propter Deum confessus fuerit homo furtum quod fecit, reddat capitalem et quintam partem desuper ei in quem peccavit.

De eo qui ferro percusserit hominem.

XXXIX. Si quis ferro percusserit hominem, et mortuus fuerit, qui percusserit, reus erit iudicii, et ipse morietur.

Ut propter unius testimonium nullus condemnetur.

XL. Ad unius testimonium nullus condemnetur.

De decimis separandis.

XLI. Separabis decimas ex omnibus quae nascuntur tibi eo tempore, et repones inter ianuas tuas. Foenerabis ea Sacerdotibus et Levitis, advenis et peregrinis, pupillis et viduis. Et benedicet te Dominus Deus tuus cunctis diebus vitae tuae.

De eo qui, ambulans per viam, nidum avis invenerit.

XLII. Si ambulas per viam, et nidum avis inveneris in arbore vel in terra, et matrem pullis desuper incubantem, non tenebis eam cum filiis; sed abire patieris, captos tenens pullos suos, ut benedicat te Dominus.

Ut cum aedificatur domus nova, fiat murus per circuitum domus.

XLIII. Cum aedificaveris domum novam, facies murum tecti per circuitum, ne effundatur sanguis in domum tuam, et sis reus labente alio et in praeceps ruente.

De vinea altero semine non serenda.

XLIV. Non seres vineam tuam altero semine; ne ea quae sevisti et quae nascuntur ex vinea, pariter sanctificentur.

Ut non aretur in bove simul et asina.

XLV. Non arabis in bove simul et asina.

Non induendum vestimentum quod ex lana et lino contexitur.

XLVI. Non indues vestimentum quod ex lana et lino contextum est.

De puella virgine desponsata.

XLVII. Si quis puellam virginem desponsaverit, et invenerit eam aliquis in civitate, et concubuerit cum ea, adducas utrosque ad portam civitatis illius, et lapidibus obruentur; puella, quia non clamavit, cum esset in civitate; et vir, quia humiliavit eam.

De desponsata virgine in agro reperta.

XLVIII. Si autem in agro repererit vir puellam quae desponsata est, et dormierit cum illa, ipse morietur solus. Puella nihil patiatur.

Ut eunuchus attritis testiculis Ecclesiam Dei non intret.

XLIX. Non intrabit eunuchus, attritis vel amputatis testiculis et absciso veretro, Ecclesiam Domini; nec ingrediatur eam manzer, hoc est, de scorta natus.

De pecunia ad usuram non foeneranda.

L. Non foenerabis fratri tuo ad usuram pecuniam, nec fruges nec quamlibet aliam rem.

De voto non differendo.

LI. Cum voveris votum Domino Deo tuo, non tardabis reddere, quia requiret illud Dominus Deus tuus. Et si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum, donec facias quod ore proprio Domino promisisti.

Ut homo qui uxorem acceperit, non accedat ad bellum.

LII. Cum acceperit homo uxorem, non accedat ad bellum nec ei ullae iniungantur necessitates publicae; sed vacabit absque culpa domui suae; et ut uno anno laetetur cum uxore sua.

Ut non occidantur patres pro filiis, nec filii pro patribus.

LIII. Quod non occidantur patres pro filiis, nec filii pro patribus; sed unusquisque pro peccato suo morietur.

De eo qui vim a persecutoribus patitur, ut suscipiatur.

LIV. Si quis vim à persecutoribus passus fuerit, suscipiatur, et requiem inveniat, ad quamcunque Ecclesiam venerit.

De muliere quae cum viro suo non potest nubere.

LV. Si vir et mulier coniunxerint se in matrimonium, et postea dixerit mulier de viro non posse illum nubere cum ea; si ea poterit probare quod verum sit, accipiat alium.

Ut absque consensu Episcopi oblationes non accipiantur.

LVI. Ut praeter conscientiam Episcopi oblationes fructuum Ecclesiae debitas nullus vel dare vel accipere audeat.

Ut Presbyteri civitatis sine iussu sui Episcopi nihil iubeant.

LVII. Ut Presbyteri civitatis sine iussu sui Episcopi nihil iubeant, nec in unaquaque parochia aliquid agant.

Ne Presbyteri rem Ecclesiae absque licentia sui Episcopi vendant.

LVIII. Ut Presbyteri rem Ecclesiae sine licentia vel scientia sui Episcopi non vendant, nec cuiquam tribuant.

Si Presbyter vel Diaconus deseruerit Ecclesiam suam, deponatur.

LIX. Ut Presbyter vel Diaconus qui deserit Ecclesiam suam, et ad aliam transierit, deponatur.

De Presbyteris vel Diaconibus aut Subdiaconibus a propriis Episcopis exauctoratis.

LX. Ut Presbyter vel Diaconus, aut Subdiaconus, si à proprio Episcopo exauctoratus sancti ministerii officium incipiat praeripere, spem restitutionis non habeat.

Si quis Episcopus, Presbyter, Diaconus, vel Subdiaconus ad bellum processerit, deponatur.

LXI. Si quis Episcopus, Presbyter, aut Diaconus, vel

Subdiaconus, ad bellum processerit, et arma bellica indutus fuerit ad belligerandum, ab omni officio deponatur, in tantum ut nec laicam communionem habeat.

Ut Presbyteri alterius regionis non sacrificent praesentibus Presbyteris ipsius regionis.

LXII. Ut Presbyteri alterius regionis, praesentibus ipsius regionis Presbyteris, non sacrificent.

De uxoribus et viris se dimittentibus.

LXIII. Ut hi vel hae qui uxores aut viros dimittunt, non nubant; sed aut continentes maneant, aut sibimet reconcilientur.

De Episcopis litigantibus vel iudicatis.

LXIV. Si litem habuerit Episcopus cum alio Episcopo, non alterius, sed suae provinciae Iudices quaerat. Et ut iudicato in aliqua causa Episcopo liceat iterare iudicium; et, si necesse fuerit, libere Episcopum adire Romanum.

Ab haeretico nullus benedictionem accipiat.

LXV. Ut ab haeretico benedictionem nullus accipiat.

De orationibus ad Patrem dirigendis.

LXVI. Ut nullus in precibus nisi ad Patrem dirigat orationem; ut prius eas cum instructioribus vel eruditioribus tractet. *Capitul. a.* 744. *c.* 9.

De Presbytero ab alio Episcopo ordinato.

LXVII. Ordinatus Clericus ab alio Episcopo, non deprecante vel consentiente suo, in Clero non maneat.

De illis Presbyteris qui nesciunt iuxta praeceptum Salvatoris baptizari.

LXVIII. Illos omnes *f*) quos illi Presbyteri baptizaverunt qui nescierunt iuxta praeceptum Domini Salvatoris nostri Iesu Christi baptizare, neque sanctae Trinitatis mystica verba invocare, propterea iubemus eos baptizari, quia sine fide sanctae Trinitatis sunt baptizati.

De Missis nostris, qualiter cum Episcopis singularum regionum circa Ecclesias Dei eiusque Sacerdotes agere debeant.

LXIX. Ut Missi nostri una cum Episcopis propriis magnam curam habeant quatinus dirutae Ecclesiae pleniter restaurentur, atque ornentur, et quae dotatae non sunt, vel quae dotem suam perditam vel subtractam habent, pleniter et canonice dotentur; ut quod iniuste perdiderunt, iuste recipiant.

---

f) al. mss. *homines.*

De his qui Ecclesias suas nec dotare nec dotem restitui volunt. Et si eas dotare noluerint quorum sunt, aut subtracta reddere noluerint, Episcopus proprius ad dominium suae sedis Ecclesias revocet futuris temporibus possidendas. Quod si aliquis liberorum his resultaverit, ab Episcopo eiusdem loci Reliquiae ex his auferantur et in meliori loco ponantur, et ipsae destruantur vel crementur.

De eo qui semetipsum occidit, aut laqueo se suspendit.

LXX. De eo qui semetipsum occidit, aut laqueo se suspendit, consideratum est ut si quis compatiens velit eleemosynam dare, tribuat; et orationem in psalmodiis faciat. Oblationibus tamen et Missis ipsi careant; quia incomprehensibilia sunt iudicia Dei, et profunditatem consilii eius nemo potest investigare.

Ut incesti et parricidae canonice coerceantur.

LXXI. De incestuosis et parricidis, ut canonice coerceantur; sicut de illo iudicatum est qui materterae suae filiam stupravit, ut coniugium ultra non repetat, et militiae cingulum derelinquat, et aut monasterium petat, aut si foris remanere voluerit, tempora poenitentiae secundum Canones pleniter exsolvat.

Ut nec a Clerico phylacteria nec ab ullo fiant Christiano.

LXXII. Ut Clerici vel Laici phylacteria vel falsas scriptiones, aut ligaturas, quae imprudentes pro febribus aut aliis pestibus adiuvare putant, nullo modo ab illis vel a quoquam Christiano fiant, quia magicae artis insignia sunt; sed pro infirmitate illud quod Apostoli et Canones sanxerunt, id est, orationes et sacri olei unctio, fiat.

Ut nullus Presbyter amplius quam unam Ecclesiam sibi vindicet.

LXXIII. Placuit omni synodali conventui ut nullus Presbyterorum amplius quam unam Ecclesiam sibi vindicare praesumat.

De letania maiore, ut more Romano celebretur.

LXXIV. Ut letania maior more Romano ab omnibus in septimo Kal. Maii celebretur. *Supra Lib. V. c.* 150.

Ut nullus vitam sine communione finiat, nec unctione benedicti olei careat.

LXXV. Si infirmitate depressus quis fuerit, vitam sine communione non finiat, nec unctione sacrati olei careat. Et si finem perspiciat, sacrosancto corpore Deo anima eius à Sacerdote precibus commendetur.

Quapropter omnibus placuit ut nullus Presbyter amplius quam unam Ecclesiam sibi vindicet; quia sicut quisque secu-

laris non amplius quam unam habere debet uxorem, ita et unusquisque Presbyter non amplius quam unam habere debet Ecclesiam.

De Presbyteris degradatis et post degradationem multis sceleribus implicatis.

LXXVI. Presbyteri degradati, et post degradationem multis sceleribus implicati, ad poenitentiam publicam secundum Canones redigantur.

Si qui velint aquam consecratam accipere.

LXXVII. Quod in sabbato sancto Paschae, vel in sabbato Pentecostes, si qui velint aquam consecratam ad aspersionem in domos suas recipere, ante chrismatis infusionem accipiant.

De Clericis et Presbyteris, si Episcopis suis obedire nolint, ut excommunicentur.

LXXVIII. Clerici et populi, si Episcopis suis canonice obedire noluerint, excommunicentur.

De Episcopo metropolitano.

LXXIX. Dignum est ut Metropolitanus, qui est pallio sublimatus, honoretur, et caetéros admoneat.

Ut unusquisque progeniem suam usque ad septimam generationem observet.

LXXX. Progeniem suam unumquemque usque ad septimam observare decernimus generationem, et quandiu se agnoscunt affinitate propinquos, ad huius copulae non accedant societatem.

De Presbyteris ab ignotis Episcopis ordinatis.

LXXXI. Presbyteros quos unusquisque Episcopus in sua parochia reperit, si incogniti fuerint viri illi à quibus sunt ordinati, et dubium est eos Episcopos fuisse, an non, qui eos ordinaverunt, si bonae actionis et catholici viri sunt ipsi Presbyteri, et in ministerio Christi omnique lege sancta educati et apti, ab Episcopo suo benedictionem presbyteratus suscipiant et consecrentur, et sic ministerio sacro fungantur.

Ut si quis homini aliquo iteranti mansionem vetaverit, sexaginta solidos componat.

LXXXII. Si quis homini aliquo pergenti in itinere mansionem vetaverit, sexaginta solidos componat in publico.

Ut omnibus maxima cura sit ne sine confirmatione Episcopi vitam finiat aliquis.

LXXXIII. Ut omnes maximam curam habeant ne sine confirmatione Episcopi quis vitam finiat, animaque periclitetur.

De his qui fidelium oblationes auferunt vel vastant, aut sine proprii Episcopi iussione dant vel accipiunt.

LXXXIV. Qui fidelium oblationes ab Ecclesiis vel à iure Sacerdotum auferunt, vel ablatas accipiunt, non solum aliena vota disrumpunt, sed et sacrilegium operantur, necnon et Ecclesiae Dei fraudatores existunt: quia Ecclesiae aliquid fraudari vel auferri, sacrilegium esse à Maioribus adprobatur. *Capitul. II. a.* 814. *c.* 5.

Ut Presbyteri vel Diaconi non migrent de loco ad locum sine Episcopi proprii iussione.

LXXXV. Presbyteri qui sine iussione proprii Episcopi de Ecclesiis ad alias Ecclesias migraverint, tamdiu à communione habeantur alieni, quandiu ad easdem redierint Ecclesias in quibus primitus sunt instituti.

De Episcopis et Clericis peregrinis, ut contenti sint hospitalitatis munere.

LXXXVI. Ut Episcopi atque Clerici peregrini contenti sint hospitalitatis munere oblato, nullique eorum liceat ullum officium sacerdotale, absque permissu Episcopi in cuius parochia esse cognoscitur, agere.

Ut nullus habeat nisi legitimum connubium.

LXXXVII. Ut nulli liceat nisi legitimum habere connubium. Nullus incestum faciat. Nullus coniugem propriam, nisi, ut sanctum evangelium docet, fornicationis causa, relinquat. Quod si quisque propriam expulerit coniugem, legitimo sibi matrimonio coniunctam, si Christianus esse recte voluerit, nulli alteri copuletur: sed aut ita permaneat, aut propriae reconcilietur coniugi.

De his qui Episcoporum vocationem vel correctionem contempserint.

LXXXVIII. Si quis secularium, tam maioris ordinis quam et inferioris, peccatum egerit, et vocatus sui Episcopi auctoritate, ad emendationem ac poenitentiam venire distulerit, tamdiu sit ab Ecclesia extorris, et à catholicorum consortio sequestratus, quousque quod commisit emendet, ac reatum suum usque ad satisfactionem canonice diluat, atque reconciliatione proprii Episcopi divinis precibus indulgentiam consequatur et veniam, Ecclesiaeque gremio, à cuius utero deviaverat, peracta satisfactione, ab eodem immelioratus Episcopo, canonice reddatur.

Ut nullus Laicorum ex praediis Episcoporum quicquam accipiat.

LXXXIX. Praecipimus ut nullus Laicorum vel Clericorum ex praediis vel rebus quae ad sedes pertinent Episcoporum, sive de illis Ecclesiarum rebus quae in eorum parochiis

sitae esse noscuntur, sine illorum iussione, aut consensu Episcoporum, ad quorum pertinent curam, quicquam ambiant, concupiscant, atque accipiant; ne cupidus sanctarum rerum ignis qui in eis est, illos favillosius exurat. Similiter omnes monemus ut a cuncta Ecclesiarum omnium vastatione coercere se suosque ac compescere totis viribus studeant. Nam devastantes Ecclesias quid aliud intellegimus quam contra illum aeterni imperii Deum et maiestatis homines movere certamen, cum illae aedes illi die noctuque famulentur, et illi sint consecratae? Videant vastantes, pronuntiamus, ne ab illo, si se commoveat, vastentur, cuius percussionem montium dorsa ferre non possunt.

De eo qui occiderit Monachum aut Clericum, ut arma relinquat.

XC. Qui occiderit Monachum aut Clericum, arma relinquat, et Deo in monasterio serviat cunctis diebus vitae suae, nunquam ad seculum reversurus, et septem annos publicam poenitentiam gerat.

De viro et muliere matrimonio copulatis, et postea dicente ea non posse eum nubere sibi.

XCI. Si vir et mulier coniunxerint se in matrimonio, et postea dixerit mulier de viro non posse nubere cum ea, si poterit probare quod verum sit, accipiat alium, eo quod iuxta Apostolum non potuit illi reddere vir suus debitum. *Supra. c.* 55.

Ut puella desponsata non detur alteri viro.

XCII. Puellam desponsatam non licet parentibus dare alteri viro. Tamen ad monasierium licet ire si voluerit.

Ut baptizati cum Catechumenis non manducent.

XCIII. Non licet baptizatis cum catechumenis manducare, nec osculum eis dare, vel *Ave* eis dicere. Quanto magis cum excommunicatis ab Episcopo, aut cum Gentilibus.

De Presbytero ordinato qui se deprehenderit non esse baptizatum.

XCIV. Si quis Presbyter ordinatus deprehenderit se non esse baptizatum, (baptizetur *g*) et ordinetur iterum, et omnes quos prius baptizaverit.

Si liber ancillam in matrimonium accepit.

XCV. Si quis liber ancillam in matrimonium acceperit, non habet licentiam dimittere eam, si prius consensu amborum coniuncti sunt.

---

g) Deest in al. mss.

De raptoribus, et raptis virginibus vel viduis.

XCVI. Si quis alterius sponsam virginem aut viduam, necdum desponsatam, rapuerit, vel furatus fuerit, placuit ut sive eam postea sponsaverit, sive dotaverit, seu non, sive cum parentum eius voluntate quocunque commento ipsam accipere vel tenere potuerit, nunquam illam uxorem habeat, sed raptori aut furi auferatur, et proximis suis alio viro, tempore congruo, si ipsa hoc malum non consenserit, nuptura legibusque acceptura reddatur. Raptor vero, sive fur, omnesque eis consentientes, publica poenitentia iuxta canonicam auctoritatem multentur, et proximis illius quicquid iniuste in tam nefando scelere egerunt, in triplo componant, et unamquamque rem semotim legibus in triplo restituant. Ipsa namque quae rapitur, si aut primo aut postmodum tam nefario sceleri libens consenserit, nunquam postea nubat, sed publica poenitentia multetur, et sub tali custodia ponatur, ut ei nullatenus luxuriari cum quoquam liceat. Taliter enim memorata flagitia puniantur, ut omnes cognoscant quoniam nec seculi Leges tam nefandis coniunctionibus consentiant, nec sacri Canones consilium ullum praebeant; sed tales seculi Leges cooperatoresque eorum capite feriri praecipiunt. Et sacri Canones spiritu Dei conditi non solum raptores, sed etiam omnes eorum cooperatores, eisque consentientes, anathemate feriunt; sicut in Chalcedonense Concilio, in quo DCXXX. Patres adfuerunt, capitulo XXVIII, cunctis legentibus patet.

De his qui rapinas infra regnum faciunt.

XCVII. Si quis infra regnum rapinam fecerit, aut cuiquam nostro fideli eiusque homini aliquid vi abstulerit, in triplo cui aliquid abstulerit, legibus componat; et insuper bannum nostrum, id est, sexaginta solidos nobis persolvat. Postmodum vero ante nos a Comite adducatur, ut in bastonico retrusus; usque dum nobis placuerit, poenas luat; nam si publice actum fuerit, publicam inde agat poenitentiam, iuxta sanctorum Canonum sanctionem. Si vero occulte, Sacerdotum consilio ex hoc agat poenitentiam: quoniam raptores, ut ait Apostolus, nisi veram egerint poenitentiam, regnum Dei non possidebunt. Qui vero de rebus Ecclesiarum aliquid abstulerit, gravius inde iudicetur, quia sacrarum rerum ablatio sacrilegium est, et sacrilegus vocatur qui ex eis aliquid aut abstulerit aut rapuerit. Infames quoque tales personae, usque ad satisfactionem Ecclesiae quam laeserunt, sunt habendae.

De Sacerdotibus et Levitis, atque Monachis interfectis vel debilitatis.

XCVIII. Si quis Sacerdotem, vel Levitam, aut Monachum interfecerit vel debilitaverit, iuxta statuta priorum capi-

tulorum quae Legi Salicae sunt addita, componat; et insuper bannum nostrum, id est, sexaginta solidos, nobis persolvat, et arma relinquat, atque in monasterio diebus vitae suae sub ardua poenitentia Deo serviat, nusquam postmodum seculo vel secularibus militaturus, neque uxori copulaturus.

De his qui Episcopo aliquam iniuriam vel dehonorationem fecerint.

XCIX. Si quis Episcopo aliquam iniuriam aut iniustam dehonorationem fecerit, de vita componat, et omnia quae habere visus fuerit, Ecclesiae cui praeesse dinoscitur, integerrime socientur, et nobis in triplo bannus noster, id est, sexaginta solidi persolvantur; aut ipse in servitio fisco nostro serviturus semper societur, usque se redimere in triplo iuxta wirgildum suum potuerit. Sancta vero Ecclesia in sacerdotibus constat. Idcirco magna poena plectendi sunt qui episcopis vel reliquis sacerdotibus iniuriam vel contumeliam fecerint; nam detractio sacerdotum ad Christum pertinet, cuius vice legatione in Ecclesia funguntur.

De religiosa muliere decepta, id est, veste mutata, vel religionem professa.

C. Si quis rapuerit aut sollicitaverit vel corruperit religiosam feminam, bona amborum Ecclesia vindicet in qua talis mulier habitavit. Ipsi tamen capitali periculo subiciantur. Quod si hoc mulier non consensit, cum suis rebus monasterii ditionibus tradetur. Si vero Comes ipsius pagi, una cum consilio sui Episcopi in cuius parochia tale scelus commissum est, hoc vindicare neglexerit, honore careat, et cingulum amittat, atque publica poenitentia multetur, et insuper wirgildum suum fisci viribus dare compellatur.

De blasphemia in Deum.

CI. Si quis quolibet modo blasphemiam in Deum iactaverit, ab Episcopo vel Comite pagi ipsius carceri usque ad satisfactionem tradatur, et publica poenitentia multetur, donec precibus proprii Episcopi publice reconcilietur, Ecclesiaeque gremio canonice reddatur.

De his qui in domo sua oratorium fecerint.

CII. Qui in domo sua oratorium habuerit, orare ibidem potest. Missas tamen in eo celebrare non audeat, nec agere cuiquam permittat, sine permissu vel dedicatione Episcopi loci illius. Quod si fecerit, domus illius fisci viribus addicatur. Comes vero qui hoc cognovit, et non prohibuit, publica poenitentia multetur, vel honore privetur. *Supra Lib. V. c.* 383.

De privilegiis Ecclesiarum et Clericorum non corrumpendis.

CIII. Ut privilegia quae Ecclesiis et Clericis ab an-

tecessoribus nostris vel nobis concessa sunt, semper maneant incorrupta. *Capitul. II. a.* 814. *c.* 6.

Ne Episcoporum vel reliquorum Clericorum vita turbetur.

CIV. Nullis vita Praesulum turbetur excessibus, quia valde in dignum est ut qui throni Dei vocantur, aliqua motione turbentur aut inique tractentur. Unde est illud: *Qui vos tangit, tangit pupillam oculi mei.* Et illud: *Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit.* Et rursus: *Qui scandalizaverit unum de pusillis istis, melius est illi ut suspendatur mola asinaria in collo eius, et demergatur in profundum maris.* Et reliqua.

De Clericis vel Sacerdotibus qui accipiunt Ecclesias sine licentia Episcopi sui, vel de una ad aliam transeunt.

CV. Ut nemo accipiat Ecclesiam infra parochiam sine consensu Episcopi sui, nec de una ad aliam transeat.

De incestis et criminosis, ac de infirmis et poenitentibus, atque de ieiunio quatuor Temporum.

CVI. Ut de incestis et criminosis magnam curam habeant Sacerdotes, ne in suis pereant sceleribus, et animae eorum a districto Iudice Christo eis requirantur. Similiter de infirmis ac poenitentibus, ut morientes sine reconciliatione et viatico non deficiant. Et ut quatuor Temporum ieiunia a fidelibus diligenter custodiantur. *Capitul. a.* 769. *c.* 10. 11.

Ut Episcopi Iudices publicos moneant ut rei carceribus reclusi Nativitate Domini, Pascha et Pentecoste, absolvantur, et Missas illis audiant diebus, ac refecti fiant.

CVII. Ut Episcopi Iudices publicos commoneant ut in dies celeberrimos, hoc est, Nativitatem Domini nostri Iesu Christi, et sanctam Resurrectionem, ac Pentecosten, quicunque miserrimi vinculis detinentur, relaxari debeant, et propter ipsam reverentiam Domini nostri Iesu Christi ipsi debeant absolutionem promereri. Et Iudex, si pastorem commonentem despexerit, quandiu loci illius Episcopo visum fuerit ab Ecclesiae liminibus arceatur.

De Monacho qui monasterium suum dimiserit.

CVIII. Si Monachus monasterium suum dimiserit, omnia bona ipsius, et quae in monasterio introduxit, et quae non introduxit, dominii monasterii sint, et ipse officio fisci servire cogatur. Si vero Monachus ad aliud monasterium migraverit, substantiam eius prius monasterium possideat, et in alio monasterio ipse non recipiatur sine Abbatis sui et Episcopi proprii licentia. *Supra Lib. V. c.* 397.

De possessionibus ad religiosa loca pertinentibus.

CIX. Possessiones ad religiosa loca pertinentes nullam

descriptionem agnoscant, nisi ad constitutionem viarum vel pontium, si tamen intra eadem loca habuerint possessiones. In aliis vero omnibus habeant integram emunitatem.

De Monacho vel Monacha.

CX. Quicunque Monachus vel Monacha in monasterium sunt ingressi, nihil de rebus suis habeant potestatem faciendi, quamvis liberos habeant; sed omnia eorum sint monasterii quae eadem die iuste possidebant quando ingressi sunt monasterium.

De his quae à singulis Principibus Ecclesiis sunt concessa, et quae singuli Antistites impetraverunt, quod sacrilegium sit haec auferentibus. Et de Clericis, ut non accusentur ad Iudices seculares, sed ad Episcopos proprios.

CXI. Quaecunque a singulis Regibus circa sacrosanctas Ecclesias sunt constituta; vel singuli quique Antistites pro causis ecclesiasticis impetraverunt, sub poena sacrilegii iugi solidata aeternitate serventur. Clerici etiam non secularibus Iudicibus, sed episcopali audientiae reserventur. Fas enim non est ut divini muneris Ministri temporalium potestatum subdantur arbitrio. *Capitul. III. a.* 814. *c.* 8.

De privilegiis Ecclesiarum.

CXII. Ut privilegia quae Ecclesiis et Clericis a singulis Regibus vel Episcopis, caeterisque Rectoribus, sunt concessa, semper maneant incorrupta. *Capitul. II. a.* 814. *c.* 7.

Ut ea quae ad religionem pertinent, locis suis et à suae dioeceseos Synodis audiantur.

CXIII. Quaecunque sunt ad religionis observantiam pertinentia, locis suis et a suae dioeceseos Synodis audiantur.

Ut privilegia Ecclesiarum semper maneant incorrupta.

CXIV. Quaecunque circa sacrosanctas Ecclesias a Principibus diversis sunt statuta, manere inviolata praecipimus. *Capitul. III. a.* 814. *c.* 12.

Quod sacrilegium sit Ecclesiae aliquid auferre, aut Sacerdotibus vel Ministris, aut ipsi sancto cultui locoque iniuriam inferre.

CXV. Si quis in hoc genus sacrilegii proruperit, ut in Ecclesias earumque res inruens, Sacerdotibus et Ministris vel ipso cultui locoque, aliquid quod non oportet iniuriae inferat, divini cultus iniuriam in convictos sive confessos reos capitali sententia noverit vindicandum. Nec exspectetur ut Episcopus iniuriae propriae ultionem deposcat, cui sanctitas ignoscendi soli gloriam dereliquit. Sitque cunctis non solum liberum, sed etiam laudabile, factas atroces Sacerdotibus aut

Ministris iniurias veluti publicum crimen persequi, ac de talibus reis ultionem mereri. *Capitul. II. a.* 814. *c.* 8.

De his qui ecclesiastica privilegia violant vel dissimulant.

CXVI. Si Ecclesiae venerabilis privilegia cuiusquam fuerint temeritate violata vel dissimulatione neglecta, commissum hoc in triplo, iuxta legum sanctionem, Ecclesiae cui factum est componatur; nobisque bannus noster in triplo, hoc est, ter solidi sexaginta persolvantur.

Quod hi qui praedia ecclesiastica diripiunt vel vastant, sacrilegi sint exilioque damnandi.

CXVII. Ab omnibus illius usurpationis contumelia depellenda est, ne praedia sibi coelestium secretorum dicata quibusdam inruentibus vexentur. Quod si quis praesumpserit, post debitae ultionis acrimoniam, quae erga sacrilegos iure promenda est, exilio perpetuae deportationis damnetur *Ibid. c.* 9.

Ut Episcopi et reliqui Sacerdotes ab omnibus nexibus sint liberi.

CXVIII. Consecratio Episcopos et reliquos Domini Sacerdotes, tam a servilibus quam et a caeteris adscriptis conditionibus, semper liberos facit. Idcirco praecipimus ut nullus ab eis alia, nisi divina, requirat servitia.

Ne Iudaeis adhaereant vel deserviant Christiani.

CXIX. Placuit ne Iudaeis mancipia deserviant vel adhaereant Christiana.

De sacrificiis per singulas Missas à sacrificantibus sumendis.

CXX. Placuit ut quotienscunque sacrificans corpus et sanguinem Christi Iesu Domini nostri in altario immolat, totiens perceptionis corporis et sanguinis Christi se participem praebeat.

De Chorepiscopis, ne deinceps fiant.

CXXI. Placuit ne Chorepiscopi a quibusdam deinceps fiant; quoniam hactenus a nescientibus sanctorum Patrum et maxime Apostolicorum decreta, suisque quietibus ac delectationibus inhaerentibus, facti sunt. Idcirco et olim persaepe, et nostro a sancta apostolica Sede tempore, sunt prohibiti; et ne deinceps a quoquam, tam ordinante quam ordinari cupiente, talis praesumptio assumatur, a cunctis nostri regni Episcopis est in Synodo canonice prohibitum. *Capitul. a.* 799. *c.* 1.

Ne Iudaei super Christianos magistri vel ministri ponantur.

CXXII. Ne Iudaei administratorio usu, sub ordine vilicorum atque actorum, Christianam familiam regere audeant, nec eis

hoc a quoquam fieri praecipiatur. Si quis vero contra haec agere praesumpserit, si Episcopus, Presbyter, aut Diaconus fuerit, proprio submoveatur gradu. Si vero monachus aut laicus fuerit communione privetur. Et si perseveraverint inobedientes, anathematizentur.

De Clericis falsariis.

CXXIII. Si Presbyter vel Diaconus in causa pecuniaria falsum testimonium dixerint, per tres annos separentur a sacro ministerio. Si in criminali causa falsum dixerint, deponantur, et legitimis poenis subiciantur. Caeteri vero Clerici in quacunque falsitate convicti fuerint, degradentur, et legitimis subiciantur disciplinis.

Ut Clerici non habeant actiones seculares.

CXXIV. Clericus vel monachus neque exactor publicarum, neque conductor, aut vectigalium magister, vel curator domus, vel procurator litis, vel fideiussor in talibus causis fiat. Si quis contra haec statuta fecerit, si Episcopus est, omnes istorum res ex quacunque causa vel persona, sive ante episcopatum sive postea ad eum pervenerit, Ecclesiae suae eas vindicare sancimus. Si vero alii Clerici hoc fecerint, poenam pecuniarum, quam Episcopus existimaverit exigere, Ecclesiae vindicandam. Hi vero qui actiones suas eis commiserunt, vel fideiussores eos pro supradictis causis acceperunt, nullam contra Ecclesiam vel administratores eius, vel adversus ipsas personas quos crediderunt, habeant actionem. Si vero quis eos pro publico debito vel actione crediderit, vel fideiussores receperit, de sua substantia fisci debitum compellatur exsolvere.

De Clericis qui de Ecclesia desistunt.

CXXV. Clericis de Ecclesia desistentibus, et aliis in loco revocatis, si redierint discessi, nihil eis praestetur. Hoc vero quod discedentes reliquerunt, non in usu rectorum, sed succedentibus cedat.

Quales sint Clerici.

CXXVI. Nemo fiat Clericus nisi qui bonum testimonium habeat, et litteratus est.

De multitudine Clericorum.

CXXVII. Ne passim Episcopus multitudinem Clericorum faciat sed secundum meritum vel reditum Ecclesiarum numerus moderetur.

De ordinationibus sacris.

CXXVIII. Lector, Subdiaconus, Diaconus, Presbyter, si clericatus honorem contempserint curiali conditioni cum suis facultatibus subiciantur.

De iniuria Episcopi et letania subversa.

CXXIX. Si quis Episcopo vel aliis Ministris intra Ecclesiam iniuriam fecerit, iubemus eum tormentis subiectum in exilio mori. Sed et si ipsa sancta oratoria vel divina ministeria conturbaverit, vel letaniam everterit, capitali periculo subiaceat. Sin autem contumeliam tantum fecerit, tormentis et exilio tradatur.

Ne fideles ex propria consanguinitate uxores ducant; nec illi qui dudum minime nupserunt, sine benedictione Sacerdotis nubere praesumant.

CXXX. Christiani ex propinquitate sui sanguinis usque ad septimum gradu connubia non ducant; neque sine benedictione Sacerdotis, qui ante innupti erant nubere audeant.

De non recipiendis alienis poenitentibus.

CXXXI. Qui pro delicto suo a communione separantur, placuit ut in quibuscunque locis fuerant exclusi, in eisdem locis communionem consequantur.

Ut non liceat Clericum vel Monachum sine epistola Episcopi sui proficisci.

CXXXII. Clericis vel Monachis sine commendatitiis epistolis Episcopi sui licentia non pateat evagandi.

De dotibus et publicis nuptiis.

CXXXIII. Nullum sine dote fiat coniugium; nec sine publicis nuptiis quisquam nubere praesumat.

De rebus Ecclesiae ablatis aut fraudatis, vel retentis.

CXXXIV. Si quis cuiuscunque munuscula Ecclesiae, sanctis scripturarum titulis conlata, nefaria calliditate abstulerit, fraudaverit, invaserit, retentaverit, atque subrepserit, et non statim a Sacerdote commonitus Deo conlata reddiderit, ab Ecclesiae catholicae communione pellatur. *Capitul. III. a.* 814. *c.* 5.

Ut nemo res Ecclesiae, nisi cui iure debentur, in quibuslibet regionibus coniacentes competere audeat vel tenere.

CXXXV. Ut nullus Episcoporum, aut cuiuslibet ordinis Clericus, vel alia quaecunque persona, quibuslibet conditionibus, seu in uno regno seu in alio positas, alterius cuiuscunque Ecclesiae res aut petat aut praesumat accipere. Quod si fecerit, tamdiu habeatur a communione Ecclesiae, vel ab omnium fratrum ac filiorum caritate suspensus, donec ipse Ecclesiae cuius directo ordine iuris est ablata legibus restituat. *Ibid. c.* 7.

De his qui facultates Ecclesiae delegatas auferunt vel retentant.

CXXXVI. Ne cui liceat res vel facultates Ecclesiis, aut

monasteriis vel xenodochiis pro quacunque eleemosyna cum iustitia delegatas, retentare, alienare, atque subtrahere. Quod si quis fecerit, tanquam necator pauperum, antiquorum canonum sententiis constrictus, ab Ecclesiae liminibus excludatur quandiu ab ipso ea quae sunt ablata aut retenta, reddantur. *Ibid. c.* 9.

Ut socios suos nominet apud quem pars rapinae fuerit inventa.

CXXXVII. Apud quem scelus agnoscitur et pars rapinae fuerit inventa, statim socios suos nominare cogatur. Quod si nominare noluerit, teneatur ad vindictam.

De his qui diripienda indicare reperiuntur.

CXXXVIII. Quicunque ingenuus vel servus aliquid diripiendum indicaverit, ut cuiuscunque res evertatur, aut pecora vel iumenta diripiantur, et ex hoc certis probationibus publice convictus inveniatur, pro eo quod indicaverit, centum viginti flagella publice extensus accipiat.

Ut Abbates in eius Episcopi in cuius parochia sunt, potestate persistant.

CXXXIX. Abbates pro humilitate religionis in Episcoporum potestate consistant. Et si quid extra regulam fecerint, ab Episcopis corrigantur. Qui semel in anno, in loco ubi Episcopus elegerit, accepta vocatione conveniant.

Ut nullus Monachus relinquat suum monasterium et cellas construat sine Episcopi vel Abbatis sui licentia.

CXL. Ut nullus Monachus, congregatione monasterii derelicta, ambitionis aut vanitatis impulsu, cellam construere sine Episcopi permissione vel Abbatis sui voluntate praesumat.

De apostatis.

CXLI. Quicunque post sanctae religionis professionem apostant et ad seculum redeunt, et postmodum poenitentiae remedia non requirunt, communionem penitus non accipiant; quos etiam iubemus ad clericatus officium non admitti.

De excommunicatis.

CXLII. Si quis à communione sacerdotali fuerit auctoritate suspensus, hunc non solum à Clericorum, sed etiam à totius populi conloquio atque convivio placuit excludi, donec resipiscens ad sanitatem redire festinet.

Ne Iudices perfidorum excessus absque propriorum Sacerdotum consilio iudicent.

CXLIII. Ne Iudices quicquam de perfidorum excessibus extra Sacerdotum conhibentiam, iudicare praesumant.

De expositis infantibus ac collectione eorum.

CXLIV. Si expositus ante Ecclesiam cuiuscunque fuerit miseratione collectus, contestationis ponat epistolam. Et si is qui collectus est, intra decem dies quaesitus agnitusque non fuerit, securus habeat qui collegit. Sane qui post praedictum tempus eius calumniator extiterit, ut homicida ecclesiastica districtione damnabitur, sicut Patrum sanxit auctoritas.

De Clericis relinquentibus officium suum, et ad seculares confugientibus.

CXLV. Placuit ut Clericus, si relicto officio suo propter districtionem ad secularem fortasse confugerit, et solatium ei defensionis iste impenderit, cum eodem ab Ecclesiae communione pellatur.

Ut servo non credatur, si super dominum suum vel super alium liberum crimen iniecerit.

CXLVI. Servo penitus non credatur si super aliquem crimen obiecerit, aut si etiam dominum suum in crimine impetierit; nam etiamsi in tormentis positus exponat quod obicit, credi tamen illi nullo modo oportebit.

Ut testes ea tantum testificentur quae in conspectu eorum acta esse noscuntur.

CXLVII. Testes non absentes, neque per epistolam testimonium dicant; sed praesentes, quam noverunt et viderunt non taceant veritatem. Nec de aliis causis testimonium dicant, nisi de his tantummodo quae sub praesentia eorum acta esse noscuntur.

Quales debeant scripturae valere.

CXLVIII. Scripturae quae diem et annum habuerint evidenter expressum, atque secundum legis ordinem conscriptae esse noscuntur, seu conditoris vel testium fuerint signis aut subscriptionibus roboratae, omni habeantur stabiles firmitate.

De pactis et placitis conservandis.

CXLIX. Pacta vel placita quae per scripturam legitime ac iustissime facta sunt, dummodo in his dies vel annus sit evidenter expressus, nullatenus immutari permittimus.

Contra priorum definitionem filio vel heredi non licere venire.

CL. Filio vel heredi contra priorum iustam aut legitimam definitionem venire non liceat, quia iuste repellitur praesumptio illius qui facta Seniorum iniuste conatur inrumpere.

Ne quisquam accusetur vel puniatur, nisi manifestis indiciis scelus patuerit.

CLI. Non passim damus accusandi vel puniendi licen-

tiam, nisi aut manifestis indiciis patuerit scelus, aut legitime fuerit idipsum malum accusatum atque convictum; quatinus nulla videantur intentione vel ordine Patrum transgredi praecepta Sanctorum, aut obviare sacris regulis antiquorum.

Ut valeat commutatio sicut emptio.

CLII. Commutatio, si non fuerit per vim et metum extorta, talem qualem et emptio habeat firmitatem.

Si timore compulsus quisquam se servum esse dicat.

CLIII. Qui timore compulsus servum se esse extra iudicium dixerit, nullum praeiudicium libertatis incurrat, donec iudicio praesentetur, vel libertatem suam si eam probavit praesente Iudice, obtineat. Aut si servus convincitur, statim domino reformetur.

De Presbyteris vel Diaconibus sine Episcopi sui epistolis ambulantibus.

CLIV. Presbytero vel Diacono sine Antistitis sui epistolis ambulanti, communionem nullus impendat.

Ut unus Abba duobus monasteriis minime praesideat.

CLV. Unum Abbatem duobus monasteriis interdicimus praesidere.

De Presbyteris vel reliquis Clericis non distringendis à secularibus Iudicibus, sed à suis Episcopis.

CLVI. Ut nullus Iudicum neque Presbyteros neque Diaconos, neque reliquos Clericos vel iuniores Ecclesiae, sine licentia proprii Episcopi distringat aut condemnare praesumat. Quod si fecerit, tamdiu communione privetur quamdiu reatum suum agnoscat, et per satisfactionem emendet Ecclesiae quod commisit. *Capitul. a.* 769. *c.* 17.

Ut Clerici Iudices seculares non adeant.

CLVII. Nullus ex ordine Clericorum, inconsulto proprio Episcopo, ad Iudicem secularem pergat, neque apud eum, suo Episcopo non permittente, quemquam pulsare, aut quicquam ante eum respondere, aut quicquam proponere praesumat; neque criminale negotium in iudicio seculari proponere audeat.

De secularibus qui per calumniam Ecclesiam vel Clericos fatigare praesumunt.

CLVIII. Si quis secularium per calumniam Ecclesiam vel res eius, aut Clericos cuiuslibet ordinis, fatigare tentaverit, et ex hoc convictus fuerit, ab Ecclesiae liminibus et catholica communione, nisi digne poenituerit et per satisfactionem Ecclesiae emendaverit, repellatur.

Ne testificentur manumissi.

CLIX. Libertus vel liberta in nullis negotiis contrà

quemquam testimonium dicere admittantur; excepto in aliquibus causis, ubi ingenuitas deesse dinoscitur, sicut permissum est et de servis; quia indignum nostra pensat clementia ut libertorum testimonio ingenuis damna concitentur. Qui vero de eisdem fuerint progeniti, ad testimonium admittantur. *Capitul. a.* 744. *c.* 15.

De his qui cum furibus conscii fuerint.

CLX. Non solum ille qui furtum fecerit, sed etiam et quicunque conscius fuerit, vel furto ablata sciens susceperit, in numero furantium habeatur, et simili vindictae subiaceat.

Si possessor per violentiam expellatur.

CLXI. Quicunque violenter expulerit possidentem, priusquam pro ipso Iudicis sententia praecedat, si causam meliorem habuerit, ipsam causam de qua agitur, perdat; ille vero qui violentiam pertulit, universa in statu quo fuerant recipiat, et quae possedit securus teneat. Si vero illud invadit quod per iudicium obtinere potuit, et causam amittat, et aliud tantum quantum invasit reddat expulso.

Ut fideles fidem sanctae Trinitatis discant.

CLXII. Ut fideles fidem sanctae Trinitatis discant; in qua, inter caetera, credere oportet quod per Spiritum Sanctum remissio peccatorum in baptismate, confirmatione, poenitentia, et in caeteris canonicis decretis, sicut scriptum est, conferatur, et quod fidelibus in Ecclesia per Christum eiusdem sancti Spiritus dono, per ministerium sacerdotale et per poenitentiam remissio peccatorum indubitanter adtribuatur, et quod gentium omnium in vera carne in adventu Christi resurrectio futura sit: et caetera. Quam fidem memoriter teneant, et suis Sacerdotibus eam reddant, et exponant per singula verba. Et ipsi Sacerdotes eam fideliter et pleniter atque veraciter populum doceant, quoniam primum fundamentum Christianae religionis fides catholica est. Et haec fides tunc est vera et fructuosa, si bonis operibus exornetur, id est, spe, caritate, humilitate, castitate, continentia, sobrietate, unanimitate, concordia, iustitia, pietate, misericordia, innocentia, simplicitate, et caeteris his similibus. Quae omnia in dilectione Dei et Proximi consistunt. Sine his enim nemo potest Deo placere, nec salvus esse.

De contumacibus Presbyteris vel Clericis.

CLXIII. Si quis Presbyterorum, Diaconorum, vel reliquorum Clericorum contumax aut superbus vel inobediens, aut rebellis Episcopo suo, extiterit, gradum habentes, proprio gradu careant. Reliqui vero Clerici vel Monachi, aut Laici, usque ad satisfactionem communione priventur.

De Iudicibus Clericis calumniam vel iniuriam inferentibus.

CLXIV. Si Iudex cuiuslibet ordinis Clericum publicis actionibus inclinare aut distringere, aut calumniare, vel iniuriare absque Episcopi sui permissu praesumpserit, usque ad Ecclesiae satisfactionem, cum omnibus tantis sceleribus auxiliantibus aut facientibus, communione privetur. Episcopus tamen non dimittat ut iniuriam patientibus plenam de praefatis Clericis iustitiam canonice non faciat.

Ut orationem dominicam omnes discant fideles.

CLXV. Ut fideles Orationem Dominicam discant et intelligant, et suis Sacerdotibus eam verbo ex verbo reddant, et alios fideles, qui eam nesciunt, doceant.

Ut nullus Episcopus alterius Episcopi, vel Presbyter alterius Presbyteri, parochiam invadat.

CLXVI. Ut nullus Episcoporum vel Presbyterorum parochiam alterius invadat, sed contentus sit gubernatione creditae sibi plebis.

Ut monasteriis vel reliquis Ecclesiis res non auferantur, vel ipsa à quoquam inquietentur.

CLXVII. Ut Monasteria quae Deo consecrata sunt, nulli liceat in aliquo inquietare, nec quemquam de eorum rebus violenter abstrahere.

Ut Clerici peregrini contenti sint hospitalitatis munere, et nulli eorum liceat officium sacerdotale in alterius parochia agere absque licentia Episcopi in cuius parochia esse noscuntur.

CLXVIII. Ut Episcopi atque Clerici peregrini contenti sint hospitalitatis munere oblato; nullique eorum liceat ullum officium sacerdotale, absque permissu Episcopi in cuius parochia esse cognoscitur, agere. *Supra c.* 86.

Ut nullus Episcopus sine consensu aliorum se praeferat anteriori.

CLXIX. Ut nullus Episcoporum se praeferat alteri per ambitionem, sed omnes agnoscant tempus et ordinem suae ordinationis.

Ut populi oblationes Sacerdotibus in Ecclesia offerant. Et ut omni die dominica communicent.

CLXX. Placuit ut fideles oblationes Sacerdotibus cotidie, si fieri potest, in Ecclesia offerant. Et si cotidie non potest, saltem dominica die absque ulla excusatione fiat. Et ut praedicationem audiant. Et si fieri potest, omni dominica die communicent, nisi per criminalia peccata et manifesta impediantur; quia aliter salvi esse non possunt, quoniam Dominus dixit: *Qui manducat carnem meam et bibit sanguinem meum, in me manet, et ego in eo. Et qui manducat me, vi-*

vet propter me. Et caetera exempla quae prolixa sunt hic scribere.

Ut Sacerdotes signa tangant horis canonicis.

CLXXI. Ut Sacerdotes signa tangant horis canonicis, et illorum officium agant, sive diurnale, sive nocturnale; quia scriptum est: *Sine intermissione orate.* Et idcirco non dimittant horas canonicas.

De stolis gestandis.

CLXXII. Ut Sacerdotes stolas portent propter signum castitatis, sicut decretum est.

Ut Secreta non incipiatur nisi post hymnum finitum.

CLXXIII. *Te igitur* non inchoent Sacerdotes, nisi post angelicum hymnum finitum.

Ut adnuntietur Symbolum fidelibus à Sacerdotibus.

CLXXIV. Ut adnuntient Presbyteri omnibus fidelibus sibi subiectis Symbolum et Orationem Dominicam, ut sancto Spiritu inlustrante salventur.

Ut Presbyteri adnuntient viris et feminis, nisi memoriter Symbolum et Orationem Dominicam tenuerint, de sacro fonte filiolos vel filiolas non suscipiant.

CLXXV. Adnuntient Presbyteri ut neque viri neque feminae de sacro fonte filiolos suscipiant, nisi memoriter Symbolum et Orationem Dominicam tenuerint.

Ut silentium in Ecclesia teneatur, et devote verbum Dei audiatur.

CLXXVI. Placuit ut fideles silentium in Ecclesia teneant, et devote verbum Dei audiant, et confessi veraciter de omnibus sceleribus suis Sacerdotibus fiant, et mundent corpora et corda eorum, in quibus Deus condigne habitare dignetur, quomodo illis dictum est: *Templum Dei estis, in quibus habitare desidero.* Et ut eorum Sacerdoti in omnibus obediant, et instruantur pro quid Missa vel Sacerdotes constituti sint; et intellegant vim et mysterium dominici corporis et sanguinis, et Missae, sive precum quae in ea à Sâcerdote fiunt. Dicitur enim in ipsa oratione: *Memento, Domine, famulorum famularumque tuarum, et omnium circumstantium quorum tibi fides cognita est et nota devotio, qui tibi offerunt hoc sacrificium laudis pro se suisque omnibus, pro redemptione animarum suarum, pro spe salutis et incolumitatis suae, tibique reddunt vota sua aeterno Deo vivo et vero.* Et reliqua. Instruantur etiam ut cognoscant potestatem Pontificum in ligando et solvendo, et caetera quae ad illos pertinent, atque reliquorum Sacerdotum. Et ut timeant et venerentur, secundum Domini praeceptum, eorum Sacerdotes, et qualiter in his offendere solent eis adnuntietur.

Ut Episcopo infantuli ad confirmandum praesententur.

CLXXVII. Adnuntient Presbyteri populis ut quam citius potuerint, suos infantulos ad confirmandum Episcopo praesentare faciant.

Ut Presbyteri sine sacro chrismate oleoque benedicto non proficiscantur.

CLXXVIII. Ut Presbyteri sine sacro chrismate oleoque benedicto, et salubri Christi eucharistia, alicubi non proficiscantur; sed ubicunque vel fortuitu requisiti fuerint ad officium suum, inveniantur parati in reddendo debito.

Ut Presbyteri oleum infirmorum ab Episcopo expetant.

CLXXIX. Ut omnes Presbyteri oleum infirmorum ab Episcopo expetant, secumque habeant, et moneant fideles infirmos illud exquirere, ut eodem oleo peruncti gratia Dei sanentur, quia a Presbyteris fusa oratio fidei salvabit infirmos.

Ut nullus Presbyter parochianus aliubi praesumat chrisma accipere, nisi ab Episcopo suo in Coena Domini.

CLXXX. Ut nullus Presbyter parochianus aliubi praesumat chrisma accipere, nisi ab Episcopo suo in Coena Domini.

Ut baptizare non praesumatur, nisi in vigilia Paschae et Pentecostes.

CLXXXI. Ut baptizare nullus praesumat nisi per duo tempora, id est, vigilia Paschae, et vigilia Pentecostes, praeter mortis periculum.

Ut instruantur fideles qui parvulos de sacro fonte suscipere cupiunt.

CLXXXII. Placuit ut instruantur fideles qui parvulos de sacro fonte suscipere cupiunt, ut intellegant et vim eiusdem sacramenti, et quid pro aliis spoponderunt, vel pro quo fideiussores extiterunt; et sciant se nullo modo ante aliorum patres efficere, quam supradicta discant et intellegant, seu reddant. Et si fideiussores pro terreno lucro damnari solent, quanto magis pro divino iure, ne damnentur, cavere oportet. Illi tamen ab his officiis removendi sunt, ne alios de sacro fonte in baptismate suscipiant, nec etiam ad percipiendum Spiritus sancti donum aliorum patrini existant, qui et communione canonica privati et publicae poenitentiae sunt subacti, donec per poenitentiam satisfactionis reconciliationem mereantur, vel etiam illi qui tale peccatum commissum habent pro quo publicae poenitentiae plectendi et ligandi sunt.

Ut nulla pretia de baptizandis consignandisque fidelibus exigantur.

CLXXXIII. Ut nulla pretia de baptizandis consignan-

disque fidelibus exigantur. Quod si qui perpetraverint, honoris sui sint periculum subituri.

De quorum baptismate absque dissimulatione dubitatur, ut baptizentur praeceptum est.

CLXXXIV. De quibus dubium est utrum sint baptizati, an non, omnimodis absque ullo scrupulo baptizentur, his tamen verbis praemissis: *Non te rebaptizo; sed si nondum baptizatus es, baptizo te in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti.*

Ut Presbyteri in Ecclesia fidem sanctae Trinitatis doceant.

CLXXXV. Notum est omnibus impossibile esse sine fide placere Deo. Et ideo nullus sit Presbyter qui in Ecclesia publice non doceat, lingua quam auditores intellegant, fidem omnipotentis Dei in unitate et trinitate simpliciter credere, et ea quae omnibus generaliter dicenda sunt, de malis evitandis, sive bonis faciendis, et iudicio in resurrectione futuro. Si vero ipse verbis manifeste explicare non potuerit, petat sibi ea à doctiore transcribi, qualiter aperte legat, quod qui audiunt intellegant. Et qui amplius non potuerit, vel his verbis admoneat: *Poenitentiam agite: adpropinquavit enim regnum coelorum.*

Ut Presbyteri adnuntient populo quatuor legitima Temporum ieiunia.

CLXXXVI. Doceant Presbyteri populum quatuor legitima temporum ieiunia observare, hoc est, mense Martio, Iulio, Septembrio, et Decembrio, quando sacri ordines iuxta statuta Canonum distribuuntur.

Ut ieiunia tria legitima in anno agantur.

CLXXXVII. Iterum admoneant Sacerdotes ut ieiunia tria legitima in anno agantur, id est, quadraginta dies ante Nativitatem Domini, et quadraginta dies ante Pascha, ubi decimas anni solvimus, et post Pentecosten quadraginta dies. Quamquam enim nonnulla ex his canonica priventur auctoritate, nobis tamen omnibus simul, propter consuetudinem plebis et parentum nostrorum morem, haec observare, ut superius comprehensum est convenit. Et licet omnibus diebus orare et abstinere conveniat, his tamen temporibus amplius ieiuniis et poenitentiae servire oportet. Praeter autem legitima tempora ieiuniorum, omnis sexta feria propter passionem Domini ieiunetur. Sed et sabbati dies à plerisque, propter quod in eo Christus iacuit in sepulchro, ieiunio consecratus habetur.

Ut populus, nisi duobus temporibus, infantes suos ad baptismum non offerat.

CLXXXVIII. Placuit ut populus ad baptismum eorum

infantes non offerat nisi duobus temporibus, si infirmitas non occupaverit; et quomodo in hoc offendunt, instruantur.

Ut dies dominicus reverenter colatur.

CLXXXIX. Diem dominicum secundum reverentiam colite. Opus servile, id est, agrum, pratum, vineam, vel si qua graviora sunt, in eo non faciatis, nec causas nec calumnias inter vos dicatis; sed tantum divinis cultibus serviatis, et à vespera usque ad vesperam dies dominicus servetur. Has quidem praecipuas festivitates adnuntient Presbyteri ut diebus dominicis sabbatizare, id est, Natale Domini dies quatuor, VIII. Kalendarum Ianuariarum; in Circumcisione Domini, Kalendis Ianuarii, diem unum; in Epiphania, VIII. Idus Ianuarii, diem unum; in Purificatione sanctae Mariae, IV. Nonas Februarii, diem unum; in Pascha Domini usque in octabas Paschae post Dominicam dies tres; in Ascensione Domini diem unum; in Natali sancti Iohannis Baptistae, VIII. Kalendas Iulii, diem unum; in Passione sanctorum Apostolorum Petri et Pauli, III. Kalendas Iulii, diem unum; in Adsumptione sanctae Mariae, XVIII. Kalendas Septembris, diem unum; in transitu sancti Martini, III. Idus Novembr. diem unum; in Passione sancti Andreae Apostoli, II. Kal. Decembris, diem unum.

Ut adnuntient Presbyteri eodem modo sicut sabbatum Paschae cum suo Pascha, sabbatum Pentecostes cum suo die dominico observare.

CXC. Adnuntient Presbyteri eodem modo sicut vesperascente sabbato sanctum Pascha celebratur, et ipsum diem Pentecostes similiter celeberrimum habeant ut sanctum Pascha, et ieiunium, et Missam, et baptismum.

Ut adnuntient Presbyteri populo se ab inlicitis abstinere connubiis.

CXCI. Adnuntiet unusquisque Presbyterorum publice plebi ab inlicitis connubiis abstinere, et secundum Domini mandatum legitimum coniugium nequaquam posse ulla occasione separari, excepta causa fornicationis, nisi consensu amborum, et propter servitium Dei.

Ut publice Presbyteri adnuntient plebi decimas et primitias omnium frugum ad benedicendum offerre.

CXCII. Adnuntient Presbyteri plebi publice ut primitias omnium frugum terrae ad benedicendum afferant ad domos illorum, et sic postea inde manducent, et decimas ex omnibus fructibus et pecoribus terrae annis singulis ad Ecclesias reddant, et de novem partibus quae remanserint eleemosynas faciant, et ex ipsis peccata illorum redimant, sicut scriptum est: *Eleemosyna à morte liberat.* Et ipsa purgat peccata, sicut in Sapientia legitur: *Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatum.*

Ut fideles intellegant pactum quod cum Deo in baptismate fecerunt.

CXCIII. Placuit ut fideles intellegant pactum quod cum Deo in baptismate fecerunt. A multis ergo ex toto, et à multis ex parte transgreditur. Quid sit abrenuntiare diaboli operibus, et pompis eius et omnibus operibus eius, instruantur fideles. Si vero iura humanae pactionis firma conservantur, quanto magis ferventius iura tanti pacti, quae cum Deo facta sunt, irrevocabiliter sunt observanda!

Ut Sacerdotes admoneant viros et mulieres ut luminaria ad basilicas deportent.

CXCIV. Ut Sacerdotes admoneant viros et mulieres ut ad basilicas luminaria et incensum, et buccellas et primitias afferant, sicut scriptum est: *Honora Dominum de tua substantia, et de primitiis frugum tuarum da pauperibus.*

Ut admoneant Presbyteri plebem ne in Ecclesia contentionibus et verbositatibus deserviant.

CXCV. Admoneant Presbyteri plebem ut in Ecclesiis verbosare non praesumant, sed cum fletu et compunctione cordis Dei implorent auxilium, tam pro se quam et proximis suis. Et quando Presbyter celebrat Missam corda illorum semper ad coelestia tendant. Et quando sanctae lectiones vel evangelia recitata fuerint, cum silentio et devota mente pariter audiant, sicut Deus dixit per Moysen: *Audi, Israel, et tace.* Et oblationes offerant, et communicare faciant.

Ut Presbyteri sollicite curent ne inhonesta et turpia quaelibet fiant in Ecclesiis.

CXCVI. Quando populus ad Ecclesias venerit, tam per dies dominicos quam et per solemnitates Sanctorum, aliud non ibi agat nisi quod ad Dei pertinet servitium. Illas vero balationes et saltationes, canticaque turpia ac luxuriosa, et illa lusa diabolica non faciat, nec in plateis nec in domibus, neque in ullo loco; quia haec de Paganorum consuetudine remanserunt. Et cum ipsa fecerit, canonicam sententiam accipiat.

Ne in mortuorum funeribus iuxta Paganorum ritum agatur.

CXCVII. Admoneantur fideles ut ad suos mortuos non agant ea quae de Paganorum ritu remanserunt. Sed unusquisque devota mente, et cum compunctione cordis, pro eius anima Dei misericordiam imploret. Et quando eos ad sepulturam portaverint, illum ululatum excelsum non faciant; sed, sicut superius diximus, devota mente et cum compunctione cordis, in quantum sensum habuerint, pro eius anima implorare Dei misericordiam faciant. Et illi qui psalmos non tenent, excelsa voce, *Kyrie, eleyson, Christe, eleyson*, viris inchoantibus,

mulieribusque respondentibus, alta voce canere studeant pro eius anima. Et super eorum tumulos nec manducare nec bibere praesumant. Quod si fecerint, canonicam sententiam accipiant.

Ut pro defunctis amicorum parentes eorum triginta dies adimplere faciant.

CXCVIII. Fideles pro defunctis amicorum et parentibus eorum ieiunia et oblationes triginta dies adimplere faciant, et mortuum super mortuum non ponant, nec ossa defunctorum super terram dimittant. Quod si fecerint, canonicae sententiae subiaceant.

De his quos Episcopus aut Sacerdos excommunicaverit, ne eos fideles recipiant.

CXCIX. Placuit ut fideles eos quos Episcopus aut Sacerdos, propter eorum peccata excommunicaverit, non recipiant antequam poenitentiam accipiant et ad confessionem veniant.

Ut nullus Presbyter suam Ecclesiam sine consensu Episcopi sui derelinquat.

CC. Compellimur statuta Canonum et in hoc servare, ut nullus Presbyter creditam sibi ecclesiam sine consensu sui Episcopi derelinquat, et Laicorum suasione ad aliam transeat.

Ut sacra mysteria nullus Presbyter, nisi in loco consecrato, agat.

CCI. Ut nullus Presbyter sacra mysteria, nisi in locis ab Episcopo consecratis, agere praesumat.

Ne aliud altare in Ecclesia consecrata, nisi quod ab Episcopo consecratum est, aliquis Presbyter erigat,

CCII. Ut nullus Presbyter in Ecclesia consecrata aliud altare erigat nisi quod ab Episcopo sanctificatum est, ut sit discretio inter sacratum et non sacratum.

Ut Episcopus, Presbyter et Diaconus, non sint aleatores et ebriosi.

CCIII. Quod Episcopus, Presbyter, et Diaconus aleator et ebrius esse non debeat. Similiter Clerici et Laici, si permanserint in alea, communione priventur.

Ut nemo Clericorum usuras accipiat.

CCIV. Quoniam venerandi canones et divina prohibet auctoritas usuras accipere, ideo nullus hoc Clericorum facere praesumat, et, in quantum potuerint, Laicis vetare studeant.

Ut diem dominicum, in quo Dominus surrexit, cuncti venerabiliter colant.

CCV. Placuit ut fideles diem dominicum, in quo Dominus resurrexit, omnes venerabiliter colant. Nam si Pagani

ob memoriam et reverentiam Deorum suorum quosdam dies colunt, et Iudaei more carnali sabbatum carnaliter observant, quanto magis Christianis iste dies honorifice colendus est, ne in illo sancto die vanis fabulis aut locutionibus, sive cantationibus vel saltationibus, stando in biviis et plateis, ut solet, inserviant. Sed ad Sacerdotem aut ad aliquem sapientem et bonum veniant, et eorum praedicationibus et bonis locutionibus quae ad animam pertinent, utantur. Et illo die, seu sabbato ad vesperas et ad matutinas, sive ad Missam cum eorum oblationibus, si fieri potest, omnes canendo, *Kyrie eleyson*, veniant, et eundo et redeundo, *Kyrie eleyson* decantent. Similiter et pastores pecorum eundo et redeundo in campum et ad domum faciant, ut omnes eos veraciter Christianos et devotos esse cognoscant.

De reconciliandis poenitentibus.

CCVI. Quia vera necessitate praepedimur Canonum statuta de reconciliandis poenitentibus pleniter observare, propterea omnino non dimittatur ut unusquisque Presbyter iussione Episcopi de occultis tantum, quia de manifestis Episcopos semper convenit iudicare, statim post acceptam confessionis poenitentiam singulos data oratione reconciliari. Morientibus vero sine cunctamine communio et reconciliatio praebeatur.

Quot sint dies purificationis mulieris.

CCVII. Cum enixa fuerit mulier, post quot dies debeat Ecclesiam intrare, testamenti veteris praeceptione didicimus, ut pro masculo diebus XXXIII, pro femina autem LXVI. debeat abstinere. *Quod tamen*, ut ait sanctus Gregorius, *sciendum est quia in mysterio accipitur; nam si hora eadem qua genuerit, actura gratias, intret Ecclesiam, nullo peccati pondere gravatur. Voluptas enim carnis, nan dolor, in culpa est. In carnis autem commixtione voluptas est, in prolis vero prolatione gemitus. Unde et ipsi primo matrimonio dicitur:* In doloribus paries. *Si itaque enixam mulierem prohibemus Ecclesiam intrare, ipsam ei poenam suam culpam deputamus. Capitul. a.* 744. *c.* 3.

Ut Missarum celebrationes in locis incongruentibus non fiant.

CCVIII. Placuit ut fideles Missarum celebrationes in locis non consecratis et incongruentibus facere omnino non debeant, nisi causa hostilitatis vel longinqui itineris; et id in altaribus ab Episcopo consecratis fieri, si necessitas compellat. Sacerdotes tamen qui in locis illicitis et non consecratis Missas cantare praesumunt, gradum se sciant amissuros. Melius est enim Missam non audiri, quam eam ubi non licet, nec oportet, celebrare aut audiri. Et de usura, ut non fiat, omnes admoneantur.

De propinquitate.

CCIX. In quarta propinquitate carnis, quinta, sextaque non licet nubere, sicut in lege scriptum est: *Omnis homo ad propinquam sanguinis sui non accedat, ut revelet turpitudinem eius*, id est, usque septimum gradum. Legitimum coniugium non licet separari sine consensu amborum, ita tamen ut ambo Deo serviant innupti. Potest autem alter alteri licentiam dare accedere ad servitium Dei, si ipse tamen innuptus vel innupta permanserit. In veteri testamento taliter legitur de coitu cum pecoribus: *Mulier quae subcubuerit cuilibet iumento, simul interficiatur cum eo.* In novo illa, sicut ille, qui cum pecoribus coierit, quindecim annis, alii undecim poeniteat. Animalia coitu hominum polluta occidantur, carnesque canibus proiciantur; sed coria eorum adsumantur. Ubi autem dubium est, non occidantur.

De servo qui damnum cuilibet intulerit, quid agendum sit.

CCX. Nemini liceat servum suum propter damnum ab illo cuilibet inlatum dimittere, sed iuxta qualitatem damni dominus pro ipso respondeat, vel eum in compositionem aut ad poenam petitori offerat. Si autem servus perpetrato scelere fugerit, ita ut à domino penitus inveniri non possit, sacramento se dominus excusare studeat quod nec suae voluntatis nec conscientiae fuisset quod servus eius tale facinus commisit. Sicut petierunt, ita Domnus Imperator consensit. *Supra Lib. III. c.* 44.

De eo qui ad mallum legibus mannitus fuerit, et non venerit.

CCXI. Si quis ad mallum legibus mannitus fuerit, et non venerit, si eum sonnis non detinuerit, quindecim solidis culpabilis iudicetur. Similiter ad secundam et tertiam. Si autem ad quartam venire contempserit, possessio eius in bannum mittatur donec veniat, et de re qua interpellatus fuerit, iustitiam faciat. Si infra annum non venerit, de rebus eius quae in bannum missae sunt Rex interrogetur, et quicquid inde iudicaverit fiat. Prima mannitio super noctes VII, secunda super XIV, tertia super XXI, quarta super XLII. Similiter et de beneficio hominis, si forte res proprias non habuerit, mittatur in bannum usque dum Rex interrogetur. *Ibid. c.* 45.

De eo qui filios non habuerit, et in eorum loco alium sibi heredem facere voluerit.

CCXII. Qui filios non habuerit, et alium quemlibet heredem sibi facere voluerit, coram Rege vel coram Comite et Scabineis, vel Missis dominicis, qui ab eo ad iustitias faciendas in provincia fuerint ordinati, traditionem faciat. *Capitul. IV. a.* 803 *c.* 48.

De denarialibus, qualiter possint hereditare.

CCXIII. Homo denarialis non antea hereditare in suam

agnationem poterit, quam usque ad tertiam generationem perveniat. Homo chartularius similiter faciat. *Ibid. c.* 75.

Ut omne sacramentum in Ecclesia iuretur.

CCXIV. Omne sacramentum in Ecclesia et super Reliquias iuretur. Et quod in Ecclesia iurandum est, vel cum sex electis, vel si duodecim esse debent, quales potuerit invenire. *Si illum Deus adiuvet, et illi Sancti quorum istae Reliquiae sunt, ut veritatem dicat.* Si res intertiata furto ablata fuerit, liceat ei super quem res intertiata fuerit, sacramento se excusare de furto, quod nec suae voluntatis aut conscientiae fuisset quod ablatum est, et aliud tantum sine damno restituatur. *Ibid. c.* 57. 72.

Ut vitia quae remanserunt ex ritu Gentilium Fideles caveant.

CCXV. Placuit ut fideles caveant vitia quae ex ritu Gentilium remanserunt; id est, magi, arioli, sortilegi, venefici, divini, incantatores, somniatorum coniectores, quos divina lex inretractabiliter puniri iubet. Et ne eos inter se sinant esse providendum illis est.

De Ecclesiis restaurandis.

CCXVI. De Ecclesiis emendandis, et ubi in uno loco plures sunt quam opus sit, ut destruantur quae necessariae non sunt, et aliae construantur. *Capitul. III. a.* 803. *c.* 1.

Ne Presbyteri, priusquam examinentur, ordinentur.

CCXVII. Ut Presbyteri non ordinentur priusquam examinentur. Et ut excommunicatio subito et sine causa non fiat. *Supra Lib. I. c.* 136.

Ut dominici Missi Scabinos, Advocatos, et Notarios eligant.

CCXVIII. Ut Missi nostri Scabinos, Advocatos, et Notarios per singula loca elegant, et eorum nomina, quando reversi fuerint, secum scripta deferant. *Supra Lib. III. c.* 33.

De his qui legem servare contemnunt.

CCXIX. De his qui legem servare contemnunt, ut per fideiussores in praesentiam Regis deducantur. *Ibid. c.* 34.

Ut fideles se à vitiis abstineant quae quasi naturaliter in usu habentur.

CCXX. Placuit ut fideles à vitiis detestandis, quae habentur quasi naturaliter in usu, se abstineant, quae Apostolus aperte enumerat, id est, ebrietates, comessationes, contentiones, irae, rixae, dissensiones, detractiones, invidiae, inimicitiae; de quibus Apostolus ait: *Qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.* Et alibi: *Non solum qui faciunt, sed qui consentiunt facientibus.* Et de illis dici potest: *Laetantur cum male fecerint, et exultant in rebus pessimis.*

De his qui heribannum solvere debent.

CCXXI. Ut illi qui heribannum solvere debent, coniectum faciant heribannatoribus, et nullum aliud obsequium Comitibus vel Vicariis faciant. *Supra Lib. V. c.* 283.

De fugitivis et peregrinis, ut distringantur.

CCXXII. De fugitivis ac peregrinis, ut distringantur, ut scire possimus qui sint aut unde venerint. *App. II. c.* 4.

De armillis et bruniis negotiatoribus non dandis.

CCXXIII. Ut armillae et bruniae non dentur negotiatoribus. *Ibid. c.* 5.

Ut mensurae aequales fiant.

CCXXIV. De mensuris, ut secundum iussionem nostram aequales fiant. *Ibid. c.* 6.

Ut Christiani ab otioso sermone se caveant, vel à caeteris vitiis

CCXXV. Placuit ut fideles de otioso sermone, pro quo in die iudicii secundum Domini sententiam rationes omnes reddituri sumus, et de scurrilitate et stultiloquio et maledictionibus, quoniam, iuxta Apostolum, maledicentes regnum Dei non possidebunt, et de mendacio noxio, sive de periculoso assiduoque iuramento, et obscoenis turpibusque canticis, ab his omnibus cuncti Christiani se fortiter cavere debeant; ne his studentes per neglegentiam detrimentum suarum patiantur animarum.

Ut super vestituram Pippini Regis testimonia non mittantur.

CCXXVI. Ut non mittantur testimonia super vestituram Domni Pippini Regis. *Ibid. c.* 7.

Ut nec Colonus nec fiscalinus traditiones faciat.

CCXXVII. Ut nec colonus nec fiscalinus possit alicubi traditiones facere. *Supra Lib. III. c.* 36.

Ne praesumat aliquis hominem sine causa ad iudicium mittere.

CCXXVIII. Ut nullus praesumat hominem ad iudicium mittere sine causa, nisi iudicatum fiat. *Ibid. c.* 37.

Si liber homino in monasterio regulari comam deposuerit.

CCXXIX. Si liber homo in monasterio regulari comam deposuerit, et res suas ibidem delegaverit, promissionem factam secundum regulam firmiter teneat. *Supra Lib. I. c.* 137.

De coniugio, quod à Deo sit constitutum, et quod non causa luxuriae, sed causa potius filiorum appetendum sit.

CCXXX. Placuit ut fideles sciant coniugium à Deo esse constitutum, et quod non sit causa luxuriae, sed causa potius filiorum adpetendum. Et ut virginitas usque ad nuptias

fideliter servetur. Et uxores habentes neque pellicem neque concubinam habere debeant. Quomodo etiam in castitate uxores suas diligere, eisque, utpote vasi infirmiori, honorem debitum impendere. Et quod commixtio carnalis cum uxoribus, gratia fieri debeat prolis, non voluptatis.

Ut omnia quae wadiari debent, secundum legem rewadientur.

CCXXXI. Ut omnia quae wadiari debent, iuxta quod in lege continetur, pleniter secundum ipsam legem rewadiata fiant. Et inpostmodum vel Domnus Rex, vel ille cuius causa est, iuxta quod ei placet, misericordiam faciat. *App. II. c.* 8.

Ut nullus ebrius causam suam possit in mallo conquirere.

CCXXXII. Ut nullus ebrius suam causam in mallo possit conquirere, nec testimonium dicere. Nec placitum Comes habeat, nisi ieiunus. *Supra Lib. III. c.* 38.

De nullo ad bibendum cogendo.

CCXXXIII. Ut neminem liceat alium cogere ad bibendum. *Supra Lib. I. c.* 138.

De Missis dominicis discurrentibus.

CCXXXIV. De Missis nostris discurrentibus, vel caeteris hominibus in utilitate nostra iter agentibus, praecipimus ut nullus mansionem contradicere praesumat, nec herbam, excepto suo prato. *Supra Lib. III. c.* 39.

Ut à coïtu praegnantium fideles se abstineant.

CCXXXV. Placuit ut fideles se abstineant à coitu praegnantium uxorum, necnon menstruo tempore. Et ut causa fornicationis non sit uxor, secundum Domini sententiam, dimittenda, sed potius sustinenda. Et quod hi qui causa fornicationis, dimissis uxoribus suis, alias ducunt, Domini sententia adulteri esse notantur.

De canibus qui in dextro armo tonsi sunt.

CCXXXVI. De canibus qui in dextro armo tonsi sunt, ut homo qui eum habuerit, cum ipso cane in praesentiam Regis veniat. *Capitul. III. a.* 803. *c.* 18.

De Capitulis quae in lege noviter addita sunt.

CCXXXVII. Ut populus interrogetur de capitulis quae in Legem noviter addita sunt. Et postquam omnes consenserint, scriptiones et manufirmationes suas in ipsis capitulis faciant. *Ibid. c.* 19.

Ut nullus ad placitum banniatur praeter Scabinos septem, et qui causam quaerere debent.

CCXXXVIII. Ut nullus ad placitum banniatur, nisi qui causam quaerere vult, aut se ab alio quaeri scit; exceptis

Scabinis septem, qui ad omnia placita esse debent. *Supra Lib. III. c.* 40.

De falsis testibus non recipiendis.

CCXXXIX. Ut falsi testes minime recipiantur. *Ib. c.* 41.

Qualiter fidelibus Christianis incesta cavenda sint.

CCXL. Placuit ut fideles agnoscant qualiter incesta Christianis cavenda sint, et quod loca Deo dicata frequentius devotiusque ad Deum exorandum, sibique propitium faciendum, saepius quam hactenus fecissent, frequentent; et quod in basilicis Deo dicatis non sit fabulis otiosis, turpibusque et obscoenis sermocinationibus vacandum, et negotia secularia publicaque placita habenda; et quod hi qui haec in Ecclesiis faciunt, maiora sibi peccata accumulent.

De non iurando per vitam Regis.

CCXLI. Ut nullus praesumat per vitam Regis et filiorum eius iurare, *Ibid. c.* 42.

Ut Missi non solum de adnuntiatione, sed etiam de opere, breves afferant.

CCXLII. Ut Missi nostri, qui iam breves detulerunt de adnuntiatione, adhuc adducant et de opere. *App. II. c.* 9.

Ut nullus praesumat teloneum, rodaticum, et pulveraticum recipere.

CCXLIII. Ut nullus homo praesumat teloneum per vias, nec per villas rodaticum, nec pulveraticum recipere.

Ut Fideles iusta iudicia iudicent.

CCXLIV. Placuit ut Fideles iusta iudicia iudicent, et munera pro hoc non accipiant, et ut falsum testimonium vitent, et à detractione se abstineant, necnon à caeteris malis quae longum est dinumerare.

Ut Ecclesiae earum iustitiam obtineant.

CCXLV. In primis omnium iubendum est ut habeant Ecclesiae earum iustitias, et in vita illorum qui habitant in ipsis Ecclesiis, et post, tam in pecuniis quam et in substantiis earum. *Capitul. IV. a.* 806. *c.* 1.

Ut potestatem Episcopi omnes intelligant, et instruantur qualiter sive secundum canonicam, sive secundum monasticam regulam, eis vivendum sit.

CCXLVI. Ut omnes Episcopi potestatem intellegant, et instruantur ut vel secundum canonicam, vel secundum monasticam regulam regantur eorum ministerio, tam in monasteriis virorum quam et in puellarum, et in forensibus Presbyteris, seu reliquo populo Dei. *Ibid. c.* 2.

De viduis et orphanis, et minus potentibus.

CCXLVII. Ut viduae, orphani, et minus potentes, sub Dei defensione et nostro mundeburde pacem habeant, et eorum iustitias adquirant. *Ibid. c.* 3.

De non parvipendenda excommunicatione Sacerdotum.

CCXLVIII. Placuit ut fideles non parvipendant excommunicationem Sacerdotum illorum; quoniam si hoc fecerint, iuste segregabuntur à coetu Christianorum.

De Episcopis et Comitibus, ut sibi consensum invicem praebeant.

CCXLIX. Ut Episcopi cum Comitibus stent, et Comites cum Episcopis, ut uterque pleniter suum ministerium peragere possit. *Ibid. c.* 4.

Ut latrones vel homicidae, sive adulteri, sub magna correctione constringantur.

CCL. Ut latrones, vel homicidae, seu adulteri, vel incestuosi, sub magna districtione et correctione sint correpti secundum euvam Baiuvariorum vel legem. *Ibid. c.* 5.

De rebus invasis.

CCLI. De rebus proprisis, ut ante Missos et Comites et Iudices nostros veniant ii qui hoc egerunt, et ibi accipiant finitivam sententiam, ita ut inantea nullus praesumat alterius res proprindere; sed magis suam causam quaerant ante Iudices nostros, ut diximus, et ibi recipiant quod iustum est. *Ibid. c.* 6.

De superbia, propter quam Diabolus corruit.

CCLII. Placuit ut fideles de superbia instruantur, per quam Angelus, factus Diabolus, de coelo eiectus est. *Supra Lib. V. c.* 317.

De eo cui non recte iudicatur.

CCLIII. Ut si aliquis voluerit dicere quod iuste ei non iudicetur, tunc in praesentiam nostram veniat. Aliter vero non praesumat in praesentiam nostram venire pro alterius iustitia dilatanda. *Capitul. IV. a.* 806. *c.* 7.

De invidia, per quam Diabolus hominem eiecit de paradiso.

CCLIV. Placuit ut fideles admoneantur de invidia, per quam Diabolus hominem de paradiso eiecit. *Supra Lib. V. c.*317.

De odio et discordia.

CCLV. Placuit ut fideles admoneantur de odio et discordia, quae caritatem inter proximos extingunt, et dilectionem evacuant, et omnia bona pervertunt, et non sinunt proximos in mutua dilectione consistere. *Ibid.*

Capitularium dominicum datum anno Incarnationis Domini nostri Iesu Christi DCCCVI. *ad Theodonis villam, et anno imperii Domini Karoli* VI.

CCLVI. I. Ut lectiones in Ecclesia distincte legantur. II. De cantu, ut secundum ordinem et morem Romanae Ecclesiae fiat cantatus. III. De Notariis, ut unusquisque Episcopus et Abba et singuli Comites suum Notarium habeant. IV. De caeteris disciplinis Ecclesiae, ut secundum canones vel regulam fiant. V. De medicinali arte, ut infantes hanc discere mittantur. VI. De Ecclesiis sine honore manentibus absque officiis et luminaribus; et de his qui decimas sumunt et de Ecclesiis non curant, ut hoc omnimodis emendetur; et de altaribus, ut non superflua sint in Ecclesiis. *Capitul. I. a.* 805. *c.* 1—6.

De Laicis qui noviter sunt conversi.

CCLVII. De laicis noviter conversis, ne, antequam suam legem pleniter vivendo discant, ad alia negotia mittantur. *Ibid. c.* 10.

Ut scribae falso non scribant.

CCLVIII. De scribis, ut non vitiose scribant. *Ib. c.* 3.

Ut compotum discatur.

CCLIX. De compoto, veraciter illum discant omnes. *Ibid. c.* 5.

De derelinquentibus seculum propter servitium Dei.

CCLX. De his qui seculum relinquunt propter servitium impediendum, et tunc neutrum faciunt, ut unum e duobus eligant, aut pleniter secundum canonicam, aut secundum regulae institutionem vivant, aut servitium dominicum faciant. *Ibid.* c. 8.

Ut servi proprii non tondantur, vel ancillae non velentur, nisi ad mensuram.

CCLXI. De servis propriis vel ancillis, ut non amplius tondantur vel velentur nisi secundum mensuram. Et ut ibi satisfiat; et villae non sint desolatae. *Supra Lib. I. c.* 106.

Ut superfluae Congregationes nullatenus fiant.

CCLXII. De congregationibus superfluis, ut nullatenus fiant; sed tantos congreget unusquisque quantis consilium dare potest. *Ibid. c.* 107.

De his qui secundum regulam non pulsantur.

CCLXIII. De his qui non fiunt secundum regulam pulsati, ut deinceps emendetur. *Ibid. c.* 108.

Ut infantulae non velentur.

CCLXIV. Ut infantulae parvae aetatis puellae non ve-

lentur antequam illac eligere sciant quid velint, salva canonica auctoritate. *Ibid. c.* 109.

De Laicis, ut non sint Praepositi Monachorum.

CCLXV. Ut laici non sint praepositi Monachorum infra monasterium, nec Archidiaconi sint laici. *Ibid. c.* 110.

Ut incestuosi canonice examinentur.

CCLXVI. De incestuosis, ut canonice examinentur, nec propter alicuius amicitiam quidam relaxentur, quidam constringantur. *Ibid. c.* 111.

De his qui per aliquod scelus rebelles fiunt.

CCLXVII. Ut paci omnes studeant; et qui pro aliquo scelere sibi rebelles sunt, constringantur. *III.* 1.

De iustitiis Ecclesiarum Dei, orphanorum, pupillorum, ac viduarum.

CCLXVIII. Iustitiae Ecclesiarum Dei, viduarum, orphanorum, et pupillorum, et in publicis iudiciis non despiciantur clamantes, sed diligenter audiantur. *III.* 2.

De iustitiis regalibus.

CCLXIX. Ut iustitiae regales pleniter inquisitae fiant. *III.* 3.

De fame vel caeteris tribulationibus.

CCLXX. Si venerit fames, clades, aut inaequalitas aeris, vel qualiscunque tribulatio, non expectetur edictum dominicum, sed statim deprecetur Dei misericordia. Et in praesenti anno de famis inopia, ut unusquisque adiuvet prout potest, ut nemo suam annonam nimis care vendat. Et ne foris imperium nostrum vendatur aliquod alimonium. *V.* 246.

Ut arma infra patriam non portentur.

CCLXXI. De armis infra patriam non portandis, id est, scutis, et lanceis, vel loricis. Si faidosus quis sit, discutiatur tunc quis e duobus contrarius sit; et ut pacati sint, constringantur ad pacem, etiamsi noluerint. Et si aliter pacificari nolunt, adducantur in nostram praesentiam. Et si aliquis post pacificationem alterum occiderit, componat illum, et manum quam periuraverit absque ulla redemptione perdat, et insuper bannum dominicum solvat. Et ut servi lanceas non portent. Qui inventus fuerit post bannum, hasta frangatur in dorso eius. *V.* 247.

Ut omnis homo de duodecim mansis bruniam habeat.

CCLXXII. De armatura in exercitu, sicut antea in alio Capitulari mandavimus, ita servetur. Et insuper omnis homo de duodecim mansis bruniam habeat. Qui vero bruniam

habens, eam secum non duxerit, omne beneficium cum brunia perdat. *V.* 248.

De negotiatoribus qui partes Sclavorum vel aliarum gentium petierint.

CCLXXIII. De negotiatoribus qui partes Sclavorum et Avarorum pergunt, quousque procedere debeant, id est, partibus Saxoniae usque ad Bardenuwic, ubi praevideat Herti, et ad Ceslic, ubi Madelgaudus praevideat, et ad Magadeburc praevideat Atto, ad Herfesfur praevideat Madalgaudus, et ad Alagastat, similiter ad Forachem et ad Brehembret; et ad Ragenesburc praevideat Otulfus, ad Lavariocam Warnarius, ut arma et brunias non ducant ad vendendum. Quod si inventi fuerint portantes, omnem substantiam eorum auferant ab eis; dimidia quidem pars partibus palatii, alia vero medietas inter iamdictos Missos et inventores dividatur. *III.* 6.

Ut causedici qui adquiescere noluerint, recludantur.

CCLXXIV. De clamatoribus vel causedicis qui nec iudicium Scabinorum adquiescere nec blasphemare volunt, antiqua consuetudo servetur, id est, ut in custodiam recludantur donec unum e duobus faciant. Et si ad palatium pro hac re reclamaverint, et litteras detulerint, non quidem eis credatur, nec tunc tamen in carcerem mittantur, sed cum custodia et cum ipsis litteris eos ad palatium nostrum remittant, et ibi discutiantur sicut dignum est. *III.* 7., *V.* 249.

De iuramento, ut nulli alteri nisi proprio Seniori iuramenti fidelitas promittatur.

CCLXXV. De iuramento, ut nulli alteri sacramentum fidelitas promittatur nisi nobis, et unicuique proprio Seniori, ad utilitatem nostram et sui Senioris; excepto his sacramentis quae iuste secundum legem alteri ab altero debentur. Et infantes, qui antea non potuerunt propter iuvenilem aetatem iurare, modo fidelitatem promittant. *III.* 8., *V.* 250.

De his qui conspirationem fecerint, ut tripliciter iudicentur.

CCLXXVI. Conspirationes quicunque facere praesumpserint, et sacramento quocunque conspirationem firmaverint, triplici ratione iudicentur. Primo, ut ubicunque aliquod malum propter hoc perpetratum fuerit, auctores facti interficiantur; adiutores vero eorum, singuli alter ab altero flagellentur, et nares sibi invicem praecidant. Ubi vero nihil mali perpetratum est, similiter quidem inter se flagellentur, et capillos sibi invicem detundant. Si vero per dexteras aliqua conspiratio firmata fuerit, si liberi sunt, aut iurent cum idoneis iuratoribus quod hoc pro malo non fecissent; aut si hoc facere non potuerint, secundum legem suam componant. Si vero servi sunt, flagellentur; ut de caetero in regno nostro

nulla huiuscemodi conspiratio per sacramentum neque sine sacramento fiat. *III.* 9., *V.* 251.

De periuriis, ut caveantur.

CCLXXVII. Praecipimus ut periuria caveantur, nec admittantur testes ad iuramentum antequam discutiantur. Et si aliter discuti non possunt, separentur ab invicem, et singulariter inquirantur. Et non liceat accusatores testes eligere, absente suo causatore. Et omnino nullus, nisi ieiunus, ad iuramentum vel ad testimonium admittatur. Et ille qui ad testimonium adducitur, si refutatur, dicat ille qui eum refutat et probet quare illum recipere nolit. Et de ipso pago, non de altero, testes eligantur, nisi forte longius extra comitatum causa sit inquirenda. Et si quis convictus fuerit periurii, perdat manum aut redimat. *III.* 10., *V.* 252.

Ut Vicedomini, Advocati, et Centenarii pravi auferantur.

CCLXXVIII. De Advocatis, Vicedominis, Vicariis, Centenariis pravis, ut tollantur, et tales eligantur qui et sciant et velint iuste causam discernere et terminare. Et quisquis pravus inventus fuerit, nobis pro certo nuntietur. *III.* 11., *V.* 253.

Ut antiqua telonea et iusta exigantur à negotiatoribus, nova vero et iniusta repellantur.

CCLXXIX. Placet nobis ita, ut antiqua et iusta telonea à negotiatoribus exigantur, tam de pontibus, quam et de navigiis, seu mercatis. Nova vero sive iniusta, ubi vel funes tenduntur, vel cum navibus sub pontibus transitur, seu his similia in quibus nullum adiutorium iterantibus praestatur, ut non exigantur. Similiter etiam nec de his qui sine negotiandi causa substantiam suam de una domo sua ad aliam, aut ad palatium, aut in exercitum ducunt. Si quid vero fuerit unde dubitetur, ad placitum nostrum, quod cum Missis nostris habituri sumus, interrogetur. *III.* 12., *V.* 254.

De fugitivis Clericis et Laicis illud servandum est quod in Capitulari dominico continetur.

CCLXXX. De fugitivis Clericis sive Laicis, vel etiam feminis, sicut iam in alio Capitulari nostro praecepimus, ita servetur. *I.* 113.

De his qui ad Dei servitium volunt accedere, ut absque licentia regali non id agant qui liberi existunt.

CCLXXXI. Liberi homines qui ad servitium Dei se tradere volunt, praecipimus ut prius hoc non faciant quam à nobis licentiam postulent; nam quia audivimus aliquos ex illis non tam causa devotionis, quam exercitum sive aliam functionem regalem fugiendo, quosdam vero cupiditatis causa ab his qui res illorum concupiscunt, circumventos audivimus et hoc ideo fieri prohibemus. *I.* 114., *V.* 255.

Ut potentiores non opprimant pauperes.

CCLXXXII. De oppressione pauperum liberorum hominum, ut non fiant à potentioribus per aliquod malum ingenium contra iustitiam oppressi, ita ut coacti res eorum vendant aut tradant. Ideo haec de liberis hominibus dicimus, ne forte parentes contra iustitiam fiant exheredati, et regale obsequium minuatur, et ipsi heredes propter indigentiam mendici, vel latrones, seu malefactores efficiantur. Et ut saepius non fiant manniti ad placitum, nisi sicut in alio Capitulari praecepimus. *I.* 115., *V.* 256.

Ut Ecclesiae noviter inventae sine Episcopi probatione non venerentur.

CCLXXXIII. De Ecclesiis seu Sanctis noviter sine auctoritate inventis, nisi Episcopo probante minime venerentur: salva etiam de hoc et de omnibus Ecclesiis canonica auctoritate. *App. I. c.* 10.

De falsis monetis quae contra iustitiam fiunt.

CCCLXXXIV. De falsis monetis, quia in multis locis contra iustitiam et contra edictum fiunt, volumus ut in nullo alio loco moneta sit, nisi in palatio nostro, nisi forte iterum aliter à nobis fuerit ordinatum. Illi tamen denarii qui modo monedati sunt, si pensantes et meri fuerint, habeantur. *III.* 13.

Ut heribannus dominicus fideliter exigatur.

CCLXXXV. De heribanno volumus ut Missi nostri hoc fideliter exigant, absque ullius personae gratia, blanditia, seu terrore, secundum iussionem nostram; id est, de homine habente libras sex in auro, in argento, bruniis, aeramento, pannis integris, caballis, ovibus, vaccis, vel alio peculio, ita ut uxores eorum vel infantes non fiant dispoliati pro hac re, de vestimentis eorum accipiant legitimum heribannum, id est, libras tres. Qui vero non habuerit amplius in suprascripto pretio valente nisi libras tres, solidi triginta ab eo exigantur. Qui autem non habuerit amplius nisi duas libras, decem solidos exsolvat. Si vero nisi unam libram habuerit, solidos quinque, ita ut iterum se valeat reparare ad Dei servitium et nostram utilitatem. Et Missi nostri caveant ut diligenter inquirant ne per aliquod malum ingenium nostram subtrahant iustitiam, alteri tradendo aut commendando. *III.* 14., *V.* 258.

Ut census regalis inde solvatur unde olim exigebatur legitime.

CCLXXXVI. Census regalis undecunque olim legitime exigebatur, volumus ut inde solvatur, sive de propria persona hominis, sive de rebus. *III.* 15.

Quid de latronibus agendum sit.

CCLXXXVII. De latronibus sicut iam ante in alio Capitulari commendavimus, ita maneat. *App. II. c.* 1.

Quid de illis qui uxores habent fiscalinas, sit agendum.

CCLXXXVIII. De liberis hominibus qui uxores de fiscis regalibus habent, et de feminis quae liberae sunt, et homines similiter fiscalinos regios habent aut accipiunt, ut nec de hereditate parentum, vel de causa sua quaerenda, nec de testimonio pro hac re abiciantur; sed talis nobis in hac causa honor servetur qualis et antecessoribus nostris Regibus vel Imperatoribus servatus esse cognoscitur. *III.* 16., *V.* 259.

De libris canonicis, ut veraciter habeantur.

CCLXXXIX. Volumus, et ita Missis nostris mandare praecipimus, ut in Ecclesiis libri canonici veraces habeantur, sicut iam in alio Capitulari saepius mandavimus. *I.* 20.

De Laicis, ut Orationem Dominicam memoriter discant.

CCXC. Ut Laici Symbolum et Orationem Dominicam pleniter discant. Comites quoque et Centenarii, nobiles viri, legem suam pleniter discant, sicut in alio loco decretum est. Praecipimus autem Missis nostris ut ea quae multis iam annis per Capitula nostra in toto regno nostro mandavimus agere, discere, observare, vel in consuetudinem habere, ut haec omnia nunc diligenter inquirant, et omnino ad servitium Dei et ad utilitatem nostram, vel ad omnium Christianorum hominum profectum, innovare studeant, et quantum Domino donante praevalent, ad perfectum usque perducant, et nobis omnino renuntient quis inde certamen bonum hoc adimplere habuisset, ut à Deo et à nobis gratiam habeat. Qui autem neglegens inde fuerit, ut talem disciplinam percipiat qualem talis sit contemptor recipere dignus, ita ut caeteri metum habeant amplius. *V.* 260.

Capitula quae ad Legem Salicam mittenda sunt. De occisione Diaconorum vel aliis causis.

CCXCI. Qui Subdiaconum occiderit, trecentos solidos componat; qui Diaconum, quadringentos solidos componat, qui Presbyterum, sexcentos; qui Episcopum, nongentos; qui Monachum, quadringentis solidis culpabilis iudicetur. Si quis in immunitate damnum aliquod fecerit, sexcentos solidos componat. Si autem homo furtum aut homicidium fecerit, aut quodlibet crimen foris committens infra immunitatem fugerit, mandet Comes vel Episcopo vel Abbati, vel Vicedomino, vel illi qui locum Episcopi vel Abbatis tenuerit, ut reddat ei reum. Si ille contradixerit, et eum reddere noluerit, in prima contradictione quindecim solidos componat. Si ad secundam inquisitionem eum reddere noluerit, triginta

solidos componat. Si nec ad tertiam consentire voluerit, quicquid reus damni fecerit, totum ille qui eum infra immunitatem retinet, nec reddere vult, solvere cogatur. Et ipse Comes veniens licentiam habeat ipsum hominem infra immunitatem quaerendi, ubicunque eum invenire potuerit. Si autem in prima inquisitione Comiti responsum fuerit quod reus infra immunitatem quidem fuisset, sed fuga lapsus fuerit, statim iuret quod ipse ad iustitiam cuiuslibet disfaciendam fugere eum non fecisset, et sit ei in hoc satisfactum. Si autem intranti in ipsam immunitatem Comiti collecta manu quislibet resistere tentaverit, Comes hoc ad Regem vel ad Principem deferat, ut ibidem iudicetur. Et sicut ille qui in immunitate damnum fecit sexcentos solidos componere debet, ita qui Comiti collecta manu resistere praesumit, sexcentis solidis culpabilis iudicetur. *III.* 25. 26., *V.* 261.

Capitula quae Domnus Karolus Imperator constituit.

CCXCII. Ut nullus ad placitum arma infra patriam portet. *III.* 22.

De latronibus.

CCXCIII. Quicunque post illam Missam sancti Iohannis praeteriti anni cuidam latroni mansionem dederit, si Francus est, cum duodecim similibus Francis iuret quod latronem eum fuisse non scisset, licet pater eius sit aut frater, vel aliquis propinquus. Si hoc iurare non potuerit, et ab alio convictus fuerit quod latronem in hospitio suscepisset, quasi latro sit, quia infidelis est nostri et Francorum; et qui illum suscepit, similis est illi. Si autem audivit quod latro fuisset, et tamen non scit firmiter, iuret solus quod nunquam eum audisset, nec per veritatem, nec per mendacium, latronem; aut sit paratus, si ille postea de latrocinio convincitur, ut similiter damnetur. *III.* 23.

Ne aliquis de ignoto homine equum, bovem vel aliud animal emat.

CCXCIV. Ut nullus comparet caballum, bovem, aut iumentum, vel aliud animal, nisi illum hominem cognoscat qui eum vendidit, et de quo pago est, et ubi manet, et quis est eius Senior. *III.* 24.

De illis hominibus qui propter eorum culpas ad mortem diiudicati fuerint, et postea eis fuerit vita concessa, quod si iustitiam ab aliis requisierint, aut ab eis iustitiam quis quaerere voluerit, qualiter inter illos iudicium terminetur.

CCXCV. Primo omnium de illis causis pro quibus iudicatus fuerit ad mortem, nullam potest facere repetitionem, quia omnes res suae secundum iudicium Francorum in publico fuerunt revocatae. Et si aliquid inpostmodum, postquam ei

vita concessa est, cum iustitia adquirere potuerit, in sua libertate teneat, et defendat secundum legem. In testimonium vero non suscipiatur, nec inter Scabinos legem iudicando locum teneat. Et si ad sacramentum aliquid ei iudicatum fuerit quod iurare debeat, si aliquis ipsum sacramentum falsum dicere voluerit, cum armis contendat. *III.* 47.

De homine iudicio Scabinorum iudicato.

CCXCVI. Si alicui post iudicium Scabinorum fuerit vita concessa, et ipse postmodum aliqua mala perpetraverit, et iustitiam reddere noluerit, dicendo quod mortuus sit, et ideo iustitiam reddere non debeat, statutum est ut superius iudicium sustineat quod antea sustinere debuit. Et si aliquis adversus eum aliquid mali fecerit, secundum aequitatis ordinem licentiam habeat suam iustitiam requirendi de causa perpetrata postquam ad mortem iudicatus est. De praeteritis vero maneat sicut supra iudicatum fuit. *III.* 48.

De eo qui latronem forbannitum recipit, sive servus, sive liber sit.

CCXCVII. De latrone forbannito, liber homo qui eum susceperit quindecim solidos persolvat, servus centum viginti ictus accipiat. *III.* 49.

De Comite qui latronem in forbannum miserit, ut aliis vicinis Comitibus notum faciat.

CCXCVIII. Ut Comes qui latronem in forbannum miserit, vicinis suis Comitibus notum faciat eundem latronem à se esse forbannitum, ut illi eum non recipiant. *III.* 50.

De his qui terrenis mercimoniis insistunt, ut magis ob supernae vitae desiderium, quam pro humana ambitione, faciant.

CCXCIX. Placuit ut admoneantur omnes fideles qui negotiis ac mercationibus rerum invigilant, ut non plus terrena lucra quam vitam cupiant sempiternam; nam qui plus de rebus terrenis, quam de animae suae salute, cogitat, valde à via veritatis aberrat, et iuxta quemdam sapientem in vita sua perdit intima sua. Sequendus est enim in hac parte, sicut et in caeteris, apostolicus sermo, qui ait; *Et ne quis supergrediatur neque circumveniat in negotio fratrem suum: vindex est enim Deus de his omnibus.* Sicut ab his qui labori agrorum et caeteris laboribus victum atque vestitum, et necessaria usibus humanis, adquirere anhiantes instant, decimae et eleemosynae dandae sunt, ita his quoque qui pro necessitatibus negotiis insistunt, faciendum est. Unicuique homini Deus dedit artem qua pascitur, et unusquisque de arte sua, de qua corporis necessaria vel subsidia habet, animae quoque, quod magis necessarium est, subsidium administrare debet.

Ut ecclesiasticis audientia minime denegetur provocantibus.

CCC. Placuit ut à quibuscunque Iudicibus ecclesiasticis ad alios Iudices ecclesiasticos, ubi est maior auctoritas, fuerit provocatum, non eis denegetur qui provocaverint.

Ut Episcopus quilibet alterius plebem Episcopi vel fines non usurpet.

CCCI. Ut Episcopus alterius Episcopi plebes vel fines non usurpet.

De Clericis superbis, ut coerceantur.

CCCII. Ut Clerici qui superbi vel contumaces sunt, coerceantur; ut minores, qui maioribus inrogaverunt iniuriam, metum habeant, quia manifestum est illos non esse Dei qui humilitatem contemnunt, sed diaboli, qui superbiae inventor et princeps est. Unde si quis tumidus vel contumeliosus extiterit in maiorem natu, contemptus debet contumaciae et superbiae in omnibus frangi.

De his qui Statuta Patrum violant: si Laicus fuerit communione privetur; si Clericus, honore.

CCCIII. Si quis statuta supergressus corruperit, vel pro nihilo habenda putaverit, si Laicus est, communione, si Clericus, honore privetur.

De his qui contra suam professionem vel subscriptionem venerint, quid agendum sit.

CCCIV. Qui contra professionem vel subscriptionem suam venerit, in Concilio deponatur.

De Presbytero qui se ab Episcopo suo diviserit.

CCCV. Si quis Presbyter contra Episcopum suum inflatus schisma fecerit, anathema sit. Quod si superbia, quod absit, inflatus secernendum se ab Episcopi sui communione duxerit, ac separatim cum aliquibus schisma faciens sacrificium Deo obtulerit, loco amisso, anathema habeatur. Nihilominus et de civitate et congregatione in qua fuerit, longius repellatur, ne vel ignorantes vel simpliciter viventes serpentina fraude decipiat.

De Presbyteris qui absque Episcopi sui conscientia agenda celebraverint.

CCCVI. Si quis Presbyter inconsulto Episcopo agendam in quolibet loco voluerit celebrare, ipse honori suo contrarius extitit.

Ut Episcopus lapsum incurrens, si plures congregare nequiverit, à duodecim audiatur.

CCCVII. Si quis Episcopus, quod non optamus, in rea-

tum aliquem incurrerit, et fuerit nimia necessitas non posse plurimos congregare, ne in crimine maneat, a duodecim Episcopis audiatur.

Ut Episcopi plebes alienas non usurpent, et ut nemo ex eis collegam suum in dioecesi vel aliubi supergrediatur.

CCCVIII. Placuit ut à nullo Episcopo usurpentur plebes alienae, nec aliquis Episcoporum supergrediatur in dioecesi collegam suum.

De Episcopo qui ab aliquo impetitur, vel si ipse quaestionem aliquam retulerit, ut per Episcopos Iudices causa terminetur.

CCCIX. Si quis Episcopus à quoquam impetitur, vel ille aliquam quaestionem retulerit, per Episcopos iudices causa finiatur, sive quos eis Primates dederint, sive quos ipsi vicinos ex consensu delegerint.

Ut nullus Episcopus alium Episcopum conculcet aut impediat.

CCCX. Ut nullus Episcopus alium conculcet Episcopum vel supergrediatur, aut aliquod ei incommodum faciat.

Ne Presbyteri vel Diaconi sine conscientia Episcoporum suorum aliquid agant.

CCCXI. Ut Presbyteri vel Diaconi sine conscientia Episcoporum suorum nihil agant.

De loco dando peregrino Episcopo in quo sacrificet.

CCCXII. Ut peregrino Episcopo locus sacrificandi detur, atque benigne suscipiatur.

De non condemnando illo cuius causa diligenter non est examinata.

CCCXIII. Non est iustum condemnare eum cuius causa ad liquidum non est examinata.

De his qui falsa fratribus capitalia obiciunt.

CCCXIV. Eos qui falsa fratribus capitalia obiecisse convicti fuerint, placuit eos usque ad exitum non communicare.

De deponendo Sacerdote vel Levita, si crimen aliquod de se confessi fuerint.

CCCXV. Ut Sacerdos vel Levita, si de se crimen aliquod confitetur, deponatur.

De his qui libellos famosos inventi fuerint in Ecclesia posuisse, ut anathematizentur.

CCCXVI. Si qui inventi fuerint libellos famosos in Ecclesia ponere, anathematizentur.

Ut delator communionem nec in finem accipiat, si inventus fuerit quilibet per delationem eius praescriptus vel interfectus.

CCCXVII. Delator si quis extiterit fidelis, et per delatio-

nem eius aliquis fuerit praescriptus vel interfectus, placuit eum nec in fine accipere communionem.

Ne aliquis Episcopus, vel inferior gradus, dominico die quemquam iudicare praesumat.

CCCXVIII. Ut nullus Episcopus vel quis infra positus die dominico causas iudicare praesumat. Caeteris vero diebus, conhibentibus personis, illa quae iusta sunt habeant licentiam iudicandi, excepto criminali negotio.

De potente, si pauperem expoliaverit, et non reddiderit admonente Episcopo, ut excommunicetur.

CCCXIX. Si quis potentum quemlibet expoliaverit, et admonente Episcopo non reddiderit, excommunicetur.

Ut nullus Clericus ab Episcopo suo recedere praesumat et ad alium transire.

CCCXX. Ut nullus Clericus ab Episcopo suo recedat, et ad alium se transferat.

Ut Clerici qui arma praesumpserint, in monasterium ad agendam poenitentiam tradantur.

CCCXXI. Ut Clerici qui in quacunque seditione arma volentes praesumpserint, reperti, amisso ordinis sui gradu, in monasterio poenitentiae contradantur.

Ut nullus Regum huius Canonis censuram in aliquo violari permittat.

CCCXXII Huius constitutionis forma servetur, ut exsecrandum anathema fiat, et velut praevaricator catholicae fidei semper à Dominò reus exsistat, quicunque Regum deinceps canonis huius censuram in quocunque crediderit aut permisserit violandam.

Ut unusquisque alterius ruinis succurrat, et iram Dei per suam compassionem à se removeat.

CCCXXIII. Occurrere certe miserorum ruinis debet subsidio unusquisque quo valet, et ex relevatione alienae vindictae à se Dei removere vindictam. Libat enim Domino prospera qui ab afflictis pellit adversa.

Quod Lex quam Rex qui prior fuit, instituit, ab illo qui ei successerit pari sententia roborata sit.

CCCXXIV. Legem quam noster edidit Princeps stabili robore firmamus, atque ut futuris temporibus observetur pari sententia definimus.

Ut in metropolitana sede ad Synodum agendam omnes Pontifices conferantur.

CCCXXV. Placuit definire ut paternis institutionibus

obsequentes, in metropolitana sede, tempore quo omnes provinciales elegerint Pontifices, ad Synodum faciendam devotis studiis conferamus.

Ut dignitatem amittant omnes qui ad expeditionem exercitus non pergunt, aut de exercitu fugiunt.

CCCXXVI. Placuit ut omnis qui in expeditionem exercitus absque gravi necessitate non progreditur, aut de exercitu fugit, testimonio dignitatis suae sit inrevocabiliter carens; ita ut in quibusdam villulis vel territoriis sive vicis pestus *h*), huius infamationis habitatores ipsorum locorum sint degeneres, et testificandi vel accusandi nullam habeant licentiam.

Ut Christiani ex propinquitate sui sanguinis connubia non ducant.

CCCXXVII. Ut Christiani ex propinquitate sui sanguinis connubia non ducant, nec sine benedictione Sacerdotis nubere audeant. *Supra c.* 130.

Ut non varientur quae propter utilitatem sunt instituta.

CCCXXVIII. Quae ad perpetuam utilitatem sunt instituta, nulla commutatione varientur; nec ad privatum trahantur commodum, quae ad bonum sunt commune praefixa. Et manentibus terminis quos statuerunt patres, nemo damnet alienum; sed intra fines proprios atque legitimos, prout quis voluerit, in latitudine se caritatis exerceat.

De fide Nicaena servanda. Et ut privilegia Ecclesiarum integra maneant.

CCCXXIX. Ut fides Nicaena servetur, et privilegia Ecclesiarum inlibata permaneant.

Quod contra caput non sit agendum.

CCCXXX. Contra caput etiamsi faciendum est, non libenter admittimus.

De Presbyteris qui contra Canones ad comitatum ire voluerint susceptis, qui dominico decreto communione alieni decernuntur.

CCCXXXI. Ex relatione quorundam didicimus qualiter Presbyteri qui contra canones adversum nos ad comitatum, nescio qua audaci temeritate, ire voluerunt, suscepti sunt. Unde has ad vos litteras destinamus, in quibus decreto nostro sancimus memoratos perturbatores à communione esse alienos debere. Et illos qui effrenato huic facto consilio assensum commodare voluerunt, vestrae caritatis est aestimare qualiter habeantur. Quibus obicere debetis quod iuxta canones

h) al. mss. *pestis*. In aliis Codd. hoc caput omnino deest.

fortiter incurrere, et qualiter Presbyteros non decebat, rebelles existere tentaverunt. Vos autem monemus in speculis esse debere, neque in eorum preruptam audaciam devenire quos anathematizatos scit sancta et apostolica Ecclesia.

De Sacerdotum Domini causis non terminandis priusquam ex utraque parte fideliter audiantur, et pariter ac diligenter perscrutentur.

CCCXXXII. Nos, qui Sacerdotum Domini matura volumus esse iura, nihil possumus in incognitis rebus in cuiusquam partis iudicio definire, priusquam universa quae gesta sunt veraciter audiamus.

Quod Dominus, qui animas hominum salvat, imitatores nos velit suae esse pietatis.

CCCXXXIII. Dominus, qui venit animas hominum salvare, non perdere, imitatores nos, vult esse suae pietatis, ut peccantes quidem iustitia coerceat, conversos autem à misericordia non repellat.

De religionis periculo ab uniuscuiusque pietatis conscientia removendo.

CCCXXXIV. Removete, quaesumus, à vestrae pietatis conscientia periculum religionis et fidei. Et quod in secularibus negotiis vestrae aequitati conceditur, in rerum divinarum pertractatione praestate, ut Christi evangelio vim non inferat humana praesumptio.

Ut suarum rerum et omnium Ecclesiarum sint communione contenti quorum causa adhuc terminanda est.

CCCXXXV. Illud quod ab antecessoribus nostris constitutum est, et nos approbamus, ut suarum rerum omniumque Ecclesiarum communione sint interim contenti quousque à nobis causa terminetur.

Ut non sinantur incurri quorum causa incerta est.

CCCXXXVI. Ne cuiusquam procaci impudentique versutia, quasi incertum quid sequendum sit, sinatis incurri, cum ab evangelica apostolicaque doctrina nec in uno quidem verbo liceat discedere, aut aliter de scripturis divinis habere quam beati Apostoli et Patres nostri didicerunt atque docuerunt.

De his qui à sedibus suis fuerunt pulsi, et alii in illorum locum substituti sunt.

CCCXXXVII. Plurimos fratres sedibus suis pulsos et in exilia audivimus deportatos, atque in loco superstitum alios substitutos. His primitus vulneribus adhibeatur medicina iustitiae, ne quisquam ita careat propriis, ut alter utatur alienis. Quem errorem omnes relinquant. Nemini quidem perire honor debeat. Sed illis qui pro fide laboraverunt, prius cum omni privilegio suo oportet ius proprium reformari.

De his qui non debent redire ad militiam secularem.

CCCXXXVIII. Quod ad militiam secularem post poenitentiam redire nemo debeat; nec eis iustam superesse querimoniam qui se ab inchoatis disceptationibus sponte subtraxerint.

De his quos oportet maiori auctoritate curare.

CCCXXXIX. Si extiterint aliqui fratres desides vel neglegentes, quos oporteat maiori auctoritate curari, sic tamen est adhibenda correctio ut semper sit salva dilectio. Unde Apostolus Timotheum imbuens dicit: *Seniorem ne increpaveris, sed obsecra ut patrem.* Quae moderatio si quibuscunque inferioribus membris ex apostolica institutione debetur, quanto magis fratribus et coepiscopis nostris reddenda est?

Ut non imponat aliquis alicui pondus quod ipse ferre non valeat.

CCCXL. Sicut non vult aliquis gravis oneris sarcinam ferre, ita non audeat alii grave pondus imponere.

Ut nullus apostolicas sanctiones temerare praesumat.

CCCXLI. Ita unanimes divinis apostolicis constitutionibus serviatis, ut in nullo patiamini pia canonum decreta violari. Ut nulli fas sit sine status sui periculo, vel divinas constitutiones, vel apostolicae sedis decreta temerare.

De amicitia et familiaritate servanda; quam, qui non contendunt, facile servant.

CCCXLII. Omnes, ut non contendant, protegat amicitia. Nam et Apostolus ad Corinthios scribit: *Cum sint inter vos aemulationes et contentiones, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis? Nihil per contentionem, neque per inanem gloriam; sed in humilitate mentis, invicem aestimantes semetipsos, non sua singuli respiciant, sed aliorum.*

Ut alienae gentis homines ad exercitium imbuantur legibus.

CCCXLIII. Alienae gentis homines legibus ad exercitium imbui et permittimus et optamus. Ad negotiorum vero discussionem resultamus et prohibemus; quamvis enim eloquiis polleant, tamen difficultatibus haerent.

De servo non credendo, si super aliquem crimen obiecerit.

CCCXLIV. Servo penitus non credatur si super aliquem crimen obiecerit, aut si etiam dominum suum in crimine impetierit. Nam si in tormentis positus exponat quod obicit, credi tamen illi nullo modo oportebit. *Supra c.* 146.

Ut testes testimonium, nisi praesentes, non dicant.

CCCXLV. Testes non absentes, neque per epistolam, testimonium dicant, sed praesentes quam noverunt et vide-

runt non taceant veritatem. Nec de aliis negotiis testimonium dicant, nisi de his tantummodo quae sub praesentia eorum acta esse noscuntur. Super qua re sacra scriptura testatur, dicens: *Damus*, inquiunt Pharisaei ad milites, *vobis pecuniam, et dicite quia vobis dormientibus venerunt discipuli Iesu, et abstulerunt eum.* Unde ait Augustinus: *Dormientes testes adhibes! Vere tu ipse obdormisti, qui scrutando talia defecisti. Si dormiebant, quid videre potuerunt? Si nihil viderunt, quomodo testes sunt? Sed defecerunt scrutantes scrutationes.* *Supra c.* 147.

De pactis et placitis conservandis.

CCCXLVI. Pacta vel placita quae per scripturam legitime ac iustissime facta sunt, dummodo in his dies vel annus sit evidenter expressus, nullatenus immutari permittimus.

Quod haec sit vera caritas qua Deus Proximusque diligitur. Et idcirco admonendi sunt omnes Fideles ut hanc observare curent.

CCCXLVII. Placuit ut admoneantur omnes fideles quod haec sit vera caritas, quia Deum diligit homo plusquam se, et proximum tanquam se; et quia nihil vult alii facere nisi quod sibi vult fieri, et plura quae recenseri longum est. Nam quicunque in potu et cibo, et dandis atque accipiendis rebus, caritatem putant, non mediocriter errant, dicente Apostolo: *Regnum Dei non est cibus et potus.* Nam et ipsa, quando cum caritate fiunt, bona sunt, et inter virtutes computanda.

Ut contra extraneos parentela aut propinquitas testimonium minime dicat

CCCXLVIII. Fratres, sorores, uterini, patrui, avunculi, materterae, sive eorum filii, item nepos, neptis, consobrini, vel amitini, seu etiam quidam ex propria consanguinitate, in iudicio adversus extraneos testimonium dicere non permittimus; nisi forsitan parentes eiusdem cognationis inter se litem habuerint, aut in causa de qua agitur aliam omnino ingenuitatem deesse constiterit.

Contra priorum definitionem filio vel heredi non licere venire.

CCCXLIX. Filio vel heredi contra priorum iustam aut legitimam definitionem venire non liceat, quia iuste repellitur praesumptio illius qui facta seniorum iniuste conatur irrumpere.

Non est danda passim accusandi vel puniendi licentia.

CCCL. Non passim damus accusandi vel puniendi licentiam, nisi aut manifestis indiciis patuerit scelus, aut legitime fuerit idipsum malum accusatum atque convictum; quatinus nulla videantur intentione vel ordine Patrum transgredi praecepta sanctorum, aut obviare sacris regulis antiquorum. *Supra c.* 151.

Si de fure quis nesciens aliquid comparaverit.

CCCLI. Universam rem nulli ingenuo liceat de incognito homine comparare, nisi certe fideiussorem adhibeat cui credi possit, ut excusatio ignorantiae auferatur. Quod si aliter fecerit qui comparaverit, à Iudice districtus, aut repraesentet infra tempus sufficienter à Iudice constitutum. Quam si non potuerit invenire, adprobet se aut sacramento aut testibus innocentem quod eum furem nescierit; et quod apud eum agnoscitur, accepta pretii medietate, restituat; atque ambo datis invicem sacramentis promittant quod furem fideliter quaerant. Quod si omnino furem invenire nequiverint, rem quantum empta est, domino rei emptor ex integritate reformet. Si vero dominus rei furem noverit, et eum publicare noluerit, rem ex toto amittat, quam emptor quiete possideat. Haec et de servis forma servabitur.

Ne testificentur manumissi.

CCCLII. Libertus vel liberta in nullis negotiis contra quemquam testimonium dicere admittantur, excepto in aliquibus causis ubi ingenuitas deesse dinoscitur, sicut praemissum est et de servis; quia indignum nostra pensat clementia ut libertorum testimonia ingenuis damna concutiant. Qui vero de eisdem fuerunt progeniti, ad testimonium in tertia generatione admittantur. *Supra c.* 159.

Si possessor per violentiam expellatur.

CCCLIII. Quicunque violenter expulerit possidentem priusquam pro ipso Iudicis sententia procedat, si causam meliorem habuerit, ipsam causam de qua agitur perdat; ille vero qui violentiam pertulit, universa in statu quo fuerant recipiat, et quae possedit securus teneat. Si vero illud invadit quod per iudicium obtinere potuerit, et causam amittat, et aliud tantum quantum invasit reddat expulso. *Supra c.* 161.

Si ad diripiendum quisque alios invitasse reperiatur.

CCCLIV. Si quis ad diripiendum alios invitaverit, ut cuiuscunque rem evertant, aut pecora vel animalia quaecunque diripiant, illi cuius res direpta est in septuplum quae sublata sunt, restituat. Hi vero qui cum ipso fuerint, si ingenui sint, quinos solidos componere compellantur; aut si non habuerint unde componant, centum quinquaginta flagella suscipiant. Si vero servi hoc sine domini voluntate commiserint, centenis quinquagenis flagellis verberentur, et ab eis res omnes integro in statu reddantur.

Ut socios suos nominet apud quem pars rapinae fuerit inventa.

CCCLV. Apud quem scelus agnoscitur et pars rapinae fuerit inventa, statim socios suos nominare cogatur. Quod

si nominare noluerit, teneatur ad vindictam. Quod si honestior persona est, et pro scelere rationem reddat, et quae ablata vel eversa fuerant, quadrupliciter restituat. Quod si certe apud servum rapinae pars reperiatur, centum quinquaginta flagella publice extensus accipiat, et socios suos nominare non differat.

De his qui diripienda indicare reperiuntur.

CCCLVI. Quicunque ingenuus vel servus aliquid diripiendum indicaverit, ut cuiuscunque res evertatur, aut pecora vel iumenta diripiantur, et ex hoc certis probationibus publice convictus inveniatur, pro eo quod indicavit, si ingenuus est, quae eversa vel ablata sunt legibus in duplo restituat, et nobis bannum nostrum, id est, sexaginta solidos componat. Si vero servus vel colonus fuerit, centum quinquaginta flagella publice extensus bene impressa accipiat, et insuper ea quae ablata sunt secundum suam legem restituat. *Supra c.* 138.

De non suscipienda criminatione adversus Doctorem, neque accusatorem adversus eum audiendum.

CCCLVII. Criminationes adversus doctorem nemo suscipiat, nemo audiat; quia indignum est ut hi qui throni Dei vocantur, aliqua motione turbentur. *Supra c.* 104.

Ne unus Episcopus cognitionem sibi vindicet.

CCCLVIII. Placuit ut unus Episcopus non vindicet sibi cognitionem.

Ut hi quorum libertas nescitur, nequaquam accusent Sacerdotes.

CCCLIX. Quorum fides, vita, et libertas, nescitur non possint accusare Sacerdotes.

Ut absentes non iudicentur.

CCCLX. Adversus absentes non iudicetur. Quod si factum fuerit, prolata sententia non valebit.

De his qui falsa aliis inrogant.

CCCLXI. Omnis qui falsa aliis intulerit, puniatur, et pro falsitate ferat infamiam.

Ne viles personae ad accusandum Sacerdotes admittantur.

CCCLXII. Viles personae nullatenus admittantur ad accusationem Sacerdotum. *l.* 44.

Ne Iudices causam personae absentis sua sententia praesumant.

CCCLXIII. Caveant Iudices Ecclesiae ne, absente eo cuius causa ventilatur, sententiam ferant; quia irrita erit, immo et causam in synodo pro hoc facto dabunt.

Ne aliquis criminosus Episcopum accuset.

CCCLXIV. Nulli criminoso liceat Episcopum accusare.

Quod qui Episcopum accusat, Dei ordinationem accusat.

CCCLXV. Dei ordinationem accusat, in qua constituuntur, si quis Episcopum accusat vel condemnat, dum minus spiritalia quam terrena sectatur.

Ut litem habentes, sive petitor, seu possessor, si Antistitum iudicium elegerint, ad eos dirigantur.

CCCLXVI. Volumus atque praecipimus ut omnes ditioni nostrae, Deo auxiliante, subiecti, tam Romani, quam Franci, Alamanni, Baiuvarii, Saxones, Turingii, Fresones, Galli, Burgundiones, Britones, Longobardi, Vuascones, Beneventani, Gothi, et Hispani, caeterique nobis subiecti omnes, licet quocunque videantur legis vinculo constricti, vel consuetudinario more connexi, hanc sententiam, quam ex sexto decimo Theodosii Imperatoris libro, capitulo videlicet xi, ad interrogata Ablavii Ducis, illi et omnibus rescriptam, sumpsimus, et inter nostra Capitula pro Lege tenenda consultu omnium Fidelium nostrorum, tam Clericorum quam et laicorum, posuimus, lege cunctis perpetua tenenda; id est: *Quicunque litem habens, sive possessor sive petitor fuerit, vel in initio litis, vel decursis temporum curriculis, sive cum negotium peroratur, sive cum iam coeperit promi sententia, si iudicium elegerit sacrosanctae legis Antistitis, illico sine aliqua dubitatione, etiamsi alia pars refragatur, ad Episcoporum iudicium cum sermone litigantium dirigatur; multa enim quae in iudicio captiosae praescriptionis vincula promi non patiuntur, investigat et promit sacrosanctae religionis auctoritas. Omnes itaque causae quae vel praetorio iure vel civili tractantur, Episcoporum sententiis terminatae, perpetuo stabilitatis iure firmentur; nec liceat ulterius retractari iudicium quod Episcoporum sententiis deciderit. Testimonium etiam ab uno licet Episcopo perhibitum omnes Iudices indubitanter accipiant, nec alius audiatur cum testimonium Episcopi à qualibet parte fuerit repromissum: illud est enim veritatis auctoritate firmatum, illud incorruptum, quod à sacrosancto homine conscientia mentis inlibatae protulerit. Hoc nos edicto salubri aliquando censuimus, hoc perpetua lege firmamus, malitiosa litium semina comprimentes; ut miseri homines longis ac pene perpetuis actionum laqueis implicati, ab improbis petitionibus vel à cupiditate perpetua maturo fine discedant. Quicquid itaque de sententiis Episcoporum clementia nostra censuerat, etiam et hac sumus lege complexi, gravitatem tuam et caeteros pro utilitate omnium in perpetuum observare conveniat.*

Ut ea inlibata serventur quae Patrum auctoritas catholicorum lege instituit.

CCCLXVII. Ea quae circa catholicam legem vel olim ordinavit antiquitas, vel parentum nostrorum auctoritas religiosa constituit, vel nostra serenitas roboravit, novella superstitione submota, integra et inviolata custodiri praecipimus.

Ut privilegia quae propter Religionem instituta sunt, nulla interminatione nova mutilentur.

CCCLXVIII. Non novum aliquid praesenti sanctione praecipimus, sed illa quae olim videntur indulta, firmamus. Privilegia igitur quae olim reverentia religionis obtinuit, mutilari sub poenae etiam interminatione prohibemus, ita quoque ut qui Ecclesiae obtemperant, Ecclesiae beneficiis perfruantur.

Ut si Chorepiscopi aliquam consecrationem aut confirmationem fecerint, ab Episcopis canonice reformentur.

CCCLXIX. Hominum confirmatio, Ecclesiarum, altarium, virginum, chrismatum, Presbyterorum, Diaconorum, et Subdiaconorum consecrationes à Chorepiscopis factae, ab Episcopis qui canonice ordinati sunt, reformandae canoniceque sunt peragendae, quia Chorepiscopi haec contingere non debuerunt. Nequaquam enim talis ordinatio vel consecratio reiteratio esse à prudentibus et recte sapientibus videtur, sed irrita (nec agere potuerunt, non enim ea tribuere valuerunt quae non habuerunt) indubitanter fore agnoscitur. Si quis autem Chorepiscoporum aliquid ex praedictis agere tentaverit, non acta, sed imperfecta atque irrita erunt, et ipse omni ecclesiastico inrevocabiliter careat gradu. *Capitul. a.* 799. *c.* 2.

De generali totius populi supplicatione apud Principem pro Sacerdotum causa ne in hostem aut pugnam pergerent, et quale eis omnibus ex hoc immineat periculum. Ex Capitulis Domni Karoli Imperatoris Wormatia generaliter decretis; atque ab omnibus firmatis, et cunctis pro lege tenendis contraditis.

CCCLXX. Flexis omnes precamur poplitibus maiestatem vestram ut Episcopi deinceps, sicut hactenus, non vexentur hostibus. Sed quando vos nosque in hostem pergimus, ipsi propriis resideant in parochiis, Deoque fideliter famulari studeant, et eorum sacrosancta ministeria canonice et Deo placide peragere satagant, atque pro vobis et cuncto exercitu vestro, una cum omnibus sibi commissis, orare viriliter, Missasque decantare, et letanias atque eleemosynas agere decertent. Quosdam enim ex eis in hostibus et praeliis vulneratos vidimus, et quosdam periisse cognovimus. Haec vero

valde periculosa et oppido sunt cavenda. Quae idcirco suggerimus ne pro talibus vos et nos simul pereamus. Novit Dominus, quando eos in talibus videmus, terror adprehendit nos, et quidam ex nostris timore perterriti propter hoc fugere, et inimicis terga vertere solent. Plures enim potestis habere praeliatores, si illi propriis resident in parochiis, quam si vobiscum pergunt; quoniam illi qui eos praevident, omnes tunc pugnabunt: quod modo nequaquam faciunt, sed eos tantummodo custodiunt. Nam sine dubio potius vobis nobisque proficere possunt, si remanserint, quam si in hostem vel ad pugnam perrexerint: quia tunc eorum precibus adiuvamur, et modo eorum pressuris gravamur. Quando vero Moyses expansis ad coelum manibus orabat, vincebat Israel. Et quando à precibus cessabat et manus eius gravabantur, priusquam sustentatae fierent, et ipse precibus insisteret, vincebatur et terga vertebat. Talibus ergo et multis aliis exemplis fulti, quorum prolixitate victi modo non dicimus, quia sapienti semel dicta sufficiunt praedicta, obnixe omnes precamur, et ut concedantur rogamus; quia nullatenus volumus ut nobiscum ad talia pergant, nisi duo aut tres bene docti, electione videlicet caeterorum, ad benedictionem dandam, et ad periclitantium reconciliationem faciendam, ne vos et nos simul cum pluribus pereamus, sed eorum precibus ut iam memoratum est, fulciamur. Quam formam et de Sacerdotibus tenere optamus, id est, ut nec illi in hostem nisi bene docti, et ipsi electione atque permissione propriorum Episcoporum; qui tamen tales sint de quorum scientia et vita ac conversatione omnes securi esse possimus. Illud tamen vobis et omnibus scire cupimus quod non propterea haec petimus ut eorum res aut aliquid ex eorum pecuniis, nisi ipsi aliquid sponte nobis dare placuerit, aut eorum Ecclesias viduare cupiamus, sed magis eis, si Dominus posse dederit, augere desideramus; ut et ipsi et vos et nos salviores simus, et Deo potius, ipso adminiculante, placere mereamur. Quapropter si quis eas ab Ecclesiis quibus à fidelibus collatae, Deoque sacratae sunt, aufert, procul dubio sacrilegium committit. Coecus enim est qui ista non videt. Quisquis ergo nostrum suas res Ecclesiae tradit, Domino Deo illas offert atque dedicat, suisque Sanctis, et non alteri, dicendo talia, et agendo ita. Facit enim scripturam de ipsis rebus quas Deo dare desiderat, et ipsam scripturam coram altari aut supra tenet in manu, dicens eiusdem loci Sacerdotibus atque custodibus: *Offero Deo atque dedico omnes res quae hac in chartula tenentur insertae; pro remissione peccatorum meorum ac parentum et filiorum* (aut pro quocunque illas Deo liberare *i*) voluerit) *ad serviendum ex his Deo in sacrificiis Missarumque solemniis, orationibus, luminariis, pauperum ac Clericorum alimoniis, et caeteris divinis cultibus, atque il-*

i) Certe legend. *libare*.

lius Ecclesiae utilitatibus. Si quis autem eas inde, quod fieri nullatenus credo, abstulerit, sub poena sacrilegii ex hoc Domino Deo, cui eas offero atque dedico, districtissimas reddat rationes. Ponit etiam in ea alias coniurationes, quas enumerare longum est. Nam qui eas inde postea aufert, quid agit nisi sacrilegium? Si ergo amico quippiam rapere furtum est, Ecclesiae vero fraudare vel auferre indubitanter sacrilegium est. Unde et in sacris canonibus Spiritu Dei conditis habetur ita: *Si quis oblationes Ecclesiae extra Ecclesiam accipere vel dare voluerit praeter Episcopi conscientiam, vel eius cui huiuscemodi sunt officia commissa, nec cum eius voluerit agere consilio, anathema sit.* Absit enim ut rerum ecclesiasticarum cupiditate vel ablatione sacrilegi aut anathema efficiamur, aut talibus laqueis unquam devinciamur; quoniam scimus anathematos homines, vel sacrilegos, non solum infames, et à consortio fidelium, priusquam haec per publicam satisfactionem Ecclesiae et Episcoporum reconciliationem manusque impositionem emendent, alienos esse, sed etiam à regno Dei extorres fieri, si in talibus defecerint, non dubitamus. Ut ergo omnis suspicio à nobis cunctis Sacerdotibus et omnibus Christi et sanctae Dei Ecclesiae fidelibus funditus auferatur, profitemur omnes, stipulas dextris in manibus tenentes, easque propriis e manibus eicientes, coram Deo et Angelis eius, ac vobis cunctisque Sacerdotibus et populis circumstantibus, nec talia facere, nec facere volentibus consentire, sed magis, Deo auxiliante, resistere. Et hoc vobis omnibusque fidelibus sanctae Ecclesiae, et nostris, notum esse cupimus, quod cum his qui absque voluntate aut consensu vel datione Rectoris illius Ecclesiae cuius res iuste esse debentur, et maxime proprii Episcopi, res Ecclesiae à Regibus petere aut retentare, vel auferre aut invadere, vel vastare praesumpserint, nec in hostem nec ad pugnam ire, nec cibum sumere, nec ad Ecclesiam vel ad palatium aut in itinere pergere, nec etiam nostros homines cum eorum hominibus, aut caballos, vel reliqua pecora cum eorum pecoribus aut ad pastum ire, simul habitare vel manere, nec ullam participationem cum eis, nisi pro emendatione, ante publicam emendationem et Ecclesiae satisfactionem, unquam scienter aut libenter habere debeamus, ne pro eorum iniquitatibus atque flagitiis una cum eis nos et nostri, quod absit, pereamus; scimus enim quia perit iustus pro impio. Tales vero à nobis, si nos fideles habere vultis, segregate, et in ergastulum sub publica poenitentia redigite, et postulata concedite. Ut ergo haec omnia à vobis et à nobis, sive à successoribus vestris et nostris, futuris temporibus absque ulla dissimulatione conserventur, scriptis ecclesiasticis inserere iubete, et inter vestra capitula interpolare praecipite. *Quod ita factum esse omnibus liquet. Capitul. VIII. a.* 803.

Ne Episcopi ad bella pergant. Concessio Domni Karoli Imperatoris.

CCCLXXI. Omnibus notum esse volumus quia non solum ea quae super Episcoporum et Presbyterorum hostium vexationibus, et precibus pro nobis et vobis, fieri rogitastis, concedere optamus, sed quicquid pro sanctae Dei Ecclesiae et Sacerdotum, sive totius populi et vestra utilitate, inveneritis, concedere paratissimi sumus. Et modo ista, sicut petistis, concedimus. Et quando, vita comite, Deo auxiliante, ad generale placitum venerimus, consultu omnium fidelium nostrorum scriptis firmare, nostris nostrorumque atque futuris temporibus inrefragabiliter manenda firmissime, Domino adminiculante, cupimus. Modo ea quae generalia sunt, et omnibus conveniunt ordinibus, statuere ac cunctis sanctae Dei Ecclesiae nostrisque fidelibus, ob Dei omnipotentis amorem et recordationem, tradere parati sumus, et ad proximum Synodalem nostrum conventum ac generale placitum, ubi plures Episcopi et Comites convenerint, ista sicut postulatis firmabimus. *Ibid.*

Ex quibus supra.

SACERDOTIBUS OMNIBUS.

CCCLXXII. Primo omnium monemus ut fides catholica à Presbyteris et Episcopis diligenter legatur, et omni populo praedicetur; quia hoc primum praeceptum Domini omnipotentis in Lege est dicentis: *Audi, Israel: Dominus Deus tuus Deus unus est.* Et ut diligatur ex toto corde et ex tota mente, et ex tota virtute. *Capitul. I. a.* 789. *c* 59.

Ex quibus supra.

GENERALITER OMNIBUS.

CCCLXXIII. Ut pax sit et concordia et unanimitas cum omni populo Christiano inter Episcopos, Abbates, Comites, Iudices, et omnes ubique maiores seu minores personae pacem habeant; quia nihil Deo sine pace placet, nec munus sanctae oblationis ad altare, sicut in Evangelio ipso Domino praecipiente legitur; quia et illud secundum mandatum est: *Diliges proximum tuum sicut temetipsum.* Item in Evangelio: *Beati pacifici quoniam filii Dei vocabuntur.* Et iterum: *In hoc cognoscent omnes quia mei discipuli estis, si dilectionem habueritis ad invicem.* In hoc enim praecepto discernuntur filii Dei et filii diaboli; quia filii diaboli semper dissentiones et discordias movere satagunt: filii autem Dei semper paci et dilectioni student. *Ibid. c.* 60.

Ex quibus supra.

GENERALITER OMNIBUS.

CCCLXXIV. Item habemus in Lege Domini mandatum: *Non auguriemini.* Et in Deuteronomio: *Nemo sit qui ariolos*

sciscitetur, vel somnia observet, vel auguria intendat. Item: *Nemo sit maleficus, nec incantator, nec Phitonis consultor.* Ideo praecipimus ut cauculatores et incantatores, vel tempestarii vel obligatores, non fiant, et ubicunque sunt, emendentur vel damnentur. Item de arboribus vel petris, vel fontibus, ubi aliqui stulti luminaria vel alias observationes faciunt, omnino mandamus ut iste pessimus usus, et Deo execrabilis, ubicunque invenitur, tollatur et destruatur. *Ib. c.* 63.

Ex quibus supra.

GENERALITER OMNIBUS.

CCCLXXV. Item ut homicidia infra patriam, sicut Lege Domini interdictum est, nec causa ultionis nec avaritiae, nec latrocinando fiant. Et ubicunque inventa fuerint, à Iudicibus nostris secundum Legem ex nostro mandato vindicentur. Et non occidatur homo, nisi Lege iubente. *Ib. c.* 65.

Ex quibus supra.

SACERDOTIBUS OMNIBUS.

CCCLXXVI. Ut Episcopi diligenter discutiant per suas parochias Presbyteros, ut eorum fidem, baptisma, et Missarum celebrationes bene sciant, et ut fidem rectam teneant, et baptisma catholicum observent, et Missarum preces bene intelligant, et ut psalmi digne secundum divisiones versuum modulentur, et Dominicam Orationem ipsi intelligant et omnibus praedicent intelligendam, ut quisque sciat quid petit à Deo. Et ut *Gloria Patri, eiusque Filio et Spiritui sancto,* cum omni honore apud omnes canatur, et ipse Sacerdos cum cunctis Angelis et populis Dei cum una voce, *Sanctus, Sanctus* cantet. Et omnimodis dicendum est Presbyteris et Diaconibus ut arma non portent, sed magis confidant in oratione Dei quam in armis. *Ibid. c.* 68.

Ex quibus supra.

ALIQUID SACERDOTIBUS, ALIQUID POPULO.

CCCLXXVII. Item placuit nobis admonere reverentiam vestram ut unusquisque vestrum praevideat per suam parochiam ut Ecclesia Dei suum habeat honorem, simul et altaria secundum suam magnitudinem venerentur, et non sit domus Dei et altaria sacrata pervia canibus, et ut vasa sacrata Deo cum magna veneratione habeantur, et ut sacrificia sanctificata cum magna diligentia ab eis colligantur qui digni sunt, vel cum honore serventur, et ut secularia negotia vel vana gloria in Ecclesiis non agantur; quia domus Dei domus orationis debet esse, non spelunca latronum. Et ut intentos habeant animos ad Deum, quando veniunt ad Missarum solemnia; et non exeant ante completionem benedictionis sacerdotalis. *Ib. c.* 69.

Sex sunt quae odit Dominus, et septimum detestatur anima eius, oculos sublimes, linguam mendacem, manus effundentes innoxium sanguinem, cor machinans cogitationes pessimas, pedes veloces ad currendum in malum, testem fallacem, et eum qui seminat inter fratres discordias.

Qui secundum Deum sapiens est, secundum Deum beatus est. Melius est videre quod cupias, quam desiderare quae nescias. Ubi fuerit superbia, ibi erit et contumelia: ubi autem humilitas, ibi et sapientia: ubi non est gubernator, populus corruet in malum. Melius autem est ubi multa consilia: Deus enim in coelo, et tu super terram. Idcirco sint tibi pauci sermones. Multas curas sequuntur somnia, et in multis sermonibus invenitur stultitia.

Obsecramus omnes ut bonam et probabilem habeant conversationem, sicut ipse Dominus in Evangelio praecipit: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in coelis est;* ut eorum bona conversatione multi pertrahantur ad servitium Dei. Et non solum servilis conditionis infantes, sed etiam ingenuorum filios congregent, sibique socient. Et ut scholae gentilium puerorum fiant. Psalmos, notas, cantum, compotum, grammaticam per singula monasteria vel episcopia, et libros catholicos bene habeant emendatos: quia saepe dum bene aliquid Deum rogare cupiunt, per mendosos libros male rogant. Et pueros vestros non sinatis vel legendo vel scribendo corrumpere. Et si opus est Evangelium, Psalterium, Missalem scribere, perfectae aetatis homines scribant cum omni diligentia. *Ibid. c.* 70.

Ex quibus supra.

GENERALITER OMNIBUS.

CCCLXXVIII. Ut aequales mensuras et rectas, et pondera iusta et aequalia, omnes habeant, sive in civitatibus, sive in monasteriis, sive ad dandum, sive ad accipiendum, sicut in Lege Domini praeceptum habemus. Item in Salomone, Domino dicente: *Pondus et pondus, mensuram et mensuram odit anima mea. Ibid. c.* 72.

Et hoc nobis competens et venerabile videtur, ut hospites peregrinique et pauperes susceptiones regulares et canonicas per loca diversa habeant; quia ipse Dominus dicturus erit in remuneratione magni diei: *Hospes eram, et suscepistis me.* Et Apostolus hospitalitatem laudans dixit: *Per hanc quidam placuerunt Deo, Angelis hospitio susceptis. Ibid. c.* 73.

Ex quibus supra.

ALIQUID SACERDOTIBUS, ALIQUID POPULO.

CCCLXXIX. Item ut isti mangones et isti cociones,

qui sine omni lege vagabundi vadunt per istam terram, non sinantur vagare et deceptiones in hominibus agere; qui nudi cum ferro dicunt alicubi datam sibi poenitentiam, vagantes discurrunt. Melius enim videtur ut si aliquid inconsuetum et capitale crimen commiserint, in uno loco permaneant laborantes et servientes, et poenitentiam agentes, secundum quod sibi canonice impositum sit. *Ibid. c.* 77.

Ex quibus supra.

GENERALITER OMNIBUS.

CCCLXXX. Statuimus, secundum quod in Lege Dominus praecepit, ut opera servilia diebus dominicis non agantur, sicut et bonae memoriae genitor noster in suis synodalibus Edictis mandavit, ut viri talia opera non exerceant, hoc est, nec in vinea colligendo, nec in campis arando, metendo, vel foenum secando, vel sepem ponendo, nec concides stirpare, vel arbores caedere, vel in petris laborare, nec domos construere, nec in horto laborent, nec ad placitum conveniant, nec venationes exerceant. Sed tria tantummodo opera, si necessitas ingruerit summa, agant, et non alia, id est, carra hostilia, vel victualia, vel si forte necesse fuerit corpus cuiuslibet ducere ad sepulchrum. Item similiter opera textrilia non faciant, nec capulent, nec consuant, nec opera pectilia faciant, nec lanam carpere, nec linum battere, nec in publico vestimenta lavare, nec vervices tondere habeant licitum, ut omnimodis honoretur dies dominicus, requiesque servetur; quatinus ad Missarum solemnia et ad Ecclesiam undique libere conveniant, et laudem Deo pro omnibus bonis quae nobis in illa die fecit, dicant. Legimus enim, Apostolo dicente: *Manifesta autem sunt opera carnis; quae sunt, fornicationes, immunditiae, luxuriae, idolorum servitus, veneficia, inimicitiae, contentiones, aemulationes, animositates, irae, rixae, dissensiones, haereses, sectae, invidiae, homicidia, ebrietates, comessationes, et his similia; quae praedico vobis, sicut praedixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt.* Ideo haec eadem quae magnus praedicator in Ecclesia Dei singillatim nominavit, cum studio prohibete, intellegentes quam sit terribile illud quod dixit: *Qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.* Et omni instantia praedicate fidem tenendam Domino. De humilitate vero et patientia, de castitate et continentia, de benignitate et misericordia, de eleemosynis et confessione peccatorum suorum, et debitoribus suis, ut secundum Dominicam Orationem omnibus sua debita dimittant, cunctos monete. *Ibid. c.* 79.

Ex quibus supra.

SACERDOTIBUS OMNIBUS.

CCCLXXXI. Studendum est Episcopis ut dissidentes fratres magis ad pacem quam ad iudicium cohortentur.

Auctoritas ecclesiastica atque canonica docet non debere absque sententia Romani Pontificis Concilia celebrare.

Episcopi intercessionem praestent his qui iniqua vi opprimuntur.

Nullus Episcopus nisi in legitima synodo, et suo tempore apostolica atque canonica vocatione congregata, super quibusdam criminibus pulsatus audiatur.

Nemo Episcopum apud Iudices seculares accusare praesumat, sed apud Primates suos.

Accusatores et accusationes quas Leges seculi non adsciscunt, canonica funditus repellit auctoritas.

Variis detractionibus et accusationibus non decet labefactari Primatem, sed magis Patrum regulis roborari. Nam et Liberius Papa pro Athanasio duobus annis in exilio trusus est; et multi alii Episcopi qui eum damnare voluerunt *i*), exilio sunt damnati: quorum exemplum omnes convenit sequi Sacerdotes.

Multum derogatio praevalet, quando derogator creditur fide dignus. Ideo non omnes admittendi sunt, sed viri probatissimi. Primo semper persona, fides, vita, et conversatio accusantium inquiratur. Et postea quae obiciuntur, fideliter pertractentur; quia nihil aliter fieri debet, nisi impetitorum prius vita discutiatur.

Non est auctoritas quemquam Clericorum iudicare vel damnare antequam accusatores praesentes habeat, locumque se defendendi accipiat ad abluenda crimina.

Omnis accusatio intra provinciam audiatur, et à Comprovincialibus terminetur. Ultra provinciae terminos accusandi licentia non progrediatur.

Episcopus, nec provocatus, pro rebus transitoriis litiget.

Non est iustum iudicare aut condemnare virum cuius causa ad liquidum non est examinata.

Maior à minore non potest iudicari.

Iudicis non est quemlibet iudicare vel condemnare absque legitimo accusatore; quia et Dominus Iudam furem esse sciebat, sed quia non est accusatus, ideo non est eiectus. *V*. 398.

Episcopos eiectos, atque suis rebus expoliatos, in sedes proprias recipi, et sua omnia legaliter primo eis reddi sancti Canones decreverunt; et postea si quis eos accusare vellet, aequo periculo facere sanciverunt, Iudices esse decernentes Episcopos recte sapientes in Ecclesia convenientes, ubi testes essent singulorum qui oppressi videbantur.

Placuit ut si quaecunque persona contra Episcopum vel actores Ecclesiae se proprium crediderit habere negotium, prius ad eum recurrat caritatis studio; ut familiari colloquio commonitus ea sanare debeat quae in querimoniam deducun-

i) Legend. *noluerunt*.

tur: quam rem si differre voluerit, sententiam suscipiat excommunicationis.

Si quae causae vel contentiones inter Clericos et Laicos, tam maioris ordinis quam etiam inferioris, fuerint exortae, placuit ut secundum Synodum Nicaenam congregratis omnibus eiusdem provinciae Episcopis iurgium terminetur; nec cui liceat, (sine praeiudicio tamen ecclesiae Romanae, cui in omnibus causis debetur reverentia custodiri) relictis his Sacerdotibus qui in eadem provincia Dei Ecclesias motu divino gubernant, ad alias convolare provincias, vel aliarum provinciarum Episcoporum iudicium expeti vel pati, nisi fuerit provocatum. Quod si quis praesumpserit, et ab officio cleri depositus et iniuriarum reus ab omnibus iudicetur.

Si autem maiores causae in medio fuerint devolutae, ad Sedem apostolicam, ut sancta Synodus statuit et beata consuetudo exigit, per iudicium episcopale referatur.

Prudentissime iustissimeque decreta Nicaeni Concilii, sive Africani, decreverunt quaecunque negotia in suis locis ubi orta sunt, finienda; maxime quia unicuique concessum est, si iudicio offensus fuerit cognitorum, ad Concilia suae provinciae vel etiam universale provocare.

Servata quae scripta est de gubernationibus regula, manifestum est quod illa quae sunt per unamquamque provinciam, ipsius provinciae synodus dispensat, sicut Nicaeno constat decretum esse Concilio.

Si quis Episcopus super certis accusatur criminibus, ab omnibus audiatur vel iudicetur qui sunt in provincia Episcopis.

Quaecunque sunt ad religionis observantiam pertinentia, locis suis et a suae dioeceseos synodis audiantur.

Unaquaeque provincia suo Metropolitano et suis comprovincialibus Episcopis sit contenta.

Maledictus omnis qui transfert terminos proximi sui. Et dicet omnis populus: *Amen*. Et reliqua.

Qui sunt supra dioecesim Episcopi, nequaquam ad Ecclesias quae sunt extra praefixos sibi terminos accedant, nec eas aliqua praesumptione confundant.

Non oportet transferri terminos à Patribus constitutos, ut alter alterius parochiam invadat, atque illic celebrare divina mysteria, inconsulto Episcopo cui commissa est, praesumat.

Ex Capitulis Domni Karoli Regis anno regni eius XI. actis. *De his qui infra regnum sine iussione dominica per vim aliquid rapuerint.*

CCCLXXXII. Si quis in exercitu, infra regnum, sine iussione dominica, per vim hostilem aliquid praedari voluerit, aut foenum tollere, aut granum, sive pecora maiora vel minora, domusque infrangere vel incendere, haec ne fiant om-

nino prohibemus. Quod si ab aliquo praesumptioso factum fuerit, sexaginta solidis, si liber est, sit culpabilis, et omnia similia restituat, aut cum duodecim testibus se purget. Si vero servus hoc fecerit, capitali sententiae subiaceat, et dominus omnia similia restituat, quia servum suum non correxit nec custodivit ut talia non perpetraret: quoniam si nos ipsos comedimus, cito deficiemus. Unusquisque tamen custodiat exercitum suum, ne aliqua depraedatio infra regnum fiat, qui non vult legibus emendare quae sibi commissi iniuste fecerint. Dignum est enim ut magistri vel seniores pro sibi commissis reddant rationes, si aliquid praedae egerint aut iniuste fecerint, eo quod eos ita correctos non habent ut talia non audeant perpetrare. *V.* 341.

Ex Capitulis Domni Hludouvici Inghilenaim apostolica auctoritate et synodali sanctione, omnium videlicet Clericorum ac Laicorum generaliter consensu atque hortatu, decretis.

CCCLXXXIII. Si quis infra regnum rapinam fecerit, aut cuiquam nostro Fideli eiusque homini aliquid vi abstulerit, in triplo cui aliquid abstulit legibus componat, et insuper bannum nostrum, id est, sexaginta solidos, nobis persolvat. Postmodum vero ante nos à Comite adducatur, ut in bastonico retrusus, usque dum nobis placuerit, poenas luat: nam si publice actum fuerit, publicam inde agat poenitentiam iuxta sanctorum Canonum sanctionem. Si vero occulte, Sacerdotum concilio ex hoc agat poenitentiam: quoniam raptores, ut ait Apostolus, nisi veram egerint poenitentiam, regnum Dei non possidebunt. Qui vero de rebus Ecclesiarum aliquid abstulerit, gravius inde iudicetur; quia sacrarum rerum ablatio sacrilegium est, et sacrilegus vocatur qui ex eis aliquid abstulerit aut rapuerit. Extorres namque à liminibus sanctae matris Ecclesiae tales personae usque ad satisfactionem Ecclesiae quam laeserunt, sunt habendae, atque infamia sunt notandae. *Supra c.* 97.

De eo qui facultatem depraedationis dederit malitiosa factione, ut vivus comburatur.

CCCLXXXIV. Si quis scelerata factione facultatem depraedationis dederit, vel si quis factam diviserit, vivus comburatur.

Ut contumacia temere praesumpta ab universis depellatur.

CCCLXXXV. Ab omnibus illius usurpationis contumelia depellenda est, ne praedia sibi coelestium sacrorum dicata à quibusdam inruentibus vexentur. Quod si quis praesumpserit, post debitae ultionis acrimoniam, quae erga sacrilegos iure promenda est, exilio publicae deportationis uretur. *Supra c.* 117.

Ut capitale supplicium excipiat qui violentiam commisisse dinoscitur.

CCCLXXXVI. Qui manifestam detegitur commisisse violentiam, non iam relegatione aut deportatione insulae plectatur, sed supplicium capitale excipiat, nec interposita (provocationis sententia quae in eum fuerint dicta *k*), suspendatur: quoniam multa facinora sub uno violentiae nomine continentur, cum aliis vim inferre tentantibus, aliis cum indignatione resistentibus verbera caedesque crebro deteguntur admissae. Unde placuit ut si forte quis vel ex possidentis parte, vel ex eius qui possessionem temerare tentaverit, interemptus sit, in eum supplicium exeri qui vim facere tentaverit, et alterutri parti causam malorum praebuit.

De eo qui sibi indebitum locum usurpaverit.

CCCLXXXVII. Si quis indebitum sibi locum usurpaverit, nulla se ignoratione defendat, sitque plene sacrilegii reus qui hoc agere tentaverit.

Ut inviolata permaneant quae diversi Principes statuerunt.

CCCLXXXVIII. Quaecunque circa sacrosanctas Ecclesias à Principibus diversis sunt statuta, manere inviolata praecipimus.

Ut si Ecclesiae privilegia alicuius temeritate fuerint corrupta, piaculum quinque librarum auri poena multetur.

CCCLXXXIX. Si Ecclesiae venerabilis privilegia cuiusquam fuerint temeritate violata, vel dissimulatione neglecta, commissum quinque librarum auri condemnatione plectatur. *Supra c.* 116.

Ut quae diversi Principes statuerunt, vel Antistites singuli pro causis ecclesiasticis obtinuerunt, inconvulsa perpetuo serventur.

CCCXC. Quaecunque à divis Principibus constituta sunt, vel singuli quique Antistites pro causis ecclesiasticis impetrarunt, sub poena sacrilegii iugi et solida aeternitate serventur. Clerici, non secularibus Iudicibus, sed episcopali audientiae reserventur: fas enim non est ut divini muneris Ministri temporalium Potestatum subdantur arbitrio. *Supra c.* 11.

De privilegiis Ecclesiarum, quatinus incorrupta persistant.

CCCXCI. Praecipimus ut privilegia quae Ecclesiis et Clericis Lege concessa sunt, maneant incorrupta.

Quod servari debeat, potius quam auferri, quod sanctae Dei Ecclesiae fuerit collatum.

CCCXCII. Iniquum est et sacrilegii instar ut quae pro

---

k) Legend. *provocatione, sententia; quae in eum fuerit dicta.*

salute vel requie animarum suarum unusquisque venerabili Ecclesiae contulerit aut certe reliquerit, ab his quibus maxime servari convenerat, auferri et in aliud transferri.

Ut Laicis, quamvis religiosis, nulla sit disponendi de rebus Ecclesiae data facultas.

CCCXCIII. Laicis, quamvis religiosis, nulla de ecclesiasticis facultatibus aliquid disponendi legitur unquam adtributa facultas. *V.* 403.

Quod praedones Ecclesiae sacrilegi sint, sicut Scripturae testimonio comprobatur.

CCCXCIV. Sacrilegi sunt Ecclesiae praedones. Unde et in Concilio Agathensi sub quarto capitulo decretum habetur ita: *Amico quippiam rapere, furtum est: Ecclesiae vero fraudari vel abstrahi, subripique, sacrilegium.* Omnes enim contra leges facientes, resque Ecclesiae diripientes, vel Ecclesias Sacerdotesque contra divinas sanctiones vexantes sacrilegi vocantur, atque indubitanter infames sacrilegique habendi sunt. *Capitul. II. a.* 814. *c.* 10.

Quod ea quae Domino consecrantur, ad ius ecclesiasticum pertineant.

CCCXCV. Ea quae Domino offeruntur vel consecrantur, ad ius pertinent Sacerdotum. Et sacrilegi sunt omnes qui ea auferunt vel in aliud transferunt. *Ibid. c.* 11.

Ut si quis dignitatem praesumpserit quam non meruit à principe vel iusto Seniore, sacrilegus habeatur.

CCCXCVI. Si quis praesumpserit quam non meruit à Principe vel Seniore dignitatem, sacrilegus habeatur.

Ut illi qui diversis sceleribus implicati sunt, ad testimonium non admittantur.

CCCXCVII. Homicidae, malefici, fures, sacrilegi, raptores, venefici, adulteri, et qui raptum fecerint, vel falsum testimonium dixerint, seu qui ad sortilegos magosque cucurrerint, nullatenus erunt ad accusationem vel ad testimonium admittendi.

Ne ante Iudex iaculetur in reum sententiam, quam ipse confiteatur aut socii sui eum convincant.

CCCXCVIII. Iudex criminosum discutiens non ante sententiam proferat capitalem, quam aut reus ipse confiteatur, aut convictus per innocentes testes, vel socios criminis sui, manifestius convincatur. *V.* 308.

Non esse iudicandum adversus absentes.

CCCXCIX. Adversus absentes non iudicetur. Quod si factum fuerit, prolata sententia non valebit. *Supra c.* 360.

Ne Episcopus quilibet alium conculcet Episcopum.

CCCC. Ut nullus Episcopus alium conculcet Episcopum nec eum supergradiatur, aut aliquod incommodum ei in sua faciat parochia.

De Episcopo deposito qui se ad Romanum Pontificem reclamaverit.

CCCCI. Si quis Episcopus depositus agendum sibi negotium in urbe Roma proclamaverit, alter Episcopus in eius cathedra, post appellationem eius qui videtur esse depositus, omnino non ordinetur, nisi causa fuerit iudicio Romani Episcopi determinata.

Ne in Praedicatores Ecclesiae detractiones seu vituperationes fiant: quod canonica Scriptura damnat.

CCCCII. Quod omnibus fidelibus omnibusque ordinibus summopere cavendum sit ne clanculo aut publice Unctum Domini detractionibus et vituperationibus dilanient, perpendentes illud exemplum Mariae, quae eo quod Moysi famulo Domini propter Aethiopissam detraxit, immunditia leprae multata sit, Et illud Psalmistae: *Nolite tangere Christos meos, et in Prophetis meis nolite malignari.* Et Dominus per Moysen ait: *Diis non detrahes, et Principi populi tui non maledices.* Et si David, Regum iustissimus, in Saül, quem constabat iam à Domino reprobatum et abiectum esse, manum mittere non praesumpsit, multo magis cavendum est ne manum detractionis aut vituperationis, sive indiscretionis aut dehonorationis, quidam mittant in Unctum Domini et in Praedicatores sanctae Dei Ecclesiae.

Quod Episcopi inter se corrigere, si quid ortum fuerit, debent.

CCCCIII. Constantinus Imperator de accusationibus Episcoporum ait: *Haec quidem accusationes tempus habent proprium; id est, diem magni iudicii, Iudicem vero illum qui tunc futurus est omnes iudicare. Mihi ergo homini constituto de huiusmodi rebus non licet habere auditorium, Sacerdotum scilicet accusantium et simul accusatorum, quos minime convenit tales debere monstrari qui iudicentur ab aliis.* Imperator quoque Valentinianus de Episcoporum causis sic ait: *Supra nos*, inquit, *est vestrum negotium. Et ideo vos de vestris inter vos agite causis, quia supra nos estis.* Et reliqua.

De sacrilegis, quod fures sint, teste Scriptura.

CCCCIV. Omnibus sciendum est quod sacrilegi fures sint cuncti qui res Ecclesiae diripiunt, vastant, invadunt, vexantque aut à iure Ecclesiarum quibus traditae fuerant, iniuste alienant. Unde et beatissimus Augustinus, in homelia quadra-

gesima octava evangelii Iohannis, ita dicit: *Ecce inter Sanctos est Iudas: ecce fur est Iudas. Et ne contemnas, fur sacrilegus, non qualiscunque fur, fur loculorum, sed dominicorum; loculorum, sed sacrorum. Si crimina discernuntur in foro, qualiscunque furti et peculatus, (Peculatus enim dicitur furtum de re publica, et non sic iudicatur furtum rei privatae quomodo publicae) quanto vehementius iudicandus est sacrilegus fur, qui ausus fuerit non undecunque tollere, sed de Ecclesia tollere? Qui aliquid de Ecclesia aufert vel furatur, Iudae perdito comparatur.* Nota quod aliquid de Ecclesia tollere, furtum esse beatus Augustinus asseveret, et patratorem tanti furti furem sacrilegum appellet, necnon et Iudae perdito aequiparet. Et post pauca: *Quare, inquit, loculos habuit cui Angeli ministraverunt, nisi quia Ecclesia ipsius loculos suos habitura erat?* Ecce quibus tanti Doctoris documentis instruimur, quia quod in capite praecessit, in corpore eius, quod est Ecclesia, videtur impletum. Porro Christum et Ecclesiam unam personam esse non nescimus. Et ideo quae Ecclesiae sunt, Christi sunt; et quae Ecclesiae offeruntur, Christo offeruntur; et quae ab Ecclesia eius tolluntur, procul dubio Christo tolluntur. Esto, futurum erat ut Ecclesia Christi nummos haberet. Si nummos, utique et praedia et mancipia, et diversarum specierum innumera ornamenta. Et quia inlicitum sit ea quae conferuntur Ecclesiae, auferri, beati Hieronymi scribentis in expositione Mathaei Evangelistae verba ita testantur. *Omnes, inquit, qui stipe templi et his quae conferuntur in usus Ecclesiae, abutuntur in aliis rebus, quibus suam expleant voluntatem, similes sunt Scribarum et Sacerdotum redimentium mendacium et sanguinem Salvatoris.*

Quod quicquid offertur Domino, sanctum Sanctorum sit, et ad ius pertineat Sacerdotum.

CCCCV. Nulli liceat ignorare quod omne quod Domino consecratur, sive homo fuerit, sive animal, sive ager, vel quicquid semel fuerit consecratum, sanctum sanctorum erit Domino, et ad ius pertinet Sacerdotum; propter quod inexcusabilis erit omnis qui ea Domino et Ecclesiae, cui competunt, aufert, vastat, invadit, vel diripit, usque ad emendationem Ecclesiaeque satisfactionem: et quod sit sacrilegus, et non tantum sacrilegus, sed etiam fur sacrilegus.

De his sacrilegis qui Ecclesiae eiusque Sacerdotibus iniurias inferunt.

CCCCVI. Si quis in hoc genus sacrilegii proruperit, ut in Ecclesias earumque res inruens, Sacerdotibus et Ministris, vel ipso cultui locoque, aliquid importet iniuriae vel inferat ad divini cultus iniuriam, in convictos sive confessos reos capitali sententia noverit vindicandum. Nec expectetur ut Episcopus iniuriae propriae ultionem deposcat, cui sanctitas ig-

noscendi soli gloriam dereliquit. Sitque cunctis non solum liberum, sed etiam laudabile, factas atroces Sacerdotibus aut Ministris iniurias, veluti publicum crimen, persequi ac de talibus reis ultionem mereri. *Supra c.* 115.

Quod omnia quae Domino offeruntur, procul dubio et consecrantur.

CCCCVII. Omnia quae Domino offeruntur, procul dubio Domino consecrantur. Et non solum sacrificia quae à Sacerdotibus super altare Domino consecrantur, oblationes fidelium dicuntur, sed quaecunque ei à fidelibus offeruntur, sive in mancipiis, sive in agris, vineis, sylvis, pratis, aquis, aquarumve decursibus, artificiis, libris, utensilibus, petris, aedificiis, vestimentis, pellibus, lanificiis, pecoribus, pascuis, membranis, mobilibus et immobilibus, vel quaecunque de his rebus quae ad laudem Dei fiunt, vel supplementum sanctae Dei Ecclesiae eiusque Sacerdotibus atque ornatum praestare possunt, Domino Ecclesiaeque sive à quibuscunque ultro offeruntur, Domino indubitanter consecrantur, et ad ius pertinent Sacerdotum. Et quia Christum et Ecclesiam unam personam esse veraciter agnoscimus, quaecunque Ecclesiae sunt, Christi sunt; et quae Ecclesiae vel in supradictis vel in quibuscunque speciebus, sive pollicitationibus sive pignoribus, sive scriptis sive corporalibus rebus offeruntur, Christo offeruntur; et quae ab Ecclesia eius quocunque commento alienantur vel tolluntur, sive alienando, sive vastando, sive invadendo, sive minorando, sive diripiendo, Christo tolluntur. Et si ab amico quippiam rapere furtum est, praecipue Christo Domino nostro, qui est Rex Regum et Dominus Dominantium, aliquid auferre vel alienare, subripive vel vastare, sacrilegium est. Omnes namque Ecclesiae praedones manifestissime sunt sacrilegi; et nullus à sacrilegiis, nisi per puram probatamque atque publicam poenitentiam, et per Ecclesiae satisfactionem, Episcoporumque per manus impositionem, iuxta canonicas sanctiones reconciliationem, regnum Dei possidebit, et non solum à regno Dei sit alienus, sed etiam à liminibus sanctae Ecclesiae, et praecipue ab illius quam laesit, usque ad praedictam satisfactionem extorris efficitur. Talium vero scelerum patratoribus, nisi post praedictam satisfactionem, nec vivis nec mortuis, communicare minime debemus; quia qui rapit pecuniam proximi sui, iniquitatem facit; qui autem pecuniam Ecclesiae abstulerit, sacrilegium facit. Qui non solum sacrilegi, sed etiam fures sacrilegi, et lupi, atque homicidae, pauperumque necatores, et insuper anathematis vinculo damnati coram Deo et Sanctis eius efficiuntur. *Capitul. II. a.* 814. *c.* 12.

Ut Christiani ex propinquitate sui sanguinis connubia non ducant.

CCCCVIII. Ne Christiani ex propinquitate sui sanguinis

connubia ducant, nec sine benedictione Sacerdotis cum virginibus nubere audeant; neque viduas absque suorum Sacerdotum consensu, et conhibentia plebis, ducere praesumant. *Supra c.* 150.

De eo qui se incestuoso ordine his personis quibus à divinis regulis prohibitum est, coniunxerit.

CCCCIX. Si quis sine gradu se incestuoso ordine cum his personis quibus à divinis regulis prohibitum est, coniunxerit, usquequo poenitentiam sequestratione testentur, utrique communione priventur, et neque in palatio habere militiam, neque in foro agendarum causarum licentiam habebunt. Nam eorum qui modo praedicto se incesto coniunxerint, Episcopi seu Presbyteri in quorum dioecesi vel pago actum fuerit, Regi vel Iudicibus scelus perpetratum adnuntient; ut cum ipsis denuntiatum fuerit, se ab eorum communione aut cohabitatione sequestrent. Res autem eorum ad primos parentes usque ad sequestrationem perveniant, sub ea conditione, ut antequam segregentur, per nullum ingenium neque per parentes, neque per emptionem, neque per auctoritatem regiam ad proprias perveniant facultates, nisi praefatum scelus sequestrationis separatione et poenitentia fateantur.

Ex libro Legum Theodosii III, cap. XI *de incestis.*

CCCCX. Quod incesti non sint legitimi heredes, sed infamia sint notatae utraeque personae.

Ut nullus devotam Deo virginem vel viduam coniugem accipiat.

CCCCXI. Ut deinceps, sicut canones ecclesiastici prohibent, nullus Deo devotam virginem, nullus sub religionis habitu consistentem, sive viduitatis continentiam professam, vel sui proximam generis, aut etiam de cuius admixtione incestivae notam possit subire infamiae, inlicito connubio aut vi aut consensu accipiat coniugem; quia nec verum poterit esse coniugium quod à meliori proposito deducitur ad deterius, et sub falsi nominis copula incestiva, pollutione et fornicationis immunditia, perpetratur. Hoc vero nefas, si agere amodo cuiuslibet gentis homines sexus utriusque tentaverint, insistente Sacerdote vel Iudice, etiamsi nullus accusator sit, omnimodis separati, exilio perpetuo relegentur; nec aliqua indefinitione sui, quousque vixerint, longitudine temporis excusentur.

Quod blasphemiam Deo inferat qui se cum Deo sacrata miscuerit.

CCCCXII. Scire vos convenit quia blasphemiam Deo inrogat qui cum Deo sacrata, vel cum velata femina, se commaculat.

Ut Clericus proprio honore privetur, si cum femina deo sacrata vel velata se commiscuerit.

CCCCXIII. Si Clericus cum velata femina vel cum Deo sacrata se maculaverit, proprio honore privetur.

Quod sacrilegi et violatores, iuxta Apostolum, sint qui violant sacratarum feminarum corpora.

CCCCXIV. Sciendum est omnibus quod Deo sacratarum feminarum corpora, per votum propriae sponsionis et verba Sacerdotis, Deo consecrata templa esse Scripturarum testimoniis comprobantur. Et ideo violatores earum sacrilegi ac iuxta Apostolum filii perditionis esse noscuntur.

Quod fornicatio omnibus peccatis periculosior esse perhibetur.

CCCCXV. Quod pene omnibus peccatis gravior et deterior sit fornicatio, et veraciter dici potest laqueus mortis, et puteus inferni, ac vorago perditionis, eo quod adulteri vel luxuriosi propter cordis inopiam perdunt animas suas. Nam, ut ait scriptura, pretium scorti vix unius est panis; et qui se iungit meretrici, unum corpus efficitur. Et qui luxuriatur, mortuus est in corpore vivente.

Quales debeant scripturae valere.

CCCCXVI. Scripturae quae diem et annum habuerint evidenter expressum, atque secundum legis ordinem conscriptae esse noscuntur, seu conditoris vel testium fuerint signis aut subscriptionibus roboratae, omni habeantur stabiles firmitate. *Supra c.* 148.

Ut ita valeat commutatio sicut et emptio.

CCCCXVII. Commutatio, si non fuerit per vim et metum extorta, talem qualem et emptio habeat firmitatem. *Supra c.* 152.

De excommunicandis Iudicibus et potentibus qui non se emendaverint.

CCCCXVIII. Ut Iudices aut Potentes qui pauperes opprimunt, si commoniti à Pontifice suo se non emendaverint, excommunicentur.

Ut Episcoporum iudicio incesta matrimonia emendentur.

CCCCXIX. Praecipimus ut iuxta decreta Canonum adulteria et incesta matrimonia, quae non sunt legitima, prohibeantur, et Episcoporum iudicio emendentur.

In eo loco manendum unicuique ubicunque votum voverit.

CCCCXX. Ut unusquisque in loco ubi constitutus fuit, et ubi votum vovit, ibi maneat, et ibi reddat vota sua.

Quod maximum peccatum sit spiritalis commatris coniunctio.

CCCCXXI. Sciendum est omnibus quod coniunctio spiri-

talis commatris maximum peccatum sit, et divortio separandum, atque capitali sententia multandum, vel peregrinatione perpetua delendum.

De eo qui paganas observationes fecerit.

CCCCXXII. Decrevimus, sicut et antecessores vel parentes nostri olim decreverunt, ut qui paganas observationes in aliqua re fecerit, multetur et damnetur quindecim solidis. *V.* 3.

Praeceptio ut mancipia Christiana Paganis vel Iudaeis non tradantur.

CCCCXXIII. Praecipimus generaliter omnibus ut mancipia Christiana Paganis vel Iudaeis non tradantur. *VI.* 119.

Ut omnes noverint quantum malum sit Deo sacratas incestare.

CCCCXXIV. Iubemus omnes scire, omnibusque Sacerdotibus praedicare, atque sub poena sacrilegii denuntiare, quantum malum et quam maximum flagitium sit cum Deo devotis feminis viduis, vel virginibus, sive cum velatis, sive cum Deo devotis, maximeque cum Sanctimonialibus, et sacratis Deo virginibus vel viduis, tam in monasteriis quam et extra commisceri. Nam hoc peccatum duplex esse non dubium est. Ut verbi gratia dicamus, cuius vindictae reus sit puer ante dominum suum qui uxorem domini sui adulterio violaverit, quanto magis ille qui sponsam Christi creatoris coeli et terrae putredine suae libidinis commaculaverit, dicente beato Paulo Apostolo; *An nescitis quia corpora vestra templa sint Spiritus sancti?* Et alibi: *Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis? Si quis autem templum Dei violaverit, disperdet illum Deus: Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos.* Et iterum idololatriae servituti adulteros et fornicatores in sermone et numero peccatorum iungit, dicens: *An nescitis quia iniqui regnum Dei non possidebunt? Nolite errare; quia neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces, regnum Dei possidebunt.*

Ut quia necessitas bellorum cogit, pars pecuniae quae Ecclesiae debetur; aliquanto tempore sub precario retineatur.

CCCCXXV. Assentimus cum consilio servorum Dei et populi Christiani, propter imminentia bella et persecutiones caeterarum gentium quae in circuitu nostro sunt, ut sub precario et censu aliquam partem ecclesialis pecuniae in adiutorium exercitus nostri cum indulgentia Dei aliquanto tempore retineamus, ea conditione, ut annis singulis de unaquaque casata solidus, id est duodecim denarii, ad Ecclesiam vel monasterium reddantur; eo modo ut si moriatur ille cui pecunia commodata fuit, Ecclesia cum propria pecunia revesti-

ta sit; et iterum, si necessitas cogat et Princeps iubeat, precarium renovetur, et rescribatur novum. Hoc omnino observetur, ut Ecclesiae vel monasteria penuriam et paupertatem non patiantur, quorum pecunia in precario praestata sit, sed si paupertas cogat, Ecclesiae ut domui Dei reddatur integra possessio. *V*. 3.

Ut Ecclesiarum privilegia, vel facultatem, sive quicquid ad easdem pertinet nullus invadere praesumat.

CCCCXXVI. Praecipimus omnibus ditioni nostrae subiectis ut nullus privilegia Ecclesiarum vel monasteriorum infrangere, resque Ecclesiarum invadere, vel vastare, aut alienare, vel facultates earum diripere praesumat, nec sine precaria possidere pertentet; quia, sicut à sanctis Patribus instructi sumus, gravissimum peccatum hoc esse dinoscitur, testante sacra Scriptura, quae ait: *Qui abstulerit aliquid patri vel matri, et dicit hoc non esse peccatum, homicidii particeps est.* Pater noster sine dubio Deus est, qui nos creavit: mater nostra Ecclesia, quae nos in baptismo spiritaliter regeneravit. Ergo qui Christi pecunias Ecclesiae fraudat, vel rapit, sive vastat, vel alienat, homicida ante conspectum iusti Iudicis esse deputabitur. De quo quidam sapientium dicit: *Qui rapit pecuniam proximi sui, iniquitatem facit. Qui autem pecuniam Ecclesiae abstulerit, sacrilegium facit. Capitul. I. a.* 803. *c.* 3.

Ut neque Rex neque secularium quisquam per vim praedia Ecclesiarum rapiat, quae Episcopi, Abbates, vel Abbatissae regere videntur.

CCCCXXVII. Omnibus, nos ipsos corrigentes, posterisque nostris exemplum dantes, generaliter interdicimus ut nullus laicus homo, vel Imperator, vel Rex, aut aliquis Praefectorum vel Comitum, seculari potestate fultus, sibi per violentiam rapiat, aut à nobis competere vel quocunque modo invadere praesumat monasterium aut praedia, vel quascunque res, de potestate Episcopi vel Abbatis aut Abbatissae, et incipiat ipse vice Abbatis regere et habere sub se Monachos, et pecuniam possidere quae fuit Christi sanguine comparata. Talem hominem antiqui Patres nominabant raptorem et sacrilegum, homicidam pauperum et lupum diaboli intrantem in ovile Christi, et maxime anathematis vinculo damnandum ante tribunal Christi. De talibus memores estote scripturae sancti Pauli Apostoli ad Timotheum dicentis: *Divitibus huius seculi praecipe non sublime sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo, qui praestat omnia.* Tales, si Ecclesiae correctionem non recipiunt, ethnicis et publicanis sunt similes, quibus nec vivis nec mortuis communicat Ecclesia Dei. Talibus, qui et hic et ibi reperiuntur, cum tuba Dei clangamus, ne tacentes damnemur, et simul cum eis pereamus. Si

autem impietas horribilis est Deo, ille qui impie agit, certe separatus est talis à Deo, et anathemati iuste subicitur. Anathema enim nihil aliud significat, nisi à Deo separationem, sicut in veteri et novo Testamento iudicium de anathemate significat.

De his qui non solum de rebus suis aliquid Ecclesiae non conferunt, sed etiam ab aliis conlatas iniuste possident.

CCCCXXVIII. Placuit nobis, et ab omnibus observari convenit, ut quia nonnulli memores sui per quaslibet scripturas pro remedio animae suae de facultatibus suis Ecclesiis aliquid contulisse probantur, quod à diversis Deum minus timentibus hactenus mortifera calliditate tenetur, ita ut aliorum oblatio illis pertineat ad ruinam, nec intueri corde possunt diem iudicii Domini hoc qui cupiditatis delectantur ardore, quicunque immemor interitus sui res Ecclesiis, ut supra diximus, delegatas iniuste possederit praesumpseritque retinere, et veritate comperta, res Dei servis dissimulaverit reformare, ab omnibus Ecclesiis segregatus, à sancta communione habeatur extraneus, nec aliud mereatur habere remedium nisi cum culpam propriam rerum emendatione purgaverit: indigne enim ad altare Domini properare permittitur qui res ecclesiasticas aut audet rapere aut iniuste possidere. Qui vero in hac iniqua defensione perdurant, ut necatores pauperum omnes iudicandi sunt, quod eorum taliter alimenta subtraxerint. Sacerdotalis tamen debet esse provisio ut vindictam admonitio manisfesta praecedat, et res usurpatas iniuste qui abstulit, adhibita aequitate restituat. Quod si neglexerit, et necessitas compulerit, postea praedonem sacerdotalis districtio maturata percellat. Neque quisquam per regna, absque proprii Episcopi auctoritate, res dispensare nitatur; quia Dei potentia cunctorum regnorum terminos singulari dominatione concludit. Qui vero his nostris sanctionibus contraierit, et quae neglexit, legibus emendare tardaverit, vel deinceps in praedicta nequitia perdurare voluerit, omnes honores quos habere videbatur, perdat, et à nobis seculariter et legaliter strictim fortiterque puniatur, et à Sacerdotibus coelesti gladio feriatur. Et si se non correxerit, non solum excommunicatus, sed etiam anathematizatus moriatur.

De rebus Ecclesiae quae sibi iure debentur, ne in aliud transferantur.

CCCCXXIX. Sciendum est omnibus quod sacrilegium sit res Ecclesiae quocunque modo iniuste ab Ecclesiis quibus iure debentur, auferri et in aliud transferri. *Supra c.* 395.

Quod homicidae ante Deum deputentur qui res Ecclesiae vastant.

CCCCXXX. Volumus omnes scire quod qui Christi et

Ecclesiae pecunias auferunt, resque eius fraudant, rapiunt, vastant, vel diripiunt, homicidae ante Deum esse deputantur; quia res pauperum, quos Ecclesia pascere debet, diripiunt. *Capitul. II. a.* 814. *c.* 14.

Ut capitali poena multentur qui sacrilegia, adulteria, praedationes, aut devastationes exercuerint.

CCCCXXXI. Sub poena capitali sacrilegia, adulteria, praedationes, vastationesque in regno nostro à quibuscunque fieri prohibemus, ita ut si voluntarie quis ex his unum vel aliquid fecerit, de vita componat, et omnes res eius, tam mobiles quam et immobiles, fisco nostro socientur, vel Ecclesiae cuius res vastaverit, vel alienaverit, aut abstulerit, tradantur. Maximum enim sacrilegium est oblationes Fidelium, quae sunt res Ecclesiarum, auferre, vastare, alienare, invadere, vel subripi. Nam, ut ait sacra Scriptura, neque sacrilegi, neque adulteri, neque praedones, vel vastatores, qui sunt raptores, regnum Dei possidebunt. Et si hi qui res fratrum diripiunt, à regno Dei alieni fiunt, quid super his fieri putatis qui res Deo dicatas diripiunt vel auferunt? Nam quanto gravius quis in praesenti seculo peccat, tanto gravius in inferno torquebitur.

De viris, quod in castitate uxores suas diligere, eisque, ut vasi infirmiori, custodiam et reliquam necessitatem debeant impendere.

CCCCXXXII. Omnibus scire volumus quod, iubente Domino, viri uxores suas in castitate debeant diligere, et eis utpote vasi infirmiori, honorem et custodiam atque cuncta quae necessaria sunt, prout quisque potuerit, ministrare fideliter debebit. Quod et nos, qui Ministri Domini sumus, nec sine causa Dei gladium portamus, episcopali in vice omnium Episcoporum atque regali auctoritate pro viribus cunctos agere iubemus.

De conservanda fide inter virum et uxorem.

CCCCXXXIII. Scire omnes volumus, sicut et saepiis à Domini Episcopis et reliquis Dei servis admoniti sumus, quod viri uxoribus suis, et uxores similiter viris suis, veraciter fidem et dilectionem servare debent, et non in aliquo ab his declinare, et quod non liceat coniugatis neque pellicem neque concubinam habere.

Ne Clerici cuiuslibet ordinis à quibuslibet Laicis iniurientur, vel apud alios quam apud Episcopos accusentur.

CCCCXXXIV. Ut neque Presbyter, neque Diaconus, neque Subdiaconus, de Ecclesiis trahantur, aut iniuriam aliquam, eorum inscio Episcopo, patiantur. Sed quicquid quis adversus eos habuerit, in notitiam Episcopi proprii per-

ducat; et ipse causam iustitia praeeunte discutiens, animo Clericos accusanti satisfaciat.

De his qui innocentes apud Principem vel apud alios accusaverint.

CCCCXXXV. De his qui innocentes ad Principes aut Iudices accusare convicti fuerint, si Clericus honoratior fuerit, ab officii sui ordine degradetur. Si vero secularis, poenam quam ipsi, si convicti essent, passuri erant, patiatur. Et insuper si talis causa fuerit unde vivere debeant, à Sacerdotibus publica poenitentia multentur, ut spiritus salvus sit in die Domini.

Ut Clerici de his causis quas seculi Leges non admittunt, minime impetantur.

CCCCXXXVI. Nullae causae à Iudicibus ecclesiasticis audiantur quae Legibus non continentur, vel quae prohibitae esse noscuntur.

Explicit Liber sextus.

CAPITULARIUM LIBER SEPTIMUS.

Index Titulorum libri septimi.

accusetur ; nec ille qui suis libere et integerrime fruens bonis, antequam familiariter conveniatur ; neque respondere compellatur, nisi canonice venerit evocatus.

154. *De superbis vel contumacibus Clericis vel Laicis coercendis.*

155. *Ut nullus Clericus vel Abbas ad iudicia secularia, sine iussione proprii Episcopi, ire praesumat. Et ut nullus suo Episcopo contumax aut inobediens existat.*

156. *De Episcopis non accusandis nisi ad summos Primates, quia non omnes Metropolitani summi sunt Primates. Et hoc summopere ab eis praevideatur, ne aliqua cupiditate vel invidia fiat.*

157. *Quid de Advocato agendum sit qui in dolo vel fraude repertus fuerit.*

158. *De his qui contra suam professionem vel subscriptionem venerunt.*

159. *De Clericis vel Monachis aut Laicis conspirantibus.*

160. *De pervasoribus finium aliorum.*

161. *De Presbyteris inflatis vel schisma facientibus.*

162. *Ut Presbyteri indiscrete ab Episcopis vel ab aliis, aut Laicis, non mittantur.*

163. *De criminibus definitis minime refricandis.*

164. *De adprobanda accusatione.*

165. *De Presbyteris qui inconsultis propriis Episcopis in locis non consecratis Missas agunt.*

166. *Ut Presbyteri in Ecclesiis inconsulto Episcopo non constituantur, vel de Ecclesiis expellantur ab aliquo.*

167. *Quod Dei ordinationem accuset qui Episcopo detrahit vel accusat.*

168. *De homicidis infantum.*

169. *De his qui rapinam fecerint, aut iter agentes adsallierint, aut domorum nocturni spoliatores fuerint, quid sit agendum.*

170. *Ut Iudices prius capitalem non proferant Sententiam, quam aut reus ipse confiteatur, aut per testes innocentes convincatur.*

171. *De Episcopis, si in reatum incurrerint, quid agendum sit.*

172. *De his qui viduas vel virgines inconsulto Episcopo velare praesumunt.*

173. *De accusato Episcopo, si comprovinciales suspectos habuerit, ut Romanum appellet Pontificem.*

174. *De reis ad ecclesiam vel altaria earum confugientibus, ut non abstrahantur.*

175. *De non usurpandis plebibus alienis, et de non gravando Episcopo.*

176. *De his qui in recta fide suspecti sunt, in accusationem Sacerdotum vel testimonium non suscipiendis.*

177. *Quid sint delatores, vel quid de eis faciendum sit.*

222. *Quid de vaticinatoribus falsis agendum sit.*
223. *Quod in metropolitana sede, tempore quo omnes elegerint comprovinciales Episcopi, ad Synodum faciend. sit conveniendum.*
224. *Quid de Episcopo qui alium conculcare vel calumniari aut iniuriare praesumpserit Episcopum, faciendum sit.*
225. *Ut nullus Presbyter in Ecclesia benedictiones publicas super populum fundere, aut altare consecrare, vel reconciliare, praesumat.*
226. *Ut absentib. quod ablatum est pleniter restituatur.*
227. *Ut ea quae ad perpetuam utilitatem sunt instituta, inconvulsa permaneant.*
228: *De neglegentibus officia divina, et non venientibus ad matutinalia vel vespertinalia, sive reliqua divina officia.*
229. *De his qui in captivitatem ducti sunt, quid agendum sit.*
230. *Quod contra caput non sit surgendum.*
231. *Ut Presbyteri per singulas hebdomadas, sicut ab Episcopo, vel ab illo qui constitutus est ab eo, vocantur, ad civitatem conveniant absque ulla dilatione, discendi gratia.*
232. *Quid de convictis in iudicio de evidenti violentia faciendum sit.*
233. *Ut Sacerdotes de incognitis rebus nihil iudicare praesumant.*
234. *De his qui relinquunt ecclesiastica officia, et ad seculares confugiunt. Et de Clericis furtum Ecclesiae facientibus. Sive de Clericis comam nutrientibus, vel habitum aut vestimenta clericalia mutantibus.*
235. *De servis, insciis vel consciis dominis, violentiam facientibus, et qualiter haec corrigantur.*
236. *Qualiter desides vel neglegentes curandi sint.*
237. *Ut Clerici contumaces vel inflati contra Episcopum suum non sint, nec parvipendant eius excommunicationem. Et qualiter haec facientes suam recipere debeant dignitatem*
238. *Quod accusatoribus ante discussionem utriusque partis non sit credendum.*
239. *De Sacerdotibus non detrahendis.*
240. *Ut qui Iudices suspectos habuerit, vocem appellationis exhibeat.*
241. *Ut caveat unusquisque quantum fieri potest ut alteri non faciat quod pati non vult.*
242. *Ut discordantes ad altare sive gratiam sanctae communionis non accedant. Et si unus eorum se correxerit, et alter discordans inventus fuerit, quid de his agendum sit.*
243. *Quod poenitentes à conviviis et ornamentis, atque alba veste, abstinere debeant.*
244. *De divinis et apostolicis atque Canonum decretis minime violandis.*

245. *De his Sacerdotibus qui de Ecclesiis ad Ecclesias inrationabiliter transeunt, et de illis qui in loco eorum sunt ordinati.*

246. *Quod iniuriarum actiones nonnisi praesentes accusare possint.*

247. *Quod amicitiam protegat omnis qui non contendit.*

248. *Ut quod Ecclesia tricennali iure possederit, nulli liceat pro hoc deinceps appellare. Et de raptoribus viduarum vel virginum. Et ut feminae sacris altaribus non ministrent.*

249. *De Iudicibus contra Legem iudicantibus, et Legem audire nolentibus.*

250. *De imperitis, ut peritis non praeferantur.*

251. *Ut liceat litigatoribus vitiatam causam appellationis remedio sublevare, et appellatores in nullam custodiam redigantur.*

252. *Ut nullus falsum testimonium dicat. Et de periculo falsorum testium, seu poenitentia vel abiectione eorum.*

253. *Quod eandem poenam passurus sit accusator, si convincere accusatum non potuerit, quam reus passurus erat.*

254. *Quod prolator semper scripturam adfirmare debeat.*

255. *Ut omnes Fideles suis Episcopis fideliter obediant*

256. *De homicidis quid agendum sit.*

257. *Quid de furibus et malefactoribus sit agendum.*

258. *De incestis quid agendum sit.*

259. *De accusatoribus non facile recipiendis, nec absque certa probatione quibusquam iudicandis vel damnandis.*

260. *De Chorepiscoporum superstitione atque damnatione.*

261. *De rebus ecclesiasticis absque iussione proprii Episcopi non dispensandis.*

262. *Ut mulieres non ingrediantur ad altare. Et ut batizati fidei sacramento instruantur, et post baptismum chrisma coeleste per Episcoporum manus impositionem percipiant.*

263. *Quod non conveniat catechumenis vel poenitentibus in Pascha vel Pentecosten, aut Nativitate Domini, baptismum vel ante canonicam reconciliationem sacramentum dominici corporis dare, sed tantum sal benedictum.*

264. *Ut in Synodo prius generales causae, quae ad normam Ecclesiae pertinent, finiantur, et postea speciales ventilentur.*

265. *De his qui res Ecclesiae à Principibus petunt, ut irrita habeantur quae obtinent, et ipsi communione priventur.*

266. *Ut nullus Episcopus de alterius Episcopi dioecesi quicquam praesumat.*

267. *Ut his qui res Ecclesiae invadunt, vastant, vel diripiunt, si monente Episcopo non se correxerint, communione priventur.*

419. *De rebus Ecclesiae à nullo iniuste retentandis vel diripiendis.*
420. *Ut ab Ecclesiae societate extorris habeatur quicunque eius rebus damnum intulerit.*
421. *De privilegiis Ecclesiarum inlibate servandis.*
422. *De Clericis à propriis Episcopis corrigendis.*
423. *Ut nullus Chorepiscopus per impositionem manus Spiritum sanctum tradat, aut consecrationem pontificalem faciat.*
424. *De his qui à Chorepiscopis sunt ordinati Presbyteri, Diaconi, vel Subdiaconi.*
425. *Ne Iudices de excessibus malorum iudicent aliquid extra conhibentiam Sacerdotum.*
426. *De Presbyteris Episcoporum, quo ipsi ire non potuerint, ad corrigendum mittendis.*
427. *De eo qui fallax in fide repertus fuerit.*
428. *Quod non solum flagitia deflenda, sed etiam amaris poenitentiae fletibus sint eradicanda.*
429. *De illo qui non solum furtum fecerit, verum et qui furi consenserit.*
430. *Ut in sancto Paschae Sabbato, die et Parasceve, Missae non agantur.*
431. *De his qui in locis inlicitis et minime consecratis contra canonicam auctoritatem, Missas celebrare vel audire praesumunt.*
432. *Quod incestum committat qui se consanguineae suae usque affinitatis lineam coniungit.*
433. *Ut incesti, quandiu in scelere manent, non fidelium Christianorum, sed tantum aut Gentilium aut Catechumenorum, vel Energumenorum, locum teneant.*
434. *De incestis nullo coniugii nomine praevalendis.*
435. *De incestis coniunctionibus.*
436. *De canonicae accusationis ordine.*
437. *De servis et libertis, vel infamibus personis, non recipiendis.*
438. *De Episcopis et reliquis Sacerdotibus, vel Clericis ad seculares Iudices minime accusandis.*
439. *De Primatum et Metropolitanorum differentia.*
440. *De familiaribus vel hominibus, tam liberis, quam servis, Dominum accusantibus, vel secreta eius prodentibus, quid agendum sit.*
441. *Quod Episcopi à Deo, cuius servi existunt, sint iudicandi, accusandi, vel damnandi; quia iuxta Apostolum, nemo alienum servum debet iudicare. Et quod non ab humanis aut pravae vitae hominibus sint lacerandi, ipso Domino regulam tribuente.*
442. *De his qui se ipsos quocunque modo neçant.*
443. *De his qui Clericum iniuriaverint.*

EXPLICIUNT CAPITULA LIBRI SEPTIMI.

INCIPIT LIBER SEPTIMUS.

Nonnulla haec Capitula pro brevitate libri Canonum atque levitate à Domno Karolo et à sapientissimis excerpta sunt, quaedam de capite Sententiae, quaedam vero de medio, quaedam autem de fine. Quae valde necessaria habenda sunt, atque memoriter retinenda. Reliqua vero tam ab eisdem, quam et postea à Domno Hludouvico eius filio, suisque Proceribus, aucta sunt.

De primatu Ecclesiarum et Sacerdotum.

I. Ut unaquaeque Ecclesia, sive unusquisque Sacerdos, suum primatum teneat, sicut in antiquis Canonibus constitutum est.

Ut omnis ordo Clericorum Episcopo suo subiectus maneat.

II. Clerici qui praeficiuntur in ptochiis, vel qui ordinantur in monasteriis vel Basilicis Martyrum, sub Episcoporum qui in unaquaque civitate sunt, secundum sanctorum Patrum traditiones, potestate permaneant, nec per contumaciam ab Episcopo suo dissiliant. Quicunque vero audent evertere huiuscemodi formam quocunque modo, nec proprio subiciuntur Episcopo, siquidem Clerici sunt, canonum correptionibus subiciant. Si vero Laici vel Monachi fuerint, communione priventur.

Ut nemo Clericorum, relicto Episcopo proprio, ad negotia secularia migret.

III. Quod non oporteat Sacerdotem vel Clericum habentes adversus invicem negotia, proprium Episcopum relinquere et ad secularia negotia convolare.

Ut Presbyter vel Diaconus, absque Episcopi proprii consensu, nihil praesumant.

IV. Presbyteri et Diaconi praeter Episcopum nihil agere pertentent. *V.* 23.

Ut tempus poenitentum in consideratione Episcopi consistat.

V. Penes Episcopos erit potestas, modum conversationis poenitentum probantes, vel humanius erga eos agere, vel amplius tempus adicere. Ante omnia vero praecedens eorum vita et posterior inquiratur, et ita eis impertiatur humanitas.

De poenitentum conversatione et fide.

VI. Conversatio poenitentum et fides tempus adbreviat.

De fructuum oblationibus quae Ministris Ecclesiae conferuntur.

VII. Si quis oblationes Ecclesiae extra Ecclesiam accipere vel dare voluerit praeter Episcopi conscientiam, vel eius cui huiuscemodi sunt officia commissa, nec cum eius voluerit agere consilio, anathema sit.

De his quae in usus pauperum conferuntur.

VIII. Si quis oblata dederit vel acceperit praeter Episcopum, vel eum qui constitutus est ab eo ad dispensandam misericordiam pauperibus, et qui dat et qui accipit, anathema sit. *V.* 24.

Ut quicunque synodalem excommunicationem transgressus fuerit, in alia synodo spem recuperationis non habeat.

IX. Si quis Episcopus damnatus à Synodo, vel Presbyter aut Diaconus à suo Episcopo, ausi fuerint de sacro ministerio aliquid contingere, sive Episcopus iuxta praecedentem consuetudinem, sive Presbyter aut Diaconus, nullo modo liceat ei nec in alio Synodo restitutionis spem aut locum habere satisfactionis. Sed et communicantes ei omnes abici de Ecclesia; et maxime si postquam didicerint hoc factum esse, communicare tentaverint.

Ut excommunicatis, sive his qui Ecclesias deserunt, nemo communicet.

X. Cum excommunicatis non licere communicare; nec cum his qui per domos conveniunt, devitantes orationes Ecclesiae, simul orandum est. Ab alia Ecclesia non suscipiendum qui in alia minime congregatur. *V.* 25.

De conturbatoribus Ecclesiae opprimendis.

XI. Si quis Ecclesiam Dei conturbare et sollicitare persistit, tanquam seditiosus per potestates exteras opprimatur.

Ut Monachi Episcopis suis ubique subiecti maneant.

XII. Monachos per unamquamque civitatem aut regionem subiectos esse Episcopo, et quietem diligere, et intentos esse tantummodo ieiunio et orationi, in locis quibus renuntiaverunt seculo permanentes. Nec ecclesiasticis vero nec secularibus negotiis communicent, vel in aliqua sint molestia propria monasteria deserentes; nisi forte eis praecipiatur, propter opus necessarium, ab Episcopo civitatis. *V.* 27.

Ut unusquisque Ecclesiae cui ordinatus est, ministret.

XIII. Clericum permanere oportet in Ecclesia cui in initio ab Episcopo praetitulatus est, et ad quam confugit quasi ad potiorem. Hoc autem refutantes (statuimus) revocari debere ad suam Ecclesiam in qua primitus ordinatus est, et ibi tantummodo ministrare. Si quis hanc definitionem transgressus fuerit, decrevit sancta Synodus à proprio gradu recedere. *V.* 28.

De suscipiendis his qui persecutionem patiuntur.

XIV. Statuimus per omnia ut hi qui persecutionem patiuntur à pravis quibusque vel infidelibus, suscipiantur à iustis et fidelibus.

De lege et consuetudine.

XV. Aliqua canone et ordine tenentur, aliqua consuetudine firmata sunt.

De alienis finibus non usurpandis.

XVI. Inhibitum est ne quis alienos fines usurpet, aut per praemium vel favorem alicuius terminos Patrum statutos transcendat. Quamquam novellae suggestiones, quae vel obscurae sunt, vel sub genere latent, inspectae à nobis formam accipiant, et quod in Laicis reprehenditur, id multo magis debet in Clericis praedamnari. Universum Concilium dixit: »Nemo contra Prophetas, nemo contra Evangelium, » vel contra Apostolum, facit aliquid absque periculo.«

Ut transgressores Canonum excommunicentur.

XVII. Transgredientem Canonum definitionem excommunicatum esse praecipimus.

Ut Episcopus curam Monasteriorum gerat.

XVIII. Episcopum convenit civitatis competentem Monasteriorum providentiam gerere. *V.* 29.

De monendis his qui ordinantur.

XIX. Si quis Clericus ordinatur, moneri debet constituta servare.

De satisfactione poenitentiae.

XX. Satisfactio poenitentiae non est tam temporis longitudine, quam cordis compunctione, pensanda.

De mensura poenitentiae.

XXI. Tempora poenitudinis, habita moderatione, Episcopi arbitrio sunt constituenda, prout inspectorum animos viderit esse devotos; pariter etiam habentes aetatis senilis intuitum, et periculorum quorumque aut aegritudinum respicientes necessitates. *V.* 133.

De malorum ordinatione vitanda.

XXII. Qui tales ordinat Sacerdotes quales esse non debent, non est hoc consulere populis, sed nocere, nec praestare regimen, sed augere discrimen.

De Episcopis qui inutiles ordinaverint.

XXIII. Qui in ordinandis Sacerdotibus sanctorum Patrum statuta neglexerunt, et quos refutare debuerunt, * consecrarunt. Unde si qui Episcopi talem ordinaverint Sacerdotem qualem esse non liceat, etiamsi aliquo modo damnum proprii honoris evaserint, ordinationis tamen vim ulterius non habebunt, nec ei sacramento unquam intererunt quod neglecto iudicio praestiterunt.

De cavendis inlicitis ordinationibus.

XXIV. Ab inlicitis ordinationibus est abstinendum. Et si quae factae sunt ordinationes inlicitae, removeantur. Nec tantum putemus petitiones valere populorum, ut cum his parere cupimus, contra voluntatem Domini Dei nostri, quae nos peccare prohibet, aliquid agamus.

De rebaptizatis non ordinandis.

XXV. Non est permittendum ut rebaptizati ad clericatus gradum promoveantur. *V.* 131.

Ut qui excommunicatus sine licentia communicaverit, damnetur.

XXVI. Si quis excommunicatus fuerit pro suo neglectu, et tempore excommunicationis ante audientiam communicare praesumpserit, ipse in se damnationis iudicetur protulisse sententiam. *V.* 30.

De non vendendis rebus Ecclesiae.

XXVII. Placuit ut Presbyteri non vendant rem Ecclesiae ubi sunt constituti, nescientibus Episcopis suis. *V.* 31.

Ut absque licentia Episcopi ad virgines vel viduas Clerici non accedant.

XXVIII. Clerici vel continentes ad viduas vel virgines, nisi ex iussu Episcoporum vel Presbyterorum, non accedant.

Et hoc non soli faciant, sed cum Conclericis vel cum his quibus Episcopus aut Presbyter iusserit. Nec ipsi Episcopi vel Presbyteri soli habeant accessum ad huiuscemodi feminas sed ubi Clerici praesentes sunt, aut graves aliqui Christiani.

De appellatione primae sedis.

XXIX. Ut primae sedis Episcopus non appelletur princeps Sacerdotum, aut summus Sacerdos, aut aliquid huiuscemodi, sed tantum primae sedis Episcopus.

De arbitrio Episcopi erga poenitentes.

XXX. Poenitentibus secundum differentiam peccatorum, Episcopi arbitrio, poenitentiae tempora decernantur.

De manumissionibus.

XXXI. Manumissiones in Ecclesia celebrandae. *V.* 32.

Ut nemini sit facultas, relicta principali Cathedra, in Ecclesia in sua dioecesi vel in re propria diutius residere.

XXXII. Placuit ut nemini sit facultas, relicta principali cathedra, ad aliam Ecclesiam in dioecesi constitutam se conferre, vel in re propria diutius quam oportet constitutum curam vel frequentationem agere, et propriam plebem neglegere. *I.* 40.

De defensoribus Ecclesiae à Rege poscendis.

XXXIII. Defensores Ecclesiarum adversus potentias Secularium vel divitum ab Imperatore sunt poscendi.

De occursu Clericorum ad Concilium.

XXXIV. Placuit ut quotienscunque Concilium congregandum est, Episcopi et Presbyteri, qui neque aetate neque aegritudine, aut alia graviori necessitate impediuntur, competenter occurrant. Quod si occurrere non potuerint, excusationes suas in tractoria subscribant.

De Lectore unius Ecclesiae in alia Ecclesia non promovendo.

XXXV. Placuit ut qui semel in Ecclesia legerit, ab alia Ecclesia ad clerum non teneatur aut promoveatur. Et ut ab electis Iudicibus non sit provocandum.

De remissione poenitentium.

XXXVI. Poenitentes quicunque ex gravioribus sive ex levioribus culpis poenitentiam gerunt, si nulla interveniat aegritudo, quinta feria ante Pascha eis remittendum. Caeterum de pondere aestimando delictorum Sacerdotis est iudicare. *V.* 132.

De non invadenda alterius parochia.

XXXVII. Non oportet transferri terminos à Patribus constitutos, ut alterius parochiam alter invadat, atque illic

celebrare divina mysteria, inconsulto eo cui commissa est, praesumat. *VI.* 381.

De iusto baptismate non iterando.

XXXVIII. Rite baptizatos illo dono iterari non posse. Et aliter sola aqua lotos baptizare in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti necesse est provideri.

De ultione peccatorum.

XXXIX. In Ecclesia peccata populi inulta remanere non debere.

De prohibitis non despiciendis.

XL. Si quis interdicta dispexerit, gradus sui periculo subiacebit.

De praevaricatoribus Canonum submovendis.

XLI. Quisquis Sacerdotum contra interdicta Canonum fecerit, à suo est officio submovendus. Et veniam sibi deinceps noverit denegari.

De dilatione temporum erga eos qui ad sacros ordines promoventur.

XLII. Qui se divinae militiae desiderat mancipari, sive inter Lectores, sive inter Exorcistas, quinquennio teneatur. Exinde Acolythus vel Subdiaconus quatuor annis. Et sic ad benedictionem diaconatus, si meretur, accedat: in quo ordine quinque annis, si inculpate gesserit adhaerere debebit. Et postea, si probus fuerit, Sacerdos efficiatur.

De confessione scelerum.

XLIII. Manifestum est confiteri eum de crimine, qui indulto et delegato iudicio purgandi se occasione non utitur. Nihil enim interest utrum in praesenti examine omnia quae dicta sunt de eo comprobentur, cum ipsa absentia pro confessione constat. *V.* 37.

Ut Doctoribus contraria non doceantur.

XLIV. Non debere quemquam ad iniuriam Doctorum vindicare doctrinam; quia timeo ne conhibere sit hoc tacere. *Et alibi*: Merito causa nos respicit, si silentio faveamus errori.

De profundioribus quaestionibus.

XLV. Profundiores quaestiones nec contemnendae sunt, nec penitus asserendae.

De non neglegendis praeceptis Canonum, sed viriliter exercendis.

XLVI. Nec otiosa nobis esse patitur qui exercenda, non neglegenda, donavit.

De non studendo novitati.

XLVII. Si studere incipiamus novitati, traditum nobis à Patribus ordinem calcabimus.

Ut nullus Sacerdos in alterius parochia aliquid praesumat.

XLVIII. Sit unusquisque Sacerdos concessis sibi contentus limitibus, nec in alterius parochia quicquam praesumat; ne usurpatione locus alicuius in alterius concedatur iniuriam.

De non ignorandis Canonibus.

XLIX. Nulli Sacerdoti liceat Canones ignorare.

De populo docendo.

L. Docendus est populus, non sequendus.

Ut aliqua conditione obligatus, absque petitione domini sui non ordinetur.

LI. Qui originali aut alicuius conditione obligati sunt, non debent ab Episcopis ordinari, nisi forte eorum petitio aut voluntas accesserit qui aliquid sibi in eos vindicant potestatis: debet enim esse immunis ab aliis qui divinae militiae fuerit adgregandus.

De malis funditus abscidendis.

LII. Ea quae male pullulant, radicitus evellantur, et messem dominicam zizania nulla corrumpant.

De non exigendis usuris.

LIII. Usuram non solum Clerici, sed nec Laici christiani exigere debent. *V.* 38.

De pravis persequendis.

LIV. Aliter nobis commissos regere non possumus, nisi eos qui sunt perditores aut perditi zelo fidei dominicae persequamur, et sanis mentibus, ne pestis haec latius devulgetur, severitate qua possumus abscidamus.

De plebe adversus sacrilegos custodienda.

LV. Ante tribunal Domini de reatu neglegentiae se non poterit excusare, qui plebem suam contra sacrilegiae persuasionis auctores noluerit custodire.

De utilitate gregis et pastoris.

LVI. Aliter unus grex et unus pastor non sumus, nisi quemadmodum Apostolus docet, dicens: *Simus autem perfecti in eodem sensu et in eadem sapientia.*

De tepidis Doctoribus.

LVII. Interiorum *l*) ordinum culpae ad nullos magis referendae sunt quam ad desides neglegentesque Doctores, qui multam saepe nutriunt pestilentiam, dum necessariam dissimulant adhibere medicinam.

---

l) Certe legend. *inferiorum.*

Quomodo dubia vel obscura teneantur.

LVIII. In his quae vel dubia vel obscura fuerint id noverimus sequendum quod nec praeceptis evangelicis contrarium, nec decretis Sanctorum invenitur adversum.

De uxoribus et concubinis.

LIX. Non omnis mulier viro iuncta uxor est viri, neque omnis filius heres est patris. Itaque aliud est uxor, aliud concubina. Sic et aliud ancilla, aliud libera. *Et alibi*: Non est dubium eam mulierem non pertinere ad matrimonium, in qua docetur nuptiale non fuisse mysterium.

De concubinis relinquendis.

LX. Non est coniugii duplicatio quando, ancilla relicta, uxor assumitur, sed profectus est honestatis.

De abstinendo à licitis.

LXI. Oportet, qui pro inlicitis veniam poscit, etiam à multis licitis abstinere.

Quod poenitentibus nulla lucra negotiationis exercere conveniat.

LXII. Nulla lucra negotiationis poenitentibus exercere convenit; quia difficile est inter vendentis ementisque commercium non intervenire peccatum.

De reatu potentum.

LXIII. Reatu maiore delinquit qui potiore honore perfruitur; et maiora facit vitia delictorum sublimitas dignitatum.

Ut pravi non consecrentur.

LXIV. Quisquis pravorum consecrator extiterit Sacerdotum, factum suum ipse dissolvat; et quod commissit inlicite, aut à decessoribus suis invenit admissum, si proprium periculum vult vitare, damnabit.

Ut iniusta populi petitio effectu careat.

LXV. Nec tantum putemus petitiones valere populorum ut, cum his parere cupimus, contra voluntatem Domini Dei nostri, qui peccare prohibet, aliquid agamus. *Supra c.* 24.

De potestate data non abutenda.

LXVI. Privilegium meretur amittere qui permissa sibi abutitur potestate.

Ut nemo poenitentem alterius parochiae absolvat.

LXVII. Nullus Sacerdos in alterius civitate vel dioecesi poenitentem, vel sub manu positum Sacerdotis, vel qui reconciliatum se esse dixerit, sine consensu et litteris Episcopi vel Presbyteri, in parochia Presbyter, aut Episcopus in civitate suscipiat.

De criminosis non promovendis.

LXVIII. Ad clerum criminosi nequeant promoveri; et in clero positi, si in aliquibus criminibus inventi fuerint, à suis officiis arceantur.

De iis qui variis passionibus inretiti sunt.

LXIX. Daemoniis aliisque passionibus inretitis ministeria sacra tractare non licet.

De mortuis temere non iudicandis.

LXX. Non est temere iudicandum de his qui ad Deum migraverunt.

De contentione vitanda.

LXXI. Summopere contentio est vitanda.

Quod mali, bona ministrando, sibi noceant.

LXXII. Mali, bona ministrando, sibi tantummodo nocent, nec Ecclesiae sacramenta commaculant.

Ut vivente viro, vel uxore, nemo eorum alteri coniugio copuletur.

LXXIII. Qui interveniente repudio, alio se matrimonio copularunt, hos in utraque parte adulteros esse manisfestum est. Qui vero vel uxore vivente, quamvis dissociatum videatur esse coniugium, ad aliam copulam festinarunt, nec possunt adulteri non videri, in tantum ut etiam hae personae, quibus coniuncti sunt, adulteri esse monstrentur.

De potestate Episcopi in parochia sua.

LXXIV. Ut unusquisque Episcopus habeat suae parochiae potestatem, et regat iuxta reverentiam singulis competentem, et providentiam gerat omnis possessionis quae sub eius est potestate.

Ut nemo Clericorum absque consensu Episcopi sui Principem adeat.

LXXV. Si quis adire Principem necessaria causa deposcit, hoc agatur cum consilio et tractatu Metropolitani et caeterorum Episcoporum ipsius provinciae.

De potestate Episcopi in rebus ecclesiasticis.

LXXVI. Episcopus ecclesiasticarum rerum habeat potestatem, ad dispensandum erga omnes qui indigent, cum summa reverentia et timore Dei. Participet autem et ipse quibus indiget, si tamen indiget.

Ut Clericus extra suam parochiam, absque Pontificis sui permissu, non proficiscatur.

LXXVII. Non oportet Sacerdotem vel Clericum sine iussione sui proficisci Pontificis.

Qualiter Episcopi provehantur.

LXXVIII. Episcopi iudicio Metropolitanorum et eorum Episcoporum qui circum circa sunt, provehantur ad ecclesiasticam potestatem.

Quod turbis electiones Episcoporum non concedantur.

LXXIX. Non est permittendum turbis electiones eorum facere qui sunt ad sacerdotium provehendi.

Ut Episcopi terminos parochiae suae non transeant.

LXXX. Qui sunt supra dioecesim Episcopi, nequaquam ad Ecclesias quae sunt extra praefixos sibi terminos accedant, nec eos aliqua praesumptione transcendant.

Ut Episcopi, nisi vocati, extra suam dioecesim nullas ordinationes faciant.

LXXXI. Non vocati Episcopi extra suam dioecesim accedant propter ordinationes faciendas, vel propter alias dispensationes ecclesiasticas.

Quod ea quae in provincia agenda sunt, ipsius provinciae Synodus dispenset.

LXXXII. Servata vero quae scripta est de gubernationibus regula, manifestum est quod illa quae sunt per unamquamque provinciam, ipsius provinciae synodus dispenset, sicut Nicaeno constat decretum esse Concilio. *VI.* 381.

De potestate Primatis dioeceseos.

LXXXIII. Si quis à Metropolitano laeditur, apud Primatem dioeceseos iudicetur.

Ut accusatores Clericorum sine probatione non recipiantur.

LXXXIV. Clericos vel Laicos accusantes Episcopos aut Clericos passim et sine probatione, ad accusationem recipi non debere, nisi prius eorum discutiatur existimationis opinio vel suspicio.

Ut criminosus vocem accusandi non habeat.

LXXXV. Is qui in aliquibus criminibus inretitus est, vocem adversus maiorem natu non habeat accusandi. Ab universis Episcopis dictum est: Si criminosus est, non admittatur. Placet.

Ut accusato locus unde ipse est concedatur, ubi testes habere queat.

LXXXVI. Placuit ut accusatus vel accusator in eo loco unde est ille qui accusatur, si metuit aliquam vim temerariae multitudinis, locum sibi eligat proximum, quo non sit difficile testes eius perducere, ubi causa finiatur.

Ut Episcopus ante iustam definitionem nullatenus propria potestate privetur.

LXXXVII. Adimi Episcopo episcopatum, antequam causae eius exitus appareat, nulli Christiano videri iure potest.

Ut nulli criminoso liceat accusare Episcopum.

LXXXVIII. Episcopum nulli criminoso liceat accusare.

De Primate in accusatione Episcopi expetendo.

LXXXIX. Si quis Episcopus accusatur, ad Primates ipsius provinciae causam eius deferat accusator.

Ut accusator culpabilis non recipiatur.

XC. Si accusatoris persona in iudicio episcoporum culpabilis apparuerit, ad arguendum non admittatur nisi de propriis causis.

Ut nemo ecclesiasticus testificari compellatur.

XCI. Ut nulla ad testimonia dicendum Ecclesiastici cuiuslibet pulsetur persona.

De Concilio universali.

XCII. Concilium universale non, nisi necessitate, faciendum.

De causis specialibus.

XCIII. Causae quae communes non sunt, in suis provinciis iudicentur.

Ut Metropolitanus in alterius provincia nihil praesumat.

XCIV. Unaquaeque provincia suo Metropolitano et suis comprovincialibus Episcopis sit contenta, nec aliquis in limitibus alterius provinciae quicquam praesumat.

Ut contradicentibus non ordinetur Episcopus.

XCV. Nolentibus Clericis vel populis, nemo debet Episcopus ordinari. Sit facultas Clericis renitendi, si se viderint praegravari. Et quos ex transverso cognoverint, non timeant refutare.

Quod tres Episcopi praecepto Archiepiscopi ordinare possint Episcopum.

XCVI. Si necessitas fuerit, tres Episcopi, in quocunque loco sint, Archiepiscopi praecepto ordinare possunt Episcopum.

De contradictione ordinationis Episcopi.

XCVII. Si de ordinatione Episcopi fuerit contradictio oborta, non praesumant ad purgandum eum qui ordinatus est tres iam, sed postuletur ad numerum unus vel duo in eadem plebe cui ordinandus est. Discutiantur ergo primo personae contradicentium: postremo vero illa quae obiciunt, pertrac-

tentur. Et cum purgatus fuerit sub conspectu publico, ita demum ordinetur Episcopus.

Ut Chorepiscopi modum mensurae qui in sacris Canonibus praefixus est, non excedant.

XCVIII. Emersisse reprehensibilem et valde inolitum usum comperimus, eo quod quidam Chorepiscopi, ultra modum suum progredientes, et donum sancti Spiritus per impositionem manuum tradant, et alia quae solis Pontificibus debentur contra fas peragant, praesertim cum nullum ex septuaginta discipulis, quorum speciem in Ecclesia gerunt, legatur donum sancti Spiritus per manus impositionem tradidisse. Quod autem solis Apostolis eorumque successoribus proprii sit officii tradere Spiritum sanctum, liber Actuum Apostolorum docet. In Concilio vero Caesariensi ita de Chorepiscopis habetur scriptum: *Chorepiscopi quoque ad exemplum quidem et formam septuaginta videntur esse. Ut comministri autem, propter studium quod erga pauperes exhibent, honorentur.* Item in Concilio Antiocheno, capitulo decimo: *Qui in vicis vel possessionibus Chorepiscopi nominantur, quamvis manus impositionem Episcoporum perceperint, et ut Episcopi consecrati sint, tamen sanctae Synodo placuit ut modum proprium recognoscant, et gubernent subiectas sibi Ecclesias, earumque moderamine curaque contenti sint.*

Quales personae ad accusationem non admittantur.

XCIX. Placuit ut omnes servi vel liberti, omnesque infames personae, ad accusationem non admittantur, vel omnes quos ad accusanda publica crimina leges publicae non admittunt.

Ut si unum crimen accusatores adprobare nequiverint, de caeteris non admittantur.

C. Placuit ut quotienscunque Clericis ab accusatoribus multa crimina obiciuntur, et unum ex ipsis, de quo prius egerint, adprobare non valuerint, ad caetera non admittantur.

Ut testes infra XIV. *annos aetatis non recipiantur.*

CI. Testes ad testimonium non admittendos, qui nec ad accusationem admitti praecepti sunt, vel quos ipse accusator de sua domo produxerit. Ad testimonium autem infra XIV. aetatis suae annos nullus admittatur.

Ut Clerici sive Episcopi à suis Metropolitanis vel comprovincialibus audiantur.

CII. Canones Africanae provinciae, vel etiam decreta Nicaena, inferioris gradus Clericos sive ipsos Episcopos, suis Metropolitanis apertissime commiserunt. Prudentissime enim iustissimeque definierunt quaecunque negotia in suis locis ubi

orta sunt, finienda; maxime quia unicuique concessum est, si iudicio offensus fuerit cognitorum, ad Concilia suae provinciae vel etiam universale provocare.

Si quis Episcopus depositus Romanum Pontificem appellaverit, causa eius iudicio Episcopi Romani determinetur.

CIII. Si quis Episcopus depositus fuerit eorum Episcoporum iudicio qui in vicinis locis commorantur, et proclamaverit agendum sibi negotium in urbe Roma, alter Episcopus in eius cathedra, post appellationem eius qui videtur esse depositus, omnino non ordinetur; nisi causa fuerit iudicio Episcopi Romani determinata.

Ut accusatus Episcopus ab omnibus comprovincialibus, Coepiscopis videlicet suis, audiatur vel iudicetur.

CIV. Si quis Episcopus super certis criminibus accusatus fuerit, ab omnibus audiatur qui sunt in provincia Episcopis.

Quod legitima uxor sit nuptialiter ducenda.

CV. Dubium non est eam mulierem non pertinere ad matrimonium, in qua docetur nuptiale non fuisse mysterium. Igitur quicunque filiam suam viro habenti concubinam in matrimonium dederit, non ita accipiendum est quasi eam coniugato dederit, nisi forte illa mulier et ingenua facta, et dotata legitime, publicis nuptiis honestata videatur. Paterno arbitrio viris iunctae carent culpa, si mulieres quae à viris habebantur in matrimonio non fuerunt, quia aliud est nupta, aliud concubina.

De Metropolitanis, ne comprovincialium causas absque proprio Episcopo audiant, neque alicuius Coepiscopi querelam vel crimen, praeter caeterorum omnium comprovincialium Coepiscoporum praesentiam, discutere praesumant.

CVI. Ut nullus Metropolitanus absque caeterorum omnium comprovincialium coepiscoporum instantia aliquorum audiat causas eorum, clamante canonum tuba: *Metropolitanus praeter omnium conscientiam non faciat aliquid,* (subauditur, comprovincialium Coepiscoporum) *nisi quantum ad propriam pertinet parochiam.*

De accusatoribus Sacerdotum calumniosis vel suspectis.

CVII. Accusatores calumniosos vel suspectos nemo suscipiat, nemo audiat.

De accusatoribus et accusationibus submovendis quas leges non admittunt.

CVIII. Accusatores et accusationes quas seculi Leges non admittunt, et nos submovemus.

De causis Episcoporum vel reliquorum Sacerdotum à comprovincialibus infra propriam provinciam terminandis, et non ab aliis, nisi fuerit provocatum.

CIX. Si quae causae vel contentiones inter Clericos et Laicos, vel inter Clericos tam maioris ordinis quam etiam inferioris fuerint exortae, placuit ut secundum synodum Nicaenam, congregatis omnibus eiusdem provinciae Episcopis, iurgium terminetur. Ne cui liceat, (sine praeiudicio tamen Romanae Ecclesiae, cui in omnibus causis debet reverentia custodiri) relictis his Sacerdotibus qui in eadem provincia Dei Ecclesias nutu divino gubernant, ad alias convolare provincias, vel aliorum comprovincialium Episcoporum iudicium expeti vel pati, nisi suspecti fuerint. Quod si quis praesumpserit, et ab officio cleri depositus, et iniuriarum reus ab omnibus iudicetur.

De accusatoribus in maiorum natu iudicio requirendis.

CX. Quaerendum est in iudicio cuius sit conversationis et fidei is qui accusat et is qui accusatur.

De accusatoribus pravae conversationis, vel quorum vita est accusabilis, non recipiendis in causa Sacerdotum.

CXI. Ut hi qui non sunt bonae conversationis, vel quorum vita est accusabilis, non permittantur maiores natu accusare.

De accusatoribus quorum fides, vita, et libertas nescitur, non admittendis in Sacerdotum pulsatione.

CXII. Quorum fides, vita, et libertas nescitur, non possunt Sacerdotes accusare.

De Canonibus à Sacerdotibus non ignorandis.

CXIII. Placuit ut nulli Sacerdoti liceat Canones ignorare.

De Episcopo sibi soli praesumente cognitionem.

CXIV. Placuit ut unus Episcopus non vindicet sibi cognitionem.

De Episcopis damnare volentibus eos à quibus sunt consecrati.

CXV. Episcopi Pontifici à quo consecrati probantur, praeiudicium inferre nullum possunt. Quod si praesumptum fuisse cognoscitur, viribus carere non dubium est, nec posse inter ecclesiastica ullo modo statuta censeri.

De Episcopis eiectis vel suis rebus expoliatis, ut ante non accusentur quam legibus pleniter restituantur.

CXVI. Si quis Episcopus suis fuerit rebus expoliatus, et accusatione pulsatus, ordinatione Pontificum oportet pri-

ma fronte cedere, ut omnia quae super suggestiones inimicorum amiserat, legaliter potestati eius ab honorabili Concilio redintegrentur, et Praesul prius statui pristino reddatur; ipseque demum potestative, non subito, sed diu dispositis ordinatisque suis, tunc ad tempus veniat ad causam; et si iuste videtur, accusantium propositionibus respondeat.

De his quos leges seculi non admittunt, in Clericorum causis non admittendis.

CXVII. Quos Leges seculi non admittunt, his dicendi in cognitionem vel adsequendi aliquid deneganda est licentia.

De non cogendo Clericos in publicum dicere testimonium.

CXVIII. Clerici de iudicii sui cognitione non cogantur in publicum dicere testimonium.

De accusatoris persona scelerum maculis aspersa ad Sacerdotum accusationem non admittenda.

CXIX. Si accusatoris persona in iudicio Episcoporum culpabilis, id est, sceleribus inretita, apparuerit, ad arguendum non admittatur nisi de propriis causis.

Ne interventor Episcopus cathedram ubi intercessor est, sedeat.

CXX. Item constitutum est ut nulli interventorum licitum sit cathedram cui intercessor datus est, quibuslibet populorum studiis vel seditionibus retinere.

Quotiens de minoribus Iudicibus ecclesiasticis ad maiores ecclesiasticos Iudices fuerit provocatum, non eis denegetur qui provocaverint.

CXXI. Placuit ut à quibuscunque Iudicibus ecclesiasticis ad alios Iudices ecclesiasticos, ubi est maior auctoritas, fuerit provocatum, non eis denegetur qui provocaverint.

De apostolicis et canonicis decretis minime violandis.

CXXII. Providendum est in omnibus ne in aliquo apostolica vel canonica decreta violentur.

Decretum Domni Karoli, Regis Francorum, ut servi Dei neque in hostem pergant, neque armaturam baiulent.

CXXIII. Karolus, gratia Dei Rex, regnique Francorum Rector, et devotus sanctae Ecclesiae defensor atque adiutor in omnibus. Apostolicae Sedis hortatu, omniumque Fidelium nostrorum, et maxime Episcoporum ac reliquorum Sacerdotum consultu, servis Dei per omnia omnibus armaturam portare, vel pugnare, aut in exercitum et in hostem pergere omnino prohibemus, nisi illi tantummodo qui, propter divinum ministerium Missarum scilicet solemnia adimplenda et Sanctorum patrocinia portanda, ad hoc electi sunt; id est, unum vel duos Episcopos cum capellanis Presbyteris Princeps secum habeat,

et unusquisque Praefectus unum Presbyterum, qui hominibus peccata confitentibus iudicare et indicare poenitentiam possit. *Capitul. a.* 769. *c.* 1.

Non esse fundendum sanguinem Christianorum vel Paganorum à Sacerdotibus.

CXXIV. Ut Sacerdotes neque Christianorum neque Paganorum sanguinem fundant. *Ibid. c.* 2.

Ut servi Dei venationes non exerceant.

CXXV. Omnibus servis Dei venationes et sylvaticas vagationes cum canibus, et ut accipitres et falcones non habeant interdicimus. *Ibid. c.* 3.

Ut ignoti Episcopi vel Presbyteri ante synodalem probationem non admittantur ad ministerium ecclesiasticum.

CXXVI. Statuimus ut secundum canonicam cautelàm omnes undecunque supervenientes ignotos Episcopos vel Presbyteros, ante probationem synodalem, in ecclesiasticum ministerium non admitteremus. *Ibid. c.* 4.

De Sacerdotibus qui plures uxores habuerint.

CXXVII. Si Sacerdotes plures uxores habuerint, vel sanguinem Christianorum vel Paganorum fuderint, aut canonibus obviaverint, sacerdotio priventur, quia deteriores sunt Secularibus. *Ibid. c.* 5.

Ut unusquisque sollicitus sit, adiuvante Defensore Ecclesiae, ne in sua parochia populus opera diabolica agat.

CXXVIII. Decrevimus ut secundum Canones unusquisque Episcopus in sua parochia sollicitudinem adhibeat, adiuvante Grafione qui Defensor Ecclesiae est, ut populus Dei Paganias non faciat; sed ut omnes spurcitias Gentilitatis abiciat et respuat, sive profana sacrificia mortuorum, sive sortilegos vel divinos, sive phylacteria et auguria, sive incantationes, sive hostias immolatitias, quas stulti homines iuxta Ecclesias ritu pagano faciunt sub nomine sanctorum Martyrum vel Confessorum Domini; qui potius quam ad misericordiam Sanctos suos ad iracundiam provocant. *Ibid. c.* 6.

Ut parochiam suam unusquisque Episcopus singulis circumeat annis.

CXXIX. Statuimus ut singulis annis unusquisque Episcopus parochiam suam sollicite circumeat, et populum confirmare et plebes docere et investigare, et prohibere paganas observationes, divinosque vel sortilegos, aut auguria, phylacteria, incantationes, vel omnes spurcitias Gentilium studeat. *Ibid. c.* 7.

Ut Presbyteri Episcopis suis subiecti sint, et ut Quadragesimae tempore ministerii sui ordinem reddant.

CXXX. Decrevimus iuxta Sanctorum Canones ut unusquisque Presbyter in parochia habitans Episcopo subiectus sit illi in cuius parochia habitat, et semper in Quadragesima rationem et ordinem ministerii sui, sive de baptismo, sive de fide catholica, sive de precibus et ordine Missarum, Episcopo reddat et ostendat. Et quandocunque iure canonico Episcopus circumeat parochiam ad populos confirmandos, Presbyter semper paratus sit ad suscipiendum Episcopum, cum collectione et adiutorio populi qui ibi confirmari debet. Et in Coena Domini semper novum chrisma ab Episcopo suo quaerat. Et de vetere nullus baptizare praesumat, sed ardere in luminaribus Ecclesiae vetus non tardet. *Ibid. c.* 8.

Ne aliquis accipiat Ecclesiam infra parochiam sine consensu Episcopi sui.

CXXXI. Ut nemo accipiat Ecclesiam infra parochiam sine consensu Episcopi sui, nec de una ad aliam transeat *Ibid c.* 9.

Ut de incestis et infirmis, et poenitentibus, curam gerant Sacerdotes.

CXXXII. Ut de incestis et criminosis curam gerant Sacerdotes magnam. Similiter de infirmis et poenitentibus, ut morientes sine sacrati olei unctione et reconciliatione atque viatico non transeant. Et de ieiunio quatuor Temporum. *Ibid. c.* 10.

Ut duabus vicibus in anno ad mallum omnes liberi veniant.

CXXXIII. Ut ad mallum venire nemo tardet, unum circa aestatem, et alterum circa autumnum. Ad alia vero, si necessitas fuerit, vel denuntiatio Regis urgeat, vocatus venire nemo tardet. *Ibid. c.* 12.

Ut nullus neglegens sit quando pro Rege vel fidelibus suis orandum fuerit.

CXXXIV. Ut quando denuntiatum fuerit pro Rege vel pro fidelibus suis qualibet causa orationes facere, nemo ex hoc neglegens appareat. *Ibid. c* 13.

De ieiunio quatuor Temporum et à Sacerdote plebi denuntiando, et ab omnibus observando.

CXXXV. Ut ieiunium quatuor Temporum et ipse Sacerdos observet, et plebi denuntiet observandum. *Ibid. c.* 11.

Ut Sacerdos nisi in locis consecratis, Missam non celebret.

CXXXVI. Nullus Sacerdos, nisi in locis Deo dicatis, vel in itinere in tabernaculis et mensis lapideis ab Episcopis

consecratis, Missas celebrare praesumat. Quod qui praesumpserit, gradus sui periculo subiacebit. *Ibid. c.* 14.

De Sacerdotibus qui ministerium suum adimplere non valent.

CXXXVII. Sacerdotes qui rite non sapiunt adimplere ministerium suum, nec discere iuxta praecepta suorum Episcoporum pro viribus satagunt, vel contemptores canonum existunt, ab officio proprio sunt submovendi, quousque hoc pleniter emendatum habeant. *Ibid. c.* 15.

De his qui poenitentia accepta moriuntur.

CXXXVIII. De his qui recedunt de corpore, poenitentia accepta, placuit sine reconciliatoria manus impositione eis communicare: quod morientis sufficit consolationi, secundum definitiones Patrum, qui huiusmodi communionem congruenter viaticum nominarunt. Quod si supervixerint, stent in ordine poenitentum; ut ostensis necessariis poenitentiae fructibus, legitimam communionem cum reconciliatoria manus impositione recipiant.

Ut nullus Iudex nequePresbyterum neque Diaconum, aut Clericum, sine consensu Episcopi sui distringat.

CXXXIX. Ut nullus Iudex neque Presbyterum, neque Diaconum, aut Clericum, aut iuniorem Ecclesiae sine scientia Pontificis per se distringat aut condemnare praesumat. Quod si fecerit, ab Ecclesia cui iniuriam inrogare dinôcitur, tamdiu sit sequestratus quandiu reatum suum cognoscat et emendet. *Ibid. c.* 17.

Ut nullus Episcoporum vel secularium alterius Episcopi res tenere praesumat.

CXL. Ut nullus Episcoporum vel Secularium cuiuscunque alterius Episcopi, sive Ecclesiae seu privati res, aut regnorum divisione aut provinciarum sequestratione, competere aut retinere praesumat. Quod si quis hoc facere tentaverit, tamdiu sit ab omnium caritate suspensus, et à communionis gratia sequestratus, quoadusque res ablatas cum fructuum satisfactione restituat. *Ibid. c.* 18.

De hoste et pugna atque armis Sacerdotibus prohibitis.

CXLI. Secunda vice, propter ampliorem observantiam, apostolica auctoritate et multa sanctorum Episcoporum admonitione instructi, sanctorumque Canonum regulis edocti, consultu videlicet omnium Nobilium nostrorum, nosmetipsos corrigentes, posterisque nostris exemplum dantes, volumus ut nullus Sacerdos in hostem pergat, nisi duo vel tres tantum Episcopi, electione caeterorum, propter benedictionem et praedicationem populique reconciliationem, et cum illis electi Sacerdotes, qui bene sciant populis poenitentias dare, Missas

celebrare, de infirmis curam habere, sacratique olei cum sacris precibus unctionem impendere, et hoc maxime praevidere ne sine viatico quis de seculo recedat. Hi vero nec arma ferant, nec ad pugnam pergant, nec effusores sanguinum vel agitatores fiant; sed tantum Sanctorum pignora et sacra ministeria ferant, et orationibus pro viribus insistant; ut populus qui pugnare debet, auxiliante Domino victor existat, et non sit Sacerdos sicut populus. Reliqui vero qui ad Ecclesias suas remanent, suos homines bene armatos nobiscum, aut cum quibus iusserimus, dirigant; et ipsi pro nobis et cuncto exercitu nostro Missas, letanias, oblationes, eleemosynas faciant, orantes Deum coeli ut proficiamus in itinere quo pergimus, victoresque Deo adminiculante existamus. Gentes enim et Reges earum quae Sacerdotes secum pugnare permiserunt, nec praevalebant in bello, nec victores extiterunt; quia non erat differentia inter Laicos et Sacerdotes, quibus pugnare non est licitum. Haec vero Galliarum, Hispaniarum, Longobardorum, nonnullasque alias gentes et Reges earum fecisse cognovimus; quae propter praedictum nefandissimum scelus nec victores fuerunt, nec patrias retinuerunt. Quam foveam caventes malumus cum paucis et licitis, Domino opem ferente, victores existere, quam cum multis et inlicitis terga, quod absit, vertere, et cum praedictis gentibus perire. Qualis enim victoria datur ubi Sacerdotes una hora dominica pertractant mysteria, et Christianis dominicum porrigunt corpus pro suarum animarum redemptione, et post Christianos, quibus hoc ministrare debuerant, aut Paganos, quibus Christum praedicare, propriis sacrilegisque manibus necant; praecipue dicente eis Domino: *Vos estis sal terrae. Quod si sal evanuerit in quo condietur? Ad nihilum valet ultra nisi ut mittatur foras, et conculcetur ab hominibus?* Et dum haec ita se habeant, elegimus potius, Domino adminiculante, nobisque illis et cunctis eorum Ecclesiis opem ferente, nec quicquam eis pro hoc de honoribus vel Ecclesiarum rebus minuente, ut gradus eorum et sanctorum Canonum decreta custodiant, quam illi aut nobis imperantibus aut consentientibus contra haec faciant, aut gradibus careant, aut pereant, et nos simul, quod absit, cum eis et victoria careamus vel pereamus. Quoniam, peccatis exigentibus, timemus, si talia et tam inlicita eis aut imperemus aut agere consentiamus, ut una cum eis pereamus; quia non solum qui faciunt, sed et qui consentiunt facientibus, aequo piaculo rei sunt in conspectu Dei et Sanctorum eius. Si vero ista veraciter ex utraque parte fuerint custodita, credimus quia corruent ante nos omnes Paganae gentes, et erimus victores; insuper et bene agentes, Domino auxiliante, vitam possidebimus sempiternam. *Capitul. VIII. a.* 803.

De his qui putaverunt idcirco praeceptum fuisse non ire ad pugnam Sacerdotes, ut honor eis minueretur.

CXLII. Quia instigante antiquo hoste audivimus quosdam nos suspectos habere, propterea quod concessimus Episcopis et Sacerdotibus, ac reliquis Dei servis, ut in hostes, nisi duo aut tres à caeteris electi, et Sacerdotes similiter perpauci ab eis electi, non irent, sicut in prioribus nostris continetur Capitularibus, nec ad pugnam properarent, nec arma ferrent, nec homines tam Christianos quam Paganos necarent, nec agitatores sanguinum fierent, vel quicquam contra Canones facerent, quod honores Sacerdotum et res Ecclesiarum auferre vel minuere eis voluissemus: quod nullatenus facere, vel facere volentibus consentire, omnes scire cupimus; sed quanto quis eorum amplius suam normam servaverit, et Deo servierit, tanto eum plus honorare et cariorem habere volumus. Et ut haec certius credantur, et per futura tempora conserventur, praecipimus ut nullus res Ecclesiae, nisi precario, possideat. Et postquam ipsae precariae finitae fuerint, faciant potestative speculatores Ecclesiae utrum elegerint, aut ut ipsas res recipiant, aut posteris eorum sub precario et censu habere permittant: ita tamen ut ipsi proprias et utiles res eisdem Ecclesiis, de quarum iure esse videntur, legaliter tradant, et sic à Rectoribus earundem Ecclesiarum precariae, si renovandae sunt, canonice renoventur. Novimus ergo multa regna et Reges eorum propterea cecidisse, quia Ecclesias expoliaverunt, resque earum vastaverunt, abstulerunt, alienaverunt, vel diripuerunt, Episcopisque et Sacerdotibus, atque, quod maius est, Ecclesiis eorum abstulerunt, et pugnantibus dederunt. Quapropter nec fortes in bello nec in fide stabiles fuerunt, nec victores extiterunt; sed terga multi vulnerati et plures interfecti verterunt, regnaque et regiones, et quod peius est, regna coelestia perdiderunt, atque propriis hereditatibus caruerunt et hactenus carent. Quae omnia vitantes, nec talia facere nec consentire, nec infantibus aut successoribus nostris exemplum dare volumus; sed, quantum valemus et possumus, adiuncto Leonis Papae et omnium Episcoporum, quorum consilio usi hoc egimus, spiritu nostro spiritui eorum, per Deum et omnium Sanctorum merita prohibemus contestamurque ne talia faciant, vel facere volentibus consentiant; sed adiutores et defensores atque sublimatores Ecclesiarum, et cunctorum servorum Dei, pro viribus existant; ne in foveam in quam praedicti Reges et regna ceciderunt, cadant, aut in profundum, quod absit, inferni demergantur. Et ut haec devotius per futura tempora conserventur, praecipientes iubemus ut nullus, tam nostris quam futuris temporibus, à nobis vel successoribus nostris ullo unquam tempore, absque consensu et voluntate Episcoporum in quorum parochiis esse noscuntur, res Ec-

clesiarum petere aut invadere, vel vastare, aut quocunque ingenio alienare praesumat. Quod si quis fecerit, tam nostris quam et successorum nostrorum temporibus, poenis sacrilegii subiaceat, et à nobis atque successoribus nostris, nostrisque Iudicibus vel Comitibus, sicut sacrilegus et homicida vel fur sacrilegus legaliter puniatur, et ab Episcopis nostris anathematizetur, ita ut mortuus etiam sepultura et cunctis Dei Ecclesiae precibus et oblationibus careat, nec eleemosynam suam quisquam recipiat. Quod autem maximum sacrilegium sit res Ecclesiae auferre, invadere, alienare, vastare, vel subripi, maxime omnes Scripturae divinae testantur. Et beatus Symmachus Papa synodali sententia cunctos feriendo, dicit: *Iniquum est*, inquit, *et sacrilegii instar, ut quae vel pro salute vel pro requie animarum suarum unusquisque venerabili Ecclesiae, pauperum causa, contulerit aut certe reliquerit, ab his quibus maxime servari convenerat, auferri aut in aliud transferri.* Et multa sanctorum Canonum decreta et sanctorum Patrum edicta haec eadem testantur; quae scrutari et scire cupientibus perfacile patent. *Ibid.*

De sceleribus nefandis ob quae regna percussa sunt, ut penitus caveantur.

CXLIII. Prohibemus omnino, sub poena sacrilegii, generaliter omnibus cunctarum Ecclesiarum rerum invasiones, vastationes, alienationes, Sacerdotumque et reliquorum servorum Dei oppressiones, vexationes, atque cunctorum generum iniurias, necnon et cunctis utriusque sexus hominibus adulteria, fornicationes, sodomiticasque luxurias, atque incesta vel cuncta inlicita coniugia, homicidia iniusta, periuria, falsa testimonia, et omnia inlicita, pro quibus non solum regna et Reges, sed etiam homines in eis commanentes, perire cognovimus. Sed quia, Deo auxiliante, per merita et intercessionem Sanctorum servorumque Dei, quos sublimare et honorare curavimus atque curamus, hactenus nos et successores nostri regna et regiones adquisivimus, et victorias multas habuimus, deinceps summopere omnibus nobis providendum est ne pro dictis inlicitis et spurcissimis luxuriis, his, quod absit, careamus. Nam multae regiones, quae rerum Ecclesiarum invasiones, vastationes, alienationes, vexationesque, et Sacerdotum reliquorumque servorum Dei oppressiones vel quascunque iniurias, quae iam dicta inlicita et adulteria, vel sodomiticam luxuriam vel commixtionem meretricum, sectatae fuerunt, nec in bello seculari fortes, nec in fide stabiles perstiterunt. Et qualiter Dominus talium criminum patratoribus ultrices poenas per Sarracenos et alios populos venire et servire permisit, cunctis earum gesta legentibus liquet. Et nisi nos ab his caveamus, similia nobis supervenire non dubitamus quia vindex est Deus de

his omnibus. Quapropter sciat unusquisque nobis subiectus quia qui in uno ex his repertus atque convictus fuerit, et honores, si habet, omnes perdere, et in carcerem se usque ad iustam emendationem, atque per publicae poenitentiae satisfactionem, retrudi, et ab omni fidelium consortio fieri alienum. Valde enim cavenda est illa fovea in quam alios cecidisse cognovimus. *Ibid.*

De his Presbyteris qui contra Episcopos suos seculares defensores habere noscuntur.

CXLIV. Quod illi Presbyteri qui sine Episcopo proprio arbitrio viventes, seculares defensores habent contra Episcopos, et seorsum populos congregant, eorumque erroneum ministerium, non in Ecclesia, sed per agrestia loca et mansiunculas agunt, et Ecclesias conturbant, tales Sacerdotes vitandi et honore proprio sunt privandi, carceribusque vel monasticae vitae sub poenitentia diebus vitae suae tradendi, mala quae egerunt luituri.

Ut cuiuspiam gradus Clericus, sine Pontificis sui concessu, nullum ad seculare iudicium attrahere praesumat.

CXLV. Clericus cuiuslibet gradus, sine Pontificis sui permissu, nullum ad seculare iudicium praesumat adtrahere, nec Laico quemlibet Clericum in seculari iudicio liceat accusare, cum privatorum Christianorum causas magis Apostolus ad Ecclesias deferri atque ibidem terminari praecipiat.

Ut Clerici venationes non faciant cum avibus vel canibus.

CXLVI. Ut Clerici venationes non agant, nec acceptores vel falcones habeant. *V.* 2.

Ut omni anno ministerii sui rationem Presbyteri Episcopo suo reddant.

CXLVII. Ut unusquisque Presbyter per singulos annos Episcopo suo rationem ministerii sui reddat, tam de fide catholica, quam de baptismo, atque de omni ordine ministerii. *V.*2.

Ut omnes Episcopi parochias suas annis singulis circumeant.

CXLVIII. Ut singulis annis unusquisque Episcopus parochiam suam circumeat, populumque confirmet ac doceat, et ea quae vitanda sunt prohibeat, et quae agenda sunt utiliter agere suadeat.

De eo qui non coacte statuta transgressus fuerit.

CXLIX. Si quis statuta supergressus corruperit, vel pro nihilo habenda putaverit, si Laicus est, communione, si Clericus, honore privetur. *VI.* 303.

Ut Ecclesiarum negotia semper primo audiantur in causis.

CL. De Ecclesiarum negotiis, ut absque dilatione ulla continuo audiantur à Iudice. *Capitul. a.* 755. *c.* 23.

De Episcopo non usurpando alterius fines Episcopi.

CLI. Ne Episcopus alterius Episcopi plebes vel fines usurpet.

De non iudicando vel testificando quemquam in sua causa.

CLII. Ut nullus in sua causa iudicet aut testimonium dicat.

Ut Episcopus eiectus, vel suis carens rebus, ante plenam restitutionem non accusetur; nec ille qui suis libere et integerrime fruens est bonis, antequam familiariter conveniatur, neque respondere compellatur, nisi canonice venerit evocatus.

CLIII. Canonica testante tuba didicimus quod Episcopus eiectus, vel suis rebus expoliatus, nequaquam debet accusari vel iudicari antequam legaliter et pleniter restituatur. Si quis vero libere suis Ecclesiaeque sibi commissae et integerrime fruens rebus ac honoribus, super certis accusatus fuerit criminibus, prosequi ante non licet quam ab accusatoribus familiariter, ut ea emendare debeat super quibus res agitur, admonitus fuerit. Si inter se se minime ante pacaverint, canonice ad synodum convocentur, ut ab omnibus qui haec praetermiserint ex utraque parte publice arguantur, et corrigantur qui familiariter se et secrete corrigi noluerunt. Quod si sponte, aut aliqua necessitate compulsus, aut in fratrum conventu aut in quolibet loco canonice vocatus, nec olim familiariter commonitus venerit, à nullo compellatur, antequam haec fiant, ut respondeat; sed prius, ut praelibatum est, familiariter conventus, ut de se et de suis ea sanet unde quaerimonia agitur. Deinde tempore in Nicaenis canonibus praefixo, ut canonice respondeat, ad synodalem convocetur conventum. Et ut Episcopum apud Iudices publicos nemo audeat accusare, sed aut apud Primates dioecesearum aut apud Sedem apostolicam; nec aliorum, nisi suorum aut certe electorum Iudicum, sententia impetatur vel teneatur. Sane si circa haec secus actum fuerit, viribus carere in omnibus haud dubium est.

De superbis vel contumacibus Clericis vel Laicis coercendis.

CLIV. Ut Clerici qui superbi vel contumaces sunt, coerceantur; ut minores, qui maioribus inrogaverunt iniurias metum habeant; quia manifestum est illum non esse Dei qui humilitatem contemnit, sed diaboli, qui superbiae inventor et princeps est. Unde si quis tumidus vel contumeliosus extiterit in maiorem natu, contemptus debet contumacia et superbia in omnibus frangi. *VI.* 302.

Ut nullus Clericus vel Abbas ad iudicia secularia, sine iussione proprii Episcopi, ire praesumat. Et ut nullus suo Episcopo contumax aut inobediens existat.

CLV. Statutum est in synodis à sanctis Patribus ut nullus Clericus ad iudicia Laicorum publica conveniat, nisi per

iussionem Episcopi sui vel Abbatis, iuxta Canonum Carthaginensium capitulum nonum, ubi scriptum est: *Qui relicto ecclesiastico iudicio, publicis iudiciis purgari voluerit, etiamsi pro illo fuerit prolata sententia, locum suum amittat. Hoc in criminali iudicio. In civili vero perdat quod evincit, si locum suum obtinere voluerit. Cum enim ad eligendos Iudices undique Ecclesiae patet auctoritas, quia se indignum fraterno consortio iudicat qui de universa Ecclesia male sentiendo quidem, de seculari iudicio poscit auxilium, cum privatorum Christianorum causas Apostolus magis ad Ecclesiam deferri atque ibidem terminari praecipiat.* (*Capitul. a.* 755. *c.* 18.) Simul et hoc statutum est, ut nullus Presbyter, aut Diaconus, vel Subdiaconus, aut fidelis laicus, vel quicunque regulae mancipatur, suo Episcopo, inflatus, aut schisma faciens, aut contumax vel inobediens appareat, quoniam in Canonibus scriptum est: *Presbyteri et Diaconi praeter Episcopum nil agere pertentent.* Et per inobedientiam primus homo cecidit. Quicunque vero audent evertere huiusmodi formam quocunque modo, nec proprio subiciuntur Episcopo, si quidem Clerici sunt, canonum correptionibus subiacebunt; si vero Laici vel Monachi fuerint, communione priventur. *Capitul. I. a.* 789. *c.* 36.

De Episcopis non accusandis nisi ad summos Primates, quia non omnes Metropolitani summi sunt Primates. Et hoc summopere ab eis praevideatur, ne aliqua cupiditate vel invidia fiat.

CLVI. Si quis Episcoporum accusatur, ad summos Primates causam deferat accusator; qui adtentius discutiant si causa pietatis hoc fiat, necne. Quod si alicuius invidia, aut inimicitia, vel prava cupiditate, aut mala voluntate actum fuerit, nullo modo tale recipiatur negotium; quoniam inconveniens est ut hi qui throni Dei vocantur, et immobiles esse debent, pravorum accusationibus moveantur vel perturbentur. Nam si causa pietatis agi inventum fuerit, patienter audiatur; minus ne, reiciantur, et canonice corrigantur.

Quid de Advocato agendum sit qui in dolo vel fraude repertus fuerit.

CLVII. Si Advocatus in causa suscepta iniqua cupiditate fuerit repertus, à conventu honestorum et à iudiciorum communione separetur, et videat ne Iudicis et Assertoris personam accipiat.

De his qui contra suam professionem vel subscriptionem venerunt.

CLVIII. Qui contra professionem vel subscriptionem suam venerit, in Concilio deponatur. *VI.* 304.

De Clericis vel Monachis aut Laicis conspirantibus.

CLIX. Ut nec Clerici nec Monachi nec Laici conspirationem vel insidias contra Pastorem suum faciant. Quod si fecerint, canonicis subiaceant increpationibus. *I.* 29.

torum viribus extrahendos. Et quicunque eos de porticibus et de atriis, et de hortulis, de balneis vel de adiacentiis Ecclesiarum abstrahere praesumpserit, capite puniatur.

De non usurpandis plebibus alienis, et de non gravando Episcopo.

CLXXV. Ut nullus Episcopus alterius Episcopi plebes usurpet, aut alium conculcet Episcopum vel supergrediatur, aut aliquod ei incommodum in sua parochia vel alicubi faciat.

De his qui in recta fide suspecti sunt, in accusationem Sacerdotum vel testimonium non suscipiendis.

CLXXVI. Ut omnes qui in fide Christi catholica suspecti sunt, in accusatione Sacerdotum vel testimonio humano dubii habeantur, nec recipiantur.

Quid sint delatores, vel quid de eis faciendum sit.

CLXXVII. Delatores dicuntur qui aut facultates prodiderint alienas, aut caput impetunt alienum. Qui si convicti fuerint, continuo strangulentur. Servus si super dominum fuerit delator, etiamsi obiecta probaverit, puniatur.

De Episcoporum causa per Episcopos Iudices terminanda.

CLXXVIII. Si quis Episcopus à quoquam impetatur, vel ille aliquam quaestionem retulerit, per Episcopos Iudices causa finiatur, sive quos eis Primates dederint, sive quos ipsi vicinos ex consensu delegerint. *Supra c.* 171.

Ut nullus occultas nuptias aut raptum faciat, vel quam propinquus habuit, ducat uxorem; sed dotatam, et à parentibus traditam, per benedictionem Sacerdotum accipiat, qui vult nubere, uxorem.

CLXXIX. Sancitum est ut publicae nuptiae ab his qui nubere cupiunt, fiant: quia saepe in nuptiis clam factis gravia peccata, tam in sponsis aliorum, quam et in propinquis sive adulterinis coniugiis, et, quod peius est dicere, consanguineis adcrescunt vel adcumulantur. Ex his autem procreari solent coeci, claudi, gibbi, et lippi, sive alii turpibus maculis aspersi. Et hoc ne deinceps fiat, omnibus cavendum est. Sed prius conveniendus est Sacerdos in cuius parochia nuptiae fieri debent, in Ecclesia coram populo. Et ibi inquirere una cum populo ipse Sacerdos debet si eius propinqua sit, an non, aut alterius uxor, vel sponsa, vel adultera. Et si licita et honesta omnia pariter invenerit, tunc per consilium et benedictionem Sacerdotis, et consultu aliorum bonorum hominum, eam sponsare et legitime dotare debet. Scribit namque de legitimo matrimonio beatus Augustinus ita: *Talis esse debet quae uxor habenda est, ut secundum Legem sit casta in virginitate, et dotata legitime, et à parentibus tradita sponso, et à paranymphis accipienda. Et ita se-*

cundum Legem et Evangelium publicis nuptiis honestata, in coniugio licite sumenda; et omnibus diebus vitae suae, nisi ex consensu et causa vacandi Deum, nunquam propter hominem separanda. Et si fornicata fuerit, et vir eius voluerit, dimittenda; sed, illa vivente, altera non ducenda, quia adulteri regnum Dei non possidebunt; et poenitentia illi accipienda. Nolite vos, viri, habere uxores quarum priores mariti vivant: adulterina enim sunt ista coniugia. Et hoc ut diximus, omnino providendum est ne eius sit propinqua; quia scriptum est: *Omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedat, ut revelet turpitudinem eius.* Similiter scriptum est: *Cum uxore proximi tui non coibis, nec seminis eius commixtione maculaberis.* Et in Decretalibus Papae Gregorii legitur: *Si quis Diaconam, aut Monacham, aut commatrem spiritalem, aut fratris uxorem, aut neptam, aut novercam, aut nurum suam, aut consobrinam, aut de propria cognatione, vel quam cognatus habuit, duxerit uxorem, anathema sit. Et responderunt omnes tertio Anathema sit. Item: Si quis viduam rapuerit vel furatus fuerit in uxorem, vel consentientes ei, anathema sit. Et responderunt omnes tertio: Anathema sit. Si quis virginem, nisi desponsaverit eam, rapuerit vel furatus fuerit in uxorem, vel consentientes ei, anathema sit. Et responderunt omnes tertio: Anathema sit.* Et alibi in Canonibus praeceptum est ut nemo usque adfinitatis lineam ex propinquitate sui sanguinis connubia ducat, neque virginibus sine benedictione Sacerdotis quis nubere praesumat: oppido enim ista omnia cavenda sunt ne fiant. Sed postquam ista omnia probata fuerint, et nihil impedierit, tunc si virgo fuerit, cum benedictione Sacerdotis, sicut in Sacramentario continetur, et cum consilio multorum bonorum hominum, publice et non occulte ducenda est uxor; ut boni ex eis filii, Domino miserante, procreentur, et non tales sicut superius dictum est.

Quod excommunicati à Sacerdote, antequam canonice reconcilientur, non possint maiores natu accusare.

CLXXX. Ut excommunicatus à Sacerdote, quandiu in ipsa est excommunicatione, maiores natu vel Episcopos accusare non praesumat. Quod si praesumpserit, non recipiatur; sed aut maiori excommunicationi subiaceat, aut ab Ecclesia pellatur.

De homicidis, maleficis, veneficis, convictis, appellare volentibus, non audiendis.

CLXXXI. In civilibus causis, vel levioribus criminibus, legibus dilatio praestanda est. Homicidae, adulteri, malefici, venefici, convicti, si appellare voluerint, non audiantur.

Quod Presbyteri, Diaconi et reliqui Clerici, sine iussione sui Pontificis, nihil agere debeant.

CLXXXII. Ut Presbyteri vel Diaconi sine conscientia Episcoporum suorum nihil agant.

De his qui virgines opprimunt aut rapiunt. Et de aliorum sponsis raptis.

CLXXXIII. Statutum est ne oppressio virginum aut viduarum, vel raptus ab ullis hominibus de puellis aut viduis fiat. Scriptum est namque in Canonibus, in Concilio Chalcedonensi: *Eos qui rapiunt puellas sub nomine simul habitandi, cooperantes et conhibentes raptoribus decrevit sancta Synodus, si quidem Clerici sunt, decidant à gradu proprio; si vero Laici, anathematizentur.* Quibus verbis aperte datur intellegi qualiter huius mali auctores damnandi sint, quando participes et conhibentes tanto anathemate feriuntur, et quod iuxta canonicam auctoritatem ad coniugia legitima raptas sibi iure vindicare nullatenus possunt. De desponsatis quoque puellis, et postea ab aliis raptis, in Canonibus Ancyrani Concilii legitur ita: *Desponsatas puellas, et postea ab aliis raptas, placuit erui et eis reddi quibus antea fuerant desponsatae, etiamsi eis à raptoribus vis inlata constiterit.* Proinde statutum est à sacro Conventu ut raptor publica poenitentia multetur. Rapta vero, si eam sponsus recipere noluerit, et ipsa eidem crimini consentiens minime fuit, licentia nubendi alii non negetur. Quod si illa consensit, simili sententiae subiaceat. Quod si post haec se iungere praesumpserint, utrique anathematizentur. *I.* 98. 99.

De accusatoribus in iudicium praesentandis, et accusatis non modicum spatium accipiendis ad abluenda crimina.

CLXXXIV. Nemo debet iudicari aut damnari priusquam accusator praesens habeatur, et spatium non modicum defendendi accipiat accusatus ad abluenda crimina.

De Clericis nullo fiscali aut publico subdendis officio.

CLXXXV. Ut Clerici nullo fiscali aut publico subdantur officio; sed liberi ab omni humano servitio, Ecclesiae deserviant.

Ut nullus Sacerdos feminas secum habitare permittat, aut cum eis frequentare praesumat.

CLXXXVI. Sancitum est de Presbyteris qui feminas secum indiscrete habitare permittunt, et propter hoc malae opinionis suspicione denotantur, ut si deinceps admoniti non se correxerint, velut contemptores sacrorum Canonum canonica invectione feriantur. *V.* 92.

De testibus vel accusatoribus qui cum inimicis morantur, in Sacerdotum accusatione non recipiendis.

CLXXXVII. Non sunt illi testes suscipiendi, neque accusatores, qui cum inimicis morantur, vel quos ipsi de domo produxerint, quia corrumpunt mores bonos conloquia mala.

De testibus non recipiendis qui Christianae Religioni infesti extiterint.

CLXXXVIII. Ut testandi licentia denegetur eis qui Christianae Religionis et nominis dignitatem neglexerint.

De peregrinis Episcopis pie recipiendis.

CLXXXIX. Ut peregrino Episcopo locus sacrificandi detur.

Ut inlicitus accessus feminarum ad altare non fiat, aut ullae feminae vasa sacra, aut corpus et sanguinem Domini, contractare praesumant.

CXC. Statutum est ut inlicitus feminarum accessus ad altare non fiat; quia contra omnem auctoritatem divinam et canonicam institutionem est feminas sanctis altaribus se ultro ingerere, aut sacrata vasa impudenter contingere, sive indumenta sacerdotalia Presbyteris ministrare, aut corpus et sanguinem Domini contingere populisque porrigere: quod omni ratione et auctoritate caret, et ne ulterius fiat omnimodis prohibitum est. Et quaecunque feminae deinceps hoc facere praesumpserint, iudicio canonico usque ad satisfactionem subdantur. Quod autem mulieres ingredi ad altare non debeant, in Concilio Chalcedonensi et in Decretis Gelasii Papae copiosissime invenitur. *I.* 17.

De accusatis Sacerdotibus, ut non prius in iudicium decidant, quam accusatores secundum canonicas et regulares sanctiones pleniter inquirantur.

CXCI. Si quis criminatur, non ante iudicio decidat quam accusator pertentetur, atque secundum legem et canonicam sententiam exquiratur. Quod si indigna ad accusandum persona inveniatur, ad accusationem non admittatur, quia indignum est ut vita innocentis ulla maculetur pernicie.

De violatoribus sepulchrorum.

CXCII. Qui sepulchra violaverint, puniantur, tam ingenui quam servi. Si maior persona in hoc scelere fuerit deprehensa, amissa medietate bonorum suorum, perpetua notetur infamia. Si Clericus, depositus omni honore clericali, perenni exilio deputetur. Si Iudex hoc persequi aut implere distulerit, facultatibus et honore privetur. Et quicunque hoc scelus accusare voluerint, licentia tribuatur.

Ut Sacerdotes suam non relinquant Ecclesiam.

CXCIII. Ut ne quis qualibet necessitate suam relinquat Ecclesiam.

De Presbyteris gradum amittentibus, quia de eo deteriorari solent ut filii Belial efficiantur, quid agendum sit.

CXCIV. Sancitum est de Presbyteris gradum amitten-

tibus ut unusquisque Episcoporum, tam per se quam et per ministros suos, vitam et conversationem morumque emendationem eorum cognoscat, eosque canonicae poenitentiae subdere non neglegat, iuxta quod in Concilio Caesariensi, titulo primo, scribitur: *Presbyter, si uxorem acceperit, ab ordine deponatur. Si vero fornicatus fuerit, aut adulterium perpetraverit, amplius pelli debet et ad poenitentiam redigi.* Nonnulli enim, amisso gradu, adeo filii Belial efficiuntur, ut nec publicis, quia fas non est, nec canonicis, propter incuriam et neglegentiam Rectorum, legibus constringantur.

De Laicis de religione disputandi praesumentibus.

CXCV. Nulli egresso ad publicum disceptandi de religione, vel tractandi, vel consilii aliquid deferendi, vel maiores natu accusandi patescat occasionis aditus. Si quis posthac contra haec veniendum crediderit, vel insistere motu pestiferae persuasionis tentaverit, competenti poena et digno supplicio coeiceatur.

De his qui falsa Principum rescripta detulerint. Et de nonnullis aliis causis.

CXCVI. Qui falsa Principum rescripta detulerint, ut falsarii puniantur. Qui falsum nesciens allegavit, falsi poena non teneatur. In caput domini patronive nec servus nec libertus interrogari potest. Ut praegnantem nemo torqueat. Qui de se confessus est, super alium credi non potest.

De his qui falsa fratribus intulerint, quid agendum sit.

CXCVII. Eos qui falsa fratribus capitalia obiecisse convicti fuerint, placuit eos usque ad exitum non communicare, et infames semper existere. *VI.* 314.

Ut nullus de alterius Presbyteri parochia populo persuadere audeat ut, relicta propria parochia, ad suam Ecclesiam conveniant, aut sibi eorum decimas dent.

CXCVIII. Statutum est ut nullus Presbyter fidelibus sanctae Dei Ecclesiae de alterius Presbyteri parochia persuadeat ut ad suam Ecclesiam, relicta propria Ecclesia, conveniant, et suas decimas sibi dent. Sed unusquisque sua Ecclesia et populo sit contentus; et quod sibi non vult fieri, alteri nequaquam faciat, iuxta illud Evangelii: *Quaecunque vultis ut faciant vobis homines, haec eadem facite illis.* Quisquis autem contra haec constituta venerit, aut haec infrangere tentaverit, tanquam contemptor, gradus sui periculo subiacebit.

Quod Laicis de viris Deo dicatis, vel ecclesiasticis facultatibus, aliquid disponendi nulla sit attributa facultas.

CXCIX. De viris Deo dicatis, vel ecclesiasticis facultatibus, aliquid disponendi nulla legitur Laicis, quamvis religiosis, umquam adtributa facultas. *V.* 403.

De his qui in blasphemiam alterius aliquam scripturam vel cantica composuerint vel cantaverint.

CC. Hi qui in blasphemiam alterius cantica composuerint, vel qui cantaverit ea, extra ordinem vindicetur; nam lex exiliari iubet eos qui libellos famosos excogitant aut proponunt. Notatur infamia quicunque, dum appellat Iudicem, convitium dixerit. Non tantum is qui maledictum aut convitium dixerit, famosus efficitur, sed et is cuius consilio factum esse patuerit. *Capitul. a. 744. c. 13.*

Quid de Sacerdotibus vel Levitis de se crimen confitentibus agendum sit.

CCI. Ut Sacerdos vel Levita qui de se crimen aliquod confitetur, deponatur.

Ut nullus Presbyter publice poenitentes, inconsulto Episcopo, reconciliare audeat. Et ut omnes publice poenitentes in Coena Domini ad Episcopum proprium conveniant, ut ab eo canonice absolvantur vel diiudicentur.

CCII. Statutum est et in sanctis Canonibus prohibitum ut nullus Presbyter poenitentem publice, inconsulto Episcopo, reconciliare praesumat, nisi morte forte periclitantem, sed omnes publice poenitentes quinta feria ante Pascha, quae est Coena Domini ad civitatem in cinere et cilicio in praesentiam Episcopi prostrato vultu conveniant, et ibi ab Episcopo canonice et ordinabiliter, sicut in Sacramentario et in Romano Ordine continetur, reconcilientur atque diiudicentur, consolenturque, et praedicentur quid deinceps agere, quidve vitare debeant, instruantur, atque insuper divinis precibus per manus impositionem Episcopi sanentur. Nullo namque tempore Presbytero in publica Missa poenitentem reconciliare sine licentia Episcopi concessum est. Si quis hoc facere praesumpserit, canonica correctione multetur.

De Clericis vel Laicis qui suo Episcopo calumniatores extiterint.

CCIII. Si quis Clericus vel Laicus exprobrator vel calumniator suo Episcopo extiterit, ut homicida habeatur.

De causis in iudicio convincendis. Et de sententia adversus absentes infirmanda. Et de causis in iudicio non revolvendis. Et ut absentes non damnentur. Et quod absentes per alium, nec accusare, nec accusari possint.

CCIV. Convinci nemo potest iudicio sine testibus aut scriptura. Sententia absente parte alia à Iudice data, nullam obtinet firmitatem. Causa inter praesentes iudicata post decennium revolvi non potest, nec inter absentes post vicen-

nium. In causa capitali absens nemo damnetur. Neque absens per alium accusatorem accusari potest.

Quid de delatoribus fidelibus agendum sit.

CCV. Delator si quis extiterit fidelis, et per delationem eius aliquis fuerit praescriptus vel interfectus, placuit eum nec in finem accipere communionem.

De Sacerdotibus vel Clericis qui per pecunias aliorum Sacerdotum Ecclesias aut beneficia subripiunt vel subvertunt.

CCVI. Sancitum est atque omnibus prohibitum ut si quis Presbyter praeventus fuerit alicui Clerico aut Laico munera dare, aut aliquam pecuniam tribuere, ut alterius Presbyteri Ecclesiam subripiat, pro hac cupiditate seu rapina, turpis lucri gratia, deiciatur à clero et alienus existat à regula. Nam si pro misericordia Episcopo placuerit longo tempore eum poenitendo quae gessit in carceris aerumna recludere, et usque ad satisfactionem ibi retinere, liceat. Et postea si se correxerit, et alia deinceps minime se facere promiserit, humanius erga eum agere poterit, si voluerit, et ipse dignus inventus fuerit.

Ut Seculares de viris Deo dicatis, Ecclesiaeque facultatibus, ad se nihil putent pertinere praeter reverentiam tantum.

CCVII. Synodali decreto sancitum est ne laici vel seculares de viris Deo dicatis, Ecclesiaeque facultatibus, aliquid ad se putent vel praesumant praeter reverentiam pertinere, quorum quarumque Sacerdotibus disponendi indiscusse à Deo cura commissa docetur. Si quis contra haec venire praesumpserit, anathemate feriatur.

De servis Dominorum facinora confessis non audiendis.

CCVIII. Si servi facinora dominorum confessi sunt, nullo modo audiantur, nisi forte eos reos deferant maiestatis.

Quid de hominibus qui pauperes expoliant, et admonente Episcopo non reddiderint, agendum sit.

CCIX. Si quis potentum quemlibet expoliaverit, et admonente Episcopo non reddiderit, excommunicetur. *VI.* 319.

De his qui sine iussione Episcopi Iudices seculares adeunt, aut sine licentia et litteris Episcopi sui proficiscuntur. Et de Laicis Ecclesiis vel Clericis calumniam facientibus.

CCX. Sancitum est ut Presbyter vel Diaconus, sive quilibet Clericus regulae subiectus, inconsulto Episcopo ad Iudicem secularem non pergat. Necnon et hoc sancitum est, ut sine epistola Episcopi sui non liceat Clericum vel Monachum proficisci. Et alibi in Canonibus legitur ita: *Presbyter aut Diaconus vel Clericus sine Antistitis sui epistolis ambulans, communionem ei nullus impendat.* Simulque statu-

tum est ut si quis Secularium per calumniam Ecclesiam aut Clericum fatigare tentaverit, et convictus fuerit, ab Ecclesiae liminibus et catholica communione, nisi digne poenituerit, coerceatur. *VI.* 158.

De Laicis vitiosis à Clericis, nisi sponte voluerint, non recipiendis.

CCXI. Omnes Episcopi in tertia sessione adclamaverunt: » Sane dignum est ut sicut Sacerdotes vel Clericos sua in accusatione vel secularibus iudiciis Laici non recipiunt, ita ipsi Sacerdotum vel Clericorum accusationibus seu ecclesiasticis negotiis, nisi sponte, non recipiantur; quoniam inconveniens est ut hi qui hos respuunt, ab his recipiantur. «

Ut hi qui sponte hominem occidere voluerint, et non potuerint perpetrare, ut homicidae habeantur.

CCXII. Qui hominem voluntarie occidere voluerit, et perpetrare non potuerit, ut homicida punietur.

De Clericis qui à suis recedunt Episcopis.

CCXIII. Ut nullus Clericus ab Episcopo suo recedat et ad alium se transferat.

Ut nulli Sacerdotes eorum decimas, aut aliquid de rebus vel facultatibus Ecclesiae, sine licentia proprii Episcopi vendere praesumant.

CCXIV. Statutum est ut nullus Presbyter vel Diaconus eorum decimas, vel aliquid de rebus Ecclesiae, sine consilio proprii Episcopi inreverenter vendere praesumat; quia in Canonibus decretum est ita: *Placuit ut Presbyteri vel Diaconi non vendant rem Ecclesiae ubi sunt constituti, nescientibus Episcopis suis.* Et ne deinceps fiat cavendum est, sicut à quibusdam in aliquibus locis impudenter factum audivimus, eo quod quidam Sacerdotes, antequam messes maturae vel collectae essent, eorum decimas vendere causa ebrietatis tentaverunt: quod ne deinceps fiat pariter omnes inhibemus, sed ut prius cum gratiarum actione à Sacerdotibus recipiantur. Et si necessitas fuerit pro restauratione Ecclesiarum, vel pro redemptione captivorum, eas vendere, cum consilio proprii Episcopi et aliorum bonorum Sacerdotum hoc faciant; ne qualibet occasione occulte et sine testimonio fraudentur oblationes fidelium; et unde pauperes recreari debent, vel Ecclesiae restaurari, seu Clerici vivere, sive Episcopi recipi, hospites et peregrini pasci ac venerari, Presbyteri vel Diaconi aut quilibet fidelium in suis nimiis potationibus vel comessationibus seu carnalibus desideriis, quae multis modis aguntur, inflectere non praesumant, sed in praedictis rebus eas fideliter subministrent; et sciant se non suarum, sed dominicarum rerum esse dispensatores. Propterea quasi dominicas res

fideliter eas conservare, et utiliter dispensare, Domini Sacerdotes oportet. Et si, quod absit, aliter fecerint, canonica invectione districte feriantur.

De anathematis hominibus repellendis.

CCXV. Omnium anathematum vox in accusatione vel testimonio aut humano iudicio penitus non audiatur, nec hi accusare quemquam permittantur. Sed si quis anathematis poenam parvi duxerit, aut insulam relegetur, aut in exilio deputetur, ne possit Ecclesiam Dei eiusque famulos perturbare.

De sententia adversus absentes vel minores iudicata non valenda.

CCXVI. Adversus absentes vel minores sententia iudicata non valebit.

Quid de Clericis qui in seditione arma portaverint, faciendum sit.

CCXVII. Clerici qui in quacunque seditione arma volentes sumpsisse reperti fuerint, amisso ordinis sui gradu in Monasterio poenitentiae contradantur.

De his qui inebriantur, ut à communione, nisi se correxerint, suspendantur, aut corporali supplicio subdantur.

CCXVIII. Sancitum est ut à Presbyteris vel Diaconibus seu à reliquis Clericis, omni modo vitetur ebrietas, quae omnium vitiorum fomes ac nutrix est. Itaque eum quem ebrium fuisse constiterit, ut ordo patitur, aut quadraginta dierum spatio à communione statuimus submovendum, aut corporali subdendum supplicio. *Capitul. II. a.* 803. *c.* 3.

Quid de his Ecclesiae Iudicibus faciendum sit qui absentes iudicare praesumunt.

CCXIX. Caveant Iudices Ecclesiae ne, absente eo cuius causa ventilatur, sententiam proferant, quia irrita erit: immo et causa in synodo profecto dabitur. *VI.* 363.

De his qui apud extraneos Iudices causam suam proponunt. Et de his qui prius in proprio foro non iurgaverint. Et de Iudicibus qui sua neglegentia causas differunt.

CCXX. Si quis alium crediderit accusandum, apud provinciae illius Iudicem negotium suum proponat; et omnem iacturam litis incurrat qui non ante in proprio foro iurgaverit. Quod si per neglegentiam Iudicis causa definita non fuerit, tantum eum fisco nostro iubemus exsolvere, quantum res ipsa de qua agitur valuisse cognoscitur. Et qui consiliis suis adhaerent, exilio deputentur.

Quod ruinis miserorum oppido succurendum sit.

CCXXI. Occurrere certe miserorum ruinis debet sub-

sidio unusquisque, quo valeat ex relevatione alienae vindictae à se Dei removere vindictam. Libat enim Domino prospera qui ab afflictis pellit adversa.

Quid de vaticinatoribus falsis agendum sit.

CCXXII. Ut vaticinatores, qui se futura scire dicunt, caesi de civitate iactentur.

Quod in metropolitana sede, tempore quo omnes elegerint comprovinciales Episcopi, ad Synodum faciendam sit conveniendum.

CCXXIII. Placuit definiri ut paternis institutionibus obsequentes in metropolitanam sedem, tempore quo omnes comprovincialiter elegerint Pontifices, ad synodum faciendam devotis studiis conferantur. *VI.* 325.

Quid de Episcopo qui alium conculcare vel calumniare aut iniuriare praesumpserit Episcopum, faciendum sit.

CCXXIV. Ut nullus Episcopus alium Episcopum conculcet, eumque calumniare vel iniuriare praesumat. Quod si fecerit, gradus sui periculo subiacebit. *VI.* 400.

Ut nullus Presbyter in Ecclesia benedictiones publicas super populum fundere, aut altare consecrare, vel reconciliare, praesumat.

CCXXV. Statutum est ut Presbyteri benedictionem in Ecclesia super plebem fundere, aut altare consecrare aut reconciliare, aut submovere vel collocare, ullo modo non praesumant. Simul et hoc statutum est, ut altare erigere, vel de loco in locum transmutare, ut a quibusdam factum audivimus, sine Episcopi sui licentia vel consilio, cuius est et ipsum altare consecrare et post motionem vel violationem reconciliare, Presbyteri non pertentent. Quod si aliter fecerint, gradus sui periculo subiacebunt.

Ut absentibus quod ablatum est pleniter restituatur.

CCXXVI. Propter absentes Legem volumus iterare, ut quicquid fuerit eis à qualibet persona ablatum, totum amicis eorumque proximis vel servis, cum Iudicem interpellaverint, sine dilatione reddatur; ut res quas discedens dominus in sua proprietate dimisit, integre ab actoribus domini, quocunque sedeat, vindicentur. Quaecunque autem in militia constitutis vel absentibus pervasa fuerint, sine aliqua iubemus dilatione restitui.

Ut ea quae ad perpetuam utilitatem sunt instituta, inconvulsa permaneant.

CCXXVII. Quae ad perpetuam utilitatem sunt instituta, nulla commutatione varientur; nec ad privatum trahantur commodum quae ad bonum sunt commune praefixa. Et

manentibus terminis quos statuerunt patres, nemo damnet alienum sed intra fines proprios atque legitimos, prout quis voluerit, in latitudine se caritatis exerceat. *VI.* 328.

De neglegentibus officia divina, et non venientibus ad matutinalia vel vespertinalia, sive reliqua divina officia.

CCXXVIII. Sancitum est ut si quis Presbyter vel Diaconus, aut quilibet Clericus Ecclesiae deputatus, si intra civitatem fuerit, aut in quolibet loco in quo Ecclesia est, et ad quotidianum psallendi sacrificium matutinis vel vespertinis horis ad Ecclesiam non convenerit, deponatur à clero; si tamen castigatus veniam ab Episcopo per satisfactionem noluerit promereri.

De his qui in captivitatem ducti sunt, quid agendum sit.

CCXXIX. Quicunque necessitate captivitatis ducti sunt et non sua voluntate, sed hostili depraedatione ad adversarios transierunt, quaecunque in agris vel in mancipiis ante tenuerunt, sive à fisco possideantur, sive aliquid ex his per Principem cuicunque datum est, sine ullius contradictione personae tempore quo redierint, vindicent ac praesumant; si tamen cum adversariis non sua voluntate fuerint, sed captivitate se detentos esse probaverint.

Quod contra caput non sit surgendum.

CCXXX. Contra caput, etiamsi faciendum sit, non libenter admittimus.

Ut Presbyteri per singulas hebdomadas, sicut ab Episcopo, vel ab illo qui constitutus est ab eo, vocantur, ad civitatem conveniant absque ulla dilatione, discendi gratia.

CCXXXI. Statutum est ut omnes Presbyteri parochiae ad civitatem per turmas, et per hebdomadas ab Episcopo sibi constitutas, conveniant discendi gratia, ut aliqua pars in parochiis Presbyterorum remaneat, ne populi et Ecclesiae Dei absque officio sint, et aliqua utilia in civitate discant, ut meliores ad parochias demum et sapientiores, atque populi utiliores, absoluti revertantur. Et ibi ab Episcopo, id est, in civitate, sive à suis bene doctis Ministris bono animo instruantur de sacris lectionibus et divinis cultibus, et sanctis canonibus, sive de baptismatis sacramentis, atque Missarum solemniis et precibus, et de reliquis officiis omnibus sibi necessariis pleniter et distincte ac singillatim imbuantur. Et omnia quae illi per parochias docere, praedicare, ac facere debent, eos Episcopus et sui bene docti Ministri veraciter et discrete doceant, ut quid facere vel quid vitare debent, sciant; quatinus eorum vitam bene et condigne atque inreprehensibiliter ducant, et aliis bene vivendo bonum exemplum absque ulla offensione praebeant, et eorum ministeria sapienter et

rationabiliter adimpleant, ut in nullam, quod absit, offensionem incidant, sed Dei gratiam promereri valeant.

Quid de convictis in iudicio de evidenti violentia faciendum sit.

CCXXXII. Convictus in iudicio de evidenti violentiae crimine, reus caput puniatur.

Ut Sacerdotes de incognitis rebus nihil iudicare praesumant.

CCXXXIII. Nos, qui Sacerdotum Domini matura volumus esse iudicia, nihil possumus de incognitis rebus in cuiusquam partis praeiudicium definire, priusquam universa quae gesta sunt veraciter audiamus. *VI.* 332.

De his qui relinquunt ecclesiastica officia, et ad seculares confugiunt. Et de Clericis furtum Ecclesiae facientibus. Sive de Clericis comam nutrientibus, vel habitum aut vestimenta clericalia mutantibus.

CCXXXIV. Sancitum est ut quisquis Clericus, relicto officio suo, propter districtionem ad Secularem quemlibet confugerit, et is ad quem recurrit solatium ei defensionis impenderit, cum eodem Ecclesiae de communione pellatur. *VI.* 145.

Simulque sancitum est ut si quis Clericus furtum Ecclesiae fecerit, peregrina ei communio tribuatur.

Simili modo decretum est ut Clerici qui comam nutriunt, ab Archidiacono, etiamsi noluerint, inviti detondantur. Vestimenta vero vel calciamenta eis, nisi quae religionem deceant, uti aut habere non liceat. *Capitul. a.* 744. *c.* 4.

De servis, insciis vel consciis dominis, violentiam facientibus, et qualiter haec corrigantur.

CCXXXV. Servi si inscio domino confessi vel convicti fuerint violentiam commisisse, addicti tormentis gravibus puniantur. Si vero iubentibus dominis violentiae crimen admiserint, domini qui inlicita praeceperunt, notantur infamia, et nobilitatis vel honoris sui dignitatem tenere non possunt. Servi autem qui talibus dominorum iussionibus paruerunt in metallo detrudantur. Caeterum non liceat Iudicibus discussionem violentiae differre vel dimittere, vel donare. Si autem probaverint violentiam, et non statim vindicaverint, noverint se periculum subituros. Viles autem personae quae frequenter admissise violentiam comprobantur, constituta legibus poena suprascripta omnimodis feriantur.

Qualiter desides vel neglegentes curandi sint.

CCXXXVI. Si extiterint aliqui fratres desides vel neglegentes, quos oporteat maiori auctoritate curari, sic tamen est adhibenda correctio, ut semper sit salva dilectio. *VI.* 339.

Ut Clerici contumaces vel inflati contra Episcopum suum non sint, nec parvipendant eius excommunicationem. Et qualiter haec facientes suam recipere debeant dignitatem.

CCXXXVII. Statutum est ut contumaces Clerici, prout dignitatis ordo permiserit, ab Episcopis corrigantur. Et si qui prioris gradus elati superbia, communionem fortasse contempserint, aut Ecclesiam frequentare vel officium suum implere neglexerint, peregrina eis communio tribuatur; ita ut cum eos poenitentia correxerit, rescripti in matricula, gradum suum dignitatemque recipiant.

Quod accusatoribus ante discussionem utriusque partis non sit credendum.

CCXXXVIII. Quotiens quilibet accusator aliquid de adversario suo, eo absente, suggesserit, ei ante discussionem utriusque partis penitus non credatur.

De Sacerdotibus non detrahendis.

CCXXXIX. Praecipimus ut nullo vel falso insimulatus crimine detrahatur Sacerdos.

Ut qui Iudices suspectos habuerit, vocem appellationis exhibeat.

CCXL. Si quis Iudicem pro quibuscunque causis adversum sibi senserit aut habuerit forte suspectum, vocem appellationis exhibeat; ut, cum ei concessum fuerit, integro negotio apud alium Iudicem amotis dilationibus possit audiri.

Ut caveat unusquisque quantum fieri potest ut alteri non faciat quod pati non vult.

CCXLI. Sicut non vult aliquis gravis oneris sarcinam ferre, ita non audeat alii grave pondus imponere.

Ut discordantes ad altare sive gratiam sanctae communionis non accedant. Et si unus eorum se correxerit, et alter discordans inventus fuerit, quid de his agendum sit.

CCXLII. Sancitum est ut personarum discordantium nemo, antequam reconcilietur, ad altare Domini accedere audeat, vel gratiam communionis sanctae percipere; sed geminato tempore per poenitentiam compensabitur quo discordiae servierunt. Sed si unus eorum, alio contemnente, ad satisfactionem caritatis occurrerit, ex eo tempore ut pacificus in Ecclesiam recipiatur ex quo ad concordiam festinasse convincitur.

Quod poenitentes à conviviis et ornamentis, atque alba veste, abstinere debeant.

CCXLIII. Qui luget, abstinere debet à conviviis ac ornamentis, et alba veste.

De divinis et apostolicis atque Canonum decretis minime violandis.

CCXLIV. Iubemus ut ita omnes divinis et apostolicis constitutionibus serviatis, ut in nullo patiamini pia Canonum decreta violari. Praecipimus etiam ut nulli fas sit sine status sui periculo, vel divinas constitutiones, vel apostolicae sedis decreta temerare.

De his Sacerdotibus qui de Ecclesiis ad Ecclesias inrationabiliter transeunt, et de illis qui in loco eorum sunt ordinati.

CCXLV. Sancitum est ut illi Sacerdotes qui de Ecclesiis ad Ecclesias migrant vel migraverunt, et suos titulos absque licentia et consensu Episcopi dimittunt vel dimiserunt, tamdiu à communione habeantur alieni, quandiu ad eas redierint Ecclesias in quibus primo sunt constituti. Quod si alius, alio transmigrante, in locum viventis ordinatus est, tamdiu vacet sacerdotii dignitate qui suam deseruit Ecclesiam, quandiu successor eius quiescat in Domino. *Capitul. a.* 744. *c.* 5.

Quod iniuriarum actiones nonnisi praesentes accusare possint.

CCXLVI. Iniuriarum actiones nonnisi praesentes accusare possunt. Crimen enim quod vindictae aut calumniae iudicium expectat, per alios intendi non potest.

Quod amicitiam protegat omnis qui non contendit.

CCXLVII. Omnis qui non contendit, protegit amicitiam. Nam et Apostolus ad Corinthios scribit: *Cum sint inter vos aemulationes et contentiones, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis? Nihil per contentionem, neque per inanem gloriam, sed in humilitate mentis invicem aestimantes semetipsos, non sua singuli respicientes sed aliorum. VI.* 342.

Ut quod Ecclesia tricennali iure possederit, nulli liceat pro hoc deinceps appellare. Et de raptoribus viduarum vel virginum. Et ut feminae sacris altaribus non ministrent.

CCXLVIII. Statutum est ut facultates Ecclesiae, nec non et dioeceses quae ab aliquibus possidentur Sacerdotibus, iure sibi vindicent quod tricennalia lex conclusit, et ultra triginta annos nulli liceat pro id appellare quod legum tempus exclusit. Simulque sancitum est ut raptores viduarum vel virginum ab Ecclesiae communione pellantur. Et ut feminae sacris altaribus non ministrent, vel aliquid ex his quae virorum sunt officiis deputata praesumant.

De Iudicibus contra Legem iudicantibus, et Legem audire nolentibus.

CCXLIX. Quicunque Iudex oblatas sibi in iudicio le-

ges vel iuris species audire noluerit, et contra eas iudicaverit, ex hac re convictus, in carcerem deputetur.

De imperitis, ut peritis non praeferantur.

CCL. Valde iniquum est ut imperiti magistris, novi antiquis, vel rudes praeferantur emeritis.

Ut liceat litigatoribus vitiatam causam appellationis remedio sublevare, et appellatores in nullam custodiam redigantur.

CCLI. Iudices observare debent ut liceat litigatori vitiatam causam appellationis remedio sublevare, et appellatores nec in carcerem redigantur, nec à militibus faciant custodire, sed agendum negotium suum liberi observent. Nec etiam in supplicium destinatis appellandi vox denegetur.

Ut nullus falsum testimonium dicat. Et de periculo falsorum testium, seu poenitentia vel abiectione eorum.

CCLII. Volumus atque praecipimus ut omnes à falso testimonio se abstineant, scientes et hoc gravissimum scelus esse, et ab ipso Domino in monte Sinaï prohibitum, dicente eo: *Non falsum testimonium dixeris.* Sive: *Falsus testis non erit impunitus.* Sciat etiam se, quisquis hoc perpetraverit, tali poenitentia purgandum sicut de periurio, aut tali damnatione et excommunicatione feriendum sicut de homicidio vel periurio. Summa enim stultitia et nequitia est ut aliquis homo qui Christiano nomine censetur, pro cupiditate argenti et auri, aut vestimentorum sive agrorum vel cuiuslibet rei sicut saepe contingere solet, propter ebrietatem aut ventris ingluviem, in tam grande scelus corruat ut aut septem annis in arcta aerumna sit, aut ab Ecclesia sit repulsus, dicente Domino: *Quid prodest homini si lucretur universum mundum, animae vero suae detrimentum faciat?*

Quod eandem poenam passurus sit accusator, si convincere accusatum non potuerit, quam reus passurus erat.

CCLIII. Poenam quam reus passurus erat, accusator excipiat si convincere eum non potuerit. Nemo potest debitorem plus agnoscere, quam ille qui iniuriae sustinuit nequitiam.

Quod prolator semper scripturam adfirmare debeat.

CCLIV. Statutum est ut scripturam prolator adfirmet. Nam si is qui scripturam protulit, eius non adstruxerit veritatem, ut falsitatis reum esse detinendum.

Ut omnes Fideles suis Episcopis fideliter obediant.

CCLV. Qui Episcopum suum noluerit audire, et excommunicatus fuerit, et renuerit, perennem condemnationem Episcoporum apud Deum sustineat, et insuper à palatio nostro sit omnino extraneus, et omnes facultates eius ad legitimos parentes perveniant.

De homicidis quid agendum sit.

CCLVI. De homicidis ita iussimus observare, ut quicunque ausu temerario alium sine causa occiderit, vitae periculo feriatur, et pretio nullo se redimere unquam valeat. Et si convenerit ut ad compositionem quisque descendat, nullus de parentibus aut amicis eum quicquam adiuvet. Quod si fecerit, suum wirgildum omnino componat. *Decret. Childebert. c.* 5.

Quid de furibus et malefactoribus sit agendum.

CCLVII. De furibus et malefactoribus decrevimus observari, ut si quinque aut septem bonae fidei homines, absque inimicitia proposita criminosum cum sacramenti interpositione esse dixerint, quomodo contra legem furtum perpetravit, sic secundum legem moriatur. Et si Iudex comprehensum latronem laxaverit, vitam suam amittat, et ut caeteri disciplinam omnibus observent. *Ibid. c.* 7.

De incestis quid agendum sit.

CCLVIII. Ut incestum nullus sibi umquam societ coniugium. Quod si contigerit, ab Episcopo loci illius separentur et publicam septem annorum iuxta canonicos gradus ambo agant poenitentiam. Qui autem hoc agere noluerit, ab omnibus ut anathema habeatur.

De accusatoribus non facile recipiendis, nec absque certa probatione quibusquam iudicandis vel damnandis.

CCLIX. Omnia primo diligenter cunctos oportet inquirere ut cum iustitia definiantur. Nullus quemquam ante iustum iudicium damnet, nullum suspicionis arbitrio iudicet. Prius quidem probet, et sic iudicet; non enim qui accusatur, sed qui convincitur, reus est: pessimum namque et periculosum est quemquam de suspicione iudicare. In ambiguis Dei iudicio reservetur sententia: quod certe agnoscunt, suo; quod nesciunt, divino reservent iudicio. Quoniam non potest humano condemnari examine, quem Deus suo iudicio reservavit. Incerta namque non debemus iudicare quoadusque veniat Dominus, qui latentia producet in lucem, et inluminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium. Quamvis enim vera sint, non tamen credenda sunt nisi quae certis indiciis comprobantur, nisi quae manifesto iudicio convincuntur, nisi quae iudiciario ordine publicantur.

De Chorepiscoporum superstitione atque damnatione.

CCLX. Omnibus sanctae Dei Ecclesiae fidelibus et nostris notum esse volumus, quia non parva quaestio de Chorepiscoporum superstitione ad nos non semel aut bis aut ter venerat, sed saepissime nostris auribus molestiam intulerat.

Ipsa enim quaestio non solum inter Clericos, sed etiam inter Laicos crebrius ventilabatur. Dicebant ergo Presbyteri, Diaconi, et Subdiaconi à regularibus Episcopis ordinati, non esse eos Presbyteros vel Diaconos, aut Subdiaconos, qui à Chorepiscopis videbantur quasi sacrati, nec sacerdotale eos debere peragere officium, nisi forent a canonice ordinatis Episcopis consummati. Sumentes quoque de canonica auctoritate sanctionem, affirmabant à Chorepiscopis ordinatos vulneratum potius quam episcopaliter sanctificatum per illam manus impositionem habere caput. Ubi autem vulnus infixum est, medicina est adhibenda, qua possit recipere sanitatem. Similiter et Laici dicebant, quod talium Ministrorum vel Sacerdotum, id est, qui à Chorepiscopis erant quasi ordinati, officia audire nollent, nec eorum infantes maiores vel minores aut familiam eorum per manus impositionem consignari vel confirmari usquam vellent, ne magis vulnus quam benedictionem acciperent. Quod iurgium cum enucleatius discutere voluissemus, placuit nobis ex hoc apostolicam Sedem consulere, iubente canonica auctoritate atque dicente: *Si maiores causae in medio fuerint devolutae, ad Sedem apostolicam, ut sancta Synodus statuit et beata consuetudo exigit, incunctanter referatur.* Quapropter Arnonem Archiepiscopum ad Leonem Apostolicum misimus, ut inter caetera quae ferebat, etiam eum ex hoc interrogaret; ut quicquid super his definiendum esset, apostolica auctoritate à nostris Episcopis regulariter sopiretur. Qui nobis verbis et scriptis ab eo renuntians haec non esse necesse iterare vel definire, quia saepissime à suis praedecessoribus et à multis sanctis Episcopis atque synodalibus sanctionibus eos esse prohibitos atque damnatos; et ideo non esse necesse ventilare, sed definita tenere. Dixit enim nullum fore Presbyterum vel Diaconum aut Subdiaconum ab eis ordinatum nec Ecclesiam ab eis dedicatam, nec virginem consecratam, nec quemquam confirmatum, neque quicquam quod de episcopali ministerio praesumpsere esse peractum, sed quicquid ex his ab eis inlicite erat praesumptum, omnia à canonice ordinatis Episcopis debere rite peragere et in meliorem statum reformare; quia quod non ostenditur gestum, ratio non sinit ut videatur iteratum. Praedictos autem Chorepiscopos omnes praecepit damnare, et in exilio detrudi. Ista vero omnes, maxime regni nobis à Deo commissi Episcopi cum eodem Arnone, permittente praefato Apostolico, mitius tractantes iamdictos villanos Episcopos inter Presbyteros statuerunt, ita ut amplius nihil de episcopali ministerio praesumerent, nec ipsi deinceps à quoquam fierent qui gradus sui periculum vitare vellet. Decretum namque est in illa Synodo quam Reginisburc pro eadem, vel pro aliis causis, apostolica auctoritate praefato praetexto habuimus, nihil ex praedictis à quoquam eorum agere nec facere

volentibus consentire, sed quicquid ab his episcopaliter praesumptum est, à canonice ordinatis Episcopis peragi debere, nec ullum usquam de episcopali ministerio à Chorepiscopis aliquid accepisse, quia nihil in dante erat quod aliquis horum accipere potuisset; quoniam quod non habuit quis eorum, dare non potuit. Nam Episcopi non erant, quia nec ad quandam civitatis episcopalem sedem titulati erant, nec canonice atribus Episcopis ordinati. Ideo de episcopali ministerio nihil agere potuerunt. Et idcirco non ostenditur gestum quod praefixi agere putaverunt; quia quod non habuerunt, nullatenus dare potuerunt. Ideo namque nulla causa permittit ut videatur iteratum quod de causis memoratis à canonice ordinatis Episcopis cognoscitur regulariter peractum. Unde et cum saepe quaestio de male accepto honore nascatur, quis ambigat nequaquam esse tribuendum quod non decet fuisse conlatum. Scimus enim, sicut et in antiquis Patrum legimus decretis posse vera ac iusta legitimi Episcopi benedictione auferre omne vitium quod à vitioso fuerat iniectum. *Capitul. I. a.* 803. *c.* 4.

De rebus ecclesiasticis absque iussione proprii Episcopi non dispensandis.

CCLXI. Placuit ut Episcopi rerum ecclesiasticarum in omnibus, iuxta sanctorum canonum sanctiones, plenam semper habeant potestatem. Nullus eas dare vel accipere absque proprii Episcopi audeat iussione; nullus eas invadere vel vastare, aut quoquo modo deteriorare, praesumat. Nam devastantibus Ecclesias earumque res nihil aliud intelligimus quam contra illum aeterni imperii Deum eiusque maiestatis homines movere certamen, cum illae aedes illi die noctuque famulentur, et illi sint consecratae. Videant ergo vastantes, easque invadentes, praenuntiamus, ne ab illo, si se commoveat, vastentur et disperdantur cuius percussionem montium dorsa ferre non possunt. Nos vero ista nec agere volumus, nec facere volentibus consentire; ne nos ipsos, quod absit, perdamus, aut se perdere volentibus consentiamus. Quapropter praecipimus ut si quis ex iure ecclesiastico hactenus nostra largitate aliquid possedit, si illa deinceps habere voluerit, ut ad proprios Episcopos veniat, et ab eis et à Praepositis Ecclesiarum unde esse videntur, quocunque modo iuste potuerit, haec impetrare satagat, et nihil ex eis aliter ambiat aut concupiscat, vel accipiat, ne cupidos sanctarum rerum ignis qui in eis est favillosius exurat. Unde et in sacris canonibus Spiritu Dei conditis decretum habetur ita: *Si quis oblata dederit vel acceperit praeter Episcopum, vel eum qui constitutus est ab eo ad dispensandum misericordiam pauperibus, et qui dat et qui accipiat, anathema sit.* Scimus enim anathematos homines, et in praesenti seculo infames esse ac perditos, et à consortio fidelium in

omnibus absque pane et aqua fieri alienos, atque si absque Ecclesiae satisfactione de hac vita recesserint à regno Dei fore extorres. Quam foveam cavere dissimulans vel recusans, nostra se sciat per omnia carere societate; quia non solum qui faciunt, sed qui facientibus prava consentiunt, rei sunt. Satius enim nobis est regnum non habere terrenum, quam aeternum, perdere: plus vero me credo posse Deum per suorum Sanctorum merita adiuvare, quam omnem militiam secularem. Quapropter omnes scire cupimus, si super his quibus fruimur bonis universum mundum lucrari potuissemus, nostram vestrasque animas perdere noluissemus, nec se pro praedictis cupiditatibus perdere volentibus assentire. Testante namque evangelica tuba didicimus nihil prodesse homini universum mundum lucrari, si animae suae detrimentum patiatur. Et iterum: *Quam dabit homo commutationem pro anima sua?* Et iterum: *Ibunt hi in supplicium sempiternum, iusti autem in vitam aeternam. Capitul. III. a.* 814. *c.* 3.

Ut mulieres non ingrediantur ad altare. Et ut baptizandi fidei sacramento instruantur, et post baptismum chrisma coeleste per Episcoporum manus impositionem percipiant.

CCLXII. Non oportet mulieres ingredi ad altare. *I.* 17. Baptizandos vero oportet fidei Symbolum discere, et quinta feria septimanae maioris Episcopo vel Presbyteris reddere. Et qui in aegritudine constituti baptismum perceperint, sanati fidei Symbolo doceantur, ut noverint quanta natione digni sunt habiti. Oportet etiam baptizatos post baptismum chrisma coeleste percipere, et regni Christi participes fieri.

Quod non conveniat catechumenis vel poenitentibus in Pascha vel Pentecosten, aut Nativitate Domini, baptismum vel ante canonicam reconciliationem sacramentum dominici corporis dare, sed tantum sal benedictum.

CCLXIII. Ut per solemnissimos paschales dies sacramentum catechumenis non detur, nec eis qui à liminibus Ecclesiae sunt exclusi, neque eis, ante canonicam reconciliationem, qui publicam gerunt poenitentiam, sed tantum benedictum sal à Sacerdotibus pro communione tribuatur. Et quia apud fideles per illos dies sacramenta non mutantur, nec apud catechumenos vel publice poenitentes oportet mutare.

Ut in Synodo prius generales causae, quae ad normam Ecclesiae pertinent, finiantur, et postea speciales ventilentur.

CCLXIV. Placuit ut quotiens secundum statuta Patrum synodus congregata fuerit, nullus Episcoporum vel Presbyterorum aliquam prius causam suggerere audeat, quam ea quae ad emendationem vitae et ad severitatem regulae animaeque remedia pertinent, finiantur.

De his qui res Ecclesiae à Principibus petunt, ut irrita habeantur quae obtinent, et ipsi communione priventur.

CCLXV. Qui reculam Ecclesiae petunt à Regibus, et horrendae cupiditatis impulsu egentium substantiam rapiunt, irrita habeantur quae obtinent, et à communione Ecclesiae, cuius facultatem auferre cupiunt, excludantur. *Capitul. a.* 744. *c.* 8., *Capitul. III. a.* 814. *c.* 4.

Ut nullus Episcopus de alterius Episcopi dioecesi quicquam praesumat.

CCLXVI. Ne parochias cuiuslibet Episcopi alterius civitatis Episcopus canonum temerator invadat, et vesanae cupiditatis facibus inflammatus, suisque admodum non contentus, rapiat aliena.

Ut hi qui res Ecclesiae invadunt, vastant, vel diripiunt, si monente Episcopo non se correxerint, communione priventur.

CCLXVII. Si quis cuiuscunque munuscula Ecclesiae, sanctis scripturarum titulis conlata, nefaria calliditate abstulerit, fraudaverit, invaserit, retentaverit, atque suppresserit, et non statim à Sacerdote commonitus Deo auxiliante reddiderit, ab Ecclesiae catholicae communione pellatur. *VI.* 134.

Ut posteriores Episcopi non se praeponant prioribus.

CCLXVIII. Ut nullus Episcopus prioribus suis se audeat anteponere.

Ut Clerici qui sine epistolis Episcopi sui extra propriam parochiam profecti fuerint, communione priventur. Et si incorrigibiles apparuerint, verberibus arceantur.

CCLXIX. Clericis sine commendatitiis epistolis Episcopi sui licentia non pateat evagandi, et in omni loco ad quem sine epistolis Episcopi sui, ut dictum est, venerint, à communione habeantur alieni. In Monachis quoque par forma servetur; quos si verborum increpatio non emendaverunt etiam à verberibus statuimus coerceri.

De Clericis, si ebrietatem non vitaverint, ut excommunicentur aut verberentur.

CCLXX. Ante omnia Clericis vitetur ebrietas, quae omnium vitiorum fomes ac nutrix est. Nec quis potest liberum corporis sui ac mentis habere iudicium, qui, captus vino, à sensu probatur alienus; et proclivius ad iudicium mens labefacta ducitur, ut plerumque possit peccatum aut crimen, dum nescit, incurrere. Ignorantia vero talis non potest effugere poenam, quam ex voluntaria amentia manasse constiterit. Itaque quemcunque ebrium fuisse constiterit, ut ordo patitur, aut quadraginta dierum spatio à communione statuimus submovendum, aut corporali subdendum esse supplicio. *Supra c.* 218

De his qui per calumniam Ecclesiam aut Clericum fatigare tentaverint.

CCLXXI. Si quis per calumniam Ecclesiam aut Clericum fatigare tentaverit, et convictus fuerit, Ecclesiae liminibus et Catholicorum communione, nisi digne poenituerit, arceatur.

Ut Laici non ordinentur nisi religione praemissa. Et ut monasteriis puellarum probatae vitae homines praefigantur.

CCLXXII. Praecipimus ne Laicus, nisi religione praemissa, Clericus fiat. In monasterium vero puellarum nonnisi probatae vitae et aetatis provectae ad quascunque earum necessitates vel ministrationes permittantur intrare. Ad faciendas vero Missas Clerici qui ingressi fuerint, statim peracto ministerio regredi festinent. Aliter autem nec Clericus nec Monachus iuvenis ullum ad puellarum congregationem habeat accessum, nisi hoc paterna aut germana necessitudo probetur admittere.

De his qui districtionem Episcoporum circa se austeriorem putaverint, quid agendum sit.

CCLXXIII. Si quis Clericorum circa se aut districtionem aut retractationem Episcopi sui putat iniustam, iuxta antiquas Constitutiones recurrat ad synodum.

De conspiratione Clericorum vel Monachorum, aut Laicorum.

CCLXXIV. Si quis Clericorum, ut in multis locis, Diabolo instigante, actum fuisse perpatuit, rebelli auctoritate se in unum coniuratione intercedente collegerint, et aut sacramenta inter se data aut chartulam conscriptam fuisse patuerit, nullis excusationibus haec praesumptio praevellatur; sed res detecta, cum in synodum ventum fuerit, in praesumptoribus iuxta personarum et ordinum qualitatem à Pontificibus qui tunc in unum collecti fuerint, vindicetur; quia sicut caritas ex praeceptis dominicis, corde, non chartulae conscriptione vel coniuratione, est exhibenda, ita quod supra sacras admittitur scripturas, auctoritate et districtione pontificali est reprimendum.

De his qui res Ecclesiae traditas invadunt vel vastant, aut absque proprii Episcopi consensu accipiunt, quid agendum sit.

CCLXXV. Si quis res Ecclesiae debitas vel proprias Sacerdotis horrendae cupiditatis instinctu occupaverit, retinuerit, aut à potestate ex competitione perceperit, si eas non restituat, nullis se rebus excuset. Quod si agnito iure ecclesiastico non statim Ecclesiae vel Sacerdoti reformaverit, aut ut ipsum ius agnoscere possit, in iudicium electorum venire distulerit, tamdiu à communione ecclesiastica suspendatur, quandiu, restitutis rebus, tam Ecclesiam quam Sacerdotem reddat indem-

nem. Similis etiam his qui oblationes defunctorum Ecclesiis vel Sacerdotibus legaliter dimissas quolibet ordine adsignare tardaverint, vel retinere praesumpserint, districtionis ecclesiasticae iuxta priores canones forma servetur. Cui etiam sententiae subiacebit quisquis sibi quolibet ordine quod pro devotione sua Ecclesiis dedit, revocare praesumpserit. Abbatibus, Presbyteris, caeterisque Ministris de rebus ecclesiasticis vel sacro ministerio traditis nil alienare vel obligare, absque permissione et subscriptione Episcopi sui, liceat. Quod si praesumpserint, degradentur, communione concessa; et quod temere praesumptum aut alienatum est, ordinatione Episcopi revocetur.

De his quae die dominico agi prohibentur vel permittuntur.

CCLXXVI. Audivimus persuasum esse populis die dominico agi cum caballis aut bubus vel vehiculis itinera non debere, neque ullam rem ad victum reparare, vel ea quae ad nitorem domus vel hominis pertinent, nullatenus exercere; quae res ad Iudaicam superstitionem magis quam ad Christianam observantiam pertinere probatur. Quapropter statuimus ut die dominico quod ante fieri licuit, liceat. A rurali tamen opere, id est, opere aratri vel vineae, vel sectione messis, excussione, exarto, vel sepe censuimus abstinendum, quo facilius ad Ecclesiam venientes orationis gratia vacent. Quod si inventus fuerit aliquis in operibus suprascriptis, aut quae interdicta sunt exercere praesumpserit, qualiter haec emendare debeat, non in Laicorum districtione, sed in Sacerdotis castigatione consistat. *Capitul. a.* 755. *c.* 14.

De his qui ante finitam Missam de Ecclesia egredi praesumunt.

CCLXXVII. De Missis nullus Laicorum ante discedat, quam Dominica dicatur Oratio. Et si Episcopus praesens fuerit, eius benedictio expectetur. Neque ante Missam expletam quis egredi praesumat.

De his qui in Ecclesia cum armis intrare praesumunt.

CCLXXVIII. Sacrificia matutina Missarum, sive vespertina, ne quis cum armis pertinentibus ad bellorum usum expectet. Quod qui fecerit in Sacerdotis potestate consistat quali eum districtione debeat castigare.

Ut Laici in Ecclesia infra cancellos stare non praesumant.

CCLXXIX. Ut Laici secus altare, quo sancta mysteria celebrantur, inter Clericos, tam ad Vigilias quam ad Missas, stare penitus non praesumant. Sed pars illa quae à cancellis versus altare dividitur, choris tantum psallentium pateat Clericorum. Ad orandum vero et communicandum laicis et feminis, sicut mos est, pateant sancta sanctorum. *Capitul. a.* 744 *c.* 6.

De his qui Sabbato sancto Paschae hora nona ieiunium solvunt.

CCLXXX. Quidam sabbato sancto ab hora nona ieiunium solvunt, conviviis utuntur; et dum sol ipse eadem die tenebris palliatus lumina subduxerit, ipsaque elementa turbata moestitiam totius mundi ostenderint, illi ieiunium tamen diei polluunt, epulisque inserviunt. Et quia totum eundem diem universalis Ecclesia propter passionem Domini in moerore et abstinentia peragit, quicunque in eo ieiunium, praeter parvulos, senes, et languidos, ante peractas indulgentiae preces persolverit, à paschali gaudio depellatur, nec in eo sacramentum corporis et sanguinis Domini percipiat, qui diem passionis eius per abstinentiam non honorat.

De purgatione Sacerdotum, qualiter facta fuerit Warmatia, secunda vice.

CCLXXXI. Omnibus vobis, tam praesentibus quam et futuris, scire cupimus quia ideo consultu Sedis apostolicae, et omnium nostrorum Episcoporum ac reliquorum Sacerdotum, atque maxime cunctorum fidelium nostrorum, de purgatione criminatorum Sacerdotum tanta tractavimus, eamque cum testibus, sicut in anteriori Capitulari nostro continetur, fieri decrevimus, quoniam nesciebamus eandem causam à beato Gregorio Papa esse definitam. Nam cum Warmatia generalem conventum habuissemus, adlata est nobis à Riculfo Mogontiacensi Metropolitano epistola beati Gregorii Papae, in qua inter caetera continebantur haec: *De Presbytero vero vel quolibet Sacerdote à populo accusato, si certi non fuerint testes qui crimini inlato non adprobent veritatem, iusiurandum erit in medio, et illum testem proferat de innocentiae suae puritate cui nuda et aperta sunt omnia; sicque maneat in proprio gradu.* Ista vero omnia, quia vires nostras excedunt, in iudicio Episcoporum iuxta canonicam sanctionem definienda relinquimus; ut haec, quando orta fuerint, ita definire satagant, ut nec secundum seculum iustam reprehensionem, nec penes Deum, quod absit, damnationem, sed aeternae beatitudinis, ipso auxiliante qui omnia infucata praestat praemia consequantur.

De recto iudicio ab omnibus iudicando. Et de litibus et contentionibus cavendis.

CCLXXXII. Omnes monemus ut lites vel contentiones non recte iudicatas ad patientiae culmen perducere studeant, sicut Dominus noster Iesus Christus in mandatis suis nos admonet, dicens: *Iuste iudicate, filii hominum.* Et: *In quocunque iudicio iudicaveritis, iudicebitur de vobis.* Et iterum: *Munera excoecant oculos sapientium, et tollunt verba iustorum.* Qui consentit, non recte iudicat. Sic docet praeceptum Domini: *Quod tibi non vis fieri, ne facias.* Vae vobis, Iudices

et Principes, qui ab impio accipitis munera, et iustitiam iusti aufertis ab eo. Et rememoramini quod dicitur: *Reddet Deus unicuique secundum opera sua, vel secundum iustitiam suam.*

Ut testes, priusquam de causa interrrogentur, sacramento constringantur.

CCLXXXIII. Testes, priusquam de causa interrogentur, sacramento debere constringi, ut iurent se nihil contra veritatem dicturos. Haec etiam iubemus, ut honestioribus magis quam vilioribus testibus fides potius admittatur. Unius autem testimonium, quamlibet splendida et idonea videatur esse persona, nullatenus audiendum.

Ut Episcopos vel Sacerdotes, aut Clericos, in iudiciis secularibus nullus accuset.

CCLXXXIV. Mansuetudinis nostrae lege prohibemus in iudiciis Episcopos accusari; ne dum adfutura ipsorum beneficio impunitas aestimatur, libera sit ad arguendos eos animis furialibus copia. Si quid est igitur quaerelarum quod quispiam defert, apud alios potissimum Episcopos convenit explanari, ut opportuna atque commoda cunctorum quaestionibus audientia commodetur.

De privilegiis Ecclesiarum et Clericorum non violandis.

CCLXXXV. Privilegia quae olim reverentia religionis obtinuit, mutilari sub poenae etiam interminatione prohibemus; ita ut hi quoque qui Ecclesiae obtemperant, his quibus Ecclesia beneficiis perfruantur. *VI.* 368.

Ut mancipia quae Iudaei emerint aut circumciderint, ab eorum potestate auferantur.

CCLXXXVI. Si quis Iudaeorum Christianum servum vel cuiuslibet alterius sectae emerit et circumciderit, à Iudaei ipsius potestate sublatus in libertate permaneat.

De his quae à prioribus Principibus circa Ecclesiarum utilitates sunt ordinata, ut immota permaneant semper.

CCLXXXVII. Ea quae circa catholicam legem vel olim ordinavit antiquitas, vel parentum nostrorum auctoritas religiosa constituit, vel nostra serenitas roboravit, novella superstitione submota, integra et inviolata custodiri praecipimus. *VI.* 367.

De integra restitutione.

CCLXXXVIII. Integra restitutio dicitur, si quando res quaelibet aut causa quae perierat, in priorem statum reparatur, vel id quod alicui sublatum est, reformatur; ita ut eorum causae vel res in integrum revocentur qui aut per timorem potestatis alicuius compulsi sunt, aut fraude vel errore decepti sunt, aut per captivitatem, vel quamcunque iniustam necessi-

tatem, substantiam suam aut statum ingenuitatis perdidisse noscuntur; aut si qui pro necessitate longae peregrinationis absentant, vel restauranda ea quae in damnis minorum gesta esse probantur.

De his quae iniuste ablata sunt, ut iuste Legibus in integrum restituantur.

CCLXXXIX. Quotiens de revocanda re vel causa integrae restitutionis beneficium petitur, aut in rem aut in personam agendum est, ut res ipsa quae sublata est, recipiatur. Et cum in persona actio coeperit intendi, is qui rem indebite abstulisse convincitur, id quod sublatum est intra annum, in quadruplum reformet; post annum vero, in duplum reddendum est.

Ut Ecclesiarum vel Clericorum servos à Iudicibus non liceat vexari.

CCXC. Ecclesiarum servos et Episcoporum vel omnium Clericorum à Iudicibus vel Actoribus publicis in diversis angariis non fatigari divina praecipimus auctoritate. Unde omne Concilium à pietate gloriosissimi Domini nostri poposcit ut tales deinceps ausus inhibeat, sed servi suprascriptorum officiorum in eorum usibus vel Ecclesiae laborent. Si quis vero Iudicum aut Actorum Clericum aut servum Clerici vel Ecclesiae in publicis ac privatis negotiis occupare voluerit, à communione ecclesiastica, cui impedimentum facit, efficiatur extraneus. *Capitul. a. 744. c. 7.*

Ut de criminibus definitis non liceat postmodum movere certamen.

CCXCI. De his criminibus de quibus quis absolutus est, ab eo qui accusavit refricari accusatio non potest. *Supra c.* 163.

Ut dotes Ecclesiarum simul cum ipsis Ecclesiis semper ad proprii Episcopi pertineant dispositionem.

CCXCII. Multi, contra Canonum constituta, Ecclesias quas aedificaverint postulant consecrari, ita ut dotem quam eidem Ecclesiae contulerint, non censeant ad Episcopi ordinationem pertinere. Quod factum et in praeterito displicet, et in futuro prohibetur. Sed omnia, secundum constitutionem antiquam, ad Episcopi ordinationem et potestatem pertineant.

Ut Episcopi semper praevideant qualiter Iudices cum omnibus sibi commissis agant.

CCXCIII. Oportet ut sint Episcopi semper perspectores, secundum (Regis *m*) admonitionem, qualiter Iudices cum populis agant, et aut ipsos praemonitos corrigant, aut insolentias eorum (auribus *n*) Principum innotescant. Quod si cor-

---

m) al. mss. *magistri*; *magis*. *n*) al. mss. *auditibus*; *iudicibus*.

reptos emendare nequiverint, et ab Ecclesia et à communione eos suspendant.

De devotis peccantibus non recipiendis, nisi peccare desierint.

CCXCIV. Devotam peccantem non recipiendam in Ecclesia, nisi peccare desierit. Et si desinens egerit aptam poenitentiam decem annis, recipiat communionem. Prius autem quam in Ecclesia admittatur ad orationem, ad nullius convivium christianae mulieris accedat. Quod si admissa fuerit, etiam haec quae eam receperit, habeatur absens. Corruptorem etiam par poena constringat. Quae autem maritum acceperit, non admittatur ad poenitentiam, nisi adhuc vivente ipso marito caste vivere coeperit, aut postquam ipse decesserit.

De his qui excommunicantur à Sacerdotibus, ut nullus ad eos accedat.

CCXCV. Si quis Laicus per excommunicationem abstinet, ad domum eius Clericorum vel religiosorum nullus accedat. Similiter et Clericus si abstinet, à Clericis devitetur. Si quis cum illo conloqui aut convivari fuerit deprehensus, etiam ipse abstineatur. Sed hoc pertineat ad eos Clericos qui eius sunt Episcopi, et ad omnes qui commoniti fuerint de eo, qui abstinet, sive Laico quolibet, sive Clerico.

De vagis et levibus Sacerdotibus ac Clericis, quid agendum sit.

CCXCVI. Hoc etiam placuit, ut vagus atque instabilis Clericus, sive etiam in diaconali ministerio vel presbyterali officio constitutus, si Episcopi à quo ordinatus est praeceptis non obedierit, ut in delegata sibi Ecclesia officium dependat assiduum, quousque in vitio permanserit, et communione et honore privetur.

De tenendis ad solutionem qui debitum promittunt.

CCXCVII. Si quis pro alterius debito se pecuniam promiserit redditurum, ad solutionem statutae promissionis est retinendus.

De his qui ad vendendum alterius rem acceperint, quid agendum sit.

CCXCVIII. Si facto pretio rem vendendam aliquis cuicunque tradiderit, et dum ab eo vendenda profertur, quacunque occasione perierit, ei perit qui eam dederat distrahendam. Caeterum si rem acceptam, non rogante domino, sed promittente eo qui accepit, dum vellet venundare, perdiderit, sibi rei perditae ingerit detrimentum.

Ut Creditor rem debitoris non vendat priusquam eum de solutione ter conveniat.

CCXCIX. Creditor si sine conditione pignus sibi depo-

situm tenens, ter debitorem convenerit ut, soluto debito, pignora sua recipiat, et debitor noluerit post tres admonitiones, soluto debito, pignora sua recipere, creditor distrahendi pignoris habebit liberam potestatem.

Ut cum rebaptizatis fideles non communicent.

CCC. Cum rebaptizatis fideles religiosi nec in cibo participent.

De his qui iubente Sacerdote de Ecclesia exire contempserint, quid agendum sit.

CCCI. Qui iubente Sacerdote pro quacunque culpa ab Ecclesia exire contempserint, pro noxa contumaciae tardius recipiantur ad veniam.

De Clericis increpationi inobedientibus verberandis.

CCCII. Clerici, quos increpatio non emendaverit, verberibus coerceantur.

De his qui aliis aliquid debent, et ipsis ab eis aliquid debetur, ut in solutionem computentur.

CCCIII. Si quis debeat alicui solidos decem, et ille qui debet de quacunque ratione debeantur illi à creditore suo solidi quinque, et veniens creditor totos decem solidos à debitore petat, si probaverit ille debitor sibi ab eo quinque solidos deberi, quare illum in solidum prototis decem solidis convenit, causam perdat qui noluit debitum compensare. Similis ratio est de frumento vel de aliis speciebus.

De his qui filiofamilias aliquid commodaverint, quid agendum sit.

CCCIV. Qui filiofamilias contra interdicta legum inscio patre pecuniam commodavit, eam nec vivente nec mortuo patre ab eodem poterit postulare.

De Secularibus qui suas uxores derelinquunt.

CCCV. Hi vero Seculares qui coniugale consortium absque culpa graviore dimittunt vel etiam dimiserunt, et nullas causas dissidii probabiliter proponentes, propterea sua matrimonia dimittunt ut aut inlicita aut aliena praesumant, si antequam apud Episcopos comprovinciales dissidii causas dixerint, et priusquam uxores iudicio damnentur, abiecerint, à communione Ecclesiae et sancti populi coetu, pro eo quod fidem et coniugium maculant, excludantur.

Ut stipendia Clericis iuxta meritum distribuantur.

CCCVI. Clerici etiam omnes, qui Ecclesiae fideliter vigilanterque serviunt, stipendia sanctis laboribus debita secundum servitii sui meritum vel ordinem teneantur.

De accusatoribus et accusationibus quas seculi Leges non admittunt, à Clericorum causis repellendis.

CCCVII. Accusationes et accusatores, atque earum negotia, quae seculares non adsciscunt Leges, divina ac synodica funditus à Clericis repellere auctoritate censemus; quia indignum est superioribus pati ab inferioribus quae inferiores ab eis uti despiciunt.

De Episcopo qui alterius parochianum praesumit retinere, vel ordinare, seu iudicare.

CCCVIII. Nullus Episcopus alienum parochianum praesumat retinere aut ordinare, vel iudicare, absque proprii Episcopi voluntate; quia sicut irrita erit eius ordinatio, ita et iudicatio; quoniam censemus nullum alterius Iudicis nisi sui sententia teneri. Nam qui eum ordinare non potuit, nec iudicare nullatenus poterit.

De peregrinis iudiciis non recipiendis.

CCCIX. Peregrina iudicia generali sanctione prohibemus; quia indignum est ut ab externis iudicetur qui provinciales et a se electos debet habere Iudices.

De poenitentibus, qualiter poenitentiam debeant accipere.

CCCX. Poenitentes, tempore quo poenitentiam petunt, impositionem manus et cilicium à Sacerdote consequantur. Et si aut comas non deposuerint, aut vestimenta non mutaverint, abiciantur. Et nisi digne poenituerint, non recipiantur. Iuvenibus etiam non facile committenda est, propter aetatis fragilitatem. Viaticum tamen omnibus in morte positis non negandum. *V.* 122.

De contumacibus Clericis et ad officium tardis.

CCCXI. Contumaces vero Clerici, prout dignitatis ordo permiserit, ab Episcopis corrigantur. Et si qui prioris gradus elati superbia communionem fortasse contempserint, aut Ecclesiam frequentare vel officium suum implere neglexerint, peregrina eis communio tribuatur; ita ut cum eos poenitentia correxerit, rescripti in matricula, gradum suum dignitatemque recipiant.

De his qui alienam pecuniam sibi commodatam attractare praesumunt.

CCCXII. Si quis sacculum vel argentum signatum deposuerit, et is penes quem depositum fuit, illud invito eo contrectaverit, et depositi et furti actio in eum competit.

De creditore qui, debitore tardante ad solutionem, pignus quod penes se retinet vendiderit, quod amplius acceptum est debitori reddendum.

CCCXIII. Si quis creditor, debitore in solutionem tardante, rem sibi pro debito positam distraxerit, si quid amplius

acceptum fuerit quam debebatur, quod amplius acceptum est restituatur debitori.

Ut Episcopus ultra suam provinciam ad iudicium minime devocetur, nisi fuerit provocatum; sed ab omnibus suis comprovincialibus Episcopis infra suam provinciam audiatur.

CCCXIV. Nullus Episcopus extra suam provinciam ad iudicium devocetur. Sed vocato eo canonice in loco omnibus congruo, tempore synodali, ab omnibus comprovincialibus Episcopis audiatur, qui concordem super eum canonicamque proferre debent sententiam. Quia si hoc minoribus, tam Clericis quam Laicis, concessum est, quanto magis de Episcopis servari convenit? Nam si ipse Metropolitanum aut Iudices suspectos habuerit, aut infestos senserit, apud Primatem dioeceseos aut apud Romanae Sedis Pontificem iudicetur.

De Episcopis qui Romanum appellant Pontificem.

CCCXV. Placuit ut si Episcopus accusatus appellaverit Romanum Pontificem, id statuendum quod ipse censuerit.

De Presbyteris qui in suis parochiis aliquid Paganismi agere permittunt, et de agris in quibus haec acta esse noscuntur, quid agendum sit.

CCCXVI. Si in alicuius Presbyteri parochia infideles aut faculas accenderint, aut arbores aut fontes aut saxa venerentur, si hoc eruere neglexerit, sacrilegii reum se esse cognoscat. Dominus aut ordinator rei ipsius, si admonitus hoc emendare noluerit, communione privetur.

De poenitentibus quae, defunctis viris, aliis nubere praesumunt.

CCCXVII. Poenitens quae, defuncto viro, alio nubere praesumpserit, et quae vel suspecta vel interdicta familiaritate cum extraneo convixerit, cum eodem ab Ecclesiae liminibus arceatur. Haec etiam et de viro in poenitentia posito placuit observari.

De his qui rem alterius vendendam acceperint, si eam minus vendiderint, pretium quod eis mandatum fuerat solvere cogantur.

CCCXVIII. Si quis cuilibet mandet ut rem suam decem solidos vendat, et ille eam octo vendiderit, pretium quod ei mandatum est, quicquid minus ab emptore percepit, mandatori complere compellatur. Venditio tamen rescindi non potest.

De eo qui servum bona fide comparaverit, si servus ex priori vitio fugerit, quid agendum sit.

CCCXIX. Servus bona fide comparatus si ex veteri vi-

tio fugerit, non tantum pretium dominus, sed et ea quae per fugam abstulit, reddere cogetur.

De his qui indiscussos potestate tyrannica damnare praesumunt. Et de Episcopis vel Sacerdotibus, quod non debeant ab aliis iudicari, nisi à quibus et ordinari.

CCCXX. Sunt nonnulli qui indiscussos potestate tyrannica, non canonica auctoritate, damnant; et sicut nonnullos gratia favoris sublimant, ita quosdam, odio invidiaque permoti, humiliant; et levi opinionis aura condemnant quorum crimina non adprobant. Ideoque communi decreto censemus ut quandocunque aliquis Episcoporum criminatur, congregatis omnibus eiusdem provinciae Episcopis causa eius audiatur, ut non occulte iudicetur vel damnetur; qui ab aliis iudicari prius non potest, nisi ab his à quibus ordinari potuit. Quod si aliter factum fuerit, nullas vires habebit.

De his qui causas adversus Episcopos proprios, vel adversus alios, apud Synodum provinciae audiendis, exceptis his qui adversus suum Metropolitanum querelam habuerint.

CCCXXI. Si Clericus vel Laicus habuerit causam adversus Episcopum proprium, vel adversus alterum, aut Episcopus adversus quemquam, apud synodum provinciae iudicetur. Quod si adversus eiusdem provinciae Metropolitanum Episcopus vel Clericus habuerit querelam, petat Primatem dioeceseos; et apud ipsum iudicetur, aut apud Sedem apostolicam.

De ore eorum in accusatione vel testimonio obstruendo qui divinis vocibus mortui esse noscuntur.

CCCXXII. Placuit eorum accusandi Sacerdotes et testificandi in eos vocem obstruere quos non humanis, sed divinis vocibus mortuos esse scimus; quia vocem funestam potius intercidi quam audiri oportet.

De non negenda appellatione accusati.

CCCXXIII. Placuit ut accusato, si Iudices suspectos habuerit, liceat appellare; quia non oportet negare audientiam roganti.

Quod eis qui de se confessi sunt, super alios non sit credendum.

CCCXXIV. Non est credendum contra alios eorum confessioni qui criminibus implicantur, nisi se prius probaverint innocentes; quia periculosa est et admitti non debet rei adversus quemcumque professio.

De pervasoribus finium priusquam causae auditio terminetur.

CCCXXV. Si quis pervasor finium fuerit adprobatus,

eo quod priusquam aliquid iudicio terminetur, id quod alter tenuerat invasisset, non solum illud quod male praesumpserit, amittat, sed, ut non unusquisque rem alienam occupet, cum fuerit in causa devictus pervasor iuris alieni, tantum spatii restituat quantum praesumpserit invadere.

De his qui contra voluntatem defuncti faciunt, ut perdant hereditatem.

CCCXXVI. Omnibus qui contra voluntatem defuncti faciunt, ut indignis, auferatur hereditas.

De his quibus per testamentum aliquid delegatum est, quod nihil contra voluntatem defuncti liceat agere.

CCCXXVII. Qui per testamentum sibi aliquid derelictum acceperit et vindicaverit, et voluerit contra voluntatem defuncti agere, licentiam penitus non habebit.

Quod voluntas defuncti ab heredibus in omnibus sit peragenda.

CCCXXVIII. Nulli quidem de bonis usurpandis virorum, nec dividendi contra bonos mores, concessa licentia est; sed, praecipiente patre, divisionem ab eo factam durare, si modo usque ad extremum eius vivendi spatium voluntas eadem perseverasse doceatur.

De filiis qui patrem laeserint, donationibus carendis.

CCCXXIX. Si quis filius donatione patris aliquid fuerit consecutus, et eum postmodum laeserit, post probatas in iudicio laesionis causas, ad donationem pater, si voluerit, in integrum revocetur.

De donatione in filio à patre facta, si ab eo laesus fuerit, revocanda.

CCCXXX. Donatio in filio à patre facta, si laesum se pater esse probaverit, revocetur.

De detractione Principum ac maiorum natu ab omnibus cavenda.

CCCXXXI. Quod omnibus fidelibus omnibusque ordinibus summopere cavendum sit ne clanculo aut publice unctum Domini detractionibus et vituperationibus dilanient, perpendentes illud exemplum Mariae, quae pro eo quod Moysi famulo Domini propter Æthiopissam detraxit, immunditia leprae multata sit. Et illud Psalmistae: *Nolite tangere Christos meos, et in Prophetis meis nolite malignari. VI.* 402.

Quod omnibus qui lite pulsati fuerint non aliubi quam in proprio foro iurgandum sit.

CCCXXXII. Clericus vel Laicus, si crimine aut lite pulsatus fuerit, non aliubi quam in foro suo vocatus audiatur.

Ut appellantes nulla arceantur detentione.

CCCXXXIII. Appellantem non debet afflictio ulla, aut carceris aut detentionis iniuriare custodia. Et liceat appellatori vitiatam causam appellationis remedio sublevare.

De his qui, contempto fideiussore, ad solutionem potius debitorem delegerint.

CCCXXXIV. Si quis, contempto fideiussore, debitorem suum tenere maluerit, fideiussor vel heres eius à fideiussionis vinculo liberatur. Si vero procurator litis victus fuerit, mandator eius ad solutionem tenetur. *Capitul. a.* 744. *c.* 17.

Quod liberi homines statum suum et deteriorare et inmeliorare possunt.

CCCXXXV. Homo liber, qui statum suum in potestate habet, et peiorare eum et meliorem facere potest; atque ideo operas suas diurnas nocturnasque locat.

De concubinis non habendis.

CCCXXXVI. Qui uxorem habet, eo tempore concubinam habere non potest, ne ab uxore eum dilectio separet concubinae.

De Monachis qui monasteria contemnunt ab Episcopo revocandis.

CCCXXXVII. Illud etiam unanimi consensu convenit observari, ut si qui Monachorum aut Monacharum in congregatione positi religiosam conversationem elegerint, et postea aut ad parentes aut quamcumque proprietatem se de congregatione ipsa subtraxerint, et ab Episcopo suo per epistolam admoniti ad septa monasterii sui redire distulerint, sint usque ad exitum vitae à communione suspensi, nec prius ad eucharistiae gratiam admittantur, quam ad ovile suum, de quo se vagationis insolentia visi sunt subtraxisse, cum humillima supplicatione debeant satisfactione reverti.

De feminis quae religionis vestem in domibus propriis mutaverint, si postea concubitum elegerint, quid agendum sit.

CCCXXXVIII. De viduis et puellis quae sibi in habitu religionis in domibus propriis, tam à parentibus quam per se, vestem mutaverint, et se postea contra instituta Patrum vel praecepta Canonum coniugia crediderint copulanda, tamdiu utrique habeantur à communione suspensi, quousque quod inlicite perpetraverunt, emendent. Quod si emendare neglexerint, à communione vel omnium Christianorum convivio in perpetuo sint sequestratae.

Quod quatuor personae in iudiciis semper adesse debeant.

CCCXXXIX. Quot personae solent in iudiciis esse?

quaelibet sub quacunque occasione perierint, aut arserint, vel servi violenter occupati mortui fuerint, quamlibet fraude illius qui occupavit id quod perit, factum non videatur, tamen ab ipso quaecunque perierint reddenda sunt qui rem iuris alieni violenter visus est occupasse.

De his qui cum pecoribus coitu mixti sunt, aut more pecorum usque affinitatis lineam cum consanguineis incestum commiserunt, sive cum masculis concubuerunt.

CCCLVI. In hoc titulo Graeca verba posita sunt, id est: *περὶ τῶν ἀλογευσαμένων, ἢ καὶ ἀλογευομένων.* Quod nos Latine possumus dicere: *De his qui inrationabiliter versati sunt sive versantur.* In qua sententia sensus triplex est: id est, de his qui cum pecoribus coïtu mixti sunt, aut more pecorum cum consanguineis usque adfinitatis lineam incestum commiserunt, aut cum masculis concubuerunt. Quisquis autem ex his unum egerit, aut capite puniatur; aut, si ei vita concessa fuerit, iuxta Ancyrani Concilii sententiam, quae in capitulo decimo sexto continetur, poenitentiam veraciter agat.

Quod in causa capitali, vel in causa status, non per advocatos, sed per ipsos sit agendum.

CCCLVII. Si quando in causa capitali vel in causa status interpellatum fuerit, non per procuratores, sed per ipsos est agendum.

Ut Metropolitani Episcoporum comprovincialium causas non praesumant audire, nisi praesentes omnes fuerint Episcopi comprovinciales.

CCCLVIII. Si quis Metropolitanus Episcopus, nisi quod ad suam solummodo propriam pertinet parochiam, sine consilio et voluntate omnium comprovincialium Episcoporum extra aliquid agere tentaverit, gradus sui periculo subiacebit; et quod egerit, irritum habeatur et vacuum. Sed quicquid de provincialium Coepiscoporum causis suarumque Ecclesiarum et Clericorum atque Secularium necessitatibus, agere aut disponere necesse fuerit, hoc cum omnium consensu comprovincialium agatur Pontificum, non aliquo dominationis fastu, sed humillima et concordi administratione, sicut Dominus ait: *Non veni ministrari, sed ministrare.* Et alibi: *Qui maior est vestrum, erit minister vester;* et reliqua. Similiter et ipsi comprovinciales Episcopi cum eius consilio, nisi quantum ad proprias pertinet parochias, agant iuxta sanctorum constituta Patrum; ut uno animo, uno ore, concorditer sancta glorificetur Trinitas in secula.

Ut reprehensio qua Laici arguuntur, à Clericis respuatur.

CCCLIX. Notum sit omnibus quia quod in Laicis reprehenditur, id multo magis debet in Clericis praedamnari.

De delatoribus quid agendum sit, vel quid sint delatores.

CCCLX. Delatori aut lingua capuletur, aut convicto caput amputetur. Delatores autem sunt qui invidia produnt alios.

De his qui in alterius famam aut scripturam, aut verba contumeliosa, confinxerint.

CCCLXI. Qui in alterius famam in publico scripturam aut verba contumeliosa confinxerit, et repertus scripta non probaverit, flagelletur. Et qui ea prius invenerit, rumpat, si non vult auctoris facti causam incurrere.

De his qui unam rem duobus Dominis donaverint.

CCCLXII. Si aliquis unam rem duobus per legitimas scripturas donaverit, uni prius, et alteri postea, non quaerendus est in his donationibus qui primus, qui posterior sit; sed qui rem tradente donatore possederit, is eam cui est tradita possidebit. Nec interest utrum in parentes an in extraneos talis sit facta donatio.

De servis in caput Domini à quoquam non interrogandis.

CCCLXIII. Servi in caput domini neque à Praeside, neque à Procuratore, neque tam in parvis quam in capitalibus causis, interrogari possunt.

De his qui irati crimen aliquod cuilibet dixerint, si postea resipiscentes hoc perficere noluerint, quid agendum sit.

CCCLXIV. Si quis iratus crimen aliquod cuilibet temere obiecerit, convitium non est pro accusatione habendum. Sed permisso tractandi spatio, id quod iratus dixit, per scripturam se probaturam esse fateatur; ut si fortasse resipiscens post iracundiam, iterare ac scribere noluerit, non ut reus criminis teneatur.

Ut qui crimen obiecerint, scribant se probaturos. Et ut ibi causa agatur ubi crimen admissum esse dinoscitur.

CCCLXV. Qui crimen obicit, scribat se probaturum. Revera, ut ibi causa agatur ubi crimen admittitur; ut qui non probaverit quod obiecit, poenam quam intulerit ipse patiatur. *Supra c.* 253.

Ut nullus absque inevitabili necessitate suam relinquat Ecclesiam.

CCCLXVI. Ut ne quis, dum in ea durare potuerit, qualibet necessitate suam relinquat Ecclesiam.

De his qui ante alterius Iudicem fuerint pulsati quid agendum sit.

CCCLXVII. Pulsatus ante suum Iudicem, causam dicat. Et non ante suum Iudicem pulsatus, si noluerit, taceat. Et ut pulsato, quotiens appellaverit, induciae dentur.

De his qui famosos libellos legere, aut cantica famosa cantare praesumunt.

CCCXLVIII. Hi qui inventi fuerint libros famosos legere vel cantare, excommunicentur.

De his qui à Clericorum accusatione sunt repellendi.

CCCLXIX. Homicidae, malefici, fures, sacrilegi, raptores, venefici, adulteri, et qui raptum fecerint, vel falsum testimonium dixerint, seu qui ad sortilegos magosque concurrerint, nullatenus ad accusationem vel ad testimonium erunt admittendi. *VI.* 397.

De his qui Divinos vel Mathematicos consulere praesumunt.

CCCLXX. Qui de salute Principis vel summa reipublicae mathematicos, ariolos, aruspices, vaticinatores consulit, cum eo qui responderit, capite puniatur.

De auctoribus vel concitatoribus seditionum vel tumultuum.

CCCLXXI. Auctores seditionis et tumultus, vel concitatores populi, pro qualitate dignitatis aut in crucem tollantur, aut bestiis obiciantur, aut in insulam deportentur.

De periculo iudicantium et providentia eorum.

CCCLXXII. Maius periculum est iudicantis, quam eius qui iudicatur. Unde unicuique providendum est ne aliquem iniuste iudicet aut puniat.

De accusatione adversus Doctorem submovenda.

CCCLXXIII. Accusationes adversus Doctorem nemo suscipiat, quia non potest humano condemnari examine quem Deus suo reservavit iudicio.

Quod hi qui adversus patres armantur, Deo existunt odiosi.

CCCXXIV. Sic odit Deus eos qui adversus patres armantur ut patrum invasores, qui in omni mundo infamia notantur.

Qualiter decimae oblationes fidelium à Sacerdotibus sint dispensandae.

CCCLXXV. Instruendi sunt Presbyteri pariterque admonendi quatinus noverint decimas et oblationes quas à fidelibus accipiunt, pauperum et hospitum et peregrinorum esse stipendia, his non quasi suis, sed quasi commendatis uti debere; de quibus omnibus sciant se rationem reddituros in conspectu divinae maiestatis, et nisi eas fideliter pauperibus et his quibus praemissum est administraverint, condemnationem patiendos. Qualiter vero dispensari debeant, canones sacri instituunt: scilicet ut quatuor partes ex omnibus fiant, una ad fabricam Ecclesiae relevandam, altera pauperibus distribuenda, tertia Presbytero cum suis Clericis habenda, quarta Episcopo reservanda. Et quicquid exinde Pontifex iusserit, prudenti consilio est faciendum.

Quod feminae cum Presbyteris vel reliquis Clericis non debeant habitare, nec eis ministrare; nec intra cancellos stare neque ad altare accedere.

CCCLXXVI. Inhibendum et modis omnibus tenendum est ut nullus Sacerdos eas personas feminarum, sicut in Canonibus insertum continetur, de quibus suspicio potest esse, in domo sua habeat, et non solum illas, sed neque illas quas antiqui Canones concedunt; quia instigante Diabolo, etiam in illis scelus frequenter perpetratum reperitur, aut etiam in pedissequis earum. Nam si qua de his habuerit talem necessitatem cui sit necessaria sustentatio Presbyteri, habeat in villa aut in vico domum, longe a Presbyteri conversatione, et ibi ei subministret quae necessaria sunt. Sed et hoc secundum auctoritatem Canonum modis omnibus prohibendum, ut nulla femina ad altare praesumat accedere, aut Presbytero ministrare, vel infra cancellum stare aut sedere.

Ut incesti à Sacerdotibus per veraces et Deum timentes homines fideliter perquirantur, et canonice puniantur.

CCCLXXVII. De incestis omni studio perquirendum est Sacerdotibus per homines veraces, et timorem Dei ante oculos habentes. Et si reperti fuerint, statim aut per se emendare studeant, aut cum adiutorio Archidiaconi sui vel Episcopi hoc ipsum extirpare satagant; ne tanto flagitio et scelere et illi polluantur et pereant, et alii in eorum vicinitate omnipotentis Dei iram incurrant.

Ut Presbyteri et reliqui Clerici ab omnibus vitiis se caveant, et subiectos sibi fideliter instruant, atque bonis operibus omnibus ducatum praebeant.

CCCLXXVIII. Admonendi sunt Clerici et instruendi ut primum ipsi ab omni fornicatione et immunditia et luxuria, et ab omni pollutione carnis, sint alieni, et tunc plebem sibi subiectam et verbis praedicent, et exempla ostendant, ut ab omni fornicatione, et ab omni inrationabili vel inutili pecudum luxuria et pollutione abstineant, et mundo se corpore et mente Deo praeparent.

De confessionibus fidelium accipiendis et diiudicandis, et consilium dandis qualiter pro modulo et quantitate peccati sit poenitentia.

CCCLXXIX. Quaerendum namque est Sacerdoti, cum accipit cuiuslibet fidelis confessionem peccatorum, qualiter primo peccatum perpetratum, aut si postea iteratum, aut frequenter actum sit; si sponte, si coacte, si per ebrietatem aut per quodlibet ingenium factum sit. Et cum viderit unde radix illius peccati processit, tunc congruam adhibeat medicinam. Qualis vero peccati abhibenda sit medicina, secundum canonum authenticorum sanctorum Patrum esse debet,

et non secundum placitum hominis, sed secundum Dei voluntatem. Nec in hac parte voluntas aut gratia hominis sectanda est, sed voluntas Dei in omnibus exquirenda; quatinus dignis precibus et poenitudine digna placari possit omnipotentis Dei vindicta, quam suo vitio provocavit.

De his qui prius non habentes odium, sed se defendentes, aliquem occiderint, qualiter corrigenda sit temporis institutio.

CCCLXXX. Si quis quiete gradiens per viam, aut si etiam in domo sua fuerit, aut in platea civitatis, aut in villa, subito aut ab alio superventus, aut litis commotione, volens se defendere, non habens contra illum antea odium, interfecerit hominem, septem annis secundum canonicam institutionem poeniteat, tres vero communione privetur; quatuor autem in communione orationum et oblationum susceptus, in Sacerdotis pendeat arbitrio utrum dignus sit corpus Christi accipere, aut usque ad plenitudinem poenitentiae ab eo separari. Abstinentia ciborum in providentia Sacerdotis erit secundum possibilitatem poenitentis, et devotionis et affectum lacrymarum.

De muliere quae duobus fratribus nupserit, et de viro eius, quid agendum sit.

CCCLXXXI. Mulier quae duobus fratribus nupserit, abici debet usque ad diem mortis. Sed, propter humanitatem in extremis suis sacramentis reconciliari oportet; ita tamen ut prius solvatur coniugium, et maneat innupta, et vir eius absque uxore simili poenitentiae sit subditus. Quod si duo fratres cum una femina fornicati fuerint, nescientes alter alterius fornicationem, statim ut cognoverint adulterium, qui eam habet uxorem, dimittat. Et ille quidem, post actam poenitentiam, si uxor defuncta fuerit, potest alteri sociari; illa vivente, nequam. Illa vero nunquam ulterius poterit in coniugium assumi; et iugi poenitentiae submissa, ad exitum vitae communionis gratiam percipiat.

De mulieribus et viris infantes opprimentibus.

CCCLXXXII. Mulier quae dormiens filium suum oppresserit, et mortuus fuerit, sex annis poeniteat. Vir eius, si in domo illius fuit, quatuor. Si vero in uno lecto, simili modo poeniteat, duos in pane et aqua, reliquos quatuor secundum quod Sacerdos illos viderit posse, abstinentiam imponat ciborum.

De muliere quae adulteravit virum suum, similiter et de viro qui uxorem suam adulteravit, qualiter de ambobus agendum sit.

CCCLXXXII *bis*. Mulier habens virum, si adulterium perpetraverit, et occulte ad confessionem venerit, septem annos poeniteat, tres in pane et aqua; caeteros quatuor in pro-

videntia erit Sacerdotis qualiter eam viderit posse; et ita ei ciborum abstinentia imponatur. Similiter et vir habens uxorem, si adulterium perpetraverit, faciat, id est, per triennium non communicet. Si cuius uxor adulterium perpetraverit, et hoc à viro deprehensum fuerit et publicatum, dimittat uxorem, si voluerit, propter fornicationem. Illa vero, secundum quod superius insertum est, publice agat poenitentiam. Vir vero eius, illa vivente, nullatenus habebit licentiam aliam ducere uxorem. Quod si voluerit adulteram sibi reconciliari, licentiam habeat, ita tamen ut pariter cum illa poenitentiam agat, et exacta poenitentia, ad communionis gratiam, sicut superius continetur insertam, utrique accedant. Similis forma et in muliere servabitur. Si eam vir eius adulteraverit, habet potestatem dimittendi virum propter fornicationem. Maneat tamen innupta quamdiu vir eius vixerit; quia nec ille habet potestatem aliam accipere prima vivente, nec illa primo. Habent tamen potestatem semetipsos reconciliari.

Ut ad confirmationem Episcopi omnes devote conveniant, eique quae necessaria sunt ministrare non neglegant.

CCCLXXXIII. Praecipimus ut ad accipiendum, per manus Pontificis impositionem, Spiritus sancti donum sollicite et devote omnes concurrant, et Episcopo sua ea quae necessaria sunt fideliter ministrent, eique ab omnibus et per omnia obediatur.

De parvulorum instructione, tam fidei et baptismatis mysterio, quam sancti Spiritus dono.

CCCLXXXIV. Sciendum est omnibus quod parvuli instruendi sunt, cum ad intelligibilem aetatem venerint, et de fidei sacramento et baptismatis mysterio, et septiformis gratiae sancti Spiritus dono.

De frequenti peccatorum confessione.

CCCLXXXV. Notum esse omnibus volumus quod confessio peccatorum, excepto ea quae Sacerdotibus ad consilium accipiendum Deumque placandum fit, Deo frequenter in oratione sit facienda.

De manifestatione aliorum peccatorum, et quod ea celare peccatum sit.

CCCLXXXVI. Omnibus fidelibus notum fore desideramus quod quorundam peccatorum alienorum conscii, nisi ea emendationis et salutis causa prodiderint, delinquant. Unde scriptum est: *Nihil prodest illi suo errore non pollui qui consensum praestat erranti.* Et alibi: *Non solum qui faciunt, sed qui consentiunt facientibus, rei sunt.*

Quod magis delinquant qui fidem perceperunt, quam alii, si tamen in bono opere persistant.

CCCLXXXVII. Sciendum est omnibus, et sine oblivione retinendum, quod gravius puniantur qui fidem Christi perceperunt, et in malis vitam finierunt, quam illi qui sine fide o) mortui sunt, et tamen bona egerunt opera; quoniam melius est fidem non percipere, quam post eius perceptionem retrorsum abire.

De coniugio, quod à Deo sit institutum.

CCCLXXXVIII. Notum sit omnibus quod coniugium à Deo sit constitutum, et non sit appetendum causa luxuriae, sed procreatione filiorum, et quod bonorum coniugatorum vita per Iob sit designata.

De castitate eorum qui coniugio sunt copulandi.

CCCLXXXIX. Sciendum est omnibus et firmiter retinendum quod hi qui uxores ducere voluerint, sicut eas castas incorruptas cupiunt invenire, sic ad eas casti et incorrupti debent accedere, easque cum benedictione Sacerdotis, sicut in Sacramentario continetur, accipere. Sed prius eas dotali titulo debent conligare.

Ut omnes à minore usque ad maiorem suis Sacerdotibus, sicut ipsi Domino, obedientes existant, cuius vice legatione in Ecclesia funguntur. Ex Capitulis Domni Karoli, Theotonis villa firmatis.

CCCXC. Volumus atque praecipimus ut omnes suis Sacerdotibus, tam maioris ordinis quam et inferioris, à minimo usque ad maximum, ut summo Deo, cuius vice in Ecclesia legatione funguntur, obedientes existant. Nam nullo pacto agnoscere possumus qualiter nobis fideles existere possunt, qui Deo infideles et suis Sacerdotibus inobedientes apparuerint; aut qualiter nobis obedientes nostrisque ministris ac legatis obtemperantes erunt, qui illis in Dei causis et Ecclesiarum utilitatibus non obtemperant. Potius namque, iuxta Veritatis vocem, ille metuendus est qui potest animam et corpus perdere in gehenam, quam ille qui corpus torquere et honores temporales potest auferre. De illis dictum est: *Qui vos audit, me audit. Et qui vos spernit, me spernit.* Et alibi: *Qui vos tangit, tangit pupillam oculi mei.* Et rursus: *Qui scandalizaverit unum de pusillis istis, melius est illi ut suspendatur mola asinaria in collo eius et demergatur in profundo maris.* Et iterum: *Qui vos recipit, me recipit. Et qui me recipit, recipit eum qui me misit.* Et multa alia horumque similia. His ergo fulti oraculis iubemus ut omnes

o) al. mss. *fraude.*

eis pro viribus ad eorum peragenda ministeria, et ad malos et peccatores, atque neglegentes homines distringendos, summopere obedientes existant. Qui autem in his, quod absit, aut neglegentes eisque inobedientes fuerint inventi, sciant se nec in nostro Imperio honores retinere, licet etiam filii nostri fuerint, nec in palatio locum, neque nobiscum aut cum nostris societatem aut communionem ullam habere, sed magis sub magna districtione et ariditate poenas luere. In his namque omnium nostrorum fidelium volumus agnoscere fidem ac benevolentiam; quoniam si haec fideliter et utiliter impleverint, tunc Deo et nobis fideles erunt. Si autem, quod absit, secus egerint, tunc non solum infideles, sed infames atque reprobi manifeste apparentes notabuntur, eorumque domus publicabuntur, et ipsi exiliabuntur. *Capitul. a* 805.

De infantum baptismo, et Ecclesiarum vel altarium seu fidelium consignandorum dubitatione, quid agendum sit.

CCCXCI. Placuit ut infantes, quando non inveniuntur certissimi testes qui eos sine dubitatione baptizatos esse testentur, neque ipsi sunt per aetatem idonei de traditis sibi sacramentis respondere, absque ullo scrupulo tempore legitimo baptizari. Similiter et de Ecclesiis vel altaribus, atque consignandis fidelibus, quotiens super his dubitatur, agendum est; id est, ut sine ulla trepidatione consecrentur, et fideles confirmentur; quoniam quod non ostenditur gestum, ratio non sinit ut videatur iteratum.

De Advocatis vel Defensoribus Ecclesiarum à Principe postulandis.

CCCXCII. Pro Ecclesiarum causis ac necessitatibus earum, atque servorum Dei, Advocati, seu Defensores, quotiens necessitas ingruerit, à Principe postulentur, et ab eo fideliter atque libentur iuxta canonicas sanctiones fidelissimi dentur.

Ut ubi quisque ordinatur, ibi permaneat.

CCCXCIII. Clerici cuiuslibet gradus in quibuscunque locis ordinati fuerint Ministri, ad eadem loca pertineant, atque in ipsis locis perseverent.

De Presbyteris et Ministris Ecclesiae, ut à suis, et non ab aliis Episcopis, chrisma petant vel accipiant. Et de Chorepiscoporum cassanda superstitione.

CCCXCIV. In singulis Episcoporum parochiis Presbyteri eorumque Ministri, non à quibuslibet Episcopis, sed à suis propriis, chrisma petant vel accipiant. Nec alio unquam tempore, iuxta sanctos Canones, vel secundum morem Romanum, nisi in Coena Domini, sanctum chrisma con-

ficiatur. Quibus etiam diebus Presbyteris vel eorum Ministris canonice dispensandum est, sed non aliis tradendum nisi solummodo Presbyteris vel Diaconibus, aut Subdiaconibus bene fidelibus. Indignum enim est ut alii illud suscipiant, nisi illi qui hoc in tradendo usuri sunt. Similiter et hoc statutum est, ut à Chorepiscopis, qui, iuxta Sanctorum decreta, locum septuaginta Discipulorum, id est, Presbyterorum, tenent, vel ab ipsis Presbyteris, nec virginum consecratio, nec sancti Spiritus traditio, nec Ecclesiarum vel altarium consecratio, vel illa quae solis Episcopis debentur, fiat. Nam si à duobus Episcopis Episcopus non potest consecrari, quomodo ille Episcopus erit, aut aliquid de episcopali ministerio, nisi quantum Presbyter, cuius locum in Ecclesia tenet, agere poterit? Omnia ergo quae isti praesumptiosi de episcopali ministerio egerunt, irrita esse comprobantur et effectu carere, atque per omnia, tam ab apostolica Sede quam et omnium Episcoporum decreto, irrita esse, et potius nocumenta quam aliqua adiumenta sunt iudicata, ac saepius interdicta. Ideoque ne fiant sub anathematis vinculo interdicimus, atque qui ab eis sunt polluti potius quam sanctificati, in meliorem statum canonice, id est, à tribus ordinatis Episcopis, ut reformentur iubemus; quia reformatio non est iteratio, sed ecclesiastica et canonica perfectio. *Capitul. a.* 799. *c.* 3. 4.

De his qui rapiunt feminas, ut eas non habeant uxores.

CCCXCV. Placuit ut hi qui rapiunt feminas, vel furantur, aut seducunt, ut eas nullatenus habeant uxores, quamvis eis postmodum conveniat, aut eas dotaverint, vel nuptialiter cum consensu parentum suorum acceperint. Si quis autem uxorem habere voluerit, canonice et legaliter eam accipiat, et non rapiat. Qui vero eam rapuerit, vel furatus fuerit, aut seduxerit, nunquam eam uxorem habeat; sed propinquis suis eam legalibus reddat, et in triplo plenum bannum dominicum componat, et insuper canonice publicam poenitentiam gerat. Ad quod omnes una voce clamaverunt, dicentes: » Ista omnes firmiter tenere volumus, et in perpetuum ab omnibus conservari optamus.«

Quod in omnibus locis Deus orandus sit, et non in aliis quam in Deo dicatis ab Episcopis locis Missa sit celebranda.

CCCXCVI. Sciendum est omnibus quod et in aliis competentibus locis, si locus basilicae procul fuerit, oratio ad Deum et confessio peccatorum fieri debeat et possit; Missarum vero celebratio nonnisi in locis ab Episcopis Deo dicatis, excepto tempore hostilitatis, et hoc nonnisi in altaribus et tabernaculis ab Episcopis Deo dicatis ullatenus ritu fieri possit aut debeat.

De Secularibus qui Episcopis suis inobedientes existunt, et ad emendationem sui tardant venire, quid agendum sit.

CCCXCVII. Si quis secularium, tam maioris ordinis quam et inferioris, peccatum egerit, et vocatus sui Episcopi auctoritate ad emendationem ac poenitentiam venire distulerit, tamdiu sit ab Ecclesia extorris et à catholicorum consortio sequestratus, quousque quod inlicite commisit, emendet, ac reatum suum usque ad satisfactionem canonice diluat, atque reconciliatione proprii Episcopi divinis precibus indulgentiam consequatur et veniam, Ecclesiaeque gremio, á cuius utero deviaverat, peracta satisfactione, ab eodem emendatus Episcopo canonice reddatur.

De Clericis, ut non utantur armis vel sagis.

CCCXCVIII. Ut Clerici pompis aut sagis vel armis non utantur.

Ut ea quae Episcopus in sua dioecesi corrigere non valet, ad alios referat Presules, vel, si necesse fuerit, Regi intimet.

CCCXCIX. Ut ea quae in sua dioecesi Episcopus per se suosque corrigere vel emendare nequiverit, coram reliquis Episcopis ad corrigendum insinuet, vel Regi indicare non tardet: ut qui ecclesiasticis regulis inobediens apparuerit, per Potestates exteras corrigatur.

De his qui Deo famulantur, si in barathrum fornicationis ceciderint, qualiter corrigendi sunt.

CCCC. Statuimus ut si quis servorum Dei vel ancillarum Christi in crimen fornicationis lapsus fuerit, quod in carcere poenitentiam faciat in pane et aqua. Et si ordinatus Presbyter sit, duos annos in carcere permaneat, ut ante flagellatus et scorticatus videatur; et post Episcopus adaugeat. Si autem Clericus vel Monachus in hoc peccatum inciderit, post tertiam verberationem in carcerem missus, vertente anno ibi poenitentiam agat. Similiter et Nonnanes velatae eadem poenitentia teneantur, et radantur omnes capilli capitis eius. *Capitul. a.* 742. *c.* 6.

De his qui à Paganis baptizati fuerint.

CCCCI. Praecipimus ut qui à Paganis baptizati sunt, denuo à Christi Sacerdotibus in nomine sanctae Trinitatis baptizentur, et postea ab Episcopis chrismentur, quia aliter Christiani nec dici nec esse possunt

De his qui à Chorepiscopo confirmati fuerint.

CCCCII. Si quis ab Episcopo, et non à Chorepiscopo, qui non Episcopus, sed vicarius Episcopi, priusquam prohibiti essent, et erant et dicebantur, fuerit confirmatus, reiterari talis confirmatio non debet. Nam Chorepiscopi, ante

apostolicam atque synodalem prohibitionem, non ex numero apostolorum, sed ex septuaginta Discipulorum, ut sacri Canones testantur, ordine erant, quos nunquam Spiritum paraclitum tradidisse novimus. Sed quia olim, ut dictum est, iam dicti Chorepiscopi prohibiti sunt, ideo modo nihil sunt, nec sanctum Paraclitum ullo umquam tempore tradere potuerunt, nec modo possunt. Quapropter non apparet iteratum quod olim canonice non agnoscitur patratum.

Ut qui ab haereticis baptizatus fuerit in nomine Sanctae Trinitatis, non rebaptizetur, sed sola impositione manus perficiatur.

CCCCIII. Quicunque baptizatus fuerit ab haereticis in nomine Patris et Filii, et Spiritus sancti, nullo modo rebaptizari debetur, sed per manus solam impositionem purgandus est.

Ut baptizandi Symbolum discant fidei.

CCCCIV. Baptizandos oportet fidei Symbolum discere, et quinta feria ultimae septimanae Episcopo vel Presbyteris reddere. Et qui in aegritudine constituti baptismum perceperint, sani facti fidei Symbolo doceantur, ut noverint quanta natione digni sunt habiti. Oportet etiam baptizatos post baptismum chrisma coeleste percipere, et regni Christi participes fieri. *Supra c.* 262.

Ut hi de quibus dubitatur utrum baptizati sint, an non, vel à Presbytero Diis immolanti vel immolatitiis carnibus vescenti sunt baptizati, ut rebaptizentur.

CCCCV. Quod hi qui dubitant utrum sint baptizati, an non, vel à Presbytero Diis mactanti vel immolatitiis carnibus vescenti, fuerint baptizati ut baptizentur praeceptum est.

Ne nullus plusquam duas uxores accipiat.

CCCCVI. Ne quisquam amplius quam duas accipiat uxores, quia iam tertia superflua est.

De orationibus et eleemosynis ac Missarum celebrationibus pro fidelibus defunctis fideliter agendis; quibus impii carere debent, quoniam nec eorum eleemosyna à Sacerdotibus vel reliquis fidelibus accipienda est.

CCCCVII. Quod pro catholicis defunctis sint memoriae faciendae, et oblationes et orationes Deo offerendae. Non tamen pro impiis, quamvis sint Christiani, ex his aliquid agere licebit.

Ut nullus Episcopus, sive Presbyter, aliam causam in Synodo prius suggerat, quam ea quae ad emendationem vitae pertinent finiantur.

CCCCVIII. Nullus Episcoporum vel Presbyterorum ali-

quam prius causam suggerere audeat, quam ea quae ad emendationem vitae et ad severitatem regulae, atque ad animae remedia pertinent, finiantur. *Supra c.* 264.

De his qui facultatulam Ecclesiae petunt à Regibus, prava cupiditate inlecti, quid agendum sit.

CCCCIX. Qui reculam Ecclesiae petunt à Regibus, et horrendae cupiditatis impulsu egentium substantiam rapiunt, irrita habeantur quae obtinent, et à communione Ecclesiae, cuius facultatem auferre cupiunt, excludantur. *Ibid. c.* 265.

Ut nullus Episcopus alterius Episcopi res devastet aut plebes invadat.

CCCCX. Ne parochias cuiuslibet Episcopi alterius civitatis Episcopus, canonum temerator, invadat, et vesanae cupiditatis facibus inflammatus, suisque admodum non contentus, rapiat aliena. *Ibid. c.* 266.

De eo qui munuscula Ecclesiae fraudaverit vel quolibet modo invaserit, ut ab Ecclesiae communione arceatur.

CCCCXI. Si quis cuiusque munuscula Ecclesiae sanctis scripturarum titulis conlata nefaria calliditate abstulerit, fraudaverit, invaserit, retentaverit, atque suppresserit, et non statim à Sacerdote commonitus Deo conlata reddiderit, ab Ecclesiae catholicae communione pellatur. *VI.* 134.

De Episcopo iudicato, si apostolicam Sedem appellare voluerit.

CCCCXII. Ut iudicatus Episcopus ad apostolicam Sedem si voluerit, appellet. *Ex Concilio Sardicense, cap.* v. Quod si appellaverit, in cathedra ipsius alter non ordinetur.

De his qui à Iudicibus quos Primates dederint, appellaverint, quid agendum sit.

CCCCXIII. Ut si à Iudicibus quos Primas dederit quis appellaverit, alii Iudices amplioris numeri decernantur. Quod si et ab ipsis appellaverit, ad sententiam Concilii causa deferatur.

De Presbyteris, ut inconsulto Episcopo non praesumant celebrare agenda.

CCCCXIV. Ut Presbyteri, inconsulto Episcopo, in quolibet loco agenda non audeant celebrare.

Ne aliquis Presbyter civitatis sine Episcopi praecepto aliquid agat.

CCCCXV. Ut Presbyter civitatis sine iussione sui Episcopi nihil iubeat, nec in unaquaque parochia aliquid agat.

Ne Presbyteri rem Ecclesiae sine sui consensu Episcopi vendant.

CCCCXVI. Ut Presbyteri rem Ecclesiae sine consensu Episcopi sui non vendant.

De abiecto Clerico ab aliena Ecclesia non recipiendo.

CCCCXVII. Ut abiectum Clericum aliena Ecclesia non admittat.

Ut semper ad Patrem oratio dirigatur.

CCCCXVIII. Ut nullus in precibus nisi ad Patrem dirigat orationem. Et ut prius eas cum instructioribus tractet. *VI.* 66.

De rebus Ecclesiae à nullo iniuste retentandis vel diripiendis.

CCCCXIX. Ne cui liceat res vel facultates Ecclesiis aut Monasteriis, vel xenodochiis, pro quacunque eleemosyna cum iustitia delegatas, retentare, alienare, atque subtrahere. Quod si quis fecerit, tanquam necator pauperum, antiquorum canonum sententiis constrictus, ab Ecclesiae liminibus excludatur donec ea quae sublata sunt aut retenta reddantur. *VI.* 136.

Ut ab Ecclesiae societate extorris habeatur quicunque eius rebus damnum intulerit.

CCCCXX. Ut nullus Episcoporum aut cuiuslibet ordinis Clericus, vel alia quaecunque persona, quibuslibet conditionibus, seu in uno regno seu in alio positas alterius cuiuscunque Ecclesiae res aut petat aut praesumat accipere. Quod si fecerit, tamdiu habeatur à communione altaris, vel ab omnium fratrum ac filiorum caritate suspensus, donec ipse Ecclesiae cuius directo ordine iuris est, ablata restituat. *VI.* 135.

De privilegiis Ecclesiarum inlibate servandis.

CCCCXXI. Privilegia atque praecepta Ecclesiarum manere semper incorrupta praecipimus. Et quicquid ab antecessoribus vel parentibus nostris circa sacrosanctarum Ecclesiarum utilitates constitutum est, vel quae singuli quique Antistites pro causis ecclesiasticis impetrarunt, sub poena sacrilegii iugi solidata aeternitate serventur. *VI.* 390.

De Clericis à propriis Episcopis corrigendis.

CCCCXXII. Placuit ut Clerici non distringantur vel diiudicentur nisi à propriis Episcopis. Fas enim non est ut divini muneris Ministri temporalium Potestatum subdantur arbitrio. Nam si propriorum Episcoporum iussionibus inobedientes extiterint, tunc, iuxta canonicas sanctiones, per Potestates exteras adducantur, id est, per Iudices seculares.

Ut nullus Chorepiscopus per impositionem manus Spiritum sanctum tradat, aut consecrationem pontificalem faciat.

CCCCXXIII. Placuit, sicut Leonis Papae et omnium Episcoporum nostrorum atque reliquorum fidelium generali et synodali consultu decrevimus, ut nullus Chorepiscopus per manus impositionem Spiritum sanctum tradere, aut Sacerdotes vel Levitas aut Subdiaconos sacrare, vel virgines velare, aut sanctum chrisma

conficere, vel Ecclesias aut altaria sacrare, aut benedictionem in publica Missa populis tribuere praesumat: quae omnia summis Pontificibus, id est, cathedralibus Episcopis, debentur, et non Chorepiscopis vel Presbyteris, quorum formam, iuxta sanctorum decreta, Chorepiscopi gerunt. Si autem hi aliquid ex his agere tentaverint, irrita erunt quae ab eis gerentur, et ipsi omni ecclesiastico honore funditus priventur. *Capitul. I. a.* 803. *c.* 5.

De his qui à Chorepiscopis sunt ordinati Presbyteri, Diaconi, vel Subdiaconi.

CCCCXXIV. Ut hi qui à Chorepiscopis Presbyteri vel Diaconi, aut Subdiaconi sunt ordinati, nullatenus in presbyteratus vel diaconatus aut subdiaconatus officio ministrare praesumant. Similiter homines qui ab imperitis ab eis videntur esse confirmati, vel virgines seu Ecclesiae sacratae, aut chrisma confectum, sive altaria dedicata, pro confirmatis vel sacratis aut dedicatis minime habeantur; quia quae illi non habuerunt, dare non potuerunt, quoniam ex his eis quicquam agere non licet: quae omnia summis Pontificibus debentur, et non Chorepiscopis, qui nec summi Pontifices vel Episcopi fuerunt, nec deinceps unquam fieri possunt. Nullum enim ex septuagintá ex his aliquid unquam fecisse legimus vel scimus; ad quorum exemplùm et formam Presbyteros vel Chorepiscopos, antequam ipsi Chorepiscopi prohibiti essent, fuisse agnovimus. Haec vero omnia à cathedralibus Episcopis, qui à comprovincialibus Episcopis aut praesentia aut iudicio Metropolitani consecrati esse noscuntur, agenda sunt, et non à Presbyteris vel Chorepiscopis, qui ambo unius formae esse videntur. Quae si ab eis aut propter praesumptionem acta, ut praedictum est, ab imperitis esse putantur, à cathedralibus tamen Episcopis reformanda vel peragenda sunt; quia quae illi in his agere cogitarunt, imperfecta remanserunt, et, ut iam praelibatum est, quod illi non habuerunt, dare non potuerunt. Episcopi namque non fuerunt, quia nec à tribus Episcopis nec ad aliquam episcopalem cathedram ordinati fuerunt. Et ideo ex his nihil agere potuerunt. Et ne alicui talis ordinatio vel confirmatio, aut consecratio reiteratio esse videatur, adtendat illud quod scriptum est: *Quod non ostenditur gestum, ratio non sinit ut videatur iteratum.* Et reliqua talia, eorumque similia. *Ibid. c.* 6.

Ne Iudices de excessibus malorum iudicent aliquid extra conhibentiam Sacerdotum.

CCCCXXV. Ne Iudices quicquam de perfidorum excessibus, extra Sacerdotum conhibentiam, iudicare praesumant. *VI.* 143.

De Presbyteris Episcoporum, quo ipsi ire non potuerint, ad corrigendum mittendis.

CCCCXXVI. Ut Episcopi tunc immunes habeantur à damnis, cum eorum Presbyteros ad ea quae ipsi non correxerint, miserint corrigenda.

De eo qui fallax in fide repertus fuerit.

CCCCXXVII. Si coram hominibus repertum mendacium et infamem facit et damnis affligit, quanto magis in divina fallax fide praeventus non erit penitus ad accusationem vel ad testimonium admittendus. Merito ergo accusare et testificare prohibentur qui in recta fide suspecti sunt.

Quod non solum flagitia deflenda, sed etiam amaris poenitentiae fletibus sint eradicanda.

CCCCXXVIII. Sicut deflendum Christianis est eorum scelus qui in Christo praevaricatores existunt, ita modis omnibus decernendum ut absque satisfactione Ecclesiae nullus omnino veniam mereatur qui à meliore proposito ad deterius declinasse convincitur, quia crudelis et stupenda praesumptio crudeliori debet extirpari supplicio.

De illo qui non solum furtum fecerit, verum et qui furi consenserit.

CCCCXXIX. Non solum ille qui furtum fecerit, sed etiam et quicunque conscius fuerit, vel furto ablata sciens susceperit, in numero furantium habeatur, et simili vindictae subiaceat. *VI.* 160.

Ut in sancto Paschae Sabbato, die et Parasceve, Missae non agantur.

CCCCXXX. Ut Sabbato sancto, hoc est, in vigilia Paschae, ieiunium ante noctis initium, nisi a parvulis aut infirmis, non solvatur. Nec Missa in Parasceve, aut in eodem Sabbato sancto, vel divina mysteria his duobus diebus celebrentur. Canonibus quippe iubentibus biduo ista sacramenta penitus non debent celebrari. *VI.* 280.

De his qui in locis inlicitis et minime consecratis contra canonicam auctoritatem, Missas celebrare vel audire praesumunt.

CCCCXXXI. Statutum saepissime et inhibitum est ut Missarum celebrationes in locis incongruentibus fieri omnino non debeant. Simul et hoc decretum est, ut si quis Presbyterorum, excepto quando in itinere pergitur, et locus basilicae procul est, et id in altaribus ab Episcopo consecratis fieri necessitas compellit, ne populus Dei Missarum celebratione et corporis et sanguinis dominici perceptione maneat, Missarum celebrationes in huiuscemodi inlicitis locis post tot tantasque prohibitiones facere tentaverit, gradus sui pericu-

lum incurrat. Et hoc populis denuntiandum est, ne Missas in praedictis inlicitis locis Sacerdotibus cantare suadeant, vel haec inlicita facere Presbyteros deprecentur; quoniam scriptum est: *Vide ne offeras holocausta tua in omni loco quem videris, sed in loco quem elegerit Dominus ut ponat nomen suum ibi.* Satius igitur est Missam non audire, quam eam ubi non licet, nec oportet, celebrare aut audire. Et in Canonibus legitur ut nullus Sacerdotum in domibus vel in aliis locis, nisi in Ecclesiis dedicatis, celebrare Missas audeat. Si quis contra haec decreta egerit, canonica correctione feriatur. Simul et hoc statutum est, ut nullus Sacerdos in aliis quam in Deo dicatis vasis, et ab Episcopis consecratis, ministrare seu Missas celebrare praesumat: quia sicut non est concessum ut alii Missas cantent et sacrificia consecrent, quam illi qui ab Episcopis sunt consecrati, ita non est licitum ut in aliis domibus vel altaribus, aut vasis, Missas Sacerdotes celebrare praesumant, quam ab Episcopis consecratis. Sunt etiam ab Episcopis consecranda et benedicenda corporales pallae ac alia vestimenta sacerdotalia, necnon et omnia quae in usus basilicae vel altaris, sive in ministerio Sacerdotum, ad divina mysteria explenda complectuntur, quatinus cum his sacris Deo sacratius sive placabilius ministrare valeant. Unde et in aliis sanctorum Patrum decretis legitur: *Quamquam Deum vera fide ubique orare liceat, sacrificia vero offerre aut corpus Domini confici nullo modo legimus aut veraciter scimus in aliis locis iuste fieri, nisi in locis Deo ab Episcopo dicatis, nisi causa hostilitatis aut summae necessitatis: et hoc non in mansionibus aut in domibus non sacratis, sed in tabernaculis dedicatis ab Episcopis, et altaribus à Pontificibus sacra unctione unctis et divinis precibus consecratis, et hoc summa ex necessitate, et in itinere procul ab Ecclesia positis, ne populus sine Missarum solemnia et sacramenti corporis et sanguinis Domini nostri Iesu Christi perceptione remaneat.* Ab antiquis autem Patribus et praedecessoribus nostris, nulla alia ex occasione, aut pigritia, seu praesumptione, sed propter dictam necessitatem, hoc concessum esse legimus. Aliter quoque, nisi ut praefixum est, in locis non consecratis Missarum solemnia agere non licet. Et hoc nonnisi ex summis et pro praedictis necessitatibus fieri ullo modo licet; quoniam Lex divina admodum praecipiens ait: *Caveat quisque ne offerat holocausta sua in omni loco quem Dominus elegit.* Et alibi: *Recte offert qui ad Ecclesiam necessitate praeoccupante aut infirmitate venire non potest, et aliubi Deum orat.* Sed non recte dividit qui in locis inlicitis et altaribus minime consecratis Missarum celebrationes peragit. Multo enim melius est Missas non cantare aut audire, quam in locis inlicitis Missas cantare aut audire: quoniam qui inlicita agit et prohibita fa-

cit, non modicum errat, et nimis peccat; et nisi poenitentiam canonice et iuste in hoc seculo ex hoc egerit, maximam condemnationem in futuro iudicio propter hoc indubitanter percipiet. Multa vero et innumerabilia exempla ex his in supradictis legalibus, et in aliis canonicis et divinis libris, inveniuntur, quae hic pro prolixitate inserere distulimus, et pro fastidio ac labore scriptorum sive lectorum hic non inseruimus. Nam si quis ex his potiora et plura exempla invenire desiderat, in praefixis libris sufficienter legendo et diligenter quaerendo invenire poterit. Si quis ergo post tot prohibitiones haec decreta imperiali auctoritate renovata, et maxime omnium imperii nostri Populorum ac Procerum nostrorum consensu et hortatu conscripta atque firmata, temerare praesumpserit, si Clericus fuerit, gradus sui periculo subiacebit. Si vero Monachus aut Laicus fuerit, à liminibus Ecclesiae usque ad Ecclesiae satisfactionem extorris fiat. Si autem, quod absit, suo Episcopo vel reliquis Sacerdotibus inobediens vel contumax extiterit, à Comitibus vel Missis nostris comprehensus, in carcerem usque ad nostram et proprii Episcopi atque Ecclesiae satisfationem sub magna aerumna retrusus maneat. *Capitul Episcop. a.* 801. *c.* 9.

Quod incestum committat qui se consanguineae suae usque affinitatis lineam coniungit.

CCCCXXXII. Nullus fidelium usque adfinitatis lineam, id est, usque in septimam progeniem, consanguineam suam ducat uxorem, vel eam quoquo modo incesti macula polluat. Si quis vero hoc scienter temerare praesumpserit, si liber est, bannum nostrum, id est, sexaginta solidos, fisco nostro persolvat, et insuper canonice ut incestus luat, ac publice iuxta canonicos gradus poeniteat. Si autem servus vel ecclesiasticus fuerit, publice flagelletur ac decalvetur, et iuxta proprii Episcopi iussionem poenitentiam publice et canonice gerat. Quod si aliquis, tam liber quam servus, aut ecclesiasticus vel fiscalinus, Episcopo proprio vel suo Archidiacono inobediens vel contumax, sive de hoc sive de alio quolibet scelere, extiterit, omnes res eius à Comite et à Misso Episcopi ei contendantur usque dum Episcopo suo obediat, ut canonice poeniteat. Quod si nec se ita correxerit, et ad Episcopum et canonicam poenitentiam venire distulerit, à Comite comprehendatur, et in carcerem sub magna aerumna retrusus teneatur, nec rerum suarum potestatem habeat quousque Episcopus iusserit. Quod si Comes vel eius Ministri haec adimplere distulerint, canonice ab Episcopo vel à suo Ministro excommunicetur, et usque dum haec pleniter adimpleat, semper communione catholicorum careat, usque dum ipsi Episcopo humanius erga eum aliquid agere placuerit.

Si vero, quod non optamus, ipse Comes aut de praedictis causis aut de ipsa excommunicatione inobediens aut neglegens apparuerit, honore Comitatus pariter et communione careat usque dum ambo in nostram praesentiam veniat, ut nos illum episcopali auctoritate atque imperiali metu ita corrigamus, ut et caeteri timorem habeant, nec deinceps talia committere ullatenus audeant.

Ut incesti, quandiu in scelere manent, non fidelium Christianorum, sed tantum aut Gentilium aut Catechumenorum, vel Energumenorum, locum teneant.

CCCCXXXIII. Incesti, dum in ipso detestando atque infando scelere manent, non inter fideles Christianos, sed inter Gentiles aut Catechumenos vel Energumenos, habeantur; id est, cum Christianis non cibum sumant, non potum, non in eodem vasculo edant aut bibant; sed soli hoc faciant. Non osculentur aut salutentur ab eis. Sed si suis Sacerdotibus inobedientes extiterint, et à tam nefandissimo se scelere segregare atque ad publicam poenitentiam redire noluerint, inter eos habeantur qui spiritu periclitantur immundo, vel etiam inter eos de quibus ipsa Veritas ait: *Si te non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus.* Nam cum fidelibus non debent orare, nec in Ecclesiam intrare, sed ad ianuam Ecclesiae excubare, et intrantibus in eam atque exeuntibus ex ea vultu in terra prostrato veniam postulare, et ut pro se orare non dedignentur flagitare, et lacrymis perfusi, vultu contrito, atque humiliato spiritu, semper omnibus apparere, usque ad satisfactionem Ecclesiae et proprii Episcopi canonicam reconciliationem manere, et ad pristinum incestum numquam redire, nec secularia negotia exercere, nec placitis aut accusationibus vel testimoniis interesse, sed crebris Sacerdotum precibus, manusque Pontificis proprii impositionibus, et eleemosynarum largitionibus, atque caeterorum bonorum hominum *p*) exhibitionibus eos purgari sanarique oportet.

De incestis nullo coniugii nomine praevalendis.

CCCCXXXIV. Incestos nullo coniugii nomine praevalendos esse censemus.

De incestis coniunctionibus.

CCCCXXXV. Si quis eo gradu se incestuoso ordine cum his personis quibus à divinis regulis prohibitum est, coniunxerit, usquequo poenitentiam sequestratione testentur, utrique communione priventur, et neque in palatio habere militiam, neque in foro agendarum causarum licentiam habebunt. Nam quoquo modo praedicto se incesto coniunxerint, Episcopi seu

p) Certe legend.: *operum.*

Presbyteri in quorum dioecesi vel pago actum fuerit, Regi vel Iudicibus scelus perpetratum adnuntient; ut cum ipsis denuntiatum fuerit, se ab eorum communione aut cohabitatione sequestrent. Res autem eorum ad primos parentes usque ad sequestrationem perveniant, sub ea conditione, ut antequam segegentur per nullum ingenium, neque per parentes, neque per emptionem, neque per auctoritatem regiam ad proprias perveniant facultates, nisi praefatum scelus sequestrationis separatione et poenitentia fateantur. *VI.* 409.

De canonicae accusationis ordine.

CCCCXXXVI. Accusationis ordinem canonicis dudum regulis institutum servare iubemus, ut si quis Clericus in criminali vel in leviori causa pulsatur, vel in discrimine capitis arcessitur, non statim reus aestimetur quia accusari potuit, ne subiectam innocentiam faciamus; sed quisquis ille est qui crimen intendit, in iudicium episcopale veniat, nomen rei indicet, vinculum inscriptionis arripiat, custodiat similitudinem, habita tamen dignitatis aestimatione patiatur. Nec sibi fore noverit licentiam mentiendi, cum calumniantes ad vindictam poscat similitudo supplicii.

De servis et libertis, vel infamibus personis, non recipiendis.

CCCCXXXVII. Omnes servi vel liberti omnesque infames personae non permittantur maiores natu accusare, vel omnes quos ad accusanda publica crimina leges publicae non admittunt. Infames sunt cuncti quos decreta canonica et ecclesiastica, atque leges saeculares adscribunt infames esse. *Supra c.* 76.

De Episcopis et reliquis Sacerdotibus, vel Clericis ad seculares Iudices minime accusandis.

CCCCXXXVIII. Si quis Episcopus, Presbyter, aut Diaconus, vel quilibet Clerici apud Episcopos, quia alibi non oportet, à qualibet persona fuerint accusati, quicunque fuerit sive ille sublimis vir honoris, sive ullius alterius dignitatis, qui hoc genus inlaudabilis intentionis arripuit, noverit docenda probationibus, monstranda documentis se debere inferre. Si quis ergo circa huiusmodi personas non probanda detulerit, auctoritate huius sanctionis intelligat se iacturam famae propriae sustinere; ut damno pudoris, existimationis dispendio, discat sibi alienae verecundiae impune insidiari saltem de caetero non licere. Nam sicut Episcopos, Presbyteros, Diaconos, caeterosque, si his obiecta potuerint comprobare, ab ecclesiasticis gradibus aequum est removeri, ita similis videri debet iustitiae modus quod appetitae innocentiae moderatam deferri iussimus ultionem. Ideo huiuscemodi duntaxat causas Episcopi sub testificatione multorum actis audire debebunt.

De Primatum et Metropolitanorum differentia.

CCCCXXXIX. Nulli alii Metropolitani appellentur Pri-

mates, nisi illi qui primas sedes tenent, et quos sancti Patres synodali et apostolica auctoritate Primates esse decreverunt. Reliqui vero qui alias metropolitanas sedes sunt adepti, non Primates, sed Metropolitani vocentur.

De familiaribus vel hominibus, tam liberis, quam servis, Dominum accusantibus, vel secreta eius prodentibus, quid agendum sit.

CCCCXL. Si quis ex familiaribus vel ex servis cuiuslibet domus cuiuscunque criminis delator atque accusator emerserit, eius existimatione caput atque fortunas petiturus cuius familiaritati vel dominio inhaeserit, ante exhibitionem testium, ante examinatum iudicium, in ipsa expositione criminum atque accusationis exordio, ultore gladio feriatur. Vocem enim funestam potius intercidi, quam audiri oportet. Eorum vero accusandi Sacerdotes vel testificandi in eos os obstruimus quos non humanis, sed divinis vocibus, mortuos esse scimus. *Supra c.* 322.

Quod Episcopi à Deo, cuius servi existunt, sint iudicandi, accusandi, vel damnandi; quia iuxta Apostolum, nemo alienum servum debet iudicare. Et quod non ab humanis aut pravae vitae hominibus sint lacerandi, ipso Domino regulam tribuente.

CCCCXLI. Episcopi à Deo iudicandi sunt, non ab humanis aut pravae vitae hominibus sunt lacerandi, ipso Domino exemplum dante quando per ipsum, et non per alios, vendentes et ementes eiecit de templo, et mensas nummulariorum proprio evertit flagello, et eiecit de templo. Et sicut alibi ait: *Deus stetit in synagoga Deorum, in medio autem Deos discernit.*

De his qui se ipsos quocunque modo necant.

CCCCXLII. Quicunque se propria voluntate aut in aquam iactaverit, aut collum ligaverit, aut de arbore praecipitaverit, aut ferro percusserit, aut cuilibet voluntariae se morti tradiderit, istorum oblatio non recipietur.

De his qui Clericum iniuriaverint.

CCCCXLIII. Quicunque Iudex aut Secularis Presbytero aut Diacono, aut cuilibet de clero, aut de iunioribus matris Ecclesiae, absque audientia Episcopi vel Archidiaconi, vel Archipresbyteri, iniuriam inferre praesumpserit, anathema ab omnium Christianorum consortio habeatur. *V.* 192.

Ne Laici intersint quando canonica iura ventilantur, vel regularia examinantur, nisi in propria accusentur persona.

CCCCXLIV. Quando ea quae canonica sunt ventilantur, vel quaedam regularia examinantur, nec Iudices secu-

lares neque aliquos Laicos interesse oportet, nisi eos tantummodo qui in propria accusantur persona.

Ut ecclesiastica iura semper inlibata permaneant.

CCCCXLV. Monemus ut iura Ecclesiarum, sicut à Patribus divinitus inspiratis sunt ordinata, inviolata permaneant. Nihil alienum improbus ambitus concupiscat, nec per alterius imitationem q) suum aliquis quaerat augmentum. *Capitul. III. a.* 814. *c.* 10.

Suggestio populi ad Imperatorem Karolum et Episcopos.

CCCCXLVI. Deus ad hoc vestram religiositatem ordinavit ut et iniustitias removeatis, et praesumptiones abscidatis, et Sacerdotibus laborantibus succurratis, et multis opprobriis locum non praebeatis, sed post agnitionem, ei qui calumniam patitur adiutorium feratis; illum vero qui calumniam facit, si vere est calumniator, abscidatis.

De alienis Iudicibus non recipiendis, et peregrina iudicia vel examina respuenda.

CCCCXLVII. Episcopis singulorum locorum, omnium qui sub eorum degunt moderamine curae sit causas utilitatesque disponere. Valde enim est incongruum ut, omissis suis, alii quilibet illorum se causis admisceant; sed illi eorum vitam competenti regularique debeant moderatione disponere qui eos ordinare canonice possunt, vel à quibus ordinati sunt, et qui pro commissis eorumque animabus compelluntur reddere rationem.

De Episcopo qui adversus proprium Metropolitanum, vel contra alios quosque habuerit causam quid agendum sit.

CCCCXLVIII. Si forte, quod non optamus, aliquem Episcopum contra proprium Metropolitanum vel contra alios quosque contingat aliquid habere causae, decrevimus ut ob hoc Sedis apostolicae iudicium hi qui petere festinant, licentiam habeant: quod scitis canonum etiam antiquorum Patrum institutione permissum.

Quod fundamentum totius bonitatis sit Christus Iesus, et qualiter in ovile ovium per ostium sit intrandum.

CCCCXLIX. Fundamentum aliud nemo potest ponere praeter id quod positum est, qui est Christus Iesus. Quisquis ergo cum dilectione Dei et Proximi, fidei quae in Christo est firmitatem tenet, eundem Iesum Christum Dei et hominis filium apud se posuit fundamentum. Sperandum ergo est quia ubi Christus fundamentum est, bonorum quoque operum sequatur officium. Ipsa quoque per se Veritas dicit: *Qui non*

---

q) Legend. *immutationem.*

intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est et latro. Qui autem intrat per ostium, pastor est ovium. Et paulo post subiecit, dicens: *Ego sum ostium.* Ille ergo in ovile ovium intrat per ostium, qui intrat per Christum. Ipse autem per Christum ingreditur, qui de eodem Creatore ac Redemptore humani generis vera sentit et praedicat, et praedicata custodit; culmen regiminis ad officium portandi oneris suscepit, non ad appetitum gloriae transitorii honoris; curae quoque suscepti ovilis solerter invigilat, ne oves Dei aut perversi homines prava loquentes dilanient, aut maligni spiritus oblectamenta vitiorum suadentes devastent.

De causis definitis minime recommovendis.

CCCCL. Flagitari iudicium non debet de causa quae diffinita vel iudicata est.

De his qui contra Praepositos suos se erigunt, et de accusatoribus vel testibus inimicis, quid agendum sit.

CCCCLI. Qui se contra Praepositos suos erigunt, profecto ostenditur quia esse servi Dei contemnunt. Filius Dei in sancto ait Evangelio: *Ego non accuso nec iudico quemquam.* Nihil enim sine Patre facit Filius, quia communis eorum operatio est et unita voluntas. Hoc vero in loco quasi Iudex loquitur, dicens qualis iudex, quales testes Deo esse debeant, ut cognoscant homines in iudicando quod non ex voluntate et potestate sua, sed ex aequitate debeant formare sententiam. Iustitia in iudicando est manifestanda, non potentia.

De regulis Clericorum.

CCCCLII. Clerici lege Patrum monentur ut à vulgari vita seclusi, à mundi voluptatibus sese abstineant; non spectaculis, non pompis intersint, convivia publica fugiant, privata, non tantum pudica, sed sobria colant, usuris nequaquam incumbant, qui nec turpium occupationes lucrorum fraudesque cuiusquam studiose appetant, amorem pecuniae quasi materiam cunctorum criminum fugiant, secularia officia negotiaque abiciant, honorum gradus per ambitiones non appetant, pro beneficiis medicinae Dei munera non accipiant, dolos et coniurationes caveant; odium, aemulationem, detractionem, et invidiam fugiant; non vanis oculis, non infrenata lingua, aut petulanti tumidoque gestu incedant; sed pudorem ac verecundiam mentis simplici habitu et incessu ostendant. Obscoenitatem etiam verborum, sicut et operum, penitus execrentur. Viduarum ac virginum visitationes frequentationesque fugiant, et contubernia extranearum feminarum nullatenus appetant. Castimoniam quoque inviolati corporis perpetuo conservare studeant, aut certe unius matrimonii vinculo foederentur. Senioribus quoque debitam

praebeant obedientiam, neque ullo iactantiae studio semetipsos attollant. Postremo in doctrina, in lectionibus, psalmis, hymnis, canticis spiritalibus, exercitio iugi divinis cultibus sese mancipandos studeant; scilicet ut dum scientiae operam dant, doctrinae gratiam populis administrent.

De neganda accusatorum licentia criminandi priusquam se ipsos purgaverint de his quae eis obiciuntur.

CCCCLIII. Neganda est accusatis licentia criminandi priusquam se crimine quo premuntur exuerint.

De falsis testibus et periuris, quid agendum sit.

CCCCLIV. Si quis convictus fuerit aliquos ad falsum testimonium vel periurium adtraxisse, aut per quamcunque corruptionem sollicitasse, ipse quidem usque ad exitum non communicet.

De qualitate virginis in coniugio.

CCCCLV. Sciscitandum est si vult pater virginis, quia caput mulieris vir. Requirenda est à patre voluntas virginum, dum Deus relinquat hominem in manibus consilii sui.

Ut Clerici vel Laici in aliena Ecclesia non communicent sine litteris Episcopi sui.

CCCCLVI. Statutum est ut unusquisque Clericus vel Laicus non communicet in aliena plebe sine litteris Episcopi sui.

Ut Laici contemptores Canonum excommunicentur, Clerici vero honore priventur.

CCCCLVII. Si quis statuta supergressus corruperit vel pro nihilo habenda putaverit, si Laicus est, communione, si Clericus, honore privetur. *VI.* 3o3.

Ut qui Clericum alienum defendere nititur, communione privetur.

CCCCLVIII. Si forte aliquis Clericorum regulam disciplinae ecclesiasticae subterfugiens fuerit evagatus, quicunque eum susceperit, et illum Pontifici suo non reconciliaverit, sed magis defensare praesumpserit, Ecclesiae communione privetur.

De accusationibus in Clericorum causis non suscipiendis quae saeculi Legibus prohibentur. Et de Clericis damnatis, à nemine defendendis.

CCCCLIX. Statutum est ut nullae accusationes à Iudicibus audiantur ecclesiasticis quae legibus seculi prohibentur. Et ut si quis cuiuslibet honoris Clericus iudicio Episcoporum quocunque crimine fuerit damnatus, non liceat eum sive ab Ecclesiis quibus praefuit, sive à quolibet homine

defensari; interposita poena damni pecuniae atque honoris, quo nec aetatem nec sexum excusandum esse praecipimus.

Ut non alii Metropolitani Primates appellentur, nisi illi qui primas sedes tenent; quia alii non possunt tres turmas facere de Episcopis, quam illi qui primas sedes tenent; qui tres turmas facere debent, sicut in hac sententia iubetur.

CCCCLX. Placuit ut quotiescunque Concilium congregandum est, Episcopi qui neque aetate neque aegritudine, neque alia graviore necessitate impediuntur, competenter occurrant. Primatibusque suarum provinciarum intimetur ut de universis Episcopis vel duae vel tres turmae fiant, ac de singulis turmis vicissim quotquot electi fuerint, ad diem Concilii instantissime occurrant. *Supra c.* 34.

Quod cum illis quibus Episcopus non loquitur, non sit loquendum, nec excommunicatis communicandum; ut ipsi humilient semetipsos, ut festinius reconcilientur.

CCCCLXI. Ex Epistola sancti Clementis utilia, quae praesenti tempore Ecclesiis necessaria sunt, honorifice proferenda, et cum reverentia ab omnibus fidelibus, ac praecipue Clericis, recipienda; ex quibus quod specialiter placuit propter venerandam antiquitatem, statutis praesentibus roboremus quod suprascriptus beatus Martyr de beatissimi Petri Apostoli constitutione commemorat, dicens: *Quidam autem etiam ex vobis ipsis intellegere debetis si qua sunt quae ipse propter insidias hominum malorum non potest evidentius et manifestius proloqui. Verbi gratia, inimicus est alicui pro actibus suis. Vos nolite expectare ut ipse vobis dicat, cum illo nolite amici esse. Sed prudenter observare debetis, et voluntati eius, videlicet qui Ecclesiae curam gerit, absque commotione obsecundare, et averti ab eo cui ipsum sentitis adversum, sed nec loqui his quibus ipse non loquitur; ut unusquisque qui in culpa est, dum cupit omnium vel vestram sibi gratiam reparare, festinet citius reconciliari ei qui omnibus praeest; ut per hoc redeat ad salutem cum obedire coeperit monitis praesidentis.* Et caetera quae in consequentibus denotantur amicis eorum qui veritati inimici sunt. Sciat itaque deinceps clerus ad reatum, sed et fidelium populus ad culpam sibi ascribendum, si quis in hoc vitium malorum computatur, et disciplinae subversor fore agnoscitur.

De non iniuriandis Episcopis aut lacerandis, sed potius tolerandis.

CCCCLXII. Episcopum vero oportet oportune et importune, atque sine intermissione, Ecclesiam suam docere, eamque prudenter regere, et admonere ut à vitiis se abstineat, et salutem consequi possit aeternam. Et illa cum tan-

ta reverentia eius doctrinam debet suscipere, eumque amare et diligere ut legatum Dei et praeconem veritatis; qui, testante Veritate, quodcunque ligaverit super terram, erit ligatum et in coelo; et quodcunque solverit super terram, erit solutum et in coelo. Nimis timenda est haec sententia, et providendum vobis ne offendatis eos qui tantam à Domino habent potestatem. Et ideo potius obediendi et summopere sunt venerandi, non detrahendi, vel lacerandi, aut eiciendi, sed portandi et amandi, ipso dicente Domino: *Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit.* Ideo haec vobis et omnibus fidelibus praecipimus ut ab his caveatis, et posteris vestris non malum, sed bonum exemplum relinquatis, quoniam iniuria Episcoporum ad Christum pertinet, cuius vice funguntur. Unde et vos, qui veri Dei estis discipuli, abicite à cordibus ante omnia discordias et animorum dissensiones, ex quibus omne opus malum procedit, et benignitatem ac simplicitatem tota mente servate. Veruntamen scitote cuncti quod supra omnes vos laboret Episcopus, quia unusquisque vestrum suum proprium fert laborem, ille vero et suum et singulorum. Et ideo sicut ille pro vobis omnibus, ita et vos omnes pro eo summopere laborare debetis, in tantum ut si etiam necesse fuerit, animas vestras pro eo ponatis; sicut et ipse animam suam pro vobis, si necesse fuerit, ponere debet, ipso dicente Salvatore: *Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis.* Vos vero obedite eis, et vigilate pro eis; quia ipsi vigilant quasi rationem pro animabus vestris reddituri, ut cum gaudio hoc faciant, et non gementes.

De legitimo coniugio.

CCCCLXIII. Decretum est ut uxor legitime viro coniungatur. Aliter enim legitimum, ut à Patribus accepimus et à sanctis Apostolis eorumque successoribus traditum invenimus, non fit coniugium, nisi ab his qui super ipsam feminam dominationem habere videntur; et à quibus custoditur, uxor petatur, et à parentibus propinquioribus sponsetur, et legibus dotetur, et suo tempore sacerdotaliter, ut mos est, cum precibus et oblationibus à Sacerdote benedicatur, et à paranymphis, ut consuetudo docet, custodita, et sociata à proximis, quae tempore congruo petita legibus detur et solemniter accipiatur. Et biduo vel triduo orationibus vacent, et castitatem custodiant; ut boni soboles generentur, et Domino suis in actibus placeant. Taliter enim et Domino placebunt, et filios, non spurios, sed legitimos atque hereditabiles generabunt.

De his qui de suspicione, vel absque legitimo accusatore, aliquos iudicare praesumunt.

CCCCLXIV. Placuit ut nullus quemquam Clericorum

vel Laicorum de suspicione aliqua iudicare praesumat; similiter, ne sine accusatore legitimo quispiam condemnetur, quia pessimum et periculosum est quempiam de suspicione iudicare, aut sine legitimo accusatore quemquam damnare. *V.* 398., *VI.* 381.

Ut Episcopi per singulos annos circumeant parochias suas.

CCCCLXV. Placuit ut unusquisque Episcopus per singulos annos cunctas dioeceses parochiasque suas circuire non neglegat; sed docendo, confirmando, singula quaeque quae necessaria sunt restaurando, et corrigendo, prout melius valuerit, reformare satagat.

Ut Presbyteri et Diaconi, quando per parochias constituuntur, stabilitatis et obedientiae suae atque statuta servare promissionem suo faciant Episcopo.

CCCCLXVI. Quando Presbyteri aut Diaconi per parochias constituuntur, oportet eos professionem Episcopo suo facere. *Capitul. a.* 744. *c.* 10.

Ne Iudices quoslibet Clericos vel Servos Ecclesiae in suis angariis, aut quibuslibet rebus, occupare praesumant.

CCCCLXVII. Ut non liceat Iudicibus Clericos vel servos Ecclesiae in suis angariis occupare.

De Ecclesiis et dotibus earum, ut ad Episcopi semper dispositionem pertineant.

CCCCLXVIII. Placuit ut omnes Ecclesiae cum dotibus et omnibus rebus suis in Episcopi proprii potestate consistant, atque ad ordinationem vel dispositionem suam semper pertineant. *Capitul. III. a.* 814. *c.* 11.

Quod Clerici Iudices seculares adire non debeant.

CCCCLXIX. Ut Clerici qui seculares Iudices appetunt, excommunicentur.

De his qui viduis vim inferunt, aut feminas invitas ducunt.

CCCCLXX. Placuit ut viduis pro castitate violentiam nullus inferat, et ut mulier invita virum non ducat. Quod si quis fecerit, in triplo nobis bannum nostrum persolvat, et ab Episcopo, atque, si necesse fuerit, distringente Comite, publicam per gradus canonicos poenitentiam agere cogatur. Et si inobediens extiterit, nobis per firmissimos fideiussores praesentetur, ut aut in carcerem retrudatur, aut in exilium deportetur; ut et caeteri timorem habeant, ne unquam talia agere praesumant.

De potentibus qui quoslibet expoliant.

CCCCLXXI. Placuit ut si quis potentum quemlibet ex-

poliaverit, et admonente Episcopo non reddiderit, excommunicetur. *VI.* 319.

De his qui Ecclesiam intrant, et non communicant.

CCCCLXXII. Placuit ut omnes qui in Ecclesiam intrant, nisi à suo fuerint excommunicati Sacerdote, communicent. Si qui autem hoc facere noluerint, tamdiu à communione et à Christianorum consortio habeantur alieni, quandiu per satisfactionem Ecclesiae à proprio mereantur per manus impositionem reconciliari Episcopo, et sanctae restitui communioni.

De his qui acceperint Eucharistiam, et non sumpserint.

CCCCLXXIII. Placuit omnes qui sacram acceperint Eucharistiam, et non sumpserint, ut sacrilegi repellantur.

Ut hi qui à Sacerdotibus excommunicantur, à Fidelibus usque ad reconciliationem, nisi quibus permissum fuerit, semper vitentur.

CCCCLXXIV. Placuit ut his qui à suis excommunicantur Sacerdotibus nullus fidelium communicet, nisi quibus permissum ab eis fuerit, nec priusquam canonice reconcilientur ad eos accedat. Quod si quis facere tentaverit, simili sententiae subiaceat.

De his qui pro munere aut favore alicuius iustitiam opprimunt.

CCCCLXXV. Quam sit extraneus à Christianae fidei regula qui se defensorem veritatis insimulat, et veritatem ipsam munerum acceptione commaculat, audiat contra se Prophetam dicentem: *Pro eo quod vendidistis argento iustum et pauperem pro calciamentis, ecce stridebo ego super vos sicut stridet plaustrum onustum foeno; et peribit fuga à veloce, et fortis non obtinebit virtutem suam, et robustus corde inter fortes nudus effugiet.*

Qualiter haec statuta observanda sint. Et de his qui haec contemnunt, sive Clericis, sive Laicis, quid agendum sit.

CCCCLXXVI. Has omnes constitutiones ecclesiasticas, quas summatim breviterque perstrinximus, sicut plenius in Canone continentur, manere perenni stabilitate sancimus. Si quis ergo Clericus aut Laicus harum sanctionum obediens esse noluerit, si Clericus fuerit, excommunicationi subiaceat. Si vero Laicus fuerit et honestioris loci persona, medietatem facultatum suarum amittat, fisci viribus profuturam. Si vero minoris loci persona est, amissione rerum suarum multatus, in exilio deputetur. *Capitul. III. a.* 814. *c.* 13.

De his quae ab antecessoribus nostris circa cultum divinum statuta fuerunt, ut semper inlibata permaneant.

CCCCLXXVII. Quaecunque à parentibus nostris di-

versis sunt statuta temporibus, manere inviolata atque incorrupta circa sacrosanctas Ecclesias praecipimus. Nihil igitur à privilegiis immutetur. Omnibus qui Ecclesiis serviunt tuitio deferatur, quia temporibus nostris addi potius reverentiae cupimus, quam his quae olim praestita sunt immutari. *Ibid. c.* 12.

De Capitulis apostolica auctoritate roboratis.

CCCCLXXVIII. Maxime trium ultimorum capitula istorum librorum apostolica sunt cuncta auctoritate roborata, quia his cudendis maxime apostolica interfuit legatio. Nam eorum nomina, praeter trium, id est, Leonis, Sergii, et Georgii, hic non inseruimus, licet ea per singulos conventus inserta invenissemus, vitantes legentium atque scribentium fastidia. Si quis autem plenius ea nosse voluerit, istorum legat authentica, quibus illa inferta reperiet. Interdum haec dictando et amando, atque operibus complendo, non neglegat; quia, ut Dominus novit, pro amore et utilitate sanctae Dei Ecclesiae, ut horum in prooemio praelibatum est, sunt collecta isticque inserta. Legentibus pax, custodientibus gloria, operibusque haec complentibus vita attribuatur aeterna oramus.

CAPITULARIUM

ADDITIONES QUATUOR.

ADDITIO PRIMA.

Consulto omittimus hanc primam Additionem, quia supra loco suo edita est, pag. 313 — 23.

ADDITIO SECUNDA.

Capitula quae deinceps sequuntur, non tunc quando praescripta, velut in subsequentibus habentur, inventa, collecta, ordinata, hucque inserta esse noscuntur, sed postmodum a Fidelibus reperta, hac in schedula, sicut acta erant, sunt inserta, ut facilius a Fidelibus, quotiens necesse fuerit, reperiantur.

Ordo Capitulorum.

INCIPIUNT CAPITULA QUAE SUNT GENERALITER PER PAROCHIAS POPULIS DENUNTIANDA.

Ut fidei sacramento baptizandi imbuantur. Et ut parvuli de sacris fontibus ab his non suscipiantur, vel homines ad confirmationem teneantur, qui in publica poenitentia adhuc canonice inreconciliati manserunt.

I. Hoc admonendum vel denuntiandum fidelibus necessario praevidimus, ut hi qui fidem Christi expetunt, et profectae aetatis sunt, priusquam ad baptismum accedant instruantur et fidei et baptismatis sacramento. Similiter et illi instruendi sunt qui parvulos de sacro fonte suscipere voluerint, ut intellegant et vim eiusdem sacramenti, et quid pro aliis spoponderint, vel pro quo fideiussores extiterint. Illos tamen specialiter ab his officiis removendos iudicamus, ne alios de sacrosancto fonte baptismatis suscipiant, nec etiam ad percipiendum sancti Spiritus donum aliorum patroni existant, qui et communione canonica privati et poenitentiae publicae sunt subacti, donec per poenitentiae satisfactionem reconciliationem mereantur. Quos enim lex divina et canonica auctoritas ab Ecclesiarum liminibus et à castris militaribus, ne ruina sint populi, sequestrat, multo magis ab his sacris officiis usque ad tempus poenitentiae, ut iam dictum est, peractum, sunt sequestrandi. *VI.* 182.

Quo tempore baptisma celebrari oporteat.

II. Ut extra statuta tempora Canonum baptismata non celebrentur: quia sacri Canones hoc modis omnibus, nisi aliquod periculum institerit, fieri prohibent; in tantum ut etiam eos qui alio tempore baptizantur, à gradibus ecclesiasticis arceant.

Ut pactum in baptismate factum cum Deo à baptizatis observetur.

III. De eo etiam instruendos fideles necessario providimus, ut intellegant pactum quod cum Deo in baptismate fecerunt. Pactum quod cum Deo in baptismate fit, à multis ex toto, à multis ex parte transgreditur. (Ex toto quippe transgreditur r), quando quis post acceptam baptismatis gratiam aut ad infidelitatem, aut haeresim aut certe ad schisma, prolabitur. (Ex parte vero, quando quis aut ad superbiam, aut ad invidiam aut ad caetera vitia spiritalia, quae ex radice superbiae prodeunt, labitur. s) *VI.* 193.

Quid sit abrenuntiatio in baptismo, et quomodo observanda sit.

IV. Quid sit abrenuntiare Diabolo, operibus et pompis eius, valde omnes fideles intelligere oportet. Quapropter necesse est ut praedicatores in admonendo, et auditores in discendo, et opere complendo abhinc, ut suum cavere possint periculum, magnum adhibeant studium. Abrenuntiare igitur Diabolo est penitus eum respuere, spernere, reicere, eique contradicere, seque unumquemque ab eo alienare, sive aliud quid quod hoc verbo in hoc sensu exprimi potest. Opera eius sunt, quae utique operibus Salvatoris contraria existunt. Primum superbia cuius ille auctor est, et quae eum ex Angelo Daemonem fecit, quae est etiam initium omnis peccati, et caetera vitia, quae ex radice procedunt superbiae. Pompa Diaboli haec est quae et pompa mundi, id est, ambitio, arrogantia, vana gloria, omnisque cuiuslibet rei superfluitas in humanis usibus: unde crescit elatio, quae multoties honestati solet adscribi, et caetera huiusmodi quae de fonte superbiae procedere noscuntur. Haec et his similia sunt quae unusquisque fidelis tempore baptismatis à se reiecit, Christoque se mancipavit, pactumque cum Deo fecit ne penitus ad ea quibus abrenuntiavit, rediret. Verum si iura humanae pactionis firmiter conservantur, fixius tamen atque ferventius iura tanti pacti, quae cum Deo facta sunt, inviolabiliter sunt observanda. *Ibid.*

De Scholis per singulas urbes habendis.

V. Inter nos pari consensu decrevimus ut unusquisque Episcoporum in scholis habendis, et ad utilitatem Ecclesiae militibus Christi praeparandis et educandis, abhinc maius studium adhiberet. Et in hoc uniuscuiusque studium volumus probare, ut quando ad provinciale Episcoporum Concilium ventum fuerit, unusquisque Rectorum Scholasticos suos eidem Concilio adesse faciat; quatenus et caeteris Ecclesiis noti sint, et eius solers studium circa divinum cultum omnibus manifestum fiat.

---

r) Desunt in duob. Codd. s) Desunt in iisd. Codd.

Quod ab Episcopis ieiunis impositionem manuum fieri oporteat.

VI. Ut Episcopi, nonnisi ieiuni, per impositionem manuum Spiritum sanctum tradant, exceptis infirmis et morte periclitantibus. Sicut autem duobus temporibus, Pascha videlicet et Pentecosten, baptismum, ita etiam traditionem sancti Spiritus à ieiunis Pontificibus convenit celebrari.

De Presbyteris indiscrete per diversa non mittendis.

VII. Ut Presbyteri, sicut hactenus factum est, indiscrete per diversa non mittantur, nec ab Episcopis, nec ab aliis Praelatis, nec etiam à Laicis; ne forte, propter eorum absentiam, et animarum pericula et Ecclesiarum in quibus constituti sunt neglegantur officia. *VII.* 162.

Ut Presbyteri qui gradum amiserint, canonicae poenitentiae subdantur.

VIII. De Presbyteris gradum amittentibus, visum est nobis ut unusquisque Episcoporum vitam et conversationem, morumque emendationem eorum qui gradum amittunt, tam ipse quam per Ministros suos noverit, eosque poenitentiae canonicae subdere non neglegat, iuxta quod in Concilio Caesariensi, titulo primo, scribitur: *Presbyter, si uxorem acceperit, ab ordine deponatur. Si vero fornicatus fuerit aut adulterium perpetraverit, amplius pelli debet et sub poenitentia redigi.* Nonnulli enim, amisso gradu, adeo filii Belial efficiuntur, ut nec publicis, quia fas non est, nec canonicis, propter quorundam Episcoporum incuriam, legibus constringantur. *VII.* 194.

Ut nullus Presbyterorum Missam solus celebrare praesumat.

IX. Visum etiam nobis fuit illud inhibendum, ut nullus Presbyterorum solus Missam celebrare praesumat; quia ita nec verba Domini salvatoris, quibus mysteria corporis et sanguinis sui Discipulis suis celebranda contradidit, nec Apostoli Pauli documenta declarant, nec etiam in ipsis Actis Apostolorum, si enucleatim legantur, ita fieri debere ullo modo invenitur. Unde conveniendus, immo interrogandus nobis videtur huiusmodi corporis et sanguinis Domini solitarius consecrator, quibus dicit, *Dominus vobiscum*, et à quo illi respondetur, *et cum spiritu tuo*, vel pro quibus supplicando Domino inter caetera, *Memento, Domine, famulorum famularumque tuarum, et omnium circumstantium*, cum nullus circumstet, dicit. Quae consuetudo, quia apostolicae et ecclesiasticae auctoritati refragatur, et tanto mysterio quandam dehonorationem inrogare videtur, omnibus nobis in commune visum est ut deinceps huiuscemodi usus inhibeatur.

Ut in unaquaque Ecclesia proprius Presbyter habeatur.

X. Saepe namque in aliis Conciliis, et nunc in nostris

conventibus, constitutum est ut unaquaeque Ecclesia, si facultas suppetit, proprium habeat Presbyterum, et unusquisque Presbyter una tantum sit contentus Ecclesia.

Ut in die dominico rurale opus non fiat.

XI. Inter caetera vero admonitionis nostrae officia satis illud necessarium visum est, ut populis fidelibus terribiliter denuntietur ut diem dominicum, in quo auctor vitae resurrexit à mortuis, honorabiliter et venerabiliter colant. Nam si Pagani ob memoriam et reverentiam Deorum suorum dies colere, et Iudaei more carnali sabbatum carnaliter observare satagunt, quando magis Christianae religionis devotio, ob memoriam dominicae resurrectionis, eundem diem venerabiliter atque honorabiliter colere debet! Multi namque nostrorum visu, multi etiam quorundam relatu didicimus quosdam in hoc die opera ruralia exercentes fulmine interemptos, quosdam artuum contractione multatos, quosdam etiam visibili igne absumptos, subito in cinerem resolutos poenaliter occubuisse. Proinde necesse est ut primum Sacerdotes, Reges, et Principes, cunctique fideles huic diei debitam observationem atque reverentiam devotissime exhibeant. *VI.* 205.

De Missarum celebrationibus in locis incongruentibus minime agendis.

XII. Illud etiam, quamquam saepe admonitum sit, iterum inculcandum populisque denuntiandum summopere visum fuit, ut Missarum celebrationes in locis incongruentibus fieri omnino non debeant; et necesse est ut unusquisque Episcoporum huiuscemodi temerariam consuetudinem à parochia sua penitus amoveat. Et si quis Presbyterorum abhinc (excepto quando in itinere pergitur, et locus basilicae procul est, et id in altaribus ab Episcopo consecratis fieri necessitas compellit, ne populus Dei sine Missarum celebratione, et corporis et sanguinis dominici perceptione, maneat) Missarum celebrationes in huiusmodi inlicitis locis post tot tantasque prohibitiones facere attentaverit, dignum est ut gradus sui periculum incurrat. Satius igitur est Missam non audire, quam eam ubi non licet, nec oportet, celebrare aut audire. *VI.* 208., *VII.* 396.

Quod Presbyteri inconsultis Episcopis viduas velare non debeant.

XIII. Quia ergo quod saepe in nostris Conciliis prohibitum est, viduas inconsultis Episcopis velari non debere, et eandem constitutionem à quibusdam praevaricari nunc cognovimus, prorsus ne deinceps fieret interdiximus; ut si quispiam Presbyterorum deinceps huius constitutionis contumaciter transgressor extiterit, scilicet ut aliquam viduam inconsulto Episcopo velare praesumat, gradus sui periculum incurrat.

De puellis virginibus à Presbyteris non velandis.

XIV. Similiter et de puellis virginibus à Presbyteris non velandis inhibuimus, in qua re hactenus multos Presbyterorum, partim ignorantia, partim temeritate deliquisse deprehendimus.

Quod quaedam feminae sibi velum absque assensu Sacerdotum imponunt.

XV. Deprehendimus et aliam neglegentiam, eo quod quaedam feminae sine consensu Sacerdotum velum sibi incaute imponant: quod similiter ne ulterius fieret inhibuimus.

De Abbatissis et Sanctimonialibus quae contra Canones viduis et puellis velum imponunt.

XVI. Nihilominus etiam in quibusdam locis inolitum invenimus usum stultitiae plenum, et ecclesiasticae auctoritati contrarium, eo quod videlicet nonnullae Abbatissae et aliquae ex Sanctimonialibus viduis et puellis virginibus contra fas velum imponere praesumant, et ideo nonnullae taliter velatae putant se liberius suis carnalibus desideriis posse vacare, et suas voluntates explere. Quapropter statuimus ut si aut Abbatissa aut quaelibet Sanctimonialis, post hanc diffinitionem, in tantam audaciam proruperit ut aut viduam, aut puellam virginem, velare praesumat, iudicio canonico usque ad satisfactionem subdatur.

De feminis nobilibus quae post mortem virorum suorum capita velant statim.

XVII. De nobilibus feminis quae amissis viris repente velantur, et in propriis domibus diversas necessitates opponentes residere delectantur, de quibus in aliis conventibus coram serenitate vestra iamdudum ventilatum et definitum est, maiori solertique studio admonendas esse et instruendas ab Episcopis statuimus quatenus suae saluti consulant, nec sic indiscrete vivendo, et propria noxiaque libertate utendo, et per diversa vagando, periculum animarum suarum incurrant, semper illud apostolicum ante oculos habentes, quo dicitur: *Vidua quae in deliciis est, vivens mortua est.*

De inlicito accessu feminarum ad altare.

XVIII. Ut inlicitus accessus feminarum ad altare non fiat, modis omnibus inhibuimus. Quia quorundam relatu didicimus in quibusdam provinciis, contra Legem divinam canonicamque institutionem, feminas sanctis altaribus se ultro ingerere, sacrataque vasa impudenter contingere, et indumenta sacerdotalia Presbyteris administrare; et, quod his magis indecentius ineptiusque est, corpus et sanguinem Domini populis porrigere, et alia quaeque ipso dictu turpia sunt, exer-

cere, inhibemus ne ulterius fieri praesumatur. Quod autem mulieres ingredi ad altare non debeant, in Concilio Chalcedonensi et in decretis Gelasii Papae copiose invenitur. *VII.* 190.

Ut nullus Canonicorum vel Monachorum, nisi praedicationis aut alicuius certae necessitatis causa, et hoc cum licentia Episcopi, vel eius qui ab eo sua vice fungitur, Monasterium Monacharum aut Canonicarum adire praesumat.

XIX. Quia etiam comperimus quosdam Canonicos et Monachos, postposito religionis suae pudore, monasteria Sanctimonialium, tam Monacharum, quam Canonicarum, inconsulto Episcopo suo impudenter atque inreverenter adire; qui obtendere solent se non ob aliud illuc accedere nisi aut propinquitatis aut familiaritatis, aut certe nescio cuius conlocutionis gratia: quod factum, quia nec canonico nec monastico congruit proposito, prorsus interdicimus, nisi forte causa praedicationis aut certe inevitabilis necessitas id facere coegerit: et hoc nullatenus sine licentia Episcopi, aut illius qui vice illius fungitur, fieri praesumatur. Quod si sermo praedicationis faciendus est, congruo in loco coram omnibus fiat. Si vero conloquendum cum aliqua Sanctimonialium ratio expostulat, id non alibi nisi in constituto loco, id est, in auditorio, sub testimonio virorum religiosorum et religiosarum feminarum, fiat. Quando vero Sacerdotibus in Monasteriis puellaribus Missarum celebrationes faciendae sunt, cum ministris sibi deputatis illuc ingrediantur. Quibus rite peractis, non ad secretas conlocutiones Sanctimonialium se ullo modo divertant, sed cum ministris suis illico egrediantur. Porro si Sacerdotibus Sanctimoniales peccata sua confiteri voluerint, id non nisi in Ecclesia coram sancto altari, adstantibus haud procul testibus, faciant. Si autem infirmitas praepedierit ut in Ecclesia eadem confessio fieri nequeat in quacunque libet domo facienda est, sed non nisi testibus similiter haud procul adstantibus fiat. Nullo modo quippe videtur nobis convenire ut Monachus, relicto Monasterio suo, idcirco Sanctimonialium monasteria adeat ut confitentibus peccata sua modum poenitentiae imponat.

Quod pecunia à paupere non sit exigenda cum usura.

XX. Quia ergo in multimodis usurarum adinventionibus quosdam Clericos et Laicos oblitos praeceptionis dominicae, qua dicitur: *Pecuniam tuam non dabis ad usuram, et frugum superabundantiam non exiges; ego Dominus Deus vester,* in tantam turpissimi lucri rabiem exarsisse cognovimus, ut in multiplicibus atque innumeris usurarum generibus sua adinventione et cupiditate repertis, pauperes affligant, opprimant, et exhauriant, adeo ut multi fame confecti pereant, multi etiam, propriis derelictis, alienas terras expe-

tant, in quibuscunque locis hoc fieri didicimus, ne ulterius fieret, cum ingenti protestatione modis omnibus inhibuimus, attendentes illud quod in libro Exodi Dominus per Legislatorem dicit: *Si pecuniam tuam dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum, non urgeas eum quasi exactor, nec usuris opprimas.* In libro quoque Levitici: *Si attenuatus fuerit frater tuus et infirmus manu, et susceperis eum quasi advenam et peregrinum, et vixerit tecum, non accipias ab eo usuram, nec amplius quam dedisti. Time Dominum Deum tuum, ut vivere possit frater tuus apud te.* Et in libro Deuteronomii: *Si unus*, inquit, *de fratribus tuis qui morantur intra portas civitatis tuae, in terra quam Dominus Deus daturus est tibi, ad paupertatem venerit, non obdurabis cor tuum, nec contrahes manum, sed aperies eam pauperi, et dabis mutuum quo indigere eum perspexeris.* Item in eodem: *Cave ne forte subrepat tibi impia cogitatio, et dicas in corde tuo, Appropinquat septimus annus remissionis, et avertas oculos tuos a paupere fratre tuo, nolens ei mutuum quod postulat commodare, ne clamet contra te ad Dominum, et fiat tibi in peccatum; sed dabis ei, nec ages quippiam callide in eius necessitatibus sublevandis, ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in omni tempore in cunctis ad quae manum miseris.* Amos Propheta ait: *Audite hoc, qui conteritis pauperem, et deficere facitis egenos terrae, dicentes: Quando transibit messis, et venundabimus merces, et sabbatum, et aperiemus frumentum, ut imminuamus mensuram, et augeamus siclum, et supponamus stateras dolosas, ut possideamus in argento egenos et pauperes pro calciamentis, et quisquilias frumenti vendamus?* Hieronymus in expositione Ezechielis Prophetae: *Putant quidam usuram tantum esse in pecunia. Quod praevidens scriptura, omnis rei aufert superabundantiam, ut plus non recipias quam dedisti. Solent in agris frumenti et milii, vini et olei, caeterarumque specierum usurae exigi, sive, ut appellat sermo divinus, superabundantiae: verbi gratia, ut hyemis tempore demus decem modios, et in messe recipiamus quindecim; hoc est, amplius parte media: qui iustissimum se putaverit, quartam plus accipiet portionem. Et solent augumentari ac dicere: Dedi unum modium, qui satus fecit decem modios. Nonne iustum est ut medium modium de meo plus accipiam, cum ille mea liberalitate novem et semis de meo habeat?* Nolite errare, *inquit Apostolus*, Deus non irridetur. *Respondeat enim nobis breviter foenerator misericors, utrum habenti dederit, an non habenti. Habenti utique dare non debuerat; sed dedit quasi non habenti. Ergo quare plus exigit quasi ab habente? Alii pecunia foenerata solent munuscula accipere diversi generis et non intellegunt usuram appellari et superabundantiam quicquid illud est, si ab eo quod dederint plus accepe-*

rint. De mensurarum namque inaequalitate, et modiis iniustis et sextariis, quae Domini Lege haberi prohibentur, qualiter res ad certam correctionem perduci possit, non satis perspicue nobis patet, eo quod in diversis provinciis diversae ab omnibus pene habeantur, Hoc tamen modis omnibus optamus et admonemus, ut saltem nullus duplices mensuras in sua dominatione aut habeat aut haberi permittat, quoniam hac occasione multos pauperes affligi in plerisque locis cognovimus.

De diversis malorum flagitiis.

XXI. Sunt sane diversorum malorum patratores, quos et Lex divina improbat et condemnat, pro quorum etiam diversis sceleribus et flagitiis populus fame et pestilentiâ flagellatur, et Ecclesiae status infirmatur, et regnum periclitatur. Contra quos nos eorum malitiam exagerantes, quanquam in sacris eloquiis satis sint exsecrata, necessarium praevidimus iterum nostra admonitione et exhortatione praecaveri omnino oportere; sicut sunt diversarum pollutionum patratores, quas cum masculis et pecoribus nonnulli diversissimis modis admittunt, quae incomparabilem dulcedinem piissimi Creatoris ad amaritudinem provocantes, tanto gravius delinquunt, quanto contra naturam peccant: pro quo etiam scelere igne coelesti conflagratae infernique hiatu absorptae sunt civitates, necnon et quadraginta et eo amplius millia stirpis Benjamineae mucrone fraterno confossa sunt. Haec porro indicia et evidentes vindictae declarant quam detestabile et exsecrabile apud divinam maiestatem hoc vitium extet. Extant et alia perniciosissima mala, quae ex ritu Gentilium remansisse non dubium est; ut sunt magi, arioli, sortilegi, venefici, divini, incantatores, somniatorum coniectores, quos divina Lex inretractabiliter puniri iubet. De quibus in Lege dicitur: *Anima quae declinaverit ad magos et ariolos, et fornicata fuerit cum eis, ponam faciem meam contra eam, et interficiam illam de medio populi sui. Sanctificamini et estote sancti, quia ego sanctus sum Dominus Deus vester. Custodite praecepta mea, et facite ea, quia ego Dominus qui sanctifico vos.* Et alibi: *Magos et ariolos et maleficos terrae vivere ne patiamini.* Dubium etenim non est, sicut multis est notum, quod quibusdam praestigiis atque diabolicis illusionibus ita mentes quorundam inficiunt poculis amatoriis, cibis, vel phylacteriis, ut in insaniam versi à plerisque iudicentur, dum proprias non sentiunt contumelias. Ferunt enim suis maleficiis aera posse conturbare, et grandines immittere, futura praedicere, fructus et lac auferre, aliisque dare, et innumera à talibus fieri dicuntur. Qui ut fuerint huiusmodi reperti viri seu feminae, in tantum disciplina et vigore Principis acrius

corrigendi sunt, in quantum manifestius ausu nefando ac temerario servire Diabolo non metuunt. De his quoque in Concilio Ancyrano, titulo xxiii, ita scriptum est: *Qui divinationes expetunt, et morem Gentilium subsequuntur, aut in domos suas huiuscemodi homines introducunt, inquirendi aliquid arte malefica, aut expiandi causa, sub regula quinquennii iaceant secundum gradus poenitentiae definitos.* Oportet enim haec in omnibus, et maxime in his locis ubi licite et impune multi se posse aut perpetrare hoc confidunt, ut studiosius et diligentius admoneantur et severius corrigantur.

De aliis vitiis quae in usu quasi per naturam habentur.

XXII. Sunt et alia detestanda vitia, quae ita habentur quasi naturaliter in usu, ut ea perpetrantes quanti sint discriminis non advertant; sicut sunt ea quae Apostolus aperte enumerat, id est, ebrietates, comessationes, contentiones, irae, rixae, dissensiones, detractiones, invidiae, inimicitiae, quae homines, iuxta eundem Apostolum, à regno Dei excludunt, ita inquientem: *Qui enim talia agunt, regnum Dei non consequentur.* In tantum enim ea impudenter et fidenter quidam committunt, ut merito de illis dici possit: *Laetantur cum male fecerint, et exultant in rebus pessimis.* Unde oportet ut omnes Christiani haec et subtiliter intellegant et studiosissime caveant, ne forte ea perpetrantes, et alia bona quae agunt, perdant, et propter haec à regno Dei se alienos faciant. Similiter etiam de otioso sermone, iuxta Domini vocem, omnes reddituri sumus in die iudicii rationem: de scurrilitate et stultiloquio et maledictionibus, *quoniam*, iuxta Apostolum, *maledicentes regnum Dei non possidebunt:* de mendacio, de periculoso, noxio, assiduoque iuramento, et obscoenis turpibusque canticis, omnibus Christianis intellegendum et observandum est ut summopere ab his se caveant, ne his studentes per neglegentiam detrimentum suarum patiantur animarum. Haec igitur quae breviter praemissa sunt, primum adiuvante divina gratia à nobismetipsis abdicando, formam et exemplum aliis praebere volumnus, et fidelibus vestris humiliter innotescere, et fideliter denuntiare necessario iudicavimus. Sed et per parochias nostras omnes admonendo instruere cupimus, ne, quod absit, per suam ignorantiam et nostram neglegentiam huiuscemodi mortiferis subiaceant vitiis.

Quod Laici uxores sola causa filiorum habere debeant, et quod coniugium à Deo est institutum.

XXIII. Congessimus etiam in opere conventus nostri nonnulla alia capitula ad Laicorum fidelium observationem et salutem pertinentia, quorum hic omissa prolixitate mentionem tantum facimus; scilicet quod nosse eos oporteat coniugium à Deo esse constitutum, et quod non sit causa luxuriae, sed cau-

sa potius filiorum appetendum, et ut virginitas, sicut Doctores nostri tradunt, usque ad nuptias sit custodienda, et ut uxores habentes neque pellicem neque concubinam habere debeant; quomodo etiam in castitate uxores suas diligere, eisque, utpote vasi infirmiori, honorem debitum debeant impendere; et quod commixtio carnalis cum uxoribus gratia fieri debeat prolis, non voluptatis; et qualiter à coitu praegnantium uxorum viris abstinendum sit, nec non et qualiter menstruo tempore viris ab uxoribus suis abstinendum sit, et quod nisi causa fornicationis, ut Dominus ait, non sit uxor dimittenda, sed potius sustinenda; et quod hi qui causa fornicationis dimissis uxoribus suis alias ducunt, Domini sententia adulteri esse notentur; sive etiam qualiter incesta Christianis cavenda sint, et quod loca Deo dicata frequentius devotiusque à fidelibus, ad Deum exorandum sibique propitium faciendum, sint adeunda; et quod in basilicis Deo dicatis non sit fabulis otiosis, turpibusque et obscoenis sermocinationibus, vacandum, et negotia secularia publicaque placita habenda; et quod qui haec in Ecclesiis Dei faciunt, maiora sibi peccata accumulent. De iusto iudicio iudicando, et munerum acceptione cavenda. De falso testimonio vitando, et de detractione vitanda, necnon et de caeteris quae longum est dinumerare. Sunt etiam alia plura flagitia pernecessario corrigenda, quae nos ideo hic inserere non necessarium duximus, quoniam satis evidenter in vestris Capitulis ea comprehensa esse scimus, quae vos vestra auctoritate et Fidelium consultu per strenuos Missos vestros corrigenda esse censuistis. Haec nos fideles et devotissimi famuli et oratores vestri, iuxta parvitatem sensus nostri, prout brevitas temporis permisit, secundum sanctam ordinationem vestram, de his quae ad nostram et Consacerdotum subiectorumque nostrorum correctionem et emendationem pertinere perspeximus, necnon et de his quae populis necessario annuntianda et admonenda praevidimus, illud etiam quod vestrae pietati deposcendum modo iudicavimus, pauca de multis quae in nostris conventibus gesta sunt excerpentes, in unum redigendo succincte et ordinatim adnotavimus. Sed quamquam ordine praepostero de his quae praemissa sunt, vestro ardentissimo desiderio prius satisfacere elegerimus, illud tamen quod in capite prius ponendum fuerat, et ad vestram specialiter personam ministeriumque pertinere cognovimus, nullatenus oblivioni tradidimus; sed potius vestrae saluti prospicientes, nonnulla capitula necessaria fideliter collegimus, et vobis familiariter admonitionis gratia porrigenda devovimus; ut aperte atque distincte inspiciendo, legendo et audiendo, vestra cognoscere possit solertia de quibus et pro quibus in memoratis conventibus nostris, secundum virium possibilitatem nostrarum, fideliter egerimus.

De Regis vocabulo, et qualis esse debeat ipse.

XXIV. Ut quid Rex dictus sit, Isidorus in libro Sententiarum scribit. Rex enim, inquit, à recte agendo vocatur. Si enim pie et iuste et misericorditer agit, merito Rex appellatur. Si his caruerit, non Rex, sed tyrannus est. Antiqui autem, ut idem Isidorus in libro Etymologiarum scribit, omnes Reges Tyrannos vocabant. Sed postea pie et iuste et misericorditer regentes, Regis sunt nomen adepti; impie vero, iniuste, crudeliterque principantibus, non Regis, sed tyrannicum aptatum est nomen. Unde et beatus Gregorius ait in Moralibus: *Viros namque sanctos proinde Reges vocari in sacris eloquiis didicimus, eo quod recte agant, sensusque proprios bene regant, et motus resistentes sibi rationabili discretione componant. Recte igitur illi Reges vocantur, qui tam semetipsos quam subiectos bene regendo pacificare noverunt.* Ad quid etiam constitutus sit Imperator, Fulgentius in Libro de veritate praedestinationis et gratiae scribit: *Clementissimus quoque Imperator non ideo est vas misericordiae praeparatum in gloria, quia apicem terreni principatus accepit, sed si in imperiali culmine recta fide vivat, et vera cordis humilitate praeditus, culmen regiae dignitatis sanctae religioni subiiciat; si magis in timore servire Deo, quam in tumore dominari populo delectetur; si in eo lenitas iracundiam mitigat, ornat benignitas potestatem; si se magis diligendum, quam metuendum cunctis exhibeat; si subiectis salubriter consulat; si iustitiam sic teneat, ut misericordiam non relinquat; si prae omnibus ita se sanctae matris Ecclesiae catholicae meminerit filium, ut eius paci atque tranquillitati per universum mundum prodesse suum faciat principatum. Magis enim Christianum regitur ac propagatur imperium dum ecclesiastico statui per omnem terram consulitur, quam cum in parte quacunque terrarum pro temporali securitate pugnatur.* Unde et Isidorus scribit: *Principes namque seculi nonnunquam intra Ecclesiam potestatis adeptae culmina tenent, ut per eandem potestatem disciplinam ecclesiasticam muniant. Caeterum intra Ecclesiam potestates necessariae non essent, nisi ut quod non praevalet Sacerdos efficere per doctrinae sermonem, Potestas hoc imperet per disciplinae terrorem. Saepe per regnum terrenum coeleste regnum proficit; ut qui intra Ecclesiam positi contra fidem et disciplinam Ecclesiae agunt, rigore Principum conterantur, ipsamque disciplinam, quam Ecclesiae utilitas exercere non praevalet, cervicibus superborum Potestas principalis imponat.* Salomon in Proverbiis: *Misericordia et veritas custodiunt Regem, et roborabitur clementia thronus eius.*

De ministerio regali, quale sit.

XXV. Regale namque ministerium specialiter est po-

pulum Dei gubernare, et regere cum aequitate et iustitia, et ut pacem et concordiam habeant studere. Ipse enim debet primo defensor esse Ecclesiarum et servorum Dei, viduarum, orphanorum, caeterorumque pauperum, necnon et omnium indigentium. Ipsius enim terror et studium huiusmodi, in quantum possibile est, esse debet; primo, ut nulla iniustitia fiat; deinde, si evenerit, ut nullo modo eam subsistere permittat, nec spem delitescendi sive audaciam male agendi cuiquam relinquat; sed sciant omnes quoniam si ad ipsius notitiam pervenerit quippiam mali quod admiserint, nequaquam incorrectum aut inultum remanebit, sed iuxta facti qualitatem erit et modus iustae correctionis. Unde oportet ut ipse qui Iudex est iudicum, causam pauperum ad se ingredi faciat, et diligenter inquirat, ne forte illi qui ab eo constituti sunt, et vicem eius agere debent in populo, iniuste aut neglegenter pauperes oppressiones pati permittant. Scire autem et unumquemque, cuiuslibet sit ordinis, oportet, quia si de otioso sermone Deo rationem redditurus est, multo magis de ministerio sibi divinitus commisso. De ministerio autem Regis ita Iob loquitur: *Cumque sederem quasi Rex circumstante exercitu, eram tamen moerentium consolator; auris audiens beatificabat me, et oculus videns testimonium reddebat mihi quod liberassem pauperem vociferantem, et pupillum cui non esset adiutor. Benedictio perituri super me veniebat, et cor viduae consolatus sum. Iustitia indutus sum, et vestivit me sicut vestimento et diademate iudicio meo. Oculus fui caeco, et pes claudo. Pater eram pauperum, et causam quam nesciebam, diligentissime investigabam. Conterebam molas iniqui, et de dentibus illius auferebam praedam.* Salomon ait: *Rex qui sedet in solio iudicii, dissipat omne malum intuitu suo.* Item idem in libro Sapientiae: *Diligite iustitiam, qui iudicatis terram: sentite de Domino in bonitate, et simplicitate cordis quaerite illum.* Item ibi: *Audite ergo, Reges, et intelligite; discite, Iudices finium terrae praebete aures, vos qui continetis multitudines et placetis vobis in turbis nationum, quoniam data est à Domino potestas vobis et virtus ab altissimo, qui interrogabit opera vestra, et cogitationes scrutabitur; quoniam cum essetis ministri eius, non recte iudicastis, neque custodistis legem iustitiae, neque secundum voluntatem Dei ambulastis. Horrende et cito apparebit vobis Dominus, quoniam iudicium durissimum in his qui praesunt, fiet. Exiguo enim conceditur misericordia; potentes autem potenter tormenta patientur. Non enim subtrahet personam cuiusquam Dominus, nec reverebitur cuiusquam magnitudinem, quoniam pusillum et magnum ipse fecit, et aequaliter pro omnibus cura est illi.* Extant et alia innumera sanctarum Scripturarum testimonia regio nomini et offi-

cio convenientia; super quibus colligendis vestra sancta devotio idcirco magnum nobis ademit laborem, eo quod divina gratia adeo tot virtutum praerogativis vestrum repleverit animum, et exornaverit dignitatem, ut non sit necesse Sacerdotibus Domini copiosioribus exemplis qualibet exageratione vestrum animum onerare. Quare Deo omnipotenti gratias uberrimas ac multiplices referimus, qui ita vos pia religione, sancta devotione, benigna humilitate, amore iustitiae, operibus misericordiae, caeterarumque sanctarum virtutum perfectione sua gratuita pietate ditavit, ut merito ab omnibus amandi et imitandi sitis. Verum quod si haec vobis coelitus adtributa non fuissent, cum temporali periculo propter auctoritatem ministerii nostri vos ad ea peragenda admonere, immo admonendo exigere à vobis quoquo modo debueramus, vos e contra, propter divinum amorem et honorem, et admonendo nos ad potiora provocatis, et pium opportunumque adiutorium nobis ferre devotissime curatis. Proinde humillimis precibus specialiter pietati vestrae suggerimus ut bonum quod coepistis, Deo opitulante indesinenter perficere non gravemini, et in adimplendis operibus iustitiae et pietatis ac misericordiae nullatenus deficiatis; quoniam non inchoantibus, sed perficientibus, praemium aeternae vitae datur. Et iuxta Veritatis vocem: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.*

Quod in eligendis et constituendis Ecclesiae Rectoribus, Regem magnam vigilantiam adhibere oporteat.

XXVI. Iterum monendo magnitudini vestrae suppliciter suggerimus, ut deinceps in bonis Pastoribus Rectoribusque in Ecclesiis Dei constituendis magnum studium atque solertissimam adhibeatis curam: quia si aliter factum fuerit, et ordo ecclesiasticus suum non habebit dignitatem, et religio Christiana in multis labefactando damna detrimenti sui patietur, et animae vestrae, quod non optamus, periculum generabitur.

De Abbatissis constituendis.

XXVII. Similiter deposcimus ut in Abbatissis constituendis vestrum specialiter caveatis periculum, sicut vobis saepe est admonitum, et per divinam auctoritatem crebrius manifestatum.

De adiutoribus reipublicae et ministris eligendis.

XXVIII. Sed et hoc obsecramus, ut in eligendis adiutoribus vestris et reipublicae ministris, qui vice vestra populum Dei regere et gubernare atque iudicare debent, solertissimam providentiam habeatis, semper illud attendentes quod in libro Exodi ad Moysem dicitur: *Provide,* inquit, *de om-*

ni populo viros prudentes et timentes Deum, in quibus sit veritas et qui oderint avaritiam, et constitue ex eis Tribunos et Centuriones et Quinquagenarios, qui iudicent populum omni tempore. Quicquid autem maius fuerit, referant ad te, et ipsi minora tantummodo iudicent, leviusque tibi sit, partito in alios onere. Si hoc feceris, implebis imperium Domini, et praecepta eius poteris sustentare. Unde et in libro Deuteronomii: *Iudices*, inquit, *et magistros constitues in omnibus portis tuis quas Dominus Deus tuus dederit tibi, per singulas Tribus tuas, ut iudicent populum iusto iudicio, nec in aliquam partem declinent.* Item ibi: *Dixique vobis in illo tempore: Non possum solus sustinere vos, quoniam Dominus Deus vester multiplicavit vos, et estis hodie sicut stellae coeli plurimae. Dominus Deus patrum vestrorum addat ad hunc numerum multa millia, et faciat vobis sicut locutus est. Non valeo solus vestra negotia sustinere, et pondus et iurgia. Date e vobis viros sapientes et gnaros, et quorum conversatio sit probata in Tribubus vestris.* Sed et in libro Paralipomenon ita legitur: *Constituitque Rex Iosaphat Iudices terrae in cunctis civitatibus Iuda munitis per singula loca. Et praecipiens Iudicibus, Videte, ait, quid facitis: non enim hominis exercetis iudicium, sed Domini; et quodcunque iudicavertis, in vos redundabit. Sit timor Domini vobiscum, et cum diligentia cuncta facite; non enim est apud Dominum Deum vestrum iniquitas, nec personarum acceptio, nec cupido munerum.* Rogamus etiam vestram pietatem propter divinam misericordiam vestramque salutem, ac totius populi utilitatem, necnon et regni honorem atque stabilitatem, ut vestra pietas solertissimam vigilantiam adhibeat quatenus Consiliarii et dignitatis vestrae Ministri, custodesque animae vestrae et corporis, qui debent esse intra regnum aliis decus et bonitatis exemplum, et in exteris nationibus bonae opinionis condimentum, caritatem, pacem, atque concordiam, omni simulatione et calliditate postposita, ad invicem habeant; ut secundum Dei voluntatem et vestram honestatem, atque totius regni profectum, communiter decertent, et veri vobis adiutores in omnibus concorditer existant. Tunc etenim veri consiliarii verique adiutores vestri et totius regni salubriter esse poterunt, si unanimes extiterint et in invicem dilectionem habuerint. Decet quippe ut sacra domus vestra cunctis spectabilis appareat et imitabilis existat, et fama suae bonae opinionis, sive alios imperii vestri subiectos, sive exteras nationes, abundantissime perfundat. Ubi igitur omnes dissensiones et discordiae dirimendae, et omnis malitia imperiali auctoritate est comprimenda, necesse est ut quod in aliis corrigere decernit, in ea minime reperiatur. Nam et hoc humiliter obsecrando admonemus, ut liberos vestros, quos vobis divina pietas largiri voluit, in timore Dei iugiter

diligenterque erudiatis, sicuti et facitis, et ut in mutuae dilectionis caritate, et fraternitatis amore atque unanimitatis concordia, vicissim consistant, sedula paternaque admonitione insistatis; et ne inlicitis actibus Creatoris sui offensam incurrant, provida solertique circumspectione nihilominus invigiletis; attendentes beatum Iob, cuius studium, ut beatus Gregorius in Moralibus Libris scripsit, circa filios erudiendos tale extitit, ut non solum eos exterius perfectos opere et sermone efficeret, verum etiam eorum corda sacrificii oblatione mundaret. Attendite etiam et David instruentem Salomonem filium suum, de quo in primo libro Malachim legitur: *Ego*, inquit, *ingredior viam universae terrae. Confortare, et esto vir fortis, et observa custodias Domini Dei tui, ut ambules in viis eius, et custodias ceremonias eius et iudicia eius, et praecepta et testimonia, sicut scriptum est in lege Moysi.* Et in libro Paralipomenon: *Tu autem, Salomon fili mi, scito Deum patris tui, et servi ei corde perfecto et animò voluntario.* Attendite etiam Tobi, de quo legitur quod cum factus esset vir, accepit uxorem Annam ex tribu sua, et genuit ex ea filium, nomen suum imponens ei, quem ab infantia timere Deum docuit, et abstinere ab omni peccato. Item idem alloquens eundem filium suum: *Omnibus*, inquit: *diebus vitae tuae habeto Deum in mente, et cave ne aliquando peccato consentias, et praetermittas praecepta Dei nostri. Ex substantia tua fac eleemosynam, et noli avertere faciem tuam ab ullo paupere: ita enim fiet ut nec à te avertatur facies Domini. Quomodo potueris, ita esto misericors.* Et caetera. Item paulo post: *Attende tibi, fili, ab omnī fornicatione, et praeter uxorem tuam nequaquam patiaris crimen scire. Superbiam nunquam in tuo sensu aut in corde dominari permittas: ex ipsa enim initium sumpsit omnis perditio.* Et idem, non post multa: *Consilium semper à sapiente perquire, omni tempore benedic Deo, et pete ab eo ut vias tuas dirigat, et omnia consilia tua in ipso permaneant.* Item idem: *Audite ergo, filii mei, patrem vestrum; servite Domino in veritate et inquirite ut faciatis quae sunt placita illi; et filiis vestris mandate ut faciant iustitias et eleemosynas, et ut sint memores Dei, et benedicant eum t) in omni tempore in veritate et in tota virtute sua.* His omnibus praelibatis, notescimus vobis quod ea quae in Capitulis vestris nobis tractanda commisistis, scilicet quid à Principibus et reliquo populo, vel ita ut divina auctoritas doceat aut aliter teneatur, vel quid inde ex parte aut ex toto dimissum sit ut non teneatur, fatemur quia in his Capitulis quae superius continentur, necnon et in his quae praesenti anno conscribi, et per

t) al. mss. *Deum.*

Missos vestros ob vitia comprimenda per Imperium vestrum direxistis, multa demonstrata sunt quae à Pastoribus Ecclesiarum, et à Principibus et à reliquo populo, hactenus neglecta extiterunt, et aliter quam divina auctoritas se habeat, in his eos egisse et agere novimus. Sed si haec nostra sacerdotalis admonitio effectum, Deo operante, per vestrum bonum studium abhinc obtinuerit, credimus quod multa quae à multis aliter quam divina auctoritas se habeat, dimissa sunt, quae non tenebant, corrigentur. Nam et illud quod in eisdem Capitulis continetur, ut manifestum fieret quae causae id effecerint ut Sacerdotes et Principes à recto tramite deviassent, exceptis praemissis Capitulis in quibus, sicut diximus, multa negligebantur, specialiter tamen unum obstaculum ex multo tempore iam inolevisse cognovimus; id est, quia et principalis potestas, diversis occasionibus intervenientibus, secus quam auctoritas divina se habeat, in causas ecclesiasticas prosilierit, et Sacerdotes partim negligentia, partim ignorantia, in cupiditate, in secularibus negotiis et sollicitudinibus ultra quam debuerant se occupaverint, et hac occasione aliter quam divina auctoritas doceat, in utraque parte actum extitisse dubium non est. Sed quia Deo miserante, à progenitoribus et genitore vestro et à vobis multa correcta gratulamur, si ea quae admonemus prosperum successum habuerint, credimus quod ad perfectionis statum vestra intentio nostraque devotio, Deo cooperante, pervenire possit. Veruntamen quia novimus statum huius regni sub tali conditione et tenore crevisse atque dilatatum esse, et à prudentissimis sanctisque praedecessoribus vestris, sive scilicet ab Episcopis, sive à Principibus, hanc causam ex toto correctam non fuisse propter haec quae suo tempore dici possunt, et pondus tantae considerationis parvitatis nostrae vires excessit, quoniam nec otium nec spatium temporis, nec plenitudinem Consacerdotum nostrorum, sicut ipsa necessitas exposcebat, habuimus, ideo haec congruentiori et aptiori tempori, vita comite, si Deus ita annuerit, tranctanda ac consideranda distulimus, quoniam tantae considerationis perfectio indiget assensu et adiutorio Principum, et multitudine atque devotione necnon et studio Sacerdotum, et obedientia vel concordia populi, et congruentia loci temporisque spatio. Porro de episcopali libertate, quam Deo annuente vestroque adminiculo suffragante adipisci ad Dei servitium peragendum cupimus, suo in tempore vobis dicenda atque vobiscum conferenda reservavimus, quatenus ita sit ut et nosmetipsos salvare, populoque nobis subiecto utiliter prodesse, atque pro vobis et stabilitate imperii vestri liberius valeamus exorare, et de vestris obsequiis et regni adiutorio solatium debitum minime subtrahatur, sed, si possibile fuerit, potius augeatur.

ADDITIO TERTIA.

Haec Capitula proprie sunt ad Episcopos vel ad Ordines quosque ecclesiasticos pertinentia; quae non solum observare, sed etiam sibi subiectis vel commissis facienda perdocere debent.

ORDO CAPITULORUM.

INCIPIUNT SUPRASCRIPTA CAPITULA ET EORUM TEXTUS.

De rebus Ecclesiae.

I. Quia iuxta sanctorum Patrum traditionem novimus res Ecclesiae vota esse fidelium, pretia peccatorum, et patrimonia pauperum, cui non solum habita conservare, verum etiam multa, Deo opitulante, conferre optamus; tamen ut ab ecclesiasticis de non dividendis rebus ullius Ecclesiae suspicionem dudum conceptam penitus amoveremus, statuimus ut neque nostris, neque filiorum et Deo dispensante successorum nostrorum temporibus, qui nostram vel progenitorum nostrorum voluntatem vel exemplum imitari voluerint, nullam penitus divisionem aut iacturam patiantur. *I.* 77.

Ut Episcopi per electionem cleri et populi vitae merito et sapientiae eligantur.

II. Sacrorum canonum non ignari, ut in Dei nomine sancta Ecclesia suo liberius potiretur honore, adsensum ordini ecclesiastico praebuimus ut scilicet Episcopi, per electionem cleri et populi secundum statuta canonum de propria dioecesi, remota personarum et munerum acceptione, ob vitae meritum et sapientiae donum, eligantur, ut exemplo et verbo sibi subiectis usquequaque prodesse valeant. *I.* 78.

De Canonica professione à multis deturpata.

III. Quia vero Canonica professio à multis, partim ig-

norantia, partim desidia, dehonestabatur, operae pretium duximus, Deo annuente, apud sacrum Conventum ut ex dictis sanctorum Patrum, velut ex diversis pratis, quosdam vernantes flosculos carpendo, tractando in unam regulam Canonicorum et Canonicarum congerere, et Canonicis vel Sanctimonialibus servandam contradere, ut per eam Canonicus ordo absque ambiguitate possit servari. Et quoniam illam sacer Conventus ita etiam laudibus extulit, ut usque ad unum iota observandam percenseret, statuimus ut ab omnibus in eadem professione degentibus indubitanter teneatur, et modis omnibus sive à Canonicis sive à Sanctimonialibus canonice degentibus deinceps observetur. Sed et de Ecclesiarum honore, quomodo, Deo adiuvante, quantum in nobis est, vigeat, similiter in subter adnotatis capitulis insertum esse dinoscitur. *I.* 79.

Quod Episcopi in Longobardia positi ab eis quos ordinabant, sacramenta et munera exigere solerent.

IV. De Episcopis vero in Longobardia constitutis, qui ab his quos ordinabant sacramenta et munera, contra divinam et canonicam auctoritatem, accipere vel exigere soliti erant, modis omnibus inhibitum est ne ulterius fiat; quia iuxta sacros Canones, uterque à gradu proprio talia facientes deici debent. *I.* 91.

De capitulis quae de incestis nuptiis et aliis causis agenda essent.

V. Nonnulla vero capitula, sicut de incestis nuptiis, necnon et de Ecclesiis quae inter coheredes dividuntur, et tali occasione proprio honore carent, sive de his Ecclesiis quae nimium rebus propriis sunt adtenuatae, vel certe de his rebus quae nuper necessitate compellente à nonnullis Ecclesiis sunt ablatae, et si qua sunt alia, sive in ecclesiasticis sive in publicis rebus, emendatione digna, quae temporis brevitate efficere nequimus, in tantum differendum illud dignum iudicavimus donec, Domino favente, consulto fidelium facultas nobis id efficiendi ab eo tribuatur. Inventa vero, ut Deo opitulante effectum obtineant per tempora, hic inserendo censuimus. *I.* 104.

De causa Monachorum; quibus eligendi sibi Abbates licentia data sit ex se ipsis.

VI. Monachorum siquidem causam qualiter, Deo opitulante, ex parte disposuerimus, et quomodo constitutum fuerit, ex se ipsis sibi eligendi Abbatis licentiam dederimus, et qualiter Deo opitulante quieti vivere, propositumque suum indefesse custodire valeant, ordinaverimus, in alia schedula diligenter adnotari fecimus, et ut apud successores nostros ratum foret et inviolabiliter conservaretur, confirmavimus. *I.* 81.

De his qui à proprio Episcopo non accipiunt chrisma.

VII. Si quis de alio chrismate quam de illo novo quod proprii Episcopi largitione vel concessione accipit, baptizare, nisi praeoccupante morte, tentaverit, pro temeritatis ausu ipse in se suae damnationis protulisse sententiam manifestatur.

Ut nullus nisi iusto iudicio expolietur.

VIII. Non est privilegium quo spoliari possit iam nudatus. Ideo, nisi iusto iudicio decernente, nullus expolietur.

De eo qui post veritatem repertam aliquid deinceps discutit.

IX. Quisquis enim post veritatem repertam aliquid ulterius discutit, mendacium quaerit. Idcirco ab omnibus caute agendum est.

De causis quae Lege non continentur à Iudicibus ecclesiasticis minime iudicandis.

X. Ut nullae causae à Iudicibus ecclesiasticis audiantur quae Legibus non continentur, vel quae prohibitae esse noscuntur.

De conversatione accusati vel accusatoris.

XI. Quaerendum est in iudicio cuius sit conversationis et fidei is qui accusat et is qui accusatur. *VII.* 110.

De his qui Christiani nominis honorem neglexerunt.

XII. Ut accusandi vel testificandi licentia denegetur iis qui Christianae religionis et nominis dignitatem neglexerint. *VII.* 427.

Ut oblationes in domibus ab Episcopis vel Presbyteris non fiant.

XIII. Quod non oporteat in domibus oblationes celebrari ab Episcopis vel à Presbyteris.

Quod posteriore pacto omne pactum dissolvatur.

XIV. Omne pactum posteriori dissolvitur pacto. Homo vero liber statum suum et peiorare et immeliorare potest. *VII.* 335.

De accusatoribus de inimici domo prodeuntibus.

XV. Accusatoribus de inimici domo prodeuntibus est credendum.

De fratrum provisione, ne inrationabiliter fiat.

XVI. Ita consulendum est fratribus, ut non videamur destruere quod aedificatum est: si enim quod aedificavi destruo praevaricatorem me ipse constituo.

De Clericis qui in seditione arma volentes sumpserunt.

XVII. Clerici qui in quacunque seditione arma volentes

sumpserint, reperti, amisso ordinis sui gradu in Monasterium poenitentiae contradantur. *VII.* 217.

Quod Lex Imperatorum non sit supra Legem Dei.

XVIII. Lex Imperatorum non est supra Legem Dei, sed subtus.

De confessione peccatorum in oratione Deo cotidie agenda.

XIX. Quod confessio peccatorum, excepta ea quae Sacerdotibus ad consilium accipiendum Deumque placandum fit, Deo frequenter in oratione sit facienda. *VII.* 385.

Quod Spiritalis examinet omnia, et ipse à nullo examinetur.

XX. Spiritalis iudicat omnia; ipse autem à nemine iudicatur.

Ut tempore menstruo ab uxoribus abstineatur.

XXI. Quod tempore menstruo omnino ab uxoribus sit abstinendum. *VI.* 235.

De his qui erga Episcopos vel erga Actores Ecclesiae aliquam querelam iustam habuerint.

XXII. Si qui erga Episcopum vel Actores Ecclesiae quamlibet querelam habere iustam se crediderint, non Primates aut alios adeant Iudices priusquam ipsos conveniant familiariter, non semel, sed saepissime, ut ab eis aut suam iustitiam aut iustam recipiant excusationem. Si autem secus egerint, ab ipsis et ab aliis communione priventur, tanquam Apostolorum Patrumque aliorum contemptores, de quibus ait Propheta: *Erunt quasi non sint, et peribunt viri qui contradicunt vobis. VII.* 350.

De potestate ligandi atque solvendi concessa Sacerdotibus à Christo.

XXIII. Quod nosse oporteat Laicos Sacerdotibus ligandi atque solvendi potestatem à Domino esse collatam, et quod eorum monitis parere, atque excommunicationi humiliter succumbere debeant.

Ut Presbyteri qui sine praecepto Episcoporum ad externas Ecclesias transierint, à communione suspendantur.

XXIV. Presbyteri qui sine iussione proprii Episcopi de Ecclesiis ad alias Ecclesias migraverint, tamdiu à communione habeantur alieni, quandiu ad easdem redierint Ecclesias in quibus primitus sunt instituti. *VI.* 85.

De eo qui sibi Iudicem contrarium senserit.

XXV. Si quis Iudicem pro quibuscunque causis adversum sibi senserit, aut habuerit forte suspectum, vocem appellationis exhibeat.

De pace et concordia et unanimitate.

XXVI. Ut pax et concordia sit atque unanimitas in populo Christiano. Quia unum Deum patrem habemus in coelis, et unam matrem Ecclesiam, unam fidem, unum baptismum, ideo in una pace et unanimitate concorditer vivere debemus, si ad unam veram hereditatem regni coelestis cupimus pervenire; quia non est dissensionis Deus, sed pacis, ut ipse ait: *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur. VI.* 373.

De potestate Episcoporum pro rebus ecclesiasticis, ac de convenientia Episcoporum cum Laicis.

XXVII. Ut Episcopi potestatem habeant res ecclesiasticas praevidere, regere, et gubernare, atque dispensare secundum Canonum auctoritatem. Volumus ut et Laici in eorum ministerio obediant Episcopis ad regendas Ecclesias Dei, viduas et orphanos defensandos, et ut obedientes sint eis ad eorum Christianitatem servandam. Et Episcopis consentientes sint Comitibus et Iudicibus ad iustitias faciendas. Et ut nullatenus per aliquorum mendacium, vel falsum testimonium, neque per periurium, aut per praemium, lex iusta in aliquo depravetur. *V.* 182.

De iniuria Episcopi et letania subversa.

XXVIII. Si quis Episcopo vel aliis Ministris intra Ecclesiam iniuriam fecerit, iubemus eum tormentis subiectum in exilio mori. Sed et si ipsa sancta oratoria vel divina ministeria conturbaverit, vel letaniam everterit, capitali periculo subiaceat. Sin autem contumeliam tantum fecerit, tormentis et exilio tradatur. *VI.* 129.

De decimis.

XXIX. Admonemus atque praecipimus ut decima Deo omnino dari non neglegatur, quam Deus ipse sibi dari constituit, quia timendum est ut quisquis Deo suum debitum abstrahit, ne forte Deus per peccatum suum auferat ei necessaria sua. *V.* 154.

Ut Ecclesiae pacem habeant.

XXX. Reum confugientem ad Ecclesiam nemo extrahere audeat, neque inde donare ad poenam vel ad mortem, ut honor Dei et Sanctorum eius conservetur. Sed Rectores Ecclesiarum pacem et vitam ac membra ei obtinere studeant. Tamen legitime componant quod inique fecerint. *V.* 155.

De intestato Episcopo.

XXXI. Si quicunque ex gradu ecclesiastico sine testamento et sine cognatione discesserit, hereditas eius ad Ecclesiam ubi servivit devolvatur. Similiter de Sanctimonialibus.

Iterum de pace Ecclesiarum.

XXXII. Praecipimus ut in Ecclesiis aut in domibus Ecclesiarum, vel atriis, placita secularia minime fiant. *V.* 156.

De beneficiis ecclesiasticis.

XXXIII. Quicunque beneficium ecclesiasticum habent, ad tecta Ecclesiae restauranda vel ipsas Ecclesias emendandas omnino adiuvent, et nonam et decimam reddant. *V.* 158.

De ordinibus sacris.

XXXIV. Lector, Subdiaconus, Diaconus, Presbyter, si clericatus honorem contempserint, curiali conditioni cum suis facultatibus subiciantur. *VI.* 128.

De oblatione et pace in Ecclesia facienda.

XXXV. Oblationem quoque et pacem in Ecclesia facere iugiter admoneatur populus Christianus; quia ipsa oblatio sibi et suis magnum est remedium animarum, et in ipsa pace vera unanimitas et concordia demonstratur. *V.* 160.

Ut malum ebrietatis omnino vitetur.

XXXVI. Magnum malum ebrietatis, unde omnia vitia pullulant, modis omnibus cavere praecipimus. Qui autem hoc vitare noluerit, excommunicandum esse decrevimus usque ad emendationem congruam. *V.* 162.

De multitudine Clericorum.

XXXVII. Ne passim Episcopus multitudinem Clericorum faciat, sed secundum meritum vel reditum Ecclesiarum numerus moderetur. *VI.* 127.

De spiritalibus filiolis.

XXXVIII. Praecipimus ut unusquisque compater vel proximi spiritales filiolos suos catholice instruant. *VI.* 163.

Ut canticum luxuriosum circa Ecclesias deseratur.

XXXIX. Canticum turpe atque luxuriosum circa Ecclesias agere omnino contradicimus: quod ubique vitandum est. *V.* 164.

Quales sint Clerici.

XL. Nemo fiat Clericus nisi qui bonum testimonium habet, et litteratus est. *VI.* 126.

De Episcopis et Abbatibus, ut ante se ioca turpia fieri non permittant.

XLI. Ut Episcopi et Abbates ante se ioca turpia facere non permittant; sed pauperes et indigentes secum ad mensam habeant, et lectio divina ibi personet, et sumant cibum cum benedictione et laude Dei, secundum Apostolum: *Sive manducatis, sive bibitis, omnia in laudem Dei facite.*

De iustis iudiciis ab Episcopis agendis.

XLII. Ut (Episcopi Iudices *u*) iudicia iusta discernant;

---

u) al. ms. *episcopi et iudices.*

quia sunt quaedam modo iudicanda, quaedam Dei iudicio reservanda. Scriptum est enim: *Nolite iudicare ante tempus, quoadusque veniat Dominus, qui et inluminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium. Et tunc laus erit unicuique à Deo.* Et illud memores sint: *In quo enim iudicio iudicaveritis, iudicabitur de vobis.*

De Clericis qui de Ecclesia desistunt.

XLIII. Clericis de Ecclesia desistentibus, et aliis in loco revocatis, si redierint discessi, nil eis praestetur. Hoc vero quod discedentes reliquerunt, non in usu Rectorum, sed succedentibus cedat. *VI.* 125.

De Monachorum et Canonicorum militia cum consilio utiliter implenda.

XLIV. Ut Monachi et Canonici pleniter consilium habeant qualiter Deo militare, animasque eorum melius valeant custodire; nec propter aliquam necessitatem occasionem quaerant vagandi, et inter ipsos propter hoc locus tentandi detur Diabolo.

Viduas in deliciis non oportere vivere.

XLV. Ut viduae non sint in deliciis, sed secundum Apostolum sub potestate Episcopi vivant, sicuti decet.

Ut Clerici non habeant actiones seculares.

XLVI. Clericus vel Monachus, neque exactor publicarum rerum, neque conductor, aut vectigalium vel curationis domus, vel procurator litis, vel fideiussor in talibus causis fiat. *VI.* 124.

De eo qui contra canonica statuta egerit.

XLVII. Si quis contra haec statuta fecerit, si Episcopus est, omnes res eius ex quacunque causa vel persona, sive ante episcopatum, sive postea ad eum pervenerint, Ecclesiae suae eas vindicare sancimus. Si vero Clerici ibi hoc fecerint, poenam pecuniarum, quam Episcopus existimaverit exigere, Ecclesiae vindicandam. Hi vero qui actiones suas eis commiserunt, vel fideiussores eos pro supradictis causis acceperunt, nullam contra Ecclesiam vel administratores eius, vel adversus ipsas personas quos crediderunt, habeant actionem. Si vero quis eos pro publico debito vel exactione crediderit, vel fideiussores receperit, de substantia fisci debitum compellatur exsolvere. *Ibid.*

De eo qui res Ecclesiae per falsam precariam vel fraudem adipiscitur.

XLVIII. Ut si quislibet hominum res Ecclesiae per mendacia vel mala ingenia in precariam sibi adquirere et habere

voluerit, et post factas precarias eadem mendacia ad aures eiusdem Rectoris Ecclesiae delata fuerint, ipsa Ecclesia res suas, quae ei mendaciter abstractae fuerunt, pleniter absque ullius contradictione omnimodis recipiat. Ille vero qui res suas per eadem mendacia, propter cupiditatem ipsius precariae, eidem Ecclesiae tradidit, simili modo in suam recipiat dominationem.

Quod antiquus mos poenitendi, qui iuxta canonicam auctoritatem agendus est, iam ab usu recesserit.

XLIX. Modus poenitentiam agere iuxta antiquam Canonum institutionem in plerisque locis ab usu recessit, et neque excommunicandi neque reconciliandi antiqui moris ordo servatur; ut à Domino Imperatore impetretur adiutorium qualiter, si quis publice peccat, publica multetur poenitentia, ut secundum ordinem Canonum pro merito suo quis excommunicetur et reconcilietur.

De Clerico ad tutelam vocato.

L. Si Episcopus, Presbyter, Diaconus, Subdiaconus ad tutelam vel curationem vocentur, tantum munus administrationis in hoc conceditur suscipere; si tamen intra quatuor menses per competentem Iudicem in scriptis manifestaverit quod huiusmodi munus sua sponte recepit. Et tunc circa aliam tutelam praeiudicium non patiatur.

De Ecclesiis in rebus propriis constitutis et inter heredes divisis.

LI. Perlatum ad nos est quod inter heredes Ecclesiae in rebus propriis constitutae dividantur, et tanta per eandem divisionem simultas oriatur, ut unius altaris quatuor partes fiant, et singulae partes singulos habeant Presbyteros: quod sine discordia et simultate nullo modo geri potest. Unde nobis visum est quod huiuscemodi Ecclesiae inter heredes dividi non debeant. Et si in contentionem venerint, et simultates inter eos surrexerint, per quas Sacerdos suo ibi officio fungi non possit, praecipiatur ab Episcopo civitatis ut nullo modo ibi Missarum solemnia celebrentur donec illi ad concordiam redeant, et pari voto atque consilio Ecclesia illa Sacerdotem canonice habeat, qui libere suum ministerium ibi peragere possit.

De his qui bis aut ter ab Episcopis confirmantur, ignorantibus tamen eisdem Episcopis.

LII. Dictum nobis est quod quidam de plebe bis aut ter ab Episcopis, ignorantibus tamen eisdem Episcopis, confirmentur. Unde nobis visum est eandem confirmationem, sicut nec baptismum, iterari minime debere, quia hos qui bis vel amplius baptizantur aut confirmantur, non seculo, sed soli

Domino sub habitu regulari vel clericali religiosissime famulari decretum est.

De Clericis ad tabulas ludentibus.

LIII. Si quis Clericus ad tabulas ludat, vel spectaculis adtendat, per tres annos à sacro ministerio prohibeatur. Et si dignam poenitentiam fecerit, reconcilietur.

De his qui servorum matrimonia dirimunt.

LIV. Dictum est nobis quod quidam legitima servorum matrimonia potestativa quadam praesumptione dirimant, non adtendentes illud evangelicum: *Quod Deus coniunxit, homo non separet.* Unde nobis visum est ut coniugia servorum non dirimantur, etiamsi diversos dominos habeant; sed in uno coniugio permanentes, dominis suis serviant. Et hoc in illis observandum est ubi legalis coniunctio fuit et per voluntatem dominorum.

De his qui pleniter peccata non confitentur.

LV. Sed et hoc emendatione indigere perspeximus quod quidam, dum confitentur peccata sua Sacerdotibus, non plene id faciunt. Quia ergo constat hominem ex duabus esse substantiis, anima videlicet et corpore, et interdum animi motu, interdum carnis fragilitate peccatur, solerti indagatione debent inquiri ipsa peccata, ut ex utrisque plena fiat confessio; scilicet ut ea confiteantur quae per corpus gesta sunt, et ea quibus in sola cogitatione delinquitur. Instruendus est itaque peccatorum suorum confessor ut de octo principalibus vitiis, sine quibus in hac vita difficile vivitur, confessionem faciat; quia aut cogitatione, aut, quod est gravius, opere, eorum instinctu peccavit. Odium etenim, invidia, superbia, vel certe huiuscemodi animae pestes tanto periculosius laedunt, quanto subtilius serpunt.

De sanctis Ecclesiis.

LVI. Nullus sub Romana ditione constitutae Ecclesiae, vel synodochiae, vel monasteriorum Rectores, earum rem immobilem nequaquam liceat alienare, id est, agrum, domum, mancipium, panes civiles, neque creditori obligare: (alienatio enim est venditio, donatio, permutatio, emphyteuseos perpetuus contractus:) omnes omnino convenit ut se ab huiuscemodi alienatione abstineant. Tabellio vero qui talia instrumenta conscripserit, perpetuo exilio tradatur. Magistratus vero iudices, qui talia instrumenta consenserint, et dignitatem et facultates amittant. *II.* 29.

De his qui solummodo confiteri Deo peccata debere dicunt.

LVII. Quidam Deo solummodo confiteri debere dicunt peccata, quidam vero Sacerdotibus confitenda esse percensent.

Quod utrumque non sine magno fructu intra sanctam sit Ecclesiam, ita duntaxat ut et Deo, à quo remissio est peccatorum, confiteamur peccata nostra, et cum David dicamus: *Delictum meum cognitum tibi feci, et iniustitiam meam non abscondi. Dixi: Confitebor adversus me iniustitias meas Domino; et tu remisisti impietatem peccati mei.* Et secundum Apostoli institutionem confiteamur alterutrum peccata nostra, et oremus pro invicem ut salvemur. Confessio itaque quae Deo fit, purgat peccata. Ea vero quae Sacerdoti fit, docet qualiter ipsa purgantur peccata: Deus namque salutis et sanitatis auctor et largitor plerunque hanc praebet suae potentiae invisibili administratione, plerumque medicorum operatione.

Quod personarum acceptio in omnibus cavenda sit iudiciis.

LVIII. Quia igitur, Apostolo testante, non est personarum acceptio apud Deum, et in omnibus iudiciis cavenda est, multo magis in hoc poenitentiae iudicio praecaveri debet ut nullus Sacerdotum umquam aut gratia, aut odio alicuius personae, secus iudicet quam quod in Canonibus sacris invenerit, aut quod illi secundum sanctarum Scripturarum auctoritatem et ecclesiasticam consuetudinem rectius visum fuerit. Si ergo medici, qui corporibus medicinam inferre conantur, nequaquam propter personae cuiuslibet acceptionem his quos sanare cupiunt, cauterio aut ferro aut duris quibuslibet rebus parcunt, multo magis his observandum est, qui, non corporum, sed animarum medici existunt. Neque pensanda est poenitentia quantitate temporis, sed ardore mentis et mortificatione corporis. Cor autem contritum et humiliatum Deus non spernit.

De Monachis et Sanctimonialibus.

LIX. Nemo audeat Monachum vel Sanctimoniales feminas ad civile iudicium accusare, sed ad Episcopum. Et ipse ex lege vel canonibus consentaneam sententiam proferat. Haec omnes Episcopi custodiant, et omnes Praefecti Romani, et Praetores populi, et provinciarum Praesides, ut curent citius Monachorum et Sanctimonialium lites dirimere. Si quis hanc Constitutionem violaverit in magistratu positus, decem librarum auri poena multabitur. Si exsecutor est, in catenis Ecclesiarum recludatur, poenas luiturus, et officium perdat. *V.* 378.

Quod multi in poenitentia deliciis indulgeant.

LX. Multi, quod non sine dolore dicendum est, in poenitentia non tam peccati remissionem, quam temporis constituti expectant expletionem. Et si carnium et vini usus eis interdictus est, mutata, non voluntate sed eiusdem cibi aut potus perceptione, in tantum deliciis suis indulgent, ut delitiosius, his interdictis, aliorum ciborum vel potionum ap-

petitu vivere cognoscantur. Spiritalis autem abstinentia, quae in poenitentibus potissimum vigere debet, et quorundam ciborum ac potionum perceptiones et desiderium fugere debet. Ille, inquam, ille magis parcimoniae servire censendus est qui sibi non solum quarundam rerum perceptiones, sed delectationes corporis penitus interdicit.

De his qui ex industria peccant.

LXI. Sed nec hoc praetereundum putamus, quod quidam ex industria peccantes, propter eleemosynarum largitionem quandam sibi promittunt impunitatem. Eleemosyna enim extinguit peccata, iuxta illud: *Ignem ardentem extinguit aqua, et eleemosyna extinguit peccata*, sed ea quae aut necessitate, aut quae casu, aut qualibet fiunt fragilitate. Ea vero quae ex industria ad cuiuslibet libidinem explendam idcirco fiunt ut eleemosynis redimantur, nequaquam eis redimi possunt; quia qui hoc perpetrant, videntur Deum mercede conducere, ut eis impune peccare liceat. Non ergo idcirco quis peccare debet ut eleemosynam faciat, sed ideo eleemosynam facere debet quia peccavit: mentem enim et corpus quae libido traxit ad culpam, afflictio et contritio debet reducere ad veniam.

De Monacho qui monasterium suum dimiserit.

LXII. Si Monachus monasterium suum dimiserit, omnia bona ipsius, et quae in monasterio introduxit, et quae non introduxit, dominio monasterii sint, et ipse officio Praesidis servire cogatur. Si vero Monachus ad alium monasterium migraverit, substantiam eius prius monasterium possideat, et in alio monasterio ipse non recipiatur. *V.* 579.

Quod poenitentia secundum Canonum statuta agi debeat.

LXIII. Modus autem poenitentiae peccata sua confitentibus, aut per antiquorum Canonum institutionem, aut per sanctarum Scripturarum auctoritatem, aut per ecclesiasticam consuetudinem, sicut superius dictum est, imponi debet, repudiatis ac penitus eliminatis libellis quos *poenitentiales* vocant, quorum sunt certi errores, incerti auctores; de quibus rite dici potest: *Mortificabant animas quae non moriebantur, et vivificabant animas quae non vivebant.* Qui dum peccatis gravibus leves quosdam et inusitatos imponunt poenitentiae modos, consuunt pulvillos, secundum propheticum sermonem, sub omni cubito manus, et faciunt cervicalia sub capite universae aetatis ad capiendas animas.

Quod quidam Presbyteris absque consensu Episcoporum Ecclesias dent vel auferant.

LXIV. Inventum est quod multi arbitrii sui temeritate, et, quod est gravius, ducti cupiditate, Presbyteris quibusli-

bet absque consensu Episcoporum Ecclesias dant vel auferunt. Unde oportet ut, canonica regula servata, nullus absque consensu Episcopi cuilibet Presbytero Ecclesiam det. Quam si iniuste adeptus fuerit, hanc non sine culpa sua coram Episcopo canonica severitate amittat.

De Scottis, qui se Episcopos esse dicunt, et quosdam absque licentia dominorum suorum ordinant.

LXV. Sunt in quibusdam locis Scotti, qui se dicunt Episcopos esse, et multos neglegentes, absque licentia dominorum suorum sive magistrorum, Presbyteros et Diaconos ordinant. Quorum ordinationem, quia plerunque in simoniacam incidit haeresem, et multis erroribus subiacet, modis omnibus irritam fiere debere omnes uno consensu decrevimus.

De Monachis Laicis.

LXVI. Si Monachus Laicus factus fuerit, honore et cingulo expolietur, et res eius monasterio adiciantur. Quod si monasticam vitam reliquerit, Praeses provinciae eum teneat, et taxeotas vel curiae suae connumeret. *V.* 381.

De his qui in Coena Domini Eucharistiam neglegunt.

LXVII. In coena Domini à quibusdam perceptio Eucharistiae neglegitur. Quae quoniam in eadem die ab omnibus fidelibus, exceptis his quibus pro gravibus criminibus inhibitum est, percipienda sit, ecclesiasticus usus demonstrat; cum etiam poenitentes eadem die ad percipienda corporis et sanguinis dominici sacramenta reconciliat.

Quod infirmi et aegroti oleo benedicto perunguendi sint.

LXVIII. Secundum beati Iacobi Apostoli documentum, cui etiam decreta Patrum consonant, infirmi oleo, quod ab Episcopis benedicitur, à Presbyteris ungi debent. Sic enim ait: *Infirmatur aliquis in vobis? inducat Presbyteros Ecclesiae, et orent super eum, unguentes eum oleo in nomine Domini; et oratio fidei salvabit infirmum, et allevabit eum Dominus. Et si in peccatis sit, dimittentur ei.* Non est itaque parvipendenda huiuscemodi medicina, quae animae corporisque medetur languoribus.

De sponso vel sponsa in monasterio ingressa.

LXIX. Si sponsus vel sponsa intraverit in monasterium id quod arrharum nomine datum est, in simplum tantum reddatur.

De locis in quibus Missae celebrandae sunt.

LXX. In quibus locis et quo apparatu Missarum solemnitates, exceptis basilicis, celebrari debeant, et utrum celebrari debeant, in Concilio Laodicensi ita scribitur: *Quod non*

oporteat in domibus oblationes celebrari ab Episcopis vel Presbyteris.

De his quae ad aurium et oculorum pertinent oblectamentum, quaeque Sacerdotes vitare debent.

LXXI. Quaecunque ad aurium et ad oculorum pertinent inlecebras, unde vigor animi emolliri posse credatur, ut de aliquibus generibus musicorum aliisque nonnullis rebus sentiri potest, ab omnibus Dei Sacerdotes se abstinere debent; quia per aurium oculorumque inlecebras vitiorum turba ad animum ingredi solet. Histrionum quoque turpium et obscoenorum insolentias iocorum, et ipsi animo effugere, caeterisque Sacerdotibus effugienda praedicare debent.

De Ecclesia aedificanda.

LXXII. Nemo Ecclesiam aedificet antequam civitatis Episcopus veniat, et ibidem crucem figat publice. Et ante praefiniat qui aedificare vult, quid ad luminaria et ad custodiam et stipendia custodum sufficiat. Et facta donatione, sic domum aedificet. *V.* 382.

Ut Sacerdotes à ludis secularibus se caveant.

LXXIII. Sacerdotibus non expedit secularibus et turpibus quibuslibet interesse iocis. Venationes quoque ferarum vel avium minime sectentur.

De Presbyteris et Diaconibus, ut Episcoporum suorum in bonis operibus vestigia sectentur.

LXXIV. Presbyteri quoque et Diaconi in omnibus bonorum operum exhibitionibus sui Episcopi vestigia sectentur, et in bonorum morum probitate, quae Episcopo observanda sunt, eadem et sibi observanda esse cognoscant.

De eo qui in domo sua oratorium fecerit.

LXXV. Qui in domo sua oratorium habuerit, orare ibi potest. Tamen non audeat in eo sacras facere Missas sine permissu Episcopi loci illius. Quod si fecerit, domus illius fisci viribus addicatur. Praefectus Praetorii qui hoc cognovit, et non prohibuit, librarum auri solutione multabitur. *V.* 383.

Quantam curam Episcopi circa indigas habeant.

LXXVI. Episcopi quidem maximam curam et sollicitudinem circa pauperes habeant, et res ecclesiasticas Ecclesiis collatas cauta circumspectione dispensent, quasi Dei ministri, non quasi turpis lucri gratia sectatores. Illis itaque utantur, non ut propriis, sed ut sibi ad dispensandum commissis.

De erogatione Episcopi in pauperibus et familia Ecclesiae.

LXXVII. Quod liceat Episcopis, praesentibus Presbyteris et Diaconibus, de thesauro Ecclesiae familiae et pauperi-

bus eiusdem Ecclesiae secundum canonicam institutionem, iuxta quod indiguerint, erogare.

De Diaconissa.

LXXVIII. Si Diaconissa nupserit, gladio ultoris sternatur, et facultas eius Ecclesiae ubi servivit, addicatur. Corruptores earum similiter puniantur: bona vero eorum fisci viribus vindicentur.

De Presbytero non ordinando ante legitimum tempus.

LXXIX. Presbyterum ordinari non debere ante legitimum tempus, hoc est, trigesimum aetatis annum. Sed priusquam ad consecrationem presbyteratus accedat, maneat in episcopio, discendi gratia officium suum tamdiu, donec possint et mores et actus eius animadverti. Et tunc, si dignus fuerit, ad sacerdotium promoveatur.

De Episcopis, qualiter parochias suas diligenter perscrutentur.

LXXX. Ut unusquisque Episcoporum parochiam suam diligenter perscrutari nitatur; nec aliquis Presbyter ab alterius parochia in suam commigrans, officium celebrare praesumat sine litteris commendatitiis, sicut olim multis in locis actum esse repertum est.

De religiosa muliere decepta.

LXXXI. Si quis rapuerit vel sollicitaverit vel corruperit religiosam feminam, bona amborum Ecclesia vindicet in qua talis mulier habitavit: ipsi tamen periculo capitali subiciantur. Quod si haec mulier non consensit, cum suis rebus monasterii cautioni tradatur. Si vero liberos habet, pars legitima eis reservetur. Quod si intra annum post cognitum tale scelus à religiosis Laicis non vindicetur, Comes privatarum hoc nostro fisco addicat. Si vero Praeses provinciae vindictam tali crimini imponere neglexerit, cingulo careat, et quinque libras auri fisci viribus dare compellatur. *V.* 385.

Ut decimae semper consulto Episcoporum dispensentur.

LXXXII. Ut decimae quae singulis dabuntur Ecclesiis, per consulta Episcoporum à Presbyteris ad usum Ecclesiae et pauperum summa diligentia dispensentur.

Ne quilibet Presbyter de titulo minore ad maiorem transeat.

LXXXIII. De titulo minori ad maiorem migrare nulli Presbytero licitum sit, sed in eo permaneat ad quem ordinatus est. Quod si inventus fuerit contra statuta id facere, eadem feriatur sententia qua et Episcopus qui de minori ad maiorem transmigraverit sedem.

De blasphemia in Deum.

LXXXIV. Si quis quolibet modo blasphemiam in Deum

iactaverit, à Praefecto urbis ultimo supplicio subiciatur. Qui vero talem cognoscens non manisfestaverit, similiter coerceatur. Si Praefectus urbis haec punire neglexerit, post Dei iudicium nostram indignationem incurrat. *VI.* 101.

De viduis iuvenibus, ne cito velentur.

LXXXV. Ut iuvenes viduae cito nequaquam velentur, usque dum probetur illarum religio, et bona ab eis nota sit conversatio; ne forte de eisdem dici possit ab Apostolo: *Quae autem in deliciis sunt, viventes mortuae sunt.*

Ut Comites et Iudices Episcopis suis consentiant, ipsique eos honorifice recipiant.

LXXXVI. Comitibus, Iudicibus, reliquoque populo expedit ut suis sint Episcopis consentientes et obedientes propter Dei amorem suique gradus honorem, et semper ab eis utile quaerant consilium, illorumque salubria non spernant monita, sed intenta cordis aure audiant. Similiter vero et Episcopi praedictas personas humiliter suscipiant, honorificeque erga eas in omnibus agant, et sic se mutuis sublevare studeant consolationibus.

De herede, si quippiam dispositione non implet.

LXXXVII. Si heredes iussa testatoris non impleverint, ab Episcopo loci illius omnis res quae his relicta est auferatur, cum fructibus et caeteris emolumentis, ut vota defuncti impleantur.

Ut Comites et Iudices viles personas non admittant ad testimonium.

LXXXVIII. Summopere admonendi sunt Comites et Iudices ne viles et indignas personas coram se permittant ad testimonium accedere; quoniam multi sunt qui periurare pro nihilo ducunt, in tantum ut pro unius diei satietate, aut pro quolibet parvo pretio, ad iuramentum conduci possint, animasque suas periurio perdere minime formident. Quam ob rem tales nequaquam ad quodlibet testimonium admittendi sunt. Et hoc notandum, quod non solum illi qui periurant, sed etiam qui periuris consentiunt, simili plectendi sunt damnatione.

Ut nullus Christianus munera exigat pro quolibet placito.

LXXXIX. Nullus Christianus pro quolibet placito vel iudicio à qualibet persona munera exigere aut accipere debet, quoniam id divina Scriptura multis in locis magna interdicit auctoritate, testante Scriptura, quae ait: *Munera excoecant oculos sapientium, et subvertunt verba iustorum.*

De rebus quae Paganis non conceduntur.

XC. Non liceat Christianis Iudaeorum neque Pagano-

rum vel Haereticorum res emphyteoseos vel conductionis titulo habere, neque suorum similiter eis accommodare.

De placitis secularibus, ne in Ecclesia fiant.

XCI. Placita quidem secularia in Ecclesiis, vel in atriis Ecclesiarum à Comitibus Vicariisque usque modo multis in locis habita, ne ultra fiant interdicendum est cum auctoritate dominica, qui expulsis de templo negotiatoribus adserit debere domum Dei domum esse orationis.

De incestuosis, parricidis, atque homicidis.

XCII. Incestuosi, parricidae, homicidae multi apud nos, heu proh dolor! reperiuntur. Sed aliqui ex illis Sacerdotum nolunt admonitionibus aurem accommodare, volentes in pristinis durare criminibus; quos oportet per secularis potentiae disciplinam à tam prava consuetudine coerceri, qui per salutifera Sacerdotum monita noluerint revocari: quorum aliquos iam excommunicavimus. Sed illi hoc parvipendentes, in eisdem perdurarunt criminibus. Quam ob rem vestra decernat mansuetudo quid de talibus deinceps agendum sit. *II.* 43.

De magicis artibus et incantationibus.

XCIII. Admoneant Sacerdotes fideles populos ut noverint magicas artes incantationesque quibuslibet infirmitatibus hominum nihil posse remedii conferre, non animalibus languentibus, claudicantibusve, vel etiam moribundis quicquam mederi; non ligaturas ossuum vel herbarum cuiquam adhibitas prodesse, sed haec esse laqueos et insidias antiqui hostis, quibus ille perfidus genus humanum decipere nititur.

Ne nomen Dei in vanum iurando assumatur.

XCIV. Omnes homines admonemus ne per singula verba, quasi ad confirmationem suae assertionis, nomen Domini in vanum assumant; quod ipse Dominus interdicit faciendum, ubi ait: *Ne assumas nomen Dei tui in vanum.* In vanum etenim nomen Dei assumitur, quando aliquis ad singula verba quibus vult ut sibi ab alio credatur, Deum omnipotentem testem rei de qua ait, invocat, eumque sibi ita esse adiutorem sicut ea vera sunt quae loquitur. Nam et ipse Dominus in evangelio hoc modo prohibens omne genus iuramenti, *Nolite,* inquit, *omnino iurare, neque per coelum, neque per terram, neque per caput tuum;* et caetera.

De Laicis ne munera à Presbyteris exigant.

XCV. Ut Laici omnino à Presbyteris non audeant munera exigere propter commendationem Ecclesiae; quia propter cupiditatem plerunque à Laicis talibus Presbyteris Ecclesiae dantur qui ad peragendum sacerdotale officium indigni sunt.

De pace et concordia.

XCVI. De pacis bono atque concordia, ut ab omnibus omnino indisrupta teneatur inter Episcopos et Comites, inter Clericos et Monachos, et omnem populum Christianum ut beatus Apostolus Paulus docuit, dicens: *Sectamini caritatem et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum.* Et idcirco quidquid illud est quod nos ad verae pacis studium et caritatis perfectionem provocat, totis viribus nostris sectandum est;. quicquid nos vero ab illa disiungit, ut venenum mortiferum à nobis cavendum est.

De Comitibus et Iudicibus, ut obedientes sint suo Episcopo.

XCVII. Ut Comites et Iudices reliquusque populus obedientes sint Episcopo, et invicem consentiant ad faciendas iustitias, et munera pro iudicio non accipiant, nec falsos testes, ne per hoc pervertant iudicia iustorum, quia scriptum est: *Iustitia elevat gentem, iniustitia vero miseros facit populos.* Et Psalmista: *Beati qui custodiunt iudicium et faciunt iustitias in omni tempore.*

Ut Episcopi semel in anno parochias suas circumeant.

XCVIII. Unusquisque Episcopus semel in anno circumeat parochiam suam. Noverint sibi curam populorum *u*) et pauperum in protegendis ac defendendis impositam. Ideoque dum conspiciunt iudices ac Potentes pauperum oppressores existere, prius eos sacerdotali admonitione redarguant. Et si contempserint emendari, eorum insolentia Regis auribus intimetur; ut quos sacerdotalis admonitio non flectit ad iustitiam, regalis potestas ab improbitate coerceat.

De chrismate à Presbyteris custodiendo sub sigillo.

XCIX. Ut Presbyteri sub sigillo custodiant chrisma, et nulli sub pretextu medicinae vel sub cuiuslibet rei donare praesumant: genus enim sacramenti est, et non ab aliis nisi à Sacerdotibus contingi debet. Quod si fecerint, honore priventur. *V.* 145.

De his qui beneficium habent de rebus Ecclesiae.

C. Ut quisquis beneficium de rebus Ecclesiae habet, ad tecta eiusdem Ecclesiae restauranda vel ad ipsas Ecclesias aedificandas omnino adiuvet. *Supra c.* 33.

De eo qui infamis furto efficitur.

CI. Furti quocunque genere condemnatus infamis efficitur.

De eo qui absens fuerit minime damnando.

CII. Iubemus in causa capitali ut absens nemo damne-

---

u) Legend.: *pupillorum.*

tur, quia neque absens per alium accusare aut accusari potest. *VII.* 354.

De omnibus possessionibus à praeceptore possessori reddendis.

CIII. Omnes possessiones, et omnia sibi sublata, atque fructus cunctos ante litem contestatam praeceptor possessori restituat.

In isto loco desunt quaedam Capitula.

De incestis, quod non sint legitimi heredes.

CIV. Omnes nosse volumus quod incesti non sint legitimi heredes, sed infamia sint notatae utraeque personae. Ideoque proximorum copula vel stupra, quasi quaedam turpissima pestis, cavenda est; quoniam incesti usque ad canonicam separationem Ecclesiae per publicam poenitentiae satisfactionem, magis inter energumenos vel audientes, quam inter Christianos catholicos utrique cum omnibus suis sunt habendi. *VI.* 410.

Ut liceat litigatori vitiatam causam appellationis remedio sublevare.

CV. Iudices observare debent ut liceat litigatori vitiatam causam appellationis remedio sublevare, et appellatores nec in carcerem redigant, nec à militibus faciant custodiri. Sed agendum negotium suum liberi observent; nec etiam in supplicium destinatis appellandi vox denegetur. *VII.* 251.

De oratione obedientis.

CVI. Sciendum sane est omnibus quia citius exauditur una obedientis oratio, quam decem millia contemptoris.

Ut unaquaeque provincia à Iudicibus propriis iudicetur.

CVII. Praecipimus ut non degradetur unaquaeque provincia, sed apud semetipsam habeat Iudices Episcopos. Et quicunque causam habuerit, à suis Iudicibus iudicetur, et non ab alienis, id est, à suae iustis iudicibus provinciae, et non ab externis, nisi fuerit appellatum.

Quod unumquemque iuste et pie vivere oporteat.

CVIII. Notum esse omnibus volumus quam iuste, sobrie, quam etiam pie vivere debeant. Iuste enim vivere oportet secundum sermonem dominicum praecipientem: *Luceat,* inquit, *lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in coelis est.* Hoc est: Sic iuste vivite, ut filii lucis nominari valeatis. Quod vero sobrie vivere debeat quisque, monet Evangelium, dicens: *Videte ne graventur corda vestra in crapula et ebrietate, et curis huius vitae.* Pie etiam vivere vel patienter monet Paulus exhortando, dicens: *In omni patientia et doctrina.* Et

cum pietate regere domum monet. Et ne ipsa pietas indiscreta videatur, praemittit sententiam, dicens: *Argue cum omni imperio.*

De grafiae prolatore, ut eam adfirmet.

CIX. Statutum est ut scripturam prolator adfirmet. Nam si is qui scripturam protulit, eius non adstruxerit veritatem; ut falsitatis reum esse retinendum. *VII.* 254.

Quod Sacerdos in habitu religionis persistere debeat.

CX. Studendum sane omnibus est ut in habitu religionis quisque Sacerdos permaneat, et ore prophetico sibimet praecipi constat dicente: *Clama, ne cesses; quasi tuba exalta vocem tuam.* Quando dixit, *Clama, ne cesses*, omne tempus exclusit: quod nemo potest excusare. Etenim de libris officialibus, ut novimus, patet ratio; quia nequaquam corporeo usu haec requirenda ab illis erant qui spiritaliter vivebant, dicente Graphopsalmo: *In me sunt, Deus, vota tua, quae reddam laudationes tibi.* Nos tamen, qui in medio positi sumus, scilicet inter spiritalem et corporalem intellectum, in omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros, ut non vituperetur ministerium nostrum, et propheticum sermonem impleamus dicentem: *Iustitiam discite, qui habitatis terram.* Et, quod avertat Deus à nobis, idem Propheta dicit: *Zelus adprehendit populum ineruditum.* Et iterum alius Propheta: *Sacerdotes ignoraverunt intelligentiam.* Et idem Propheta: *Sacerdotes non dixerunt, ubi est Dominus? et tenentes leges meas, nescierunt me.* Qua ergo fronte, qua conscientia Sacerdotem nominari se fatetur, quem Dominus per Prophetam nescire se dicit?

De eo qui causam habuerit, ut à propriis Iudicibus iudicetur.

CXI. Quicunque causam habuerit, à propriis Iudicibus iudicetur; et non ad alienos causa vagandi et protervíae, dimittens suam patriam, transeat; sed apud Metropolitanum et reliquos Episcopos suae provinciae iudicetur.

De Canonicis Clericis qui in civitatibus vel in monasteriis degunt.

CXII. Volumus atque praecipimus, sicut synodali atque Canonica auctoritate à Pastoribus sanctae Ecclesiae saepissime admoniti sumus, ut Canonici Clerici qui in civitatibus vel in monasteriis degunt, qui beneficia habent unde victum et vestitum habere possunt, ut hoc iuxta Apostolum contenti sint, et stipendia fratrum, unde pauperiores et hi qui assidue in praedictis locis Domino famulantes excubant, atque ibi assiduum divinum explent officium, nequaquam assumant aut in suis usibus convertant: scimus enim quia absque periculo atque dispendio animarum suarum hoc nullatenus fa-

cere possunt. Si quis haec statuta contempserit, utrisque careat, id est, et beneficio et praebenda; atque si gradibus fruitur ecclesiasticis, ipsis privetur.

De communicatione Ecclesiae cum nihil habentibus.

CXIII. Quod habet Ecclesia, cum omnibus nihil habentibus habet commune; nec aliquid inde eis qui sibi de suo sufficiunt convenit erogare, quando nihil aliud sit habentibus dare quam perdere.

De his qui sua possident, et sibi aliquid dari volunt.

CXIV. Nec illi qui, sua possidentes, dari sibi aliquid volunt, sine grandi peccato suo unde pauper victurus erat, accipiunt.

De damnatis nuptiis.

CXV. Si quis viduam uxorem duxerit, et postea cum filiastra sua fornicatus fuerit, seu duabus sororibus nupserit, aut si qua duobus fratribus nupserit, seu cum patre et filio, tales copulationes anathematizari, nec unquam amplius coniugio copulari, sed sub magna districtione fieri. *V.* 168.

Ne proprius filius de baptismo suscipiatur.

CXVI. Nullus igitur proprium filium vel filiam de fonte baptismatis suscipiat, nec filiolam nec commatrem ducat uxorem, nec illam cuius filium aut filiam ad confirmationem tenuerit. Ubi autem factum fuerit, separentur. *V.* 167.

De subintroductis mulieribus.

CXVII. Omnibus igitur Clericis feminam secum in domibus suis habere ultra licentiam Canonum firmiter sit contradictum.

Iterum de pace Ecclesiarum.

CXVIII. Praecipimus ut in Ecclesiis, aut in domibus Ecclesiarum vel atriis, placita secularia minime fiant. *Supra c.* 32.

De fugitivis Clericis.

CXIX. Unusquisque Episcopus in sua parochia diligenter Presbyteros vel Clericos inquirat unde sint. Et si aliquem fugitivum invenerit, ad suum Episcopum redire faciat. *V.* 149.

Quid sint letaniae.

CXX. Letaniae autem Graeco nomine appellantur, quae Latine dicuntur Rogationes. Inter letanias autem et exomologesim hoc differt, quod exomologesis pro sola peccatorum confessione aguntur; letaniae vero, quae indicantur propter rogandum Deum et impetrandam in aliquo misericordiam

eius. Sed nunc iam utrumque vocabulum sub una designatione habetur.

De Clericis iniuste tonsoratis.

CXXI. De Clericis vero hoc statuimus, ut hi qui hactenus inventi sunt, sive in canonico sive in monachico ordine, tonsorati sine eorum voluntate, si liberi sunt, ut ita permaneant. Et deinceps cavendum est ut nullus tondatur nisi legitima aetate spontaneaque voluntate, vel cum licentia domini sui.

De eo quid sit relinquere mundum.

CXXII. Seculum autem relinquere, est, sicut Gregorius dixit, seculi voluptatibus contraire. Hinc Paulus admonet, dicens: *Qui emunt, tanquam non possidentes; et qui utuntur hoc mundo, tanquam non utantur.* Et Gregorius in libro Pastorum: *Sic vobis ea quae suppetunt exterius serviant, quatenus à supernae dilectionis studio animum non flectant.*

Quod incestum committit qui se consanguineae suae usque affinitatis lineam coniungit.

CXXIII. Nullus fidelium usque affinitatis lineam, id est, usque in septimam progeniem, consanguineam suam ducat uxorem, vel eam quoquo modo incesti macula polluat. Si quis vero hoc scienter temerare praesumpserit, si liber fuerit, bannum nostrum, id est, sexaginta solidos fisco nostro persolvat, et insuper canonice ut incestus luat, ac publice iuxta canonicos gradus poeniteat. Si autem servus vel ecclesiasticus fuerit, publice flagelletur ac decalvetur, et iuxta Episcopi proprii iussionem poenitentiam publice et canonice gerat. Quod si aliquis, tam liber quam servus, aut ecclesiasticus vel fiscalinus, Episcopo proprio vel suo Sacerdoti, aut Archidiacono, inobediens vel contumax sive de hoc sive de alio quolibet scelere extiterit, omnes res eius à Comite et á Misso dominico ei contendantur usque dum Episcopo suo obediat, ut canonice poeniteat. Quod si nec se ita correxerit, et ad Episcopum et canonicam poenitentiam venire distulerit, à Comite comprehendatur, et in carcerem sub magna aerumna retrusus teneatur, nec rerum suarum potestatem habeat, quousque Episcopus iusserit. Quod si Comes vel eius minister hoc adimplere distulerint, canonice ab Episcopo suo vel à suo ministro excommunicetur; et usque dum haec pleniter adimpleat, semper communione catholicorum careat, usque dum ipsi Episcopo humanius erga eum aliquid agere placuerit. Si vero, quod non optamus, ipse Comes aut de praedictis causis aut de ipsa excommunicatione inobediens aut neglegens apparuerit, honore comitatus pariter et communione careat, usque

dum ambo in nostram praesentiam veniant, ut nos illum episcopali auctoritate atque imperiali metu ita corrigamus, ut caeteri timorem habeant, ne deinceps talia committere ullatenus audeant. *VII.* 432.

Ut incesti, quandiu in scelere manent, non fidelium Christianorum, sed tantum aut Gentilium, aut Catechumenorum, vel Energumenorum locum teneant.

CXXIV. Incesti, dum in ipso detestando atque nefando scelere manent, non inter fideles Christianos, sed inter Gentiles aut Catechumenos vel Energumenos habeantur, id est, cum Christianis non cibum sumant, non potum, non in eodem vasculo edant aut bibant, sed soli haec faciant. Non osculentur aut salutentur ab eis. Sed si suis Sacerdotibus inobedientes extiterint, et à tam nefandissimo scelere se segregare atque ad publicam poenitentiam redire noluerint, inter eos habeantur qui spiritu periclitantur immundo, vel etiam inter eos de quibus ipsa per se Veritas ait: *Si te non audierit, sit tibi sicut Ethnicus et Publicanus.* Nam cum fidelibus non debent orare, nec in Ecclesiam intrare, sed ante ianuam Ecclesiae excubare, et intrantibus in eam atque exeuntibus ex ea, vultu in terra prostrato veniam postulare, et ut pro se orare non dedignentur, flagitare; et lacrymis perfusi, vultu contrito, atque humiliato spiritu semper omnibus apparere usque ad satisfactionem Ecclesiae, et proprii Episcopi canonicam reconciliationem, et ad pristinum incestum nunquam redire, nec secularia negotia exercere, nec placitis aut accusationibus vel testimoniis interesse, sed crebris Sacerdotum precibus manusque Pontificis proprii impositionibus, et eleemosynarum largitionibus, atque caeterorum bonorum operum exhibitionibus eos purgari sanarique oportet. *VII.* 433.

ADDITIO QUARTA.

Sequentia quaedam Capitula ex sanctorum Patrum Decretis et Imperatorum Edictis colligere curavimus, atque inter nostra Capitula lege firmissima tenenda generali consultu Erchembaldo, Cancellario nostro, inserere iussimus.

ORDO CAPITULORUM.

Antiochenum Concilium, capitulo XXII.

24. *De primatu Sedis apostolicae, cui Episcoporum finitiva iudicia et congregandarum synodorum privilegia sunt reservata. Et de canonica Episcopi vocatione. Ex synodis Romanis, capitulo* XLIX, *et ex decretis Iulii Papae.*

25. *Ut si quis Metropolitanum suspectum habuerit, apud Primatem audiatur. Ex Concilio Chalcedonense, capitulo* XVII.

26. *De accusationis ordine, et ut non facile quisquam accusetur. Ex sexta synodo Romana, capitulo* IX; *cum qua et aliae sanctiones Imperatorum et synodalium Episcoporum concordant.*

27. *Ut accusato Episcopo liceat appellare apostolicam Sedem, si voluerit. Ex edictis synodalibus sub Theodosio Imperatore decretis, eiusque auctoritate roboratis: quae si quis quaesierit, in suis inveniet Epistolarum libris.*

28. *De accusato vel iudicato Episcopo, si bonam putaverit habere causam, et voluerit à Romano audiri Pontifice, à nullo prohibeatur, sed libere hoc ei et absque ullo impedimento concedatur. Ex quibus supra, cum quibus et Sardicense Concilium, et alia decreta canonum et sanctorum Patrum concordant.*

29. *Ut dum accusatus vel iudicatus Episcopus Romanum appellaverit Pontificem, nulla ei laesio fiat, neque aliquis eius arripiat sedem, aut in eius loco ordinetur Episcopus, antequam eius causa Romani Papae sit terminata iudicio. Ex quibus supra, cum quibus et multa sanctorum Patrum et canonum decreta consentiunt.*

30. *De Episcoporum appellatione ad Romanam Ecclesiam, quoties necessitas exposcerit, cui Episcoporum et summa negotia singulari privilegio à Patribus reservata sunt. Ex quibus supra, cum quibus maxime cuncta canonum et sanctorum Patrum decreta concinunt.*

31. *De causa Lupicini Episcopi. Ex epistola Leonis Papae, Africanis Episcopis directa.*

32. *De Laicis praesumentibus disputare de religione. Ex Synodalibus statutis et Imperatorum edictis, ex libro* XVI. *Theodosii Imperatoris, de his qui super religione contendunt.*

33. *Nullus Monachus, praeter Domini Sacerdotes, audeat praedicare. De epistola Leonis Papae ad Theodoritum Cyri Episcopum directa.*

34. *De Delatoribus. Ex Concilio Heliberritano.*

35. *Clerici accusatores fratrum ad communionem recipiantur, non ad Cle-*

gitimos annos non haben-ti, tradiderit.

163. *Ut de uno manso ad Ecclesiam dato nullum humanum exigatur servitium. Quod qui fecerit, cum sua lege emendet.*

164. *De his qui nonas et decimas, vel restaurationes aut census, dare neglegunt, ut hoc legibus emendent, et insuper bannum nostrum persolvant.*

165. *Ut qui Ecclesiarum beneficia habent, nonam et decimam ex eis Ecclesiae cuius res sunt, donent. Et de nonis et decimis non redimendis, nisi Episcopo placuerit.*

166. *De his qui decimam Ecclesiae iniuste, non secundum dispositionem Episcopi cui debetur auferunt et aliubi aut propter amicitiam aut propter munera dare praesumunt.*

167. *De his qui decimas, nisi à se quoquo modo redimanter, dare neglegunt, ut firmitur distringantur, qualiter vel inviti hoc emendent.*

168. *De his qui restaurationes Ecclesiarum earumque domorum facere, vel decimas et nonas dare, neglegunt, si se non correxerint, ut beneficia perdant.*

169. *Ut hi qui terras dominicatas propterea excolere nolunt ut nonas et decimas inde solvant, pleniter constringantur ut haec de tribus annis legibus persolvant.*

170. *De teloneis, ubi non exigantur.*

171. *De rebus Ecclesiae quae absque ulla repetitione ab eadem Ecclesia per triginta annos possessae sunt, ut nulla testimonia super hanc deinceps possessionem recipiantur.* v)

Ex sacrarum institutione legum, libro XII, *capitulo* X.

I. Quam sit extraneus à Christianae fidei regula qui se defensorem veritatis insimulat, et veritatem ipsam munerum acceptione commaculat, audiat contra se Prophetam dicentem: *Pro eo quod vendidistis argento iustum, et pauperem pro calciamentis ecce ego stridebo super vos sicut stridet plaustrum onustum foeno; et peribit fuga à veloce, et fortis non obtinebit virtutem suam, et robustus non salvabit animam suam, et robustus corde inter fortes nudus effugiet. VII.* 475.

Ex eodem libro, titulationis tertiae, capitulo XV.

II. Nulli Christianorum vel Iudaeorum in utroque sexu permittimus ex propinquitate sanguinis sui, vel uxoris suae, atque etiam virorum, iuxta legem quae in Christianis est lata, usque ad septimi generis gradum connubia ducere, vel

---

v) In Cod. Bellovac. sequitur epigraphe: *Hic desunt quaedam capitula, quae in aliis libris inveniuntur: quae ideo praetermisimus, quia in fine septimi libri superius habentur inserta.*

incesti maculam operari. Huius igitur permixtionis inlecebra tali multabitur poena, ut separati ab invicem, et centena publice decalvati flagella suscipiant, et exilio religati sub publica poenitentia maneant, eorumque bona ad filios quos de praecedenti coniugio habuerint, recedant; si tamen et ipsos aut in nullo Iudaicae praevaricationis maculaverit noxa, aut nulla incestivae nationis sordidaverit macula. Quod si aut nullos habuerint filios, aut habitos, ut dictum est, vel Iudaicus involverit error, vel incesti faedaverit natio, tunc facultas praedictorum omnimoda in Principis potestate consistat, qualiter principali discretione res ipsa aut in Christianis eorumve heredibus concessa permaneat. Quod si heredes huiusmodi dignitatis defuerint, fisco nostro sociata deserviat. Illud tamen modis omnibus observandum fore praecipimus, ut si quis Christianus vel Christiana, aut Iudaeus vel Iudaea, noviter nuptiale festum celebrare voluerint, non aliter quam cum praemisso dotis titulo, quo in Christianis salubri institutione praeceptum est, vel sacerdotali benedictione intra sinum sanctae Dei Ecclesiae percepta, coniugium cuiquam ex his adire permittimus. Quod si absque benedictione Sacerdotis quisquam Christianorum vel Hebraeorum noviter coniugium duxerit, vel solemnitatem legis pro dotali titulo in quocunque transcenderit, aut centum Principi solidos coactus exsolvat, aut centum publice verberatus flagella suscipiat. Haec scilicet damna vel verbera singillatim unusquisque percipiat, videlicet tam ille qui nupsit, quam ea quae nupta est, vel etiam consentanei parentes eorum, unusquisque pro se iacturam legis huius suscipiat.

In libro VII, *tripertitae historiae capitulo* XII.

III. Igitur Valentinianus, cum ita saperet sicut Nicaeni Patres, similia profitentibus proderat, aliter vero sapientibus non erat importunus. Qui dum initio regni de urbe Constantinopolitana per Thracias properaret ad Romam, tunc Episcopi recte sapientes legatum miserunt Hicpaucianum Episcopum, quatinus dignaretur ad emendationem dogmatis interesse. Is cum adisset Imperatorem, et Episcoporum legationem intimasset, respondens Imperator ait: »Mihi quidem, cum unus de »populo sim, fas non est talia perscrutari. Verum Sacerdo»tes, quibus haec cura est, apud semetipsos congregentur »ubi voluerint.« Cum haec itaque respondisset Princeps, in Lampsacum convenerunt Episcopi. Cumque per duos menses tractassent, inter caetera, iuxta priores canones, Episcopos eiectos atque suis rebus expoliatos, sedes proprias accipere, et primo sua omnia eis reddi decreverunt. Et si quis post haec eos accusare vellet, eos periculo facere sanciverunt, Iudices esse decernentes Episcopos recte sapientes in Ecclesiam convenientes, ubi testes essent singulorum qui dicebantur oppressi. Et reliqua.

Ex epistola Leonis Papae Chalcedonensi Concilio directa.

IV. Plurimos fratres sedibus suis pulsos et in exilia audivimus deportatos, atque in locum superstitum alios substitutos. His primitus vulneribus adhibeatur medicina iustitiae, ne quisquam ita careat propriis, ut alter utatur alienis. Quem errorem ita omnes relinquant Sacerdotes, ut nemini quidem perire honor debeat; sed illis qui pro fide laboraverunt, prius cum omni privilegio suo oportet ius proprium reformari. Et reliqua. *VI.* 337.

Ex epistola Stephani Papae, scripta generaliter omnibus Episcopis.

V. Quicquid in sacratis Deo rebus et Episcopis iniuste agitur, pro sacrilegio deputabitur: quia sacra sunt, et violari à quoquam non debent. Nullus enim Episcoporum, dum suis fuerit rebus expoliatus, aut à sede propria qualibet occasione pulsus, debet accusari, aut à quoquam ei potest crimen obici, priusquam integerrime restauretur, et omnia quae ei ablata quocunque sunt ingenio, legibus redintegrentur, et ipse propriae sedi et pristino statui regulariter reddatur, ita ut omnes professiones et cuncta sibi iniuste sublata, atque fructus omnes, ante coeptam accusationem per Primates et synodi Episcopos funditus restituantur; quia hoc non solum ecclesiasticae, sed etiam seculi leges fieri docent.

Augustinus ad Bonifacium de lapsorum restitutione.

VI. Ut enim constitueretur in Ecclesia ne quisquam post alicuius criminis poenitentiam clericatum accipiat, vel ad clericatum redeat, vel in clericatu maneat, non desperatione indulgentiae, sed rigore factum est disciplinae: alioquin contra claves datas Ecclesiae disputabitur, de quibus dictum est: *Quae solveritis in terra, soluta erunt et in coelo.* Sed ne forsitan etiam de caeteris criminibus spe honoris ecclesiastici animus intumescens superbe agere poenitentiam, severissime placuit ut post actam de crimine damnabili poenitentiam nemo sit Clericus; ut desperatione temporalis altitudinis medicina maior et verior esset humilitas. Nam et sanctus David de criminibus mortiferis egit poenitentiam, et tamen in honore superstitit. Et beatum Petrum, quando amarissimas lacrymas fudit, utique Deum negasse poenituit, et tamen Apostolus mansit. Sed non ideo supervacua putanda est posterorum diligentia; quia ubi saluti nihil detrahebatur, humilitati aliquid addiderunt, quo salus tutius muniretur, experti, credo, aliquorum fictas poenitentias per affectatas honorum potentias. Cogunt enim multas invenire medicinas multorum experimenta morborum.

Ex epistola Leonis Papae Aquileiensi Episcopo directa.

VII. Illam partem ecclesiasticae disciplinae, qua olim

à sanctis Patribus et à nobis saepe decretum est ut nec in presbyteratus gradu, nec in diaconatus nec in subsequenti ordine Clericorum ad aliam Ecclesiam transire cuiquam sit liberum, ut in integrum revoces admonemus; ut unusquisque, non ambitione inlectus, non cupiditate seductus, non persuasione hominum depravatus, ubi ordinatus est perseveret; ita ut si quis, sua quaerens, non quae Iesu Christi, ad plebem et ad Ecclesiam suam redire neglexerit, et ab honoris privilegio et à communionis vinculo habeatur extraneus.

Ut nullus derogetur aut temere accusetur Episcopus, nec à Primatibus facile eorum suscipiatur accusatio; quia iniuria Episcoporum ad Christum pertinet, cuius vice legatione funguntur. Ex decretis Anastasii Papae, capitulo VI.

VIII. Placuit ut nullus temere accuset Episcopum, neque à Primatibus passim aut indifferenter super quibuslibet impetitionibus audiatur, dicente Domino: *Non suscipias vocem mendacii.* Et ipsa Veritas ait: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne facias.* Et reliqua. Et alibi scriptum est: *Quod prodest illi suo errore non pollui, qui consensum praestat erranti? Procul dubio contra mandata dimittit qui habet peccatum proprium, et qui sequitur alienum.* Et reliqua. Sed si quis in Episcopum causam habuerit, primitus eum caritative conveniat, et ei aut suam inculcet iniuriam, aut eius correptionem, dicente Domino: *Si peccaverit in te frater tuus, vade, et corripe eum inter te et ipsum solum. Si autem te non audierit, adhibe denuo duos aut tres tecum.* Et reliqua. Prius ergo quam haec fiant, nemo praesumat Episcopum manifeste accusare, quia nemo contra evangelium vel contra Apostolum, aut decreta Patrum, facit absque periculo. Paulus quoque Apostolus praecipit, dicens: *Seniorem ne increpaveris, sed obsecra ut patrem.* Et alibi scriptum est: *Si quis fidelis est, videat ne falsa aut nociva loquatur, aut cuiquam insidias ponat.* Et alibi: *Sapiens non est qui nocet.* Et Dominus in Lege: *Non facias calumniam proximo tuo.* Et idem: *Non eris criminator aut susurro in populis. Non stabis contra sanguinem proximi tui. Leges meas custodite: Ego Dominus.* Si haec de omnibus hominibus dicta sunt, quanto magis super Episcopos sunt custodienda, de quibus Salvator ait: *Qui vos contristavit, me contristavit. Qui vos tangit, tangit pupillam oculi mei.* Et caetera. Item: *Qui facit iniuriam eis, recipiet id quod inique gessit.* Et in Daniele legitur: *Confundantur omnes qui ostendunt servis tuis mala. Confundantur in omnipotentia, et robur eorum conteratur, ut sciant quia tu es Dominus Deus solus, et gloriosus super orbem terrarum.* Et iuxta antiquae institutionis edictum plus erga corrigendos agere debet benevolentia quam severitas; plus cohortatio, quam commotio; plus caritas,

quam potestas. Et Dominus per Prophetam monet, dicens: *Cohibe linguam tuam à malo, et labia tua ne loquantur dolum. Diverte quoque à malo, et fac bonum.* Nemo enim bonum faciens, alteri verbo aut facto nocere vult. Si quis haec non observaverit, hostis est animae suae. Si quidem Clerici fuerint, gradu proprio decidant. Si vero Laici vel Monachi fuerint, amplius pelli debent, vel extorres fiant.

Ut quicunque habens querelam in Episcopum vel in Actores Ecclesiae, non prius adeat Iudices eorum, quam ipsos quibus aliquid opponit, familiariter conveniat, ut ab eis caritative aut emendationem aut rationabilem recipiat excusationem.

IX. Placuit ut si quaecunque persona contra Episcopum vel Actores Ecclesiae se proprium crediderit habere negotium, prius ad eum recurrat caritatis studio, ut familiari colloquio commonitus ea sanare debeat quae in querimoniam deducuntur. Quam rem si differre voluerit, sententiam suscipiat excommunicationis. *VI.* 381.

Ut non accusetur Episcopus apud Iudicem secularem.

X. Ut nullus Episcopum apud Iudices seculares accusare praesumat, sed apud summos Primates. *Ibid.*

Ut si quis se gravari putaverit, vocem appellationis exhibeat.

XI. Placuit ut accusato, si Iudicem suspectum habuerit, liceat appellare, quia non oportet negari audientiam roganti. *VII.* 323.

De retractanda comprovinciali Synodo per Apostolici Legatos.

XII. Ut provincialis synodus retractetur per Vicarios urbis Romae Episcopi, si ipse decreverit. *VII.* 349.

Ut nullus criminosus accuset Episcopum.

XIII. De his qui in accusationem maioris natu veniunt, placuit ut Episcopum nulli criminoso liceat accusare. *V.* 187.

Ut criminalia negotia non per Procuratores, sed per ipsos agantur.

XIV. Si quando in causa capitali vel in causa status interpellatum fuerit, non per procuratores, sed per ipsos est agenda. *VII.* 357.

De maiore Iudicum appellatione.

XV. Placuit ut à quibuscunque Iudicibus ecclesiasticis ad alios Iudices ecclesiasticos, ubi est maior auctoritas, fuerit provocatum, audientia non negetur. *VII.* 121.

Ut nullus Metropolitanus sine caeterorum omnium provincialium Episcoporum praesentia aut consilio, nisi quantum ad suam propriam pertinet parochiam, quicquam agere praesumat. Similiter et reliqui Episcopi agant circa eum. Ex Synodo Romana quinta.

XVI. Si quis metropolitanus Episcopus, nisi quod ad

suam solummodo propriam pertinet parochiam, sine consilio et voluntate omnium comprovincialium Episcoporum extra aliquid agere tentaverit, gradus sui periculo subiacebit, et quod egerit, irritum habeatur et vacuum. Sed quicquid de comprovincialium Coepiscoporum causis, suarumque Ecclesiarum et Clericorum atque Secularium necessitatibus, agere aut disponere necesse fuerit, hoc cum omnium consensu comprovincialium agatur Pontificum, non aliquo dominationis fastu sed humillima et concordi administratione, sicut Dominus ait: *Non veni ministrari, sed ministrare.* Et alibi: *Qui maior est vestrum, erit minister.* Et reliqua. Similiter et ipsi comprovinciales Episcopi cum eius consilio, nisi quantum ad proprias pertinet parochias, agant iuxta sanctorum constituta Patrum, ut uno animo, uno ore, concorditer sancta glorificetur Trinitas in secula. *VII.* 358.

Qualiter Episcopus ad Synodum convocetur, et qualiter in ea de illo agatur.

XVII. Sancta Synodus Romana dixit. Haec sunt quae deinceps propter malorum hominum insidias, qui in Ecclesiam et in Ecclesiasticos indifferenter saeviunt viros, conservari firmissime volumus in secula. Si quis Episcopus ab illis accusatoribus qui recipiendi sunt fuerit accusatus, postquam ipse ab eis caritative conventus fuerit ut ipsam causam emendare debeat, et eam corrigere noluerit, non olim, sed tunc ad summos Primates causa eius canonice deferatur; quia in congruo loco infra ipsam provinciam, tempore in canonibus praefixo Nicaenis, Concilium canonice convocare debebunt, ita ut ab omnibus eiusdem provinciae Episcopis in ea audiatur: in quam et ipse canonice convocatus, si eum aut infirmitas aut alia gravis necessitas non detinuerit, adesse debebit; quia ultra provinciae terminos accusandi ante licentia non est, quam audientia rogetur. Nam si suis fuerit rebus expoliatus, quod absit, aut, quod alienum ab omnibus esse debet fidelibus, à sede propria eiectus, aut in detentione aliqua à suis ovibus fuerit sequestratus, tunc canonice, antequam in pristinum restituatur honorem, et sua omnia, quae ab insidiis inimicorum suorum ei ablata fuerint, redintegrentur, nec convocari nec iudicari poterit, nisi ipse pro sua necessitate, minime tamen iudicandi, advenire sponte elegerit. Nec omnino à quoquam respondere rogetur antequam integerrime omnia quae per suggestiones inimicorum suorum amiserat, potestati eius ab honorabili Concilio redintegrentur, et Praesul prius statui pristino reddatur. Et ipse, dispositis ordinatisque libere ac secure suis, tunc canonice convocatus ad tempus, synodo in legitima et canonica veniat ad causam. Et si ita iuste videtur, accusantium propositionibus respondeat;

nam hoc summopere providendum est ne, antequam omnia haec fiant, coactus respondeat, quia contentio semper vitanda est. Adimi namque Episcopo episcopatum, antequam causae eius exitus appareat, nulli Christiano videri iure potest. Quod si aegrotans fuerit Episcopus, aut aliqua eum gravis necessitas detinuerit, pro se legatum ad synodum mittat. Nec à communione suspendatur cui crimen intenditur, nisi ad causam suam dicendam electorum Iudicum die statuta litteris evocatus minime occurrerit; hoc est, nisi alia praeoccupaverit necessitas, infra spatium duorum vel trium mensium, et eo amplius, prout causa dictaverit. Quod si ex utraque parte ad causam dicendam venerint, quia unus absque altero audiri non debet, quaerendum est in iudicio cuius sint conversationis et fidei atque suspicionis accusatores, aut qua intentione hoc faciant; quia ad hoc admitti non debent nisi bonae conversationis et rectae fidei viri, et qui omni suspicione careant, et bona vita clareant, neque infames existant. Quod si accusatorum personae in iudicio Episcoporum culpabiles apparuerint, ad arguendum non admittantur, nisi proprias causas, non tamen criminales vel ecclesiasticas, obiecerint. Infamis enim persona nec procurator potest esse, nec cognitor. Absente vero adversario, non audiatur accusator; nec sententia, absente parte alia, à Iudice dicta ullam obtinebit firmitatem; neque absens per alium accusare aut accusari potest, nec affinis testis admitti. Neminem ergo exhiberi de provincia ad provinciam vel ad comitatum oportet, nisi ad relationem Iudicis ad quem fuerit appellatum, id est, ut actor semper rei forum sequatur. Si quis autem Iudicem adversum sibi senserit, vocem appellationis exhibeat, quam nulli oportet negari. Et reliqua.

Ut accusatio Clericorum intra provinciam fiat, nisi forte accusatus maiorem appellaverit auctoritatem.

XVIII. Si quis Clericus super quibuslibet criminibus pulsatus fuerit in provincia qua consistit ille qui pulsatur, suas exerat actiones; nec aestimet eum accusator suus alibi aut longius pertrahendum ad iudicium. Illi vero qui pulsatus fuerit, si Iudicem suspectum habuerit, liceat appellare.

Ut peregrina iudicia non fiant.

XIX. Peregrina iudicia generali sanctione inhibuimus; quia indignum est ut ab externis iudicetur qui provinciales à se electos debet habere Iudices. *VII.* 309.

Ut nullus Metropolitanus aliquorum Pontificum, suorumque Clericorum aut Ecclesiarum, causas audiat absque omnium comprovincialium Episcoporum praesentia. Ex Synodo Romana tertia, cap. VI.

XX. Nullus metropolitanus Episcopus, absque caetero-

rum omnium comprovincialium Episcoporum instantia, aliquorum audiat causas Episcoporum, quia irritae erunt. Immo nec suorum Sacerdotum causas audiat absque praesentia Clericorum suorum, quia irrita erit sententia Episcopi, nisi praesentia Clericorum confirmetur. *VII.* 106.

De rimanda accusatoris persona. Ex decretis Sixti Papae, capitulo VIII.

XXI. Placuit ut semper primo in accusatione Clericorum persona, fides, conversatio, et vita blasphemantium perscrutetur: nam fides omnes actus hominis debet praecedere, quia dubius in fide, infidelis est: nec eis omnino esse credendum qui veritatis fidem ignorant, nec rectae conversationis vitam ducunt; quoniam tales facile et indifferenter lacerant quosque, et criminantur recte et pie viventes. Ideo suspicio eorum discutienda est primo, et corrigenda.

De personis et accusationum querelis non recipiendis. Ex sexta Synodo Romana, capitulo XI *; cum qua Nicaena Synodus, et decreta Iulii et Symmachi Papae et alia synodica concordant.*

XXII. Accusatores et accusationes quas leges seculi non adsciscunt, et nos submovemus. *VI.* 381., *VII.* 108.

Ut nullus Episcopus alterius parochianum retinere, ordinare, aut iudicare praesumat. Ex decima Synodo Romana, capitulo VII *; cum qua concordat Antiochenum Concilium, capitulo* XXII.

XXIII. Nullus Episcopus alterius parochianum praesumat retinere aut ordinare absque eius voluntate, vel iudicare; quia sicut irrita erit eius ordinatio, ita diiudicatio; quoniam censemus nullum alterius Iudicis, nisi sui, sententia teneri. Nam qui eum ordinare non potuit, nec iudicare ullatenus poterit. *VII.* 308.

De primatu Sedis apostolicae, cui Episcoporum finitiva iudicia et congregandarum Synodorum privilegia sunt reservata. Et de canonica Episcopi vocatione. Ex Synodis Romanis, capitulo XLIX, *et ex decretis Iulii Papae.*

XXIV. Nullus Episcopus, nisi canonice vocatus, et in legitima synodo suo tempore apostolica auctoritate convocata, cui iussione Domini et meritis beati Petri Apostoli singularis congregandorum Conciliorum auctoritas, et sanctorum Canonum ac venerandorum Patrum decretis, multipliciter privata tradita est potestas, super quibuslibet criminibus pulsetur, id est, iudicetur, audiatur, vel impetatur. Sin aliter praesumptum à quibuslibet fuerit, in vanum deducatur quod egerunt; nec inter ecclesiastica ullo modo reputabitur, nec ullas habebit vires quicquid ei obviaverit: quoniam eadem Sedes, testante

Veritatis voce, primum primatum obtinuit. Nec prima diceretur, si aliam super se haberet; quae etiam caput est omnium Ecclesiarum, à qua omnes sumpsere originem: primatum enim non synodalibus aut aliquibus commentis meruit institutis, sed Domino largiente, qui ait: *Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam.* Et reliqua talia, et his similia. Quibus si aliquis superbo spiritu obviaverit praeceptionibus, non exeat impunitus, sed gradus sui periculo subiacebit. *VI.* 381.

Ut si quis Metropolitanum suspectum habuerit, apud Primatem audiatur. Ex Concilio Chalcedonense capitulo XVII.

XXV. Si quis putaverit, se à proprio Metropolitano gravari, apud Primatem dioeceseos, aut apud Constantinopolitanae civitatis sedem, agat iudicium. Et reliqua. *VII.* 83. 321.

De accusationis ordine, et ut non facile quisquam accusetur. Ex sexta Synodo Romana, capitulo IX; *cum qua et aliae sanctiones Imperatorum et synodalium Episcoporum concordant.*

XXVI. Accusationis ordinem dudum canonicis institutum decretis servare iubemus; ut si forte aliquis Clericorum in civili aut criminali causa pulsatur, vel in crimine capitis arcessitur, non statim reus aestimetur qui accusari potuit, ne subiectam innocentiam faciamus. Sed quisquis ille est qui crimen intendit, in iudicium veniat, nomen rei indicet, vinculum inscriptionis arripiat, custodiat similitudinem, habita tamen dignitatis aestimatione patiatur Nec sibi fore noverit licentiam mentiendi, cum calumniantes ad vindictam poscat similitudo supplicii. *VII.* 436.

Ut accusato Episcopo liceat appellare apostolicam Sedem, si voluerit. Ex edictis synodalibus sub Theodosio Imperatore decretis, eiusque auctoritate roboratis: quae si quis quaesierit, in suis inveniet Epistolarum libris.

XXVII. Placuit ut si Episcopus accusatus appellaverit Romanum Pontificem, id statuendum quod ipse censuerit. *VII.* 315.

De accusato vel iudicato Episcopo, si bonam putaverit habere causam, et voluerit à Romano audiri Pontifice à nullo prohibeatur, sed libere hoc ei et absque ullo impedimento concedatur. Ex quibus supra cum quibus et Sardicense Concilium, et alia decreta Canonum et sanctorum Patrum concordant.

XXVIII. Ut accusato vel iudicato in aliqua causa Episcopo liceat iterare iudicium; et, si necesse fuerit, aut ipse voluerit, absque ulla detentione aut impeditione Romanum adire Pontificem. Et dum iterato iudicio Pontifex causam suam agit, sua non privetur sede aut dignitate; quoniam dudum à sanctis Patribus statutum est ut accusati nullus usur-

pet sedem Episcopi. *Et alibi**: Adimi Episcopo episcopatum antequam causae eius exitus appareat, nulli Christiano videri iure potest. Et reliqua. *VII.* 323. * *VII.* 87.

Ut dum accusatus vel iudicatus Episcopus Romanum appellaverit Pontificem, nulla ei laesio fiat; neque aliquis eius arripiat sedem, aut in eius loco ordinetur Episcopus, antequam eius causa Romani Papae sit terminata iudicio. Ex quibus supra, cum quibus et multa sanctorum Patrum et Canonum decreta consentiunt.

XXIX. Placuit ut accusatus vel iudicatus à Comprovincialibus in aliqua causa Episcopus licenter appellet, et adeat apostolicae sedis Pontificem, qui aut per se aut per Vicarios suos eius retractari negotium procuret. Et dum iterato iudicio Pontifex causam suam agit, nullus alius in eius loco ponatur aut ordinetur Episcopus; quoniam quamquam comprovincialibus Episcopis accusati causam Pontificis scrutari liceat, non tamen definire inconsulto Romano Pontifice permissum est, cum beato Petro Apostolo non ab alio quam ab ipso Domino dictum est: *Quaecunque ligaveris super terram, erunt ligata et in coelis; et quaecunque solveris super terram, erunt soluta et in coelis. Supra c.* 28.

De Episcoporum appellatione ad Romanam Ecclesiam, quotiens necessitas exposcerit, cui Episcoporum et summa negotia singulari privilegio à Patribus reservata sunt. Ex quibus supra, cum quibus maxime cuncta Canonum et sanctorum Patrum decreta concinunt.

XXX. Ut omnes Episcopi qui in quibusdam gravioribus pulsantur vel criminantur causis, quotiens necesse fuerit, libere apostolicam appellent sedem, atque ad eam quasi ad matrem confugiant, ut ab ea, sicut semper fuit, pie fulciantur, defendantur, et liberentur, cuius dispositioni omnes maiores ecclesiasticas causas, et episcoporum iudicia, antiqua Apostolorum eorumque successorum atque canonum auctoritas reservavit. Quoniam culpantur Episcopi qui aliter erga fratres egerint quam eiusdem sedis Papae fieri placuerit; Canonibus quippe iubentibus in talibus absque Romano nihil decerni Pontifice, nec ad synodum Episcopum convocari debere, et quicquid ex his eo inconsulto praesumptum fuerit, viribus carere.

De causa Lupicini Episcopi. Ex epistola Leonis Papae, Africanis Episcopis directa.

XXXI. Causam Lupicini Episcopi, quia sic nobis placuit, illic iubemus audiri; cui multum et saepius postulanti communionem hac ratione reddidimus, quoniam cum ad nostrum iudicium provocasset, immerito eum pendente negotio à communione videbamus fuisse suspensum. Adiectum etiam illud est, quod huic temere superordinatus esse cognoscitur,

qui non debuit ordinari antequam Lupicinus in praesenti positus, aut confutatus aut certe confessus, iustae possit subiacere sententiae: ut vacantem locum, quemadmodum disciplina ecclesiastica exigit, is qui consecrabatur, acciperet. Si quae vero aliae emerserint causae quae ad statum Ecclesiarum et ad concordiam pertineant Sacerdotum, illic ob timorem Domini volumus ut modo ventilentur, et de componendis atque compositis omnibus ad nos relatio plena mittatur; ut ea quae iuxta ecclesiasticum morem iuste et rationabiliter fuerint definita, nostra quoque sententia roborentur. Ex his enim possumus cognoscere qualiter de caeteris agatur, qualiter nos nil contra statuta Maiorum egisse poeniteat. Data IV. Idus Augusti.

De Laicis praesumentibus disputare de religione. Ex synodalibus Statutis et Imperatorum Edictis, ex libro XVI. *Theodosii Imperatoris, de his qui super religione contendunt.*

XXXII. Imperatores Valentinianus, Theodosius, et Arcadius AAA., una cum decretis Episcoporum, Tatiano Praefecto praetorii. Nulli egresso ad publicum disceptandi de religione, vel tractandi vel consilii aliquid deferendi, patescat occasio. Et si quis posthac ausu gravi atque damnabili contra huiusmodi Legem veniendum esse crediderit, vel insistere motu pestiferae perseverationis audebit, competenti poena et digno supplicio coerceatur. Data XVI. Kal. Iulii, Theodosio Augusto bis et Quinegio Conss. *VII.* 195.

Nullus Monachus, praeter Domini Sacerdotes, audeat praedicare. De epistola Leonis Papae ad Theodoritum Cyri Episcopum directa.

XXXIII. Illud quod nobis propter improbitatem quorundam Monachorum verbo mandasti, specialiter praedictorum Patrum statuta firmantes, statuimus ut praeter Domini Sacerdotes, ab Episcopo eiusdem videlicet loci electos, nullus audeat praedicare, sive sit Monachus, sive Laicus, qui cuiuslibet scientiae nomine glorietur.

De Delatoribus. Ex Concilio Heliberritano.

XXXIV. Delator si quis extiterit fidelis, et per delationem eius aliquis fuerit praescriptus vel interfectus, placuit eum nec in finem accipere communionem. Si levior quoque causa fuerit, intra quinquennium accipere poterit communionem. Si catechumenus fuerit, per quinquennii tempora admittatur ad baptismum. *VI.* 317., *VII.* 205.

Clerici accusatores fratrum ad communionem recipiantur, non ad Clerum. Ex Concilio Carthaginis.

XXXV. Ut Episcopi accusatores fratrum excommunicent. Et si emendaverint vitium, recipiant eos ad communionem, non ad Clerum.

De Praesidibus vel caeteris rem publicam agere volentibus, ne sine litteris Episcopi sui communicent. Et cum contra disciplinam egerint, excommunicentur. Ex Concilio Arelatense.

XXXVI. De praesidibus qui fideles ad praesidatum prosiliunt ita placuit, ut cum promoti fuerint, litteras accipiant ecclesiasticas, id est, communicatorias; ita tamen ut in quibuscunque locis gesserint, ab Episcopo eiusdem loci cura illis agatur; ut cum coeperint contra disciplinam publicam agere, tum demum à communione excludantur. Similiter et de his qui rempublicam agere volunt.

Ut Clerici vel Laici in aliena Ecclesia non communicent sine litteris Episcopi sui. Ex Concilio Carthaginis.

XXXVII. Cassius Velenensis Episcopus dixit: »Statuat »gravitas vestra ut unusquisque Clericus vel Laicus non com»municent in alia plebe sine litteris Episcopi sui.« *VII.* 456.

Item ex Capitulis Domni Karoli Imperatoris.

XXXVIII. Si quis Secularium, tam maioris ordinis quam et inferioris peccatum egerit, et vocatus sui Episcopi auctoritate ad emendationem ac poenitentiam venire distulerit, tamdiu sit ab Ecclesia extorris et à catholicorum consortio sequestratus, quousque quod inlicite commissit emendet, ac reatum suum usque ad satisfactionem canonice diluat, atque reconciliatione proprii Episcopi divinis precibus indulgentiam consequatur et veniam, Ecclesiaeque gremio, à cuius utero deviaverat, peracta satisfactione, ab eodem per satisfactionem emendatus Episcopo canonice reddatur. *VI.* 88., *VII.* 397.

De honore et pace sanctae Ecclesiae.

XXXIX. Ut honor et pax atque iustitia sanctae Dei Ecclesiae, et servorum eius, inlaesus ab omnibus conservetur. *I.* 90.

De Dei Sacerdotibus et Ministris altaris.

XL. Ut Dei Sacerdotibus et Ministris altaris contra canonicam auctoritatem nulla laesio à quoquam fiat.

De concordia Episcoporum et Comitum.

XLI. Ut Episcopi et Comites concordes sint. Et Comites eorumque Ministri Episcopis atque eorum Ministris in omnibus adiutores existant. *II.* 6. 10.

De incendio et rapina.

XLII. Ut incendium vel rapinam in regno nostro nullus faciat. Et fures vel raptores fortiter constringantur, ut non ulli sua auferre audiant, nisi gratis tribuantur, aut iusto censu exigantur.

De pace custodienda.

XLIII. Ut pax in regno nostro secundum morem parentum nostrorum omnibus conservetur.

De puella virgine vel vidua.

XLIV. Ut puellam virginem vel viduam nullus rapiat, nec facere volentibus consentiat.

De banno persolvendo.

XLV. Ut ex his singulis bannus noster persolvatur si à quoquam frustrata haec fuerint; et fideiussores usque ad nostram praesentiam fidissimos Comitibus vel Missis nostris horum corruptores singuli tribuant, ut iuxta Romanam Legem haec corrigantur.

De negotio seculari.

XLVI. Ministris autem altaris Domini vel Monachi nobis placuit ut à negotiis secularibus omnino abstineant. Multa sunt ergo negotia secularia: de his tamen pauca perstrinximus. Ad quae pertinet omnis libido, non solum in immunditia carnis, sed etiam in omni carnali concupiscentia. Quicquid plus iusto appetit homo, turpe lucrum dicitur. Munera iniusta accipere vel etiam dare, pro aliquo seculari conquestu pretio aliquem conducere, contentiones et lites vel rixas amare, in placitis secularibus disputare, excepta defensione orphanorum aut viduarum, conductores aut procuratores esse secularium rerum, turpis verbi vel facti ioculatorem esse, vel iocum secularem diligere, aleas amare, ornamentum inconveniens proposito suo quaerere, in deliciis vivere velle, gulam et ebrietatem sequi, pondera iniusta vel mensuras habere, negotium iniustum exercere, (non tamen iustum negotium est contradicendum, propter necessitates diversas; quia legimus sanctos Apostolos negotiasse; et in Regula sancti Benedicti praecipitur praevidere per quorum manus negotium monasterii transeat:) canes et aves sequi ad venandum, in omnibus quibuslibet sit causis superfluum esse. Ecce talia et his similia Ministris altaris Domini, necnon et Monachis omnino contradicimus; de quibus dicit Apostolus: *Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus.*

De imitatione apostolica.

XLVII. Apostolus ait: *Imitatores mei estote, et observate eos qui ita ambulant sicut habetis formam nostram. Non observetis eos qui sunt inimici crucis Christi, quorum finis interitus, quorum Deus venter est, et gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt. Nostra autem conversatio in coelis est.* Sicut Hieronymus in epistola ad Galatas ait: *Aemulantur*, ait, *bene quicunque videant vel audiant esse in aliquibus*

gratias, dona, virtutesque, ipsi tales esse desiderant, et fidem, vitam, atque industriam eorum, per quae illa meruerunt, nituntur imitari, ut possint ea quoque bona aemulatione digna consequi, magis quaerentes spiritalia quam carnalia, ut perseveranti gradu ad finem boni operis pervenire possint. Augustinus, in libro primo de agone Christianorum, hanc sententiam interpretans, ait: *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi.* Quare intelligendum est etiam ipsum Apostolum in semetipso triumphasse de Potestatibus huius mundi, sicut de Domino dixerat, cuius se imitatorem esse profitetur. Imitemur ergo et nos illum, sicut hortatur, et castigemus corpus nostrum, et in servitutem redigamus, si mundum volumus vincere. Aliquando quidem suo exemplo Christi nos fieri imitatores iubet, dicendo: *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi.* Aliquando quidem de se resipiscens ad Deum, ad ipsius nos imitatorem hortatur, dicens: *Estote imitatores Dei, sicut filii carissimi.* Iam vero demonstrans quia nihil ita hanc imitationem pariat, quam si ita vivat aliquis ut bonum eius in commune proficiat, atque universis utiliora praevideat, adiunxit: *Ambulate in caritate.* Ideo cum dixisset, *Imitatores mei estote*, continuo de caritate disseruit, quia haec praecipue virtus homines Deo proximos facit.

De Canonicis Clericis, ut canonice vivant.

XLVIII. In omnibus igitur, quantum humana permittit fragilitas, decrevimus ut Canonici Clerici canonice vivant observantes divinae Scripturae doctrinam et documenta sanctorum Patrum, et nihil sine licentia Episcopi sui vel Magistri eorum composite agere praesumant. *V.* 185.

De his qui servos suos extra Iudicem necant.

XLIX. Si quis servum proprium sine conscientia Iudicis occiderit, excommunicatione vel poenitentia biennii reatum sanguinis emundabit.

De his qui ad pacem non revertuntur.

L. Placuit ut, sicut plerumque fit, quicunque odio aut longinqua inter se lite discesserint, et ad pacem revocari diuturna intentione nequiverint, à civitatis primitus Sacerdotibus arguantur. Qui si inimicitias deponere perniciosa intentione noluerint, de Ecclesiae coetu iustissima excommunicatione pellantur.

De his qui intrant in Ecclesiam, et propter nimiam luxuriam suam à sacramento se abstinent.

LI. Si quis intrat in Ecclesiam Dei, et sacras Scripturas non audit, et pro luxuria sua avertit se à communione sacramenti, et in observandis mysteriis declinat constitutam regulam disciplinae, istum talem proiiciendum de Ecclesia catho-

lica esse decernimus, donec poenitentiam agat et ostendat fructum poenitentiae suae, ut possit, communione percepta, indulgentiam promereri.

De Clericis vel Laicis.

LII. De Clericis vel Laicis à communione summotis, ab aliis non recipiendis Episcopis.

De Clericis adversus invicem negotia propria habentibus.

LIII. Non oportet Clericos habentes adversus invicem negotia, proprium Episcopum relinquere, et ad secularia iudicia convolare. *I.* 28., *V.* 22.

De eo qui excommunicatus ante audientiam communicare praesumpserit.

LIV. Si quis excommunicatus ante audientiam communicare praesumpserit, ipse in se damnationem protulit. *V.* 30., *VII.* 26.

De potente qui aliquem expoliaverit.

LV. Si quis potentum quemlibet expoliaverit, et admonente Episcopo non reddiderit, excommunicetur.

Quod Ecclesiarum omnium dotes ad Episcopi ordinationem debeant pertinere.

LVI. Multi contra canonum constituta sic Ecclesias quas aedificaverint postulant consecrari, ut dotem quam eius Ecclesiae contulerint, censeant ad Episcopi ordinationem non pertinere. Quod factum et in praeterito displicet, et in futuro prohibetur; sed omnia secundum constitutionem antiquam ad Episcopi ordinationem et potestatem pertineant. *VII.* 292.

De his quae à fidelibus in parochitanis basilicis offeruntur.

LVII. De his quae parochiis in terris, vineis, mancipiis, atque peculiis quaecunque fideles obtulerint, antiquorum Canonum instituta serventur, et omnia in Episcopi potestate consistant. De his tamen quae in altario accesserint, tertia pars fideliter Episcopis deferatur. *VI.* 407.

De quatuor portionibus ecclesiasticis.

LVIII. Quod in unaquaque Ecclesia cui Episcopus praeest, quatuor, tam de reditibus quam de oblationibus Fidelium, fieri debeant portiones; ut una sit Episcopi, alia Clericorum, tertia pauperum, et quarta fabricis ecclesiasticis adplicetur.

De eo qui anathematis poenam parvi duxerit. Ex epistola Gelasii Papae.

LIX. Ut si quis anathematis poenam parvi duxerit, etiam documento quo se putat praedium possidere, frustretur; liceatque cuilibet ecclesiasticae personae vocem contradictionis

afferre, et cum fructibus praeteriti temporis eadem praedia alienata reposcere.

De his Laicis qui contemptores Canonum extiterint.

LX. Ut Laici contemptores Canonum excommunicentur, Clerici honore priventur. *VII.* 457.

Ut populus ante completam Missam et benedictionem acceptam egredi non praesumat.

LXI. Cum ad celebrandas Missas in Dei nomine convenitur, populus non ante discedat quam Missae solemnitas compleatur. Et ubi Episcopus fuerit, benedictionem accipiant Sacerdotis. Sacerdote autem verbum in Ecclesia faciente, qui egressus de auditorio fuerit, excommunicetur. *VII.* 277.

De his qui ecclesiastica ieiunia absque necessitate dissolvunt.

LXII. Si quis eorum qui continentiae student, absque necessitate corporea tradita in commune ieiunia et ab Ecclesia custodita superbiendo dissolvit, stimulo suae cogitationis impulsus, anathema sit.

Ut sacramentum Catechumenis non praebeatur.

LXIII. Item placuit ut etiam per solemnissimos paschales dies sacramentum corporis et sanguinis Domini catechumenis non detur, nisi solitum salis; quia si fideles per illos dies sacramenta non mutant, nec catechumenos oportet mutare. Quae forma etiam à publice poenitentibus omnino sequenda est. *VII.* 263.

De his qui rebaptizati vel reconfirmati sunt, quid sit agendum.

LXIV. De his qui rebaptizati sine aliqua necessitate vel tormento lapsi sunt, placuit ut circa eos illa Nicaenae Synodi statuta serventur quae de praevaricatoribus constituta esse noscuntur; id est, ut septem annis inter catechumenos orent, et duobus inter catholicos; et postea, moderatione et clementia Episcopi, fidelibus in oblatione et eucharistia communicent. Quam formam sequantur et reconfirmati.

De Clericis qui ad Secularium defensionem confugiunt propter districtionem Episcopi.

LXV. Placuit ut Clericus, si relicto officio suo propter districtionem ad secularem fortasse confugerit, et is ad quem recurrit solatium ei defensionis impenderit, cum eodem de Ecclesiae communione pellatur. *VI.* 145.

De turpiloquiis.

LXVI. Clericos scurriles et verbis turpibus ioculares ab officio detrahendos.

De Clericis qui in convivio cantare praesumpserint.

LXVII. Clerici inter epulas cantantes supradictae sententiae severitate coerceantur.

Ne Clericus per creaturas iuret.

LXVIII. Clericum per creaturas iurantem acerrime obiurgandum. Si perstiterit in vitio, excommunicandum.

Ne ante horam diei tertiam quis ad convivium pergat, nec ante benedictionem manducet.

LXIX. Non oportet Clericos vel Laicos religiosos ante sacram horam diei tertiam inire convivia, neque aliquando Clericos, nisi hymno dicto, edere panem, et post cibo gratias auctori Deo referre.

Ut Presbyter, si inconsulto Episcopo agendam celebraverit, honore privetur. Ex Concilio Carthaginis.

LXX. Numidius, Episcopus Massilitanus, dixit: »In quibusdam locis sunt Presbyteri qui aut ignorantes simpliciter, » aut dissimulantes audacter, praesente et inconsulto Episcopo, » cum pluribus in domiciliis agunt agendam. Quod disciplinae » incongruum esse cognoscit sanctitas vestra.« Genilius Episcopus dixit: »Fratres et Coepiscopi nostri dignae suggestioni » tuae respondere propter ignorantiam non morantur.« Ab universis Episcopis dictum est: »Quisquis Presbyter, inconsulto Episcopo, agendam in quolibet loco voluerit celebrare, » ipse honori suo contrarius existit.« *VI.* 306.

Ne Presbyter benedictionem vel poenitentiam in Ecclesia dare praesumat.

LXXI. Benedictionem super plebem in Ecclesia fundere, aut poenitentem in Ecclesia benedicere, Presbytero penitus non licebit.

Iudicio multitudinis ordinationes fieri non debere.

LXXII. Quod non sit permittendum turbis electiones eorum facere qui sunt ad Sacerdotium provehendi. *VII.* 79.

Si qui Clerici ab Episcopis suis promoti contempserint, nec illic maneant unde recedere noluerint. Ex Concilio Carthaginis.

LXXIII. Placuit ut quicunque Clerici vel Diaconi, pro necessitatibus Ecclesiarum non obtemperaverint Episcopis suis, volentibus eos ad honorem ampliorem in sua Ecclesia promovere, nec illic ministrent in gradu suo unde recedere noluerunt.

Ex Decretis Papae Gregorii iunioris. De incestis.

LXXIV. Si quis consobrinam duxerit in coniugium, anathema sit, *Et paulo post infert.* Si quis de propria cognatione, vel quam cognatus habuit, duxerit uxorem, anathema sit. Et Dominus in lege divina ait: *Omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedat, ut revelet turpitudinem eius.* Et paulo post: *Nec accedat ad uxorem eius qui sibi affinitate coniungitur.* Item unde supra. *Nullus certi gradus consan-*

guineam in coniugium accipiat, aut sibi sceleratis nuptiis desideret copulari. Item ex dictis Episcoporum et Imperatorum Theodosii et aliorum: *In septem gradibus omnia propinquitatum nomina continentur ultra quos nec adfinitas invenitur nec successio potest amplius prorogari.*

Item de incestis. Ex epistolis Gregorii Papae Bonifacio Mogontiae Archiepiscopo missis.

LXXV. Progeniem suam unumquemque usque ad septimam observare decernimus generationem, et quandiu se agnoscunt affinitate propinquos, ad huius copulae non accedere societatem. Et in sanctis Canonibus spiritu Dei conditis de incestis habetur insertum: *Incestis coniunctionibus nihil prorsus veniae reservamus, nisi cum adulterium separatione sanaverint.* Incestos vero nullo coniugii nomine appellandos sancimus. Sed quibus inlicita coniunctio interdicitur, nisi hi sunt quos sanctorum Patrum decreta coniugio copulari prohibent, habebunt ineundi melioris coniugii libertatem. *VI.* 80.

De sacramento catechumenis non dando in diebus solemnibus Paschae.

LXXVI. Ut per solemnissimos paschales dies sacramentum catechumenis non detur, nec eis qui à liminibus Ecclesiae sunt exclusi, neque eis, ante canonicam reconciliationem, qui publicam gerunt poenitentiam, nisi benedictione salis. *Supra c.* 63.

De his qui solo convivio Gentilium vel escis immolatitiis usi sunt. Aut quod hi qui homicidia vel alia capitalia perpetrant flagitia, non nisi per publicam poenitentiam sanari possunt.

LXXVII. Qui convivio solo Gentilium et escis immolatitiis usi sunt, possunt ieiuniis et manus impositione purgari, ita ut deinceps ab idolothytis abstinentes, sacramentorum Christi possint esse participes. Si autem aut Idola adoraverunt, aut homicidiis vel fornicationibus contaminati sunt, ad communionem eos nisi per poenitentiam publicam non oportet admitti. *V.* 126. 133.

De familiaritate extranearum mulierum.

LXXVIII. Ut nullus familiaritatem extranearum mulierum praesumat habere. Et qui inventus fuerit, severius corrigatur.

Ne mulieres monasterium Monachorum ingrediantur.

LXXIX. Ut mulieres monasterium Monachorum nullatenus ingrediantur.

Ut omnibus vespertinis et matutinis horis Oratio Dominica dicatur.

LXXX. Placuit ut omnibus diebus post Matutinas et Vesperas Oratio Dominica à Sacerdote proferatur.

De his qui sibi quacunque neglegentia mortem inferunt, ut eorum commemoratio in oblatione non fiat. Similiter et de his qui pro suis sceleribus puniuntur.

LXXXI. Placuit ut hi qui sibi ipsis aut ferro aut veneno, aut praecipitio aut suspendio, vel quolibet modo violenter inferunt mortem, nulla de illis in oblatione commemoratio fiat, neque cum psalmis ad sepulturam eorum cadavera deducantur: multi enim sibi per ignorantiam usurparunt. Similiter et de his placuit qui pro suis sceleribus puniuntur.

De verbo otioso.

LXXXII. Omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, si reddent Deo rationem in die iudicii, multo magis damnantur noxia verba loquentes. Otiosum quippe verbum est quod aut utilitate rectitudinis, aut ratione iustae necessitatis caret: attamen in die ludicii de eo ratio reddetur.

De eo qui hominem peremerit.

LXXXIII. Qui occiderit hominem, iuxta canonicam poeniteat sanctionem, et ab Ecclesia prius proiciatur; ubi prostratus in terram, in cinere et cilicio, in introitum et exitum populi semper iaceat, humiliter postulans ut pro se orare non dedignentur. Et hoc usque ad satisfactionem Ecclesiae et Sacerdotum agat, pane tantum et aqua fruens, nisi humanius erga eum Episcopo agere placuerit cuius ditioni subsistit.

De sartatectis Ecclesiarum quae ex donis fiunt eisdem conlatis ut in potestate Episcopi revocentur quaecunque conligata fuerint.

LXXXIV. Quaecunque pro sartatectis Ecclesiis fuerint conligata, in potestate Pontificis aut Presbyteri, vel servientium sanctorum locorum, secundum voluntatem conferentis, ad se debeant revocare. Quod si aliquis haec inde abstraxerit, rapuerit, furatusve fuerit, vel ea fraudaverit, aut vastaverit, seu quocunque commento alienaverit, sciat se esse canonice excommunicatum quousque ea quae abstulerit, studeat reformare.

Ne Presbyterum, Diaconum, aut Clericum aliquem ullus Iudex secularis absque consensu Episcopi sui distringat.

LXXXV. Ut nullus Iudex neque Presbyterum neque Diaconum, aut Clericum aut iuniorem Ecclesiae, sine scientia Pontificis per se distringat aut condemnare praesumat. *VI.* 156.

De libertis, ut à Sacerdotibus defensentur.

LXXXVI. Liberti quorumcunque ingenuorum à Sacerdotibus defensentur, nec ad publicum ullatenus revocentur.

Ne aliquis Clericus pro quacunque occasione extraneam mulierem in domo suo habeat.

LXXXVII. Nullus ergo deinceps Clericorum, pro occa-

sione necessitatis vestes faciendi, aut causa ordinandi domus, extraneam mulierem in domo sua habere praesumat.

De viduis. Ex epistola beati Gregorii Papae Bonifacio Archiepiscopo missa.

LXXXVIII. Viduas à proposito discedentes viduitatis, super quibus nos consulere voluit dilectio tua, frater carissime, credo te nosse à sancto Apostolo Paulo et à multis sanctis Patribus, nisi convertantur, olim esse damnatas; quas et nos apostolica auctoritate damnandas et à communione fidelium atque à liminibus Ecclesiae arcendas fore censemus, usquequo obediant Episcopis suis, et ad bonum quod coeperunt, invitae aut voluntariae revertantur. De virginibus autem non velatis, si deviaverint, à sanctae memoriae praedecessore nostro Papa Innocentio taliter decretum habemus. *Hae vero quae necdum sacro velamine tectae, tamen in proposito virginali semper se simulaverunt permanere, licet velatae non fuerint, si nupserint, his agenda aliquanto tempore poenitentia est; quia sponsio earum à Domino tenebatur. Si enim inter homines solet bonae fidei contractus nulla ratione dissolvi, quanto magis ista pollicitatio quam cum Deo pepigit, solvi sine vindicta non poterit?* Et caetera. Nam si virgines nondum velatae taliter poenitentia publica puniuntur, et à coetu fidelium usque ad satisfactionem excluduntur, quanto potius viduae, quae perfectioris aetatis et maturioris sapientiae atque consilii existunt, virorumque consortio multotiens usae sunt, et velari se permiserunt, habitumque religionis assumpserunt, et demum apostataverunt, atque ad priorem vomitum sunt reversae, à nobis et ab omnibus fidelibus à liminibus Ecclesiae et à coetu fidelium usque ad satisfactionem sunt eliminandae, et carceribus tradendae; qualiter, iuxta beatum Apostolum Paulum, tradentes huiusmodi hominem Satanae in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini. De talibus enim et Dominus per Moysen loquitur, dicens: *Auferte malum de medio vestri.* De quibus et per Prophetam ait: *Laetabitur iustus cum viderit vindictam, manus suas lavabit in sanguine peccatoris.* De talibus namque eorumque similibus, atque eisdem consentientibus, (quia non solum qui faciunt, sed etiam qui facientibus consentiunt, rei sunt) Dominus per eundem Prophetam David loquitur, dicens: *Videbas furem, currebas cum eo, et cum adulteris portionem tuam ponebas.* Et multa talia, eorumque similia. Tales vero personae indubitanter adulterae esse manifestantur; quoniam relicto immortali sponso, ad anteriorem ut canes ad proprium reversae sunt vomitum et apostatae factae, illicita ac sacrilega se contagione polluentes, viris mortalibus se conglutinaverunt: quae etiam, iuxta eundem Apostolum Paulum, eo quod viduitatis propositum dimiserunt, et fidem quam cum Deo pe-

pigerunt frangere praesumpserunt, atque primam fidem praevaricaverunt, sunt damnandae, à nobisque et à vobis, atque à reliquis nostri ordinis viris, à singulis videlicet sua in dioecesi, à liminibus Ecclesiae et à coetu fidelium usque ad satisfactionem, ut praedictum est, sunt eliminandae. A talium autem consortio et societate omnes fideles in omnibus abstinere mandamus. Super quibus etiam placuit, quousque in ipso detestando et inlicito atque sacrilego carnis contubernio perseverant, ut nullus Christianorum, nisi quibus proprius studio corrigendi iusserit Episcopus cum eis in quoquam communicet, aut ad domum in qua sunt accedat; cum quibus etiam, ut iamdictus sanctus praecipit Apostolus, nulli fidelium cibum sumere licet. Quod si quis ex his quicquam tentare aut temerare praesumpserit, pari cum eis excommunicationis sententia feriatur. Et caetera.

De decimis quae Ecclesiis dantur, ne eas Presbyteri vendere praesumant.

LXXXIX. Ut non praesumant Presbyteri decimas vendere, quae in pauperum et in Ecclesiarum usibus dantur, sicut hactenus, mirabile dictu, in horreis veteratae, ad thesaurorum cumulum. In cuius rei testimonio multi pauperum de manibus Sacerdotum requirendi moriuntur. Sed ubi Deo largiente abundaverint, ad sustentationem pauperum parentur tali in tempore.

De pauperibus à Presbyteris colligendis.

XC. Ut Presbyteri quotidie duos vel tres pauperes colligant ad lavandos pedes.

De praediis quae Presbyteri post ordinationem suam emerint.

XCI. Ut Presbyteri post ordinationem suae paupertatis praedia comparantes, testamenta Ecclesiis confirment. Sin aliter, ut fraudatores removeantur. *Capitul. a. 744. c. 11.*

Ut Presbyteri ad tractanda eorum ministeria ad civitatem veniant.

XCII. Ut Presbyteri singulatim sub dispositione Episcopi in civitatibus veniant ad tractanda ministeria.

De his qui communicaverint, ut tribus horis suspendantur, propter cibi commixtionem.

XCIII. Ut doceantur communicantes duabus vel tribus suspendere horis, propter admixtionem cibi.

De satisfactione cotidiana Sacerdotum.

XCIV. Ut sicut sine culpa nemo cotidie existit, ita sine cotidiana satisfactione nullus esse debeat, etiam Sacerdotum vel Christianorum.

De eo qui sine consensu Episcopi Presbyterum de Ecclesia eiecerit vel constituerit.

XCV. De his qui sine consensu Episcopi Presbyteros in

Ecclesiis suis constituunt, vel de Ecclesiis eiciunt, et ab Episcopo vel à quolibet Misso dominico admoniti obedire noluerint, ut bannum nostrum rewadiare cogantur, et per fideiussores ad placitum nostrum venire iubeantur. Et tunc nos decernamus utrum nobis placeat ut aut illum bannum persolvant, aut aliam harmiscaram sustineant. *V.* 98.

De Ecclesiis inter heredes divisis.

XCVI. De Ecclesiis quae inter coheredes divisae sunt, consideratum est quatinus si secundum providentiam et admonitionem Episcopi ipsi coheredes eas voluerint tenere, et honorare faciant. Sin autem hoc contradixerint, ut in Episcopi potestate maneat utrum eas ita consistere permittat, aut reliquias exinde auferat. Et ubi ad nostrum beneficium Ecclesiae pertinentes ita divisae inventae fuerint, ut describatur, et nobis renuntietur. *V.* 99.

De destructione Ecclesiarum.

XCVII. De Ecclesiis destructis, ut Episcopi et Missi inquisitionem faciant utrum per neglegentiam aut impossibilitatem destructae sint. Et ubi neglegentia inventa fuerit, episcopali auctoritate emendare cogantur qui eas restaurare debuerant. Si vero per impossibilitatem contigit, ut aut pluriores sint quam necesse sit, aut maioris magnitudinis quam ut ex rebus ad eas pertinentibus restaurari possint, Episcopus modum inveniat qualiter congrue emendari et consistere possint. *V.* 275.

Ne de manso Ecclesiae dato contra sancita servitium exigatur.

XCVIII. De uno manso ad Ecclesiam dato, de quo aliqui homines contra statuta sibi servitium exigunt, quicunque pro hac causa accusatus fuerit, Comes vel Missi hoc quod inde subtractum est Presbyteris, cum sua lege restitui faciant.

De nonis et decimis quas quidam dare neglegunt.

XCIX. De illis qui nonas et decimas iam per multos annos aut ex parte aut ex toto dare neglexerunt, volumus ut per Missos nostros constringantur, ut secundum Capitularem priorem solvant unius anni nonam et decimam cum sua lege, et insuper bannum nostrum. Et hoc eis denuntietur, quod quicunque hanc neglegentiam iteraverit, beneficium unde haec nona et decima persolvi debuit, amissurum se sciat. Ita enim continetur in Capitulare bonae memoriae genitoris nostri in libro primo, capitulo CLVII: *Ut qui Ecclesiarum beneficia habent, nonam et decimam ex eis Ecclesiae cuius res sunt, donent. Et qui tale beneficium habent, et ad medietatem laborant, ut de eorum portione proprio Presbytero decimas donent.* Item in Capitulari nostro, in libro II,

cap. XXI. de eademire: *De nonis quidem et decimis unde et genitor noster et nos frequenter et in diversis placitis admonitionem fecimus, et per Capitularia nostra qualiter haec observentur ordinavimus, volumus atque iubemus ut de omni conlaborato, et de vino et foeno: fideliter et pleniter ab omnibus nona et decima persolvatur. De nutrimine vero pro decima, sicut hactenus consuetudo fuit, ab omnibus observetur. Si quis tamen Episcoporum fuerit qui argentum pro hoc accipere velit, in sua maneat potestate, iuxta quod ei et illi qui hoc persolvere debet, convenerit. Capitul. a.* 829. *Tit.* I. *c.* 5.

De eo qui decimam dare neglexerit Ecclesiae cuius esse debet, alterique Ecclesiae eam dederit.

C. Quicunque decimam abstrahit de Ecclesia ad quam per iustitiam dari debet, et eam praesumptiose vel propter munera aut amicitiam, vel aliam quamlibet occasionem, ad alteram Ecclesiam dederit, à Comite vel à Misso nostro distringatur ut eiusdem decimae quantitatem cum sua lege restituat. *Ibid. c.* 6.

De decimis à populo dandis.

CI. De Decimis quae populus dare non vult, nisi quolibet modo ab eo redimantur, ab Episcopis prohibendum est ne fiat. Et si quis contemptor inventus fuerit, ut nec Episcopum nec Comitem audire velit, si noster homo fuerit, ad praesentiam nostram venire compellatur; caeteri vero distringantur ut inviti Ecclesiae restituant qui voluntarie dare neglexerunt. *Ibid. c.* 7.

De his qui Ecclesias restaurare neglegunt de rebus earum quas in beneficium habent.

CII. Quicunque de rebus Ecclesiarum quas in beneficium habent, restaurationes eorum facere neglexerint, iuxta Capitularem anteriorem, in quo de operibus ac nonis et decimis constitutum est, sic de illis adimpleatur, id est, in libro quarto, capitulo XXXVIIII. *De opere namque et restauratione Ecclesiarum consideratum est ut de frugibus terrae et animalium nutrimine una cum aliis rebus omnibus pleniter persolvantur, ut fiat secundum praeceptum evangelicum, ubi ait*: Decimas omnium do quae possideo. *Et reliqua. De opere vero vel restauratione Ecclesiarum Comes et Episcopus, sive Abbas una cum Misso nostro, quem ipsi sibi ad hoc elegerint, considerationem faciant ut unusquisque eorum tantum inde accipiat ad operandum, quantum ipse de rebus Ecclesiarum habere cognoscitur. Similiter et Vassi nostri aut in commune tantum operis accipiant, quantum rerum Ecclesiarum habent, vel unusquisque per se iuxta quantitatem quam ipse tenet. Aut si inter eos convenerit ut pro opere faciendo ar-*

gentum donent, iuxta aestimationem operis in argento persolvant: cum quo pretio Rector Ecclesiae ad praedictam restaurationem operarios conducere et materiam emere possit. Et qui nonas et decimas dare neglexerit, primum quidem illas cum lege sua restituat, insuper et bannum nostrum solvat; ut ita castigatus caveat ne, saepius iterando, beneficium amittat. Ibid. c. 9.

De his qui agros dominicatos excolere neglegunt ne nonas ex eis persolvant.

CIII. De illo qui agros dominicatos propterea neglexit excolere ut nonas et decimas exinde non persolvat, et alienas terras ad excolendum propter hoc accipit, volumus ut de tribus annis ipsam nonam cum sua lege persolvat. Et si quis contemptor aut Comitum aut Missorum nostrorum propter hoc extiterit, per fideiussores ad palatium venire compellatur. *Ibid. c.* 10.

De beneficiis destructis.

CIV. De beneficiis destructis hoc observetur quod in Capitulare priori continetur, id est, in libro IV, capitulo XXXVI, de eo qui beneficium desertum fecerit. *Quicunque beneficium suum occasione proprii desertum habuerit, et intra annum postquam ei à Comite vel Misso nostro notum factum fuerit, illud emendatum non habuerit, ipsum beneficium amittat. Ibid. Tit.* 2. *c.* 1.

De malis Scabinis eiciendis.

CV. Ut Missi nostri, ubicunque malos Scabinos inveniunt, eiciant et totius populi consensu in locum eorum bonos eligant. Et cum electi fuerint, iurare faciant ut scienter iniuste iudicare non debeant. *Ibid. c.* 2.

De melioribus et veracibus eligendis.

CVI. Ut in omni comitatu hi qui meliores et veraciores inveniri possunt, eligantur à Missis nostris ad inquisitiones faciendas et rei veritatem dicendam; et adiutores Comitum sint ad iustitias faciendas. *Ibid. c.* 3.

De Scabinis qui propter munera aut amicitiam iniuste iudicaverint.

CVII. Volumus ut quicunque de Scabinis deprehensus fuerit propter munera, aut propter amicitiam vel inimicitiam, iniuste iudicasse, ut per fideiussores missus ad praesentiam nostram veniat. De caetero, omnibus Scabinis denuntietur ne quis deinceps etiam iustum iudicium vendere praesumat. *Ibid. c.* 4.

De legitimis et rationabilibus commutationibus Ecclesiarum Dei.

CVIII. Ubi commutationes, tam tempore nostro quam-

que genitoris nostri, legitimae et rationabiles atque utiles Ecclesiis factae sunt, permaneant. Ubicunque vero inutiles et incommodae atque inrationabiles factae sunt, dissolvantur et recipiat unusquisque quod dedit. Ubi vero mortua manus interiacet, aut alia quaelibet causa, quae rationabilis esse videatur inventa fuerit, diligenter describatur, et ad nostram notitiam perferatur. *Ibid. c.* 5.

De eo qui comprobatus fuerit testes in periurium scienter induxisse.

CIX. Quicunque comprobatus fuerit de eo quod scienter testes in periurium induxisset, sub fideiussione ad palatium nostrum venire compellatur, ut ubi cum Fidelibus nostris consideremus quid de tali homine faciendum sit. *Ib. c.* 6.

Ut nummos bonos nullus respuat.

CX. De bonis denariis, quos populus recipere non vult, volumus ut hoc observetur et teneatur quod in priori Capitulare nostro conscriptum est, id est, in libro quarto, capitulo XXX. *Quicunque liber homo vel in emptione vel in debiti solutione denarium merum et bene pensantem recipere noluerit, bannum nostrum, id est sexaginta solidos, componat. Si vero servi ecclesiastici aut fiscalini nostri, aut Comitum aut Vassallorum nostrorum, hoc facere praesumpserint, sexaginta ictibus vapulent. Et si actores nostri aut aliorum vel Advocati eos Missis nostris vel Comitibus iussi praesentare noluerint, praedictum bannum, id est, sexaginta solidos, componant.* Et ad hanc constitutionem nostram adimplendam Episcopi et Abbates, sive reliqui qui beneficia nostra habent, adiuvent Comites in suis hominibus distringendis. Et si Comites hanc nostram Constitutionem neglexerint, hoc per Missos nostros ad nostram notitiam perferatur. *Ibid. c.* 7.

De collectis malis omnimodis inhibendis.

CXI. Collectae ad male faciendum fieri omnimodis prohibeantur. Et ubicunque huiusmodi praesumptiones factae fuerint, digna emendatione corrigantur. Et si per negligentiam Comitis vel factae sunt vel inemendatae remanserunt, hoc ad nostram notitiam perferatur. Auctor vero facti, si fuerit Praepositus vel Advocatus, sive Centenarius, vel qualibet alia dignitate praedita libera persona, post legalem emendationem in loco factam, sub fideiussoribus ad nostram praesentiam veniat. Multitudo vero, sive de servis sive de liberis sit, legitima emendatione multetur. *Ibid. c.* 10.

Ut pontes publici qui destructi fuerint, iterum extruantur.

CXII. De pontibus publicis destructis placuit nobis ut hi qui iussionem nostram in reparandis pontibus contempse-

runt, volumus ac iubemus ut omnes homines nostri in nostram veniant praesentiam rationes reddere cur nostram iussionem aussi sunt contemnere. Comites autem reddant rationem de eorum pagensibus, cur eos aut non constrinxerunt ut hoc facerent, aut nobis nuntiare neglexerunt. Similiter et de iniustis teloneis, ubicunque accipiuntur, sciant se exinde nobis rationem reddituros. *Ibid. c.* 11.

De examine aquae frigidae.

CXIII. Ut examen aquae frigidae, quod hactenus faciebant, à Missis nostris omnibus interdicatur ne ulterius fiat. *Ibid. c.* 12.

De reversione Comitis et pagensium de hostili expeditione, ut ex eo die super quadraginta dies sit bannus resisus.

CXIV. Postquam Comes et pagenses de qualicunque expeditione hostili reversi fuerint, ex eo die super quadraginta noctes sit bannus resisus, quod lingua Theodisca *scat slegi*, id est armorum depositio, vocatur. *Ibid. c.* 13.

De audientia Regis. Et ut Comites et Missi dominici maximam curam habeant pauperum.

CXV. Hoc Missi nostri notum faciant Comitibus et populo quod nos in omni hebdomada unum diem ad causas audiendas et iudicandas sedere volumus. Comites autem et Missi nostri magnum studium habeant ne forte propter eorum neglegentiam pauperes crucientur, et nos taedium propter eorum clamores patiamur, si nostram gratiam habere velint. Populo autem dicatur ut caveat de aliis causis se ad nos reclamare, nisi de quibus aut Missi nostri aut Comites eis iustitias facere noluerint. *Ibid. c.* 14.

De Inferenda à Vicariis vel aliis Missis Comitum exigenda.

CXVI. Quicunque Vicarii vel alii Ministri Comitum tributum quod *Inferenda* vocatur, maioris pretii à populo exigere praesumpserit quam à Missis bonae memoriae genitoris nostri constitutum fuit, hoc est, duos solid. pro una vacca, hoc quod iniuste superposuit atque abstulit sibique retinuit, his quibus hoc tulit cum sua lege restituat, et insuper fredum nostrum componat, et ministerium amittat. *Ibid. c.* 15.

De eo qui propter cupiditatem rerum quemcunque propinquorum suorum interfecerit.

CXVII. Quicunque propter cupiditatem rerum patrem, aut matrem, aut sororem, vel nepotem, vel alium propinquum suum interfecerit, hereditas interfecti ad alios legitimos heredes perveniat: interfectoris vero hereditas in fiscum redigatur. Ipse vero, ordinante Episcopo, publicae poenitentiae subdatur. *Ibid. Tit.* 3. *c.* 2.

De cuiuslibet propria uxore dimissa, vel sine culpa interfecta.

CXVIII. Quicunque propria uxore derelicta, vel sine culpa interfecta, aliam duxerit, armis depositis, publicam agat poenitentiam. Et si contumax fuerit, comprehendatur à Comite, et ferro vinciatur, et in custodiam mittatur donec ad nostram notitiam deducatur. *Ibid. c.* 3.

De eo qui res alienas cuilibet homini vendiderit.

CXIX. Quicunque res alienas cuilibet homini vendiderit, et ipse homo easdem res alicui alteri dederit sive vendiderit, et ipse qui tunc easdem res comparatas habet per malum ingenium proprio filio aut alteri cuilibet necdum legitimos annos habenti iustitiae tollendae causa tradiderit, volumus atque firmiter praecipimus ut si pater eiusdem parvuli vixerit, ipse intret in causam rationem reddendi pro filio suo. Si autem pater mortuus est, tunc legitimus eius propinquus, qui iuste et tutor aut defensor esse videtur, pro ipso rationem reddere compellatur. Similiter de aliis omnibus iustitiis ad eum pertinentibus; excepta sua legitima hereditate, quae ei per successionem parentum suorum legitime evenire debuit. Quod si quis hanc nostram iussionem contempserit vel neglexerit, sicut de caeteris contemptoribus, ita de eo agatur. Is vero qui easdem res primus invaserit et iniuste vendidit, necnon et emptores, excepta sola persona parvuli, hoc quod fraudulenter admiserunt, intra patriam emendare cogantur. Et postea, sicut contemptores iussionis nostrae, sub fideiussoribus ad nostram praesentiam venire compellantur. *Ibid. c.* 4.

Anno feliciter XI. *regni Domini nostri Karoli, gloriosissimi Regis, in mense Martio, qualiter congregatis in unum synodali Concilio Episcopis, Abbatibus, virisque inlustribus, una cum Comitibus, secundum Dei voluntatem, pro causis opportunis censentur utiliter esse decreta.*

De Metropolitanis.

CXX. De Metropolitanis, ut Episcopi suffraganei eis adiutores sint, et ea quae erga ministerium illorum emendanda cognoscunt, libenti animo emendent atque corrigant. *Capitul. a.* 779. *c.* 1.

De Episcopis ordinandis.

CXXI. De Episcopis. Ubi in praesens Episcopi ordinati non sunt, sine tarditate ordinentur. *Ibid. c.* 2.

De monasteriis sub regula constitutis.

CXXII. Ut Monasteria quae sub regula fuerint, sub regula vivant. Similiter et monasteria puellarum ordinem sanc-

tum custodiant. Et unaquaeque Abbatissa in suo Monasterio sine intermissione resideat. *Ibid. c.* 3.

De potestate Episcoporum super Presbyteros et Clericos.

CXXIII. Ut Episcopi de Presbyteris et Clericis infra illorum parochiam potestatem habeant secundum canones. *Ibid. c.* 4.

De incestuosis hominibus.

CXXIV. Ut Episcopi incestuosos homines emendent, et magnam diligentiam habeant ex eis. Sed et de viduis infra suam parochiam potestatem habeant ad corrigendum. *Ib. c.* 5.

De alterius Clerico Episcopi non recipiendo nec ordinando.

CXXV. Ut non liceat alterius Clericum recipere, nec ordinare ad aliquem gradum. *Ibid. c.* 6.

De homicidis qui secundum legem mori debent.

CXXVI. Ut homicidae vel caeteri rei qui legibus mori debent, si ad Ecclesiam confugerint, non excusentur. Et si se emendare noluerint, nullus eis victus detur. *Ibid. c.* 8.

De decimis dandis.

CXXVII. De decimis. Ut unusquisque suam decimam donet, atque per iussionem Episcopi dispensetur. *Ibid. c.* 7.

De latronibus ad placitum Comitis exhibendis.

CXXVIII. Ut latrones de infra emunitatem illi Iudices in Comitis placitum praesentent. Et qui hoc non fecerit, beneficium et honorem perdat. Similiter Vassi nostri, si haec non adimpleverint, beneficium et honorem perdant. Et qui beneficium non habent, bannum solvant. *Ibid. c.* 9.

Ut periuria quis faciens manum perdat.

CXXIX. De eo qui periurium fecerit, ut nullam redemptionem solvat, sed manum perdat. Quod si accusator contendere voluerit de ipso periurio, stent ad crucem. Et si iurator vicerit, lege sua accusator emendet. Hoc vero de minoribus causis observandum. De maioribus vero rebus, aut de statu ingenuitatis, secundum legem custodiant. *Ibid. c.* 10.

De vindicta et iudicio latronum.

CXXX. De vindicta et iudicio in latrones facto, testimonio Episcoporum, absque peccato Comitis esse dicunt, ita tamen ut absque invidia aut occasione mala nihil aliud ibi interponatur nisi vera iustitia ad perficiendum. Quod ipse qui per odium vel malum ingenium, nisi pro iustitia facienda hominem punierit, honorem suum perdat, et legibus contra quem iniuste fecit, secundum poenam quam intulit, emendet. *Ibid. c.* 11.

Ut regia sancita inviolate custodiantur.

CXXXI. Ea vero quae bonae memoriae genitor noster in suis placitis et synodis constituit, conservare volumus. *Ibid. c.* 12.

De rebus Ecclesiarum de quibus census exeunt, decimae et nonae solvantur.

CXXXII. De rebus vero Ecclesiarum, unde nunc censa exeunt, decimae et nonae cum ipso censo solvantur. Et unde antea non exierunt, similiter nonae et decimae dentur. De casatis vero sexaginta solidi quinque, de triginta solidi duo et dimidius, de quindecim transmissi quatuor. Et precariae modo renoventur. Et ubi non sunt scriptae, fiat descriptio inter conventores de verbo nostro. Et qui praedicta facere noluerint, et spontanea voluntate haec tria persolvere et precarias accipere citissime distulerint, perdant beneficia quae habebant; quae tamen Ecclesia unde erant, absque ullius contradictione vel impedimento, in perpetuum sibi vindicet. *Ibid. c.* 13.

Ut de cerariis ita fiat sicut constitutum est.

CXXXIII. De cerariis et tabulariis ac chartelariis ita fiat sicut tempore longo decretum est. *Ibid. c.* 15.

Ne aliquis pro gildonia sacramentum facere audeat.

CXXXIV. De sacramentis pro gildonia invicem coniurantibus, ut nemo facere praesumat. Alio vero modo de illorum eleemosynis, aut de incendiis, aut de naufragiis, quamvis conhibentiam faciant, nemo in hoc iurare praesumat. *Ibid. c.* 16.

Ut palatium pergentes nemo adsallire audeat.

CXXXV. De iterantibus qui ad palatium aut aliubi pergunt, ut eos per collectam nemo sit ausus adsallire. Et nemo herbam alterius, defensionis tempore, praesumat tollere, nisi hostem pergat, aut Missus noster sit. *Ibid. c.* 17.

De teloneis, sicut à longo decretum est, servetur.

CXXXVI. De teloneis, qualiter antea forbanniti fuerunt, observetur ut nemo tollat nisi quod ab antiquo tempore statutum erat. *Ibid. c.* 18.

De mancipiis non vendendis nisi in praesentia Rectorum.

CXXXVII. De mancipiis, ut non vendantur nisi aut in praesentia Episcopi vel Comitis, aut in praesentia Archidiaconi, aut Centenarii, aut Vicedomini, aut Iudicis Comitis, aut ante bene nota testimonia. Et ut foris marcam nemo mancipia vendat. Et qui hoc fecerit, tantas vices bannum solvat, quanta mancipia vendidit. Et si non habet pretium, in guadium pro servo semetipsum Comiti donet usque dum ipse bannum solvat. *Ibid. c.* 19.

De loricis extra regnum non vendendis.

CXXXVIII. De bruniis, ut nullus foras vestro regno vendere praesumat. *Ibid. c.* 20.

De Comite iustitias non faciente.

CXXXIX. Si Comes in suo ministerio iustitias non fecerit, Missis nostris de suis exseniis serviat usque dum iustitiae ibi factae fuerint. Et si Vassus noster iustitias non fecerit, tunc et Comes et Missus noster ad ipsius casam sedeant, et de suo vivant usque iustitias faciat. *Ibid c.* 21.

De eo qui pro faida pretium recipere noluerit.

CXL. Si quis pro faida pretium recipere non vult, tunc ad nos transmittatur, ut nos ipsum dirigamus ubi damnum nemini facere possit. *Ibid. c.* 22.

De eo qui pro faida pretium solvere noluerit.

CXLI. Simili modo qui pro faida pretium solvere non vult, et iustitiam exinde facere, in talem locum illum mittere valemus ut pro eodem maius damnum non crescat. *Ibid.*

Quid agendum sit de latronibus.

CXLII. De latronibus ita praecipimus observandum, ut pro prima culpa non moriatur, sed unum oculum perdat; de alia vero culpa, nasus ipsius latronis truncetur; de tertia culpa, si se non emendaverit, moriatur. *Ibid. c.* 23.

Qualiter pro Rege et exercitu eius in hac instanti tribulatione à fidelibus in orationibus et eleemosynis Deo supplicandum sit.

CXLIII. Capitulare qualiter institutum est in hoc Episcoporum consensu, id est, ut unusquisque Episcopus tres Missas et tria psalteria, unum pro Domno Rege, et aliud pro exercitu Francorum, tertium pro praesenti tribulatione. Presbyter unusquisque Missas tres. Monachi et Monachae et Canonici, unusquisque psalteria tria. Et biduanas omnes faciant, tam Episcopi quamque Monachi et Monachae et Canonici. Sed et eorum infra casatum homines, vel qui potentes sunt. Et unusquisque Episcopus, Abbas, et Abbatissa, qui hoc facere potest, libram donet de argento aut valente in eleemosyna; mediocres vero mediam libram; minores vero solidos quinque. Episcopi, Abbates, et Abbatissae pauperes famelicos quatuor pro ista striccitate nutrire debeant usque ad tempora messium. Et qui tantum non possunt, iuxta quod possibilitas est, ut tres, vel duos, aut unum. Comites fortiores libram de argento aut valente donent in eleemosyna, mediocres vero dimidiam libram, de casatis centum solidos quinque, de quinquaginta unciam unam. Et faciant biduanas, et eorum homines, atque eorum casatus, vel qui hoc facere possunt. Et qui redimere ipsam bidua-

nam voluerit, fortiores Comites uncias tres, minores denarios triginta, minores solidum unum. Et de pauperibus famelicis, sicut scriptum est, ipsi faciant. Haec omnia, si Domino placuerit, pro Domino Rege et exercitu Francorum et pro praesente tribulatione Missa sancti Iohannis sint completa. *V.* 207.

Ne Presbyter vel reliqui Clerici aut ullus fidelium praesumat decimas vendere, vel donare, aut pignorare, Ecclesiaeque quoquo modo alienare.

CXLIV. Nullus Presbyter aut Diaconus, vel quilibet Clericus aut Laicus, decimas vendere, aut dare, vel pignorare, aut indebitare praesumat antequam eas cum omni integritate fideliter collectas habeat, et infra septa Ecclesiae cui iure debeat, et postea iuxta praeceptum proprii Episcopi, secundum canonicas sanctiones atque decreta beati Gelasii Papae eas dispenset. Si quis autem haec parvipenderit vel infringere tentaverit, si quidem Clericus fuerit, gradus sui periculo subiacebit. Si vero Monachus vel Laicus fuerit, communione privetur. *VII.* 214.

De providentia Episcopi circa Archidiaconos.

CXLV. Ut praevideant Episcopi ne cupiditas Archidiaconorum culpas nutriat Sacerdotum, quia multis modis mentitur iniquitas sibi. *Capitul. a.* 744. *c.* 12.

De non eiciendis de sepulchris ossibus mortuorum.

CXLVI. Ut nullus ossa mortuorum de sepulchris audacter eiciat. *VI.* 198.

De non iurando.

CXLVII. Ut unusquisque caveat iurare, quia periuri regnum Dei non possidebunt, sicut nec adulteri. *VI.* 374.

De praediis à Presbyteris emptis, Ecclesiis propriis confirmandis.

CXLVIII. Ut Presbyteri pauperes ordinati, praedia comparantes, Ecclesiis confirment. *V.* 52.

De satisfactione cotidianorum delictorum.

CXLIX. Ut sicut sine culpa nemo cotidie, ita sine cotidiana satisfactione nullus esse debet, etiam Sacerdotum.

De communicantium suspensione.

CL. Ut doceantur communicantes duabus vel tribus se suspendere horis, propter admixtionem cibi. *Supra c.* 93.

De conventu Presbyterorum ad civitatem, causa discendi.

CLI. Ut Presbyteri singillatim sub dispositione Episcopi

in civitates veniant sua ad tractanda ministeria. *V.* 2., *VII.* 130. 147.

De pauperum collectione à Presbyteris.

CLII. Ut Presbyteri cotidie duos vel tres pauperes colligant ad lavandos pedes.

De non vendendis Ecclesiarum decimis.

CLIII. Ut ulterius non praesumant Presbyteri decimas vendere, quae in pauperum et Ecclesiarum usibus dantur, sicut hactenus, mirabile dictu, horreis veteratae sunt, ad thesaurorum cumulum: in cuius rei testimonio multi pauperum de manibus Sacerdotum requirendi moriuntur. Sed ubi Deo largiente abundaverint, ad sustentationem pauperum parentur famis tempore.

De formatis faciendis. Et ut sine Formata nullus proficiscatur Clericus. Ex Concilio Africano vel Milevitano, capitulo XX. *Ut sine Formatis nemo ad comitatum proficiscatur, vel qualiter fiant Formatae.*

CLIV. Placuit ut quicunque Clericus propter necessitatem suam alicubi ad comitatum ire voluerit, Formatam ab Episcopo suo accipiat. Quod si sine Formata voluerit pergere, à communione removeatur. Quod si alicubi ei repentina necessitas orta fuerit ad comitatum pergendi, alleget apud Episcopum loci eius ipsam necessitatem, et de hoc scripta eiusdem Episcopi deferat. Formatae autem quae à Primatibus vel à quibuscunque Episcopis Clericis propriis dantur, habeant diem Paschae. Quod si adhuc eiusdem anni Paschae dies incertus est, ille praecedens adiungatur, quomodo solet *Post Consulatum* in publicis gestis adscribi.

De Clericis neglegentibus. Ex Concilio Agathensi, capitulo II. *De contumacibus Clericis et ad officium tardis.*

CLV. Contumaces vero Clerici, prout dignitatis ordo permiserit, ab Episcopis corrigantur. Et si qui prioris gradus elati superbia communionem fortasse contempserint, aut Ecclesiam frequentare vel officium suum implere neglexerint, peregrina eis communio tribuatur; ita ut cum eos poenitentia correxerit, rescripti in matricula, gradum suum dignitatemque recipiant. *VII.* 237. 311.

De non pergendum Clericis sine permissu sui Episcopi ad Iudices seculares. Ex Concilio Agathensi, capitulo XXXII. *Ut Clericus inconsulto Episcopo ad Iudicem secularem non pergat.*

CLVI. Clericus nequaquam praesumat apud secularem Iudicem, Episcopo non permittente, pulsare; sed si pulsatus fuerit, non respondeat: nec audeat criminale negotium in iudicio seculari proponere. Si quis vero Secularium per ca-

lumniam Ecclesiam aut Clericum fatigare tentaverit, et victus fuerit, ab Ecclesiae liminibus et à catholica communione, nisi digne poenituerit, coerceatur. *VI.* 157. 158.

Ne Clericus vel Monachus sine licentia Episcopi sui proficiscatur. Ex Concilio Agathensi, capitulo XXXVIII. *Ut sine epistola Episcopi sui non liceat Clerico vel Monacho proficisci.*

CLVII. Clericis sine commendatitiis epistolis Episcopi sui licentia non pateat evagandi. In Monachis quoque praesentis sententiae forma servetur. Quod si verborum increpatione non emendaverit, etiam verberibus statuimus eum coerceri. *VII.* 269.

Ne Clericus sine permissu Episcopi sui proficiscatur. Ex Concilio Agathensi, capitulo LII. *De Clericis qui sine epistola Pontificis sui proficiscuntur.*

CLVIII. Presbyter aut Diaconus vel Clericus sine Antistitis sui epistolis ambulans, communionem ei nullus impendat. *VI.* 154.

De his qui in propriis provinciis non communicant. Ex Concilio Africano, capitulo XVIII.

CLIX. Placuit ut quicunque non communicans in propria provincia, in aliis provinciis vel transmarinis partibus ad communicandum obrepserit, iacturam communionis vel clericatus excipiat.

De patratoribus diversorum malorum.

CLX. Sunt sane diversorum malorum patratores, quos et lex divina improbat et condemnat; pro quorum etiam diversis sceleribus et flagitiis populus fame et pestilentia flagellatur, et Ecclesiae status infirmatur, et regnum periclitatur. Et quemquam haec in sacris eloquiis satis sint exsecrata, nos necessarium praevidimus iterum nostra admonitione et exhortatione atque prohibitione praecaveri omnino oportere; sicut sunt diversarum pollutionum patratores, quas cum masculis et pecoribus nonnulli diversissimis modis admittunt; quae incomparabilem dulcedinem piissimi Creatoris ad amaritudinem provocantes, tanto gravius delinquunt quanto contra naturam peccant. Pro quo etiam scelere igne coelesti conflagratae, infernique hiatu quinque absorptae sunt civitates, necnon et quadraginta et eo amplius millia stirpis Beniamineae mucrone fraterno confossa sunt. Haec porro indicia et evidentes vindictae declarant quam detestabile et exsecrabile apud divinam maiestatem hoc vitium extet. Scimus enim quoniam talium criminum patratores Lex Romana, quae est omnium humanarum mater Legum, igne cremari iubet. Vobis ergo omnibus terribiliter denuntiamus, vestrisque cunctis, ac vobis famulantibus atque subditis, una vobiscum sub Dei districto

iudicio atque fidelitate nostra praecipimus ab his caveri, et haec facientibus nec verbis nec factis ullo modo consentire; quoniam qui talia agunt, Apostolo pollicente, regnum Dei non consequentur. Tempus namque est ut multitudini pereuntis populi parcatis, quae sequendo exempla peccantis Principis cadebat in puteum mortis; quia quantoscunque vel per bona exempla ad vitam coelestis patriae contrahimus, vel per mala exempla ad perditionem sequentes praeimus, de tantis procul dubio ab aeterno Iudice vel poenas vel praemia accepturi sumus. Si enim gens nostra, sicut per istas provincias divulgatum est, et nobis in Francia et in Italia improperatur, et ab ipsis Paganis improperium est, spretis legalibus connubiis, adulterando et luxurianda ad instar Sodomitanae gentis foedam vitam duxerit, de tali commixtione meretricum aestimandum est degeneres populos et ignobiles, et furentes libidine, fore procreandos, et ad extremum universam plebem ad deteriora et ignorabiliora vergentem, et novissime nec in bello seculari fortem, nec in fide stabilem, et nec honorabilem hominibus nec Deo amabilem esse venturam: sicut aliis gentibus Hispaniae et Provinciae et Burgundionum populis contigit, quae sic à Deo recedentes fornicatae sunt, donec Iudex omnipotens talium criminum ultrices poenas per ignorantiam legis Dei, et per Sarracenos venire et servire permisit. Et notandum quod in illo scelere aliud immane flagitium subterlatet, id est, homicidium. Quia dum illae meretrices, sive monasteriales, sive seculares, male conceptas soboles in peccatis genuerunt, saepe maxima ex parte occidunt; non implentes Christi Ecclesias filiis adoptivis, sed tumulos corporibus, et inferos miseris animalibus satiant. Absit enim ut pro talibus pereatis, et nos simul cum regno cadamus gloriaque totius regni pereat; quoniam ex praecedentibus agnovimus quae secuturis, nisi praevisa fuerint, possunt evenire. Satius est quoque nobis talibus carere, quam cum his ruere, regnumque ab ethnicis atque eius popularibus futuro tempore adnullari vel possideri. Scire enim vos cupimus quia quicunque super his aut faciens aut libenter consentiens inventus fuerit, nos eum iuxta praedictam Romanam Legem velle punire.

De eo qui, propria uxore derelicta, vel sine culpa interfecta, aliam ducit.

CLXI. Quicunque propria uxore derelicta, vel sine culpa interfecta, aliam duxerit, armis depositis, publicam agat poenitentiam. Et si contumax fuerit, comprehendatur à Comite, et ferro vinciatur, et in custodia mittatur, donec res ad nostram notitiam deducatur. *Supra c.* 118.

De eo qui res alienas malo ingenio emptas filio suo aut cuilibet personae legitimos annos non habenti, tradiderit.

CLXII. Quicunque res alienas cuilibet homini vendiderit, et ipse homo qui easdem res comparatas habet, per malum ingenium proprio filio, aut alteri cuilibet necdum legitimos annos habenti, iustitiae tollendae causa tradiderit, volumus atque firmiter praecipimus ut si pater eiusdem parvuli vixerit, ipse intret in causam rationem reddendi pro filio suo. Si autem ipse pater mortuus est, tunc legitimus eius propinquus, qui iuste ei tutor aut defensor esse videtur, pro ipso rationem reddere compellatur: similiter de aliis omnibus iustitiis ad eum pertinentibus; excepta sua legitima hereditate, quae ei per successionem parentum suorum legitime evenire debuit. Quod si quis hanc nostram iussionem contempserit vel neglexerit, sicut de caeteris contemptoribus ita de eo agatur. Is vero qui easdem res primus invasit et iniuste vendidit, necnon et emptores, excepta sola persona parvuli, hoc quod fraudulenter admiserunt, intra patriam emendare cogantur, et postea, sicut contemptores iussionis nostrae, sub fideiussoribus ad nostram praesentiam venire compellantur. *S. c.* 119.

Ut de uno manso ad Ecclesiam dato nullum humanum exigatur servitium. Quod qui fecerit, cum sua lege emendet.

CLXIII. De uno manso ad Ecclesiam dato, de quo aliqui contra statuta sibi servitium exigunt, quicunque pro hac causa accusatus fuerit, Comes vel Missi hoc quod inde subtractum est, Presbyteris cum sua lege restitui faciant. Et quicunque de uno manso ad Ecclesiam dato praeter ecclesiasticum exegerit servitium, Episcopo vel Comite distringente, hoc legibus emendet. *Supra c.* 98.

De his qui nonas et decimas, vel restaurationes aut census, dare neglegunt, ut hoc legibus emendent, et insuper bannum nostrum persolvant.

CLXIV. De his qui nonas et decimas iam per multos annos, aut ex parte aut ex toto, dare neglexerunt, volumus ut per Missos nostros constringantur ut secundum Capitularem priorem solvant unius anni nonam et decimam cum sua lege, et insuper bannum nostrum. Et hoc eis denuntietur, quod quicunque hanc neglegentiam iteraverit, beneficium unde haec nona et decima persolvi debuit, amissurum se sciat. Ita enim continetur in Capitulare bonae memoriae genitoris nostri in libro I, capitulo CLVII, ut nonae et decimae legibus rewadientur, et insuper bannus dominicus à neglegente persolvatur. *Ibid. c.* 99.

Ut qui Ecclesiarum beneficia habent, nonam et decimam ex eis Ecclesiae cuius res sunt, donent. Et de nonis et decimis non redimendis, nisi Episcopo placuerit.

CLXV. Qui tale beneficium habent, et ad medietatem

laborant, ut de eorum portione proprio Presbytero decimas donent. Item in Capitulari nostro in libro II, capitulo XXI, de eadem re. *De nonis quidem et decimis, unde et genitor noster et nos frequenter et in diversis placitis admonitionem fecimus, et per Capitularia nostra qualiter haec observentur ordinavimus, volumus atque iubemus ut de omni conlaborato, de vino et de foeno, pleniter et fideliter ab omnibus nona et decima persolvatur. De nutrimine vero quod in decima dandum est, sicut hactenus consuetudo fuit, ab omnibus observetur. Si quis tamen Episcoporum fuerit qui argentum pro hoc accipere velit, in sua maneat potestate, et iuxta quod ei et illi qui hoc persolvere debet, convenerit. I.* 157.

De his qui decimam Ecclesiae iniuste, non secundum dispositionem Episcopi cui debetur auferunt et aliubi aut propter amicitiam aut propter munera dare praesumunt.

CLXVI. Quicunque decimam abstrahit de Ecclesia ad quam per iustitiam dari debet, et eam praesumptiose vel propter munera aut amicitiam, aut aliam quamlibet occasionem, ad alteram Ecclesiam dederit, à Comite vel à Misso nostro distringatur ut eiusdem decimae quantitatem cum sua lege restituat. *Supra c.* 100.

De his qui decimas, nisi à se quoquo modo redimantur, dare neglegunt, ut firmiter distringantur, qualiter vel inviti hoc emendent.

CLXVII. Decimas quae populus dare non vult, nisi quo vult modo ab eo redimantur, ab Episcopis prohibendum est ne fiat. Et si quis contemptor inventus fuerit, ut nec Episcopum nec Comitem audire velit, si noster homo fuerit, ad nostram praesentiam venire compellatur. Caeteri vero distringantur, ut inviti Ecclesiae restituant qui voluntarie dare neglexerunt. *Ibid. c.* 101.

De his qui restaurationes Ecclesiarum earumque domorum facere, vel decimas et nonas dare, neglegunt, si se non correxerint, ut beneficia perdant.

CLXVIII. Quicunque de rebus Ecclesiarum quas in beneficium habent, restaurationes earum facere neglexerint, iuxta Capitularem anteriorem, in quo de operibus ac nonis et decimis constitutum est, sic de illis adimpleatur, id est, in libro quarto, capitulo XXXVIII. *De opere vero vel restauratione Ecclesiarum Comes et Episcopus, sive Abba, una cum Misso nostro quem ipsi sibi ad hoc elegerint, considerationem faciant, ut unusquisque eorum tantum inde accipiat ad operandum et restaurandum, quantum ipse de rebus Ecclesiarum habere cognoscitur. Similiter et Vassi nostri aut in commune tantum operis accipiant, quantum rerum ecclesiasticarum habent, aut unusquisque per se iuxta quantitatem quam ipse tenet. Aut si*

inter eos convenerit ut pro opere faciendo argentum donent, iuxta aestimationem operis in argento persolvant: cum quo pretio Rector Ecclesiae ad praedictam restaurationem operarios conducere et materiam emere possit. Et qui nonas et decimas dare neglexerit, primum quidem illas cum lege sua restituat, insuper et bannum nostrum solvat; ut ita castigatus caveat ne, saepius iterando, beneficium amittat. Ibid. c. 102.

Ut hi qui terras dominicatas propterea excolere nolunt ut nonas et decimas inde non solvant, pleniter constringantur ut haec de tribus annis legibus persolvant.

CLXIX. De illis qui agros dominicatos propterea neglegunt excolere ut nonas et decimas exinde non persolvant, et alienas terras ad excolendum propter hoc accipiunt, volumus ut de tribus annis ipsam nonam et decimam cum sua lege persolvant. Et si quis contemptor aut Comitis aut Missorum nostrorum propter hoc extiterit, per fideiussores ad palatium venire compellatur.

De teloneis, ubi non exigantur.

CLXX. Statutum est ut ubi tempore avi nostri Domini Pippini consuetudo fuit teloneum dare ibi et in futurum detur: nam ubi noviter incoeptum est, ulterius non agatur. Et ubi necesse non est fluvium aliquem ponte transmeare, vel ubi navis per mediam aquam et sub ponte ierit, et ad ripam non adpropinquaverit, nec ibi aliquid emptum vel venundatum fuerit, ulterius teloneum non detur. Et nemo cogat alium ad pontem ire ubi iuxta pontem aquam transmeare potest. Et qui ulterius in talibus locis, vel de his qui ad palatium seu in hostem pergunt, teloneum exactaverit, cum sua lege ipsum teloneum reddat, et bannum nostrum, id est, sexaginta solidos, componat. *V.* 31.

De rebus Ecclesiae quae absque ulla repetitione ab eadem Ecclesia per triginta annos possessae sunt, ut nulla testimonia super hanc deinceps possessionem recipiantur.

CLXXI. Ut de rebus Ecclesiarum quae ab eis per triginta annorum spatia sine ulla interpellatione possessae sunt, testimonia non recipiantur; sed eo modo contineantur sicut res ad fiscum nostrum pertinentes contineri solent. *Capitul. a.* 829. *Tit.* 1. *c.* 8.

APPENDIX.

I. VERSIO ANTIQUA CAPITULARIS.

Lex Hluduvici Aug. et Hlotharii Caesaris F. ex lib. IV. Franc. legum cap. 19.

Ut unusquisque homo liber potestatem habeat, ubicunque voluerit, res suas dare.

Si quis res suas pro salute animae suae vel ad aliquem venerabilem locum vel propinquo suo vel cuilibet alteri tradere voluerit, et eo tempore intra ipsum comitatum fuerit, in quo res illae positae sint: legitimam traditionem facere studeat. Quod si eodem tempore quo illas tradere vult, extra eundem comitatum fuerit, i. e. sive in exercitu s. in palatio s. in alio quolibet loco, adhibeat sibi vel de suis pagensibus vel de aliis qui eadem lege vivunt, qua ipse vivit, testes idoneos. Vel si illos habere non potuerit, tunc de aliis quales ibi meliores inveniri possunt. Et coram eis rerum suarum traditionem faciat et fideiussores vestiturae donet ei qui illam traditionem accipit, ut vestituram faciat. Et postquam traditio ita facta fuerit heres illius nullam de praedictis rebus valeat facere repetitionem. Insuper et ipse per se fideiussionem faciat eiusdem vestiturae, ne heredi ulla occasio remaneat hanc traditionem immutandi; sed potius necessitas incumbat illam perficiendi. Et si nondum res suas cum coheredibus suis divisas habeat non sit

That ein jouvelihc man frier geuualt have. so vuar sose er vuilit sachun sinu ce gevene.

Soverse sachun sinu thuruhe saliche-di selu sineru athe ce anderrn craftlicheru stat athe gelegenemo sinemo athe se *a)* vuemo andremo versellan vuilit inde ce themo cide innenevuendium *b)* theru selveru grafceffi vuisit in theru sachun thie gesat sint; vuizzeta thia sala ce gedune geulize That avo *c)* themo selvemo cide that er thiu *d)* sellan vuilit uzzenevuendiun theru grafceffi vuisit that ist athe in here athe in palice athe in andern sumeuvelicheru stedi samantneme himo athe vane sinen gelandun athe vane andern thie theruselvern vuizzidi leven *e)* theru er selvo levitt urcundum retliche, Auur avor thie havan nin mach thane vane andern so vueliche thar bezzera vindan mugen vuerthan. Inde vora hin sachunu sineru salunga gedue. inde burigun theru gevueri geve himo ther thia sala infahit (that) geuueri gedue, Inde ather thiu sala so getan vuirthit geaneruun in selves *f)* neieina vona then vora gequetanen sachun mugi geduan irvangida. Thara wiri inde selvo thuruch sich burigun gedue theruselveru geuueri nio themo geanerven thegein ursach beliue thia sala ce bekerine *g)* sunder mera not analige *h)* thiathuruch ce gefremine Inde avo noch thanne sachun sinu bit geaneruun sinen gesunduruth ne hauoda *i)* ne si

a) Forte *so.*
b) Vitiose apud Brower. *innemeuvedium.*
c) *abo,*
d) Brower. *thui.*
e) *levent.*
f) *thesselves.*
g) *ce beuvandelene.*
h) *anavalle.*
i) *ne haboda.*

ei hoc impedimento, sed coheres eius si sponte noluerit, aut per Comitem aut per missum eius distringatur ut divisionem cum illo faciat, ad quem defunctus hereditatem suam voluit pervenire. Et si cuilibet ecclesiae eam tradere rogavit coheres eius eam legem cum illa ecclesia de praedicta hereditate habeat quam cum alio coherede suo habere debebat. Et hoc observetur erga patrem et filium et nepotem usque ad annos legitimos: postea ipsae res ad immunitatem ipsius ecclesiae redeant.

himo that ce ungeuvor samithu *k*) sunder geanervo siner avo er gerne ne uuilit athe thuruch then grauun, athe thuruch bodun sinin bethungen vuerthe that thia sundrunga bit themo *l*) due ce themo ther geendido eruetha *m*) sina vuolda vollocaman *n*) inde auo sumeuuelicheru samonungun thia sellan bat ganervo siner then vuizzut *o*) bit theru kirrichun vona *p*) themo voragesprochenemo erue have that bit andremo geaneruen sinemo hauan solda Inde thaz behaldan vuerthe umbe then vader inde then sun inde then neuun unce cen jarunt vuizzethallikhen ather *q*) thiu selue sachun ce theru muzzungu theru seluera samunungun ergeven. *r*)

II. VARIAE LECTIONES QUORUNDAM CAPITULARIUM.

Ex Cod. Corbeiensi.

I. Capitulare Saxonum a. 797.

Inscriptio. Anno ab incarnatione Domini nostri Iesu Christi DCCXCIV. et XXX. ac XXV. imperante Domno Karolo precellentissimo rege, convenientibus in unum aquis palatii in eius obsequio venerabilibus episcopis et abbatibus seu inlustris viris comitibus V. K. Novemb. simulque congregatis Saxonibus de diversis pagis tam de uuestcrfalis et angariis quam de osterfalis omnes unianimiter consenserunt, aptificarunt, ut de illis capitulis pro quibus franci, si regis bannum transgressi sunt solid. LX. componunt, similiter saxones solvent, si aliquid contra ipsum bannum fecerunt. Haec sunt capitula:

I. raptum et *furtum.*
— audeat *praesumere.*
II. *IV.* capitula.
III. sol. XV.
IV. Hoc etiam *statutum est.*
— duodecim p. thstris recipiant.
VII. c*onstituerunt* ut si.
VIII. qua*m*libet malevol*am* cupiditat*em*.
— excepto *qui* fuerit.
— *Nam* si aliter *quis incendium* facere ausus.
IX. propter *malas res*, bannum
X. sit potestate utrum *reddatur*, aut una cum consensu eorum habeat licentiam, ipsum malefactorem *et secum omnia sua foris patriam facere et infra alia*

---

k) *samidu.*
l) *himo.*
m) *eruida.*
n) *voloquoman.*
o) *vuizcut.*
p) *vane.*
q) *ahter.*
r) *vuitirigeven.*

regna collocare, et habeant ipsum quasi mortuum.

XI. Illud notandum est, quod trioles debent solidi esse |Saxonum, id est bovem anneolum utriusque sexus autumni tempore, sicut mittitur, pro uno solido. Similiter et vernum tempus, qui enim et aliqua exit et deinceps quantum aetatem inviserit, tantum in pretio crescat. De vero bortrinis pro solid. I. scapilos XL. donant et de sigale XX. Septemtrionales et solidum scapilos XXX. de avena et sigale XV. Mel vero pro solido, et media donant Septemtrionales autem uncla Ordeum mundum sicut et sigale pro I. solid. donent in argento XV. et inde speciebus ad istum precium omnem aestimationem.

II. Capitulare primum a. 819.

Inscriptio. Incipiunt capitula, quae legibus addenda sunt, quae et missi et comites habere et ceteris nota facere debent.

I. ecclesiae quam *illius sanguine* polluerat.

— persolvat, aut *ipsum servum* eidem ecclesiae tradat.

— beneficiario servo *voluntarie occiso* wirgildus.

IX. comes *singulariter* de unaquaque re.

X. Si *tamen* contentio.

XIV. *constituatur*, ut propter.

XVII. per *ponte* transmeare.

XVIII. bene pensantem *respuerit.*

— bannum LX. solidos.

III. Capitulare quartum a. 819.

Inscriptio. Incipit capitulum, que per se scribenda et ab omnibus observanda sunt. De Forcariis.

I. alienam potestatem *et* propter hoc.

IV. tenendum *placita* sit.

V. insuper bannum.

IV. Capitulare quintum a. 819.

Inscriptio. Haec sunt capitula precipue ad legationem Missorum pertinentia ob memoriae causam, de quibus agere debent Albuin et Wicbald.

I. alter Missus hoc perpetraverit

— in nostram potestatem *redegit.*

VII. si de eiusdem ecclesiae rebus.

XIV. caetera vero, quae *Vicarii* et Centenarii tenent.

XX. Ut Vicarii *et* Centenarii.

XXI. Ut Comites et Vicarii de constitutione legis.

XXIX. Dispensa Missorum, qualiter unicuique iuxta suam qualitatem dandum vel accipiendum sit. Ut missis nostris, quamdiu hanc legationem peregerint, sicut in unicuique illorum tractoria continetur, detur cotidie, Episcopo panes XL. frisg. III. De potu mod. IV. porcellum I, pullos III, ova XV, annona ad caball. mod. IV., Abbati vero et Comiti atque ministeriali dominico unicuique cotidie panes XXX. frisg. II. De potu mod. II. porcellum I, pullos III, ova XV, annona ad caball. mod. III. Vasallo nostro cotidie panes XVII. frisg. I. porcell. I. potu mod. I. pull. I. ova

X. De annona ad caball. II. Proverbium est, qui otiosa quiete perfruitur, nisi spiritualiter vixerit, more pecudum vivit. Frustra autem ait quidam, niti neque aliud fatigando nisi odium quaerere, extremae dementiae est.

III. VARIAE LECTIONES QUORUNDAM CAPITULARIUM.

Ex Cod. Spangenbergiano.

Capitulare I. a. 819.

VI.	quales *sibi* meliores.
—	traditionem *accepit*.
—	traditio *ista* facta
—	ipse per fideiussionem.
—	per *missos* eius.
IX.	aut patri aut qui legibus.
—	lege reddat.
—	unam quamque *remendat* secundum legem. Et si.
—	defensor *perpetrasse* et raptori.
—	de *unamquanque rem* freda.
X.	ut *adverativum* testimonium.
—	in campo *discernant*.
—	tertia *comitis est* Et in.
—	negotium *id* est *ibidem* modus.
—	agitur *posita est*.
—	vel de *compositione* cuiuslibet alios.
—	suam testes *quaerere*.
XI.	*de* crimine aliquod commissum.
—	de immobilibus *subplicatur*,
—	quaerebat *faciam* pervenire.
XII.	compellandus iuxta.
—	sed si post *secundam* Comitis admonitionem.
XIII.	Si quis *aliquid* necessitate.
—	venire *et nos* eum.
XIV.	ibi mallum *habeat extra ecclesia et atrio ipsius. Qui secundum legem alibi habere non potest. Minora placita Comis intra suam potestatem vel ubi impetrare voluerit habeat, et domus a Comite in loco, ubi mallum tenere debet, construatur.*
—	Si liber homo *in* furtu.
—	se ad*ramire faciat*.
—	*Nam* si alia vice.
—	pro eo *emendare* faciat.
—	ad suppl. *traditus esse* debeat.
XVI.	Qui vero *indiculum nostrum*.
XVII.	in *antea* detur.
—	Et ubi necesse non est *ad* pontem.
—	in hostem pergunt, *teloneum exactaverint, cum sua lege ipsum teloneum reddant.*
XVIII.	sexaginta *percussibus* vapulentur.
XIX.	qui hoc *consenserit similibus* est.
XX.	quaerenti reddiderit.
—	potestatem *diiudicatus* est.
XXI.	*Illi — complacuerit* omnino desunt.

Tunc sequitur sub rubrica:

Ista superscripta capitula in lege sunt addenda:

I. *De servis ad sacros ordines non mittendis.*

Ut nullus episcoporum servos ad sacros ordines promovere praesumat, nisi prius a dominis propriis libertatem consecuti fuerint. Si vero deinceps quilibet servus dominum suum sciens aut latitans ad tribus testibus mannire conductis vel corruptis, aut qualibet calliditate vel fraude ad gradus ecclesiasticos pervenerit, deponatur, et dominus eius eum recipiat.

II. *De forcapiis.* Hinc incipit Capitulare quartum a. 819. ubi hae variae lectiones apparent.

I. praemium *quaerat.*
— contradixerit *si* inde.
II. vel cuilibet tradiderit.
III. beneficium *perdat.*
IV. nullatenus secundum legem.
— nisi forte aut nepos.
— neutrum habet, ergo censum inde persolvat.
V. *Consideratum est — persolvant* omnino desunt.
— De opere vero vel *de* restaurationem.
— tantum accipiant
— in argent*um* persolvant.
— neglexerint illas.
— *castigatus — amittat* omnino desunt.
VI. Si *quilibet* mancipia.
VIII. Octavum caput omnino deest. Loco ipsius extant duo sequentia.
IX. *De eo, qui sponsam alienam rapuerit.*
Si quis sponsam alienam ipsa non consentiente rapuerit, licet cum ea concubuerit, et reddat eam ei cuius sponsa est, et eis ducat eam si velit quia vim passa potius, quam violata videtur. Quod si eam ducere noluerit, accipiat aliam feminam, tamen si ipsa nubere voluerit excepto raptore, cui voluerit alteri legitimo copuletur. Raptor vero adulterii crimine reus teneatur. Quod si ipsa consenserit, similiter ut raptor ex nuptiis ulterius prohibeatur. Et is qui eam accepturus erat, aliam quam voluerit, accipiat.
X. *De eo, qui hominem de statu suo interpellat.*
Homo de statu suo pulsatus, si is, qui eum pulsat, ad convincendum illum provinctum fuerit, adhibeat sibi VIII. coniuratores legitimos ex ea parte, unde pulsatur, sive illa paterna, sive materna sit, et IV. aliunde nomine legitimos, et iurando vindicet libertatem suam. Quod si de propinqui defuerint, adsumat undecunque duodecim liberos homines idoneos, et iurando ingenuitatem suam defendat. Omnis controversia coram centenario diffiniri potest, excepto redditione terrae et mancipiorum, quae nonnisi coram Comite fieri potest.

ERRATA.

Pag. 44	*lin.* 24	*sup.*	*loc.*	navigatio	*lege*	navigio.
— 201	— 16	—	—	Meensis,	—	Metensis.
— 232	— 2	*inf.*	—	ab	—	ad.
— 263	— 19	—	—	acciperit	—	acceperit.

EX OFFICINA TYPOGRAPHICA THORMANNIANA.